

ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ / 1

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΟΥ

Επιμέλεια
ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΥ ΑΝΘΗ

Συγγραφείς Θεματικών Ενοτήτων

ΓΚΟΥΦΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ / ΓΟΥΝΑΡΗ ΜΑΡΙΑ ΕΙΡΗΝΗ /
ΛΟΓΑΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ / ΜΠΑΡΜΠΑΛΙΑ ΕΛΕΝΗ /
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ / ΠΑΝΑΝΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ /
ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΣ / ΣΚΟΡΔΙΛΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ /
ΣΟΥΛΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΓΕΩΡΓΙΟΣ / ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΥ ΑΝΘΗ /
ΧΡΙΣΤΟΦΗ ΜΑΡΙΛΥ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2014

Έκδοση:

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α)

Κεντρικά γραφεία: Ελ.Βενιζέλου 236, Τ.Κ. 163 41, Ηλιούπολη
τηλ. 210.99.49.837, e-mail: esaea@otenet.gr, <http://www.esaea.gr>

Σελιδοποίηση, Εκτύπωση, Αναπροσαρμογή, Ψηφιοποίηση:

Team Work Communication

Λ. Συγγρού 229, Τ.Κ. 171 21, Αθήνα, τηλ. 210.33.03.556-7, e-mail: info@twc.gr
<http://www.twc.gr>

Το παρόν συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους στο πλαίσιο της πράξης «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ – Α.Π. 7, Α.Π.8, Α.Π.9» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ISBN: 978-618-5124-02-1

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1: ΤΟ ΑΝΑΠΗΡΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ [Μπαρμπαλιά Ελένη, Χατζηπέτρου Ανθή]	19
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	19
1.1 ΤΟ ΑΝΑΠΗΡΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΩΣ «ΝΕΟ» ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ	21
1.2 ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ (Ε.Σ.Α.μεΑ.).....	22
1.3 ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ - ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΕΣ.....	27
1.3.1 Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Συλλόγων Ατόμων με Σακχαρώδη Διαβήτη (Π.Ο.Σ.Σ.Α.Σ.ΔΙΑ)	27
1.3.2 Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος (ΟΜ.Κ.Ε.).....	28
1.3.3 Πανελλήνια Ομοσπονδία Νεφροπαθών (Π.Ο.Ν.).....	30
1.3.4 Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών (Ε.Ο.Τ.)	31
1.3.5 Ελληνική Ομοσπονδία Θαλασσαιμίας (Ε.Ο.ΘΑ.).....	32
1.3.6 Εθνική Ομοσπονδία Κινητικά Αναπήρων (Ε.Ο.Κ.Α.)	33
1.3.7 Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Οικογενειών για την Ψυχική Υγεία (Π.Ο.Σ.Ο.Ψ.Υ.)	34
1.3.8 Ομοσπονδία Καρκινοπαθών Ελλάδας (Ο.Κ.Ε.).....	35
1.4 ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΕΙΑ	35
1.4.1 Σύλλογος Προστασίας Ελλήνων Αιμορροφιλικών	35
1.4.2 Πανελλήνιος Σύνδεσμος Χανσενικών	36
1.4.3 Πανελλήνιος Σύνδεσμος Πασχόντων από Συγγενείς Καρδιοπάθειες.....	36
1.4.4 Σωματείο Ηπατομεταμοσχευθέντων Ελλάδας “ΗΠΑΡχω”.....	37
1.5 ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΕΣ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΓΟΝΙΩΝ ΑΥΤΩΝ	37
1.6 ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ – ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ	38
1.7 ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ.)	38
1.8 ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΑΝΑΠΗΡΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ [Παναγός Αρτιστείδης, Γκούφα Αναστασία]	40

1.9 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΦΟΡΟΥΜ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ (EUROPEAN DISABILITY FORUM – EDF).....	44
1.10 ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ (INTERNATIONAL DISABILITY ALLIANCE – IDA).....	45
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ	
[Χατζηπέτρου Ανθή]	49
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	49
2.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ.....	51
2.1.1 Η ιστορική εξέλιξη των προσεγγίσεων.....	51
2.1.2 Η σημασία των προσεγγίσεων, των αρχών και εννοιών για την αναπηρία	51
2.1.3 Η αναπηρία ως ατομικό πρόβλημα: το ιατρικό μοντέλο.....	52
2.1.4 Η αναπηρία ως κοινωνική κατασκευή: το κοινωνικό μοντέλο.....	53
2.1.5 Η αναπηρία ως ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.....	56
2.2 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	56
2.2.1 Εννοιολογικά δίπολα. Στρεβλές αντιλήψεις και πρακτικές	62
2.3 ΑΠΟ ΤΙΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	66
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3: ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	
[Γούναρη Μαρία Ειρήνη]	67
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	67
3.1 ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ.....	69
3.1.1 Ηνωμένα Έθνη.....	69
3.1.2 Συμβούλιο της Ευρώπης	74
3.2 ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.....	85
3.2.1 Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης.....	86
3.2.2 Ευρωπαϊκός Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.....	89
3.2.3 Οδηγίες	90
3.2.4 Αποφάσεις ΔΕΚ.....	105
3.3 ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ.....	107
3.3.1 Συνταγματική αναγνώριση κοινωνικών δικαιωμάτων	107
3.3.2 Θέσπιση 3ης Δεκεμβρίου, αναγνώριση Ε.Σ.Α.μεΑ. ως κοινωνικού εταίρου	109
3.3.3 Νομοθεσία ανά τομέα.....	109

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ - ΦΟΡΕΙΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ - ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ	
[Λογαράς Δημήτρης, Χατζηπέτρου Ανθή]	117
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	117
4.1 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	119
4.1.1 Το Σύνταγμα	119
4.1.2 Οι λειτουργίες της Πολιτείας	120
4.2 ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ	130
4.3 ΟΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΕΣ ΑΡΧΕΣ	134
4.3.1 Ο Συνήγορος του Πολίτη	135
4.3.2 Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα	136
4.4 Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ.....	136
4.4.1 Οι Οικονομικοί και Κοινωνικοί Εταίροι της ελληνικής Πολιτείας	137
4.4.2 Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις	140
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	141

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5: ΕΡΓΑΣΙΑ - ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	
[Λογαράς Δημήτρης]	143
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	143
5.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	145
5.1.1 Οριοθέτηση - αποσαφήνιση εννοιών.....	145
5.1.2 Στατιστικά και άλλα στοιχεία σε Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελλάδα	152
5.1.3 Κοινωνικά και επιχειρηματικά οφέλη από την απασχόληση ατόμων με αναπηρία	154
5.1.4 Μέθοδοι Εργασιακής Ένταξης των Ατόμων με Αναπηρία	155
5.1.5 Θετικά Μέτρα Δράσης	158
5.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	165
5.2.1 Διεθνές επίπεδο	165
5.2.2 Ευρωπαϊκό επίπεδο	169
5.2.3 Εθνικό επίπεδο	170
5.3 ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ.....	183
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	186

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	
[Σούλης Σπυρίδων Γεώργιος]	189
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	189

6.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	191
6.1.1 Εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία	191
6.1.2 Το εκπαιδευτικό μοντέλο για την αναπηρία	191
6.1.3 Ειδική αγωγή και Εκπαίδευση.....	192
6.1.4 Εκπαίδευση και αναπηρία στην Ελλάδα: Ιστορική αναδρομή	193
6.1.5 Ιστορική διαδρομή προς την ισότιμη εκπαίδευση (συνεκπαίδευση) ατόμων με αναπηρία.....	196
6.1.6 Συνεκπαίδευση: Προσδιορίζοντας την έννοια.....	196
6.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	198
6.2.1 Νομοθετικό πλαίσιο για την εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία	198
6.2.2 Η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα άτομα με αναπηρία	206
6.3 ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	207
6.3.1 Πρόσβαση ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση.....	207
6.4 ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	211
6.5 ΣΥΝΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ.....	214
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	223
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 7: ΥΓΕΙΑ - ΠΡΟΝΟΙΑ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	227
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	227
7.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	229
7.1.1 Πρόνοια [Παπαχριστόπουλος Νίκος].....	229
7.1.2 Πιστοποίηση ποσοστού αναπηρίας [Μπαρμπαλιά Ελένη].....	233
7.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	239
7.2.1 Διεθνές Νομοθετικό Πλαίσιο για την Υγεία-Πρόνοια [Παπαχριστόπουλος Νίκος].....	239
7.2.2 Εθνικό Νομοθετικό Πλαίσιο για την Αναπηρία [Μπαρμπαλιά Ελένη].....	240
7.3 ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ	247
7.3.1 Η φιλοσοφία της ανεξάρτητης διαβίωσης	247
7.3.2 Υπηρεσίες Υποστήριξης.....	247
7.4 ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΧΡΟΝΙΕΣ ΠΑΘΗΣΕΙΣ.....	251
7.4.1 Ορισμός των Χρονίων Παθήσεων	251
7.4.2 Θεμελιώδη δικαιώματα των ατόμων με χρόνια πάθηση	252
7.5 ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΨΥΧΙΚΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑ [Παπαχριστόπουλος Νίκος]	254
7.5.1 Από την «Τρέλλα» στην Ψυχική Ασθένεια και την Ψυχική Αναπηρία	254
7.5.2 Το πείραμα της αποϊδρυματοποίησης.....	258
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	262

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 8 :ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

[Χριστοφή Μαρίλυ]	265
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	265
8.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	267
8.1.1 Ορισμοί- οριοθέτηση εννοιών.....	267
8.1.2 Ο ρόλος της προσβασιμότητας στην ισότιμη ένταξη των ατόμων με αναπηρία και την ποιότητα ζωής όλων των πολιτών.....	271
8.1.3 Ιστορική διαδρομή (από τον Λεονάρντο Ντα Βίντσι στον Σχεδιασμό για Όλους ή Καθολικό Σχεδιασμό).....	275
8.1.4 Σχεδιασμός για Όλους ή Καθολικός Σχεδιασμός – Ειδικές παρεμβάσεις για την προσβασιμότητα- Εύλογες προσαρμογές: Αξιολόγηση των μοντέλων της προσβασιμότητας	277
8.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	279
8.2.1 Εθνικό θεσμικό πλαίσιο	279
8.2.2 Ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο για την προσβασιμότητα	290
8.2.3 Διεθνές θεσμικό πλαίσιο για την προσβασιμότητα	294
8.3 ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ (ΕΜΠΟΔΙΑ- ΑΝΑΓΚΕΣ- ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗΣ)	296
8.3.1 Κτιριακές υποδομές δημόσιας χρήσης.....	298
8.3.2 Κοινόχρηστοι χώροι.....	300
8.3.3 Κατοικία	302
8.3.4 Μεταφορές	303
8.3.5 Ενημέρωση- Επικοινωνία - Σήμανση.....	304
8.3.6. Υπηρεσίες - Αγαθά	306
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	308

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 9: ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

[Σκορδίλης Αντώνης]	309
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	309
9.1 Ο ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΣΤΑ ΜΜΕ	311
9.1.1 Τα Κριτήρια	311
9.1.2 Επί του περιεχομένου	311
9.2 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ	313
9.2.1 Επί του πρακτέου.....	314
9.2.2 Επί της ουσίας.....	316
9.2.3 Η δυναμική των επιχειρημάτων	319

9.3 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ ΣΤΑ ΜΜΕ	320
9.4 Η ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΣΤΑ ΜΜΕ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ.....	326
9.4.1 Εννοιολογικά	326
9.4.2 Υφιστάμενη κατάσταση	326
9.4.3 Διαδίκτυο.....	328
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 10: ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΤΗ ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ/ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ [Νικολαΐδης Ευάγγελος]	331
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	331
10.1 ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	333
10.1.1 Από το θεσμικό πλαίσιο στην υλοποίηση συγκεκριμένων πολιτικών	333
10.1.2 Τι είναι Σχέδιο Δράσης.....	333
10.1.3 Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία	334
10.1.4 Φορείς εκπόνησης ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία	334
10.1.5 Σημασία και δυνατότητες των πολιτικών σε τοπικό επίπεδο	335
10.2 ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΑΣΗ ΕΝΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	336
10.2.1 Η εξέλιξη των προσεγγίσεων για την αναπηρία και η σημασία τους	336
10.2.2 Κατευθυντήριες αρχές που πρέπει να διέπουν ένα ΣΔΑ.....	336
10.2.3 Περιεχόμενο και σημασία των αρχών	337
10.2.4 Άλλες κρίσιμες πτυχές ενός ΣΔΑ.....	339
10.2.5 Αντιλήψεις και πρακτικές προς αποφυγή.....	341
10.3 ΘΕΣΜΙΚΗ ΒΑΣΗ ΕΝΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	343
10.4 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΕΝΟΣ ΣΔΑ	344
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	380

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Του Ιωάννη Βαρδακαστάνη, Προέδρου της Ε.Σ.Α.μεΑ., του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία και της Διεθνούς Συμμαχίας για την Αναπηρία

Ο παρών τόμος είναι μέρος σειράς εγχειριδίων που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο προγράμματος επιμόρφωσης στελεχών του αναπηρικού κινήματος για τον σχεδιασμό πολιτικής σε θέματα αναπηρίας, με στόχο να λειτουργήσουν ως εργαλεία δουλειάς. Τα εγχειρίδια προσφέρουν το θεωρητικό υπόβαθρο και τα μεθοδολογικά εφόδια για τη διεκδίκη με ενιαίο, συγκροτημένο και συστηματικό τρόπο των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η εργασία η προσβασιμότητα, η υγεία-πρόνοια και κατ' επέκταση η διεκδίκηση της κοινωνικής ένταξης.

Το αναπηρικό κίνημα, μέσω των προγραμμάτων συνδικαλιστικής εκπαίδευσης, δημιουργεί ένα υποστηρικτικό πλαίσιο προκειμένου να συνειδητοποιηθούν οι περιορισμοί που επέβαλαν οι παραδοσιακές παραδοχές (ιατρικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας) στην προσωπική ανάπτυξη, την αυτονομία και τον αυτοπροσδιορισμό των ατόμων με αναπηρία, και συνεπώς να προχωρήσουν στην αναθεώρηση/μετασχηματισμό αυτών, μέσω της συλλογικής δράσης, αξιοποιώντας τις δυνατότητες του κοινωνικού μοντέλου για την αναπηρία.

Σκοπός της συνδικαλιστικής εκπαίδευσης είναι τα στελέχη των αναπηρικών οργανώσεων να λειτουργήσουν ως ακτιβιστές και συνήγοροι των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους και να είναι σε θέση να ενημερώνουν τα άτομα με αναπηρία για τα δικαιώματά τους και να τα υποστηρίζουν να δρουν νομικά και συγχρόνως, να παρακολουθούν την εφαρμογή της νομοθεσίας και να αγωνίζονται για πρόσθετες πολιτικές και νομοθετικές πρωτοβουλίες.

Αναμφίβολα, η διοργάνωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, βρίσκει το ζήτημα της αναπηρίας στην Ελλάδα σε μία κρίσιμη καμπή. Από τη μια μεριά, αξίες και αρχές που αναφέρονται στα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν αποτυπωθεί σε κείμενα διεθνών οργανισμών και έχουν υιοθετηθεί από τη νομοθεσία της χώρας, με αποκορύφωμα αυτών των θετικών εξελίξεων τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες του ΟΗΕ, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον ν.4074/2012. Από την άλλη μεριά, οι θεσμικές και πολιτικές κατακτήσεις του αναπηρικού κινήματος στην Ελλάδα απειλούνται. Η επιδείνωση των οικονομικών προϋποθέσεων για την άσκηση των δικαιωμάτων, προσδίδει στα δικαιώματα το χαρακτηριστικό του μη ρεαλιστικού. Με τον τρόπο αυτό επανεισάγεται, εμμέσως, η ξεπερασμένη εξατομίκευση της αναπηρίας, στο πλαίσιο μιας οικονομίστικης και ατομικιστικής αντίληψης για την αποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας και της κοινωνίας.

Υπό αυτές τις συνθήκες, οι στόχοι του αναπηρικού κινήματος εστιάζουν στην κατοχύρωση των κεκτημένων δικαιωμάτων, στην οικοδόμηση σχέσεων κοινωνικής αλληλεγγύης για την αντιμετώπιση των αναγκών, παράλληλα βέβαια με ενέργειες για τη διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων και την έμπρακτη στήριξή τους. Προϋπόθεση για την επίτευξη των στόχων μας είναι η ενδυνάμωση του αναπηρικού κινήματος σε όρους ανθρώπινου δυναμικού, παραγωγής θέσεων, λειτουργίας των οργάνων και αποτελεσματικής οργάνωσης των διεκδικήσεών του. Στο πλαίσιο αυτό, τα προγράμματα συνδικαλιστικής εκπαίδευσης συνιστούν πολιτική πράξη κοινωνικής αλλαγής, με έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η συγγραφή του παρόντος τόμου εντάσσεται στη **Δράση 1** «Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Αιρετών Στελεχών και Εργαζομένων του Αναπηρικού Κινήματος στον Σχεδιασμό Πολιτικής για Θέματα Αναπηρίας» του **Υποέργου 1** «Εκπαιδευτικά Προγράμματα Δια Βίου Μάθησης για ΑμεΑ» της **Πράξης** «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ – Α.Π. 7, Α.Π.8, Α.Π.9» στο πλαίσιο του **Ε.Π. «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση»**.

Ο παρών τόμος είναι μέρος σειράς εγχειριδίων που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος επιμόρφωσης των στελεχών του αναπηρικού κινήματος. Η εν λόγω σειρά περιλαμβάνει:

- Ένα **συλλογικό τόμο*** (Εγχειρίδιο Εκπαιδευομένου), ο οποίος καλύπτει τις παρακάτω δέκα θεματικές ενότητες:
  - Αναπηρικό κίνημα
  - Θεωρίες ερμηνείας της αναπηρίας: οι σύγχρονες προσεγγίσεις
  - Οργάνωση και λειτουργία της Πολιτείας, κοινωνικοί εταίροι, κοινωνία των πολιτών
  - Εθνική / ευρωπαϊκή / διεθνής νομοθεσία
  - Άτομα με αναπηρία και απασχόληση
  - Άτομα με αναπηρία και εκπαίδευση
  - Άτομα με αναπηρία και υγεία-πρόνοια
  - Άτομα με αναπηρία και προσβασιμότητα
  - Άτομα με αναπηρία και ΜΜΕ
  - Σχεδιάζοντας στην πράξη τη νέα πολιτική για την αναπηρία / πρακτικά εργαλεία.
- Έξι **εγχειρίδια** (Εγχειρίδια Εκπαιδευομένων) όπου εξειδικεύονται ορισμένες από τις θεματικές ενότητες του ανωτέρω συλλογικού τόμου. Συγκεκριμένα:
  - Εργασία-απασχόληση και αναπηρία
  - Εκπαίδευση και αναπηρία
  - Προσβασιμότητα και αναπηρία
  - Υγεία-Πρόνοια και αναπηρία
  - Ηλεκτρονική προσβασιμότητα και αναπηρία
  - Σχεδιάζοντας στην πράξη τη νέα πολιτική για την αναπηρία - πρακτικά εργαλεία.
- Ένα **εγχειρίδιο εκπαιδευτή** όπου παρέχονται οι βασικές αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων καθώς και οδηγίες προσαρμογής των γενικών αρχών στα χαρακτηριστικά και στις ανάγκες της συγκεκριμένης ομάδας-στόχου.

* Ο παρών συλλογικός τόμος είναι **επικαιροποίηση της 1^η έκδοσης** (2008) που συντάχθηκε την προηγούμενη προγραμματική περίοδο από την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.) στο πλαίσιο της Πράξης «ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ», η οποία εντάσσονταν στο Ε.Π. «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΚΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ» (ΕΠΕΑΕΚ II), ΜΕΤΡΟ 2.5. «Δια Βίου Εκπαίδευση», ΕΝΕΡΓΕΙΑ 2.5.1. «Εναλλακτικές μορφές δια βίου εκπαίδευσης», ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΕΩΝ «Ανάπτυξη των ΙΔΒΕ και λειτουργία προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης».

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο παρών συλλογικός τόμος με τίτλο: «Σχεδιασμός πολιτικής σε θέματα αναπηρίας – Εγχειρίδιο Εκπαιδευόμενου» αναφέρεται στον έμπρακτο σχεδιασμό μιας πολιτικής που αποσκοπεί στη βελτίωση των θεμάτων της αναπηρίας. Ωστόσο, από τη χρονική περίοδο της πρώτης έκδοσης του τόμου αυτού (Ιούνιος 2008) έως σήμερα, μεσολάβησαν σημαντικές αλλαγές, ορισμένες εκ των οποίων επηρέασαν προς αρνητική κατεύθυνση τη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών. Ως εκ τούτου κρίθηκε επιτακτική η ανάγκη συμπλήρωσης και επικαιροποίησης του παλαιού υλικού. Τα γεγονότα που μεσολάβησαν αφορούν την ένταξη της ελληνικής οικονομίας στον ονομαζόμενο «μηχανισμό στήριξης» που οδήγησε σε σειρά δυσμενών θεσμικών αλλαγών στην κοινωνική πολιτική και σε περιορισμό της χρηματοδότησής της.

Η περίοδος που διανύουμε χαρακτηρίζεται από δύο αντίρροπες δυνάμεις. Από τη μια μεριά, ως αποτέλεσμα των αγώνων του αναπηρικού κινήματος, έχουν διαδοθεί και έχουν γίνει κοινός τόπος αξίες και αρχές που αναφέρονται στα ανθρώπινα δικαιώματα, οι οποίες έχουν αποτυπωθεί σε κείμενα διεθνών οργανισμών και έχουν υιοθετηθεί από την εθνική νομοθεσία της χώρας. Αποκορύφωμα αυτών των θετικών εξελίξεων είναι η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία του ΟΗΕ, η πρώτη Σύμβαση που κυρώθηκε από την ΕΕ αλλά και από την Ελλάδα με τον ν.4074/2012. Από την άλλη, με πρόφαση την οικονομική κρίση, τόσο σε επίπεδο πολιτικής όσο σε θεσμικό και οικονομικό επίπεδο, παρατηρείται μία αντίστροφη τάση η οποία οδηγεί στην απαξίωση και στον περιορισμό του χώρου και της εμβέλειας της κοινωνικής πολιτικής, θέτοντας ταυτόχρονα σε σοβαρό κίνδυνο τον πυρήνα των κατακτήσεων στο θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η ανωτέρω αντίστροφη τάση συγκεκριμενοποιείται με πλήθος επιμέρους πολιτικές:

- τον περιορισμό των δημοσίων δαπανών για την κοινωνική προστασία,
- την εμπορευματοποίηση και ιδιωτικοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών,
- την εξατομίκευση της πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας.

Η μετάθεση του οικονομικού βάρους στα άτομα επανεισάγει, με οικονομικούς πλέον όρους, την εξατομίκευση της αναπηρίας του ξεπερασμένου ιατρικού μοντέλου, σε πλήρη αντιδιαστολή με τη σύγχρονη φιλοσοφία της κοινωνικής προσέγγισης. Με την επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης αποσταθεροποιείται η πραγμάτωση των δικαιωμάτων. Η έλλειψη οικονομικών προϋποθέσεων για την άσκηση των δικαιωμάτων, τους προσδίδει το χαρακτηριστικό του μη ρεαλιστικού, με αποτέλεσμα η θεσμική κατάργησή τους να καθίσταται τυπική διαδικασία. Στο πλαίσιο αυτό, η αναπηρία, ως ζήτημα δικαιωμάτων, που έχει και οικονομικές διαστάσεις, υφίσταται έντονες πιέσεις.

Χαρακτηριστικό αρνητικό παράδειγμα αυτής της στρατηγικής είναι το νέο σύστημα πιστοποίησης και αξιολόγησης της αναπηρίας, το οποίο αντί να σχεδιαστεί βάσει της δικαιωματικής προσέγγισης, σχεδιάστηκε βάσει των επιταγών και απαιτήσεων της τριόικια, με αποτέλεσμα πολλά άτομα με αναπηρία να τεθούν εκτός συστήματος οικονομικών και κοινωνικών παροχών. Ο στόχος ήταν να μειωθεί ο αριθμός των δικαιούχων και ως εκ τούτου να μειωθούν οι δημόσιες δαπάνες που κατευθύνονται στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής.

Με τον τρόπο αυτό δικαιώματα, τα οποία στο σημερινό επίπεδο του πολιτισμού είναι αυτονόητο ότι πρέπει να τα απολαμβάνουν όλοι οι πολίτες, μετατρέπονται σε αγοραία αγαθά και υπηρεσίες. Το αποτέλεσμα αυτής της οπισθοδρόμησης είναι ότι πλέον προϋπόθεση για την πρόσβαση, σε αυτά τα αγαθά και τις υπηρεσίες, δεν είναι απλώς η ιδιότητα του πολίτη, αλλά η κατοχή ανάλογης αγοραστικής δύναμης. Όσοι δεν διαθέτουν την απαιτούμενη αγοραστική δύναμη μπορούν να υπολογίζονται, στην καλύτερη περίπτωση, στην συρρικνούμενη κοινωνική πολιτική.

Συνεπώς, η τρέχουσα πολιτική και οικονομική συγκυρία θέτει αυξημένα καθήκοντα για το αναπηρικό κίνημα. Υπάρχει επιτακτική ανάγκη τα άτομα με αναπηρία να είναι ενημερωμένα για τα δικαιώματά τους στον τομέα της απασχόλησης, των κοινωνικών υποθέσεων, της πρόσβασης στα μέσα μεταφοράς, στον πολιτισμό κ.λπ. Η έλλειψη πρόσβασης σε αυτά είναι ξεκάθαρο ότι αποτελεί παραβίαση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.

Με βάση όσα αναφέρθηκαν θα πρέπει, μεταξύ άλλων, να επιδιώκεται:

- Η υπεράσπιση των θεσμικών κατακτήσεων σε επίπεδο αρχών και συγχρόνως η αμφισβήτηση των επιχειρημάτων με τα οποία επιχειρείται η ανατροπή τους.
- Η έμπρακτη εφαρμογή των θεσμικών κατακτήσεων.
- Η υπεράσπιση των κεκτημένων σε επίπεδο κοινωνικών παροχών, και η αμφισβήτηση της υποτιθέμενης αναγκαιότητας για συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους.
- Η ανατροπή αυτής καθαυτής της πολιτικής συρρίκνωσης του κοινωνικού κράτους.
- Ο περιορισμός της εμπορευματοποίησης και της ιδιωτικοποίησης των κοινωνικών υπηρεσιών.
- Η περαιτέρω διεύρυνση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.
- Η αναβάθμιση του ρόλου της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης για την αντιστάθμιση του κενού από τη συρρίκνωση του κεντρικού κράτους.
- Η στήριξη της οικονομικής ανάπτυξης με ταυτόχρονη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Είναι προφανές, ότι η πλήρης και ισότιμη ένταξη όλων των πολιτών στην οικονομική και κοινωνική ζωή είναι επ' ωφελεία του συνόλου της κοινωνίας. Η πλήρης ένταξη όλων των πολιτών, πρωτίστως συνιστά αναπόσπαστο στοιχείο πολιτισμού· επιπροσθέτως, εξοικονομεί δημοσιονομικούς πόρους, αφενός διότι δεν είναι αναγκαία η προνοιακή υποστήριξή τους, αφετέρου διότι διευρύνει τη βάση παραγωγής του πλούτου.

Ο στόχος του παρόντος εγχειριδίου

Ο παρών συλλογικός τόμος «Σχεδιασμός πολιτικής σε θέματα αναπηρίας. Εγχειρίδιο Εκπαιδευόμενου» αποτελεί το εκπαιδευτικό υλικό των στελεχών του αναπηρικού κινήματος που θα παρακολουθήσουν το πρόγραμμα με τίτλο «Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Αιρετών Στελεχών και Εργαζομένων του Αναπηρικού Κινήματος στον Σχεδιασμό Πολιτικής για Θέματα Αναπηρίας» που θα υλοποιηθεί σε διάφορες πόλεις, συνολικής διάρκειας 200 ωρών.

Ο συλλογικός τόμος έχει ως αντικείμενο δέκα Θεματικές Ενότητες που άπτονται του ζητήματος της αναπηρίας και στοχεύει να λειτουργήσει ως πρακτικό εργαλείο υποστήριξης των στελεχών του αναπηρικού κινήματος (πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων οργανώσεων), ώστε να διεκδικήσουν με ενιαίο και συστηματικό τρόπο τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους τομείς της ζωής, την ισότιμη μεταχείριση, την προσβασιμότητα υποδομών, υπηρεσιών και αγαθών και κατ' επέκταση να διασφαλίσουν την κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία.

Ο συλλογικός τόμος σχεδιάστηκε ώστε να προσφέρει στα στελέχη του αναπηρικού κινήματος αφενός στέρεες θεωρητικές βάσεις, αφετέρου χρήσιμα πρακτικά εργαλεία για τον σχεδιασμό πολιτικής. Η θεωρητική τεκμηρίωση των πολιτικών διασφαλίζει την ορθότητα των στόχων, τεκμηριώνει το αίτημα για την υλοποίησή τους και ενδυναμώνει την επιχειρηματολογία, διευκολύνει τη σύζευξη της στρατηγικής με τις επιμέρους ενέργειες, συμβάλει στη συνοχή και στη συνέργεια των δράσεων, βελτιώνει τους όρους για την αποτελεσματική υλοποίησή του. Η θεωρητική βάση που παρέχεται επιτρέπει την προσαρμογή του σε ευρύ πλαίσιο ειδικών συνθηκών, αναγκών και δυνατοτήτων. Τα παραδείγματα

και τα *πρακτικά εργαλεία* που αναπτύσσονται στον τόμο προσφέρουν υπόδειγμα συγκεκριμένων τρόπων για τη συγκρότηση, υλοποίηση, παρακολούθηση, αξιολόγηση και αναθεώρηση των πολιτικών σε θέματα αναπηρίας.

Οι *εκπαιδευτικοί στόχοι* που τίθενται είναι οι εκπαιδευόμενοι:

- Να γνωρίσουν τα δικαιώματά τους σε όλους τους τομείς πολιτικής (εκπαίδευση, εργασία, υγεία- πρόνοια, προσβασιμότητα, κ.ά.).
- Να συμβάλλουν στην εμπέδωση της νέας προσέγγισης της αναπηρίας και τη διάχυση αυτής σε όλους τους τομείς πολιτικής.
- Να αναπτύξουν ικανότητες που συνδέονται με τον διεκδικητικό ρόλο τους, π.χ. να ιεραρχούν τα αιτήματα λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες όλων των κατηγοριών αναπηρίας, να αναπτύσσουν συνεργασίες με τοπικούς φορείς, να συντάσσουν σχέδια δράσης για διάφορους τομείς πολιτικής (εκπαίδευση, εργασία, υγεία- πρόνοια, προσβασιμότητα, κ.ά.).
- Να συνεισφέρουν στην ενίσχυση της δικαιωματικής προσέγγισης για την επίλυση των προβλημάτων που απορρέουν ως αποτέλεσμα του πλέγματος των σχέσεων του ατόμου με αναπηρία με το περιβάλλον, αντί της αποδοχής φιλανθρωπικών συμπεριφορών.

Βασική προσδοκία της συγγραφής του εγχειριδίου είναι να αποτελέσει χρήσιμο θεωρητικό και πρακτικό εργαλείο συμπληρωματικό των γνώσεων και της εμπειρίας των στελεχών του αναπηρικού κινήματος.

Δομή του εγχειριδίου

Το εγχειρίδιο εκτείνεται σε δέκα Θεματικές Ενότητες που αντιστοιχούν στις δέκα θεματικές ενότητες τού εκπαιδευτικού προγράμματος.

- Στην 1^η *Θεματική Ενότητα* «*Το αναπηρικό κίνημα στην Ελλάδα, την Ευρώπη και τον κόσμο*» παρουσιάζεται η δομή και ο ρόλος του αναπηρικού κινήματος σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.
- Στη 2^η *Θεματική Ενότητα*, «*Θεωρητικά μοντέλα προσέγγισης της αναπηρίας*», αναλύεται το ιατρικό και το κοινωνικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας, καθώς και το πλαίσιο αρχών και αξιών που πρέπει να διέπουν τη σύγχρονη δικαιωματική προσέγγιση των θεμάτων αναπηρίας.
- Στην 3^η *Θεματική Ενότητα*, «*Νομοθεσία για την αναπηρία*» παρουσιάζεται το διεθνές θεσμικό πλαίσιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αναπηρία, όπως αυτό αποτυπώνεται σε βασικές πράξεις του ΟΗΕ, του Συμβουλίου της Ευρώπης και της ΕΕ. Επίσης, γίνεται αναφορά στη συνταγματική αναγνώριση των δικαιωμάτων καθώς και στην εθνική νομοθεσία σε τομείς όπως η κοινωνική ασφάλιση και η δικαστική συμπαράσταση.
- Στην 4^η *Θεματική Ενότητα* «*Ελληνική πολιτεία, φορείς δημόσιας διοίκησης, κοινωνικοί εταίροι, κοινωνία των πολιτών*» παρουσιάζονται οι δομές και οι λειτουργίες της Πολιτείας, καθώς και ο ρόλος άλλων των φορέων της πολιτικής και κοινωνικής εκπροσώπησης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.
- Στην 5^η *Θεματική Ενότητα* «*Εκπαίδευση και Άτομα με Αναπηρία*» αναδεικνύεται η σημασία της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία και παρουσιάζονται οι σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις. Αναφέρεται στην ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία και επικεντρώνεται στην ανάπτυξη ενός «*Σχολείου για Όλους*», μέσα στο οποίο κάθε μαθητής θα μπορεί να αναπτύσσει ισόρροπα την προσωπικότητά του ανεξάρτητα από οποιαδήποτε δυσκολία.
- Στην 6^η *Θεματική Ενότητα* «*Εργασία-Απασχόληση και Άτομα με Αναπηρία*» παρουσιάζεται το ζήτημα της εργασίας των ατόμων με αναπηρία από την οπτική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνιστά οδηγό ενημέρωσης και πληροφόρησης, προκειμένου τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος να

υποστηρίξουν και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους σε αυτόν τον τομέα.

- Στην 7^η Θεματική Ενότητα «Υγεία-Πρόνοια και Άτομα με Αναπηρία» παρουσιάζονται τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής και γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στις ανάγκες των ατόμων με χρόνιες παθήσεις και των ατόμων με ψυχική αναπηρία ως συχνών χρηστών υπηρεσιών υγείας και ψυχικής υγείας αντιστοίχως.
- Στην 8^η Θεματική Ενότητα «Προσβασιμότητα και Άτομα με Αναπηρία», επιχειρείται προσέγγιση του θέματος της προσβασιμότητας, βασισμένη στις σύγχρονες τάσεις και θεωρίες. Επίσης, αναπτύσσεται ένας γενικότερος προβληματισμός σχετικά με την αναγκαιότητα και τα οφέλη που προκύπτουν από την εφαρμογή της προσβασιμότητας για το σύνολο του πληθυσμού, λαμβανομένων υπόψη των δημογραφικών εξελίξεων.
- Στην 9^η Θεματική Ενότητα «ΜΜΕ και Άτομα με Αναπηρία», παρουσιάζονται θέματα επικοινωνίας και μέσων μαζικής ενημέρωσης σε σχέση με την αναπηρία, με στόχο την άρση των στερεοτυπικών εικόνων που προβάλλουν τα ΜΜΕ και παράλληλα τη διεκδίκηση ώστε τα ΜΜΕ να λειτουργήσουν ως φορείς διάδοσης της σύγχρονης αντίληψης για την αναπηρία.
- Στην 10^η Θεματική Ενότητα «Σχεδιάζοντας στην πράξη τη νέα πολιτική για την αναπηρία. Πρακτικά εργαλεία» παρουσιάζεται τι είναι ένα Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία (ΣΔΑ). Αναδεικνύεται ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει για τη μείωση της απόκλισης ανάμεσα στα θεσμικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα, τις πολιτικές διακηρύξεις και την εφαρμογή τους στην πράξη. Επίσης, παρουσιάζεται αναλυτικά η διαδικασία για την εκπόνηση και υλοποίηση ενός ΣΔΑ.

Θα πρέπει να τονιστεί, ότι η ένταξη μίας σχετικά αυτοτελούς εργασίας/Θεματικής Ενότητας σε ένα συλλογικό τόμο, είχε ως εύλογη μέριμνα την αποφυγή επικαλύψεων με το περιεχόμενο άλλων Θεματικών Ενότητων. Για τον λόγο αυτό, θέματα τα οποία αναλύονται διεξοδικά σε οικείες Ενότητες αναφέρονται επιγραμματικά σε άλλες, όταν αυτό είναι αναγκαίο, και γίνεται σχετική παραπομπή. Ωστόσο, αναπόφευκτα, υπάρχουν ορισμένες επικαλύψεις, χωρίς αυτό να είναι κατ' ανάγκη αρνητικό, όταν αυτές οι αναφορές συμβάλλουν στην ολοκληρωμένη παρουσίαση των θεμάτων.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1

ΤΟ ΑΝΑΠΗΡΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

[Μπαρμπαλιά Ελένη, Χατζηπέτρου Ανθή]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός:

Με την παρούσα Θεματική Ενότητα επιδιώκεται η παρουσίαση της δομής και του ρόλου του αναπηρικού κινήματος σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα:

Βασική προσδοκία της συγγραφής της παρούσας Ενότητας είναι η γνωριμία με την πλούσια ιστορική διαδρομή της συλλογικής δράσης των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους καθώς και με τη δομή και τη δράση του αναπηρικού κινήματος σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Επίσης, με την Ενότητα αυτή, επιδιώκεται η συμβολή στην αφομοίωση των θέσεων του αναπηρικού κινήματος ανά κατηγορία αναπηρίας καθώς και στην ενδυνάμωση της ενσυναίσθησης μεταξύ των ατόμων με διαφορετική αναπηρία.

Έννοιες-κλειδιά:

Νέα Κοινωνικά Κινήματα

Αναπηρικό Κίνημα

Όργανα της Ε.Σ.Α.μεΑ.

Μέλη της Ε.Σ.Α.μεΑ.

Αθλητικό αναπηρικό κίνημα

Ευρωπαϊκό αναπηρικό κίνημα

Παγκόσμιο αναπηρικό κίνημα

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Το αναπηρικό κίνημα ανήκει στα «νέα» κοινωνικά κινήματα, με την έννοια ότι η ατομική επιλογή για συλλογική δράση, εξαρτάται από την αναπηρία ως ιδιότητα που τα ίδια τα άτομα με αναπηρία αντιλαμβάνονται και αναδεικνύουν ως κρίσιμη στη ζωή τους και ως εκ τούτου της αποδίδουν βαρύνουσα σημασία, τόσο στη συγκρότηση της συλλογικής ταυτότητας που υπερασπίζονται όσο και στη μορφή της συλλογικής δράσης που ενδείκνυται για τον σκοπό αυτό.

Προκειμένου τα άτομα με αναπηρία να συνειδητοποιήσουν τα στερεότυπα που υπάρχουν, γύρω από το τι θεωρείται «φυσιολογικό» και τι απόκλιση από αυτό, και τα οποία επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους, το αναπηρικό κίνημα δημιούργησε ένα υποστηρικτικό πλαίσιο για τον επανακαθορισμό της ζωής τους μέσα από μία διαφορετική και σύγχρονη προσέγγιση σύμφωνα με την οποία η αναπηρία θεωρείται *κοινωνική κατασκευή*.

1.1 ΤΟ ΑΝΑΠΗΡΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΩΣ «ΝΕΟ» ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

Βασικός παράγοντας που συνέβαλε στην εμφάνιση του αναπηρικού κινήματος διεθνώς ήταν η σταδιακή αναγνώριση, από τα άτομα με αναπηρία, ότι οι φιλανθρωπικές και εθελοντικές οργανώσεις δεν υπερασπίζονται επαρκώς τα δικαιώματά τους. Επίσης, σημαντικό ρόλο έπαιξαν ορισμένες «εξωτερικές» επιρροές, όπως το κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα και το κίνημα για τον φεμινισμό, που είχαν καταφέρει την κατάργηση των διακρίσεων λόγω φυλής και φύλου. Αυτό επηρέασε την αναδύομενη συνείδηση των ατόμων με αναπηρία, που είχαν αρχίσει να αναγνωρίζουν ότι το πρόβλημα της αναπηρίας ήταν εξωτερικά τοποθετημένο και ότι ο αποκλεισμός τους από την κοινωνία ήταν θέμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Oliver, 1997, σ. 245).

Για τη συγκρότηση του αναπηρικού κινήματος, το ζήτημα του ελέγχου είναι κεντρικό. Μέλη του αναπηρικού κινήματος αποτελούν οι οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία και όχι οι οργανώσεις για τα άτομα με αναπηρία (Oliver, 1997, σ. 245).

Στη σύγχρονη μετα-νεωτερικότητα, σύμφωνα με τον Ψημίτη (2011, σ.19), οι ατομικές επιλογές για συγκεκριμένες συλλογικές δράσεις εξαρτώνται όλο και λιγότερο, από δομικούς προσδιορισμούς όπως η ταξική καταγωγή, η εισοδηματική ομάδα, η επαγγελματική κατηγορία ή η ιδιότητα του πολίτη. Αντιθέτως, αυτές οι επιλογές εξαρτώνται ολοένα και περισσότερο από «αναγωγικές ιδιότητες», δηλαδή από ιδιότητες που τα ίδια τα άτομα αντιλαμβάνονται και αναδεικνύουν ως βαρύνουσες τόσο στη συγκρότηση της συλλογικής ταυτότητας που θα υπερασπιστούν, όσο και στη μορφή της συλλογικής δράσης που ενδείκνυται για τον σκοπό αυτόν.

Τέτοιες ιδιότητες είναι η φυλή, η θρησκεία, η γλώσσα, η εθνοτική καταγωγή, το φύλο, η ηλικία, ή μια επιλεγμένη ποιοτική σχέση του ανθρώπου με την υγεία, την εργασία, το περιβάλλον, τη διαβίωση στον αστικό χώρο, την κουλτούρα, τη σεξουαλικότητα [και θα προσθέταμε και η αναπηρία].

Τα κινήματα αυτά «βρίσκονται σε μια συνεχή και αδιάκοπη διαδικασία συγκρότησης, που εξαρτάται απόλυτα από τη δυνατότητά τους να αναπτύσσουν συλλογικές δράσεις ικανές να δηλώνουν την αυτόνομη παρουσία της ταυτότητας στην κοινωνία, αλλά και το δικαίωμά της να προβάλλει, ως ετερότητα, το δικό της πρότυπο ένταξης στον πολύπλοκο κοινωνικό κόσμο. Με τον τρόπο αυτό επιβεβαιώνουν την εσωτερική τους ενότητα, όχι μέσα από τη δύναμη των οργανωτικών τους δομών, αλλά μέσα από τη συλλογική δράση και τα απτά αποτελέσματα στην υπεράσπιση της συλλογικής ταυτότητας.» (ό.π.).

Τα κινήματα αυτά, τείνουν, με βάση τις ανάγκες τους, να προβληματίζονται με όρους αναστοχαστικής ανακατασκευής των σημασιών και των κωδίκων, με όρους ουσιώδους «σημσιολογικής ή νοηματικής αναπλαισίωσης» των ορισμών της υγείας, του φύλου, της σχέσης με το περιβάλλον, με την ετερότητα, με τις μειονότητες [και θα προσθέταμε και του ορισμού της αναπηρίας] (ό.π.).

Εκκινώντας από τις παραπάνω αναφορές, το αναπηρικό κίνημα εντάσσεται στα «νέα» κοινωνικά κινήματα, με την έννοια ότι η ατομική επιλογή για συλλογική δράση εξαρτάται από την αναπηρία ως ιδιότητα που τα ίδια τα άτομα με αναπηρία αντιλαμβάνονται και αναδεικνύουν ως κρίσιμη στη ζωή τους, και ως εκ τούτου της αποδίδουν βαρύνουσα σημασία τόσο στη συγκρότηση της συλλογικής ταυτότητας που υπερασπίζονται όσο και στη μορφή της συλλογικής δράσης που ενδείκνυται για τον σκοπό αυτό.

Η παρουσία του αναπηρικού κινήματος στην κοινωνία, όπως και κάθε κοινωνικού κινήματος, συνιστά εξ ορισμού μια πρόκληση απέναντι στους κυρίαρχους κώδικες και στην ορθολογική πρόσληψη

της πραγματικότητας (Ψημίτης, 2011, σ.26). Για την αντιμετώπιση του ζητήματος της αναπηρίας είναι απαραίτητο να επαναδιατυπωθεί ο ορισμός της. Το αναπηρικό κίνημα έθεσε υπό αμφισβήτηση τους κυρίαρχους παραδοσιακούς, ατομικιστικούς και ιατρικούς ορισμούς, γιατί θεωρεί ότι θέτουν προβλήματα στην ατομική και συλλογική ταυτότητα των ατόμων με αναπηρία, και αγωνίζεται για τη μετάβαση στη σύγχρονη προσέγγιση της αναπηρίας.

1.2 ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ (Ε.Σ.Α.μεΑ.)

Η Ε.Σ.Α.μεΑ. είναι ο τριτοβάθμιος κοινωνικός και συνδικαλιστικός φορέας του αναπηρικού κινήματος της χώρας. Ιδρύθηκε το 1989 από οργανώσεις ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους, προκειμένου να υπερασπιστεί θέματα κοινού ενδιαφέροντος για όλες τις κατηγορίες αναπηρίας και να αποτελέσει έναν ανεξάρτητο και ισχυρό φορέα εκπροσώπησης των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους στην Πολιτεία και κοινωνία.

Σημαντικό ρόλο στη διαδικασία ίδρυσης της Ε.Σ.Α.μεΑ. διαδραμάτισαν ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών, ο Πανελλήνιος Σύλλογος Παραπληγικών, ο Πανελλαδικός Σύλλογος Αναπήρων Πολιτών, ο Πανελλήνιος Σύλλογος Προστασίας Ελλήνων Αιμορροφιλικών, ο Πανελλήνιος Σύλλογος Πασχόντων από Μεσογειακή Αναίμια και η Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία, που συναισθάνθηκαν την ανάγκη συνένωσης των δυνάμεών τους προκειμένου να δράσουν από κοινού στον πολιτικό και κοινωνικό χώρο.

Η αμφίδρομη σχέση της Ε.Σ.Α.μεΑ. με τις οργανώσεις-μέλη της, όπως αυτή καθορίστηκε από την καταστατική δομή της και την εξέλιξή της σε βάθος χρόνου, συνετέλεσε στη σταδιακή ένταξη όλων των κατηγοριών αναπηρίας μέσα στους κόλπους της.

Η Ε.Σ.Α.μεΑ. από την ίδρυσή της έως και σήμερα, αγωνίζεται για την καταπολέμηση των διακρίσεων που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία, την κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους και των οικογενειών τους, την προώθηση πολιτικών που συμβάλλουν στην πλήρη συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή της χώρας και στη δημιουργία ενός εθνικού πολιτικού πλαισίου για την αναπηρία με έμφαση στην ανάδειξη της κοινωνικοπολιτικής διάστασης αυτής.

Ο ρόλος της έχει αναγνωριστεί από το σύνολο του πολιτικού και κοινωνικού κόσμου της χώρας. Σταθμός στην ιστορία του εθνικού Αναπηρικού Κινήματος είναι η ψήφιση του ν.2430/1996 «Καθιέρωση της 3^{ης} Δεκεμβρίου ως Εθνικής Ημέρας των Ατόμων με Αναπηρία» και η αναγνώριση της Ε.Σ.Α.μεΑ. ως η πλέον αντιπροσωπευτικής οργάνωσης του εθνικού αναπηρικού κινήματος. Από τη θέση αυτή, συμμετέχει θεσμικά στα κέντρα λήψης αποφάσεων και εκπροσωπεί τα άτομα με αναπηρία στον διάλογο με την Πολιτεία.

Επίσης, η Ε.Σ.Α.μεΑ., συναισθανόμενη τη μεγάλη σημασία των αποφάσεων που λαμβάνονται σε επίπεδο ΕΕ και τον αντίκτυπο αυτών αποφάσεων στη ζωή των ατόμων με αναπηρία, έχει αναγνωρίσει την ανάγκη της ενεργούς συμμετοχής σε μια αντιπροσωπευτική ευρωπαϊκή αναπηρική οργάνωση όπως είναι το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία, το οποίο εκπροσωπεί τα άτομα με αναπηρία στον διάλογο με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο της ΕΕ και τις άλλες ευρωπαϊκές αρχές (βλ. 1.9).

Σκοποί της Ε.Σ.Α.μεΑ. :

– Η συνένωση των δυνάμεων των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους σε όλη τη χώρα σε

ισχυρές και ανεξάρτητες Πρωτοβάθμιες και Δευτεροβάθμιες Οργανώσεις. Η εκπροσώπηση στην Ε.Σ.Α.μεΑ. όλων των κατηγοριών των ατόμων με αναπηρία και των γονέων και κηδεμόνων αυτών. Ο συντονισμός της δράσης όλων των οργανώσεων-μελών της με στόχο την καταπολέμηση του στιγματισμού, των προκαταλήψεων και των αρνητικών διακρίσεων που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία σε όλους τους τομείς της ζωής τους, καθώς επίσης και την καταπολέμηση του κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού που υφίστανται και την προώθηση της πλήρους ένταξής τους στην κοινωνία ως ισότιμων πολιτών με πλήρη δικαιώματα, χωρίς εκπτώσεις και περιορισμούς.

- Η προώθηση, η διάδοση και η εμπέδωση στην κοινωνία και Πολιτεία και στους θεσμούς αυτής του νομικού, κοινωνικού και πολιτικού πολιτισμού που αναγνωρίζει ότι η αναπηρία είναι υπόθεση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- Η οργάνωση συστηματικών εκστρατειών ενημέρωσης της κοινωνίας και Πολιτείας για το θέμα της αναπηρίας, για την προώθηση της αρχής ότι η αναπηρία είναι μέρος της ανθρώπινης ποικιλομορφίας, για την εμπέδωση στη συνείδηση των πολιτών ότι η αναπηρία είναι υπόθεση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και για τη δημιουργία θετικών στάσεων των πολιτών απέναντι σε αυτά τα θέματα.
- Η ανάληψη πρωτοβουλιών και η διεξαγωγή αγώνων προκειμένου να αναγνωριστεί το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην αυτοδιάθεση, στην πλήρη συμμετοχή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας και στην προώθηση της πλήρους χειραφέτησης αυτών.
- Η θέσπιση από την Πολιτεία συνταγματικών και νομοθετικών διατάξεων με τις οποίες κατοχυρώνονται στην πράξη τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους και η συνακόλουθη εκπόνηση μέτρων και πολιτικών από την Πολιτεία που άρουν τα κοινωνικά, τα νομικά, τα αρχιτεκτονικά και γενικότερα όλα τα εμπόδια και τις διακρίσεις που εγκλωβίζουν τα άτομα με αναπηρία σε κατάσταση κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού.
- Η προάσπιση των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των ατόμων με αναπηρία, καθώς επίσης και των οικογενειών τους, ιδιαίτερα δε των πλέον ευάλωτων ατόμων με αναπηρία, μεταξύ των οποίων είναι οι Νέοι με Αναπηρία, οι Γυναίκες με Αναπηρία, οι Μητέρες των Ατόμων με Βαριά Αναπηρία, τα Άτομα με Βαριά Αναπηρία, καθώς επίσης και οι Μετανάστες με Αναπηρία.
- Η συμμετοχή εκπροσώπων της Ε.Σ.Α.μεΑ. και των οργανώσεων - μελών της σε όλα τα κέντρα λήψης αποφάσεων της χώρας, δημόσια ή ιδιωτικά, που αφορούν άμεσα ή έμμεσα στα άτομα με αναπηρία.
- Η Ε.Σ.Α.μεΑ. με κάθε νόμιμο και πρόσφορο μέσον δύναται να συμπαρίσταται στις οργανώσεις - μέλη της και στους φορείς μέλη αυτών (νομικά πρόσωπα) ενώπιον κάθε διοικητικής ή δικαστικής αρχής ή οργάνου. Επίσης δύναται να συμπαρίσταται στα ίδια τα άτομα με αναπηρία (φυσικά πρόσωπα) σε οιαδήποτε περίπτωση παραβίασης των ανθρωπίνων και συνταγματικών δικαιωμάτων τους, διασφαλίζοντας, μεταξύ άλλων, και την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης λόγω αναπηρίας σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, και να τα αντιπροσωπεύει ενώπιον οποιασδήποτε διοικητικής ή δικαστικής αρχής ή οργάνου σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Επιπρόσθετα, η Ε.Σ.Α.μεΑ. δύναται, όταν η οικονομική κατάστασή της το επιτρέπει, να υποστηρίζει και οικονομικά τις Οργανώσεις μέλη της και τους φορείς μέλη αυτών.
- Η Ε.Σ.Α.μεΑ. αγωνίζεται διαρκώς για την υλοποίηση της Διεθνούς Σύμβασης του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες από κοινού με το προαιρετικό πρωτόκολλο, προκειμένου να επιφέρει τις αναγκαίες προσαρμογές στη νομοθεσία και στις πολιτικές προς όφελος των ατόμων με αναπηρία.
- Η Ε.Σ.Α.μεΑ. αναπτύσσει ισχυρούς δεσμούς με την Κυπριακή Συνομοσπονδία Οργανώσεων Αναπήρων.
- Η Ε.Σ.Α.μεΑ. αναλαμβάνει πρωτοβουλίες ενδυνάμωσης των Αναπηρικών Κινήματων στη Βαλκανική Χερσόνησο, στη Μεσόγειο, στην ΕΕ, σε ολόκληρη την Ευρώπη και διεθνώς. Ως ιδρυτικό μέλος

του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία συμμετέχει ενεργά στην ενδυνάμωση του Ευρωπαϊκού Αναπηρικού Κινήματος, στην εκπόνηση και εφαρμογή σύγχρονης νομοθεσίας και σύγχρονων πολιτικών από την ΕΕ για τα άτομα με αναπηρία, προκειμένου να αρθεί η άνιση μεταχείριση και ο κοινωνικός αποκλεισμός σε όλη την επικράτεια της ΕΕ.

- Ο συντονισμός και η συνεργασία με τις Οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών, αλλά ιδιαίτερα με τις Οργανώσεις των Κοινωνικών Εταίρων, για θέματα που αφορούν στα άτομα με αναπηρία και στις οικογένειές τους. Ειδικότερα, κατά τη διάρκεια συλλογικών διαπραγματεύσεων υποβάλλει στους Κοινωνικούς Εταίρους τις προτάσεις της, προκειμένου μέσω των συλλογικών συμβάσεων μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών να θεσπίζονται μέτρα και πολιτικές προστασίας των ατόμων με αναπηρία και των γονιών τους.
- Η προώθηση της επιστημονικής έρευνας και μελέτης σχετικά με το θέμα της αναπηρίας, η συνεργασία με τριτοβάθμια ιδρύματα, καθώς επίσης και με ερευνητικά ινστιτούτα και κέντρα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Η ένταξη της διάστασης της αναπηρίας ως μέρος της ανθρώπινης ποικιλομορφίας στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών της Πρωτοβάθμιας, Δευτεροβάθμιας και Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Προκειμένου η Ε.Σ.Α.μεΑ. και το αναπηρικό κίνημα της χώρας συνολικά, να αποκτήσουν το δικό τους ερευνητικό φορέα, δύναται η Ε.Σ.Α.μεΑ. να ιδρύσει Ινστιτούτο Μελετών και Ερευνών για Θέματα Αναπηρίας.
- Η θέσπιση και υλοποίηση δημόσιων πολιτικών προώθησης της πλήρους συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στο εκπαιδευτικό σύστημα, σε όλες τις βαθμίδες αυτού, στην επαγγελματική ζωή και σε όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες.
- Η συνεχής προσπάθεια για τη θέσπιση νομοθεσίας, μέτρων και πολιτικών που διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στον κόσμο της εργασίας, διότι η ανεργία είναι η σκληρότερη μορφή κοινωνικής αναπηρίας. Για τις πλέον ευάλωτες ομάδες των ατόμων με αναπηρία προωθούνται ειδικά μέτρα και πολιτικές, όπως υποστηριζόμενη απασχόληση, προστατευμένη απασχόληση, καθώς και ειδικά οικονομικά, φορολογικά, ασφαλιστικά κίνητρα κ.ά. Η Ε.Σ.Α.μεΑ. αγωνίζεται για την εκπόνηση και εφαρμογή από την Πολιτεία μιας Εθνικής Στρατηγικής για την Επαγγελματική Κατάρτιση και Απασχόληση των Ατόμων με Αναπηρία. Η Ε.Σ.Α.μεΑ. αναζητά την ενεργή συμμετοχή και υποστήριξη των Κοινωνικών Εταίρων, ιδιαίτερα των Οργανώσεων των Εργαζομένων, για την επίτευξη του παραπάνω στόχου.
- Η θέσπιση νόμων και η εκπόνηση μέτρων και πολιτικών που να διασφαλίζουν το δημόσιο χαρακτήρα του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Προστασίας της χώρας και η εφαρμογή συγκεκριμένων και στοχευόμενων μέτρων υποστήριξης των ατόμων με αναπηρία στον Τομέα των Παροχών και των Συντάξεων από το Δημόσιο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης.
- Η διασφάλιση του δημόσιου και δωρεάν χαρακτήρα του Εθνικού Συστήματος Υγείας και η συνεχής προσπάθεια για τη βελτίωση των Υπηρεσιών αυτού για όλα τα άτομα με αναπηρία και ειδικότερα για τα άτομα με χρόνιες παθήσεις που είναι συχνοί χρήστες των Υπηρεσιών Υγείας. Η ίδρυση και ανάπτυξη στο πλαίσιο του Δημόσιου Εθνικού Συστήματος Υγείας, δομών, υπηρεσιών και Κέντρων Αποκατάστασης εξειδικευμένων για κάθε κατηγορία αναπηρίας. Η ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση αυτών των Υπηρεσιών, με την επαρκή στελέχωσή τους με εξειδικευμένο προσωπικό και την απόκτηση εξοπλισμού σύγχρονης τεχνολογίας, και η διαρκής διεύρυνση των παροχών στον Τομέα της Υγείας είτε από το Ε.Σ.Υ. είτε από τα Ασφαλιστικά Ταμεία.
- Η διάδοση του θεσμού της ανώνυμης και μη ανταποδοτικής εθελοντικής αιμοδοσίας και της δωρεάς οργάνων και ιστών σώματος και η ανάλογη ενημέρωση του κοινού ως προς αυτά, η συνεχής βελτίωση της έρευνας και μελέτης για την πρόληψη των κληρονομικών ασθενειών και άλλων χρόνιων παθήσεων και η συνεχής διαπαιδαγώγηση των πολιτών αναφορικά με την πρόληψη των ατυχημάτων. Επίσης, η διασφάλιση του δημόσιου χαρακτήρα, στο πλαίσιο του Δημόσιου Εθνικού Συστήματος

Υγείας, των υπηρεσιών αιμοδοσίας και δωρεάς οργάνων και ιστών σώματος και των Κέντρων Μεταμοσχεύσεων.

- Η καταπολέμηση και εξάλειψη της ιδρυματοποίησης και του ιδρυματισμού των ατόμων με αναπηρία, η θέσπιση δομών διαβίωσης στην κοινότητα, η προώθηση της ανεξάρτητης διαβίωσής τους και η ίδρυση και λειτουργία δομών προστατευμένης διαβίωσης για τα άτομα με αναπηρία που την έχουν ανάγκη. Η προώθηση της θέσπισης από την Πολιτεία δημόσιων πολιτικών και η παροχή δημόσιων χρηματοδοτήσεων για τη συγκρότηση και λειτουργία των ανωτέρω δομών. Η διασφάλιση του δημόσιου χαρακτήρα του Τομέα της Πρόνοιας στη χώρα, της βελτίωσης και ανάπτυξης του, της παροχής από τους φορείς που υπάγονται σε αυτών υψηλής ποιότητας υπηρεσιών στήριξης, κοινωνικής προστασίας και ένταξης και η σταθερή και επαρκής χρηματοδότηση του Δημόσιου Τομέα Πρόνοιας από τον κρατικό προϋπολογισμό και από άλλες πηγές δημόσιας χρηματοδότησης για την εύρυθμη λειτουργία του και για τη διαρκή βελτίωση, ανάπτυξη και επέκτασή του.
- Η ένταξη της διάστασης της αναπηρίας σε όλες τις πολιτικές που εκπονούνται και εφαρμόζονται από την Πολιτεία σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Η προώθηση της προσβασιμότητας στο δομημένο περιβάλλον, στα μέσα μαζικής μεταφοράς (χερσαία, εναέρια και διαθαλάσσια) στην Κοινωνία της Πληροφορίας, στο διαδίκτυο κ.λπ.
- Η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στα πολιτιστικά δρώμενα, η ανάπτυξη και υλοποίηση πολιτιστικών προγραμμάτων και η με κάθε μέσο άρση των εμποδίων για ελεύθερη και ανεμπόδιστη συμμετοχή αυτών στην πολιτιστική ζωή.
- Η εκπόνηση και εφαρμογή για τα άτομα με αναπηρία προγραμμάτων κοινωνικής ένταξης, ψυχαγωγίας, ελεύθερου χρόνου, πολιτισμού και μαζικού αθλητισμού.
- Η εκπόνηση και εφαρμογή προγραμμάτων για τα άτομα με αναπηρία σε όλη τη χώρα που συγχρηματοδοτούνται από την Ελλάδα και την ΕΕ, τα οποία μεταξύ των άλλων μπορούν να αφορούν στη δια βίου μάθηση, στην επιμόρφωση, στην κατάρτιση, στην ενημέρωση - ευαισθητοποίηση, στην εκπόνηση ερευνών και μελετών και γενικότερα η υλοποίηση κάθε είδους προγράμματος είτε από μόνη της είτε από κοινού με άλλους φορείς του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα, όπως κάθε φορά προβλέπεται από την κείμενη νομοθεσία.
- Η εκπόνηση και εφαρμογή προγραμμάτων επείγουσας αναπτυξιακής, ανθρωπιστικής ή επισιτιστικής βοήθειας υπέρ των ατόμων με αναπηρία σε αναπτυσσόμενες χώρες είτε από μόνη της, είτε σε συνεργασία με άλλες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που έχουν πιστοποιηθεί για αυτόν το σκοπό.
- Η συμμετοχή της Ε.Σ.Α.μεΑ. στους αγώνες του λαού μας για τα γενικότερα εθνικά και κοινωνικοοικονομικά ζητήματα.

Καταστατική δομή και σύνθεση της Ε.Σ.Α.μεΑ

Η σύνθεση, η οργανωτική δομή και η δράση της Ε.Σ.Α.μεΑ. καθορίστηκαν από το ιδρυτικό Καταστατικό της, στο οποίο επήλθαν, μέσα στην πάροδο των 25 χρόνων λειτουργίας της, σημαντικές συμπληρώσεις και τροποποιήσεις, που στόχο είχαν τη δημιουργία ενός πιο ανοιχτού και πιο συμμετοχικού αναπηρικού κινήματος το οποίο καλείται να αντεπεξέλθει στις νέες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις που σημειώνονται σε εθνικό ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Κυρίαρχο όργανο της Συνομοσπονδίας είναι το *Πανελλαδικό Συνέδριο* των Αντιπροσώπων των Ομοσπονδιών και Σωματείων της δύναμης της. Αυτό αποφασίζει για όλα τα ζητήματα που αφορούν στη Συνομοσπονδία. Στο Πανελλαδικό Συνέδριο συμμετέχουν εκατοντάδες αντιπρόσωποι από όλους τους πρωτοβάθμιους φορείς που ανήκουν στη δύναμη των φορέων-μελών της, γεγονός που δείχνει τη συλλογικότητα και τις δημοκρατικές αρχές στις οποίες στηρίζεται το αναπηρικό κίνημα.

Το *Γενικό Συμβούλιο*, το οποίο εκλέγεται από το Πανελλαδικό Συνέδριο, είναι το καταστατικό όρ-

γανο που διοικεί τη Συνομοσπονδία και αποτελείται από σαράντα εννέα μέλη, εκ των οποίων τα δεκατρία είναι άτομα με αναπηρία που εκπροσωπούν συγκεκριμένες κατηγορίες αναπηρίας, τα δεκαπέντε είναι γονείς ή νόμιμοι κηδεμόνες ατόμων με αναπηρία, τα δεκατρία εκπροσωπούν τις Περιφέρειες της χώρας και τα οκτώ προέρχονται από τους διαπιστευμένους συνέδρους άτομα με αναπηρία που προέρχονται από τα Τακτικά Μέλη της Ε.Σ.Α.μεΑ., άτομα με αναπηρία που προέρχονται από τις Ομοσπονδίες Ατόμων με Αναπηρία, Πανελλήνιους Συνδέσμους και Συλλόγους Ατόμων με Αναπηρία και Περιφερειακές Ομοσπονδίες των Ατόμων με Αναπηρία.

Η *Εκτελεστική Γραμματεία* εκλέγεται από το Γενικό Συμβούλιο και αποτελείται από δεκαπέντε μέλη, εκ των οποίων τα έντεκα είναι άτομα με αναπηρία και τα τέσσερα είναι γονείς ή νόμιμοι κηδεμόνες ατόμων με αναπηρία. Η δικαιοδοσία της Εκτελεστικής Γραμματείας συνοψίζεται κυρίως στην εκτέλεση των αποφάσεων του Γενικού Συμβουλίου.

Τα μέλη της Ε.Σ.Α.μεΑ. διακρίνονται σε Τακτικά, Συνεργά, Αρωγά, και Επίτιμα.

Τακτικά μέλη είναι:

α) Οι Ομοσπονδίες Σωματείων Ατόμων με Αναπηρία, που εκπροσωπούν συγκεκριμένη κατηγορία Ατόμων με Αναπηρία ή συγγενικές κατηγορίες Ατόμων με Αναπηρία και είναι φορείς εθνικής εμβέλειας (ένας φορέας για κάθε αμιγή, ομοειδή ή συγγενική κατηγορία Ατόμων με Αναπηρία). Στο δυναμικό των ανωτέρω Ομοσπονδιών, που αποτελούν τους δευτεροβάθμιους φορείς του αναπηρικού κινήματος, ανήκουν τα πρωτοβάθμια σωματεία που εκπροσωπούν τις αντίστοιχες κατηγορίες αναπηρίας (βλ. 1.3).

β) Οι Πανελλήνιοι Σύνδεσμοι και Σωματεία Ατόμων με Αναπηρία, που εκπροσωπούν συγκεκριμένη κατηγορία Ατόμων με Αναπηρία, ομοειδή ή συγγενικές κατηγορίες Ατόμων με Αναπηρία και είναι εθνικής εμβέλειας και πάντως ένας φορέας για κάθε αμιγή, ομοειδή ή συγγενική κατηγορία (βλ. 1.4).

γ) Περιφερειακές Ομοσπονδίες Ατόμων με Αναπηρία και Γονιών αυτών, που οι σκοποί τους είναι ομοειδείς με τους σκοπούς της Ε.Σ.Α.μεΑ. εφαρμοζόμενοι στα γεωγραφικά όρια της συγκεκριμένης Περιφέρειας. Οι Περιφερειακές Ομοσπονδίες συγκροτούνται από τα Νομαρχιακά Σωματεία Ατόμων με Αναπηρία, Τοπικές Ενώσεις και Παραρτήματα Πανελληνίων Συνδέσμων και Σωματείων Ατόμων με Αναπηρία, Σωματεία Ατόμων με Αναπηρία και Σωματεία Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία με έδρα στα γεωγραφικά όρια της Περιφέρειας.

Το Γενικό Συμβούλιο της Συνομοσπονδίας με απόφασή του, μετά από εισήγηση της Εκτελεστικής Γραμματείας, καθορίζει τα όρια των γεωγραφικών περιφερειών στις οποίες μπορούν να ιδρυθούν Ομοσπονδίες, μία για κάθε περιφέρεια. Κατά τον ορισμό των γεωγραφικών ορίων των περιφερειών λαμβάνονται υπόψη η διοικητική διαίρεση της χώρας και η ανάγκη αποτελεσματικότερης λειτουργίας και συγκρότησης του αναπηρικού και γονεϊκού κινήματος στις περιφέρειες (βλ. 1.5).

δ) Νομαρχιακά Σωματεία Ατόμων με Αναπηρία. Τα Νομαρχιακά Σωματεία εκείνων των Περιφερειών στις οποίες ακόμη δεν έχουν ιδρυθεί Περιφερειακές Ομοσπονδίες Ατόμων με Αναπηρία ανήκουν απευθείας στο δυναμικό της Ε.Σ.Α.μεΑ. Σε εκείνες τις Περιφέρειες στις οποίες έχουν συσταθεί Περιφερειακές Ομοσπονδίες Ατόμων με Αναπηρία τα Νομαρχιακά Σωματεία αυτών εκπροσωπούνται στην Ε.Σ.Α.μεΑ μέσω των Περιφερειακών Ομοσπονδιών τους. Τα Νομαρχιακά Σωματεία μπορούν να αναπτύξουν στενή συνεργασία και να δικτυωθούν εντός της Νομαρχιακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην οποία δραστηριοποιούνται με φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών και με την Εκκλησία (βλ. Ενότητα 1.5).

ε) Η Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία - Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ, η οποία εκπροσωπεί στην Ε.Σ.Α.μεΑ. τους γονείς και τους κηδεμόνες των ατόμων με αναπηρία που δεν μπορούν να αυτοεκπροσωπηθούν (Βλ. Ενότητα 1.6).

Συνεργά μέλη μπορεί να είναι ερευνητικά κέντρα, καταναλωτικοί συνεταιρισμοί κ.ά.

Αρωγά μέλη γίνονται με απόφαση του Γενικού Συμβουλίου της Ε.Σ.Α.μεΑ. νομικά ή φυσικά πρόσωπα που δεν είναι άτομα με αναπηρία και τα οποία επιθυμούν να συνεργασθούν με την Ε.Σ.Α.μεΑ. και να προσφέρουν σ' αυτή, οικονομική, υλική και ηθική βοήθεια.

Επίτιμα μέλη μπορούν να ανακηρυχθούν με απόφαση του Γενικού Συμβουλίου της Ε.Σ.Α.μεΑ. νομικά ή φυσικά πρόσωπα που προσφέρουν ή προσέφεραν τις υπηρεσίες τους για την επίτευξη των σκοπών της Ε.Σ.Α.μεΑ.

Τα Συνεργά, τα Αρωγά και τα Επίτιμα μέλη, δεν ασκούν διοίκηση και γράφονται σε ειδικά μητρώα της Ε.Σ.Α.μεΑ.

1.3 ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ - ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΕΣ

Σύμφωνα με το Άρθρο 4 παρ.α' του Καταστατικού της Ε.Σ.Α.μεΑ., τα τακτικά μέλη - Ομοσπονδίες Σωματείων Ατόμων με Αναπηρία, είναι:

- Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Συλλόγων Ατόμων με Σακχαρώδη Διαβήτη - Π.Ο.Σ.Σ.Α.Σ.ΔΙΑ.
- Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος - ΟΜ.Κ.Ε.
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Νεφροπαθών - Π.Ο.Ν.
- Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών - Ε.Ο.Τ.
- Ελληνική Ομοσπονδία Θαλασσαιμίας - Ε.Ο.Θ.Α.
- Εθνική Ομοσπονδία Κινητικά Αναπήρων - Ε.Ο.Κ.Α.
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Οικογενειών για τη Ψυχική Υγεία - Π.Ο.Σ.Ο.Ψ.Υ.
- Ομοσπονδία Καρκινοπαθών Ελλάδας - ΟΚΕ

1.3.1 Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Συλλόγων Ατόμων με Σακχαρώδη Διαβήτη (Π.Ο.Σ.Σ.Α.Σ.ΔΙΑ)

Η Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων – Συλλόγων Ατόμων με Σακχαρώδη Διαβήτη (Π.Ο.Σ.Σ.Α.Σ.ΔΙΑ.), ιδρύθηκε τον Μάιο του 1997 από 4 πρωτοπόρους συλλόγους, τον Σύλλογο Διαβητικών Πειραιά και Νήσων, τον Σύλλογο Νέων Ελλήνων Διαβητικών Αθήνας, τον Σύλλογο Διαβητικών Δράμας και την Ένωση Γονέων και Κηδεμόνων Διαβητικών Παιδιών και Εφήβων Μαγνησίας. Σήμερα έχει στη δύναμή της 25 πρωτοβάθμια σωματεία, με περισσότερα από 27.000 εγγεγραμμένα και ενεργά μέλη, εκπροσωπώντας τη συντριπτική πλειοψηφία των ενεργών πολιτών με Σακχαρώδη Διαβήτη. Η Π.Ο.Σ.Σ.Α.Σ.ΔΙΑ είναι μέλος της Ε.Σ.Α.μεΑ. από το 1998.

Είναι κοινή παραδοχή ότι το άτομο με σακχαρώδη διαβήτη¹ όταν ενημερώνεται, γνωρίζει και εκπαι-

¹ Ο Σακχαρώδης Διαβήτης Τύπου 1 ή ινσουλινοεξαρτώμενος, είναι χρόνιο νόσημα που εμφανίζεται στην παιδική ή νεανική ηλικία. Η καταστροφή των κυττάρων Β του παγκρέατος έχει ως συνέπεια την ολοκληρωτική έλλειψη ινσουλίνης, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη λήψη ινσουλίνης εξωγενώς.

δεύεται σωστά από το εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό των διαβητολογικών κέντρων, ζει μια «φυσιολογική» ζωή. Με γνώμονα την παραδοχή αυτή, η Ομοσπονδία έχει επιδείξει πλούσια δράση στην οργάνωση ενημερωτικών ημερίδων, συνεδρίων σε όλη την Ελλάδα και την Κύπρο. Για την αριστερή οργάνωση αυτών των εκδηλώσεων η Ομοσπονδία συνεργάζεται με διακεκριμένους επιστήμονες - ιατρούς, με ιατρικές και φαρμακευτικές εταιρείες που ασχολούνται με το Διαβήτη. Για την ενημέρωση των Ατόμων με Σακχαρώδη Διαβήτη και της ευρύτερης κοινωνίας, η Ομοσπονδία εκδίδει το διμηνιαίο περιοδικό «Γλυκιά Ζωή», το οποίο διανέμεται δωρεάν σε όλα τα μέλη της.

Στόχοι της Π.Ο.Σ.Σ.Α.Σ.ΔΙΑ

Οι στόχοι της Π.Ο.Σ.Σ.Α.Σ.ΔΙΑ είναι πλήρως εναρμονισμένοι και κατευθύνονται από τη διακήρυξη του Αγίου Βικεντίου (Οκτώβριος 1989) και την επέκταση αυτής στην Κωνσταντινούπολη (Οκτώβριος 1999):

- Διεκδίκηση αύξησης και ορθολογικής κατανομής των πόρων που διατίθενται για τον Σακχαρώδη Διαβήτη.
- Προώθηση της έρευνας στην Ελλάδα, ενθάρρυνση και προώθηση των διεθνών συνεργασιών, μεταφορά εφαρμοσμένης τεχνογνωσίας από τις διεθνείς οργανώσεις με σκοπό την ολοκληρωτική θεραπεία του διαβήτη.
- Συστηματική διενέργεια και αξιοποίηση επιδημιολογικών ερευνών για να γίνει εφικτή η έγκαιρη διάγνωση και η πρόληψη.
- Ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και επαγρύπνηση της κοινής γνώμης για την πρόληψη.
- Δραστική μείωση των επιπλοκών με συγκεκριμένα μέτρα που μπορούν να ληφθούν για τον λόγο αυτό.
- Ελαχιστοποίηση ακρωτηριασμών, όπως συνέβη και στην υπόλοιπη Ευρώπη.
- Ισότιμη κοινωνική ένταξη των ατόμων με διαβήτη, καταπολέμηση των διακρίσεων, των προκαταλήψεων και του στίγματος που συνοδεύει την πάθηση.
- Ειδική φροντίδα, μέριμνα και στήριξη για τα παιδιά και τους νέους με διαβήτη.
- Ποιοτική εκπαίδευση και ψυχολογική υποστήριξη στους γονείς.
- Συνεργασία με τους γιατρούς, την Ελληνική Διαβητολογική Εταιρεία (Ε.Δ.Ε.), την Διαβητολογική Εταιρεία Βορείου Ελλάδας (Δ.Ε.Β.Ε.), την Ελληνική Ενδοκρινολογική Εταιρεία (Ε.Ε.Ε.), την Ελληνική Εταιρεία Παθήσεων και Μελέτης Διαβητικού Ποδιού, την Ελληνική Ιατρική Εταιρεία Παχυσαρκίας (Ε.Ι.Ε.Π.), τις φαρμακευτικές εταιρείες και τους αρμόδιους κρατικούς φορείς για την από κοινού αντιμετώπιση της πάθησης.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.glikos-planitis.gr

1.3.2 Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος (ΟΜ.Κ.Ε.)

Η Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος (ΟΜ.Κ.Ε.) ιδρύθηκε το 1968 και είναι δευτεροβάθμια κοινωνικο-συνδικαλιστική οργάνωση που εκπροσωπεί το σύνολο των κωφών και βαρήκων ατόμων,² έχοντας

---

² *Κωφό* άτομο είναι αυτό που η ακουστική του απώλεια είναι τόσο σοβαρή που, είτε φοράει ακουστικά είτε όχι, δεν αντιλαμβάνεται την ομιλία (ακουστική απώλεια, 70db και πάνω). Χρησιμοποιεί κύρια το οπτικό κανάλι για να αντιληφθεί τους συνομιλητές του (χειλιανόγνωση, νοηματική γλώσσα, γραπτή γλώσσα).

Βαρήκοο άτομο είναι αυτό που η ακουστική του απώλεια δεν είναι τόσο σοβαρή όσο σ' έναν κωφό (ακουστική απώλεια, 35db έως

στους κόλπους της 19 πρωτοβάθμια σωματεία. Η ΟΜ.Κ.Ε. είναι ιδρυτικό μέλος της Ε.Σ.Α.μεΑ., της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Κωφών (WFD) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης Κωφών (EUD).

Η ΟΜ.Κ.Ε. αγωνίζεται για τη διασφάλιση των προϋποθέσεων που είναι απαραίτητες για την ένταξη των κωφών και βαρήκων ατόμων στην εκπαίδευση, στην εργασία, αλλά και στην ψυχαγωγία.

Στη μακρά ιστορία της, η ΟΜ.Κ.Ε. έχει παίξει ηγετικό ρόλο στον σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων που έχουν πλέον θεσμοποιηθεί προς όφελος των κωφών. Η Ομοσπονδία προσφέρει υπηρεσίες και πληροφορίες σε κωφά άτομα, αλλά και τις οικογένειές τους, σε εκπαιδευτικούς, φοιτητές και οποιονδήποτε άλλο ενδιαφερόμενο. Η ΟΜ.Κ.Ε. έχει πετύχει τη συμμετοχή της στα κέντρα λήψης αποφάσεων, ουσιαστικά ως εταίρος της ελληνικής Πολιτείας για όλα τα ζητήματα που έχουν σχέση με τα κωφά άτομα. Επίσης, έχει δημιουργήσει και λειτουργεί το Κέντρο Στήριξης κωφών και βαρήκων ατόμων στην απασχόληση.

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα των κωφών ατόμων είναι η επικοινωνία. Για αυτόν τον λόγο, ένας από τους πρωταρχικούς στόχους της Ομοσπονδίας ήταν η αναγνώριση της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (ΕΝΓ), ο οποίος πραγματοποιήθηκε με τον ν.2817/2000. Η Ελλάδα ήταν η 17^η χώρα στον κόσμο που αναγνώρισε επίσημα τη νοηματική γλώσσα. Από το 2000 άνοιξαν νέοι δρόμοι, όχι μόνο για τους κωφούς αλλά και για ορισμένες ομάδες ακουόντων που ήθελαν να μάθουν τη νοηματική γλώσσα. Στην ΟΜ.Κ.Ε. λειτουργεί σχολή εκμάθησης της ΕΝΓ. Σε όλη την Ελλάδα λειτουργούν περισσότερες από 15 σχολές εκμάθησης της ΕΝΓ.

Ωστόσο, πρέπει να δοθεί έμφαση στο ζήτημα της πιστοποίησης της γνώσης της νοηματικής γλώσσας. Η ΟΜ.Κ.Ε. πέτυχε την ψήφιση σχετικής διάταξης για τη διενέργεια εξετάσεων επάρκειας της ΕΝΓ από τον Εθνικό Οργανισμό Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΕΟΠΠΕΠ). Δεδομένου ότι μέχρι σήμερα δεν έχει ξεκινήσει η διαδικασία πιστοποίησης από τον ΕΟΠΠΕΠ, η ΟΜ.Κ.Ε. είναι ο φορέας που πιστοποιεί την επάρκεια ΕΝΓ.

Με τον ν.3106/2003 θεσπίστηκε πρόγραμμα παροχής διερμηνείας νοηματικής γλώσσας στην Ομοσπονδία. Ο νόμος άρχισε να εφαρμόζεται το 2006 με την εγγραφή αντίστοιχου κωδικού στον προϋπολογισμό του Υπουργείου Υγείας. Μέσω αυτού του προγράμματος οι κωφοί μπορούν να απευθύνονται στην ΟΜ.Κ.Ε. και να ζητούν την παροχή διερμηνείας για καθημερινές συναλλαγές με δημόσιες υπηρεσίες, νοσοκομεία, κ.ά. Αρχικά λειτουργούσε ένα κέντρο στην Αθήνα και στη συνέχεια δημιουργήθηκε παράρτημα και στη Θεσσαλονίκη.

Σκοποί της ΟΜ.Κ.Ε.:

- Ο συντονισμός των ενεργειών όλων των σωματείων κωφών και βαρήκων της χώρας για την αποτελεσματικότερη μελέτη, προβολή και σωστή αντιμετώπιση των προβλημάτων που απασχολούν τους κωφούς και τους βαρήκοους αλλά και όλα τα άτομα με αναπηρία.
- Η παροχή κάθε δυνατής υποστήριξης προς τα σωματεία-μέλη.

69db). Η ικανότητά του να ακούσει και να κατανοήσει κάποια ομιλία είναι κάπως μεγαλύτερη από ενός κωφού. Πάντως, το μεγαλύτερο ποσοστό της ομιλίας το αντιλαμβάνεται με την ακοή του.

Αν η κώφωση/βαρηκοΐα εμφανίστηκε πριν από την κρίσιμη περίοδο ανάπτυξης της γλώσσας (εκ γενετής κωφοί, απώλεια ακοής κατά τη γέννηση και πριν το τρίτο έτος της ηλικίας) την ονομάζουμε *προγλωσσική*, ενώ αν εμφανίστηκε μετά από την περίοδο ανάπτυξης της γλώσσας (μετά το τρίτο έτος της ηλικίας) την ονομάζουμε *μεταγλωσσική*.

Ο όρος *κώφωση* υποδηλώνει σχεδόν καθολική απώλεια ακοής εκ γενετής ή επίκτητη, μονόπλευρη ή αμφοτερόπλευρη. Ο όρος παιδική κώφωση χρησιμοποιείται ειδικά για τις περιπτώσεις της αμφοτερόπλευρης απώλειας ακοής, στις οποίες η εκμάθηση της ομιλούμενης γλώσσας είναι σημαντικά δυσχερής διότι ελάχιστα (ή καθόλου) στοιχεία της ομιλίας μπορεί να γίνουν αντιληπτά ακουστικά.

- Η συμβολή στην πνευματική, πολιτιστική και κοινωνική ανάπτυξη των φυσικών προσώπων των μελών της Ομοσπονδίας.
- Η συμβολή για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής αποκατάστασης των κωφών και των βαρήκων και η ουσιαστική συμμετοχή των κωφών και των βαρήκων στα κέντρα έρευνας και λήψης αποφάσεων που αφορούν τους κωφούς, τους βαρήκους αλλά και όλα τα άτομα με αναπηρία.
- Συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση, το εργατικό, φοιτητικό, με μη κυβερνητικές οργανώσεις, με οργανώσεις προστασίας του περιβάλλοντος και η συνεργασία με όλους τους ομοειδείς συλλόγους των ατόμων με αναπηρία και ειδικά των κωφών και των βαρήκων.
- Η ενημέρωση της κοινωνίας για τους κωφούς και τους βαρήκους, προς άρση της τυχόν προκατάληψης που σχετίζεται με το κωφό και το βαρήκο άτομο και ευαισθητοποίηση πολιτών και μαζικών φορέων για αλληλοαποδοχή.
- Η ανάπτυξη, έρευνα και διάδοση της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (ΕΝΓ), καθώς και η επιδίωξη με κάθε νόμιμο τρόπο της νομοθετικής αναγνώρισης της ΕΝΓ ως επίσημης γλώσσας των κωφών – βαρήκων ατόμων σε όλους τους τομείς δραστηριότητας ως Ελλήνων πολιτών.
- Η συνεργασία με όλους τους φορείς που ασχολούνται με τους κωφούς και τους βαρήκους.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: <http://www.omke.gr>

1.3.3 Πανελλήνια Ομοσπονδία Νεφροπαθών (Π.Ο.Ν.)

Η Πανελλήνια Ομοσπονδία Νεφροπαθών (Π.Ο.Ν.) ιδρύθηκε το 1999 για να ενώσει τη δράση όλων των πρωτοβάθμιων σωματείων των νεφροπαθών και μεταμοσχευμένων³ της χώρας σε ένα δευτεροβάθμιο όργανο. Ξεκίνησε με 5 συλλόγους, εκ των οποίων ένας ήταν ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Νεφροπαθών που αποτελεί και ιδρυτικό μέλος της Ε.Σ.Α.μεΑ. Αμέσως μετά την πρώτη γενική συνέλευση εγγράφηκαν 18-19 Σύλλογοι και σήμερα αριθμεί 38 Συλλόγους νεφροπαθών, εκπροσωπώντας έτσι περί τους 10.500 νεφροπαθείς υπό αιμοκάθαρση, περιτοναϊκή κάθαρση ή μεταμοσχευμένους.

Δεδομένου ότι η νεφροπάθεια τελικού σταδίου συνοδεύεται με προβλήματα υγείας στην καθημερινότητα, η Ομοσπονδία αγωνίζεται για τη διασφάλιση της απρόσκοπτης λειτουργίας των εξειδικευμένων μονάδων τεχνητού νεφρού, αιμοκάθαρσης, περιτοναϊκής κάθαρσης, ή μεταμοσχεύσεων στα νοσοκομεία. Επίσης, η Π.Ο.Ν. προσπαθεί να υποστηρίξει τα άτομα με νεφροπάθεια και να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσής τους. Συγκεκριμένα, έχει διεκδικήσει και έχει καταφέρει διάφορες παροχές όπως η δωρεάν φαρμακευτική περίθαλψη, η κάλυψη των οδοιπορικών εξόδων όταν πηγαίνει κάποιος για αιμοκάθαρση, το αφορολόγητο αυτοκίνητο καθώς και η χορήγηση διατροφικού επιδόματος αντίστοιχου με το προνοιακό επίδομα.

Όπως σε όλες τις χρόνιες παθήσεις, έτσι και στη νεφροπάθεια, το ζητούμενο είναι η επιβράδυνση των παρενεργειών, ώστε να βελτιώνεται η ποιότητα ζωής των πασχόντων. Σ' αυτό συντελούν σε μεγάλο βαθμό οι νέες ιατρικές, τεχνολογικές και φαρμακευτικές μέθοδοι, αλλά και η σωστή ενημέρωση

³ Ως νεφροπαθής τελικού σταδίου νοείται το άτομο του οποίου η νεφρική λειτουργία έχει μειωθεί, σε βαθμό που να χρειάζεται τεχνητή υποστήριξη. Πρόκειται για χρόνια πάθηση, μη αναστρέψιμη, επιδεινούμενη, με πολλές παρενέργειες. Υπάρχουν τρεις τρόποι αντιμετώπισης της νεφροπάθειας τελικού σταδίου: η αιμοκάθαρση με τεχνητό νεφρό, η περιτοναϊκή κάθαρση και η μεταμόσχευση νεφρού. Η μεταμόσχευση προσφέρει καλύτερη ποιότητα ζωής καθώς απαλλάσσει από την ταλαιπωρία της αιμοκάθαρσης, ο μεταμοσχευμένος όμως λαμβάνει ισχυρά φάρμακα ανοσοκαταστολής.

των ασθενών. Στο πλαίσιο αυτό, η Ομοσπονδία διοργανώνει ιατρικά συνέδρια, στα οποία έγκριτοι επιστήμονες ενημερώνουν τους νεφροπαθείς για όλες τις εξελίξεις στον ιατρικό τομέα και για άλλα θέματα που τους αφορούν. Επίσης, διοργανώνει ημερίδες ενημέρωσης για τη δωρεά οργάνων και τις μεταμοσχεύσεις.

Στόχοι της Π.Ο.Ν.:

- Η αντιμετώπιση των προβλημάτων των νεφροπαθών (υπό αιμοκάθαρση, περιτοναϊκή ή μεταμόσχευση).
- Η συνεχής βελτίωση των συνθηκών νοσηλείας και περίθαλψης αυτών.
- Η διασφάλιση ανεκτού βιοτικού επιπέδου για τα άτομα με νεφροπάθεια.
- Η ενημέρωση της κοινωνίας για τα θέματα των νεφροπαθών και των μεταμοσχευμένων ατόμων.
- Η προώθηση της ιδέας της δωρεάς οργάνων και της ευαισθητοποίησης με στόχο την αύξηση των μεταμοσχεύσεων.
- Η προστασία των κεκτημένων δικαιωμάτων της όπως είναι η δωρεάν χορήγηση όλων των ειδών φίλτρων, δεδομένου ότι η ΕΕ υποδεικνύει ότι οι νεφροπαθείς πρέπει να περιοριστούν σε ένα τύπου φίλτρου.
- Η διασφάλιση πρόσβασης των νεφροπαθών σε όλες τις νέες και εξελισσόμενες τεχνολογικές και θεραπευτικές μεθόδους.
- Η διεκδίκηση μέτρων για την ένταξη των νεφροπαθών στην αγορά εργασίας.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.pon.gr

1.3.4 Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών (Ε.Ο.Τ.)

Η Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών (Ε.Ο.Τ.) ιδρύθηκε το 2005, με σκοπό την οργανωτική συνδικαλιστική ολοκλήρωση του χώρου των τυφλών⁴ και τη διασφάλιση της εσωτερικής ενότητάς του, έτσι ώστε να αποφευχθεί η σύγχυση που μπορεί να δημιουργήσει η πολυδιάσπαση, τόσο στη διαβούλευση με την Πολιτεία όσο και στην ενημέρωση της ελληνικής κοινωνίας για τα πραγματικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα τυφλά άτομα και τα άτομα με προβλήματα όρασης.

Τον κορμό της Ομοσπονδίας αποτελεί ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών, το ιστορικότερο κοινωνικό-συνδικαλιστικό όργανο των Ελλήνων και Ελληνίδων με τύφλωση, που στηρίζει τη νέα οργανωτική προσπάθεια με τα αξιόλογα στελέχη του και μεταδίδοντας την πολύχρονη γνώση και εμπειρία του. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών ιδρύθηκε το 1932, εποχή που τα άτομα με αναπηρία δεν απολάμβαναν κανένα δικαίωμα και χαρακτηρίζονταν από ολοκληρωτική έλλειψη στοιχειωδών κοινωνικών παροχών.

Η Ομοσπονδία, σε συνέχεια και απόλυτη εναρμόνιση με τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών, καταβάλλει προσπάθεια για την καταπολέμηση της επαιτείας, φαινόμενο το οποίο όχι μόνο έρχεται σε ρητή αντίθεση με τις θεμελιώδεις αρχές του αναπηρικού κινήματος αλλά καταρρακώνει την αξιοπρέπειά των τυφλών.

---

⁴ Τα τυφλά άτομα ή με προβλήματα όρασης αντιμετωπίζουν δυσκολίες κυρίως με την ενημέρωση, την επικοινωνία, με τον προσανατολισμό τους στον χώρο αλλά και τη χρήση συσκευών, εξοπλισμών και βοηθημάτων που δεν είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες τους.

Στόχοι Ε.Ο.Τ.:

- Η εκπροσώπηση των Ελλήνων και Ελληνίδων με τύφλωση στη διαδικασία διαβούλευσης με την Πολιτεία.
- Η προώθηση μέτρων για ζητήματα όπως η εκπαίδευση, η απασχόληση και η βελτίωση της συνταξιοδοτικής και ασφαλιστικής θέσης των τυφλών ατόμων.
- Η ενημέρωση της κοινωνίας σε θέματα τυφλότητας και η προάσπιση με κάθε νόμιμο και πρόσφορο τρόπο της προσωπικής, οικογενειακής και κοινωνικής αξιοπρέπειας των τυφλών που συχνά κινδυνεύει, είτε από την έλλειψη επαρκών μέτρων της Πολιτείας είτε από άγνοια ή παραπληροφόρηση είτε από ασυνείδητους εμπόρους της αναπηρίας που εξαπατούν τον Έλληνα πολίτη εκμεταλλευόμενοι τη φιλοτιμία και την ευπιστία του.
- Η διασφάλιση της προσβασιμότητας του δομημένου περιβάλλοντος, των υπηρεσιών και των αγαθών στα τυφλά άτομα.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.eoty.gr

1.3.5 Ελληνική Ομοσπονδία Θαλασσαιμίας (Ε.Ο.ΘΑ.)

Η Ε.Ο.ΘΑ. είναι ο δευτεροβάθμιος συνδικαλιστικός φορέας των ατόμων με Θαλασσαιμία, Δρεπανοκυτταρική και Μικροδρεπανοκυτταρική Αναιμία. Μέλη της είναι οι 24 Σύλλογοι Μεσογειακής Αναιμίας της χώρας και εκπροσωπεί 5.000 άτομα με Θαλασσαιμία,⁵ Δρεπανοκυτταρική και Μικροδρεπανοκυτταρική Αναιμία και τις οικογένειές τους. Ιστορικός είναι ο ρόλος του Πανελληνίου Συλλόγου Πασχόντων από Μεσογειακή Αναιμία, που αποτελεί και ένα από τα ιδρυτικά μέλη της Ε.Σ.Α.μεΑ.

Η Ε.Ο.ΘΑ. καλείται να αντιμετωπίσει προβλήματα που αφορούν στην καθημερινότητα ενός Θαλασσαιμικού και δεν διαφέρουν απ' αυτά που απασχολούν και τις άλλες κατηγορίες ατόμων με χρόνιες παθήσεις: Ασφαλιστικά Ταμεία, Υγειονομικές Επιτροπές, Εθνικό Σύστημα Υγείας.

Τα άτομα με θαλασσαιμία διεκδικούν τη λήψη μέτρων και πολιτικών που θα οδηγήσουν στη δωρεάν παροχή ιατροφαρμακευτικής τους περίθαλψης και στην πρόσβασή τους σε όλες τις νέες σύγχρονες θεραπευτικές μεθόδους. Η εξασφάλιση της βελτίωσης των δημόσιων υπηρεσιών υγείας αποτελεί τον θεμέλιο λίθο προκειμένου τα άτομα με θαλασσαιμία να μπορέσουν να διατηρήσουν και να αυξήσουν τη λειτουργικότητά τους ώστε να μπορούν να ενταχθούν σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής.

Στόχοι της Ε.Ο.ΘΑ.:

- Ο συντονισμός της δράσης μεταξύ των συλλόγων – μελών όλης της χώρας με στόχο την καλύτερη αντιμετώπιση της Θαλασσαιμίας, Δρεπανοκυτταρικής και Μικροδρεπανοκυτταρικής αναιμίας.
- Η προώθηση μέτρων και πολιτικών για τη διασφάλιση και τον εκσυγχρονισμό του δημόσιου συστήματος υγείας που θα εγγυάται την παροχή δημόσιας και δωρεάν ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε όλα ανεξαιρέτως τα άτομα με θαλασσαιμία.
- Η προώθηση και εξειδίκευση της θεραπευτικής αντιμετώπισης της Θαλασσαιμίας, με βάση τις ιδιαιτερότητες κάθε πάσχοντα και τα διεθνή πρωτόκολλα θεραπευτικής αγωγής.

---

⁵ Η Θαλασσαιμία ή Μεσογειακή Αναιμία ή νόσος του Cooley, είναι η νόσος που χαρακτηρίζεται από σοβαρή αναιμία από τη βρεφική ηλικία. Αποτελεί τον πιο συχνό τύπο κληρονομικής αναιμίας στην περιοχή της Μεσογείου, στη Μέση Ανατολή και στη Ν.Α. Ασία. Υπάρχουν τρεις μορφές Θαλασσαιμίας: η μείζων Θαλασσαιμία, που είναι η ομόζυγος, η ενδιάμεση και η ελάσσων Θαλασσαιμία, που είναι η ετερόζυγος μορφή (γνωστή με τον λανθασμένο όρο «σίγμα»).

- Η συντονισμένη δράση ενεργειών για την εύρυθμη λειτουργία όλων των Μονάδων Μεσογειακής Αναμίας και Δρεπανοκυτταρικής νόσου της χώρας, η εξασφάλιση της αντιμετώπισης επί 24ωρου βάσεως κάθε περιστατικού από εξειδικευμένο ιατρικό και παραϊατρικό προσωπικό και η οργάνωση Περιφερειακών Κέντρων Αναφοράς για την Θαλασσαιμία σε όλη τη χώρα ανά Περιφερειακό Σύστημα Υγείας.
- Η εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου οργάνωσης και λειτουργίας των Μονάδων Μεσογειακής Αναμίας και Δρεπανοκυτταρικής Αναμίας.
- Η προώθηση της ανάπτυξης του θεσμού της εθελοντικής αιμοδοσίας, καθώς και ανάδειξη της έλλειψης αίματος ως μεγάλου εθνικού θέματος. Είναι γνωστό πως από τις περίπου 700.000 μονάδες κατά έτος, που είναι οι ανάγκες για τις μεταγγίσεις στο σύνολο της χώρας, περίπου το 25% απαιτείται για την κάλυψη των αναγκών των Θαλασσαιμικών. Η χώρα μας δεν είναι αυτάρκης σε αίμα και εισάγει ετησίως από την Ελβετία από 10.000 έως 30.000 μονάδες.
- Η αναδιοργάνωση της αιμοδοσίας, ως υπηρεσίας, με προσαρμογή στα νεότερα δεδομένα, όπως αυτά εφαρμόζονται στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης.
- Η προώθηση μέτρων για την εφαρμογή της μεθόδου του μοριακού ελέγχου που αποτελεί και τη βασικότερη μέθοδο για την ασφάλεια του αίματος και την αποφυγή θανατηφόρων μολύνσεων κατά τη διαδικασία της μετάγγισης.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.eotha.gr

1.3.6 Εθνική Ομοσπονδία Κινητικά Αναπήρων (Ε.Ο.Κ.Α.)

Η Εθνική Ομοσπονδία Κινητικά Αναπήρων (Ε.Ο.Κ.Α.) ιδρύθηκε το 1999 και αποτελεί τον εκφραστή των παραπληγικών – τετραπληγικών και βαριά κινητικά αναπήρων⁶ όλης της Ελλάδας. Πρόκειται για το δευτεροβάθμιο φορέα των ατόμων με κινητικές αναπηρίες που αγωνίζεται για την κοινωνική ένταξη των ατόμων με κινητικές αναπηρίες και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής τους.

Η δράση της Ε.Ο.Κ.Α. είναι πολύ μεγάλη, τόσο στη διεκδίκηση ίσων ευκαιριών για τα άτομα με κινητική αναπηρία, με μακροχρόνιους αγώνες που επέφεραν την ψήφιση σχετικών νομοσχεδίων όσο και στην προσπάθεια προβολής των θεμάτων που αφορούν τα μέλη της.

Μέσα από μακροχρόνιους αγώνες και πιέσεις της Ε.Ο.Κ.Α και των ιστορικών σωματείων της έχει επιτευχθεί, μεταξύ άλλων, η χορήγηση επιδόματος παραπληγίας – τετραπληγίας, η ατελής εισαγωγή επιβατικού αυτοκινήτου, η πρόσληψη κινητικά αναπήρων στο Δημόσιο, η πλήρης σύνταξη μετά από 15 χρόνια εργασίας, η εισαγωγή σε ΑΕΙ – ΤΕΙ χωρίς εξετάσεις.

Στόχοι της Ε.Ο.Κ.Α.

- Η διασφάλιση πρόσβασης των κινητικά αναπήρων σε δομημένο περιβάλλον, υπηρεσίες και αγαθά ως ένα παράγοντα κλειδί για την ένταξή τους στο σύνολο των τομέων της καθημερινής ζωής.
- Η προώθηση μέτρων για την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση και την εργασία.
- Η παροχή τεχνολογικών και τεχνικών βοηθημάτων στους μαθητές, φοιτητές και εργαζόμενους με κινητικά προβλήματα.

⁶ Τα άτομα με κινητική αναπηρία παρουσιάζουν μικρή ή μεγάλη δυσχέρεια στην κίνηση, των κάτω ή/και των άνω άκρων του σώματός τους. Τα άτομα με κινητική αναπηρία αντιμετωπίζουν εμπόδια κυρίως με τη μετακίνηση και τη χρήση συσκευών, εξοπλισμών και βοηθημάτων που δεν είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες τους.

- Η αποϊδρυματοποίηση των ατόμων που ζουν σε δημόσια ιδρύματα με τη λήψη μέτρων και πολιτικών που θα οδηγήσουν στην προστατευμένη, υποστηριζόμενη ή αυτόνομη διαβίωσή τους.
- Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για τις ανάγκες των ατόμων με κινητικές αναπηρίες.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.eoka.com.gr

1.3.7 Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Οικογενειών για την Ψυχική Υγεία (Π.Ο.Σ.Ο.Ψ.Υ.)

Το κίνημα των οικογενειών για την ψυχική υγεία έχει την αφετηρία του στην ίδρυση του πρώτου Συλλόγου Οικογενειών με την επωνυμία «Πανελλήνιος Σύλλογος Οικογενειών για την Ψυχική Υγεία». Ιδρυτικά μέλη αυτού του Συλλόγου ήταν οι γονείς ή συγγενείς παιδιών που παρακολουθούνταν στο Κέντρο Ψυχικής Υγείας Βύρωνα - Καισαριανής. Στη συνέχεια ιδρύθηκαν και άλλοι Σύλλογοι στα Ιωάννινα, στη Χαλκίδα και την Κρήτη.

Το κίνημα οικογενειών για την ψυχική υγεία κατανόησε την ανάγκη να συσπειρωθεί και να συντονίσει τις προσπάθειες του κάτω από την ομπρέλα ενός μαζικού φορέα. Έτσι, το 2002 ιδρύθηκε η Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Γονέων για την Ψυχική Υγεία (Π.Ο.Σ.Ο.Ψ.Υ.), μία οργάνωση «ομπρέλα» που συγκεντρώνει στους κόλπους της εννέα (9) Συλλόγους οικογενειών της Ελλάδας με 2000 μέλη οικογένειες που έχουν στους κόλπους τους άτομα με ψυχική αναπηρία.

Η Π.Ο.Σ.Ο.Ψ.Υ. είναι τακτικό μέλος της Ε.Σ.Α.μεΑ. Συμμετέχει στην ειδική Επιτροπή Ελέγχου Προστασίας Δικαιωμάτων Ατόμων με Ψυχικές Διαταραχές. Είναι επίσης μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ελληνικού Κλάδου της Παγκόσμιας Εταιρείας Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης (WARP). Σε διεθνές επίπεδο προσπαθεί να επωφεληθεί από την πρόοδο που έχει γίνει σε άλλες χώρες. Ενημερώνεται για τις δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Συλλόγων Οικογενειών Ατόμων με Ψυχική Νόσο (EUFAMI) και της Παγκόσμιας Συμμαχίας Συμβουλευτικών Δικτύων για την Ψυχική Αναπηρία (GAMIAN).

Κυρίαρχο ζήτημα για τα άτομα με ψυχική αναπηρία και τις οικογένειές τους⁷ αποτελεί ο στιγματισμός, ο κοινωνικός αποκλεισμός που βιώνουν και η έλλειψη ενός οργανωμένου δημόσιου συστήματος παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Η οργάνωση υπηρεσιών ψυχικής υγείας και η στελέχωσή τους με εξειδικευμένο ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό και η απρόσκοπτη πρόσβαση σε αυτές, θεωρείται βασική και αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου να επιτευχθεί η έγκαιρη διάγνωση της ψυχικής αναπηρίας και η αποασυλοποίηση των ατόμων με ψυχική αναπηρία.

Με τη δράση της, η Ομοσπονδία κατόρθωσε να φέρει στο προσκήνιο τα προβλήματα των ατόμων με ψυχική αναπηρία, να συντονίσει κοινές δράσεις, να προωθήσει τα αιτήματά τους και να παρέμβει στον δημόσιο διάλογο για την ψυχική αναπηρία.

Στόχοι της Π.Ο.Σ.Ο.Ψ.Υ.:

- Η προάσπιση των δικαιωμάτων των ατόμων με ψυχική ασθένεια και των οικογενειών τους.

⁷ Σύμφωνα με συντηρητικούς υπολογισμούς, στη χώρα μας 200.000 άνθρωποι έχουν μια σοβαρή ψυχική νόσο. Λόγω έλλειψης ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης, της έλλειψης κατάλληλου δικτύου υπηρεσιών, των έντονων προκαταλήψεων και του στιγματισμού που συνοδεύουν την ψυχική αναπηρία το πρόβλημα δεν αντιμετωπίζεται έγκαιρα, αν και τα τελευταία χρόνια υπάρχει σημαντική πρόοδος στον τομέα. Η καθυστέρηση της διάγνωσης και αντιμετώπισης οδηγεί τους πάσχοντες στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Επιπροσθέτως, οι οικογένειες εγγλωβίζονται στο ρόλο του «παράλληλου ασθενή», καθώς χωρίς ηθική και οικονομική υποστήριξη βιώνουν απομονωμένες την επιβάρυνση της ψυχικής ασθένειας.

- Η βελτίωση της καθημερινής ζωής τους.
- Η προαγωγή εξατομικευμένης φροντίδας και αποκατάστασης.
- Η ίση μεταχείριση και κοινωνική αποδοχή των ανθρώπων με ψυχική αναπηρία και των οικογενειών τους.
- Η εξάλειψη των προκαταλήψεων, των διακρίσεων και του στίγματος
- Η έγκυρη ενημέρωση για την ψυχική διαταραχή και την αντιμετώπισή της.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.posopsi.org

1.3.8 Ομοσπονδία Καρκινοπαθών Ελλάδας (Ο.Κ.Ε.)

Η Ομοσπονδία Καρκινοπαθών Ελλάδος (Ο.Κ.Ε.) είναι το δευτεροβάθμιο όργανο συλλόγων καρκινοπαθών με έδρα την Θεσσαλονίκη. Ο σκοπός της Ομοσπονδίας είναι κατ' εξοχήν ο συντονισμός δράσης των συλλόγων μελών της και στόχοι της η προάσπιση με κάθε νόμιμο μέσο των δικαιωμάτων των καρκινοπαθών και ο συντονισμός δράσης των συλλόγων μελών της.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.omospondiakarkinopathon.gr

1.4 ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΕΙΑ

Σύμφωνα με το Άρθρο 4 παρ. β' του Καταστατικού της Ε.Σ.Α.μεΑ., τα τακτικά μέλη – Πανελλήνιοι Σύνδεσμοι και Σωματεία Ατόμων με Αναπηρία της Ε.Σ.Α.μεΑ., είναι:

- Σύλλογος Προστασίας Ελλήνων Αιμορροφιλικών
- Πανελλήνιος Σύνδεσμος Χανσενικών
- Πανελλήνιος Σύνδεσμος Πασχόντων από Συγγενείς Καρδιοπάθειες
- Σωματείο Ηπατομεταμοσχευμένων Ελλάδος

1.4.1 Σύλλογος Προστασίας Ελλήνων Αιμορροφιλικών

Ο Σύλλογος Προστασίας των Ελλήνων Αιμορροφιλικών⁸ ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1964. Από το 1965 είναι μέλος της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Αιμορροφιλίας και από το 1989 είναι μέλος του Ευρωπαϊκού Κονσόρτσιουμ. Ο Σύλλογος Προστασίας των Ελλήνων Αιμορροφιλικών είναι ένα από τα ιδρυτικά μέλη της Ε.Σ.Α.μεΑ. Επίσης, συμμετέχει στην Επιστημονική Επιτροπή του Κέντρου Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων.

Στόχοι του Συλλόγου Προστασίας των Ελλήνων Αιμορροφιλικών:

- Η βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών υγείας και των παροχών κοινωνικών ασφαλίσεων.

⁸ Η συγγενής αιμορραγική διάθεση χαρακτηρίζεται από μετατραυματικές ή αυτόματες αιμορραγίες. Είναι διαταραχή που οφείλεται σε ελάττωση ή έλλειψη ενός παράγοντα της αιμόστασης και κυρίως της πήξης του αίματος, η οποία καθορίζει και τον τύπο της διαταραχής. Τα συχνά αιμορραγικά επεισόδια έχουν ως αποτέλεσμα επιπτώσεις στην καθημερινή ζωή. Τα άτομα με συγγενή κληρονομική αιμορραγική διάθεση, αντιμετωπίζονται με τη χορήγηση του παράγοντα πήξεως και παρακολουθούνται συστηματικά από εξειδικευμένα Κέντρα Αιμορροφιλικών.

- Η διεκδίκηση δωρεάν χορήγησης των φαρμάκων σε όλους τους πάσχοντες από συγγενή αιμορραγική διάθεση.
- Η προώθηση μέτρων και πολιτικών για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων και του στιγματισμού.
- Η διατήρηση του επιδόματος για όλα τα άτομα με συγγενή αιμορραγική διάθεση και αύξηση τού επιδόματος στους πάσχοντες από αιμορροφιλία βαριάς μορφής που παρουσιάζουν επιπλοκές.
- Η επέκταση της ευεργετικής διάταξης της δεκαπενταετούς συνταξιοδότησης σε όλα τα άτομα με συγγενή αιμορραγική διάθεση.

1.4.2 Πανελλήνιος Σύνδεσμος Χανσενικών

Ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Χανσενικών ιδρύθηκε το 1947 και η έδρα του είναι στο Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Δυτικής Αθήνας στην Αγία Βαρβάρα. Ο Σύνδεσμος εντάχθηκε στην Ε.Σ.Α.μεΑ. το 1998. Τα οξυμένα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι χανσενικοί ασθενείς⁹ που διαβιούν επί δεκαετίες στους χώρους του ιδρύματος του Κέντρου Κοινωνικής Αποκατάστασης Χανσενικών (Κ.Κ.Α.Χ.), με κορυφαίο πρόβλημα την προκατάληψη για τη Νόσο του Χάνσεν, οδήγησαν στη δημιουργία του Πανελληνίου Συνδέσμου Χανσενικών.

Στόχοι του Πανελληνίου Συνδέσμου Χανσενικών:

- Να ενημερώσει την ελληνική κοινωνία με στόχο την άρση των κοινωνικών προκαταλήψεων για τη Νόσο του Χάνσεν.
- Να υπηρετεί τα δικαιώματα των Χανσενικών.
- Να παρακολουθεί τις ιατρικές εξελίξεις ανά τον κόσμο στον τομέα της νόσου.
- Να επιδιώκει τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των χανσενικών και των οικογενειών τους.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: <http://www.syndesmos-hansenikon.gr>

1.4.3 Πανελλήνιος Σύνδεσμος Πασχόντων από Συγγενείς Καρδιοπάθειες

Ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Πασχόντων από Συγγενείς Καρδιοπάθειες¹⁰ ιδρύθηκε το 2004 και το 2005

⁹ Η νόσος του Χάνσεν (γνωστή επί δεκαετίες ως λέπρα) είναι μία λοιμώδης νόσος. Η νόσος εκδηλώνεται, κατά κύριο λόγο, με “συμμετρικό” εξάνθημα στο δέρμα και, αν δεν αντιμετωπιστεί έγκαιρα, προσβάλλει, πέραν του δέρματος, νεύρα και άκρα, όργανα και συστήματα. Το 1880, περίπου, απομονώθηκε ο βάκιλλος της νόσου από τον Νορβηγό γιατρό Αρμάουερ Χάνσεν, από τον οποίο πήρε και το όνομά της. Από τότε άρχισαν να γίνονται επιστημονικές έρευνες και στα μέσα της δεκαετίας του 1945 ο Dr Guy Herny Faget, διευθυντής του μοναδικού αντιλεπρικού κέντρου των ΗΠΑ, ανακάλυψε τη «σουλφόνη», το πρώτο αποτελεσματικό φάρμακο. Στην Ελλάδα οι πρώτες θεραπείες με «σουλφόνες», άρχισαν να εφαρμόζονται την 1η Αυγούστου του 1947, από τον καθηγητή Δερματολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και διευθυντή του “Αντιλεπρικού Σταθμού Αθηνών”, Ιωάννη Μαρκιανό.

Σήμερα, τα σύγχρονα θεραπευτικά σχήματα, αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τη νόσο, η πορεία της οποίας είναι φθίνουσα. Η Μονάδα τ. “Κέντρο Κοινωνικής Αποκατάστασης Χανσενικών” που ανήκει στο Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Δυτικής Αθήνας και εδρεύει στην Αγία Βαρβάρα, είναι το μοναδικό Κέντρο στα Βαλκάνια.

Ο μεγάλος «Φίλος των Χανσενικών» σε όλον τον κόσμο, ο Γάλλος Ακαδημαϊκός Ραούλ Φολερώ, είχε πει: «Ενώ η νόσος θεραπεύτηκε, δεν θεραπεύτηκε η προκατάληψη της κοινωνίας»! Η συμβολή του ήταν καθοριστική στην εξάλειψη των προκαταλήψεων που οδήγησαν στον εγκλεισμό των πασχόντων σε γκέτο.

¹⁰ Ο όρος «συγγενή καρδιοπάθεια» δηλώνει την ύπαρξη κατά τη γέννηση κάποιας μορφής καρδιολογικού προβλήματος. Καλύπτει ένα εξαιρετικά ευρύ φάσμα παθήσεων. Τουλάχιστον 8 από τα 1000 παιδιά που γεννιούνται κάθε χρόνο πάσχουν από συγγενή καρδιοπάθεια. Περίπου τα μισά από αυτά θα χρειαστούν ιατρική περίθαλψη ή χειρουργική αποκατάσταση. Σήμερα, περισσότερα από το 90% αυτών αναμένεται να φθάσουν στην ενηλικίωση και να ζήσουν μια «φυσιολογική» ζωή.

εντάχθηκε στην Ε.Σ.Α.μεΑ.

Στόχοι του Πανελληνίου Συνδέσμου Πασχόντων από Συγγενείς Καρδιοπάθειες:

- Η υποστήριξη των ατόμων που πάσχουν από συγγενείς καρδιοπάθειες ή μυοκαρδιοπάθειες, η βελτίωση του τεχνικού εξοπλισμού και η ενίσχυση του επιστημονικού δυναμικού που είναι εξειδικευμένο στην πάθηση αυτή καθώς και η αναγνώριση από πλευράς του Υπουργείου Υγείας και των ασφαλιστικών οργανισμών του υψηλού κόστους που απαιτείται για τη θεραπευτική αγωγή και αντιμετώπιση αυτής της πάθησης.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.kardiopathea.gr

1.4.4 Σωματείο Ηπατομεταμοσχευθέντων Ελλάδας «ΗΠΑΡχω»

Το Σωματείο Ηπατομεταμοσχευθέντων Ελλάδος «ΗΠΑΡχω» ιδρύθηκε το 2006 και από τον Μάρτιο του 2008 είναι μέλος της Ε.Σ.Α.μεΑ. Σκοπός της ίδρυσης τού Σωματείου είναι η συμμετοχή των μεταμοσχευμένων από ήπαρ και των γονέων και κηδεμόνων αυτών, σε όλους τους δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς που λαμβάνονται αποφάσεις γι' αυτούς. Το Σωματείο αγωνίζεται για την προώθηση και διεκδίκηση των δικαιωμάτων των ατόμων που εκπροσωπεί και, σύμφωνα με τις διεθνείς αρχές του εθελοντισμού, προωθεί τη μεταμόσχευση ήπατος.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.shpel.gr

1.5 ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΕΣ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΓΟΝΙΩΝ ΑΥΤΩΝ

Σύμφωνα με το Άρθρο 4 παρ. γ' του Καταστατικού της Ε.Σ.Α.μεΑ., τα τακτικά μέλη – Περιφερειακές Ομοσπονδίες Ατόμων με Αναπηρία της Ε.Σ.Α.μεΑ., είναι:

- Περιφερειακή Ομοσπονδία Στερεάς Ελλάδας
- Περιφερειακή Ομοσπονδία Θεσσαλίας
- Περιφερειακή Ομοσπονδία Μακεδονίας
- Περιφερειακή Ομοσπονδία Κεντρικής Μακεδονίας
- Περιφερειακή Ομοσπονδία Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης
- Περιφερειακή Ομοσπονδία Ηπείρου και Βορείων Ιονίων Νήσων
- Περιφερειακή Ομοσπονδία Δ. Ελλάδας και Νοτίων Ιονίων Νήσων
- Περιφερειακή Ομοσπονδία Πελοποννήσου
- Περιφερειακή Ομοσπονδία Κρήτης
- Περιφερειακή Ομοσπονδία Βορείου Αιγαίου
- Περιφερειακή Ομοσπονδία Νοτίου Αιγαίου

Η ίδρυση των Περιφερειακών Ομοσπονδιών της Ε.Σ.Α.μεΑ. προήλθε από την ανάγκη ενδυνάμωσης του αναπηρικού κινήματος κυρίως σε Περιφερειακό επίπεδο καθώς και από την ίδρυση ολοένα και περισσότερων νομαρχιακών σωματείων, τα οποία αποτελούν πρωτοβάθμιους φορείς που δρουν σε

νομαρχιακό και τοπικό επίπεδο. Η συνένωση όλων των πρωτοβάθμιων σωματείων κάθε Περιφέρειας, ο αλληλέγγυος αγώνας τους καθώς και η ενωτική τους φωνή προς όλες τις αρμόδιες αρχές της Περιφέρειας με την καθολική συμπαράσταση και αρωγή της Ε.Σ.Α.μεΑ., έχει αποδειχθεί στην πράξη ότι αυξάνουν τη δυναμική του αναπηρικού κινήματος.

Μέσω αυτών εκπροσωπούνται όλες οι κατηγορίες ατόμων με αναπηρίας μιας συγκεκριμένης Περιφέρειας. Βασικός ρόλος τους είναι ο συντονισμός των πρωτοβάθμιων φορέων μελών που δραουν στα όρια της Περιφέρειας και η συμμετοχή τους στην οικεία Περιφερειακή Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση Α΄ και Β΄ Βαθμού. Επιπρόσθετα, εντός των ορίων της Περιφέρειας στην οποία δραστηριοποιείται η κάθε Περιφερειακή Ομοσπονδία, μπορεί να συνεργάζεται με φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών και την Εκκλησία.

1.6 ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ – ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ

Σύμφωνα με το Άρθρο 4 παρ. δ΄ του Καταστατικού της Ε.Σ.Α.μεΑ., τα τακτικά μέλη – Νομαρχιακά Σωματεία Ατόμων με Αναπηρία της Ε.Σ.Α.μεΑ., είναι:

Τα Νομαρχιακά Σωματεία Ατόμων με Αναπηρία, εκφραστές του αναπηρικού κινήματος σε τοπικό επίπεδο, αναπτύσσουν δράσεις που δύνανται να συμβάλλουν στη βελτίωση της καθημερινότητας των ατόμων με αναπηρία. Σημαντικό ρόλο για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των ατόμων με αναπηρία σε τοπικό επίπεδο παίζει η συνεργασία των σωματείων με τους αρμόδιους τοπικούς φορείς. Η αυτοδιοίκηση οφείλει να αναπτύξει κοινές δράσεις με τα νομαρχιακά σωματεία και να αποδεχτεί το συμβουλευτικό ρόλο τους στη διατύπωση ενός τοπικού σχεδίου προώθησης μέτρων και πολιτικών για την αναπηρία. Η διαδικασία ανάδειξης, προώθησης και ενδυνάμωσης νέων σχέσεων της τοπικής αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού με τα νομαρχιακά σωματεία της χώρας μπορεί να λειτουργήσει ως θεμέλιο πάνω στο οποίο θα οικοδομηθεί η νέα πολιτική και κοινωνική συμπόρευση.

1.7 ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ.)

Σύμφωνα με το Άρθρο 4 παρ. ε΄ του Καταστατικού της Ε.Σ.Α.μεΑ., τακτικό μέλος είναι η Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία (Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ.).

Ως Σωματεία Γονέων και νόμιμων Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία νοούνται τα κατά νόμο συσταθέντα Σωματεία των οποίων η πλειοψηφία των μελών τους είναι γονείς ή/και νόμιμοι κηδεμόνες ατόμων με αναπηρία που δεν μπορούν να αυτοεκπροσωπηθούν και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, δηλαδή ατόμων με νοητική αναπηρία, αυτισμό, σύνδρομο Down, εγκεφαλική παράλυση, βαριές και πολλαπλές αναπηρίες.

Τη δεκαετία του 1960 ορισμένοι γονείς και κηδεμόνες ατόμων με αναπηρία, βλέποντας την έλλειψη ουσιαστικού ενδιαφέροντος από την Πολιτεία για τα άτομα με αναπηρία, αποφάσισαν να ιδρύσουν συλλογικά όργανα. Έτσι, ιδρύονται οι πρώτοι τρεις (3) Σύλλογοι και τη δεκαετία του 1970 ιδρύονται περισσότεροι από έντεκα (11) Σύλλογοι, οι οποίοι λειτουργούν, κυρίως, στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας.

Στις αρχές του 1980, οι Σύλλογοι αυτοί αποφάσισαν να ιδρύσουν πανελλαδικό κοινωνικο-συνδικαλιστικό φορέα, μία οργάνωση «ομπρέλα» που θα συνενώνει όλους τους Συλλόγους Γονέων και νόμιμων

Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία. Το 1982, με την έγκριση του Καταστατικού του φορέα αυτού, η υλοποίηση της ιδέας γίνεται πραγματικότητα και συγκροτείται σε σώμα η σημερινή Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία (Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ.) ως δευτεροβάθμιο κοινωνικο-συνδικαλιστικό όργανο. Σήμερα, η Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ. αριθμεί 200 Σωματεία-μέλη σε όλη την Ελλάδα.

Η Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ. είναι ιδρυτικό μέλος της Ε.Σ.Α.μεΑ., μέλος των Διεθνών Οργανισμών INCLUSION EUROPE και INCLUSION INTERNATIONAL και συνεργάζεται με όλες τις Ομοσπονδίες και τους Οργανισμούς του Γονεϊκού και Αναπηρικού Κινήματος της χώρας, καθώς και με τα αρμόδια Υπουργεία.

Η Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ. διοικείται από 25μελές Γενικό Συμβούλιο που είναι:

- Γονείς ή Νόμιμοι Κηδεμόνες Ατόμων με μία από τις πέντε κατηγορίες Αναπηρίας: Νοητική Αναπηρία, Αυτισμός, Σύνδρομο Down, Εγκεφαλική Παράλυση, Πολλαπλές Αναπηρίες.
- Γονείς ή Νόμιμοι Κηδεμόνες ανηλίκων Ατόμων με Αισθητηριακές Αναπηρίες.
- Άτομα με μία από τις πέντε κατηγορίες αναπηρίας: Νοητική Αναπηρία, Αυτισμός, Σύνδρομο Down, Εγκεφαλική Παράλυση, Πολλαπλές Αναπηρίες, και μπορούν να αυτοεκφραστούν, δηλαδή άτομα με αναπηρία με υποστηριζόμενη εκπροσώπηση.
- Η 9μελής Εκτελεστική Επιτροπή είναι υπεύθυνη για την υλοποίηση των αποφάσεων του Γενικού Συμβουλίου.

Σκοπός της ΠΟΣΓΚΑμεΑ είναι αφενός η υποστήριξη των Πρωτοβάθμιων Σωματείων Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία, ο συντονισμός των δράσεών τους και η δικτύωσή τους, αφετέρου η προάσπιση των δικαιωμάτων των Ατόμων με Νοητική Αναπηρία, Αυτισμό, Σύνδρομο Down, Εγκεφαλική Παράλυση, Βαριές και Πολλαπλές Αναπηρίες και των οικογενειών τους.

Αξίζει να γίνει αναφορά στο Κατασκηνωτικό Πρόγραμμα για άτομα με αναπηρία που διοργανώνει τα τελευταία 30 περίπου χρόνια η Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ., το οποίο εντάσσεται στο πλαίσιο του Κρατικού Κατασκηνωτικού Προγράμματος του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. Το πρόγραμμα ξεκίνησε το 1985 με συμμετοχή δύο φορέων και 80 παιδιών στην κατασκήνωση της Κερατέας και το 2013 έφτασε να φιλοξενεί συνολικά 2.776 άτομα με αναπηρία (ηλικίας 10 έως και 50 ετών), ανεξαρτήτως ποσοστού, βαρύτητας και είδους αναπηρίας, σε 12 κατασκηνωτικούς χώρους Δήμων όλης της χώρας. Το Κατασκηνωτικό Πρόγραμμα Ατόμων με Αναπηρία αποτελεί πηγή κοινωνικοποίησης και ψυχαγωγίας για τα ίδια τα Άτομα που φιλοξενούνται, αλλά και «ανακούφισης» για τις οικογένειές τους που καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου βιώνουν δύσκολες καταστάσεις προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις που έχει η φροντίδα και η ανατροφή ενός Ατόμου με Αναπηρία.

Στόχοι της Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ.:

- Η προάσπιση με κάθε νόμιμο μέσο των ηθικών, κοινωνικών και υλικών συμφερόντων των ατόμων με αναπηρία, των γονιών και των κηδεμόνων αυτών.
- Η καλύτερη και απρόσκοπτη λειτουργία των Ειδικών Βρεφονηπιακών Σταθμών, Ειδικών Νηπιαγωγείων, Ειδικών Σχολείων, Επαγγελματικών Σχολών και άλλων Εκπαιδευτικών Μονάδων, ώστε όλα τα άτομα με αναπηρία να μπορούν να εκπαιδεύονται.
- Η βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων με αναπηρία που διαμένουν σε Ιδρύματα, Οικοτροφεία και σε Μονάδες Αποκατάστασης, Κοινωνικής Ενσωμάτωσης και Αλληλοαποδοχής.
- Η συνεχής προσπάθεια για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην παραγωγική διαδικασία, με την ίδρυση προστατευμένων εργαστηρίων, για την απασχόληση εκείνων που δεν δύνανται να ενταχθούν στην ελεύθερη αγορά εργασίας.

- Η μέριμνα για ψήφιση νομοθετικών ρυθμίσεων για την εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση και την απασχόληση, τη συνταξιοδότηση, την ασφάλιση, την ίδρυση κέντρων περίθαλψης και φιλοξενίας, την ίδρυση ξενόνων, προτύπων κατοικιών-μονάδων αυτόνομης διαβίωσης για άτομα με βαριές αναπηρίες.
- Η συνεργασία με άλλες οργανώσεις ατόμων με αναπηρία σε εθνικό ή/και ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Η προσπάθεια για βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία και του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου στη χώρα μας.
- Η ανάπτυξη του ειδικού αθλητισμού, με τη δημιουργία αθλητικού τμήματος και με τη συμμετοχή σε αθλητικές επιτροπές καθώς και στην Αθλητική Ομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.
- Η απαίτηση για τη συμμετοχή εκπροσώπων της Ομοσπονδίας στα κέντρα λήψης αποφάσεων, για θέματα που την αφορούν.
- Η προσπάθεια για πλήρη και συνεχή εναρμόνιση του εθνικού θεσμικού πλαισίου με το διεθνές θεσμικό πλαίσιο.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: <http://www.posgamea.gr>

1.8 ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΑΝΑΠΗΡΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ [Παναγιώτης Αρσιτέιδης, Γκούφα Αναστασία]

Η ιστορία του αθλητικού κινήματος ξεκινάει, ανεπίσημα, με τη συμμετοχή των πρώτων Ελλήνων αθλητών με αναπηρία σε διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις. Η συμμετοχή των αθλητών τοποθετείται χρονικά μετά τη μεταπολίτευση στην Ελλάδα και πραγματοποιήθηκε με δική τους πρωτοβουλία και χωρίς καμία υποστήριξη.

Επίσημα, η ιστορία του Ελληνικού αθλητικού κινήματος ατόμων με αναπηρία ξεκινάει στις αρχές της δεκαετίας του 1980 με την ίδρυση των πρώτων αθλητικών σωματείων ή αθλητικών τμημάτων στα συνδικαλιστικά σωματεία των ατόμων με αναπηρίες και των οικογενειών τους. Συγκεκριμένα, το πρώτο αμιγώς αθλητικό σωματείο, η Ειδική Ολυμπιάδα Ελλάδος, ιδρύθηκε το 1981 και αποτέλεσε την αρχή της επίσημης ιστορίας του αθλητικού κινήματος ατόμων με αναπηρία. Η εξέλιξη της δομής του ελληνικού αθλητικού κινήματος ατόμων με αναπηρία χαρακτηρίζεται από τις συνθήκες ανάπτυξης του παγκοσμίου αθλητικού κινήματος ατόμων με αναπηρία αλλά και από τις ιδιαιτερότητες που επικρατούσαν στην Ελλάδα.

Το 1983, η Γενική Γραμματεία Αθλητισμού (ΓΓΑ) δημιουργεί τα πρώτα συγκροτημένα προγράμματα για άτομα με αναπηρία στο πλαίσιο του προγράμματος «Μαζικός, Λαϊκός Αθλητισμός». Τα προγράμματα ξεκίνησαν σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη και επεκτάθηκαν σε όλη την Ελλάδα ενώ παράλληλα αποτέλεσαν έναυσμα για τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε αθλητικές δραστηριότητες. Επίσης, το 1983 δημιουργήθηκε το Γραφείο Ειδικού Αθλητισμού στη ΓΓΑ.

Το πρώτο επίσημο Πανελλήνιο Πρωτάθλημα διοργανώθηκε το 1986 από τη ΓΓΑ και συμμετείχαν σε αυτό περίπου 150 αθλητές με αναπηρία. Από εκείνη τη χρονιά και ύστερα, το Πανελλήνιο Πρωτάθλημα αθλητών με αναπηρία αποτελούσε ετήσιο αθλητικό θεσμό υπό την αιγίδα της ΓΓΑ, η οποία είχε επιπλέον την ευθύνη για τη συμμετοχή των Εθνικών Ομάδων σε διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις συμπεριλαμβανομένων και των Παραολυμπιακών Αγώνων.

Η Ελλάδα συμμετείχε το 1988 στους Παραολυμπιακούς Αγώνες της Σεούλ (5 αθλητές, 1 ασημένιο

μετάλλιο) και το 1992 στη Βαρκελώνη (10 αθλητές, 3 μετάλλια, 2 ασημένια και 1 χάλκινο).

Ορόσημο στην εξέλιξη του Ειδικού Αθλητισμού αποτελεί το πρόγραμμα «Παροχής Προπονητών-Καθηγητών Ειδικής Φυσικής Αγωγής σε Σωματεία Ατόμων με Αναπηρίες» που δημιουργήθηκε το 1993 από τη ΓΓΑ στο πλαίσιο του προγράμματος «Αθλητισμός για Όλους». Οι αθλητές και οι αθλήτριες με αναπηρία μπορούν πλέον να προπονηθούν με επιστημονική υποστήριξη και γνώση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη και άλλων αθλημάτων, την αύξηση των αθλητών με αναπηρίες και το σημαντικότερο τη δημιουργία αθλητών υψηλού επιπέδου με σημαντικές διακρίσεις σε διεθνές επίπεδο. Η ΓΓΑ είχε την αρμοδιότητα των Πανελληνίων Πρωταθλημάτων, των Εθνικών Ομάδων και όλων των σχετικών δράσεων λόγω της μη ύπαρξης Αθλητικής Ομοσπονδίας Αθλητών με Αναπηρία.

Η πρώτη Αθλητική Ομοσπονδία, η Πανελλήνια Αθλητική Ομοσπονδία Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (Π.Α.ΟΜ.-ΑμεΑ) με τη συμμετοχή 13 σωματείων-μελών, ιδρύθηκε το 1993. Η Π.Α.ΟΜ.-ΑμεΑ έχει σκοπό να καλύπτει όλο το φάσμα των κατηγοριών αναπηρίας που προβλέπει, η νεοσύστατη τότε (1992), Διεθνής Παραολυμπιακή Επιτροπή. Την ίδια χρονιά αρχίζουν να δημιουργούνται περισσότερα αμιγώς αθλητικά σωματεία αθλητών με αναπηρίες και ξεκινάει η πρώτη ουσιαστική προσπάθεια ανάπτυξης Παραολυμπιακών Αθλημάτων. Η Π.Α.ΟΜ.-ΑμεΑ γίνεται μέλος της Διεθνούς Παραολυμπιακής Επιτροπής το 1996 και συμμετέχει σε όλες τις διαδικασίες, εκπροσωπώντας την Ελλάδα.

Η εκπροσώπηση όμως της χώρας σε διεθνείς αθλητικές ομοσπονδίες γινόταν μέσω αθλητικών σωματείων, αλλά κυρίως μέσω των κοινωνικοσυνδικαλιστικών οργανώσεων των ατόμων με αναπηρίες. Βασική αιτία αυτών των στρεβλώσεων είναι ότι το Ελληνικό Κράτος δεν προχώρησε στην άμεση αναγνώριση της Π.Α.ΟΜ.-ΑμεΑ ως Εθνικής Αθλητικής Ομοσπονδίας και αυτό σε συνδυασμό με την ίδρυση μίας ακόμα Αθλητικής Ομοσπονδίας, της Πανελληνίας Αθλητικής Ομοσπονδίας Κινητικά Αναπήρων (Π.Α.Ο.Κ.Α.) το 1996 δημιούργησε μια πολύπλοκη κατάσταση, η οποία έπληξε αρνητικά την ανάπτυξη του αθλητικού κινήματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Π.Α.Ο.Κ.Α. υποστηριζόμενη από 8 σωματεία-μέλη, εκπροσωπούσε μόνο αθλητές με κινητικές αναπηρίες και όχι αθλητές με προβλήματα όρασης, ή τυφλούς και αθλητές με νοητική υστέρηση, ενώ η Π.Α.ΟΜ.-ΑμεΑ εκπροσωπούσε όλες τις κατηγορίες αναπηρίας και αυτό αποτελούσε μια σημαντικότερη διαφορά μεταξύ των δύο ομοσπονδιών και σημείο τριβής μεταξύ των σωματείων.

Η Ελληνική αποστολή που συμμετείχε στους Παραολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα, το 1996, αποτελείται από 15 αθλητές (10 στον στίβο και 5 στην κολύμβηση) και πραγματοποιεί την καλύτερη μέχρι τότε εμφάνισή της κατακτώντας 5 μετάλλια (1 χρυσό, 1 ασημένιο, 3 χάλκινα). Για πρώτη φορά οι επιτυχίες των αθλητών με αναπηρία αποκτούν σημαντική δημοσιότητα με πρωτοσέλιδα δημοσιεύματα και οργανώνεται επίσημη υποδοχή από την Πολιτεία κατά την επιστροφή της αποστολής. Μετά τους Αγώνες, ο αρμόδιος Υφυπουργός Αθλητισμού με Απόφασή του δίνει στους διακριθέντες αθλητές των Παραολυμπιακών Αγώνων τις ίδιες οικονομικές παροχές με τους Ολυμπιονίκες αθλητές.

Το 1997 ιδρύεται με απόφαση του αρμόδιου Υφυπουργού Αθλητισμού, η «Εθνική Επιτροπή Ειδικού Αθλητισμού» με κύριο σκοπό την επίλυση των υπαρχόντων προβλημάτων στον χώρο και τον συντονισμό των ενεργειών για τη δημιουργία οργανωτικής δομής του ειδικού αθλητισμού. Η Επιτροπή αποτελείται από δεκατρία μέλη εκ των οποίων ένας εκπρόσωπος για κάθε μία από αναπηρίες που εκπροσωπούν οι ομοσπονδίες – συνολικά εννέα εκπρόσωποι - και τέσσερις εκπρόσωποι της ΓΓΑ. Η Επιτροπή διαχειρίζεται όλες τις κρατικές επιχορηγήσεις και στην πραγματικότητα ενώ έχουν αναγνωριστεί οι υπάρχουσες ομοσπονδίες δεν έχουν αυτονομία. Το συνδικαλιστικό κίνημα των Ατόμων με Αναπηρία και η Π.Α.ΟΜ.-ΑμεΑ αντιδρούν έντονα στις εξελίξεις και διεκδικούν λύση η οποία θα επιτρέπει στο αθλητικό κίνημα να αναπτυχθεί ελεύθερα και ισότιμα στο αθλητικό γίγνεσθαι.

Το άθλημα της καλαθοσφαίρισης με καρότσι εμφανίστηκε πρώτη φορά στην Ελλάδα το 1988 στο Πα-

νελλήνιο Πρωτάθλημα με συμμετοχή δύο σωματείων. Τα επόμενα χρόνια ιδρύθηκαν και άλλες ομάδες σε διάφορες πόλεις και έτσι το 1994 υπήρχαν ήδη οκτώ. Τον Μάιο του 1995 πραγματοποιήθηκε συνάντηση με εκπροσώπους των οκτώ σωματείων, από την οποία προέκυψε το πρώτο καταστατικό της Ομοσπονδίας Ελλήνων Καλαθοσφαιριστών με Καρότσι (ΟΣΕΚΚ). Έτσι, το 1995 ξεκίνησε το έργο της η νεοϊδρυθείσα ομοσπονδία με τη διοργάνωση ετησίων πρωταθλημάτων και παράλληλα οι Ελληνικές ομάδες άρχισαν να εμφανίζονται και σε ευρωπαϊκές διοργανώσεις. Το 1998 η ΓΓΑ αναγνώρισε την ΟΣΕΚΚ ως αυτόνομη ομοσπονδία.

Για πρώτη φορά η Ελληνική πολιτεία σχεδιάζει με οργανωμένο τρόπο τη δημιουργία οργανωτικής δομής και έτσι το 1999 ψηφίζεται ο Αθλητικός Νόμος 2725, ο οποίος προέβλεπε τη δυνατότητα συγκρότησης πέντε Αθλητικών Ομοσπονδιών Ατόμων με Αναπηρία (σύμφωνα με τις πέντε κατηγορίες αναπηριών που καλύπτει η Διεθνής Παραολυμπιακή Επιτροπή), οι οποίες και θα συνιστούσαν την Εθνική Παραολυμπιακή Επιτροπή. Παράλληλα καταργείται η «Εθνική Επιτροπή Ειδικού Αθλητισμού». Οι ομοσπονδίες δεν ιδρύθηκαν μέσα στο χρονικό όριο που όριζε ο Αθλητικός Νόμος, με αποτέλεσμα να αρθεί η αναγνώριση των υπαρχόντων αθλητικών ομοσπονδιών (Π.Α.ΟΜ.-ΑμεΑ και Π.Α.Ο.Κ.Α.) και να συσταθεί προσωρινή Ελληνική Παραολυμπιακή Επιτροπή αποτελούμενη από έντεκα μέλη. Ο Αθλητικός Νόμος 2725/1999 αναγνωρίζει τους αθλητές με αναπηρίες ως ισότιμους με τους αθλητές χωρίς αναπηρία (Άρθρο 34, παρ.19) και οι διακρινόμενοι αθλητές με αναπηρίες δικαιούνται πλέον τις ίδιες οικονομικές και άλλες παροχές με αυτές των διακρινόμενων μη ανάπηρων αθλητών.

Από τους Παραολυμπιακούς Αγώνες του 1988 στη Σεούλ μέχρι σήμερα η Ελλάδα συμμετέχει επίσημα σε όλους τους Παραολυμπιακούς Αγώνες. Η επιτυχημένη παρουσία των Ελλήνων αθλητών με αναπηρίες που πραγματοποιήθηκε στους Παραολυμπιακούς Αγώνες του Σίδνεϋ το 2000 με την κατάκτηση συνολικά 11 μεταλλίων (4 χρυσά – 4 αργυρά – 3 χάλκινα) αποδεικνύει τα πρώτα σημαντικά βήματα ανάπτυξης του αθλητισμού. Η πρώτη συμμετοχή Έλληνα Αθλητή σε Χειμερινούς Παραολυμπιακούς Αγώνες έγινε το 2002 στο Σάλτ Λέϊκ Σίτι.

Το 2001 ιδρύθηκε από 36 αθλητές και αθλήτριες Παραολυμπιονίκες ο Σύλλογος των Ελλήνων Παραολυμπιονικών. Μέλη του Συλλόγου είναι όλοι οι αθλητές και οι αθλήτριες που κατέκτησαν από 1^η έως 8^η θέση σε Παραολυμπιακούς Αγώνες.

Η κορυφαία χρονική εξέλιξη στην ιστορία του Ελληνικού αθλητικού κινήματος των Ατόμων με Αναπηρία είναι το νέο θεσμικό πλαίσιο για τον αθλητισμό των ατόμων με αναπηρίες όπως διαμορφώθηκε με τις ρυθμίσεις του Ολυμπιακού Νόμου 2947/2001. Συγκεκριμένα, συστάθηκε η νέα ενιαία Εθνική Αθλητική Ομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρίες (υπεύθυνη για όλα τα Παραολυμπιακά αθλήματα). Επίσης, με Προεδρικό Διάταγμα, συστάθηκε η νέα Ελληνική Παραολυμπιακή Επιτροπή ως ΝΠΙΔ.

Το νέο αυτό θεσμικό πλαίσιο δημιούργησε τις καλύτερες συνθήκες ανάπτυξης του αθλητικού κινήματος των Ατόμων με Αναπηρία και έδωσε τη δυνατότητα συγκροτημένου προγραμματισμού. Η θεσμοθέτηση της δομής αυτής δίνει πλέον τη δυνατότητα στο ελληνικό αθλητικό κίνημα να ενταχθεί πλήρως στον Ελληνικό αθλητικό χώρο, να εξελιχθεί και να εκπροσωπήσει τη χώρα επάξια αλλά και σε όλες τις μεγάλες διοργανώσεις που ακολουθούν.

Τον Ιούνιο του 2002, η νέα Ομοσπονδία πραγματοποιεί την ιδρυτική της συνέλευση στην Αθήνα, με συμμετοχή όλων των αναγνωρισμένων αθλητικών σωματείων, σηματοδοτώντας την αρχή μιας νέας εποχής. Μετά από χρόνια προσπαθειών και αγώνων για την ενότητα του αθλητικού κινήματος, η Εθνική Αθλητική Ομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρίες αποκτά το πρώτο εκλεγμένο ΔΣ τον Μάρτιο του 2003.

Η διοργάνωση των Παραολυμπιακών Αγώνων του 2004 ήταν για την Ελλάδα η χρυσή ευκαιρία ανάπτυξης και εξέλιξης του αθλητικού και όχι μόνο κινήματος των Ατόμων με Αναπηρία. Η δημιουργία ισχυρής Παραολυμπιακής Ομάδας αποτέλεσε τη μεγάλη πρόκληση και το σημαντικότερο στόχο για την Ε.Α.ΟΜ.ΑμεΑ και την Ελληνική Παραολυμπιακή Επιτροπή και συνέβαλε στην επιτυχή διοργάνωση των Παραολυμπιακών Αγώνων του 2004. Η νεοσυσταθείσα Ε.Α.ΟΜ.ΑμεΑ είχε μόλις 18 μήνες στη διάθεσή της για να οργανωθεί, να προετοιμάσει και συγκροτήσει τις Εθνικές Ομάδες σε 15 Παραολυμπιακά Αθλήματα. Στοιχείο καθοριστικό για την αποτελεσματικότερη προώθηση στο ευρύ κοινό των Παραολυμπιακών Αγώνων αποτελεί η εκπροσώπηση και συμμετοχή των Ελλήνων Αθλητών και Ομάδων σε όλα τα Παραολυμπιακά Αθλήματα. Οι αθλητές έλαβαν μέρος στους Αγώνες προσέλκυσαν τους φιλάθλους να συμμετέχουν, τους πολίτες να γίνουν εθελοντές και την κοινωνία να γίνει περισσότερο «ανοιχτή» στη διαδικασία ένταξης των ατόμων με αναπηρίες, δημιουργώντας προϋποθέσεις για ίσες ευκαιρίες, ίσα δικαιώματα, ίσες υποχρεώσεις.

Στους Παραολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, η Ελλάδα συμμετείχε με την πολυπληθέστερη μέχρι στιγμής Παραολυμπιακή Ομάδα, με 137 αθλητές σε 17 από τα 19 Παραολυμπιακά Αθλήματα. Οι αθλητές και αθλήτριες κατάφεραν να κατακτήσουν συνολικά 20 μετάλλια (3 χρυσά, 13 αργυρά, 4 χάλκινα) αποδεικνύοντας έτσι τη σοβαρή και οργανωμένη προετοιμασία που εξασφάλισε η Ε.Α.ΟΜ.ΑμεΑ για τους αθλητές και τις αθλήτριες ενόψει των Αγώνων του 2004.

Η δημιουργία θεσμικού πλαισίου για το Ελληνικό Παραολυμπιακό Κίνημα αποτελεί σταθμό στην ιστορία του αθλητισμού των Ατόμων με Αναπηρία. Παράλληλα, η επιτυχημένη διοργάνωση των Παραολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα τον Σεπτέμβριο του 2004 και οι μεγάλες επιτυχίες των Ελλήνων αθλητών, άφησαν μεγάλη κληρονομιά στη χώρα. Η περαιτέρω ανάπτυξη του Κινήματος, η προώθησή του στο ευρύ κοινό, η προσέλκυση νέων αθλητών και η διατήρηση της επιτυχημένης πορείας όλων των αθλημάτων με στόχο τις διακρίσεις σε όλες τις μεγάλες διοργανώσεις καθώς και στους επόμενους Παραολυμπιακούς Αγώνες, αποτελούν τη μεγάλη πρόκληση για όλους του αθλητικούς φορείς των Ατόμων με Αναπηρία. Για την επίτευξη των στόχων αυτών απαιτούνται συντονισμένες προσπάθειες, ρεαλιστικός και μακροπρόθεσμος σχεδιασμός και συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων.

Η Ελληνική Ομοσπονδία Αθλητισμού Κωφών (Ε.Ο.Α.Κ.) ιδρύθηκε το 1988 και αναγνωρίστηκε επίσημα με απόφαση της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού το 1999. Η Ε.Ο.Α.Κ. είναι μέλος της Διεθνούς Επιτροπής Αθλητισμού Κωφών (Comite International des Sports des Sourds – CISS η οποία μετονομάστηκε πρόσφατα σε DEAFLYMPICS και είναι αναγνωρισμένη από τη ΔΟΕ και από το Ελληνικό Κράτος με το ν. 2947/2001) και της Ευρωπαϊκής Οργάνωσης Αθλητισμού Κωφών. Αποτελεί μια ομοσπονδία με ιδιαίτερα σημαντική αθλητική και επιστημονική δραστηριότητα καθώς και με σημαντική εμπειρία στη διοργάνωση μεγάλων γεγονότων. Οι κωφοί αθλητές δεν μετέχουν στους Παραολυμπιακούς Αγώνες. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες Κωφών πραγματοποιούνται κάθε τέσσερα χρόνια.

Στον χώρο του αθλητισμού των νεφροπαθών και αιμοκαθαιρόμενων δραστηριοποιούνται δύο αθλητικά σωματεία, μη υπαγόμενα σε αθλητικές ομοσπονδίες, ο Σύλλογος Αθλούμενων Νεφροπαθών και ο Πανελλήνιος Αθλητικός Σύλλογος Μεταμοσχευμένων ΔΡΟΜΕΑΣ. Τα δύο σωματεία είναι αθλητικά αναγνωρισμένα από τη ΓΓΑ, έχουν έδρα στην Αθήνα και καλλιεργούν αρκετά αθλήματα σύμφωνα με τους κανονισμούς των Διεθνών Φορέων στους οποίους είναι μέλη. Κάθε χρόνο διοργανώνονται πανελλήνια πρωταθλήματα για τα αναπτυγμένα αθλήματα (στίβος, κολύμβηση, επιτραπέζια αντισφαίριση, μπόουλινγκ) σε συνεργασία με τη ΓΓΑ, από την οποία επιχορηγούνται ετησίως. Οι Εθνικές Ομάδες συμμετέχουν στους Παγκόσμιους και Πανευρωπαϊκούς Αγώνες.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.eaom-amea.gr

1.9 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΦΟΡΟΥΜ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ (EUROPEAN DISABILITY FORUM – EDF)

Το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία (European Disability Forum – EDF) είναι μια ευρωπαϊκή μη κυβερνητική οργάνωση, με έδρα τις Βρυξέλλες. Ιδρύθηκε το 1996 από οργανώσεις ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους, προκειμένου να υπερασπιστεί ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος για όλες τις κατηγορίες αναπηρίας και να αποτελέσει έναν ανεξάρτητο και ισχυρό φορέα εκπροσώπησης των ατόμων με αναπηρία στην ΕΕ. Το Φόρουμ, πριν τη διεύρυνση της ΕΕ, εκπροσωπούσε περισσότερα από 37 εκατομμύρια άτομα με αναπηρία, ενώ με την προσχώρηση των νέων χωρών ο αριθμός αυτός έχει αυξηθεί στα 80 εκατομμύρια.

Σκοπός της ίδρυσης του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία ήταν η εκπροσώπηση των ατόμων με αναπηρία στον διάλογο με την ΕΕ και τις άλλες ευρωπαϊκές αρχές. Οι οργανώσεις, που συγκρότησαν το Φόρουμ, συναισθάνθηκαν τη μεγάλη σημασία των αποφάσεων που παίρνονται σε επίπεδο ΕΕ και τον αντίκτυπο αυτών στη ζωή εκατομμυρίων ατόμων με αναπηρία, αναγνώρισαν την ανάγκη να εγκαθιδρύνουν μία πραγματικά αντιπροσωπευτική οργάνωση που θα μπορούσε να καταπιαστεί με ευρωπαϊκά θέματα που αφορούν στα μέλη τους καθώς και την ανάγκη ανάπτυξης στρατηγικού έργου και συστηματικού ελέγχου των νομοθετικών προτάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία έχει αναγνωριστεί από τον Ο.Η.Ε. και από ευρωπαϊκούς φορείς (Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκούς Κοινωνικούς Εταίρους) ως η σημαντικότερη οργάνωση-ομπρέλα που εκπροσωπεί τα άτομα με αναπηρία στην Ευρώπη.

Η άμεση ανάμειξη των ατόμων με αναπηρία και των γονιών των ατόμων που δεν μπορούν να εκπροσωπήσουν τον εαυτό τους καθώς και η δημοκρατική και αντιπροσωπευτική δομή είναι εγγύηση τόσο στο καταστατικό του Φόρουμ όσο και στη λειτουργία του. Η δομή και η σύνθεσή του διασφαλίζει το σεβασμό των απόψεων των διαφορετικών κατηγοριών αναπηρίας και των διαφορετικών εθνικών και πολιτιστικών προσεγγίσεων, αντικατοπτρίζοντας ένα ευρύ πεδίο ενδιαφερόντων που καλύπτει όλο το ευρωπαϊκό αναπηρικό κίνημα και μια πλατιά γεωγραφική βάση.

Συγκεκριμένα, η δομή και η σύνθεση των καταστατικών οργάνων του Φόρουμ στηρίζεται σε δύο πυλώνες: Ο *πρώτος πυλώνας* απαρτίζεται από τα Εθνικά Συμβούλια Ατόμων με Αναπηρία των κρατών – μελών της ΕΕ καθώς και της Ισλανδίας και της Νορβηγίας (τακτικά μέλη), και από τα Εθνικά Συμβούλια Ατόμων με Αναπηρία των χωρών που βρίσκονται στη διαδικασία προσχώρησης στην ΕΕ (μέλη – παρατηρητές). Ο *δεύτερος πυλώνας* αποτελείται από περισσότερες από 70 ευρωπαϊκές αναπηρικές ΜΚΟ, οι οποίες εκπροσωπούν διαφορετικές κατηγορίες αναπηρίας ή τομείς δραστηριοτήτων (τακτικά μέλη). Ως συνδεδεμένα ή αρωγά μέλη του Φόρουμ μπορούν να γίνουν διάφοροι σύλλογοι ατόμων με αναπηρία από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες που εργάζονται σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο, δημόσιους και ιδιωτικούς οργανισμούς που δεσμεύονται να σέβονται και να υποστηρίζουν τον σκοπό και τους στόχους του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία, καθώς επίσης φυσικά πρόσωπα που ενδιαφέρονται για τις δραστηριότητες του Φόρουμ.

Οι στόχοι του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία έχουν σχέση με την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Το Φόρουμ επιδιώκει τη δημιουργία πολιτικού πλαισίου, όπου η αναπηρία θα στηρίζεται στην ίση μεταχείριση και θα απέχει από την ιδέα που θέλει τα άτομα με αναπηρία ως παθητικούς αποδέκτες φροντίδας και φιλανθρωπίας σε βάρος της αυτονομίας και της ισότητας. Με βάση αυτήν την προσέγγιση, η δράση του Φόρουμ επικεντρώνεται κατά κύριο λόγο στην άσκηση επιρροής επί των διαφόρων πρωτοβουλιών και πολιτικών της ΕΕ, που είναι σημαντικές για τη ζωή των ατόμων με αναπηρία.

Το Φόρουμ αναλαμβάνει πρωτοβουλίες σχετικά με το πρόγραμμα δράσης της ΕΕ σε τομείς όπως:

καταπολέμηση των διακρίσεων, εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση, απασχόληση, κοινωνία της πληροφορίας, προσβασιμότητα, αναπτυξιακή συνεργασία, οι ίσες ευκαιρίες μεταξύ ανδρών και γυναικών, οι νέοι με αναπηρία.

Το Φόρουμ συνεργάζεται με τη Διακομματική Ομάδα για την αναπηρία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αποστολή της οποίας είναι η προάσπιση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και των άλλων θεσμικών οργάνων της ΕΕ

Το Φόρουμ συνεργάζεται με όλες τις Γενικές Διευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και έχει αναπτύξει έναν ιδιαίτερα σημαντικό διάλογο με τη Γενική Διεύθυνση «Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων» και με το γραφείο για θέματα αναπηρίας της συγκεκριμένης διεύθυνσης.

Το έργο του Φόρουμ με το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης πραγματοποιείται, κυρίως, μέσω των Εθνικών Συμβουλίων Ατόμων με Αναπηρία. Επίκεντρο της προσοχής αποτελεί το κράτος - μέλος που έχει την Προεδρία της ΕΕ. Κάθε εξάμηνο, το Φόρουμ συντάσσει, βάσει του προγράμματος εργασίας της Προεδρίας της ΕΕ, ένα Μνημόνιο προς την Προεδρία προκειμένου να επισημάνει στο Συμβούλιο τις προτεραιότητες των ατόμων με αναπηρία.

Επίσης, το Φόρουμ διατηρεί τακτικό διάλογο με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και με την Επιτροπή των Περιφερειών για όλα τα θέματα που αφορούν στα άτομα με αναπηρία στην ΕΕ

Το Φόρουμ είναι ενεργό μέλος της Πλατφόρμας των ευρωπαϊκών κοινωνικών ΜΚΟ, της κεντρικής οργάνωσης που εκπροσωπεί όλες τις κοινωνικές ΜΚΟ στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης, είναι μέλος του Ευρωπαϊκού Λόμπι Γυναικών (European Women's Lobby, EWL), προκειμένου να διασφαλίσει την ένταξη της διάστασης της αναπηρίας στο λόμπι και συγκεκριμένα να κάνει ορατά τα δικαιώματα των κοριτσιών και των γυναικών με αναπηρία, καθώς και των μητέρων παιδιών με αναπηρία.

Το Φόρουμ συνεργάζεται με διεθνείς οργανισμούς, όπως η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO), ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO) και το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.edf-feph.org

1.10 ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ (INTERNATIONAL DISABILITY ALLIANCE – IDA)

Η Διεθνής Συμμαχία για την Αναπηρία (International Disability Alliance - IDA) ιδρύθηκε το 1999 ως ένα δίκτυο παγκόσμιων και, από το 2007, περιφερειακών οργανώσεων ατόμων με αναπηρία. Σήμερα περιλαμβάνει οκτώ παγκόσμιες και τέσσερις περιφερειακές οργανώσεις ατόμων με αναπηρία. Ο στόχος της IDA είναι να προωθήσει την αποτελεσματική και πλήρη εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία σε όλο τον κόσμο, καθώς και η συμμόρφωση με τη Σύμβαση εντός του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών, με την ενεργό και συντονισμένη συμμετοχή των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

Κάθε οργάνωση-μέλος της IDA εκπροσωπεί ένα μεγάλο αριθμό εθνικών οργανώσεων από όλο τον κόσμο, οι οποίες καλύπτουν όλες τις κατηγορίες αναπηρίας. Η IDA αποτελεί την παγκόσμια συλλογική φωνή των ατόμων με αναπηρία και εκπροσωπεί πάνω από ένα δισεκατομμύριο άτομα με αναπηρία

σε όλο τον κόσμο. Αυτή είναι η μεγαλύτερη - αν και συχνά παραβλέπεται - μειονοτική ομάδα στον κόσμο.

Η IDA, με τη μοναδική σύνθεσή της ως δίκτυο από τις σημαντικότερες διεθνείς αναπηρικές οργανώσεις, είναι η πιο έγκυρη φωνή εκπροσώπησης των ατόμων με αναπηρία και ως τέτοια αναγνωρίζεται από τα Ηνωμένα Έθνη. Συνέβαλε στην ίδρυση του International Disability Caucus (IDC), ενός δικτύου παγκόσμιων, περιφερειακών και εθνικών οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία και συναφών μη κυβερνητικών οργανώσεων, που διαδραμάτισε βασικό ρόλο στη διαπραγμάτευση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.

Η IDA συνιστά πλέον σημαντικό παράγοντα για την υποστήριξη της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Είναι σημείο αναφοράς για το κίνημα των δικαιωμάτων της αναπηρίας στην ανάπτυξη μιας σταθερής σχέσης μεταξύ των οργάνων των Ηνωμένων Εθνών και της κοινωνίας των πολιτών. Η IDA έχει δεσμευτεί για την οικοδόμηση της ικανότητας των εθνικών αναπηρικών οργανώσεων, με ιδιαίτερη προσοχή στον Παγκόσμιο Νότο, προκειμένου να υποστηρίξει τις εθνικές προσπάθειες προς κύρωση, υλοποίηση και παρακολούθηση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.

Το όραμά της είναι μια κοινωνία η οποία να εκτιμά τη διαφορετικότητα, την ισότητα, να σέβεται και να συνειδητοποιεί πλήρως τις δυνατότητες των ατόμων με αναπηρία, ώστε να οικοδομηθεί ένας καλύτερος κόσμος για όλους. Η αποστολή της IDA είναι να προάγει τα ανθρώπινα δικαιώματα των παιδιών και των ενηλίκων με αναπηρία, ως μια ενωμένη φωνή των οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία, αξιοποιώντας τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και τα άλλα μέσα για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η IDA εργάζεται για τη συμπερίληψη των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία σε όλο το σύστημα των Ηνωμένων Εθνών και, μαζί με τους άλλους διεθνείς φορείς, εργάζεται για την προώθηση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, όχι μόνο ως συνθήκης για τα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά και ως κοινωνικού εργαλείου ανάπτυξης.

Αυτό περιλαμβάνει το έργο προς τη Διάσκεψη των Κρατών Μελών της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, προς την Επιτροπή της Σύμβασης και τα άλλα όργανα των Ηνωμένων Εθνών, προς το Συμβούλιο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και την Παγκόσμια Περιοδική Αναθεώρησή του, προς τις ειδικές διαδικασίες των Ηνωμένων Εθνών, προς τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και τις υπηρεσίες των Ηνωμένων Εθνών (Γραφείο του Υπατου Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, UNICEF, Τμήμα Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων, Υπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες, Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών, Δια-υπηρεσιακή Ομάδα Υποστήριξης της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες).

Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.internationaldisabilityalliance.org

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- della Porta, D., Diani, M. (2010). *Κοινωνικά Κινήματα - Μια εισαγωγή*. Αθήνα, Κριτική.
- Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.). Διαθέσιμο από: www.esaea.gr
- Διεθνής Συμμαχία για την Αναπηρία (International Disability Alliance - IDA). Διαθέσιμο από: www.internationaldisabilityalliance.org
- Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία (European Disability Forum – EDF). Διαθέσιμο από: www.edf-ferph.org
- Ελληνική Ομοσπονδία Θαλασσαιμίας (Ε.Ο.Θ.Α.). Διαθέσιμο από: www.eotha.gr
- Εθνική Ομοσπονδία Κινητικά Αναπήρων (Ε.Ο.Κ.Α.). Διαθέσιμο από: www.eoka.com.gr
- Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών (Ε.Ο.Τ.). Διαθέσιμο από: www.eoty.gr
- Oliver, M. (2009). *Αναπηρία και Πολιτική*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο
- Ομοσπονδία Καρκινοπαθών Ελλάδας (Ο.Κ.Ε.). Διαθέσιμο από: www.omospondiakarkinopathon.gr
- Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος (ΟΜ.Κ.Ε.). Διαθέσιμο από: <http://www.omke.gr>
- Πανελλήνια Αθλητική Ομοσπονδία Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (ΠΑΟΜ-ΑΜΕΑ). Διαθέσιμο από: www.eaom-amea.gr
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Νεφροπαθών (Π.Ο.Ν.). Διαθέσιμο από: www.pon.gr
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Συλλόγων Ατόμων με Σακχαρώδη Διαβήτη (Π.Ο.Σ.Σ.Α.Σ.ΔΙΑ.). Διαθέσιμο από: www.glikos-planitis.gr
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία (Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ.). Διαθέσιμο από: <http://www.posgamea.gr>
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Οικογενειών για τη Ψυχική Υγεία (Π.Ο.Σ.Ο.Ψ.Υ.). Διαθέσιμο από: www.posopsi.org
- Πανελλήνιος Σύνδεσμος Πασχόντων από Συγγενείς Καρδιοπάθειες. Διαθέσιμο από: www.kardiopatheia.gr
- Πανελλήνιος Σύνδεσμος Χανσενικών. Διαθέσιμο από: <http://www.syndesmos-hansenikon.gr>
- Σωματείο Ηπατομεταμοσχευμένων Ελλάδος. Διαθέσιμο από: www.shpel.gr
- Ψημίτης, Μ., (2011). *Εισαγωγή στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα*. Αθήνα, Μεταίχμιο.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2

ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

[Χατζηπέτρου Ανθή]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός

Οι αντιλήψεις, οι αρχές, οι αξίες και το περιεχόμενο των εννοιών σχετικά με την αναπηρία ποικίλουν. Το εύρος των διαφορετικών απόψεων κυμαίνεται από τις λεπτές αποχρώσεις έως και τις θεμελιακές αντιθέσεις. Με την παρούσα Θεματική Ενότητα, μέσω της συγκριτικής ανάλυσης επιχειρείται η ανάδειξη της σημασίας των διαφοροποιήσεων, δηλαδή ότι αυτές δεν είναι αμελητέες και άνευ σημασίας, καθότι επηρεάζουν καθοριστικά τη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών και θεσμών.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα

Η προσέγγιση του ζητήματος της αναπηρίας χαρακτηρίζεται από διαρκή εξέλιξη. Η εξέλιξη αφορά τις θεωρητικές προσεγγίσεις, τις έννοιες, τις αρχές, τις στάσεις και τις συμπεριφορές. Σύμφυτο της εξέλιξης είναι η συνύπαρξη των σύγχρονων προσεγγίσεων με τις παλαιότερες, τις ξεπερασμένες και τις αναχρονιστικές, τουλάχιστον κατά το στάδιο της μετάβασης, το οποίο όμως δεν έχει προσδιορισμένη χρονική διάρκεια.

Στο πλαίσιο της συνύπαρξης και αντιπαράθεσης των σύγχρονων με τις ξεπερασμένες αντιλήψεις, ως προσδοκώμενο αποτέλεσμα-πλαίσιο από την παρούσα Θεματική Ενότητα είναι ο εφοδιασμός των στελεχών του αναπηρικού κινήματος με γνώσεις για τις θεωρητικές προσεγγίσεις, έννοιες και αρχές οι οποίες διέπουν το ζήτημα της αναπηρίας. Η βαθιά γνώση των εν λόγω ζητημάτων, θα τους επιτρέψει να συμβάλλουν αφενός στην αποτύπωση των σύγχρονων αντιλήψεων σε πολιτικές και θεσμούς και στην έμπρακτη εφαρμογή τους, αφετέρου στην αποτελεσματική αντίκρουση των παντός είδους δυνάμεων που με άμεσους ή/και έμμεσους τρόπους συντηρούν αναχρονιστικές προσεγγίσεις.

Έννοιες-κλειδιά

Θεωρητικά μοντέλα της αναπηρίας (Ιατρικό, Κοινωνικό)

Έννοιες - αρχές για την αναπηρία

Δικαιώματα

Ισότητα, εξίσωση ευκαιριών

Ίση μεταχείριση

Διακρίσεις (άμεση, έμμεση, πολλαπλή)

Ολιστική προσέγγιση της αναπηρίας

Mainstreaming (οριζόντια διάχυση της διάστασης της αναπηρίας)

Σχεδιασμός για όλους - καθολικός σχεδιασμός

Πρόσβαση, προσβασιμότητα, εύλογες προσαρμογές

Ανεξαρτησία, αυτοδιάθεση

Συμμετοχή

Εννοιολογικά δίπολα (Ενσωμάτωση/Ένταξη, Φροντίδα/Υποστήριξη, Απασχολησιμότητα/Εργασία, «Φιλανθρωπία»/Κοινωνική Πολιτική)

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Για δύο μεγάλα ζητήματα που αφορούν την αναπηρία υπάρχει πλέον καθολική συμφωνία. Το πρώτο είναι ότι η αναπηρία είναι ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το δεύτερο ότι η αναπηρία είναι κοινωνική κατασκευή, οφείλεται δηλαδή στην μεροληπτική κατασκευή και λειτουργία του περιβάλλοντος με βάση τις ανάγκες του «μέσου-φυσιολογικού» χρήστη.

Ωστόσο, στην εμπέδωση των θεωρητικών και πρακτικών προεκτάσεων αυτών των δύο κοινών τόπων, εντοπίζεται σοβαρό έλλειμμα. Οι σύγχρονες αντιλήψεις για την αναπηρία, όχι μόνο δεν έχουν εμπειρωθεί στην κοινωνία, αλλά είναι άγνωστες ακόμη και σε αρμόδιες υπηρεσίες και παράγοντες της πολιτείας. Ο βαθμός «διείσδυσης» των σύγχρονων αντιλήψεων για την αναπηρία στις νοοτροπίες, στάσεις και πρακτικές της κοινωνίας είναι περιορισμένος

Η καθυστέρηση αυτή, πέραν της «φυσιολογικής» αδράνειας που έχει η κοινωνία σε κάθε αλλαγή, οφείλεται επίσης στην έλλειψη σχετικής παιδείας και ενημέρωσης. Ωστόσο, η επικράτηση του κοινωνικού μοντέλου, διαβρώνεται από αντιλήψεις, πολιτικές και θεσμούς που καλλιεργούνται στο έδαφος της οικονομικής κρίσης. Στη σημερινή ιστορική συγκυρία, η οποία χαρακτηρίζεται αφενός από την ανάγκη εμπέδωσης και αξιοποίησης του κοινωνικού μοντέλου για την αναπηρία και αφετέρου από την υπονόμηση του κοινωνικού κράτους με όρους ιδεολογικούς, οικονομικούς και θεσμικούς, η στέρεη θεωρητική γνώση και τεκμηρίωση έχει τεράστια σημασία.

2.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ¹¹

2.1.1 Η ιστορική εξέλιξη των προσεγγίσεων¹²

Η προσέγγιση του ζητήματος της αναπηρίας δεν είναι στατική, αντιθέτως έχει διέλθει από διάφορες φάσεις που αντανακλούν την πρόοδο της ανθρωπότητας. Τις τελευταίες δεκαετίες, ως αποτέλεσμα της ωρίμανσης και της αποτελεσματικότητας των διεκδικήσεων του αναπηρικού κινήματος καθώς και της εξέλιξης της επιστημονικής γνώσης στον χώρο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, η προσέγγιση για την αναπηρία έχει σημειώσει θεαματική πρόοδο. Η πιο πρόσφατη, ιστορικής εμβέλει-
ας, εξέλιξη υπήρξε η επικράτηση του ονομαζόμενου «κοινωνικού μοντέλου για την αναπηρία», έναντι του αντίστοιχου «ιατρικού».

Παράλληλα με την εξέλιξη των *θεωρητικών προσεγγίσεων*, υπήρξαν σημαντικές αλλαγές τόσο στις αξίες και αρχές όσο και στο περιεχόμενο των *εννοιών* που σχετίζονται με την αναπηρία. Το σύνολο των προαναφερόμενων εξελίξεων, δημιουργεί ευνοϊκό πλαίσιο και για αλλαγές στο επίπεδο των ανα-
χρονιστικών *στάσεων, νοοτροπιών και συμπεριφορών* που ιστορικά έχουν παγιωθεί σχετικά με την αναπηρία.

2.1.2 Η σημασία των προσεγγίσεων, των αρχών και εννοιών για την αναπηρία

Η συζήτηση για τις διαφορετικές *προσεγγίσεις, αξίες και αρχές* καθώς και για το περιεχόμενο των *εννοιών*, δεν έχει μόνο θεωρητικό ενδιαφέρον· συνιστά επίσης το υπόβαθρο για τον καθορισμό των *σχετικών πολιτικών και των θεσμών*.

Διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις, επικεντρώνουν και αναδεικνύουν διαφορετικά *αίτια* των προβλημάτων και συνεπώς δρομολογούν διαφορετικές *λύσεις*. Επίσης, οι διαφορετικές προσεγγίσεις, διαμορφώνουν και διαφορετικό σύνολο και περιεχόμενο των *εννοιών*.

Οι *στάσεις και οι συμπεριφορές*, επίσης επηρεάζονται από το είδος της προσέγγισης για την αναπηρία.

Στον βαθμό που η αναπηρία θεωρείται αποκλειστικά ως *ατομικό πρόβλημα*, τότε, εκ προοιμίου, δρο-
μολογούνται πολιτικές οι οποίες εξαντλούνται σε ατομικό επίπεδο, οι οποίες κατά κανόνα συνδυά-
ζονται με παθητικές προνομιακές πολιτικές. Αντιθέτως, η προσέγγιση της αναπηρίας ως *κοινωνικής κατασκευής*, ανοίγει τον δρόμο στην πολύπλευρη και δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Η αποτύπωση των σύγχρονων αντιλήψεων σε θεσμούς και κείμενα των διεθνών οργανισμών έχει θε-
μελιώδη σημασία, διότι συνιστούν ισχυρό πλαίσιο αναφοράς για τη χάραξη σύγχρονων και αποτελε-
σματικών πολιτικών για την αναπηρία και για τις διεκδικήσεις του αναπηρικού κινήματος. Αντιθέτως,

---

¹¹ Για τη συγγραφή της παρούσας Θεματικής Ενότητας έχει γίνει εκτεταμένη χρήση κειμένων από μελέτες οι οποίες έχουν εκπονηθεί από την Ε.Σ.Α.μεΑ. και οι οποίες αναφέρονται στη Βιβλιογραφία.

¹² Για αναλυτικότερη αναφορά στις αρχές και στις έννοιες της αναπηρίας βλ.:

- «Θεωρητικά Μοντέλα Πολιτικής για την Αναπηρία» στο: Ε.Σ.Α.μεΑ. (2008), *Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας. Εγχειρίδιο Εκπαιδευομένου*.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=downloadFile&JAS_File_id=803
- Ε.Σ.Α.μεΑ., (2003), *Άτομα με αναπηρία: Ισότιμοι Πολίτες. Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία 2004-2010. Μειώνοντας το χάσμα μεταξύ πολιτικών, στόχων και πραγματικότητας. Ετήσια Έκθεση 3^η Δεκέμβρη*.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=116
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2008), *Δια βίου μάθηση και αναπηρία*.

η θεσμική έκφραση αναχρονιστικών αντιλήψεων αναπαράγει ξεπερασμένες πολιτικές και εμποδίζει την κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία.

Η ενασχόληση με τις θεωρητικές προσεγγίσεις αποκτά ιδιαίτερα κρίσιμη σημασία σήμερα, καθότι με αφορμή την οικονομική κρίση διαμορφώνονται συνθήκες για επαναφορά ξεπερασμένων αντιλήψεων. Πράγματι τα τελευταία χρόνια διαμορφώνεται μια *αντιφατική κατάσταση* στον τομέα των δικαιωμάτων και της κοινωνικής πολιτικής. Ενώ έχουν διαδοθεί και έχουν γίνει κοινός τόπος σύγχρονες αξίες και αρχές που αναφέρονται στα ανθρώπινα δικαιώματα και επιπλέον, αυτές οι αξίες και αρχές έχουν αποτυπωθεί σε κείμενα διεθνών οργανισμών και έχουν υιοθετηθεί από την εθνική νομοθεσία πολλών κρατών, σχεδόν παράλληλα με την ανωτέρω διαδικασία, με πρόσχημα την οικονομική κρίση και τα δημοσιονομικά προβλήματα, επιχειρείται μία αντίστροφη τάση από το συλλογικό και το κοινωνικό προς το εξατομικευμένο και μάλιστα με αντικατάσταση της δικαιωματικής πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες με την αγοραστική δύναμη.

2.1.3 Η αναπηρία ως ατομικό πρόβλημα: το ιατρικό μοντέλο

Το ιατρικό μοντέλο διαπραγματεύεται την αναπηρία με αναφορά στη σωματική, νοητική ή άλλη «απόκλιση» ή «ελάττωμα» του *ατόμου*, σε σχέση με αυτό που θεωρείται «φυσιολογικό». Κατά συνέπεια, σύμφωνα με την αντίληψη του *ιατρικού* μοντέλου, η αναπηρία εντοπίζεται, περιορίζεται και αντιμετωπίζεται αποκλειστικά σε *ατομικό* επίπεδο. Η αναπηρία εκλαμβάνεται ως πρόβλημα του ατόμου το οποίο προκαλείται άμεσα από νόσο, τραύμα ή άλλη κατάσταση της υγείας. Ως εκ τούτου, η *αντιμετώπιση* του προβλήματος εστιάζεται στην ιατρική φροντίδα υπό μορφή *ατομικής* θεραπείας.

Με μια άλλη διατύπωση, στο πλαίσιο του ιατρικού μοντέλου τόσο η διάγνωση-γνωμάτευση για το εάν ένα άτομο έχει αναπηρία (και εν συνεχεία η κατάταξη-ταξινόμηση σε βαθμό αναπηρίας) όσο και η θεραπεία-αντιμετώπιση-αποκατάσταση των δυσλειτουργιών του, εξαντλούνται σε ατομικό επίπεδο με την αποκλειστική χρήση ιατρικών μεθόδων.

Ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζεται η αναπηρία από το ιατρικό μοντέλο, έχει καθοριστική επίδραση στη διαμόρφωση των σχετικών *πολιτικών και θεσμών*, ενώ ασκεί σημαντική επιρροή στις *στάσεις* και τις *συμπεριφορές*. Επομένως, επηρεάζει καθοριστικά την ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία.

Εφόσον το πρόβλημα αποδίδεται *στο ίδιο το άτομο* με αναπηρία, τότε οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει στην καθημερινή του ζωή είναι άμεσο επακόλουθο *της δικής του* δυσλειτουργίας, επομένως απαιτείται εξατομικευμένη αντιμετώπιση, η οποία δεν μπορεί παρά να είναι ιατρική.

Η επίπτωση αυτής της αντίληψης στις πολιτικές για την αναπηρία, είναι ο *μονομερής* προσανατολισμός σε ιατρικές παρεμβάσεις με σκοπό τη θεραπεία και την αποκατάσταση και η εν γένει επικέντρωση σε πολιτικές υγειονομικής περιθάλψης.

Η υιοθέτηση του ιατρικού μοντέλου περιορίζει ή/και αποκλείει άλλες πιθανές πολιτικές αντιμετώπισης, οι οποίες βρίσκονται πέραν του οπτικού πεδίου της ιατρικής. Ως εκ τούτου, συνιστά το θεωρητικό υπόβαθρο για λήψη μέτρων τα οποία αφενός εξαντλούνται σε *παθητικές πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας* αφετέρου προωθούν αντιλήψεις οι οποίες προκρίνουν τη δημιουργία *παράλληλων δομών και υπηρεσιών* που απευθύνονται αποκλειστικά στα άτομα με αναπηρία. Οι παθητικές πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας περιορίζουν το εύρος των πολιτικών για την αναπηρία, ενώ η δημιουργία παράλληλων δομών συμβάλλει στην απομόνωση από την υπόλοιπη κοινωνία και ενέχει τον κίνδυνο να υποκινήσει διαδικασίες κοινωνικής περιθωριοποίησης, κοινωνικού αποκλεισμού, ακόμη και ιδρυματοποίησης.

Απόρροια της αντίληψης που βασίζεται το ιατρικό μοντέλο είναι η απόρριψη κάθε συσχέτισης μεταξύ της δυσλειτουργίας λόγω αναπηρίας και του *περιβάλλοντος* στο οποίο ζει το άτομο με αναπηρία. Στην οπτική αυτής της αντίληψης, το περιβάλλον συνιστά *δεδομένο πλαίσιο*, στο οποίο τα άτομα με αναπηρία οφείλουν να προσαρμοστούν.

Όσον αφορά το *επίπεδο των στάσεων και συμπεριφορών*, η μονομερής έμφαση στην ατομική θεραπεία-αποκατάσταση του ασθενούς - μειονεκτικού - μη φυσιολογικού, συντηρεί την απάνθρωπη αντίθεση «φυσιολογικού» - «μη φυσιολογικού», αναπαράγει το υπόστρωμα των διακρίσεων, δημιουργεί προϋποθέσεις κοινωνικού αποκλεισμού.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε καθίσταται προφανές ότι το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία θεωρείται πλέον αναχρονιστικό και ξεπερασμένο. Το έλλειμμα και η ανεπάρκεια του ιατρικού μοντέλου αναδείχθηκαν πληρέστερα με τη θεώρηση της αναπηρίας ως *κοινωνικής κατασκευής*. Η νέα αντίληψη δημιούργησε ένα εντελώς νέο πλαίσιο για την αναπηρία, απελευθέρωσε δημιουργικές δυνάμεις, ανέδειξε νέα προβλήματα, εμπλούτισε τις πολιτικές, εκσυγχρόνισε τους θεσμούς, εισήγαγε νέες έννοιες, έθεσε τις βάσεις για την υπέρβαση των στερεοτυπικών και αναχρονιστικών αντιλήψεων κ.ά.

2.1.4 Η αναπηρία ως κοινωνική κατασκευή: το κοινωνικό μοντέλο

Το ιατρικό-ατομικό μοντέλο, παρά τις προφανείς αδυναμίες του, κυριάρχησε έως τη δεκαετία του 1960, την περίοδο δηλαδή που εμφανίστηκε το *κοινωνικό μοντέλο* προσέγγισης για την αναπηρία. Σήμερα, το κοινωνικό μοντέλο για την αναπηρία είναι η *κυρίαρχη προσέγγιση* τόσο στον χώρο της επιστήμης όσο και στο επίπεδο των διεθνών οργανισμών, της συντριπτικής πλειονότητας των κρατών και ασφαλώς του αναπηρικού κινήματος. Το κοινωνικό μοντέλο διαπνέει την σχετικά πρόσφατη και πλέον ριζοσπαστική *Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες*.¹³

Το κοινωνικό μοντέλο απαντάει διαφορετικά, σε σχέση με το ιατρικό μοντέλο, στο ερώτημα «*τι προκαλεί την αναπηρία*». Η διαφορά έγκειται στο ότι η έμφαση δεν αποδίδεται πλέον στο άτομο με ιατρικά κριτήρια, αλλά σε παράγοντες που συγκροτούν το γενικότερο πλαίσιο διαβίωσης ήτοι σε παράγοντες που χαρακτηρίζουν το δομημένο περιβάλλον, τον εξοπλισμό, τον τρόπο παροχής των υπηρεσιών, τους θεσμούς, κ.ά. Το δομημένο περιβάλλον, οι θεσμοί, οι νόμοι, οι κανονισμοί και οι συμπεριφορές με άμεσο ή/και έμμεσο τρόπο, δημιουργούν τυπικούς ή/και άτυπους φραγμούς που εμποδίζουν τα άτομα με αναπηρία να λειτουργήσουν ισότιμα σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής.

Συνεπώς, σύμφωνα με το κοινωνικό μοντέλο, η αναπηρία δεν θεωρείται πλέον χαρακτηριστικό του ατόμου, αλλά αποτέλεσμα του πλέγματος των σχέσεών του με το, υπό ευρεία έννοια, περιβάλλον, δηλαδή, η «αναπηρία» είναι ουσιαστικώς *κοινωνική κατασκευή*. Αυτό σημαίνει ότι η κοινωνία είναι αυτή που «κατασκευάζει» την αναπηρία, εφόσον σχεδιάζει, οικοδομεί, παράγει και λειτουργεί μεροληπτικά λαμβάνοντας, δηλαδή, μονομερώς ως σημείο αναφοράς το πρότυπο του «μέσου-φυσιολογικού» ατόμου και όχι το σύνολο του πληθυσμού. Με τον τρόπο αυτό αποκλείει όλους όσους δεν εμπίπτουν στον «μέσο όρο» και δεν ανταποκρίνονται στις προδιαγραφές του υποτιθέμενου «φυσιολογικού». Επομένως, κατά το κοινωνικό μοντέλο η δυσλειτουργία που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία ουσιαστικά δεν οφείλεται στους ατομικούς λειτουργικούς περιορισμούς, αλλά προέρχεται από τον υποκειμενικό τρόπο με τον οποίο η κοινωνία σχεδιάζεται και λειτουργεί, μη λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες και τις εξ αυτών απορρέουσες ανάγκες όλων των ανθρώπων. Ακολούθως το πλαίσιο αυτό επιβάλλεται ως δεδομένο και ανελαστικό σε όλους. Είναι προφανές ότι η «αντικειμενική», πλέ-

¹³ Αναλυτικότερα βλ. 3^η Θεματική Ενότητα, «Νομοθεσία και Άτομα με Αναπηρία».

ον, και εν ολίγοις κατασκευασμένη αδυναμία συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία, μετατρέπεται σε διάκριση και καταλήγει σε αποκλεισμό.

Η οπτική του κοινωνικού μοντέλου για την αναπηρία, *μετατοπίζει την έμφαση* από το άτομο στο ευρύτερο κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Η μετατόπιση της έμφασης συνεπάγεται και τη μετάθεση της *ευθύνης* για τη διασφάλιση της καταλληλότητας του περιβάλλοντος (δομημένου, θεσμικού κ.λπ.) ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες όλων των ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία.

Επομένως, η *βασική ιδέα* του κοινωνικού μοντέλου έγκειται στο ότι στον βαθμό που το περιβάλλον παρέχει τις κατάλληλες προϋποθέσεις (υποδομές, εξοπλισμός, υπηρεσίες κ.ά.) τότε αίρονται τα εμπόδια που προέρχονται από τις ατομικές δυσλειτουργίες. Το ατομικό πρόβλημα αντιμετωπίζεται ή μετριάζεται με την κατάλληλη κατασκευή του χώρου, τη χρήση εξοπλισμού και την παροχή υπηρεσιών. Οι ράμπες, η γραφή Braille (Μπράιγ), τα ηχητικά σήματα, οι διερμηνείς νοηματικής και πλειάδα άλλων στοιχείων των υποδομών, κατασκευών, εξοπλισμού, τεχνολογικών μέσων και υπηρεσιών αντισταθμίζουν, εξισορροπούν, μετριάζουν τα προβλήματα των κινητικά αναπήρων, των ατόμων με τύφλωση, κώφωση και των ατόμων που ανήκουν σε άλλες κατηγορίες αναπηρίας.

Η μετατόπιση του κέντρου βάρους από το ατομικό στο κοινωνικό επίπεδο, *έχει πολλαπλές και κρίσιμες επιπτώσεις*. Τα πεδία των επιπτώσεων αφορούν: την αντίληψη αυτής καθαυτής της έννοιας της αναπηρίας, το θεωρητικό υπόβαθρο για τη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών και των αντίστοιχων θεσμών, την προώθηση της δικαιωματικής οπτικής, την ανάδειξη αφανών προβλημάτων, τον εμπλουτισμό των πολιτικών, την αναθεώρηση του περιεχομένου παλαιών εννοιών και την εισαγωγή νέων κ.ά.

Η κοινωνική οπτική έριξε φως σε υπάρχοντα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία, σε σχέση με το περιβάλλον, τα οποία η ιατρική-ατομική προσέγγιση συγκάλυπτε ή/και δεν ευνοούσε την αποκάλυψή τους. Το γεγονός ότι διευρύνθηκε το πεδίο αναζήτησης για τα αίτια των προβλημάτων, πέραν του ατόμου, και συγχρόνως η διαχείριση του αναπηρικού ζητήματος θεωρείται πλέον συλλογική ευθύνη της κοινωνίας, οδήγησε στον *εμπλουτισμό των πολιτικών* αντιμετώπισης της αναπηρίας με πληθώρα νέων μέτρων και ενεργειών που αφορούν την προσαρμογή του περιβάλλοντος στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Επιπλέον, οι νέες πολιτικές οδήγησαν στην αναθεώρηση και στον *εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου* συνολικά και όχι μόνο αυτού που αφορά την αναπηρία.

Ιδιαίτερης αναφοράς χρήζει το γεγονός ότι η κοινωνική οπτική στην έννοια της αναπηρίας εισάγει τη διάσταση των *ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, και μάλιστα με πολλαπλές προεκτάσεις:

Αναδεικνύει την *υποχρέωση της κοινωνίας* να διασφαλίζει την πλήρη και ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πλευρές της κοινωνικής ζωής.

Εδραιώνει τη *δικαιωματική προσέγγιση* για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, σε αντιδιαστολή με αντιλήψεις «φιλανθρωπίας», οίκτου, ελεημοσύνης κ.λπ.

Διαμορφώνει το θεωρητικό υπόβαθρο για τη διαπίστωση της ανεπάρκειας των παθητικών πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας και φωτίζει την ανάγκη για συμπλήρωσή τους με ενεργητικές πολιτικές,

Εγείρει την απαίτηση για τη δημιουργία προϋποθέσεων οι οποίες αποσκοπούν στην κοινωνική *ένταξη* των ατόμων με αναπηρία, σε αντιδιαστολή με την *ενσωμάτωσή* τους, δηλαδή τη μονομερή προσαρμογή τους στο υφιστάμενο κοινωνικό περιβάλλον.

Θεμελιακή ήταν η επίδραση από την υιοθέτηση του κοινωνικού μοντέλου *στις έννοιες, στις στάσεις και στις συμπεριφορές*.

Με τη μετατόπιση από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την

εμφάνιση νέων εννοιών όπως *καθολικός σχεδιασμός, πρόσβαση, προσβασιμότητα, εύλογες προσαρμογές*. Πρόκειται για έννοιες οι οποίες δεν ήταν δυνατόν να εμφανιστούν όσο κυριαρχούσε η εξατομικευμένη αντίληψη του ιατρικού μοντέλου και απουσίαζε η οπτική του κοινωνικού περιβάλλοντος.

Το κοινωνικό μοντέλο, μέσω της μέριμνας για καθολικό σχεδιασμό του περιβάλλοντος, δημιουργεί προϋποθέσεις ώστε στα άτομα με αναπηρία, εφόσον δεν μπορούν να κάνουν χρήση του περιβάλλοντος που σχεδιάστηκε για τους «φυσιολογικούς», να μην αποκλείονται ως «μη φυσιολογικά» και συνεπώς να μην περιέρονται αυτομάτως σε μειονεκτική θέση.

Η θεώρηση της αναπηρίας ως κοινωνικής κατασκευής και η δικαιωματική προσέγγιση, κλείνουν τον δρόμο σε αναχρονιστικές αντιλήψεις τύπου φιλανθρωπίας, οίκτου και συμπόνιας που προηγούμενες εξατομικευμένες προσεγγίσεις (ιατρικό μοντέλο) άφηναν ανοικτό.

Η κληρονομιά του ιατρικού μοντέλου σε θεσμικές αποκρυσταλλώσεις, σε δομές υποστήριξης, σε εδραιωμένες νοοτροπίες, στάσεις και συμπεριφορές, επιδρά ανασταλτικά στην υιοθέτηση, εμπέδωση και διάδοση του νέου κοινωνικού μοντέλου, την υιοθέτηση των αντίστοιχων νέων πολιτικών και στη θέσπιση των κατάλληλων θεσμών. Συνεπώς απαιτούνται ενέργειες για την υπέρβαση της συσσωρευμένης αδράνειας της κοινωνίας σε επίπεδο αρχών, πολιτικών, θεσμών και αντιλήψεων για την αναπηρία.

Για την εμπέδωση του κοινωνικού μοντέλου απαιτείται κοινωνική δράση για τις απαραίτητες προσαρμογές, ώστε να διασφαλίζεται η πλήρης και ισότιμη συμμετοχή σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Συνεπώς, με βάση την προσέγγιση του κοινωνικού μοντέλου, η αναπηρία ανάγεται πλέον σε πολιτικό ζήτημα. Στο πλαίσιο αυτό, η *Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες*, η οποία διαπνέεται από το κοινωνικό μοντέλο, αφενός αποτελεί πεδίο αναφοράς των διεκδικήσεων του αναπηρικού κινήματος, αφετέρου συνιστά πλαίσιο το οποίο απαιτεί εργασία εξειδίκευσης σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής.

Κατακτήσεις του αναπηρικού κινήματος, αποκρυσταλλωμένες σε θεσμούς, στον βαθμό που δεν υπερασπίζονται κινδυνεύουν από αποδόμηση, ειδικά σε περιόδους, όπως η τρέχουσα, κατά την οποία η οικονομική κρίση χρησιμοποιείται ως πολιορκητικός κριός για την αφαίρεση δικαιωμάτων. Η φιλοσοφία, το περιεχόμενο και η ουσία του κοινωνικού μοντέλου τίθενται σε κίνδυνο από την προϊούσα επέκταση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, καθότι με αυτές επιχειρείται, σε οικονομικούς όρους πλέον, η εκ νέου εξατομικευση της αναπηρίας. Η εμπέδωση και προάσπιση του κοινωνικού μοντέλου και της δικαιωματικής προσέγγισης, συνιστούν πεδία υψηλής προτεραιότητας για το αναπηρικό συνδικαλιστικό κίνημα.

Παρά την *ιστορικής σημασίας πρόοδο* που συνιστά η μετάβαση από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο, αυτό δεν απαντά στο σύνολο των ζητημάτων της αναπηρίας. Στις δυνατότητες του κοινωνικού μοντέλου υπάρχουν *όρια και περιορισμοί*, (π.χ. η αντιμετώπιση των περιπτώσεων βαριάς αναπηρίας) που καθιστούν αναγκαία μία *πλουραλιστική και συνθετική* προσέγγιση.

Το κοινωνικό μοντέλο για την αναπηρία, αν και προσέγγισε την έννοια της αναπηρίας με σαφώς πιο «βελτιωμένο» τρόπο σε σχέση με το ιατρικό μοντέλο, και έθεσε τις βάσεις για μια ριζική αλλαγή στο σχεδιασμό και λειτουργία της κοινωνίας ώστε να λαμβάνει υπόψη τα άτομα με αναπηρία, απομακρύνθηκε από την αντιμετώπιση των ειδικών-ατομικών προβλημάτων. Πρέπει βέβαια να γίνει η υπενθύμιση, ότι και στο πλαίσιο του κοινωνικού μοντέλου η αντιμετώπιση ειδικών προβλημάτων επιδιώκεται μέσω ειδικών λύσεων.

2.1.5 Η αναπηρία ως ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁴

Τα δικαιώματα των ανθρώπων, ανεξαρτήτως των οποιονδήποτε επιμέρους χαρακτηριστικών τους (φύλο, ηλικία, χρώμα, εθνικότητα, θρησκεία, αναπηρία κ.ά.), προκύπτουν από *αυτή καθαυτή την ανθρωπινή υπόστασή τους* και την ιδιότητα του πολίτη. Η δικαιωματική προσέγγιση για την ίση μεταχείριση πρέπει να αποτελεί τη βάση για τη διαμόρφωση της πολιτικής και του θεσμικού πλαισίου· συγχρόνως, ως σαφές, ισχυρό και αδιαπραγμάτευτο επιχείρημα, συνιστά τη σταθερή και αδιαμφισβήτητη αφετηρία διατύπωσης κάθε στόχου και διεκδίκησης κάθε αιτήματος.

Η αρχή των ίσων δικαιωμάτων υποδηλώνει ότι οι ανάγκες όλων των ανθρώπων έχουν ίση σπουδαιότητα. Συνεπώς, η λειτουργία της κοινωνίας πρέπει να οργανωθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες για συμμετοχή και ικανοποίηση των αναγκών κάθε ανθρώπου.

Η βάση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της αναπηρίας μπορεί να αιτιολογηθεί με ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων, επιχειρημάτων και κινήτρων (από τη δικαιωματική προσέγγιση, τα επιχειρήματα πολιτική και οικονομικής φύσεως, έως τη «φιλανθρωπία», την ηθικολογία και τον εθελοντισμό). Οι ανωτέρω αιτιολογήσεις διαφέρουν σημαντικά τόσο όσον αφορά τη γενικότερη φιλοσοφία τους, την οπτική προσέγγισης της αναπηρίας και ασφαλώς την αποτελεσματικότητά τους. Η απαίτηση για ίση μεταχείριση στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συνιστά θεμελιώδη αρχή και *θα πρέπει να προηγείται οποιουδήποτε άλλου επιχειρήματος* (πολιτικού, οικονομικού κ.λπ.). Η αναπηρία αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα τέλη της δεκαετίας του 1960.

Για τα ανθρώπινα δικαιώματα οι διεθνείς οργανισμοί (ΟΗΕ κ.ά.) έχουν υιοθετήσει σειρά πράξεων. Ωστόσο, οι ριζικές αλλαγές στην προσέγγιση της αναπηρίας, προς την κατεύθυνση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είχαν ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση *κειμένων ειδικά για την αναπηρία*. Ορισμένα από αυτά συνιστούν *κατευθυντήριες γραμμές* (βλ. Πρότυποι Κανόνες του ΟΗΕ για την Αναπηρία) ενώ άλλα έχουν *εν δυνάμει νομική ισχύ* στο βαθμό που επικυρώνονται από τα κράτη μέλη των διεθνών οργανισμών (βλ. Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες του ΟΗΕ).

Τα δικαιώματα διακρίνονται σε *ατομικά, πολιτικά και τα κοινωνικά*.¹⁵

2.2 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Στενά συνδεδεμένη με την εξέλιξη των προσεγγίσεων για την αναπηρία και συγχρόνως καθοριστικής σημασίας για τη διαμόρφωση των πολιτικών, τη θέσπιση των θεσμών και τη διαμόρφωση στάσεων και συμπεριφορών είναι η εξέλιξη των *σχετικών αρχών και αξιών*.

Σύγχρονες αρχές οι οποίες πρέπει να διέπουν το ζήτημα της αναπηρίας έχουν διατυπωθεί από διάφορους διεθνείς οργανισμούς. Οι βασικότερες είναι οι εξής:

- i. Η αρχή της ισότητας
- ii. Η αρχή της ολιστικής προσέγγισης της αναπηρίας
- iii. Η αρχή της πρόσβασης, προσβασιμότητας και του καθολικού σχεδιασμού

¹⁴ Αναλυτικότερα βλ. 3^η Θεματική Ενότητα: «Νομοθεσία και Άτομα με Αναπηρία».

¹⁵ Αναλυτικότερα βλ. 4^η Θεματική Ενότητα: «Ελληνική πολιτεία - Φορείς δημόσιας διοίκησης - Κοινωνικοί Εταίροι - Κοινωνία των Πολιτών».

- iv. Η αρχή του «mainstreaming»
- v. Η αρχή της ανεξαρτησίας και της αυτοδιάθεσης
- vi. Η αρχή της συμμετοχής

i. Η αρχή της ισότητας

Η αρχή της ισότητας κατέχει περίοπτη θέση σ' όλα τα επίσημα κείμενα για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως είναι η Παγκόσμια Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του ΟΗΕ, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης της ΕΕ. Κανένα όμως από τα παραπάνω κείμενα δεν περιέχει σαφή ορισμό της ισότητας. Ίσως αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο δόθηκαν τόσες και τόσο διαφορετικές ερμηνείες στην έννοια αυτή.

Η ίδια μεταχείριση δεν έχει ως αποτέλεσμα την πραγματική ισότητα, εφόσον απευθύνεται σε άτομα που βρίσκονται σε διαφορετική θέση και έχουν διαφορετικές δυνατότητες πρόσβασης στους κοινωνικούς πόρους. Μάλιστα, σε μία τέτοια περίπτωση ελλοχεύει ο κίνδυνος για αναπαράγωγή των ανισοτήτων κάτω από το πέπλο της «ισότητας».

Σύμφωνα με τη νέα προσέγγιση στην αρχή της ισότητας, αυτό που συνιστά *διάκριση* δεν είναι η διαφορετική αντιμετώπιση των ανθρώπων· αλλά η διαφορετική αντιμετώπιση ανθρώπων που βρίσκονται σε παρόμοια θέση, και η όμοια αντιμετώπιση ανθρώπων που βρίσκονται σε διαφορετική θέση.

Όσο επικρατεί η άποψη ότι τα «διαφορετικά» άτομα οφείλουν μονομερώς να προσαρμόζονται στα πρότυπα των «κανονικών άλλων», τότε με την προώθηση της *ίδιας* μεταχείρισης είναι αδύνατον να επιτευχθεί *πραγματική ισότητα*. Η ανωτέρω επισήμανση έχει κρίσιμη σημασία, τόσο στη διάγνωση των διακρίσεων όσο και στον σχεδιασμό για την αντιμετώπισή τους.

Άμεση διάκριση είναι κάθε μεροληπτική συμπεριφορά-ρύθμιση απέναντι σε ένα άτομο λόγω του φύλου, των πεποιθήσεων, της καταγωγής, της αναπηρίας κ.ά., με αποτέλεσμα τη λιγότερο ευνοϊκή μεταχείρισή του, σε σχέση με άλλο πρόσωπο σε ανάλογη κατάσταση.

Έμμεση διάκριση συντρέχει όταν σε μια φαινομενικά ουδέτερη συμπεριφορά-ρύθμιση, εμπεριέχονται κριτήρια τα οποία είναι δυνατόν να λειτουργήσουν μεροληπτικά σε βάρος ορισμένων ατόμων σε σχέση με άλλα άτομα.

Η πολλαπλή διάκριση είναι αποτέλεσμα συνδυασμού μίας διάκρισης με άλλες διακρίσεις.

Η *άμεση* διάκριση είναι σχετικά εύκολο να εντοπισθεί, να καταδικαστεί και να ενδεχομένως να απαλειφτεί. Ωστόσο, ο εντοπισμός, η αποκάλυψη και η αντιμετώπιση της *έμμεσης* διάκρισης είναι δυσχερέστερος, ενώ η δυσμενής επίπτωσή της ενδέχεται να είναι σοβαρότερη από αυτήν της άμεσης διάκρισης. Το ίδιο ισχύει και για την *πολλαπλή* διάκριση.

Η διάκριση και ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία δεν προέρχεται μόνο από τη μεροληπτική κατασκευή του δομημένου περιβάλλοντος και του εξοπλισμού. *Η μεροληπτική συμπεριφορά των ανθρώπων* συνιστά επίσης ένα σημαντικό παράγοντα που μπορεί να οδηγήσει σε διάκριση και αποκλεισμό.

Η διάκριση σε μια πτυχή της κοινωνικής ζωής, είναι δυνατόν να δημιουργεί προϋποθέσεις περαιτέρω δυσμενών όρων ένταξης των ατόμων με αναπηρία. Ενδέχεται δηλαδή να αποτελέσει την απαρχή σειράς διακρίσεων και σε άλλους τομείς, οι οποίες συσσωρευόμενες μπορεί να οδηγήσουν ακόμη και στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Η άμεση διάκριση, τουλάχιστον σε θεσμικό επίπεδο, σχεδόν έχει αντιμετωπιστεί. Ωστόσο, ζητούμενο παραμένει η πλήρης εξάλειψή της και στην πράξη. Δεν είναι δυνατόν να διατυπωθεί η ίδια διαπίστωση για την έμμεση και πολλαπλή διάκριση, όπου τόσο σε θεσμικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο πρέπει να υπάρξει σημαντική πρόοδος.

Θετικά μέτρα δράσης είναι τα θεσμικά, διοικητικά και άλλα μέτρα που εφαρμόζονται σε συγκεκριμένους τομείς, τα οποία απευθύνονται σε ειδικές κατηγορίες πολιτών (γυναίκες, άτομα με αναπηρία κ.λπ.), σε βάρος των οποίων υφίστανται και λειτουργούν κοινωνικοοικονομικές διακρίσεις που παρεμποδίζουν την εξίσου με τους υπόλοιπους πολίτες απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Ο γενικός ορισμός αφορά σε μέτρα που έχουν στόχο να διευκολύνουν την πρόσβαση συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού σε κατοχυρωμένα δικαιώματα, στον ίδιο βαθμό κατοχύρωσης που είναι για όλους τους υπόλοιπους πολίτες.

Η ιδέα της λήψης «θετικών μέτρων δράσης» είναι απόρροια της σύγχρονης προσέγγισης της αρχής της ισότητας, διότι βασίζεται στην ιδέα ότι για να επέλθει ισότητα σε μια ομάδα πληθυσμού που υφίσταται «διάκριση» (δηλαδή που βρίσκεται σε διαφορετική θέση από τον υπόλοιπο πληθυσμό) πρέπει να εφαρμοστούν παρεμβάσεις προς όφελός της.

Η θέσπιση ειδικών θετικών μέτρων, με τα οποία επιδιώκεται η αντιστάθμιση μειονεκτημάτων των ευπαθών ομάδων, δεν συνιστούν διάκριση. Επίσης, δεν συνιστούν διάκριση διατάξεις που αφορούν την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των ατόμων με αναπηρία στον χώρο εργασίας (βλ. ν. 3304/2005, Άρθρο 12, παρ. 1 και 2).

Για αρκετές δεκαετίες, με την επίκληση της αρχής της ισότητας, επιδιώχθηκε η υποχρέωση της ίδιας μεταχείρισης όλων των ανθρώπων. Ωστόσο, η εμπειρία έδειξε ότι οι νόμοι και οι πολιτικές για την προώθηση της ίδιας μεταχείρισης δεν ήταν αρκετές για την αποκατάσταση των ανισοτήτων. Η πραγματική ισότητα δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί με την προώθηση της ίδιας μεταχείρισης, όσο επικρατεί η άποψη ότι τα «διαφορετικά» άτομα πρέπει να προσαρμόζονται μονόπλευρα στα πρότυπα των «άλλων».

Η έννοια της ισότητας δεν σημαίνει ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίδιοι, ή ότι πρέπει να αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο. Ο ουσιαστικός στόχος πρέπει να είναι όχι η τυπική αλλά η πραγματική ισότητα, η οποία σημαίνει διασφάλιση ίσων ευκαιριών για πλήρη και ισότιμη συμμετοχή στη ζωή. Ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί με την προώθηση της πολιτικής της ίσης μεταχείρισης.

Η βασική πρόκληση για την πραγματοποίηση της πολιτικής της ίσης μεταχείρισης και την επίτευξη της πλήρους συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία σχετίζεται άμεσα με τον τρόπο που η κοινωνία σχεδιάζεται και λειτουργεί σε όρους δομημένου περιβάλλοντος, θεσμών παραγωγής αγαθών, προσφοράς υπηρεσιών κ.ά.

ii. Η αρχή της ολιστικής προσέγγισης της αναπηρίας

Τα εμπόδια και οι διακρίσεις που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία, εντοπίζονται, κυριολεκτικά, στο σύνολο περιβάλλοντος στο οποίο διαβιούν, λόγω της μεροληπτικής κατασκευής και λειτουργίας του. Με αυτό το δεδομένο, η μεμονωμένη εξάλειψη ενός εμποδίου, ή/και θεραπεία της μίας ή της άλλης διάκρισης είναι εξ ορισμού ατελέσφορη καθώς θα ακυρωθεί στην πράξη από ένα άλλο εμπόδιο ή/και μία άλλη διάκριση. Συνεπώς, μόνο η ολιστική αντιμετώπιση των εμποδίων και διακρίσεων του περιβάλλοντος μπορεί να οδηγήσει σε έμπρακτα αποτελέσματα.

Τα εμπόδια και οι διακρίσεις που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία λειτουργούν *σωρευτικά*, και

μάλιστα με τρόπο που τροφοδοτούν την *αναπαραγωγή* τους. Η ύπαρξη εμποδίων σε ένα τομέα της κοινωνικής ζωής, λειτουργεί ανασταλτικά για τη συμμετοχή και σε άλλους τομείς οι αρνητικές επιπτώσεις συσσωρεύονται, συνδυάζονται και πολλαπλασιάζονται. Η συσσώρευση των προβλημάτων δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την αναπαραγωγή τους, με αποτέλεσμα να καθίσταται εξαιρετικά δύσκολη, ή/και ανέφικτη, η υπέρβασή τους. Ακόμη και μία «απλή» διάκριση, μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία μιας διαδικασίας προς την κοινωνική περιθωριοποίηση και να καταλήξει σε κοινωνικό αποκλεισμό.

Τα αποσπασματικά μέτρα που αποσκοπούν στη βελτίωση μόνο ορισμένων πτυχών των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία, δεν μπορεί παρά να έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα και να μην αποτρέπουν τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης. Η διαπίστωση αυτή αποτελεί τη βάση της *ολιστικής προσέγγισης*. Οι πολιτικές για τα άτομα με αναπηρία θα πρέπει να αντιμετωπίζουν και να εξαλείφουν τη σωρευτική-συνδυαστική και αυτοτροφοδοτούμενη διαδικασία των προβλημάτων. Αυτό μπορεί να γίνει:

- Με *ολοκληρωμένες* παρεμβάσεις στο σύνολο των πτυχών της κοινωνικής ζωής.
- Με *επιμέρους στοχευμένες διορθωτικές* παρεμβάσεις και μέτρα σε κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής, με τρόπο ώστε να αντισταθμίζονται αποτελεσματικά προηγούμενες συσσωρευμένες επιπτώσεις.

Με βάση το ανωτέρω πλαίσιο, έχει ιδιαίτερη σημασία να εντοπίζονται τα μεμονωμένα προβλήματα, ή/και οι «αλυσίδες προβλημάτων», που αποτελούν αφετηρία δυσμενών σωρευτικών επιδράσεων και να αντιμετωπίζονται κατά προτεραιότητα.

iii. Η αρχή της πρόσβασης, προσβασιμότητας και του καθολικού σχεδιασμού¹⁶

Με την υιοθέτηση και επικράτηση του κοινωνικού μοντέλου έχει καταστεί πλέον κοινός τόπος, ότι δεν είναι η αναπηρία καθαυτή που δημιουργεί περιορισμούς, αλλά τα εμπόδια που ορθώνει η κοινωνία, εφόσον έχει κατασκευαστεί και λειτουργεί με μεροληπτικό τρόπο.

Πρόσβαση είναι η δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής, (παραγωγική διαδικασία, εκπαίδευση, πολιτισμός, αθλητισμός κ.ά.). Η *πρόσβαση* προϋποθέτει την *προσβασιμότητα* του δομημένου περιβάλλοντος, των αγαθών, υπηρεσιών και διαδικασιών, και ως εκ τούτου είναι ευρύτερη έννοια.

Προσβασιμότητα είναι το χαρακτηριστικό των υποδομών, αγαθών, υπηρεσιών, διαδικασιών και λειτουργιών του περιβάλλοντος μιας κοινωνίας που καθιστά εφικτή την προσέγγιση και χρήση τους από όλα τα μέλη της με όρους αυτονομίας, ασφάλειας και άνεσης. Η προσβασιμότητα είναι σύνθετη έννοια, δεδομένου ότι αφορά την άρση *κάθε μορφής* φραγμού και όχι μόνο όσων προέρχονται από *φυσικά* εμπόδια. Η προσβασιμότητα είναι θεμελιώδες προαπαιτούμενο για την εξασφάλιση της *πρόσβασης* σε οποιαδήποτε πτυχή της κοινωνικής ζωής με όρους ισότητας, διασφαλίζοντας το δικαίωμα καθενός στις προσωπικές επιλογές, στην αυτονομία και στην αξιοπρέπεια.

Τα μέσα για την επίτευξη της προσβασιμότητας είναι, μεταξύ άλλων, οι *εύλογες προσαρμογές*, οι *υποστηρικτικές τεχνολογίες*, οι *μορφές ζωντανής βοήθειας και ενδιάμεσων*, τα *θετικά μέτρα δράσης* κ.ά. Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ενώ η πλειονότητα των ατόμων με αναπηρία είναι δυνατόν να ενταχθεί πλήρως στο κοινωνικό περιβάλλον μόνο με τη διασφάλιση της προσβασιμότητας στις υποδομές, στις υπηρεσίες και στα αγαθά, ένα τμήμα των ατόμων με αναπηρία έχει ανάγκη ατομικών-ειδικών διευκολύνσεων.

¹⁶ Αναλυτικότερα βλ. Θεματική Ενότητα 8: «Προσβασιμότητα και άτομα με αναπηρία».

Η διασφάλιση της *προσβασιμότητας* σε όλους, προϋποθέτει την υλοποίηση της αρχής του *σχεδιασμού για όλους*. Ο σχεδιασμός του περιβάλλοντος και των υπηρεσιών, ώστε να καλύπτει τις ανάγκες του «μέσου-φυσιολογικού» χρήστη, δημιουργεί διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία. Στο παρελθόν, το γεγονός της περιορισμένης πρόσβασης εθεωρείτο μοιραίο επακόλουθο της αναπηρίας και όχι ζήτημα που αφορά τη σχέση ανάμεσα στα άτομα με αναπηρία και το περιβάλλον τους. Αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης ήταν η μη αναγνώριση του μεροληπτικού σχεδιασμού των υποδομών και υπηρεσιών ως παραβίαση της αρχής της ισότητας. Σήμερα, πλέον, η νέα προσέγγιση για την αναπηρία έχει ξεπεράσει αυτές τις αντιλήψεις και προτείνει τον σχεδιασμό του περιβάλλοντος, των υπηρεσιών και των αγαθών -και εν γένει του στιδήποτε σχεδιάζεται για να χρησιμοποιηθεί από τον άνθρωπο- έτσι ώστε να γίνεται απόλυτα σεβαστή η ανθρώπινη διαφορετικότητα και κατά συνέπεια να ικανοποιούνται και οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι με την εξαρχής εφαρμογή της αρχής *Σχεδιασμός για Όλους*, αποφεύγεται ο εξαναγκασμός των ατόμων με αναπηρία να διεκδικήσουν το αυτονόητο δικαίωμα στην πρόσβαση. Η αποτελεσματική υλοποίηση της αρχής *Σχεδιασμός για Όλους*, προϋποθέτει τη νομική δέσμευση για αυτό, και βέβαια την εμπλοκή των χρηστών στους οποίους απευθύνεται σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού.

Η εφαρμογή της αρχής *Σχεδιασμός για Όλους*, έχει από μηδενικό έως πολύ μικρό πρόσθετο κόστος στον προϋπολογισμό των έργων. Επιπλέον, αυτό το πρόσθετο κόστος είναι ασύγκριτα μικρότερο, σε σχέση με το κόστος της εκ των υστέρων προσαρμογής των υποδομών και υπηρεσιών στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Από το γεγονός αυτό αναδεικνύεται η καθοριστική σημασία εφαρμογής της αρχής *σχεδιασμός για όλους*, καθότι στην αντίθετη περίπτωση το υψηλό κόστος ανάγεται σε επιχείρημα για τη μη προσαρμογή.

Η διάγνωση του βαθμού πρόσβασης, των συνθηκών προσβασιμότητας και τήρησης της αρχής του καθολικού σχεδιασμού, αποτελεί κρίσιμη παράμετρο. Το έλλειμμα σε αυτούς τους τομείς συνιστά, αφενός τις πλέον διαδεδομένες και απτές μορφές διάκρισης, αφετέρου λειτουργεί ως αφετηρία πολλών άλλων διακρίσεων, συνεπώς πρέπει να αντιμετωπίζεται κατά προτεραιότητα.

Η προσβασιμότητα, ενώ απευθύνεται κυρίως στα άτομα με περιορισμένη δυνατότητα κίνησης και προσανατολισμού, *ουσιαστικά εξυπηρετεί ευρύτερα τμήματα του πληθυσμού*. Η κατανόηση ότι ο καθολικός σχεδιασμός και η προσβασιμότητα διευκολύνει με άμεσο ή/και έμμεσο τρόπο το σύνολο της κοινωνίας (άτομα με αναπηρία, συγγενείς-φίλους, άλλες ομάδες πληθυσμού) καθώς επίσης ότι είναι αποδοτικότερος και οικονομικότερος από τις εκ των υστέρων προσαρμογές, είναι κρίσιμο θέμα για την εφαρμογή του στην πράξη.

Εύλογη προσαρμογή

Όπως αναφέρθηκε, η πλειονότητα των ατόμων με αναπηρία είναι δυνατόν να ενταχθεί πλήρως στο κοινωνικό περιβάλλον *μόνο* με τη διασφάλιση της προσβασιμότητας στις υποδομές, στις υπηρεσίες και στα αγαθά, ωστόσο ένα τμήμα των ατόμων με αναπηρία έχει ανάγκη *ατομικών-ειδικών διευκολύνσεων*.

Η *εύλογη προσαρμογή* είχε αρχικώς αναφορά στους χώρους εργασίας, με την έννοια ότι πρέπει να διασφαλίζονται οι κατάλληλες συνθήκες (διαμόρφωση χώρου, παροχή εξοπλισμού) ώστε αν αντισταθμίζεται οποιοδήποτε αναπηρία και να παρέχεται η δυνατότητα στον εργαζόμενο με αναπηρία να αναπτύξει πλήρως τις ικανότητές του. Η υποχρέωση της εύλογης προσαρμογής επεκτείνεται πλέον και σε χώρους παροχής υπηρεσιών στο ευρύτερο κοινό (τράπεζες, δημόσιες υπηρεσίες, καταστήματα κ.λπ.).

iv. Η αρχή του mainstreaming

Ο όρος «mainstreaming» σημαίνει τη διάχυση της διάστασης της αναπηρίας στο σύνολο των πολιτικών. Η αρχή του «mainstreaming» συνδέεται άμεσα με τη μετάβαση από το ιατρικό-ατομικό στο κοινωνικό μοντέλο. Από την υιοθέτηση της αντίληψης ότι η αναπηρία επηρεάζεται σε καθοριστικό βαθμό από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, προκύπτει ότι το ζήτημα της αναπηρίας πρέπει να διαχέεται στις πολιτικές που αφορούν τον σχεδιασμό και τη λειτουργία όλων των πτυχών της κοινωνικής ζωής.

Ωστόσο, σε καμιά περίπτωση ο όρος «mainstreaming» δεν αποτελεί αιτία για την κατάργηση των *εξειδικευμένων και στοχευμένων* πολιτικών με σκοπό την κάλυψη ειδικών αναγκών. Η διάσταση της αναπηρίας, στο πνεύμα του «mainstreaming», θα πρέπει να διαχέεται σε όλες τις πολιτικές που αφορούν τον συνολικό πληθυσμό· συγχρόνως οι εξειδικευμένες πολιτικές θα πρέπει να λειτουργούν συμπληρωματικά.

Η διάγνωση του βαθμού εφαρμογής της αρχής του «mainstreaming» στις υφιστάμενες πολιτικές κατά την εκπόνηση της αναγνωριστικής μελέτης, αποτελεί αφετηρία για τη διατύπωση των στόχων του αναπηρικού κινήματος.

v. Η αρχή της ανεξαρτησίας και της αυτοδιάθεσης

Σύμφωνα με την εν λόγω αρχή θα πρέπει να προωθείται η «διαβίωση στην κοινότητα» που στηρίζει το δικαίωμα του ατόμου με αναπηρία να επιλέγει και να αποφασίζει σύμφωνα με τις ικανότητές του, και του παρέχει την κατάλληλη υποστήριξη, η οποία εξειδικεύεται ανάλογα με την αναπηρία του (αυτόνομη, ημιαυτόνομη, ή προστατευμένη διαβίωση στην κοινότητα).

Στον αντίποδα αυτής της αντίληψης βρίσκεται ο εγκλεισμός σε κέντρα κλειστής περίθαλψης, ή ακόμη και ο αποκλεισμός στο οικογενειακό σπίτι. Το πλαίσιο αυτό στερεί από το άτομο με αναπηρία το δικαίωμα της συμμετοχής και οδηγεί στην κοινωνική περιθωριοποίηση.

vi. Η αρχή της συμμετοχής

Η πλήρης συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλο το φάσμα των λειτουργιών της κοινωνίας, αποτελεί μία ακόμη εκ των ουκ άνευ προϋπόθεση για την ισότιμη ένταξη σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής. Τη σημασία της συμμετοχής τονίζει και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες στο Άρθρο 3.

Ειδικότερα, για ζητήματα που αφορούν τα άτομα με αναπηρία, η συμμετοχή τους στα όργανα λήψης των αποφάσεων είναι απαραίτητη. Οι πολιτικές και τα προγράμματα που αναπτύσσονται χωρίς τη συμβολή των ατόμων με αναπηρία, ενέχουν τον κίνδυνο όχι μόνο να μην ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες, αλλά ακόμη και να αναπαράγουν, έστω και με έμμεσο τρόπο, διακρίσεις σε βάρος τους.

Πολλοί παράγοντες λειτουργούν ανασταλτικά ώστε τα άτομα με αναπηρία να ασκούν πλήρως τα θεμελιώδη δικαιώματά τους. Οι παράγοντες αυτοί αφορούν την επάρκεια και λειτουργία των θεσμών, την αρνητική στάση μέρους του πληθυσμού, την περιορισμένη προσβασιμότητα των υποδομών και υπηρεσιών και τους περιορισμούς στην ανεξάρτητη διαβίωση.

Στόχος είναι η πλήρης συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία, ενώ βασικές στρατηγικές για την επίτευξη του στόχου είναι:

- Η υπέρβαση των εμποδίων που δυσχεραίνουν την άσκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία (ως φυσικών προσώπων, πολιτικών παραγόντων, καταναλωτών, σπουδαστών κ.λπ.).

- Η μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στην ανεξάρτητη διαβίωση.
- Η διασφάλιση της προσβασιμότητας σε υποδομές, υπηρεσίες και εξοπλισμό.

2.2.1 Εννοιολογικά δίπολα. Στρεβλές αντιλήψεις και πρακτικές

Κρίσιμο πεδίο στην υπέρβαση της μεροληπτικής στάσης και συμπεριφοράς αποτελούν οι χρησιμοποιούμενες έννοιες στην πολιτική και τους θεσμούς καθώς και το καθημερινό λεξιλόγιο. Πρόκειται για ένα πεδίο στο οποίο η αδράνεια της κοινωνίας επιβραδύνει την υπέρβαση αναχρονιστικών αντιλήψεων και την εμπέδωση του σύγχρονου κοινωνικού μοντέλου.

Η καθυστέρηση της υιοθέτησης, διάδοσης και εφαρμογής των σύγχρονων αντιλήψεων, εννοιών και συμπεριφορών, πέραν της φυσιολογικής κοινωνικής αδράνειας, οφείλεται σε σημαντικό βαθμό η παράλληλη χρήση και στη συστηματική προβολή εννοιών όπως π.χ. εθελοντισμός, «φιλανθρωπία», ενσωμάτωση, φροντίδα, ίσες ευκαιρίες. Η έντεχνη διοχέτευση αυτών των εννοιών μέσα από τον κυρίαρχο λόγο, πετυχαίνει, σε μεγάλο βαθμό, τον στόχο για τον οποίο χρησιμοποιούνται, δηλαδή την υπονόμηση της κοινωνικής και δικαιωματικής προσέγγισης. Για τον λόγο αυτό πρέπει να αποδομηθούν και να απομυθοποιηθούν.

Αρκετές από αυτές τις έννοιες έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

- Ίσως το πιο φανερό είναι ότι σε ένα αξιακά ουδέτερο πλαίσιο, αυτές καθαυτές, είναι κοινώς αποδεκτές, έχουν «θετικό πρόσημο», και ως εκ τούτου δεν είναι δυνατόν να απορριφθούν. Το πραγματικό περιεχόμενό τους αποκαλύπτεται μόνο με την ένταξή τους σε συγκεκριμένο πλαίσιο.
- Προτάσσουν το ατομικό στοιχείο, έναντι του κοινωνικού.
- Προσομοιάζουν με άλλες συναφείς έννοιες, οι οποίες όμως έχουν εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο.

Η κριτική που ασκείται δεν αφορά πάντα αυτές καθαυτές τις έννοιες, αλλά, πρωτίστως, αφορά τη νοηματοδότηση και τη χρήση τους μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, το οποίο καλύπτει μία σειρά πολιτικών με σκοπό την εξατομίκευση των προβλημάτων και τη συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους

Ενσωμάτωση αντί ένταξης

Ο όρος «ένταξη» διαφοροποιείται από τον όρο «ενσωμάτωση». Η έννοια της «ενσωμάτωσης» υποδηλώνει την προσαρμογή του ατόμου στο περιβάλλον και όχι το αντίθετο. Η «ένταξη» αφορά μια διαδικασία αλλαγής και προσαρμογής του γενικού συστήματος στις ανάγκες όλων πολιτών ανεξαρτήτως των διαφορετικών χαρακτηριστικών τους.

Φροντίδα αντί υποστήριξης

Η «υποστήριξη» και η «φροντίδα» αποτελούν δύο ξεχωριστούς τύπους κοινωνικής πολιτικής. Η ανάπτυξη ενός συστήματος κοινωνικής υποστήριξης συνδέεται με την δημιουργία προϋποθέσεων για *ανεξάρτητη* διαβίωση. Αντιθέτως, η έννοια της «φροντίδας» συνδέεται με τη φιλοσοφία της θεραπευτικής προσέγγισης και της αντίληψης η οποία κατευθύνει όσα από τα άτομα με αναπηρία δεν είναι σε θέση να ενταχθούν στο υφιστάμενο κοινωνικό σύστημα, προς μορφές κλειστής περίθαλψης.

Ίσες ευκαιρίες αντί δικαιωμάτων

Η μονομερής έμφαση στις «ευκαιρίες» μπορεί να οδηγήσει σε διακρίσεις, με την έννοια ότι η ευθύνη της αξιοποίησής τους, και βέβαια της αποτυχίας για τη μη αξιοποίησή τους, επιρρίπτεται στα μονωμένα άτομα. Η «φιλολογία» για τις ευκαιρίες, πραγματικές και πλασματικές, υπονομεύει τον διάλογο για τα δικαιώματα: έτσι γίνεται λόγος για «ευκαιρίες εργασίας» αντί για το δικαίωμα όλων στην εργασία,

«ευκαιρίες υγείας» και όχι για το δικαίωμα όλων στις υπηρεσίες υγείας.

Μία σημαντική διαφορά που υποκρύπτεται είναι ότι ενώ το δικαίωμα αφορά όλους τους ανθρώπους, η ευκαιρία απευθύνεται εξ ορισμού σε λίγους, καθότι οι προσφερόμενες ευκαιρίες είναι λιγότερες από αυτούς που επιθυμούν να κάνουν χρήση, και συνεπώς αφορά όσους κατορθώσουν να την αξιοποιήσουν. Σε περίπτωση μη αξιοποίησης, αφενός υποκρύπτεται η στενότητα προσφοράς και αφετέρου τονίζεται η ανικανότητα-αδυναμία του ατόμου να την αξιοποιήσει. Ουσιαστικά, δηλαδή, πρόκειται για αποποίηση ευθυνών του κράτους και μετατόπισή τους στο άτομο.

Απασχολησιμότητα αντί εργασίας

Απασχολησιμότητα είναι η ικανότητα που αναγνωρίζει η «αγορά εργασίας» σε κάποιον, ώστε να μπορεί να αξιοποιήσει τις «ευκαιρίες» εργασίας. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια λογική με την οποία επιχειρείται η συγκάλυψη των πραγματικών αιτιών της ανεργίας, δηλαδή της ανεπάρκειας του οικονομικού συστήματος να προσφέρει εργασία σε όλους όσους τη ζητούν, και τη μετάθεσή τους στο άτομο. Η άκριτη υιοθέτηση της έννοιας της απασχολησιμότητας οδηγεί στην «ενοχοποίηση» των ανέργων με το σκεπτικό ότι η αιτία που δεν βρίσκουν εργασία οφείλεται στο ότι δεν διαθέτουν τις απαιτούμενες γνώσεις – ικανότητες - δεξιότητες, δηλαδή δεν είναι απασχολήσιμοι.

Ωστόσο, ο μύθος των μη-απασχολήσιμων καταρρίπτεται και μόνο από το γεγονός ότι πολύ υψηλό ποσοστό των ανέργων είναι πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή/και πρώην εργαζόμενοι με ειδικευση και προσόντα. Η απασχολησιμότητα ενσαρκώνει την αντίληψη για τη μετάβαση από την εργασία, ως δικαίωμα το οποίο προστατεύεται από το κράτος, στην ατομική ευθύνη απόκτησης ικανοτήτων για αξιοποίηση «ευκαιριών» εργασίας.

Έρανος, εθελοντισμός, «φιланθρωπία», αντί κοινωνικής πολιτικής

Στον έρανο η συμμετοχή είναι προαιρετική, το ύψος της συνεισφοράς υποκειμενικό, οι αποδέκτες καθορίζονται από τον φορέα που διενεργεί τον έρανο. Ουσιαστικά, ο έρανος καλύπτει ανάγκες τις οποίες δεν καλύπτει η πολιτεία. Συνεπώς, πρόκειται για ενέργεια που υποκαθιστά το κοινωνικό κράτος και τη χρηματοδοτική πηγή του, το φορολογικό σύστημα. Αντιθέτως, σε ένα κράτος δικαίου στα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού συμμετέχουν όλοι οι πολίτες ανάλογα με το εισόδημά τους, ενώ η πολιτεία θεσπίζει ενιαία κριτήρια για το πώς διανέμονται τα χρήματα για την κοινωνική πολιτική.

Η **εθελοντική** προσφορά στο κοινωνικό σύνολο έχει ασφαλώς θετικό περιεχόμενο, δεδομένου ότι εμπεριέχει στοιχεία αλtruισμού και κοινωνικής ευαισθησίας. Ωστόσο, όταν προβάλλεται ως υποκατάστατο των υποχρεώσεων της οργανωμένης κοινωνίας, τότε αποτελεί όχημα μετατροπής των κοινωνικών προβλημάτων σε ατομικά. Επιπλέον, «αντιμετωπίζει» μέρος μόνο των αναγκών και μάλιστα με επιφανειακό και επιλεκτικό τρόπο, συσκοτίζοντας την αιτία των προβλημάτων, και ως εκ τούτου εμποδίζοντας την ουσιαστική αντιμετώπισή τους.

Η «**φιλανθρωπία**» είναι μία ενέργεια ευκαιριακή ως προς τη συχνότητα, επιλεκτική και υποκειμενική ως προς τους αποδέκτες, το είδος και το ύψος της βοήθειας. Εμπεριέχει, το ενδεχόμενο οικοδόμησης σχέσεων ανισότητας, εξάρτησης και οίκτου. Η «φιλανθρωπία», όπως και ο έρανος και ο εθελοντισμός, υποκαθιστά το κοινωνικό κράτος, τα κοινωνικά κριτήρια και τη δικαιωματική βάση της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Αυτές οι αντιλήψεις και πρακτικές είναι διαμετρικά αντίθετες με την ανθρωποκεντρική και δικαιωματική προσέγγιση για την αναπηρία που υποστηρίζει το αναπηρικό κίνημα: υπονομεύουν τον ρόλο του κράτους ως εγγυητή των δικαιωμάτων των πολιτών, ενώ συγχρόνως αναδεικνύουν τους σύγχρονους «φιλάνθρωπους» ως θεματοφύλακες της κοινωνικής συνοχής και επισκιάζουν την άοκνη και αφανή

δουλειά μεγάλου πλήθους ανθρώπων.¹⁷ Οι πρακτικές αυτές εντείνονται σε περιόδους οικονομικής κρίσης, τόσο λόγω της όξυνσης των προβλημάτων των ευπαθών ομάδων όσο και ως αποτέλεσμα συνειδητής πολιτικής επιλογής με σκοπό τη συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους και την μετακύληση των υποχρεώσεων στους πολίτες.

Συνεπώς, θα πρέπει να επιδιώκεται η αποκάλυψη του αντικοινωνικού χαρακτήρα της «φιλανθρωπίας», και των διαφόρων μορφών «βοήθειας» ως αποπροσανατολιστικών υποκατάστατων του κράτους πρόνοιας, του δικαιώματος πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, της ανάπτυξης και της δικαιοτέρας κατανομής του πλούτου. Οι αντιλήψεις αυτές συσκοτίζουν και αφήνουν στο απυρόβλητο τις πραγματικές αιτίες των προβλημάτων, αντιμετωπίζουν τους ανθρώπους με ευκαιριακό και επιλεκτικό τρόπο, αναδεικνύουν ψευδείς ευεργέτες, απορροφούν και αποπροσανατολίζουν την ενέργεια ειλικρινών ανθρώπων. Ο χώρος της αναπηρίας είναι εξαιρετικά πρόσφορος για την ανάπτυξη τέτοιων αντικοινωνικών πρακτικών που συγχρόνως είναι υποτιμητικές για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Βέβαια, θα πρέπει να γίνεται διαχωρισμός από πράγματι ανιδιοτελείς πράξεις που γίνονται χωρίς δημοσιοποίηση και από ενέργειες κοινωνικής αλληλεγγύης· παράλληλα βέβαια με την επίγνωση ότι, αφ' εαυτές, δεν αντιμετωπίζουν τη ρίζα του προβλήματος.

Η ίδρυση παράλληλων δομών και διαδικασιών

Οι παράλληλες δομές δημιουργούνται προς αντιμετώπιση της μεροληπτικής οπτικής για την κατασκευή και λειτουργία του περιβάλλοντος με βάση τις ανάγκες του «μέσου-φυσιολογικού» χρήστη. Η κατασκευή *παράλληλων δομών και διαδικασιών*, που απευθύνονται ειδικά στα άτομα με αναπηρία, ξεχωριστά από αυτές που απευθύνονται στον γενικό πληθυσμό, εμπεριέχει το στοιχείο της διάκρισης, λειτουργεί απαξιωτικά και ενέχει τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης.

Οι δομές και οι διαδικασίες πρέπει να προσαρμόζονται στην αρχή *Σχεδιασμός για Όλους*, δηλαδή να καλύπτουν τις ανάγκες όλων και όχι μόνο του «φυσιολογικού μέσου χρήστη» ενώ όπου είναι αναγκαίες ειδικές ρυθμίσεις, αυτές θα πρέπει να σχεδιάζονται με σεβασμό στην προσωπικότητα των ατόμων με αναπηρία.

Ο καθημερινός αδόκιμος και ρατσιστικός λόγος

Σε εκφράσεις του καθημερινού λόγου είναι ενταγμένες αρκετές λέξεις οι οποίες αντανακλούν μια ξεπερασμένη στάση απέναντι στην αναπηρία. Πολλές λέξεις είτε είναι μη δόκιμες, είτε παραπέμπουν ακόμη και σε ρατσιστικές αντιλήψεις. Το πρόβλημα έγκειται τόσο στην χρήση τους για την *κυριολεκτική* απόδοση μιας αναπηρίας, όσο και στη χρήση τους στον *μεταφορικό λόγο*.

Όσον αφορά την *κυριολεκτική* σημασία, μη δόκιμες εκφράσεις είναι π.χ. το αρτικόλεξο «ΑμεΑ» και οι λέξεις «άτομο με ειδικές ικανότητες», «άτομο με ειδικές ανάγκες», «καθυστερημένος», «στραβός», «κουφός», «ψυχασθενής», «τρελός», «σακάτης», «παράλυτος».

Για την *κυριολεκτική* απόδοση μιας αναπηρίας αντί των ανωτέρω εννοιών, οι δόκιμες λέξεις είναι: άτομο με αναπηρία, άτομο με νοητική αναπηρία, μειωμένη όραση, τύφλωση/τυφλότητα, κώφωση/κωφότητα, ψυχική αναπηρία, τετραπληγία, κ.ά.

¹⁷ Βλ. Βαρδακαστάνης, Ι. *ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ*, τ. 7, σελ. 4.

http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=327
Βαρδακαστάνης, Ι. *ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ*, τ. 18, σελ. 5.

http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=724
Ε.Σ.Α.μεΑ. *Διακήρυξη 3^{ης} Δεκέμβρη 2002*.

http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=115

Όσον αφορά τη μεταφορική σημασία, σε περιπτώσεις άγνοιας, ή ατυχούς διατύπωσης «εν τη ερήμην του λόγου» απαιτείται ενημέρωση, ενώ σε περιπτώσεις συνειδητής-κακόβουλης χρήσης η οποία παρέμπει ευθέως σε ρατσιστική αντίληψη, απαιτείται η καταδικαστική αντιμετώπιση.

2.3 ΑΠΟ ΤΙΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Είναι κοινός τόπος ότι ανάμεσα στις σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις από τη μια μεριά και τις εφαρμοζόμενες πολιτικές και τους υπάρχοντες θεσμούς από την άλλη, υπάρχει απόκλιση. Η απόσταση ανάμεσα στις θεωρητικές προσεγγίσεις και την πραγματικότητα είναι ακόμη μεγαλύτερη, καθώς παρατηρείται απόκλιση ανάμεσα στις πολιτικές, στους θεσμούς και την πρακτική τους εφαρμογή.

Οι ανωτέρω αποκλίσεις αντανακλούν τη φυσιολογική αδράνεια της κοινωνίας κατά τη μετάβαση από ένα μοντέλο λειτουργίας σε ένα άλλο, τις αναμενόμενες χρονικές υστερήσεις, τις εύλογες αντιφάσεις και παλινωδίες.

Ωστόσο, πέραν των ανωτέρω, ως παράγοντας που συμβάλει στην εν λόγω απόκλιση πρέπει να αναφερθεί και η πολυ-επίπεδη δραστηριότητα (θεωρητική, πολιτική, ιδεολογική, επικοινωνιακή κ.λπ.) δυνάμεων οι οποίες τάσσονται υπέρ άλλων προσεγγίσεων από αυτές που προκρίνει το αναπηρικό κίνημα. Στο πλαίσιο αυτό η έκφραση της αντίθεσης μπορεί να είναι άμεση ή/και να προκύπτει έμμεσα. Χαρακτηριστικό και επίκαιρο στις μέρες μας παράδειγμα έμμεσης έκφρασης των αντίρροπων δυνάμεων, είναι η συνύπαρξη της ρητορικής περί ενδιαφέροντος για το ζήτημα της αναπηρίας, με την υλοποίηση πολιτικών που κατασκευάζουν τους οικονομικούς όρους για την εξαναγκαστική επαναφορά της ξεπερασμένης εξατομικευμένης αντιμετώπισης της αναπηρίας, π.χ. με την αποδυνάμωση του κοινωνικού κράτους και τη μετατόπιση των βαρών στους πολίτες.

Η κατασκευή οικονομικών αδιεξόδων, σε πρώτο στάδιο, προλειαίνει το έδαφος για την ψυχολογική-ιδεολογική αποδόμηση των σύγχρονων αντιλήψεων με τον χαρακτηρισμό τους ως «μη-ρεαλιστικών». Το στάδιο που ακολουθεί είναι η διαμόρφωση «ρεαλιστικής» πολιτικής που προσαρμόζεται στο κατασκευασμένο στενό οικονομικό πλαίσιο. Η οπισθοδρόμηση ολοκληρώνεται με τη θεσμική αντιμεταρρύθμιση και την κατάργηση των δικαιωμάτων που με μακροχρόνιους αγώνες έχει κατακτήσει το αναπηρικό κίνημα.

Βασική αποστολή του αναπηρικού κινήματος είναι η συμβολή ώστε η αλληλουχία: σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις - πολιτικές - θεσμοί - στάσεις/συμπεριφορές -πραγματικότητα, να γίνει όσο το δυνατόν πιο συνεκτική, χωρίς αντιφάσεις και χωρίς καθυστερήσεις μετάβασης από τον ένα κρίκο της αλυσίδας στον άλλον. Επιπροσθέτως, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η ιστορική εξέλιξη δεν είναι διαρκώς ανοδική με κατεύθυνση προς την πρόοδο. Οι κατακτήσεις σε όρους αντιλήψεων, αξιών, αρχών, πολιτικών και θεσμών ενδέχεται να διέρχονται περιόδους που απειλούνται ή/και υποχωρούν.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν προκύπτει ότι η αποστολή αυτή του αναπηρικού κινήματος μπορεί να είναι αποτελεσματική στον βαθμό που συγκρούεται με τις κάθε είδους δυνάμεις που άμεσα ή/και έμμεσα εμποδίζουν και αντιστρατεύονται την έμπρακτη υιοθέτηση, διάδοση και εφαρμογή των σύγχρονων αντιλήψεων για την αναπηρία. Ισχυρό όπλο στη διαδικασία αυτή είναι η βαθιά γνώση των θεωρητικών προσεγγίσεων και των σύγχρονων αρχών για την αναπηρία, καθότι συμβάλει στην ανάγνωση του περιεχομένου των αλλαγών που επιχειρείται να επιβληθούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baker, D. (2008). “Issue definition in rights-based policy focused on the experiences of individuals with disabilities: an examination of Canadian parliamentary discourse”. *Disability and Society*, 23 (6), 571-583.
- Barnes, C., (1997). “A Legacy of Oppression: A History of Disability in Western Culture”. Στο Barton L., Oliver, M. *Disability Studies: Past, Present and Future*. Leeds. The Disability Press.
- Barton, B. (2009). “Dreams deferred: disability definitions”. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 36 (4), 13-24.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2008). «Θεωρητικά Μοντέλα Πολιτικής για την Αναπηρία» στο: Ε.Σ.Α.μεΑ. *Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας. Εγχειρίδιο Εκπαιδευομένων*.
- Ε.Σ.Α.με Α., (2003). Άτομα με αναπηρία: Ισότιμοι Πολίτες. Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία 2004-2010. Μειώνοντας το χάσμα μεταξύ πολιτικών, στόχων και πραγματικότητας. Ετήσια Έκθεση 3η Δεκέμβρη.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2008). *Δια βίου μάθηση και αναπηρία*. Αθήνα, Ε.Σ.Α.με Α.
- Καραγιάννη, Π. & Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2006). *Το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας. Θεωρία και ερευνητική πρακτική. Αντιφάσεις και ερωτήματα*. Μακεδών.
- Νικολαΐδης Ε. (2013). *Σχεδιάζοντας στην πράξη τη νέα πολιτική για την αναπηρία Πρακτικά εργαλεία*. Αθήνα, Ε.Σ.Α.μεΑ.
- Oliver, M. (2009). *Αναπηρία και Πολιτική* (επιμ. Γ. Καραγιάννη). Αθήνα: Επίκεντρο.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ*

[Γούναρη Μαρία Ειρήνη]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός:

Σκοπός της Θεματικής Ενότητας είναι η παρουσίαση του θεσμικού πλαισίου που έχει υιοθετηθεί από τα Ηνωμένα Έθνη, την ΕΕ και την Ελλάδα για τα ζητήματα που σχετίζονται με την αναπηρία.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα:

Η γνώση του υλικού της παρούσας Θεματικής Ενότητας θα δώσει τη δυνατότητα στα άτομα με αναπηρία και στα στελέχη του αναπηρικού κινήματος να γνωρίσουν τα θεσμικώς κατοχυρωμένα δικαιώματά τους, ώστε να κάνουν χρήση, να υπερασπιστούν την εφαρμογή τους και να αγωνιστούν για τη διεύρυνσή τους.

Έννοιες-κλειδιά

Σύνταγμα

Διεθνείς Διακηρύξεις-Συμβάσεις

Οδηγίες, Κανονισμοί ΕΕ

Νομοθεσία

Διάκριση (άμεση, έμμεση)

Δικαιώματα

Δικαστική συμπαράσταση

Κοινωνική ασφάλιση

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Το θεσμικό και νομικό πλαίσιο έχουν καθοριστική σημασία για το αναπηρικό κίνημα. Αυτή η σημασία, σχηματικά μπορεί να διακριθεί σε τρεις αλληλένδετες φάσεις.

Αρχικά, βασικός στόχος του αναπηρικού κινήματος είναι η αποκρυστάλλωση των κατακτήσεών του σε θεσμούς και νόμους, καθώς η συμπερίληψη των δικαιωμάτων σε συμβάσεις και στη νομοθεσία είναι βασική συνθήκη για την ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία.

Ωστόσο, από μόνη της, μια τέτοια νομική αναγνώριση δεν είναι επαρκής. Το επόμενο βήμα στον αγώνα για μια κοινωνία ελεύθερη από εμπόδια, είναι η εφαρμογή τής νομοθεσίας, καθότι οι νομοθετικές διατάξεις διακηρύσσουν δικαιώματα αλλά δεν τα διασφαλίζουν αυτόματα. Η ισχύς ενός νομικού κειμένου εξαρτάται τόσο από τη δύναμη των διακηρύξεών του όσο και από την εφαρμογή του, ενώ η εφαρμογή του εξαρτάται από την πολιτική πίεση την οποία το αναπηρικό κίνημα και οι κοινωνικοί σύμμαχοί του είναι σε θέση να ασκήσουν.

Με δεδομένο ότι ο αγώνας για ισότητα, συμμετοχή, άρση των διακρίσεων, εμπέδωση των δικαιωμάτων είναι διαρκής, ο αγώνας του αναπηρικού κινήματος συνεχίζεται για τη διαρκή διεύρυνση των θεσμικών κατακτήσεων.

---

* Η παρούσα Θεματική Ενότητα είναι αναπαραγωγή της αντίστοιχης ενότητας στην 1^η έκδοση του παρόντος τόμου τον Ιούνιο του 2008, με την προσθήκη ορισμένων βασικών θεσμικών αλλαγών που έλαβαν χώρα από τότε.

3.1 ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

3.1.1 Ηνωμένα Έθνη

Η αρχή της ισότητας και της ίσης μεταχείρισης βρίσκεται σε όλα τα διεθνή νομοθετικά κείμενα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ίση μεταχείριση αποτελεί και ένα δικαίωμα ξεχωριστό αλλά και ένα συστατικό στοιχείο όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, που δημιουργήθηκε ως αποτέλεσμα των φρικαλεοτήτων του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και των ολοκληρωτικών καθεστώτων, έχει από την πρώτη στιγμή τοποθετήσει τον αγώνα κατά των διακρίσεων στην πρώτη γραμμή των δραστηριοτήτων του σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα.¹⁸ Πράγματι, ένας από τους σκοπούς του ΟΗΕ είναι η προώθηση και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών για όλους «χωρίς διάκριση σχετικά με τη φυλή, το φύλο, τη γλώσσα ή τη θρησκεία».¹⁹ Τώρα πλέον, η αρχή της μη διάκρισης έχει αναμφίβολα γίνει ένας θεμελιώδης κανόνας του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου και συμπεριλαμβάνεται στα περισσότερα διεθνή κείμενα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²⁰

Η *Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (ΟΔΔΑ) του 1948, είναι ίσως το έγγραφο με τη μεγαλύτερη επιρροή μέχρι σήμερα. Η αρχή της μη διάκρισης του Άρθρου 2, που ορίζει ότι «Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιαδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση» είχε σημαντικότερη πολιτική επιρροή και έχει εξαιρετικά μεγάλη θεωρητική σημασία. Το γεγονός ότι δεν προβλέπονται κυρώσεις και δεν προβλέπεται διαδικασία για την περίπτωση παραβίασεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου, δεν αποτελεί λόγο ελλείψεως της νομικής δεσμεύσεως.²¹ Υποστηρίζεται ευρέως ότι πλέον αποτελεί διεθνές εθιμικό δίκαιο, ενώ κάποια άρθρα, όπως το Άρθρο 2 κατά των διακρίσεων, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της εσωτερικής έννομης τάξης των κρατών. Πολλές άλλες διατάξεις της ΟΔΔΑ παρέχουν συμπληρωματική προστασία από τις διακρίσεις σε ξεχωριστές καταστάσεις για παράδειγμα το Άρθρο 23 που προστατεύει το δικαίωμα της ίσης αμοιβής για παροχή ίδιας εργασίας, ή το Άρθρο 7, που ρυθμίζει την ισότητα ενώπιον του νόμου. Η αναφορά στο τελευταίο εδάφιο του άρθρου αυτού ότι όλοι έχουν δικαίωμα ίσης προστασίας όχι μόνο κατά οποιασδήποτε διακριτικής μεταχείρισης αλλά και κατά οποιασδήποτε ενθάρρυνσης σε τέτοια διακριτική μεταχείριση αποτελεί ένα μοναδικό και για τον λόγο αυτό εξαιρετικά σημαντικό χαρακτηριστικό της Διακήρυξης που δεν συναντάται στα άλλα βασικά κείμενα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στη δεκαετία του 1970, η Διακήρυξη για τα Δικαιώματα των Πνευματικά Καθυστερημένων Ατόμων (*Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons*) και η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία (*Declaration on the Rights of Disabled Persons*) ήταν τα πρώτα νομικά εργαλεία στα οποία τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία αναγνωρίζονταν χωρίς αμφισβήτηση. Σε αυτές τις διακηρύξεις ασκήθηκε κριτική ότι βασίζονταν στο ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας.

Άλλα κείμενα τα οποία έδωσαν έμφαση στην ισότητα των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία υιοθε-

¹⁸ *Manfred Nowak*, U.N. Covenant on Civil and Political Rights, CCCP Commentary, NP Engel, Strasbourg, 1993: 460.

¹⁹ Άρθρο 1 (3) του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ.

²⁰ United Nations World Conference on Human Rights, Vienna Declaration and Programme of Action, June 25, 1993, at 1, U.N. Doc. A/CONF.157/24 (Part I) (1993).

²¹ *Κωνσταντόπουλου Δ.*, *Δημόσιον Διεθνές Δίκαιον*, Σάκκουλα/Θεσσαλονίκη, 1986 (305).

τήθηκαν τη δεκαετία του 1980 και στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990: το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης σχετικά με τα Άτομα με Αναπηρία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση τον Δεκέμβριο του 1982.²² Μετά ανακοινώθηκε η Δεκαετία του ΟΗΕ για τα Άτομα με Αναπηρία (1983-1992) που οδήγησε στην υιοθέτηση δύο άλλων κειμένων: τις Αρχές για την Προστασία των Ατόμων με Νοητικές Αναπηρίες και τη Βελτίωση της Φροντίδας της Ψυχικής Υγείας²³ και τους Πρότυπους Κανόνες του ΟΗΕ για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία.²⁴ Οι Πρότυποι Κανόνες του ΟΗΕ περιείχαν πολλά θετικά στοιχεία και έδιναν έμφαση στην ενσωμάτωση και συμμετοχή με νόμους και πολιτικές που προωθούσαν την ισότητα των ευκαιριών, δυστυχώς όμως, είχαν πολύ περιορισμένο άμεσο αποτέλεσμα.

Έτσι, διαπιστώθηκε πως έπρεπε να υπάρξει μία αλλαγή. Μια Έκθεση του Γραφείου του Ανώτατου Επιτρόπου του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, που δημοσιεύτηκε το 2002, κατέδειξε πως το υπάρχον νομικό σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν ήταν λειτουργικό για τα άτομα με αναπηρία και τόνισε την ανάγκη για μια νέα θεματική σύμβαση για την αναπηρία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ακριβώς πριν τη δημοσίευση της Έκθεσης, τον Δεκέμβριο του 2001, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε την Απόφαση 56/168 για την σύσταση μιας ad-hoc Επιτροπής για να μελετήσει το ενδεχόμενο μιας σύμβασης για την αναπηρία και να ξεκινήσει την συγγραφή των σχετικών διατάξεων. Η ad-hoc Επιτροπή συνεδρίασε για πρώτη φορά τον Αύγουστο του 2002 - συνολικά έλαβαν χώρα εννέα συνεδριάσεις μέχρι την υιοθέτηση της Σύμβασης. Οι συνεδριάσεις της Επιτροπής εισήγαγαν σημαντικούς διαδικαστικούς νεωτερισμούς για την Γενική Συνέλευση, όπως τη συμμετοχή μη κυβερνητικών οργανισμών και εθνικών επιτροπών για τα ανθρώπινα δικαιώματα που είχαν δικαίωμα λόγου, καθώς και μια ομάδα μη κυβερνητικών αναπηρικών οργανώσεων, που είχε σημαντική επιρροή στις διαπραγματεύσεις. Τον Ιανουάριο του 2004 συγκροτήθηκε ειδική Ομάδα Εργασίας, αποτελούμενη από 27 κράτη και 6 αναπηρικές οργανώσεις παγκοσμίως εμπέλειας, καθώς και έναν εκπρόσωπο από τις εθνικές επιτροπές ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που συνέταξε ένα κείμενο το οποίο αποτέλεσε τη βάση για τις διαπραγματεύσεις στην ad-hoc Επιτροπή.²⁵

Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες

Η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες είναι η πρώτη νομικά δεσμευτική σύμβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων που απευθύνεται ειδικά στα άτομα με αναπηρία. Υπογράφηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στις 13 Δεκεμβρίου του 2006 και τέθηκε προς υπογραφή/κύρωση στις 30 Μαρτίου 2007. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέγραψε τη Σύμβαση στις 30 Μαρτίου 2007 εκ μέρους της ΕΕ και την κύρωσε στις 23 Δεκεμβρίου 2010. Είναι η πρώτη Σύμβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων την οποία θα έχει επικυρώσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, βάσει του άρθρου 13 της Συνθήκης του Άμστερνταμ, σημαίνοντας ίσως την αρχή αξιόλογων εξελίξεων στο διεθνές δίκαιο. Ένας συνολικός αριθμός 141 κρατών έχει ήδη κυρώσει τη Σύμβαση και 79 κράτη έχουν κυρώσει το προαιρετικό πρωτόκολλο αυτής. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση και το προαιρετικό πρωτόκολλο με τον ν.4074/2012 (ΦΕΚ Α' 88/11.04.2012).

Η Σύμβαση δεν δημιουργεί νέα δικαιώματα, αλλά προωθεί και προστατεύει την πλήρη και ισότιμη απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Περιέχει ένα μείγμα αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων, καθώς και οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών. Όπως ορίζει στο Άρθρο 1, σκοπός της Σύμβασης είναι να προάγει, προστατεύσει και να διασφαλίσει την πλήρη και ίση απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, από όλα τα άτομα με αναπηρίες και να προάγει τον σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειάς τους.

²² General Assembly Resolution 37/52 of 3 December 1982 (A/RES/37/52).

²³ General Assembly Resolution 46/119 of 17 December 1991 (A/RES/46/119).

²⁴ General assembly Resolution 48/96 of 20 December 1993 (A/RES/48/96).

²⁵ Τα έγγραφα της Ομάδας Εργασίας είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahcwgreport.htm>

Η Σύμβαση προβλέπει ρητά στο Άρθρο 2 αυτής, ότι η άρνηση παροχής εύλογης προσαρμογής αποτελεί διάκριση βάσει της αναπηρίας, εκτείνοντας την υποχρέωση για εύλογες προσαρμογές εκτός του πεδίου της εργασίας και απασχόλησης.

Οι γενικές αρχές της Σύμβασης συναντώνται στο Άρθρο 3, που περιλαμβάνει την αξιοπρέπεια, αυτονομία, ελευθερία επιλογών, πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή, σεβασμό στην διαφορετικότητα, ισότητα των ευκαιριών και προσβασιμότητα.

Τα Κράτη μέλη αναλαμβάνουν την υποχρέωση (Άρθρο 4) να τροποποιήσουν ή να καταργήσουν τους νόμους, κανονισμούς, έθιμα και πρακτικές που έρχονται σε αντίθεση με τη Σύμβαση, να εντάξουν τη διάσταση της αναπηρίας σε όλες τις σχετικές πολιτικές και προγράμματα, να καταργήσουν τις διακρίσεις και να προωθήσουν την έρευνα και την ανάπτυξη των καθολικά σχεδιασμένων αγαθών, υπηρεσιών, εξοπλισμού και εγκαταστάσεων, προκειμένου να ικανοποιούνται οι ανάγκες ενός ατόμου με αναπηρία, καθώς και να διασφαλίσουν ότι οι νέες τεχνολογίες και όλα τα σχετικά βοηθήματα είναι κατάλληλα για τα άτομα με αναπηρία.

Η Σύμβαση περιλαμβάνει ξεχωριστές διατάξεις για τις γυναίκες με αναπηρία (άρθρο 6), τα παιδιά με αναπηρία (Άρθρο 7), και καταστάσεις κινδύνων και έκτακτων ανθρωπιστικών αναγκών (Άρθρο 11), στις οποίες συμπεριλαμβάνονται ένοπλες συγκρούσεις, επείγουσες ανθρωπιστικές καταστάσεις και φυσικές καταστροφές.

Μια διάταξη εξαιρετικής σπουδαιότητας είναι το Άρθρο 12 που εγγυάται την ισότητα ενώπιον του νόμου. Σύμφωνα με αυτό:

Άρθρο 12. Ισότητα ενώπιον του νόμου

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαναβεβαιώνουν ότι τα άτομα με αναπηρίες έχουν οπουδήποτε το δικαίωμα αναγνώρισης της προσωπικότητάς τους στον νόμο.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες απολαύουν την ικανότητα για δικαιοπραξία σε ίση βάση με τους άλλους, σε όλες τις πτυχές της ζωής.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να παρέχουν πρόσβαση στα άτομα με αναπηρίες, σε σχέση με την υποστήριξη που μπορεί να χρειάζονται κατά την άσκηση της ικανότητάς τους για δικαιοπραξία.
4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη διασφαλίζουν ότι, όλα τα μέτρα που αφορούν στην άσκηση της ικανότητας για δικαιοπραξία, προβλέπουν κατάλληλες και αποτελεσματικές εγγυήσεις, προκειμένου να αποτραπεί η κατάχρηση, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτές οι εγγυήσεις θα διασφαλίζουν ότι τα μέτρα σχετικά με την άσκηση της ικανότητας για δικαιοπραξία σέβονται τα δικαιώματα, τη θέληση και τις προτιμήσεις του ατόμου, είναι απαλλαγμένα από σύγκρουση συμφερόντων και αδικαιολόγητες επιρροές, είναι ανάλογα και προσαρμοσμένα στις περιστάσεις του ατόμου, εφαρμόζονται για το συντομότερο δυνατό χρονικό διάστημα και υπόκεινται σε τακτικό έλεγχο από αρμόδια, ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή ή δικαστικό όργανο. Οι εγγυήσεις είναι ανάλογες με το βαθμό κατά τον οποίο τα μέτρα αυτά έχουν επιπτώσεις στα δικαιώματα και τα συμφέροντα του ατόμου.
5. Σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος άρθρου, τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα, προκειμένου να διασφαλίζουν το ίσο δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να αποκτούν ή να κληρονομήνουν περιουσία, να ελέγχουν τις οικονομικές υποθέσεις τους και να έχουν ίση πρόσβαση σε τραπεζικά δάνεια, υποθήκες και άλλες μορφές οικονομικής πίστης και διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες δεν στερούνται αυθαίρετα την περιουσία τους.

Το άρθρο αυτό αντικατοπτρίζει την αλλαγή της συμπεριφοράς που σημειώθηκε σε πολλές κοινωνίες προς τα άτομα με αναπηρία, ιδιαίτερα προς τα άτομα με νοητικές αναπηρίες, που θεωρούνταν στο παρελθόν ως άτομα άξια λύπησης που χρειάζονταν προστασία και όχι ως πολίτες με πλήρη και ίσα δικαιώματα της χώρας τους. Η νέα προσέγγιση απομακρύνεται από την πατερναλιστική άποψη της Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών του 1971 για τα Δικαιώματα των Πνευματικά Καθυστερημένων Ατόμων, σύμφωνα με την οποία τα άτομα με νοητική αναπηρία δεν είναι υποκείμενα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συνεπώς είναι επιτρεπτός ο περιορισμός ή ακόμα και η άρνηση των δικαιωμάτων τους. Το Άρθρο 12 της Σύμβασης διασφαλίζει πλέον την ικανότητα για δικαιοπραξία των ατόμων με αναπηρία, η οποία δεν ήταν δεδομένη στα περισσότερα Κράτη μέλη μέχρι και πριν από μερικές δεκαετίες, και η οποία αποτελεί προϋπόθεση για την απόλαυση άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από τη Σύμβαση. Η Σύμβαση δημιουργεί μια νέα βάση για το μέλλον: δέχεται ότι τα άτομα με αναπηρία (και είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι δεν διαχωρίζει τα άτομα με νοητικές αναπηρίες ή ψυχικές διαταραχές) μπορούν να απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους ισότιμα με τους άλλους ανθρώπους χωρίς αναπηρίες, είτε μόνοι τους είτε με την κατάλληλη υποστήριξη, πάντα όμως με τις κατάλληλες εγγυήσεις για την αποτροπή κατάχρησης.

Μια σημαντικότερη διάταξη αφορά το δικαίωμα των ανθρώπων με αναπηρία να ζουν ανεξάρτητα και να είναι ενταγμένοι στην κοινωνία:

Άρθρο 19. Ανεξάρτητη διαβίωση και ένταξη στην κοινωνία

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη στην παρούσα Σύμβαση αναγνωρίζουν το ίσο δικαίωμα όλων των ατόμων με αναπηρίες να ζουν στην κοινωνία, με επιλογές ίσες με τους άλλους ανθρώπους και λαμβάνουν αποτελεσματικά και κατάλληλα μέτρα, προκειμένου να διευκολύνουν την πλήρη απόλαυση αυτού του δικαιώματος από τα άτομα με αναπηρίες και την πλήρη ένταξη και συμμετοχή τους στην κοινωνία, συμπεριλαμβανομένης και της διασφάλισης ότι:

- α. Τα άτομα με αναπηρίες έχουν την ευκαιρία να επιλέξουν τον τόπο διαμονής τους και το που και με ποιον ζουν, σε ίση βάση με τους άλλους και δεν είναι υποχρεωμένα να ζουν υπό ιδιαίτερες διευθετήσεις διαβίωσης.
- β. Τα άτομα με αναπηρίες έχουν πρόσβαση σε σειρά υπηρεσιών στο σπίτι, σε καταστήματα και άλλες κοινωνικές υπηρεσίες υποστήριξης, συμπεριλαμβανομένης και της προσωπικής βοήθειας που είναι απαραίτητη για την υποστήριξη της διαβίωσης και της ένταξης στην κοινωνία και την αποτροπή της απομόνωσης ή του διαχωρισμού από την κοινωνία.
- γ. Οι κοινοτικές υπηρεσίες και εγκαταστάσεις για τον πληθυσμό είναι διαθέσιμες, σε ίση βάση, στα άτομα με αναπηρίες και ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους.

Η εμπειρία της ιδρυματοποίησης των τελευταίων αιώνων σε πολύ μεγάλο αριθμό Κρατών μελών κατέληξε στον αποκλεισμό των ατόμων με αναπηρία από την οικονομική, κοινωνική και πολιτική συμμετοχή. Πολύ συχνά, η ανάγκη για υποστήριξη ή βοήθεια χρησιμοποιήθηκε για να στηρίξει το επιχείρημα ότι ο εγκλεισμός σε ίδρυμα είναι απαραίτητος, ή ότι το άτομο με αναπηρία δεν είναι ικανό να ζήσει μέσα στην κοινωνία σε συνθήκες της επιλογής του. Ωστόσο, η εμπειρίες των ατόμων με αναπηρία καταδεικνύουν ότι δεν είναι η βαρύτητα της αναπηρίας που καθορίζει αν ένα άτομο μπορεί να ζήσει στην κοινότητα, όσο η υποστήριξη στην οποία μπορούν να έχουν πρόσβαση.

Το άρθρο αυτό αναγνωρίζει ότι τα άτομα με αναπηρία δεν πρέπει να είναι υποχρεωμένα να ζουν σε ιδρύματα, θα πρέπει να έχουν την ευκαιρία να επιλέγουν το μέρος και το είδος της διαμονής τους και ότι τέτοιες επιλογές θα πρέπει να καλύπτονται από ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών υποστήριξης.

Η Σύμβαση εκφράζει επίσης ρητά το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να προστατεύονται, τόσο εντός όσο και εκτός της οικίας τους, από όλες τις μορφές εκμετάλλευσης, βίας και κακομεταχείρισης.

Η Σύμβαση υπογραμμίζει τάσεις στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία που είναι υπό συζήτηση ή ήδη έχουν ρυθμιστεί από τα Ευρωπαϊκά δικαϊκά συστήματα και παρέχει την απαραίτητη νομική βάση για την αναθεώρηση αναχρονιστικών νομικών διατάξεων και την πλήρη και ουσιαστική επέκταση των πολιτικών για την αναπηρία σε όλες τις πτυχές της ζωής.

Σύμβαση για την Απαγόρευση των Βασανιστηρίων

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Απαγόρευση των Βασανιστηρίων τέθηκε σε ισχύ το 1989 και έχει επικυρωθεί από όλα τα Κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, ενώ από το 2002 είναι δυνατόν για τα Κράτη μη μέλη να προσχωρήσουν στη Σύμβαση μετά από πρόσκληση του Συμβουλίου Υπουργών.

Η Σύμβαση αυτή εμπνεύστηκε από το Άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σύμφωνα με το οποίο «Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθεί εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρισιν απανθρώπους ή εξευτελιστικές». Η προστασία από την ΕΣΔΑ είναι απόλυτη χωρίς εξαιρέσεις. Ουσιαστικά, ο σκοπός της Σύμβασης για την Απαγόρευση των Βασανιστηρίων δεν ήταν να θεσπίσει κάποια νέα δικαιώματα, αλλά να παράσχει πρακτικούς ελεγκτικούς μηχανισμούς για την προστασία των εγκλεισθέντων/κρατουμένων. Για τον σκοπό αυτό η Σύμβαση δημιούργησε ένα μη-δικαστικό ελεγκτικό σώμα, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Απαγόρευση των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Συμπεριφοράς ή Τιμωρίας, η οποία, σύμφωνα με το Άρθρο 1 της Σύμβασης, θα εξετάζει μέσω αυτοψίας, τη μεταχείριση των κρατουμένων με σκοπό να τους προστατεύσει από βασανιστήρια και απάνθρωπη ή εξευτελιστική συμπεριφορά.

Οι κατώτατες προϋποθέσεις της Επιτροπής σχετικά με τις συνθήκες κράτησης σε ιδρύματα ψυχικής υγείας συμπεριλαμβάνονται στην 8η Γενική Έκθεση του 1997.

Με βάση αυτές τις προϋποθέσεις, η διαδικασία σύμφωνα με την οποία αποφασίζεται ο ακούσιος εγκλεισμός ενός ατόμου θα πρέπει να προσφέρει εγγυήσεις ανεξαρτησίας και αντικειμενικότητας, όπως επίσης και αντικειμενική ιατρική εμπειρία.

Επιπλέον, η Επιτροπή δήλωσε (παράγραφος 52 της 8ης Γενικής Έκθεσης) ότι «η νομιμότητα όλων των αποφάσεων ακούσιου εγκλεισμού σε ίδρυμα ψυχικής υγείας πρέπει να μπορεί να ελεγχθεί δια μέσου ταχέων δικαστικών διαδικασιών» και «αν η περίοδος του ακούσιου εγκλεισμού είναι απροσδιόριστη, θα πρέπει να υπάρχει αυτόματη επανεξέταση σε τακτά χρονικά διαστήματα της αναγκαιότητας συνέχισης του εγκλεισμού. Επιπλέον, ο ίδιος ο ασθενής θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να ζητήσει σε εύλογα χρονικά διαστήματα, να εξετασθεί η αναγκαιότητα του εγκλεισμού από δικαστική αρχή.»

Η Επιτροπή θεωρεί ότι συγκεκριμένες βασικές βιοτικές ανάγκες (επαρκής τροφή, θέρμανση, ρουχισμός και κατάλληλη φαρμακευτική αγωγή) πρέπει πάντα να διασφαλίζονται σε κρατικά ιδρύματα. Σχετικά με τις συνθήκες που πρέπει να υπάρχουν σε ιδρύματα ψυχικής υγείας, η Επιτροπή τόνισε τη σημασία ζητημάτων, όπως η ύπαρξη προσωπικού χώρου που θα βελτιώσει την αίσθηση ασφάλειας και αυτονομίας, τη διακόσμηση των ιδιωτικών και κοινόχρηστων χώρων, την κατάργηση των υπνοδωματίων για μεγάλο αριθμό ατόμων, κ.ά.

Σύμφωνα με την 8^η Γενική Έκθεση, η συγκατάθεση στην ιατρική αγωγή μπορεί να θεωρηθεί ως ελεύθερη και ληφθείσα ύστερα από κατάλληλη πληροφόρηση, αν βασίζεται σε πλήρη, αληθινή και κατανοητή πληροφόρηση σχετικά με την κατάσταση του ασθενούς και την προτεινόμενη θεραπεία. Συνεπώς, πρέπει να παρέχεται συστηματικά σε όλους τους ασθενείς σχετική πληροφόρηση για την υγεία τους και την προτεινόμενη θεραπεία, όπως επίσης και μετά τη θεραπεία.

Η «θεραπευτική αγωγή» θεωρείται από την Επιτροπή ως αναπόσπαστο μέρος της ψυχιατρικής αγωγής. Η θεραπεία πρέπει να πραγματοποιείται με επαγγελματισμό, και η παροχή της κατάλληλης φαρμακευτικής αγωγής πρέπει να είναι διασφαλισμένη, καθώς η αποτυχία παροχής κατάλληλης φαρμακευτικής αγωγής σε συνδυασμό με άλλα προβλήματα (σχετικά με θέρμανση, ρουχισμό κ.λπ.) μπορεί να αποτελέσει απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση.

Παρόλο που η Επιτροπή παραδέχεται ότι κάποιες φορές οι βίαιοι ή οι νευρικοί ασθενείς πρέπει να τεθούν υπό έλεγχο με ενδεδειγμένες μεθόδους, θεωρεί ότι ο περιορισμός και η απομόνωση είναι θέματα ιδιαίτερης ανησυχίας, καθώς αποτελούν πιθανή κακοποίηση και κακομεταχείριση, γι' αυτό το λόγο θέτει στην 8^η Έκθεση πολύ συγκεκριμένες δικλίδες ασφαλείας.

Στα δεκαέξι έτη ύπαρξής της η Επιτροπή αποδείχθηκε αποτελεσματική και χρήσιμη για εκείνες τις κυβερνήσεις που δέχτηκαν συγκεκριμένες συμβουλές για την αύξηση του επιπέδου προστασίας των εγκλεισθέντων, ενώ πολλές συστάσεις υιοθετήθηκαν με ευεργετικά αποτελέσματα. Παρόλο που οι κατώτατες προϋποθέσεις και οι συστάσεις της Επιτροπής δεν είναι νομικά δεσμευτικές, πολλά Κράτη τις εφαρμόζουν και παρατηρείται μια γενική θέληση των Κρατών μελών να συνεργαστούν με την Επιτροπή. Ωστόσο, ο βασικότερος ρόλος του συνεχούς ελέγχου των συνθηκών που επικρατούν σε ιδρύματα ανήκει στην κοινωνία των πολιτών, και γι' αυτό τον λόγο η συνεργασία με τις μη κυβερνητικές οργανώσεις καθίσταται βασικό στοιχείο της επίτευξης της αποστολής της Επιτροπής.

3.1.2 Συμβούλιο της Ευρώπης

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1950 έχει επικυρωθεί από όλα τα Κράτη μέλη της ΕΕ και έχει δεσμευτική ισχύ ακόμα και σε καταστάσεις που εφαρμόζουν το Κοινοτικό Δίκαιο. Περιλαμβάνει ένα μεγάλο εύρος ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στη ζωή, την απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή ποινής, την απαγόρευση της δουλείας και των καταναγκαστικών έργων, το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια, το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης, την αρχή της μη επιβολής ποινής άνευ νόμου, το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, την ελευθερία της σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, την ελευθερία της έκφρασης, την ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, το δικαίωμα σύναψης γάμου, την απαγόρευση των διακρίσεων κ.ά.

Τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα εγγυώνται την προστασία της περιουσίας, το δικαίωμα στην εκπαίδευση, το δικαίωμα για ελεύθερες εκλογές (Πρωτόκολλο 1), την απαγόρευση της φυλάκισης για χρέη, την ελευθερία της κίνησης, την απαγόρευση της απέλασης των υπηκόων ενός κράτους και την απαγόρευση της συλλογικής απέλασης των αλλοδαπών (Πρωτόκολλο 4), την κατάργηση της θανατικής ποινής (Πρωτόκολλο 6 και Πρωτόκολλο 13, που εκτείνει την απαγόρευση και σε πολεμική περίοδο), το δικαίωμα έφεσης στην ποινική δίκη, το δικαίωμα αποζημίωσης για άδικη καταδίκη, την ισότητα μεταξύ των συζύγων (Πρωτόκολλο 7). Η απόλαυση αυτών των δικαιωμάτων πρέπει να διασφαλίζεται χωρίς διακρίσεις, σύμφωνα με το Άρθρο 14 και το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 12. Το Άρθρο 14 είναι σημαντικό, γιατί είναι το μόνο το οποίο κηρύττει την αρχή της ισότητας, η οποία μολονότι, βασικό δικαίωμα του ανθρώπου, δεν αναφέρεται πουθενά αλλού στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ούτε στο Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο.²⁶

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί το πρωταρχικό διεθνές νομικό εργαλείο για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τα

²⁶ Κωνσταντόπουλου Δ., *Δημόσιον Διεθνές Δίκαιον*, Σάκκουλα/Θεσσαλονίκη, 1986 (313).

άτομα με αναπηρία για την συμπληρωματική προστασία των δικαιωμάτων τους, μέσω προσφυγής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Στρασβούργο. Ενώ η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν περιλαμβάνει ειδική αναφορά στην αναπηρία, η εφαρμογή των αρχών που διακηρύττει συνεπάγεται και την ισότιμη μεταχείριση των ατόμων με αναπηρία.

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρηθεί η εξέταση καταρχάς της εφαρμογής της διάταξης κατά των διακρίσεων που περιλαμβάνεται στο Άρθρο 14 και στο Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 12, το οποίο τέθηκε σε ισχύ το 2005, καθώς και κάποια βασικά άρθρα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τα οποία έχουν αναπτυχθεί σε σχέση με τα άτομα με αναπηρία.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Άρθρο 3 – Απαγόρευση των βασανιστηρίων.

Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθεί εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχείρισην απανθρώπων ή εξευτελιστικής.

Το Άρθρο αυτό προστατεύει μια από τις πιο θεμελιώδεις αξίες της δημοκρατικής κοινωνίας. Προκειμένου μια μεταχείριση να θεωρηθεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική, πρέπει να αγγίξει ένα «ελάχιστο βαθμό σοβαρότητας».²⁷ Το αποτέλεσμα της θέσπισης ενός υψηλού ορίου, είναι ότι ασήμαντες αναφορές στο ΕΔΔΑ, ακόμη και δραστηριότητες που είναι ανεπιθύμητες ή παράνομες, δεν εμπίπτουν στην σφαίρα της απαγόρευσης αυτού του άρθρου, εκτός αν προκαλέσουν σοβαρές συνέπειες ή εξευτελισμό του θύματος. Σε κάθε υπόθεση ο καθορισμός τού αν υπήρξε βασανιστήριο, απάνθρωπη ή εξευτελιστική συμπεριφορά πρέπει να γίνεται υπό το φως των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, λαμβάνοντας υπόψη όλους τους παράγοντες, όπως τη διάρκεια της μεταχείρισης, τις φυσικές ή νοητικές συνέπειες στο θύμα, και το φύλο, ηλικία και κατάσταση της υγείας του θύματος.²⁸ Σε μια υπόθεση το Δικαστήριο έκρινε ότι η φύση και το περιεχόμενο της ποινής, καθώς και ο τρόπος και μέθοδος της πραγματοποίησης θα πρέπει να ληφθούν υπόψη για τον καθορισμό του αν μια ποινή συνιστά εξευτελιστική μεταχείριση.²⁹ Το όριο της σοβαρότητας που απαιτείται και η ανάγκη να ληφθεί υπόψη η φύση της πράξης καταδεικνύουν ότι η απαγόρευση του Άρθρου 3 δεν είναι στατική, αλλά πρέπει να ερμηνεύεται σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά.

Σύμφωνα με το Δικαστήριο, η υπό το Άρθρο 3 ευθύνη του Κράτους μπορεί να τεκμηριωθεί από την αποτυχία του να παρέχει μέτρα με τα οποία διασφαλίζεται η προστασία από βασανιστήρια, απάνθρωπη ή εξευτελιστική συμπεριφορά. Αυτή η υποχρέωση υπάρχει ανεξάρτητα από το αν η μεταχείριση έγινε από κρατικούς ή ιδιωτικούς φορείς. Έτσι, σύμφωνα με το Δικαστήριο, αν ένα πρόσωπο αναφέρει ότι έχει υποστεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση από την αστυνομία ή άλλους κρατικούς φορείς κατά παραβίαση του Άρθρου 3, αυτή η διάταξη, σε συνδυασμό με το γενικότερο καθήκον του Κράτους υπό το Άρθρο 1 της Σύμβασης να διασφαλίσει σε όλους στην επικράτειά του τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που προβλέπονται από τη Σύμβαση, απαιτεί την αποτελεσματική επίσημη έρευνα της υπόθεσης που θα είναι ικανή να οδηγήσει στην αναγνώριση και ποινή των υπευθύνων. Διαφορετικά, η γενική διάταξη της απαγόρευσης των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής συμπεριφοράς θα ήταν αναποτελεσματική στην πράξη και θα ήταν δυνατόν για κάποιους φορείς του

²⁷ *Ireland v. United Kingdom*, απόφαση της 18 Ιανουαρίου 1978, παρ. 162, και *Tyrer v. United Kingdom*, απόφαση της 25 Απριλίου 1978, παρ. 30.

²⁸ *Ireland v. United Kingdom*, απόφαση της 18 Ιανουαρίου 1978, παρ. 162.

²⁹ *Tyrer v. United Kingdom*, απόφαση της 25 Απριλίου 1978, παρ. 30.

Κράτους να προβούν σε κατάχρηση των δικαιωμάτων των ατόμων υπό τον έλεγχό τους με εμφανή ασυλία.³⁰

Στην υπόθεση *Price v. the United Kingdom*,³¹ μια γυναίκα με αναπηρία, που υπέφερε από phocomelia εξαιτίας θαλαδομίδης, κρατήθηκε στο αστυνομικό τμήμα και στη φυλακή για επτά ημέρες εξαιτίας ασέβειας προς το δικαστήριο. Η προσφεύγουσα είχε σοβαρή αναπηρία και χρησιμοποιούσε αναπηρική καρέκλα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, παρά την έλλειψη οποιασδήποτε «θετικής πρόθεσης για εξευτελισμό και ταπείνωσης της προσφεύγουσας», η κράτησή της σε συνθήκες όπου επικρατούσε επικίνδυνο ψύχος, δεν μπορούσε να κοιμηθεί γιατί το κρεβάτι της ήταν πολύ σκληρό ή μη προσβάσιμο, δεν μπορούσε να ικανοποιήσει τις φυσικές της ανάγκες γιατί η τουαλέτα ήταν πιο ψηλά από το αναπηρικό της αμαξίδιο, και δεν μπορούσε να ικανοποιήσει βασικές ανάγκες υγιεινής χωρίς τη μέγιστη δυσκολία, συνιστούσαν εξευτελιστική μεταχείριση σύμφωνα με το Άρθρο 3 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, ως άτομο με αναπηρία, χρειαζόταν να ληφθούν πρόσθετα μέτρα προσαρμογής και πρόσθεσε ότι «η προσφεύγουσα διαφέρει από τους άλλους ανθρώπους σε τέτοιο βαθμό ώστε η όμοια αντιμετώπισή της με άλλους όχι μόνο συνιστά διάκριση αλλά και επιφέρει και παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ».

Σε άλλη υπόθεση,³² ο προσφεύγων, που είχε καταδικαστεί για απάτη και βία, ισχυρίστηκε ότι η φαρμακευτική αγωγή που του χορηγήθηκε συνιστούσε εξευτελιστική μεταχείριση. Σύμφωνα με τη διάγνωση έπασχε από νοητική ασθένεια, και του χορηγήθηκαν ακουσίως τροφή και νευροληπτικά φάρμακα, τον τοποθέτησαν σε απομόνωση και τον έδεσαν με χειροπέδες στο κρεβάτι του για πολλές εβδομάδες. Η Επιτροπή κατέληξε ότι είχε παραβιαστεί το Άρθρο 3 της Σύμβασης. Η απόφασή της βασίστηκε στο συμπέρασμα ότι η μεταχείριση του προσφεύγοντα εκτεινόταν πέρα του αναγκαίου μέτρου και της αναγκαίας χρονικής περιόδου για να εξυπηρετήσει τον σκοπό της.

Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι οι ψυχικά ασθενείς προστατεύονται από το Άρθρο 3, αλλά ότι «οι εφαρμοσμένοι κανόνες ιατρικής είναι ...καθοριστικοί σε τέτοιες περιστάσεις. Σαν γενικός κανόνας, ένα μέτρο που είναι θεραπευτικό δεν μπορεί να θεωρείται ως απάνθρωπο ή εξευτελιστικό».³³ Αλλά το Δικαστήριο θα έπρεπε να πεισθεί για την ιατρική αναγκαιότητα οποιουδήποτε είδους αγωγής. Στην προκειμένη υπόθεση, το Δικαστήριο συμφώνησε με τη γνώμη της Επιτροπής για την παραβίαση του Άρθρου 3.

Σε διαφορετική υπόθεση ο προσφεύγων παραπονέθηκε για τις συνθήκες στην ψυχιατρική πτέρυγα της φυλακής όπου κρατείτο εν αναμονή της δίκης του λόγω επίθεσης στην πρώην σύζυγό του με ένα σφυρί.³⁴ Η Επιτροπή για την Απαγόρευση των Βασανιστηρίων έκανε κριτικές αναφορές για την ψυχιατρική και θεραπευτική φροντίδα που ήταν διαθέσιμη στην ψυχιατρική πτέρυγα της φυλακής, αλλά δεν τις χαρακτήρισε ως εξευτελιστικές. Το Δικαστήριο έκανε δεκτό ότι παρατεταμένοι περίοδοι στην ψυχιατρική πτέρυγα θα είχαν τον κίνδυνο χειροτέρευσης της ψυχικής υγείας ενός ατόμου. Ωστόσο, δεν υπήρξε πειστική απόδειξη για το Δικαστήριο ότι η ψυχική υγεία του προσφεύγοντα είχε τεθεί σε κίνδυνο ή ότι ο ίδιος είχε υποστεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση.

Σε άλλη υπόθεση³⁵ το Δικαστήριο υιοθέτησε μια ιδιαίτερα έντονη άποψη για τις ανάγκες ενός κρατου-

³⁰ *Sevtap Veznedarodlu v. Turkey*, απόφαση της 11 Απριλίου 2000, παρ. 32.

³¹ *Price v. the United Kingdom*, απόφαση της 10 Ιουλίου 2001.

³² *Herczegfalvy v. Austria*, απόφαση της 24 Σεπτεμβρίου 1992.

³³ Παράγραφος 82 της ανωτέρω απόφασης.

³⁴ *Aerts v. Belgium*, απόφαση της 30 Ιουλίου 1998.

³⁵ *Keenan v. United Kingdom*, απόφαση της 3 Απριλίου 2001, παρ. 108-115.

μένου ο οποίος υπέφερε από ψυχική ασθένεια που περιλάμβανε τον κίνδυνο αυτοκτονίας. Ο κρατούμενος βρέθηκε κρεμασμένος στο κελί του τη δεύτερη μέρα απομόνωσης, και η μητέρα του ισχυρίστηκε ότι παραβιάστηκε το Άρθρο 3. Ένας συνδυασμός ελλειπών ιατρικών αναφορών, έλλειψη αποτελεσματικού χειρισμού της υγείας του κρατουμένου ενώ ήταν γνωστές οι αυτοκτονικές του τάσεις, και η τοποθέτησή του σε επταήμερη απομόνωση σε και μια συμπληρωματική ποινή 28 ημερών συνιστούσαν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση.

Περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο άρθρο, αυτό το άρθρο κατέδειξε πως ένα μεγάλο εύρος καταστάσεων μπορεί να εμπίπτει στην απαγόρευση του Άρθρου 3. Οι μηχανισμοί αναφορών της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Απαγόρευση των Βασανιστηρίων αποτελούν ένα χρήσιμο εξωδικαστικό εργαλείο που συμπληρώνει το Άρθρο 3, και αναφορές βάσει αυτής της Σύμβασης παρέχουν αποδείξεις στις οποίες το Δικαστήριο στηρίζεται για τις αποφάσεις του σχετικά με προσφυγές για βασανιστήρια, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση.

Άρθρο 5 – Δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια

1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν και την ασφάλειαν. Ουδείς επιτρέπεται να στερηθεί της ελευθερίας του εμμή εις τας ακολούθως περιπτώσεις και συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν:
  - α) αν κρατήται κανονικώς κατόπιν καταδίκης υπό αρμοδίου δικαστηρίου.
  - β) εάν υπεβλήθη εις κανονικήν σύλληψιν ή κράτησιν λόγω ανυποταγής εις νόμιμον διαταγήν δικαστηρίου, ή εις εγγύησιν εκτελέσεως υποχρεώσεως οριζομένης υπό του νόμου,
  - γ) εάν συνελήφθη και κρατήται όπως οδηγηθεί ενώπιον της αρμοδίας δικαστικής αρχής εις την περίπτωσιν ευλόγου υπονοίας ότι διέπραξεν αδίκημα, ή υπάρχουν λογικά δεδομένα προς παραδοχήν της ανάγκης όπως ούτος εμποδισθεί από του να διαπράξει αδίκημα ή δραπετεύσει μετά την διάπραξιν τούτου,
  - δ) εάν πρόκειται περί νομίμου κρατήσεως ανηλίκου, αποφασισθείσης δια την επιτήρησιν της ανατροφής του, ή την νόμιμον κράτησίν του ίνα παραπεμφθεί ενώπιον της αρμοδίας αρχής,
  - ε) εάν πρόκειται περί νομίμου κρατήσεως ατόμων δυναμένων να μεταδώσωσι μεταδοτικήν ασθένειαν, φρενοβλαβούς, αλκοολικού, τοξικομανούς ή αλήτου,
  - στ) εάν πρόκειται περί νομίμου συλλήψεως ή κρατήσεως ατόμου επί σκοπώ όπως εμποδισθεί από του να εισέλθει παρانونώς εν τη χώρα, ή εναντίον του οποίου εκκρεμεί διαδικασία απελάσεως ή εκδόσεως.
2. Παν συλληφθέν πρόσωπο δέον να πληροφορείται κατά το δυνατόν συντομότερον και εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί, τους λόγους της συλλήψεώς του ως και πάσαν διατυπωμένην εναντίον του κατηγορίαν.
3. Παν πρόσωπον συλληφθέν ή κρατηθέν, υπό τας προβλεπομένας εν παραγράφω 1γ του παρόντος άρθρου συνθήκας οφείλει να παραπεμφθεί συντόμως ενώπιον δικαστού ή ετέρου δικαστικού λειτουργού νομίμως εντεταλμένου όπως εκτελεί δικαστικά καθήκοντα, έχει δε το δικαίωμα να δικασθεί εντός λογικής προθεσμίας ή απολυθεί κατά την διαδικασίαν. Η απόλυσις δύναται να εξαρτηθεί από εγγύησιν εξασφαλίζουσα την παράστασιν του ενδιαφερομένου εις την δικάσιμον.
4. Παν πρόσωπον στερούμενο της ελευθερίας του συνεπεία συλλήψεως ή κρατήσεως έχει δικαίωμα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, ίνα τούτο αποφασίσει εντός βραχείας προθεσμίας επί του νομίμου της κρατήσεώς του και διατάξει την απόλυσίν του εν περιπτώσει παρانونού κρατήσεως.
5. Παν πρόσωπον θύμα συλλήψεως ή κρατήσεως υπό συνθήκας αντιθέτους προς τας ανωτέρω διατάξεις, έχει δικαίωμα επανορθώσεως.

Ο σκοπός του Άρθρου 5 είναι να εγγυηθεί την ελευθερία και την ασφάλεια, και ιδιαίτερα να προσφέρει εγγυήσεις κατά της παράνομης σύλληψης ή κράτησης. Για να πετύχει αυτό τον σκοπό αποκλείει οποιαδήποτε μορφή σύλληψης ή κράτησης χωρίς προηγούμενο σύννομο διοικητικό και δικαστικό έλεγχο, παραθέτει δε με λεπτομέρεια στην παράγραφο 1, τις αποκλειστικές συνθήκες υπό τις οποίες ένα άτομο μπορεί να στερηθεί την ελευθερία του, και παρέχει, στις παραγράφους 2 μέχρι 5, ορισμένα δικαιώματα στα άτομα που είναι υπό κράτηση.

Στην περίπτωση ε' της παραγράφου 1 υπάρχει ειδική αναφορά στην κράτηση «φρενοβλαβών» ατόμων. Η τακτική που υιοθετήθηκε από το Δικαστήριο για να παρέχει προστασία στα άτομα που κρατούνται λόγω της πνευματικής ή ψυχικής τους ασθένειας, είναι να εισάγει κάποια κριτήρια, τα οποία πρέπει να ικανοποιούνται. Σε μια υπόθεση,³⁶ το Δικαστήριο εισήγαγε τρία τέτοια κριτήρια. Πρώτον, η ύπαρξη φρενοβλάβειας πρέπει να καθορισθεί από αντικειμενική ιατρική γνωμάτευση. Δεύτερον, η φρενοβλάβεια πρέπει να καταλήγει σε μια κατάσταση όπου η κράτηση του ασθενούς να είναι απαραίτητη για την προστασία του ίδιου ή τρίτων ατόμων, και τρίτον, η κράτηση πρέπει να είναι δικαιολογημένη σε συνεχή βάση.

Σε άλλη περίπτωση³⁷ το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 5 λόγω του γεγονότος ότι ο προσφεύγων, που είχε ιστορικό απειλητικής συμπεριφοράς, είχε κρατηθεί σε ψυχιατρικό νοσοκομείο για περίοδο είκοσι ημερών με διαταγή εισαγγελέα χωρίς οποιαδήποτε ιατρική βεβαίωση ότι έπασχε από φρενοβλάβεια. Παρόλο που το Δικαστήριο παρατήρησε ότι σε μια επείγουσα περίπτωση η άμεση κράτηση του ατόμου θεωρείτο απαραίτητη για λόγους ασφαλείας, και μπορούσε να γίνει δεκτό υπό το Άρθρο 5 παρ. 1 να συλληφθεί πρώτα ο ασθενής και αμέσως μετά να προσαχθούν ιατρικές βεβαιώσεις, στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν υπήρχε ένδειξη κινδύνου και καμία ψυχιατρική εξέταση δεν έλαβε χώρα καθ' όλη τη διάρκεια της κράτησής του.

Είναι σωστό να λεχθεί ότι, ακριβώς λόγω της αναγκαιότητας για γνωματεύσεις ειδικών και την σχεδόν ανικανότητα του Δικαστηρίου να εκτιμήσει ιατρικές γνωματεύσεις, η απαίτηση για *σύννομη* διαδικασία είναι εξαιρετικά σημαντική σε σχέση με την κράτηση φρενοβλαβών ατόμων. Στην περίπτωση *Varbanov* το Δικαστήριο, εκτός από το ότι έκρινε την κράτηση του προσφεύγοντος ως παράνομη λόγω έλλειψης ιατρικής γνωμάτευσης, βρήκε και έναν ακόμη λόγο παραβίασης στο ότι, την περίοδο που έγινε η σύλληψη, το Βουλγαρικό δίκαιο δεν περιείχε καμία διάταξη που να δίνει το δικαίωμα σε έναν εισαγγελέα να διατάξει υποχρεωτική κράτηση για τον σκοπό ιατρικής γνωμάτευσης και αξιολόγησης. Υπήρχε μια διάταξη του Υπουργείου Υγείας, που ανέφερε ότι οι εισαγγελείς είχαν τέτοια δικαιώματα, αλλά αυτή δεν είχε την αναγκαία σαφήνεια ώστε να πληρεί τις προϋποθέσεις του «σύννομου» σύμφωνα με την Σύμβαση.

Σε άλλες υποθέσεις θεωρήθηκε ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 5 όταν το εθνικό δίκαιο ήταν επαρκώς ευκρινές και κατανοητό, αλλά απλά δεν είχε τηρηθεί, γεγονός το οποίο είχε ως αποτέλεσμα ότι η στέρηση της ελευθερίας του προσφεύγοντος ήταν παράνομη σύμφωνα με την Σύμβαση. Έτσι, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απουσία ακροαματικής διαδικασίας³⁸ που ήταν απαραίτητη σύμφωνα με το νόμο, ή η απουσία του δικαστικού γραμματέα³⁹ (το καθήκον του οποίου ήταν η καταγραφή των πρακτικών της δίκης) στην ακροαματική διαδικασία οδηγούσε στο παράνομο της κράτησης του προσφεύγοντος κατά τη Σύμβαση.

³⁶ *Winterwerp v. Netherlands*, απόφαση της 24 Οκτωβρίου 1979.

³⁷ *Varbanov v. Bulgaria*, απόφαση της 5 Οκτωβρίου 2000.

³⁸ *Van der Leer v. Netherlands*, απόφαση της 21 Φεβρουαρίου 1990.

³⁹ *Wassink v. Netherlands*, απόφαση της 27 Σεπτεμβρίου 1990.

Οι συνέπειες του Άρθρου 5 για τον ψυχικά ασθενή είναι ότι η περίπτωση ε' της παραγράφου 1 δεν παρέχει την νομική βάση για αμφισβήτηση των συνθηκών κράτησης ή της αγωγής που προσφέρεται σε ένα άτομο που κρατείται ως φρενοβλαβής,⁴⁰ παρόλο που τέτοια θέματα μπορούν να τεθούν υπό τα Άρθρα 3 ή 8 της Σύμβασης. Ωστόσο, το Δικαστήριο ξεκαθάρισε ότι πρέπει να υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ της αιτίας της κράτησης βάσει του Άρθρου 5 παρ. 1 και του μέρους και των συνθηκών κράτησης. Επομένως, εάν ένα άτομο κρατείται λόγω ψυχικής ή πνευματικής νόσου, πρέπει να κρατείται σε νοσοκομείο ή κλινική, και όχι σε φυλακή όπου η θεραπευτική αγωγή που χρειάζεται δεν είναι διαθέσιμη.⁴¹

Τα άτομα που κρατούνται ως ψυχικά ασθενείς συνήθως κρατούνται για αόριστη περίοδο, παρόλο που έχουν δικαίωμα για επανεξέταση της απόφασης σε περιοδική βάση. Η παράγραφος 4 του Άρθρου 5 έχει επομένως εξαιρετική σημασία για τους ψυχικά ασθενείς, γιατί συναντάται συχνά η περίπτωση να είναι αρχικά δικαιολογημένη η κράτηση σε νοσοκομείο, αλλά η ανάγκη για συνεχιζόμενη κράτηση να είναι αμφισβητούμενη.

Σύμφωνα με την παράγραφο 4 του Άρθρου 5, το δικαίωμα για δικαστικό έλεγχο υπάρχει σε όλα τα είδη σύλληψης και κράτησης. Κατά το Δικαστήριο,⁴² το Άρθρο 5 παρ. 4 δεν ενσωματώνει δικαίωμα για δικαστικό έλεγχο τέτοιου είδους που να παρέχει τη δικαιοδοσία στο δικαστήριο να εξετάζει όλους τους τομείς της υπόθεσης και να υποκαθιστά τη δικαιοδοσία άλλης αποφασίζουσας Αρχής. Ο έλεγχος θα πρέπει, ωστόσο, να είναι αρκετά ευρύς ώστε να καλύπτει αυτές τους όρους που είναι απαραίτητοι για τη «σύννομη» κράτηση του ατόμου σύμφωνα με το Άρθρο 5 παρ. 1.

Το δικαστήριο στο οποίο το άτομο που κρατείται πρέπει να έχει πρόσβαση βάσει του Άρθρου 5 παρ. 4, δεν χρειάζεται να είναι δικαστήριο με τη στενή έννοια του όρου.⁴³ Πρέπει, ωστόσο, να είναι ένας φορέας δικαστικού χαρακτήρα που να παρέχει κάποιες διαδικαστικές εγγυήσεις.⁴⁴ Πρέπει επίσης να είναι ανεξάρτητο από τα συμβαλλόμενα μέρη της υπόθεσης⁴⁵ και να έχει τη δικαιοδοσία να διατάξει την απελευθέρωση του κρατουμένου αν συμπεράνει ότι η κράτηση είναι παράνομη – μια απλή δικαιοδοσία παροχής συστάσεως δεν είναι επαρκής.⁴⁶

Σχετικά με τις διαδικαστικές προϋποθέσεις, το Άρθρο 5 παρ. 4 δεν απαιτεί πάντα τις ίδιες εγγυήσεις - η ακολουθούμενη διαδικασία μπορεί να διαφέρει ανάλογα με τη φύση της κράτησης υπό επανεξέταση και τα σχετικά θέματα που τίθενται υπόψη του δικαστηρίου ή ανάλογης Αρχής.⁴⁷ Ωστόσο, μια προφορική ακροαματική διαδικασία με νομική εκπροσώπηση είναι πάντοτε απαραίτητη σε υποθέσεις όπου η συνεχιζόμενη νομιμότητα της κράτησης εξαρτάται από μια αξιολόγηση του χαρακτήρα του αιτούντος ή της πνευματικής του κατάστασης.⁴⁸ Σε άλλη υπόθεση⁴⁹ το Δικαστήριο έκρινε ότι η μη

---

⁴⁰ *Ashingdane v. United Kingdom*, απόφαση της 28 Μαΐου 1985.

⁴¹ *Aerts v. Belgium*, απόφαση της 30 Ιουλίου 1998.

⁴² *E v. Norway*, απόφαση της 29 Αυγούστου 1990.

⁴³ *Weeks v. United Kingdom*, απόφαση της 2 Μαρτίου 1987, παρ. 61.

⁴⁴ *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, απόφαση της 18 Ιουνίου 1971.

⁴⁵ *Neumeister v. Austria*, απόφαση της 27 Ιουνίου 1968.

⁴⁶ *Curley v. United Kingdom*, απόφαση της 28 Μαρτίου 2000.

⁴⁷ *Niedbala v. Poland*, απόφαση της 4 Ιουλίου 2000, παρ. 66.

⁴⁸ *Assenov v. Bulgaria*, απόφαση της 28 Οκτωβρίου 1998, *Niedbala v. Poland*, απόφαση της 4 Ιουλίου 2000, *Grauzlys v. Lithuania*, απόφαση της 10 Οκτωβρίου 2000, *Wloch v. Poland*, απόφαση της 19 Οκτωβρίου 2000.

⁴⁹ *Lamy v. Belgium*, απόφαση της 30 Μαρτίου 1989.

έγκαιρη διάθεση στον δικηγόρο του προσφεύγοντος των σχετικών εγγράφων απέκλειε τη δυνατότητα αποτελεσματικής αντίκρουσης των ισχυρισμών που αποτελούσαν τη βάση για την απόφαση κράτησης, οδηγώντας σε παραβίαση του Άρθρου 5 παρ. 4.

Επίσης, το Άρθρο 5 παρ. 4 ορίζει ότι η νομιμότητα της κράτησης πρέπει να αποφασιστεί «εντός βραχείας προθεσμίας». Υπάρχουν δύο θέματα σε αυτή την απαίτηση: πρώτον, ότι η δυνατότητα για δικαστική προσφυγή πρέπει να παρασχεθεί σε εύλογο χρονικό διάστημα μετά την σύλληψη, και δεύτερον, ότι η διαδικασία προσφυγής πρέπει να πραγματοποιηθεί με τη δέουσα προσοχή. Σε κάθε υπόθεση, το ερώτημα αν η δικαστική προσφυγή ολοκληρώθηκε εντός εύλογου προθεσμίας εξαρτάται από όλες τις περιστάσεις. Μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα μπορεί να γίνονται δεκτά σε πολύπλοκες υποθέσεις - όπου, παραδείγματος χάριν, είναι απαραίτητο να παρασχεθούν ιατρικές γνωματεύσεις σχετικά με έναν κρατούμενο που είναι ψυχικά ασθενής - αλλά, δεδομένου της σημασίας του δικαιώματος στην ελευθερία, υπάρχει παρ' όλα αυτά μια πιεστική υποχρέωση για τις αρχές να διεκπεραιώσουν εν ευθέτω χρόνω τέτοιες προσφυγές. Σε μια υπόθεση,⁵⁰ για παράδειγμα, το γεγονός ότι το δικαστήριο, κατά την εξέταση της αίτησης αποφυλάκισης με εγγύηση, χρειάστηκε έξι εβδομάδες για να λάβει μια γνωμάτευση από έναν καρδιολόγο και έναν επιπλέον μήνα για γνωμάτευση από νευρολόγο και ψυχίατρο, ήταν απόδειξη της έλλειψης της δέουσας προσοχής και είχε ως αποτέλεσμα την παραβίαση του Άρθρου 5 παρ. 4.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, η εξέταση που γίνεται από το δικαστήριο το οποίο δίνει πρώτο την εντολή για κράτηση είναι επαρκής για τους σκοπούς του Άρθρου 5 παρ. 4, όταν, για παράδειγμα, ένα άτομο καταδικάζεται για παραβίαση άρθρων του Ποινικού Κώδικα και φυλακίζεται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Όπου, όμως, η δικαιολόγηση μιας παρατεταμένης περιόδου κράτησης πιθανόν να μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου, ο κρατούμενος έχει το δικαίωμα, σύμφωνα με το άρθρο αυτό της Σύμβασης, να κάνει αίτηση για δικαστική επανεξέταση της νομιμότητας της κράτησης σε τακτά χρονικά διαστήματα. Αυτή η προϋπόθεση πρώτα εισήχθη σε υποθέσεις αόριστης κράτησης σύμφωνα με σχετικούς νόμους για ψυχικά ασθενείς, αλλά έχει επεκταθεί σε υποθέσεις όπου η συνεχιζόμενη κράτηση δικαιολογείται από το γεγονός ότι το άτομο είναι επικίνδυνο με την ευρεία έννοια.⁵¹

Άρθρο 8. Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.
2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξει επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αύτη προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίο δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.

Το Άρθρο 8 είναι μια από τις πιο ευρείες διατάξεις της Σύμβασης. Παρόλο που υπάρχει πλούσια νομολογία βάσει αυτού του άρθρου και έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα ο ορισμός της ιδιωτικής ζωής, υπάρχουν ακόμη πολλές δυνατότητες διερεύνησης των δικαιωμάτων που προστατεύονται από αυτό. Το άρθρο αυτό απαγορεύει την παράνομη ανάμιξη του Κράτους στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, την οικία και την αλληλογραφία.

⁵⁰ *Baranowski v. Poland*, απόφαση της 28 Μαρτίου 2000.

⁵¹ *De Jong, Baljet and Van der Brink v. Netherlands*, απόφαση της 22 Μαΐου 1984 και *Bezicheri v. Italy*, απόφαση της 25 Οκτωβρίου 1989.

Ωστόσο, η παραβίαση της ιδιωτικής ζωής δεν γίνεται μόνο από κρατικές αρχές, αλλά και από άλλους φορείς, όπως τον Τύπο και άλλα ΜΜΕ, ή ιδιωτικές τράπεζες συλλογής προσωπικών δεδομένων. Δεν είναι ακόμη ξεκάθαρο κατά πόσο οι δραστηριότητες τέτοιων φορέων μπορούν να αμφισβητηθούν υπό το άρθρο αυτό της Σύμβασης, παρόλο που η υπάρχουσα νομολογία υπονοεί ότι λίγες δραστηριότητες θα ξεφύγουν από τον έλεγχο του Άρθρου 8.⁵² Αυτό που είναι προφανές είναι ότι το άρθρο αυτό δεν απαιτεί απλώς από το Κράτος να απέχει από ανάμιξη στα προστατευόμενα δικαιώματα – υπάρχει ένα θετικό στοιχείο στην προστασία που απαιτείται, το οποίο προϋποθέτει την ύπαρξη κανόνων στο εθνικό δίκαιο που προστατεύουν τα βασικά χαρακτηριστικά της οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής, καθώς και την οικία και την αλληλογραφία.

Σε μια υπόθεση⁵³ το Δικαστήριο εξέτασε μια προσφυγή που έγινε εκ μέρους μιας κοπέλας με νοητική αναπηρία ηλικίας 16 ετών, που έπεσε θύμα βιασμού ενώ βρισκόταν σε ένα ιδιωτικό ίδρυμα για άτομα με αναπηρία. Ο νόμος στην Ολλανδία δεν έκανε δεκτή μια προσφυγή εκτός αν την υπέβαλε το ίδιο το θύμα. Εάν το θύμα δεν είχε τέτοια δυνατότητα, το ποινικό δίκαιο δεν μπορούσε να εξετάσει το ποινικό παράπτωμα. Τέτοιος περιορισμός δεν υπήρχε για αστικές υποθέσεις. Η οικογένεια του θύματος ισχυρίστηκε ότι αυτός ο περιορισμός παραβίαζε το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής της κόρης τους, και δεν υπήρχε αμφισβήτηση σχετικά με την εφαρμογή του Άρθρου 8, καθώς ο ορισμός της ιδιωτικής ζωής καλύπτει τη σωματική και ηθική ακεραιότητα του ατόμου, συμπεριλαμβανομένου της σεξουαλικής του ζωής.⁵⁴ Η απουσία προστασίας από το ποινικό δίκαιο σε μια τόσο σοβαρή υπόθεση κρίθηκε ότι παραβίαζε το Άρθρο 8 της Σύμβασης.

Σε άλλη υπόθεση⁵⁵ το Δικαστήριο έκρινε ότι η εκτέλεση του μέτρου της απέλασης από τη χώρα κατά ενός Αλγερινού υπηκόου που ήταν εκ γενετής κωφός και άλαλος, που είχε περάσει όλη του τη ζωή στη Γαλλία με τους γονείς του και τα οκτώ αδέρφια του, που ήταν αγράμματος και δεν γνώριζε την νοηματική γλώσσα, αλλά είχε καταδικαστεί για ομαδικό βιασμό, θα ήταν δυσανάλογα αυστηρή σε σχέση με τις ειδικότερες συνθήκες της συγκεκριμένης περίπτωσης. Αλλά σε άλλη υπόθεση,⁵⁶ που αφορούσε ένα άτομο με πνευματική αναπηρία το οποίο ισχυριζόταν ότι η απέλασή του θα οδηγούσε νομοτελειακά στην απώλεια της θεραπείας που δεχόταν βάσει του δημόσιου συστήματος υγείας του Ηνωμένου Βασιλείου, με σοβαρές συνέπειες για την πνευματική του υγεία, το Δικαστήριο θεώρησε πως δεν υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 8. Το Δικαστήριο δέχτηκε πως η πνευματική υγεία αποτελεί στοιχείο της ιδιωτικής ζωής, αλλά κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο κίνδυνος βλάβης της υγείας του προσφεύγοντος λόγω της απέλασής του βασιζόταν κυρίως σε υποθετικούς παράγοντες, και δεν είχε βεβαιωθεί ότι η πνευματική του ακεραιότητα θα επηρεαζόταν σε βαθμό που να εμπίπτει στο Άρθρο 8.

Μια πολύ γνωστή υπόθεση αφορούσε την αδυναμία ενός ατόμου με αναπηρία να έχει πρόσβαση σε μια ιδιωτική παραλία⁵⁷ ενώ ήταν σε διακοπές, λόγω της αποτυχίας του Κράτους να παρέχει πρόσβαση σε αναπηρικά αμαξίδια εξαιτίας της μη εφαρμογής της υπάρχουσας νομοθεσίας. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η προσωπική ανάπτυξη και η δυνατότητα αλληλεπίδρασης με άλλους είναι κρίσιμη πτυχή του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή, αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση έκρινε ότι δεν αποδείχτηκε άμεση σχέση μεταξύ της επίλυσης του προβλήματος και της ιδιωτικής ζωής του προσφεύγοντος, για να υπάρξει παραβίαση του Άρθρου 8. Εάν ο προσφεύγων δεν είχε δικαίωμα πρόσβασης στην

---

⁵² Clapham A., *Human Rights in the Private Sphere*, Oxford, 1993, σελ. 211-222.

⁵³ *X and Y v. Netherlands*, απόφαση της 26 Μαρτίου 1985.

⁵⁴ Παράγραφος 22 της απόφασης.

⁵⁵ *Nasri v. France*, απόφαση της 13 Ιουλίου 1995.

⁵⁶ *Bensaid v. United Kingdom*, απόφαση της 6 Φεβρουαρίου 2001, παρ. 46-49.

⁵⁷ *Botta v. Italy*, απόφαση της 24 Φεβρουαρίου 1998.

εργασία του, αυτό δεν θα ήταν τόσο ευρύ αλλά θα ήταν επαρκώς στενά συνδεδεμένο με την ιδιωτική του ζωή ώστε να εφαρμοστεί το συγκεκριμένο άρθρο. Παρόμοια απόφαση αφορούσε απροσπέλαστα σε αναπηρικά αμαξίδια δημόσια κτίρια.⁵⁸ Παρά το γεγονός ότι η καταγγελία για μη προσβασιμότητα παρουσιάζει πιο στενή σχέση με την καθημερινή ζωή του προσφεύγοντος από ότι στην προηγούμενη υπόθεση,⁵⁹ το Δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγων απέτυχε να αποδείξει την ύπαρξη της ειδικής σχέσης μεταξύ των απροσπέλαστων κτιρίων και των ειδικών αναγκών με την ιδιωτική ζωή, και έτσι δεν θεώρησε ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 8 της Σύμβασης.

Το Άρθρο 8 είναι ένα εξαιρετικά ισχυρό εργαλείο, σε συνδυασμό με το Άρθρο 14, για τον ισχυρισμό διακριτικής συμπεριφοράς σε περιπτώσεις ατόμων με αναπηρία.

Άρθρο 14 - Απαγόρευση των διακρίσεων.

Η χρήση των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθεί ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.

Η προστασία κατά των διακρίσεων που προβλέπεται για την απόλαυση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών της ΕΣΔΑ και την οποία το Άρθρο 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου Νο.12 εκτείνει πέρα της σφαίρας της ΕΣΔΑ, στα κράτη που έχουν κυρώσει και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο, εκτός του ότι περιέχει μία μη περιοριστική αναφορά στις απαγορευμένες αιτίες διακρίσεων,⁶⁰ απαγορεύει, και στις δύο διατάξεις, την άμεση και την έμμεση διάκριση, τόσο με την αυτοτελή έννοια της διακριτικής συμπεριφοράς, όσο και με την πρόβλεψη των εύλογων προσαρμογών .

Το Άρθρο 14 της ΕΣΔΑ δεν παρέχει αυτοτελή προστασία από τις διακρίσεις, καθώς δεν απαγορεύει αυτές καθεαυτές τις διακρίσεις, αλλά μόνο «στην απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που προβλέπονται από τη Σύμβαση». Μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο σε συνδυασμό με άλλη διάταξη της ΕΣΔΑ ή κάποιου από τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα. Αυτό δεν σημαίνει ότι το Άρθρο 14 δεν μπορεί να εκπληρώσει κάποιον αυτόνομο σκοπό στο σύστημα της ΕΣΔΑ. Αντιθέτως, συμπληρώνει όλες τις άλλες διατάξεις με το να προσθέτει την απαίτηση να εφαρμόζονται χωρίς διακρίσεις. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), «το Άρθρο 14 δεν έχει ανεξάρτητη ύπαρξη καθώς είναι αποτελεσματικό μόνο σε σχέση με την απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που προστατεύονται από τη Σύμβαση. Παρόλο που η εφαρμογή του Άρθρου 14 δεν προϋποθέτει παραβίαση αυτών των διατάξεων – και ως αυτό το σημείο είναι αυτόνομο – δεν μπορεί να εφαρμοστεί εκτός αν τα γεγονότα της υπόθεσης εμπίπτουν σε κάποια από τις διατάξεις της Σύμβασης».⁶¹ Επομένως, εκτός αν μια πιθανή διακριτική συμπεριφορά λαμβάνει χώρα σε σχέση με την απόλαυση ενός δικαιώματος που προστατεύεται από την ΕΣΔΑ, ή βασίζεται στην εξάσκηση ενός δικαιώματος

⁵⁸ *Zehnalova and Zehnal v. Czech Republic*, απόφαση της 14 Μαΐου 2002.

⁵⁹ *ΕΣΑΕΑ*, (2005) *Ακτιβιστές και Συνήγοροι των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία*, Εγχειρίδιο, σελ. 95.

⁶⁰ *Engel and Others v. the Netherlands*, απόφαση της 8 Ιουνίου 1976, παρ. 72. Η Επεξηγηματική Αναφορά στο Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο Νο. 12 αναφέρει στην παρ. 20 ότι “expressly including certain additional non-discrimination grounds (for example, physical or mental disability, sexual orientation or age) [appeared to the drafters of the Protocol as] unnecessary from a legal point of view since the list of non discrimination grounds is not exhaustive, and because inclusion of any particular additional ground might give rise to unwarranted a contrario interpretations as regards discrimination based on grounds not so included”.

⁶¹ Αυτή η επεξήγηση συναντάται πολύ συχνά στη νομολογία του ΕΔΔΑ, π.χ. *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, απόφαση της 28 Μαΐου 1985, παρ. 71, *Inze v. Austria*, απόφαση της 28 Οκτωβρίου 1987, παρ. 36, *Haas v. the Netherlands*, απόφαση της 13 Ιανουαρίου 2004, παρ. 41.

που προστατεύεται από την ΕΣΔΑ (για παράδειγμα, ελευθερία της θρησκείας ή ελευθερία επιλογής του γενετήσιου προσανατολισμού), το Άρθρο 14 δεν θα εφαρμόζεται. Ως αποτέλεσμα, ένας αριθμός υποθέσεων διακριτικής συμπεριφοράς σε σχέση με την πρόσβαση στην εργασία δεν θα θεωρείται ότι εμπίπτει στην εφαρμογή του Άρθρου 14 της ΕΣΔΑ.⁶²

Παρόλο που το Άρθρο 14 της ΕΣΔΑ έχει περιορισμένη εφαρμογή, αυτό εν μέρει αντισταθμίζεται στο σύστημα της Σύμβασης με έναν αριθμό παραγόντων.⁶³ Κατά πρώτο λόγο, το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ προστατεύει το «δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής». Λόγω της ευρείας ερμηνείας που έχει δοθεί σε αυτή τη διάταξη από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η απαίτηση της μη διακριτικής μεταχείρισης εκτείνεται σε μια πληθώρα καταστάσεων οι οποίες θα είχαν αποκλεισθεί υπό μια ακριβή και πιο περιορισμένη ανάγνωση της Σύμβασης.⁶⁴ Για παράδειγμα, αυτό θα μπορούσε να σημαίνει ότι ο τρόπος σύμφωνα με τον οποίο δίδονται επιδόματα σε άτομα με αναπηρία θα πρέπει να είναι σύμφωνος με το Άρθρο 14 ΕΣΔΑ, αποκλείοντας έτσι συστήματα σύμφωνα με τα οποία τέτοια επιδόματα δίδονται με τρόπο αντίθετο στην αρχή της ίσης μεταχείρισης.⁶⁵ Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι δημόσιες αρχές δεν ήταν υποχρεωμένες από το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, να λάβουν μέτρα με σκοπό να διευκολύνουν την κοινωνική ή επαγγελματική ενσωμάτωση των ατόμων με αναπηρία, για παράδειγμα διασφαλίζοντας την προσβασιμότητα σε ιδιωτικά θαλάσσια θέρετρα⁶⁶ ή δημόσια κτίρια σε άτομα με κινητικά προβλήματα⁶⁷ ή παρέχοντάς τους με κάποια βοηθήματα τα οποία θα μείωναν την εξάρτησή τους από άλλους.⁶⁸ Το Δικαστήριο κατέληξε ότι, επειδή το Άρθρο 8 ΕΣΔΑ δεν ήταν εφαρμοστέο σε αυτές τις περιπτώσεις, δεν μπορούσε να εφαρμοστεί ούτε το Άρθρο 14 της ΕΣΔΑ.

Κατά δεύτερο λόγο, σε ορισμένες περιπτώσεις η διακριτική μεταχείριση λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, φύλου, θρησκείας ή γενετήσιου προσανατολισμού, μπορεί να αποτελέσει ταπεινωτική μεταχείριση που απαγορεύεται, χωρίς την ύπαρξη αιτιολόγησης, από το Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ.⁶⁹ Σε ορισμένες περιπτώσεις, η άρνηση να ληφθούν υπόψη οι συγκεκριμένες ανάγκες ενός ατόμου με αναπηρία ώστε να παρασχεθούν κάποιες ευκολύνσεις, μπορεί να αποτελέσει μια μορφή ταπεινωτικής μεταχείρισης: στην απόφαση *Price v. the United Kingdom*, το Δικαστήριο κατέληξε ότι παρά την απουσία οποιασδήποτε θετικής πρόθεσης για να ταπεινωθεί ο αιτών, η κράτηση ενός ατόμου με σοβαρές αναπηρίες σε τέτοιες συνθήκες συνιστά διακριτική μεταχείριση σε αντίθεση με το Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ.

Σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, μια διακριτική μεταχείριση συνιστά διάκριση υπό την έννοια του Άρθρου 14, εάν δεν υπάρχει μια αντικειμενική και λογική δικαιολόγηση, δηλαδή εάν δεν επιδιώκει ένα νόμιμο σκοπό ή αν δεν υπάρχει λογική σχέση αναλογικότητας μεταξύ των μέσων και του σκοπού που επρόκειτο να πραγματοποιηθεί.⁷⁰ Η εξέτα-

---

⁶² Σε εξαιρετικές υποθέσεις όπου επιβάλλονται υπέρμετρες απαγορεύσεις, η μη δυνατότητα του ατόμου να έχει πρόσβαση σε κάποια επαγγέλματα μπορεί να θεωρηθεί ανάμιξη στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, π.χ. *Sidabras and Dziutas v. Lithuania*, απόφαση της 27 Ιουλίου 2004, παρ. 48.

⁶³ *Clare Ovey & Robin C.A. White*, *European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2002, (349).

⁶⁴ *Petrovic v. Austria*, απόφαση της 27 Μαρτίου 1998, παρ. 26-27.

⁶⁵ *Koua Poirrez v. France*, απόφαση της 30 Σεπτεμβρίου 2003 σχετικά με επίδομα σε ενήλικους με αναπηρία που δεν δόθηκε στον αιτούντα λόγω της εθνικότητάς του. Το Δικαστήριο έκρινε ότι στην περίπτωση αυτή υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου.

⁶⁶ *Botta v. Italy*, απόφαση της 24 Φεβρουαρίου 1998.

⁶⁷ *Zehlanova and Zehnal v. the Czech Republic*, απόφαση της 14 Μαΐου 2002.

⁶⁸ *Sentges v. the Netherland*, απόφαση της 8 Ιουλίου 2003 (αριθ. αίτ. 27677/02).

⁶⁹ *Cyprus v. Turkey*, απόφαση της 10 Μαΐου 2001, παρ. 309, *Smith and Grady v. the United Kingdom*, απόφαση της 27 Σεπτεμβρίου 1999, παρ. 121.

⁷⁰ *Karlheinz Schmidt v. Germany*, απόφαση της 18 Ιουλίου 1994.

ση μιας υπόθεσης για διακριτική συμπεριφορά απαιτεί, επομένως, μια διμερή ανάλυση, εστιάζοντας πρώτον στο σκοπό που επιδιώχθηκε, και δεύτερον στη σχέση μεταξύ της διαφοροποίησης στη μεταχείριση και την πραγματοποίηση του σκοπού. Έτσι, αν μια διακριτική συμπεριφορά βασίζεται σε μία από τις αιτίες διακρίσεων, δεν αρκεί μόνο να επιδιώκει έναν νόμιμο στόχο αποδεικνύοντας μια εύλογη σχέση αναλογικότητας με αυτόν τον στόχο, αλλά πρέπει να αιτιολογηθεί βάσιμα ότι η διακριτική μεταχείριση είναι όχι μόνο κατάλληλη για την πραγματοποίηση του νόμιμου στόχου, αλλά και αναγκαία.

Ακόμη και όπου η απαίτηση αναγνώρισης διακριτικής συμπεριφοράς θεωρείται ξεκάθαρα από το ΕΔΔΑ ότι αφορά μία από τις αιτίες διακρίσεων, δεν οδηγεί πάντα στην παραδοχή της διακριτικής μεταχείρισης. Το Δικαστήριο έχει παραδεχθεί ότι είναι δυνατόν να δικαιολογήσουν διακριτική μεταχείριση βασισμένη στις αιτίες διακρίσεων, λόγοι που από τη φύση τους σε ορισμένες περιπτώσεις ακυρώνουν τις εγγυήσεις που παρέχονται σε ομάδες ατόμων καθοριζόμενες από το φύλο τους, τον γενετήσιο προσανατολισμό τους ή την εθνικότητα. Για παράδειγμα, το Δικαστήριο δέχτηκε ότι «η προστασία της οικογένειας με την παραδοσιακή έννοια του όρου είναι, κατ' αρχήν, μια σημαντική και νόμιμη αιτία που μπορεί να δικαιολογήσει μια διακριτική μεταχείριση» βασισμένη στην ομοφυλοφιλική ή ετεροφιλική φύση μιας σχέσης, εφόσον μια τέτοια διακριτική μεταχείριση είναι αναγκαία για την προστασία της παραδοσιακής έννοιας της οικογένειας.⁷¹

Παρά τις ανωτέρω διαπιστώσεις, και την πιθανή επέκταση στο μέλλον της εφαρμογής του Άρθρου 14 ΕΣΔΑ σε συνδυασμό ιδίως με το Άρθρο 8 ΕΣΔΑ και το Άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, η απαγόρευση των διακρίσεων σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου «στην απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών» που αυτή θέτει παραμένει περιορισμένη. Ιδιαίτερα, εκτός αν βασίζεται στην απόλαυση ενός δικαιώματος ή ελευθερίας της Σύμβασης – στην οποία περίπτωση θα αναλυθεί γενικά, και όχι μόνο κάτω από την διάταξη της μη διάκρισης του Άρθρου 14 ΕΣΔΑ – η διακριτική μεταχείριση στην εργασία και απασχόληση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 14 ΕΣΔΑ.

Πρόσθετο Πρωτόκολλο Νο.12

Άρθρο 1 - Γενική απαγόρευση της διάκρισης

1. Η απόλαυση οποιουδήποτε δικαιώματος που προβλέπεται από τον νόμο θα εξασφαλιστεί χωρίς διάκριση για οποιοδήποτε λόγο όπως το φύλο, η φυλή, το χρώμα, η γλώσσα, η θρησκεία, η πολιτική ή άλλη άποψη, η εθνική ή κοινωνική προέλευση, η σχέση με μια εθνική μειονότητα, η ιδιοκτησία, η γέννηση ή άλλη ιδιότητα.
2. Κανένας δεν θα υποστεί δυσμενείς διακρίσεις από οποιαδήποτε δημόσια αρχή για οποιονδήποτε λόγο όπως εκείνοι που αναφέρονται στην παράγραφο.

Παρόλο που το Άρθρο 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου Νο. 12 αφορά μόνο «την απόλαυση οποιουδήποτε δικαιώματος που προβλέπεται από το νόμο», η προστασία από τις διακρίσεις που παρέχεται από αυτό καλύπτει μεγαλύτερη έκταση από αυτή που παρέχεται με το Άρθρο 14 της ΕΣΔΑ.⁷² Όπου η διακριτική μεταχείριση βασίζεται σε άλλες αιτίες και όχι στην άσκηση των δικαιωμάτων που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μπορεί να βασιστεί στο Πρόσθετο Πρωτόκολλο Νο.12 ώστε να επεκτείνει τη δικαιοδοσία του στις καταστάσεις που δεν ρυθμίζονται από το Άρθρο 14 ΕΣΔΑ.

⁷¹ *Karner v. Austria*, απόφαση της 24 Ιουλίου 2003, παρ. 40.

⁷² Ίδ. J. Schokkenbroek, “A New European Standard Against Discrimination: Negotiating Protocol n° 12 to the European Convention on Human Rights”, σε J. Niessen and Isabelle Chopin (eds.), *The Development of Legal Instruments to Combat Racism in a Diverse Europe*, Martinus Nijhoff Publ., Leiden/Boston, 2004, σελ. 61-79.

Το Άρθρο 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου Νο.12 επιβάλλει άμεσες υποχρεώσεις μόνο στις κρατικές αρχές. Ωστόσο, μπορεί να τεθεί μια υποχρέωση στα κράτη να υιοθετήσουν μέτρα για την απαγόρευση των διακρίσεων από ιδιωτικούς φορείς, σε καταστάσεις όπου η αποτυχία υιοθέτησης τέτοιων μέτρων θα ήταν ξεκάθαρα αδικαιολόγητη και θα στερούσε τα άτομα από την απόλαυση των δικαιωμάτων που προστατεύονται από τον νόμο. Η Επεξηγηματική Αναφορά στο Πρόσθετο Πρωτόκολλο Νο.12 αναφέρει στην παράγραφο 26 ότι «η αποτυχία παροχής προστασίας από τις διακρίσεις στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, μπορεί να είναι τόσο ξεκάθαρη και σοβαρή που πιθανόν να προκύπτει ευθύνη του Κράτους και τότε θα μπορούσε να εφαρμοστεί το Άρθρο 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου». Παρόλο που κάποιες θετικές υποχρεώσεις μπορεί να επιβληθούν στα Κράτη για την αποφυγή των διακρίσεων μεταξύ ιδιωτών, τα Κράτη δεν μπορούν, με το πρόσχημα της προστασίας από τις διακρίσεις, να αναμειχθούν δυσανάλογα με το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής, όπως προστατεύεται από το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

Στην προοδευτική ανάπτυξη του δικαίου κατά των διακρίσεων στην Ευρώπη, πιστεύουμε πως, παρά την σημαντική επίδραση που παραδοσιακά ασκούσε η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στα θεμελιώδη δικαιώματα της έννομης τάξης της Κοινότητας, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης θα αποκτήσει αυξανόμενη σπουδαιότητα. Αυτό οφείλεται όχι μόνο στο περιορισμένο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 14 της ΕΣΔΑ – το οποίο δεν αναπληρώνεται με την ψήφιση του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου Νο.12, καθώς έχει κυρωθεί από έναν μικρό αριθμό κρατών - αλλά και στο γεγονός ότι, με την υποβολή κρατικών εκθέσεων που καθιστούν δυνατή την παρακολούθηση σε τακτική βάση της προόδου που γίνεται για την προστασία των δικαιωμάτων του Χάρτη και των συλλογικών προσφυγών που στοχεύουν σε γενικούς νόμους και πολιτικές, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων πιθανόν να βρίσκεται σε καλύτερη θέση από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για την ανάπτυξη νομολογίας και στην ύπαρξη θετικής δράσης για την κοινωνική και επαγγελματική ενσωμάτωση των πιο ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού.

3.2 ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Η Συνθήκη για την ΕΕ, στο Άρθρο 6, προσδιορίζει τις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, καθώς και του κράτους δικαίου, ως αρχές κοινές που διέπουν τη δράση όλων των κρατών μελών. Ο σεβασμός των διεθνών συμβάσεων προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και οι απορρέουσες από το διεθνές δίκαιο αρχές αποτελούν γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου. Ειδικότερα, η αρχή της ισότητας αποτελεί οικουμενικό δικαίωμα και η εξάλειψη των διακρίσεων αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των κοινών επιδιώξεων των κρατών μελών της ΕΕ

Στα πρώτα βήματά της η προσέγγιση της ευρωπαϊκής πολιτικής για την αναπηρία βασιζόταν στο ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας, βάσει του οποίου τα προβλήματα της αναπηρίας είναι αποτέλεσμα της σωματικής ή διανοητικής δυσλειτουργίας που έχουν τα άτομα και δεν σχετίζονται με το περιβάλλον που ζουν. Το 1993, που τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη του Μάαστριχτ για την ίδρυση της ΕΕ, υπήρχε ένας αριθμός ασήμαντων και αντικρουόμενων κατευθύνσεων, που στόχευαν στην ομάδα των ατόμων με αναπηρία, ωστόσο δεν υπήρχε καμία σχετική αναφορά σε νομοθετικά κείμενα. Για τον λόγο αυτό, ήταν δύσκολο για την Κοινότητα να αναπτύξει οποιαδήποτε πολιτική για την αναπηρία, οι δε πρωτοβουλίες που λήφθηκαν δεν ήταν δεσμευτικές ή είχαν τη μορφή προγραμμάτων δράσης. Οι βασικοί στόχοι των προγραμμάτων αυτών ήταν η προώθηση της ανταλλαγής πληροφοριών και καλών πρακτικών και η συμβολή στην ανάπτυξη μιας ευρύτερης πολιτικής για την αναπηρία. Τα προγράμματα δράσης ήταν από το 1974 έως το 1996 ο στυλοβάτης της Ευρωπαϊκής πολιτικής για την αναπηρία, γε-

γονός που καταδεικνύει πόσο περιορισμένες ήταν οι νομοθετικές αρμοδιότητες της Κοινότητας προς αυτή την κατεύθυνση.⁷³

Μόλις το 1996 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο της ΕΕ υιοθέτησαν το κοινωνικό μοντέλο για την αναπηρία, το οποίο υποστηρίζει ότι η ρίζα της αναπηρίας βρίσκεται στην αποτυχία του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος να ανταποκριθεί στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και όχι στην ανικανότητα των ατόμων με αναπηρία να προσαρμοστούν στο περιβάλλον. Έτσι, τον Ιούλιο του 1996 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε μια *Ανακοίνωση για την Ισότητα των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία*, που ήταν η πρώτη ολοκληρωμένη στρατηγική στο θέμα αυτό, εμπνευσμένη από τους Πρότυπους Κανόνες του Ο.Η.Ε. για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία. Σκοπός της Ανακοίνωσης, που βασίστηκε στο κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας, ήταν να δώσει «μια ανανεωμένη ώθηση προς τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας». Στη συνέχεια, τον Δεκέμβριο του 1996, το Συμβούλιο της ΕΕ ενέκρινε *Ψήφισμα για την Ισότητα των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία*, όπου επαναβεβαίωσε τη δέσμευσή του στις βασικές αρχές και αξίες των Πρότυπων Κανόνων του Ο.Η.Ε. και στις αρχές της ισότητας των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία και καλούσε τα Κράτη μέλη καθώς και τα άλλα όργανα της Κοινότητας να λάβουν δράση για την επίτευξη των στόχων αυτών. Παρά το περιορισμένο νομικό status, τα δύο αυτά κείμενα ήταν πολύ σημαντικά, καθώς χάραξαν την πορεία για τη μετέπειτα εξέλιξη της πολιτικής και δημιούργησαν το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι φορείς της Κοινότητας θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στις νέες δυνατότητες που παρουσιάστηκαν με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ του 1997.⁷⁴

3.2.1 Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης υπογράφηκε το 1961 από τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, ως συμπληρωματικός της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στον τομέα των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων. Αποτελεί τον συμβατικό αλλά χαλαρό βραχίονα του Συμβουλίου της Ευρώπης στα κοινωνικά δικαιώματα,⁷⁵ κυρίως λόγω της γενικής διατύπωσης των άρθρων του. Περιλαμβάνει θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα των εργαζομένων, όπως το δικαίωμα στην εργασία, την απαγόρευση υποχρεωτικής εργασίας, το δικαίωμα σε εύλογη αμοιβή, το δικαίωμα συλλογικών διαπραγματεύσεων, το δικαίωμα προστασίας παιδιών, εφήβων και γυναικών, αλλά και δικαιώματα που εκτείνονται εκτός της σφαίρας της εργασίας, όπως το δικαίωμα προστασίας της υγείας, το δικαίωμα κοινωνικής ασφάλισης, το δικαίωμα στην υγειονομική περίθαλψη και στις υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, το δικαίωμα της οικογένειας σε κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία, το δικαίωμα των μητέρων και των παιδιών σε κοινωνική και οικονομική προστασία, το δικαίωμα ανάληψης εργασίας στην επικράτεια άλλων Κρατών μελών και το δικαίωμα προστασίας των εργαζομένων μεταναστών και των οικογενειών τους.

Ο αρχικός κατάλογος των 19 προστατευόμενων δικαιωμάτων ανανεώθηκε με το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο του 1988 με τέσσερα ακόμη δικαιώματα εμπνευσμένα από την κοινωνική νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (το δικαίωμα σε ίσες ευκαιρίες και ισότιμη μεταχείριση στην απασχόληση και εργασία χωρίς διακρίσεις λόγω φύλου, το δικαίωμα πληροφόρησης και διαβούλευσης, το δικαίωμα συμμετοχής στον καθορισμό και στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και το δικαίωμα των ηλικιωμένων στην κοινωνική πρόνοια). Ο Χάρτης ανανεώθηκε επίσης με το Τροποποιητικό Πρωτόκολλο του 1991 και το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο του 1995. Με την τελευταία αυτή τροποποίηση βελτιώ-

⁷³ Ε.Σ.Α.μεΑ., *Ακτιβιστές και Συνήγοροι των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία*, Εγχειρίδιο, Σεπτέμβριος 2005, σελ. 20.

⁷⁴ Ε.Σ.Α.μεΑ., *Ακτιβιστές και Συνήγοροι των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία*, Εγχειρίδιο, Σεπτέμβριος 2005, σελ. 23.

⁷⁵ Ρούκουνας Εμ., *Διεθνής Προστασία των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων*, Αθήνα 1995, σελ. 204.

θηκε η αποτελεσματικότητα του Χάρτη, καθώς καθιερώθηκε το δικαίωμα της συλλογικής προσφυγής σε περίπτωση παραβίασης διατάξεων του Χάρτη από συμβαλλόμενο κράτος. Σύμφωνα με το Άρθρο 1, δικαίωμα υποβολής συλλογικών προσφυγών παρέχεται σε διεθνείς και εθνικές οργανώσεις εργοδοτών και εργατικών συνδικάτων καθώς σε διεθνείς και εθνικές⁷⁶ μη κυβερνητικές οργανώσεις με την ιδιότητα του εταίρου του Συμβουλίου της Ευρώπης, που αναφέρονται σε έναν κατάλογο της Κυβερνητικής Επιτροπής του Κοινωνικού Χάρτη. Οι αναπηρικές οργανώσεις με την ιδιότητα του εταίρου είναι το Ευρωπαϊκό Φόρουμ για την Αναπηρία, η οργάνωση για την νοητική υστέρηση Inclusion Europe, η οργάνωση για τον αυτισμό Autisme Europe, η διεθνής ομοσπονδία Hydrocephalus και Spina Bifida και η οργάνωση για την νοητικές διαταραχές Mental Health Europe.

Στις 3 Μαΐου του 1996, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης ανανεώθηκε για να καλύψει έναν ευρύτερο αριθμό θεμάτων, όπως το δικαίωμα προστασίας των εργαζομένων σε περιπτώσεις τερματισμού της εργασίας ή πτώχευσης του εργοδότη, το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια στην εργασία, το δικαίωμα συνδυασμού επαγγελματικών και οικογενειακών ευθυνών, την προστασία των αντιπροσώπων τους, το δικαίωμα στην προστασία από την πενία και τον κοινωνικό αποκλεισμό και το δικαίωμα στη στέγαση.

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1961 δεν περιείχε κάποια ξεκάθαρη διάταξη για ίση μεταχείριση ή κατά των διακρίσεων,⁷⁷ παρόλο που το Προοίμιο αναφέρει ότι «η απόλαυση των κοινωνικών δικαιωμάτων θα πρέπει να διασφαλίζεται χωρίς διάκριση λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, θρησκείας, πολιτικών πεποιθήσεων, εθνική ή κοινωνική καταγωγή». Ωστόσο, τα κράτη μέλη ανέλαβαν την ευθύνη να «προστατεύουν αποτελεσματικά το δικαίωμα των εργαζομένων στη μη υποχρεωτική εργασία», όπως ορίζει το άρθρο 1 παρ. 2 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη.

Η πρώτη Επιτροπή των Εμπειρογνομόνων και πλέον Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων ερμήνευσε αυτό το άρθρο σε συνδυασμό με το Προοίμιο, ως απαγόρευση όλων των ειδών των διακρίσεων, άμεσων ή έμμεσων, σε σχέση με την εργασία.⁷⁸ Σύμφωνα με αυτήν, μεγαλύτερη προστασία θα μπορούσε να παρασχεθεί σχετικά με ορισμένους λόγους, όπως το φύλο ή φυλετική ή εθνοτική καταγωγή. Τα κράτη τα οποία έχουν υπογράψει αυτή τη διάταξη θα πρέπει, κατά τη γνώμη της Επιτροπής, «να λάβουν νομικά μέτρα για να κατοχυρώσουν την αποτελεσματικότητα της απαγόρευσης των διακρίσεων», διασφαλίζοντας σε όλα τα πρόσωπα που καλύπτονται από τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη - που είναι οι υπήκοοι των Κρατών που υπέγραψαν τη συγκεκριμένη διάταξη και Κρατών μελών του Χάρτη, αλλά όχι υπήκοοι των τρίτων χωρών – ότι θα έχουν πρόσβαση στην εργασία και δεν θα τυγχάνουν διακριτικής μεταχείρισης».

Ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1996 πρόσθεσε δύο σημαντικές τροποποιήσεις σχετικά με την καταπολέμηση των διακρίσεων. Κατ' αρχάς, στο Μέρος V προστέθηκε το Άρθρο E, σύμφωνα με το οποίο «η εξάσκηση των δικαιωμάτων που προβλέπονται από αυτόν τον Χάρτη θα διασφαλίζεται χωρίς διάκριση οφειλόμενη σε λόγο όπως φυλή, χρώμα, φύλο, γλώσσα, θρησκεία, πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, εθνική ή κοινωνική καταγωγή, υγεία, σύνδεσμο με εθνική μειονότητα, γέννηση ή άλλη κατάσταση».

Στην απόφασή της σχετικά με τη συλλογική προσφυγή No. 13/2002 της οργάνωσης Autisme Europe κατά Γαλλίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων αποφάσισε ότι η Γαλλία είχε παραβιάσει τα Άρθρα 15 παρ. 1 (που αναφέρεται στην υποχρέωση του Κράτους να λάβει τα απαραίτητα

⁷⁶ Στην περίπτωση των εθνικών μη κυβερνητικών οργανώσεων, απαιτείται μια δήλωση του Κράτους μέλους ότι αναγνωρίζει αυτό το δικαίωμα.

⁷⁷ Το άρθρο 4 παρ. 3 ωστόσο αναγνωρίζει «το δικαίωμα των ανδρών και γυναικών εργαζομένων σε «ισότιμη αμοιβή για εργασία ίσης αξίας».

⁷⁸ Concl. 2002, παρ. 22-28 (Γαλλία).

μέτρα για να παρέχει στα άτομα με αναπηρία καθοδήγηση, εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση) και 17 παρ. 1 (που παραθέτει τα κριτήρια για την αποτελεσματική άσκηση αυτού του δικαιώματος, με την καθιέρωση και διατήρηση φορέων και υπηρεσιών αποτελεσματικών και επαρκών για τον σκοπό αυτό) του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, είτε αυτοτελώς είτε σε συνδυασμό με το άρθρο Ε (που απαγορεύει τις διακρίσεις). Οι λόγοι της παραβίασης αυτών των διατάξεων από τη Γαλλία, όπως δέχτηκε η Επιτροπή, ήταν εξαιτίας του γεγονότος ότι η αναλογία παιδιών με αυτισμό που σπούδαζαν είτε σε γενικά είτε σε ειδικά σχολεία είναι πολύ κατώτερη από αυτή των άλλων παιδιών, είτε υγιή είτε με αναπηρία, και εξαιτίας της χρόνιας έλλειψης φροντίδας και υπηρεσιών υποστήριξης για τους αυτιστικούς ενήλικες.

Στο σκεπτικό αυτής της απόφασης η Επιτροπή τόνισε ότι η εισαγωγή του Άρθρου Ε ως ξεχωριστού άρθρου του Αναθεωρημένου Χάρτη καταδεικνύει την αυξημένη σημασία που έδωσε ο νομοθέτης στην αρχή της μη διάκρισης σχετικά με την απόλαυση των διαφόρων θεμελιωδών δικαιωμάτων που περιλαμβάνονται στον Χάρτη, και ότι αυτή η διάταξη θα πρέπει να διαβάζεται σε αναλογία με το Άρθρο 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο αφορά την προστασία από τις διακρίσεις στην εξάσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, παρόλο που το Άρθρο Ε του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη δεν έχει αυτοτελή ύπαρξη (καθώς μπορεί να προταθεί μόνο σε συνδυασμό με κάποια άλλη ουσιώδη διάταξη του Χάρτη), ωστόσο η προστασία που παρέχει είναι πολύ πιο ευρεία από αυτή του Άρθρου 14 της ΕΣΔΑ, λόγω του ότι ο Χάρτης καλύπτει πολύ περισσότερα δικαιώματα, όπως για παράδειγμα το δικαίωμα στην εργασία, στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, στην προστασία της υγείας, στην κοινωνική πρόνοια για τους ηλικιωμένους, στην προστασία από την πενία και τον κοινωνικό αποκλεισμό, ή το δικαίωμα στη στέγαση.

Η Επιτροπή επίσης ανέφερε την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρώπινων Δικαιωμάτων στην υπόθεση *Θλιμμένος κατά Ελλάδας* σχετικά με το ότι η αρχή της μη διάκρισης «παραβιάζεται επίσης όταν τα Κράτη χωρίς μια αντικειμενική και λογική αιτιολόγηση αποτυγχάνουν να μεταχειριστούν διαφορετικά άτομα των οποίων οι καταστάσεις είναι ουσιωδώς διαφορετικές» και κατέληξε λέγοντας ότι η ανθρώπινη διαφορετικότητα σε μια δημοκρατική κοινωνία δεν πρέπει μόνο να κρίνεται θετικά αλλά πρέπει να αντιμετωπίζεται και με σοφία, ώστε να διασφαλίζεται πραγματική και αποτελεσματική ισότητα. Η Επιτροπή έκρινε ότι το Άρθρο Ε του Χάρτη όχι μόνο απαγορεύει την άμεση διάκριση αλλά και όλες τις μορφές της έμμεσης διάκρισης, η οποία μπορεί να προκύψει από την αποτυχία να ληφθούν υπόψη έγκαιρα και με θετικό τρόπο όλες οι σχετικές διαφορές ή την αποτυχία να υιοθετηθούν επαρκή μέτρα για να διασφαλιστεί ότι τα δικαιώματα και τα συλλογικά πλεονεκτήματα που παρέχονται σε όλους είναι πραγματικά προσβάσιμα και από όλους.

Η δεύτερη σημαντική τροποποίηση του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη ήταν η τροποποίηση του Άρθρου 15 που αφορά τα άτομα με αναπηρία, ώστε να ενδυναμώσει το δικαίωμά τους στην ανεξαρτησία, κοινωνική ενσωμάτωση και συμμετοχή στη ζωή της κοινότητας, ξεπερνώντας μια προσέγγιση επικεντρωμένη, σύμφωνα με το αρχικό άρθρο του 1961, στην αποκατάσταση και κοινωνική ένταξη. Ειδικότερα, το άρθρο αυτό έχει ως εξής:

Άρθρο 15 – Το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην ανεξαρτησία, κοινωνική ενσωμάτωση και συμμετοχή στη ζωή της κοινότητας

Με σκοπό τη διασφάλιση στα άτομα με αναπηρία, ανεξάρτητα από την ηλικία, τη φύση και την προέλευση της αναπηρίας τους, της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος στην ανεξαρτησία, την κοινωνική ενσωμάτωση και τη συμμετοχή στη ζωή της κοινότητας, τα συμβαλλόμενα Μέλη αναλαμβάνουν, ιδιαίτερα:

1. Να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να παράσχουν στα άτομα με αναπηρία καθοδήγηση, εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση στο πλαίσιο γενικών σχεδίων όπου είναι δυνατόν ή, όπου αυτό δεν είναι δυνατό, μέσω εξειδικευμένων φορέων, δημοσίων ή ιδιωτικών.
2. Να προωθήσουν την πρόσβασή τους στην εργασία μέσω όλων των μέτρων που ενθαρρύνουν τους εργοδότες να προσλάβουν και να κρατήσουν στην εργασία άτομα με αναπηρία στο συνηθισμένο εργασιακό περιβάλλον και να προσαρμόσουν τις συνθήκες εργασίας στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία ή, όπου αυτό δεν είναι δυνατόν λόγω της αναπηρίας, με τη ρύθμιση ή τη δημιουργία προστατευόμενης απασχόλησης βάσει της βαρύτητας της αναπηρίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τέτοια μέτρα μπορεί να απαιτήσουν προσφυγή σε εξειδικευμένη τοποθέτηση και υπηρεσίες υποστήριξης,
3. Να προωθήσουν την πλήρη κοινωνική ενσωμάτωση και συμμετοχή τους στη ζωή της κοινότητας ειδικότερα μέσω μέτρων, συμπεριλαμβανομένων τεχνικών βοηθημάτων, που στοχεύουν να ξεπεραστούν τα εμπόδια στην επικοινωνία και την κινητικότητα διευκολύνοντας την πρόσβαση στη μεταφορά, στην κατοικία, στις πολιτιστικές δραστηριότητες και στον ελεύθερο χρόνο.

Στις πρώτες επεξηγήσεις του αναθεωρημένου Άρθρου 15 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων σχολίασε ότι αυτή η διάταξη «προωθεί την αλλαγή στην πολιτική της αναπηρίας που έχει πραγματοποιηθεί την τελευταία δεκαετία πέρα από την πρόνοια και τον διαχωρισμό προς την ένταξη και επιλογή», θεωρώντας ότι το άρθρο αυτό ενσωματώνει μια απαίτηση για μη διάκριση. Η Επιτροπή έκρινε πως, δεδομένου ότι το Άρθρο 15 παρ. 1 του Αναθεωρημένου Χάρτη αναφέρει ρητά τη λέξη «εκπαίδευση», η ύπαρξη νομοθεσίας κατά των διακρίσεων είναι αναγκαία ως ένα σημαντικό εργαλείο για την προώθηση της ένταξης των παιδιών με αναπηρία σε γενικές εκπαιδευτικές δομές. Τέτοια νομοθεσία θα έπρεπε, τουλάχιστον, να απαιτεί μια πειστική δικαιολόγηση των ειδικών ή ξεχωριστών εκπαιδευτικών συστημάτων και να παρέχει μια αποτελεσματική αντιμετώπιση για αυτούς που αποκλείστηκαν παράνομα ή απομονώθηκαν ή με άλλο τρόπο στερήθηκαν ένα αποτελεσματικό δικαίωμα στην εκπαίδευση.⁷⁹

Για τη διάταξη της παραγράφου 3, που αφορά την ένταξη και συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινότητα, η Επιτροπή θεωρεί ότι αυτή η διάταξη ενσωματώνει την απαίτηση για θετικά μέτρα προκειμένου να επιτευχθεί η πρόσβαση στη στέγαση, μεταφορά, επικοινωνίες, στις πολιτιστικές δραστηριότητες και στον ελεύθερο χρόνο. Επιπλέον, η Επιτροπή απαιτεί ότι «θα πρέπει να ζητείται η συμβουλή των ατόμων με αναπηρία και των αντιπροσωπευτικών τους οργάνωσεων στο σχεδιασμό και συνεχή ανανέωση τέτοιων θετικών μέτρων δράσης»,⁸⁰ η δε παράγραφος 3 του Άρθρου 15 «απαιτεί την ύπαρξη νομοθεσίας κατά των διακρίσεων που να καλύπτει και την δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα σε τομείς όπως στέγαση, μεταφορές, επικοινωνίες, πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, όπως επίσης και αποτελεσματικά μέτρα για αυτούς που έχουν βιώσει παράνομη μεταχείριση».⁸¹

3.2.2 Ευρωπαϊκός Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

Στις 7 Δεκεμβρίου του 2000 στη Νίκαια, το Συμβούλιο, το Κοινοβούλιο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακήρυξαν επίσημα τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, ο οποίος καλύπτει έναν μεγάλο αριθμό δικαιωμάτων που προστατεύονται στο πλαίσιο της ΕΕ.

⁷⁹ Concl. 2003-1, p. 159 (France-Article 15 para.1); Concl. 2003-1, p. 292 (Italy-Article 15 para. 1); Concl. 2003-2, p. 498 (Slovenia-Article 15 para.1); Concl. 2003-2, p. 608 (Sweden-Article 15 para. 1).

⁸⁰ Concl. 2003-1, p.168 (France-Article 15 para. 3); Concl. 2003-1, p.507 (Slovenia-Article 15 para. 3).

⁸¹ Concl. 2003-1, p. 170 (France-Article 15 para. 3); Concl. 2003-1, p. 298 (Italy-Article 15 para. 3) ; Concl. 2003-2, p. 508 (Slovenia-Article 15 para. 3); Concl. 2003-2, p. 614 (Sweden-Article 15 para. 3).

Το Άρθρο 21 παρ. 1 προβλέπει την απαγόρευση όλων των μορφών των διακρίσεων, καθώς ορίζει ότι «Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών προσημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, παρουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού». Το άρθρο αυτό έχει νεωτεριστικά χαρακτηριστικά, όπως την λεπτομερή αναφορά στους λόγους των διακρίσεων. Έτσι αναφέρονται συνολικά δεκαεπτά λόγοι διακρίσεων, εκ των οποίων η αναπηρία, η ηλικία, ο γενετήσιος προσανατολισμός και τα γενετικά χαρακτηριστικά δεν αναφέρονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ουσιαστικά, τα γενετικά χαρακτηριστικά δεν έχουν συμπεριληφθεί μέχρι τώρα σε κανένα άλλο σημαντικό διεθνές νομικό κείμενο ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιπλέον, η αναφορά των λόγων δεν είναι περιοριστική, καθώς οι λέξεις «..κάθε διάκριση ιδίως..» υπονοούν ότι βασικά κάθε λόγος διακριτικής μεταχείρισης εμπίπτει στο άρθρο αυτό. Να σημειωθεί ότι η διακριτική μεταχείριση λόγω της εθνικότητας αναφέρεται στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου.

Όπως και με τις άλλες διατάξεις κατά των διακρίσεων, δεν απαγορεύονται όλες οι διαφοροποιήσεις, αλλά μόνο αυτές που μπορεί να συνιστούν διακριτική μεταχείριση. Αυτό επιτρέπει την θετική δράση. Υπό αυτό το πρίσμα το Άρθρο 21 παρ 1 πρέπει να ερμηνευθεί σε συνάρτηση με το Άρθρο 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, από την οποία είναι εμπνευσμένο αυτό το άρθρο.⁸²

Το άρθρο 26 του Χάρτη αναφέρεται ρητά στα άτομα με αναπηρία. Βάσει αυτού:

Άρθρο 26 - Ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ατόμων με ειδικές ανάγκες να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινοτικό βίο.

Τα πρακτικά αποτελέσματα του Χάρτη, από την πλευρά ενός θύματος διακρίσεων, δυσχεραίνονται, ωστόσο, από το γεγονός ότι ο Χάρτης δεν έχει ακόμα δεσμευτική ισχύ. Προς το παρόν είναι μάλλον ασαφές αν το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θα λάβει τον Χάρτη υπόψη του όταν θα εξετάζει θέματα θεμελιωδών δικαιωμάτων. Πολλοί Γενικοί-Εισαγγελείς έχουν ήδη βασιστεί σε διατάξεις του Χάρτη για ερμηνείες του Κοινοτικού Δικαίου.⁸³ Από το 2004 και μετά, ο Χάρτης αποτελεί μέρος της νέας συνταγματικής Συνθήκης, εάν δε τα κράτη-μέλη κύρωσαν την Συνθήκη, θα ήταν νομικά δεσμευτικός.

3.2.3 Οδηγίες

Είναι γεγονός ότι, μέχρι τη Συνθήκη του Άμστερνταμ του 1997, υπήρχε αβεβαιότητα για το εύρος της κοινοτικής αρμοδιότητας στα ζητήματα διακρίσεων.⁸⁴ Ήταν το 1997 που τα κράτη-μέλη της ΕΕ αποφάσισαν ομόφωνα να προσθέσουν ένα νέο άρθρο στη Συνθήκη του Άμστερνταμ, με σκοπό την

⁸² Explanations for the Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union, Brussels, 11 October 2000 (18.10) (OR.fr) CHARTE 4473/00.

⁸³ Bell M., *Anti-Discrimination Law and the European Union*, Oxford University Press, New York, 2002: 9.

⁸⁴ Στάγκος Π., *Η κοινοτική αρμοδιότητα στην καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Η πολιτική επιχειρηματολογία και τα νομικά προβλήματα που ανακύπτουν από πρόσφατες προτάσεις για τη θεσμοθέτησή της*, Αρμενόπουλος, 1996, σελ. 818 επ.

κατάργηση των διακρίσεων. Αυτή ήταν η πρώτη αναφορά στην αναπηρία σε Ευρωπαϊκή Συνθήκη, καθώς μέχρι τότε υπήρχε ευρεία κοινοτική νομοθεσία και νομολογία σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας ή φύλου, αλλά όχι αναπηρίας. Το νέο Άρθρο 13 αποτέλεσε την αναγκαία νομική βάση δίνοντας στο Συμβούλιο της ΕΕ την εξουσία να υιοθετήσει μέτρα σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την κατάργηση των διακρίσεων. Ειδικότερα, το Άρθρο 13 της Συνθήκης του Άμστερνταμ ορίζει ότι «Με την επιφύλαξη των άλλων διατάξεων της παρούσας Συνθήκης και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που παρέχει αυτή στην Κοινότητα, το Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομόφωνα, μετά από πρόταση της Επιτροπής και διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, μπορεί να αναλάβει κατάλληλη δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού».

Όταν τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη του Άμστερνταμ την 1^η Μαΐου 1999, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβαλλε μια σειρά προτάσεων για την εφαρμογή του άρθρου 13 – μια τριμερή στρατηγική για την καταπολέμηση των διακρίσεων:

- Μια Οδηγία για εφαρμογή της ίσης μεταχείρισης ανεξάρτητα από φυλετική ή εθνοτική καταγωγή (**Οδηγία 2000/43/ΕΚ** του Συμβουλίου–the “Race Directive”).
- Μια Οδηγία για τη διαμόρφωση πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, *αναπηρίας*, ηλικίας και γενετήσιου προσανατολισμού (**Οδηγία 2000/78/ΕΚ** του Συμβουλίου–the “Employment Framework Directive”).
- Ένα **Κοινοτικό Πρόγραμμα Δράσης** που λειτούργησε από το 2000 μέχρι το 2006, με στόχους τη στήριξη της ανάλυσης και αξιολόγησης της έκτασης και του φαινομένου της διάκρισης στην ΕΕ και της αποτελεσματικότητας των μέτρων καταπολέμησής της, την παροχή βοήθειας στην ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των φορέων που δραστηριοποιούνται στην καταπολέμηση των διακρίσεων και την προώθηση και διάδοση των αξιών και πρακτικών που αποτελούν το υπόβαθρο της καταπολέμησης των διακρίσεων.

Το Άρθρο 13 και οι δύο Οδηγίες που βασίστηκαν σε αυτό, αποτελούν δύο βαθύτατους νεωτερισμούς. Ο πρώτος είναι ότι ένα ενιαίο και ευρύ πλαίσιο που εγγυάται την ίση μεταχείριση εγκαθιδρύεται στην Ευρωπαϊκή επικράτεια. Το πλαίσιο αυτό θα οδηγήσει τις χώρες με λιγότερο αναπτυγμένη νομοθεσία να συνταχθούν με τις κατώτατες κοινές προϋποθέσεις που θέτει η ΕΕ. Αυτός ο νεωτερισμός έχει ιδιαίτερη σημασία για την αρχή της ίσης μεταχείρισης ανεξάρτητα από θρησκεία ή πεποιθήσεις, *αναπηρία*, ηλικία και γενετήσιου προσανατολισμού. Αυτές οι έννοιες είχαν μέχρι τώρα πολύ λιγότερη βαρύτητα από την φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, οι οποίες ήδη καλύπτονται νομοθετικά από τα περισσότερα κράτη μέλη. Ο δεύτερος νεωτερισμός είναι οι νομικές εγγυήσεις που προσφέρει στα θύματα ατομικά. Λαμβάνοντας υπόψη την ομόφωνη άποψη των νομικών για την αποτυχία των διεθνών συμβάσεων και των εθνικών νομοθεσιών να προσφέρουν αποτελεσματική νομική προστασία στα θύματα ατομικά, η θέσπιση δικαστικών διαδικασιών που προστατεύουν τα θύματα είναι ένα σημαντικό βήμα. Ένα κοινό πλαίσιο κατώτατης προστασίας προσφέρεται πλέον στα πιθανά θύματα διακρίσεων σε όλη την επικράτεια της ΕΕ, με την επιφύλαξη πιο ευνοϊκών ρυθμίσεων σε εθνικό επίπεδο. Υπό αυτό το πρίσμα, το Άρθρο 13 αποτελεί εν μέρει την απάντηση στους περιορισμούς της αποτελεσματικότητας των διεθνών και εθνικών νομικών εργαλείων που αποσκοπούν στην καταπολέμηση των διακρίσεων.

Οδηγία 2000/78/ΕΚ για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ανάλυση υπό το πρίσμα των διακρίσεων λόγω αναπηρίας):

Πεδίο εφαρμογής

Το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας είναι πολύ ευρύ, καθώς το άρθρο 3 προστατεύει από τις διακρίσεις στους ακόλουθους τομείς:

- τους όρους πρόσβασης στην απασχόληση, στην αυτοαπασχόληση και στην εργασία, συμπεριλαμβαν-

νομένων των προαγωγών,

- την πρόσβαση σε όλα τα είδη και επίπεδα επαγγελματικού προσανατολισμού και επιμόρφωσης,
- τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των προαγωγών, των αμοιβών και των απολύσεων,
- την ιδιότητα του μέλους των εργαζομένων και τη συμμετοχή σε οργανώσεις εργαζομένων ή εργοδοτών ή σε επαγγελματικές οργανώσεις.

Η Οδηγία απαγορεύει διακρίσεις από φυσικά ή νομικά πρόσωπα στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Αυτό σημαίνει ότι ένας ιδιοκτήτης επιχείρησης έχει την ίδια υποχρέωση να μην κάνει διακρίσεις για τα άτομα με αναπηρία (ή οποιονδήποτε άλλο από τους προστατευόμενους λόγους), όπως και ο δημόσιος φορέας.

Το Άρθρο 13 και οι δύο Οδηγίες αποσκοπούν στο να θέσουν τις ελάχιστες προϋποθέσεις για την κατάργηση των διακρίσεων, όχι να εισάγουν ένα εκτεταμένο σύστημα ενιαίας νομικής προστασίας στην επικράτεια της ΕΕ. Έτσι, αντί να θεσπίσουν δεσμευτική νομοθεσία για όλα τα πεδία των διακρίσεων που καλύπτονται από το Άρθρο 13, δόθηκε προτεραιότητα σε μία στρατηγική κατώτατων ορίων - τα κράτη μέλη της ΕΕ μπορούν να θεσπίσουν μεγαλύτερη προστασία, εάν το επιθυμούν.

Ποιος προστατεύεται από τις διακρίσεις;

Η Οδηγία εφαρμόζεται σε όλα τα άτομα, δηλαδή φυσικά πρόσωπα, που κατοικούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είτε είναι πολίτες ενός κράτους-μέλους είτε πολίτες τρίτων χωρών, ανεξάρτητα από την ιθαγένεια του προσώπου, για οποιονδήποτε από τους απαγορευμένους λόγους (θρησκεία ή πεποιθήσεις, αναπηρία, ηλικία ή γενετήσιο προσανατολισμό). Έτσι, ένα πρόσωπο με αλβανική ιθαγένεια κατά του οποίου ασκούνται διακρίσεις στην Ελλάδα λόγω αναπηρίας ή γενετήσιου προσανατολισμού, προστατεύεται με τον ίδιο τρόπο όπως οι έλληνες υπήκοοι στην Ελλάδα που υπήρξαν θύματα τέτοιας διάκρισης. Η Οδηγία δεν καλύπτει, ωστόσο, διαφορετική μεταχείριση λόγω ιθαγένειας ή ανιθαγένειας ή μεταχείριση έναντι υπηκόων προερχόμενων από τρίτες χώρες ή απάτριδων, που απορρέει από τη νομική τους κατάσταση.

Ειδικότερα:

- A) Η πρόσβαση στην απασχόληση, συμπεριλαμβανομένων και των κριτηρίων επιλογής, είναι ένα πεδίο στρατηγικής σημασίας, όπου οι πρακτικές διακρίσεων είναι εξαιρετικά συχνές και συνήθως πολύ σοβαρές.
- Για παράδειγμα, ένας εργοδότης δεν μπορεί πλέον να απαιτεί κάποια συγκεκριμένα προσόντα ή να κάνει χρήση γραπτών τεστ τα οποία αποκλείουν αδικαιολόγητα άτομα με σωματική αναπηρία ή με ελαφρά διανοητική υστέρηση, εκτός εάν αυτά τα προσόντα, τεστ ή κριτήρια επιλογής έχουν άμεση σχέση με την εργασία και είναι μέρος των ουσιαστικών λειτουργιών της (π.χ. δεν μπορεί ο εργοδότης να απαιτεί από ένα άτομο υποψήφιο για θέση κηπουρού ή κομμώτριας να περάσει γραπτό τεστ ή να έχει απολυτήριο γυμνασίου, γιατί αποτελεί έμμεση διάκριση για τα άτομα με μαθησιακές δυσκολίες).
- B) Σχετικά με την επαγγελματική κατάρτιση και επιμόρφωση, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων,⁸⁵ ο ορισμός είναι πολύ ευρύς και καλύπτει σχεδόν όλη την μετασχολική εκπαίδευση, πανεπιστημιακή, τεχνικά ινστιτούτα, όπως επίσης και πιο παραδοσιακές μορφές επιμόρφωσης όπως πρακτικής άσκησης, εκτός από εκείνη την εκπαίδευση που αποσκοπεί στην παροχή γενικών γνώσεων και όχι την προετοιμασία για κάποιο επάγγελμα.

⁸⁵ *Gravier v City of Liege* C-293/83, *Barra v Belgium and City of Liege* C-309/85, *Blaziot v University of Liege* C-24/86.

Γ) Η Οδηγία δεν ορίζει ρητά αν οι χώροι προστατευόμενης εργασίας για τα άτομα με αναπηρία καλύπτονται από τις διατάξεις τους και ακόμη δεν έχουμε σχετική νομολογία από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Κάποια Κράτη μέλη κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας στην εθνική τους νομοθεσία συμπεριέλαβαν και τους χώρους προστατευόμενης εργασίας, όμως κάποια άλλα όχι.

Επαγγελματικές απαιτήσεις

Ωστόσο, δεν είναι όλα τα είδη της διακριτικής μεταχείρισης ενάντια στον νόμο. Η Οδηγία επιτρέπει τη διάκριση, αλλά μόνο σε πολύ εξαιρετικές περιπτώσεις και μόνο όταν πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις.

Σύμφωνα με το Άρθρο 3 παρ. 4, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέψουν ότι η Οδηγία δεν εφαρμόζεται στις ένοπλες δυνάμεις, στον βαθμό που αφορά τις διαφορές μεταχείρισης λόγω *αναπηρίας* ή ηλικίας.

Το Άρθρο 4 παρ. 1 της Οδηγίας είναι μια γενική διάταξη που εισάγει την έννοια της εξαίρεσης που πληροί τις ουσιαστικές επαγγελματικές προϋποθέσεις. Έτσι, ένας εργοδότης μπορεί να επιλέξει ένα πρόσωπο για μια συγκεκριμένη θέση, όταν λόγω της φύσης των συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου διεξάγονται, αποτελεί μια ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση ότι το πρόσωπο πρέπει να έχει ένα χαρακτηριστικό που συνδέεται με φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, αναπηρία, θρησκεία ή πεποιθήσεις, γενετήσιο προσανατολισμό ή ηλικία, εφόσον ο στόχος είναι θεμιτός και η προϋπόθεση είναι ανάλογη.

Στην περίπτωση αυτή το βάρος της απόδειξης πέφτει στον εναγόμενο, ο οποίος πρέπει να αιτιολογήσει γιατί μια εξαίρεση από τις συνήθεις διατάξεις σχετικά με τις διακρίσεις είναι δικαιολογημένη για τη συγκεκριμένη περίπτωση. Παραδείγματος χάριν, δεν είναι δυνατόν ένας εργοδότης να αποδείξει ότι για να εργαστεί κάποιος ως υπάλληλος υποδοχής πρέπει να είναι «νέος και ενεργητικός», καθώς αυτή η προϋπόθεση ενδέχεται να αποτελεί διάκριση λόγω ηλικίας και αναπηρίας. Η δυσμενής μεταχείριση δεν θα στοιχειοθετεί διάκριση, μόνο εάν εκπληρώνονται οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- A) Ο εναγόμενος *βρισκόταν σε καλή πίστη*, έχοντας την πεποίθηση ότι οι συγκεκριμένες επαγγελματικές προϋποθέσεις είναι απαραίτητες για την πραγματοποίηση των νόμιμων στόχων του ως εργοδότη.
- B) Η συγκεκριμένη επαγγελματική προϋπόθεση είναι καθοριστική, και *δεν μπορεί να εκπληρωθεί ή να αντικατασταθεί με άλλο τρόπο*, ώστε ο εναγόμενος να μην μπορεί να πραγματοποιήσει την συγκεκριμένη επαγγελματική δραστηριότητα χωρίς αυτή την προϋπόθεση.
- Γ) Η απαίτηση να υπάρχει αυτή η προϋπόθεση για την εκπλήρωση της επαγγελματικής δραστηριότητας είναι *ανάλογη με τον σκοπό που πρόκειται να επιτευχθεί*.
- Δ) Η επιμονή του εναγομένου/εργοδότη για το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό που επαγγελματική προϋπόθεση της εργασίας είναι για την επίτευξη ενός θεμιτού σκοπού.

Επομένως, εάν υπάρχει ένας άλλος τρόπος να επιτευχθεί η συγκεκριμένη επαγγελματική δραστηριότητα χωρίς διακριτική μεταχείριση του ενάγοντος, τότε η διακριτική μεταχείριση δεν θα είναι δικαιολογημένη από την επαγγελματική προϋπόθεση.

Η έννοια των διακρίσεων

Στο Άρθρο 2 της Οδηγίας προσδιορίζεται το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου διάκριση και διαχωρίζεται εννοιολογικά η άμεση από την έμμεση διάκριση, με την επισήμανση των γενικών προϋποθέσεων διαπίστωσης της συνδρομής τους.

Σύμφωνα με τη γενική αρχή της ισότητας κατά το Κοινοτικό Δίκαιο, *όμοιες καταστάσεις δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται διαφορετικά και διαφορετικές καταστάσεις δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται κατά τον ίδιο τρόπο*, εκτός αν τέτοια αντιμετώπιση δικαιολογείται αντικειμενικά. Επομένως, διάκριση μπορεί να προκύψει με την εφαρμογή διαφορετικών κανόνων σε παρόμοιες καταστάσεις ή όμοιων κανόνων σε διαφορετικές καταστάσεις.⁸⁶

Άμεση διάκριση

Το Άρθρο 2 παρ. 2 της Οδηγίας ορίζει ότι συντρέχει άμεση διάκριση όταν ένα πρόσωπο υφίσταται λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέσθη ή θα υφίστατο ένα άλλο πρόσωπο σε ανάλογη κατάσταση,⁸⁷ για οποιονδήποτε λόγο για τον οποίο απαγορεύεται η διάκριση.

Η λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση μπορεί να έλαβε χώρα στο παρελθόν, στο παρόν ή υποθετικά να μπορούσε να λάβει χώρα και απαιτεί τη σύγκριση της κατάστασης του ενάγοντος με αυτή ενός οποιουδήποτε άλλου ατόμου, όπου η μεταχείρισή του ενάγοντος είναι λιγότερο ευνοϊκή από αυτή του άλλου ατόμου που λαμβάνεται ως μέτρο σύγκρισης.

Το πρόβλημα εξακριβωσης κατά πόσο συντρέχει άμεση διάκριση έγκειται στο ότι λόγω του ότι απαιτείται η σύγκριση με ένα άλλο πρόσωπο σε ανάλογη κατάσταση, δεν είναι πάντοτε δυνατόν να προσδιοριστεί το ορθό συγκριτικό πρότυπο. Χρειάζεται να εντοπιστεί κάποιος του οποίου η κατάσταση να συγκριθεί με εκείνη του προσώπου που ισχυρίζεται ότι έπεσε θύμα διάκρισης. Μπορεί να γίνει σύγκριση μόνο εάν τα εν λόγω πρόσωπα βρίσκονται στις ίδιες ή παρόμοιες καταστάσεις. Μερικές φορές μπορεί να είναι δύσκολο να βρεθεί ένα πραγματικό συγκριτικό πρότυπο, οπότε μπορεί να υποβληθούν επιχειρήματα για ένα υποθετικό συγκριτικό πρότυπο.

Έμμεση διάκριση

Η Οδηγία απαγορεύει επίσης την έμμεση διάκριση, η έννοια της οποίας είναι εξαιρετικά σημαντική, καθώς καταδικάζει κάθε είδους καλυμμένη διάκριση. Σύμφωνα με το Άρθρο 2 παρ. 2 β', «συντρέχει έμμεση διάκριση όταν μια *εκ πρώτης όψεως ουδέτερη* διάταξη, κριτήριο ή πρακτική ενδέχεται να προκαλέσει μειονεκτική μεταχείριση ενός προσώπου μιας ορισμένης θρησκείας ή πεποιθήσεων, με μια ορισμένη ειδική ανάγκη, μιας ορισμένης ηλικίας ή ενός ορισμένου γενετήσιου προσανατολισμού σε σχέση με άλλα άτομα».

Μέσω αυτής της ευρύτερης έννοιας, *καλύπτονται οι περισσότεροι κανονισμοί, συμφωνίες και πρακτικές που ισχύουν στον επαγγελματικό χώρο, είτε βάση κάποιας σύμβασης είτε όχι, είτε γραπτοί είτε προφορικοί, παλαιοί ή νέοι.*

- Κατ' αρχάς, ο ορισμός αυτός επιτρέπει την δυνατότητα ανάληψης δράσης κατά το αρχικό στάδιο που λαμβάνει χώρα η διάκριση, ειδικότερα για να αμφισβητήσει μια διάταξη, κριτήριο ή πρακτική προτού καν αυτή εφαρμοστεί και να καταδικάσει προληπτικά ύποπτες πρακτικές ή προϋποθέσεις.

---

⁸⁶ *Kathleen Hill and Ann Stapleton v The Revenue Commissioners and Department of Finance, C-243/951, Finanzamt Köln-Altstadt v Schmacker, C-279/93.*

⁸⁷ Για παράδειγμα, η υπόθεση *Abdoulaye and Others v. Régie Nationale des Usines Renault SA C-218/98*, αφορούσε μια συμφωνία στην εταιρία Renault, όπου μια γυναίκα εργαζόμενη θα λάμβανε κατά την άδεια κηύσεως το ποσό των 7.500 γαλλικών φράγκων. Αυτή η διάταξη αμφισβητήθηκε ως προς το ότι δεν ήταν σύμφωνη με το άρθρο 119 της Συνθήκης της ΕΕ για την απαγόρευση των διακρίσεων στις αμοιβές. Ωστόσο, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έκρινε ότι η χορήγηση του ποσού αυτού σε γυναίκες που παίρνουν άδεια κηύσεως δεν παραβίαζε την αρχή της ισότητας μεταξύ αντρών και γυναικών, γιατί είχε σκοπό να αποζημιώσει τις γυναίκες για τα άλλα μειονεκτήματα που θα αντιμετώπιζαν στο μέλλον, όπως την δυσκολία προαγωγής, την μη αύξηση του μισθού λόγω της ελλιπούς απόδοσης κ.λπ.. Εφόσον λοιπόν η κατάσταση των αντρών και γυναικών ήταν διαφορετική, δεν παραβιάζονταν η αρχή της ισότητας.

Επομένως, μπορούν να ακυρωθούν διατάξεις που εμφανώς οδηγούν σε διάκριση χωρίς να πρέπει πρώτα να εφαρμοστούν σε συγκεκριμένη περίπτωση.

- Δεν απαιτείται να αποδειχτεί η πρόθεση για διακριτική μεταχείριση.
- Έπειτα, ο ορισμός αυτός δεν απαιτεί τη χρήση στατιστικών στοιχείων για να αποδειχθεί ότι η προστατευόμενη ομάδα επηρεάζεται αρνητικά δυσανάλογα σε σχέση με άλλες ομάδες στις οποίες έχει επιπτώσεις η συγκεκριμένη εξ' όψεως ουδέτερη πρακτική – αυτό που είναι απαραίτητο να αποδειχτεί είναι ότι υπάρχει μειονεκτική μεταχείριση στα συγκεκριμένα άτομα.

Για παράδειγμα, ένας εσωτερικός κανονισμός επιχείρησης ότι οι εργαζόμενοι δεν μπορούν να φέρουν γενειάδα, αρχικά φαίνεται ως ουδέτερη διάταξη που εφαρμόζεται ισότιμα σε όλους. Ωστόσο, είναι πιθανόν να προκαλεί εξαιρετικά μειονεκτική μεταχείριση στους άντρες Σιχ, οι οποίοι λόγω της θρησκείας τους έχουν γενειάδες. Το γεγονός ότι ο εργοδότης εφαρμόζει τον φαινομενικά ουδέτερο αυτόν κανόνα σε όλο το προσωπικό, δεν αποκλείει τη δυσμενή μεταχείριση.

Υπάρχουν περιπτώσεις όπου ένα άτομο μπορεί να αντιμετωπίσει έμμεση διάκριση εις βάρος του, και σε αυτό το πεδίο είναι σίγουρο ότι το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θα εφαρμόσει ανάλογη ερμηνεία όπως αυτές με τις υποθέσεις διακρίσεων ανδρών-γυναικών που είχαν παραπεμφθεί για προδικαστικό ερώτημα.

- o Για παράδειγμα, η υπόθεση *Bilka-Kaufhaus GmbH v Weber vom Hartz*, C-170/84, όπου οι μερικοί χρόνου εργαζόμενοι δεν είχαν το δικαίωμα σε ένα συνταξιοδοτικό πλαίσιο εκτός εάν ήταν εργαζόμενοι για 15 έτη. Παρόμοιος περιορισμός δεν υπήρχε σε εργαζόμενους ολικής απασχόλησης. Καθώς σχεδόν όλοι οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης ήταν γυναίκες, η αναλογία ήταν εξαιρετικά δυσανάλογη. Το ΔΕΚ έκρινε ότι ο αποκλεισμός των εργαζομένων μερικής απασχόλησης από τέτοιο συνταξιοδοτικό πρόγραμμα παραβίαζε το Άρθρο 114 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, καθώς ένα σημαντικά μικρότερο ποσοστό του εργατικού δυναμικού ήταν μερικής απασχόλησης, και η διαφοροποίηση στην μεταχείριση βασιζόταν στο φύλο χωρίς ο αποκλεισμός αυτός να ήταν αντικειμενικά αιτιολογημένος. Παρόμοια ερμηνεία θα μπορούσε να δοθεί και για τα άτομα με αναπηρίες που εργάζονται υπό καθεστώς μερικής απασχόλησης.

Παρόμοια πιθανή περίπτωση έμμεσης διάκρισης μπορεί να βρεθεί στο σύστημα ορισμένων κρατών-μελών που προκειμένου να προσλάβουν άτομα για εργασία στον δημόσιο τομέα, τα υποχρεώνουν να περάσουν γραπτές εξετάσεις ή να έχουν απολυτήριο από πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ακόμη και όταν πρόκειται για χειρωνακτικές εργασίες όπου η γραφή και ανάγνωση δεν αποτελούν συστατικά στοιχεία της εργασίας – αυτή δε η πρακτική αποκλείει άτομα με ελαφρά νοητική υστέρηση ή μαθησιακές δυσκολίες.

Μια άλλη περίπτωση διάκρισης είναι η διάκριση λόγω *νομιζόμενης* κατάστασης, η οποία αν και δεν ρυθμίζεται ρητά, θα έπρεπε να απαγορεύεται.

- o Για παράδειγμα, ένας εργοδότης αρνείται να προσλάβει ένα άτομο με διανοητική υστέρηση στο εργοστάσιο, πιστεύοντας λανθασμένα ότι τα άτομα με διανοητική υστέρηση δεν μπορούν να καταλάβουν πώς θα χρησιμοποιήσουν μηχανήματα που αποτελούν μέρος της εργασίας τους ή ότι μπορεί να αυτοτραυματιστούν.

Εξαιρέσεις

Ωστόσο, όπως προβλέπει η Οδηγία (Άρθρο 2 παρ. 2 β' περιπτώσεις 1,2), δεν συντρέχει έμμεση διάκριση εάν:

- «η εν λόγω διάταξη, κριτήριο ή πρακτική δικαιολογείται αντικειμενικά από ένα θεμιτό στόχο και τα

μέσα για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία», ή

- «για τα πρόσωπα με κάποιο μειονέκτημα, ο εργοδότης ή κάθε πρόσωπο ή οργανισμός έναντι του οποίου ισχύει η παρούσα οδηγία, υποχρεούται, δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, να λάβει κατάλληλα μέτρα, ανταποκρινόμενα στην αρχή που θέτει το Άρθρο 5, με σκοπό την εξάλειψη των μειονεκτημάτων που συνεπάγεται η εν λόγω διάταξη, κριτήριο ή πρακτική». Με άλλα λόγια, εφόσον υπάρχει καθήκον για εύλογες προσαρμογές, ώστε να εξαλειφθεί αυτό το μειονέκτημα που προκλήθηκε από την διάταξη, κριτήριο ή πρακτική, ο δικαστής δεν χρειάζεται να ερευνήσει εάν η διάταξη, κριτήριο ή πρακτική προκάλεσε έμμεση διάκριση στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Παρενόχληση

Η Οδηγία ορίζει επίσης ότι η παρενόχληση είναι μια μορφή διάκρισης. Παρενόχληση είναι η ανεπιθύμητη συμπεριφορά που συνδέεται με τους λόγους για τους οποίους απαγορεύεται η διάκριση με σκοπό ή αποτέλεσμα την προσβολή της αξιοπρέπειας ενός προσώπου και τη δημιουργία εκφοβιστικού, εχθρικού, εξευτελιστικού, ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος, που επιδιώκεται ή όχι. Όταν πραγματοποιείται αξιολόγηση για να διαπιστωθεί κατά πόσο έλαβε χώρα παρενόχληση, δεν χρειάζεται να προσδιοριστεί το συγκριτικό πρότυπο.

Επιπλέον, η Οδηγία αναφέρει στην παράγραφο 4 του Άρθρου 2 ότι μια **εντολή για την εφαρμογή διακριτικής μεταχείρισης** προσώπου λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού, θεωρείται επίσης ως διάκριση.

Τέλος, η Οδηγία περιλαμβάνει τα **αντίποινα** στον κατάλογο των απαγορευμένων πράξεων. Έτσι, τα κράτη-μέλη χρειάζεται να καθιερώσουν μέτρα που είναι απαραίτητα για την προστασία των ατόμων από τυχόν δυσμενή μεταχείριση (όπως απόλυση εργαζομένου) ως αντίδραση σε κάποια καταγγελία ή διαδικασία που στοχεύει στην εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης. Είναι σημαντικό να προστατεύεται όχι μόνο το άτομο που υπήρξε θύμα διάκρισης, αλλά και όσοι προσφέρουν μαρτυρία υπέρ αυτού, που αποτελεί μέρος της καταγγελίας διάκρισης ή εμπλέκονται με κάποιον άλλο τρόπο στην υπόθεση.

- Για παράδειγμα, ο Χ υπέφερε από μία ασθένεια (υπέρταση) από την παιδική του ηλικία, και η κατάστασή του χειροτέρευε λόγω άγχους συνυφασμένου με την δουλειά του. Αναγκάστηκε να νοσηλευτεί σε νοσοκομείο για μερικές εβδομάδες. Όταν επέστρεψε στην εργασία του, ο γιατρός του συνέστησε να μην εργάζεται πλέον υπό καθεστώς ολικής απασχόλησης. Αλλά ο εργοδότης του δεν μπόρεσε να τον διευκολύνει για να δουλεύει με μερική απασχόληση, ως αποτέλεσμα δε ο Χ αισθάνθηκε ιδιαίτερα παρενοχλημένος από την επιθετική του συμπεριφορά και ψυχρότητα. Αφού κατέθεσε γραπτό παράπονο στην αρμόδια υπηρεσία, απολύθηκε. Το δικαστήριο έκρινε ότι η απόλυσή του ήταν αποτέλεσμα αντιμέτρων για την καταγγελία που έκανε.⁸⁸

Διάκριση λόγω συνδέσμου

Η διακριτική μεταχείριση λόγω συνδέσμου μπορεί να προκύψει για όλες τις περιπτώσεις διακρίσεων που αναφέρονται στην Οδηγία. Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις όπου μπορεί να λάβει χώρα τέτοια διακριτική μεταχείριση. Για παράδειγμα, εάν ένας εργοδότης αρνηθεί να προσλάβει μια υποψήφια που έχει όλα τα απαραίτητα προσόντα για μια συγκεκριμένη θέση, επειδή είναι μητέρα ενός παιδιού με αναπηρία, υποθέτοντας αδικαιολόγητα ότι θα απουσιάζει συχνά από την εργασία της για να φροντίσει το παιδί της, κάνει διάκριση εναντίον της λόγω του συνδέσμου της με το άτομο με αναπηρία. Ή αν ένας άνδρας δέχεται ειρωνικά σχόλια και πειράγματα από τους συναδέλφους του, επειδή ο γιος του είναι ομοφυλόφιλος. Ή αν ένας ιδιοκτήτης διαμερίσματος αρνείται να το μισθώσει σε μια λευκή γυναίκα, επειδή ο φίλος της είναι μαύρος.

⁸⁸ Irish Equality Tribunal, Office of the director of equality investigation, DEC-E-2002-17.

Η Οδηγία απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, εάν ένα άτομο φέρει κάποιο από τα χαρακτηριστικά αυτά και πέσει θύμα διακριτικής μεταχείρισης, ο εθνικός νόμος που ενσωματώνει την Οδηγία θα πρέπει να προσφέρει κάποια αποτελεσματικά μέτρα για να το προστατεύσει. Δεν διευκρινίζεται όμως στην Οδηγία και στον ν.3304/2005 που την ενσωματώνει στο εθνικό μας δίκαιο η περίπτωση της διάκρισης λόγω συνδέσμου με ένα άτομο με αναπηρία, δηλαδή όταν ένα άτομο υφίσταται διακριτική μεταχείριση όχι επειδή το ίδιο έχει κάποιο από τα χαρακτηριστικά για τα οποία απαγορεύονται οι διακρίσεις, αλλά επειδή συνδέεται συγγενικά ή φιλικά με ένα τέτοιο άτομο, και είναι δύσκολο να ισχυριστούμε ότι τέτοιες περιπτώσεις μπορούν να θεωρηθούν ως έμμεση διάκριση και να καλυφθούν από την Οδηγία ή τον εθνικό νόμο.⁸⁹ Ωστόσο, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θα μπορούσε να υιοθετήσει μια τέτοια ευρεία ερμηνεία της έμμεσης διάκρισης, η οποία είναι μέσα στο πνεύμα της Οδηγίας, ακόμη και αν δεν προβλέπεται ρητά από το γράμμα του νόμου.

Αντιθέτως, ο ορισμός της άμεσης διάκρισης που παρέχει η Οδηγία, δηλαδή ότι αυτή συντρέχει όταν «ένα πρόσωπο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υψίστη ή θα υψίστατο σε ανάλογη κατάσταση ένα άλλο πρόσωπο», καθώς και ο ορισμός της παρενόχλησης και της εφαρμογής διακριτικής μεταχείρισης, είναι ευρύτεροι. Η Οδηγία δεν περιορίζει την προστασία αποκλειστικά στα πρόσωπα που φέρουν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και θα μπορούσε να γίνει δεκτό, με απλή ερμηνεία της φράσης «..για έναν από τους λόγους..» ότι η προστασία από τις διακρίσεις εκτείνεται και σε πρόσωπα που υφίστανται διακριτική μεταχείριση λόγω ενός συνδέσμου τους με άλλο πρόσωπο.⁹⁰

Η νομολογία στις Η.Π.Α. έχει διευκρινίσει ότι η λέξη «λόγω» ενδέχεται να περιλαμβάνει προστασία κατά των διακρίσεων όταν το θύμα έχει τα σχετικά χαρακτηριστικά ή θεωρείται ότι τα έχει ή συνδέεται με πρόσωπα που έχουν τα χαρακτηριστικά αυτά. Η Americans with Disabilities Act προστατεύει τα άτομα, με ή χωρίς αναπηρίες, που έχουν υποστεί διάκριση λόγω της γνωστής σχέσης τους με ένα άτομο με αναπηρία. Η προστασία αυτή δεν περιορίζεται μόνο στα άτομα με συγγενικό δεσμό με κάποιον με αναπηρία, αλλά περιλαμβάνει και επαγγελματικές ή κοινωνικές σχέσεις. Για να στηρίξει αυτή την κατηγορία ο ενάγων πρέπει να αποδείξει πρώτα ότι είχε τα προσόντα για τη δουλειά ή την υπηρεσία που ζήτησε, και δεύτερον ότι είχε συγγενική ή άλλη σχέση με ένα άτομο με αναπηρία ήδη υπάρχουσα ή που υπήρξε στο παρελθόν, ή ότι θεωρούνταν ότι είχε μια αναπηρία, και ότι ένας υπαρκτός αριθμός ανθρώπων γνώριζε αυτήν την αναπηρία.⁹¹ Ωστόσο, το δικαστήριο έκρινε ότι τα άτομα που σχετίζονταν με κάποιο άτομο με αναπηρία δεν δικαιούνταν εύλογες προσαρμογές στην εργασία τους.⁹²

Η άποψη ότι η διάκριση λόγω συνδέσμου καλύπτεται σε ορισμένες περιπτώσεις από τις δύο Οδηγίες, έχει υιοθετηθεί και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στην Ετήσια Αναφορά του 2005 για την Ισότητα και Μη διάκριση, αναφέρεται ότι οι δύο Οδηγίες σκοπεύουν να «..προστατεύσουν όλους στην περιφέρεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά των διακρίσεων λόγω της φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής, τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις τους, την ηλικία τους, τον γενετήσιο προσανατολισμό τους ή οποιαδήποτε αναπηρία μπορεί να έχουν... Αυτό ισχύει εξίσου και για οποιονδήποτε υφίσταται διακριτική μεταχείριση επειδή συνδέεται με ένα πρόσωπο συγκεκριμένης φυλής, θρησκείας, γενετήσιου προσανατολισμού κ.λπ.».⁹³

⁸⁹ *Waddington L.*, Protection for Family and Friends, - Addressing Discrimination by Association, European Anti-Discrimination Law Review, No 5-2007.

⁹⁰ Όπως ανωτέρω.

⁹¹ *Freilich v. Upper Chesapeake Health, Inc.*, 313 F.3d 205, 215 (4th Cir. 2002).

⁹² *Den Hartog v. Wasatch Acad.*, 129 F.3d 1076, 1084 (10th Cir. 1997).

⁹³ http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/pdf/pubst/poldoc/annualrep05_en.pdf, σελ. 8.

Ιατρικές εξετάσεις

Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων θα μπορούσε να φωτίσει ένα πολύ σημαντικό θέμα ερμηνείας της Οδηγίας σχετικά με την επιβολή κάποιων προϋποθέσεων υγείας και ασφάλειας στον χώρο εργασίας δημιουργώντας ένα σημαντικό εμπόδιο στην πρόσληψη ή συνέχιση της εργασίας ατόμων με συγκεκριμένη αναπηρία. Το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ προστατεύει το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, και έχει ερμηνευθεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ότι περιορίζει όχι μόνο τη δυνατότητα των Κρατών μελών να αναμιγνύονται στην ιδιωτική ζωή των ατόμων – και ιδιαίτερα να ζητούν πληροφορίες που το άτομο επιθυμεί να παραμείνουν εμπιστευτικές – αλλά επίσης τη δυνατότητά τους να διαχειρίζονται προσωπικά δεδομένα, δηλαδή οποιαδήποτε πληροφορία σχετίζεται με ένα άτομο.

Μια νομοθετική ρύθμιση των ερευνών πριν από την πρόσληψη και των ιατρικών εξετάσεων θα παίξει σημαντικό ρόλο, προκειμένου οι προϋποθέσεις υγείας και ασφάλειας στον χώρο εργασίας να μην καταντήσουν αδικαιολόγητα εμπόδια για την εργασία των ατόμων με αναπηρία.⁹⁴ Σε πολλές περιπτώσεις, η αναπηρία θα αποκαλυφθεί μόνο ύστερα από τέτοιες έρευνες ή ιατρικές εξετάσεις, επομένως βάσει αυτών μπορεί να προκύψει διακριτική μεταχείριση. Προστατεύοντας το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή του ατόμου, μέσω της αυστηρής ρύθμισης των προϋποθέσεων σύμφωνα με τις οποίες μπορεί να ζητηθούν πληροφορίες από το άτομο σχετικά με την υγεία, την φυσική κατάσταση ή την αναπηρία του, μπορεί να μειωθεί ο αριθμός των περιπτώσεων όπου η αναπηρία θα γίνει γνωστή στον εργοδότη κάτω από συνθήκες που μπορεί να οδηγήσουν σε αδικαιολόγητες αντιδράσεις από την πλευρά του - οι οποίες θα αποτελούν προϊόν φόβου ή προκατάληψης, ή λόγω υπερπροστατευτικής συμπεριφοράς. Το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ απαγορεύει οποιαδήποτε ιατρική εξέταση συνιστά μια αδικαιολόγητη ανάμιξη με την ιδιωτική ζωή,⁹⁵ και ιδιαίτερα, όταν η εξέταση που πραγματοποιείται στο πλαίσιο της εργασίας δεν είναι στενά συνδεδεμένη με τις απαιτήσεις των συγκεκριμένων καθηκόντων που θα πρέπει να πραγματοποιεί το άτομο. Η ερμηνεία του Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, ιδιαίτερα για τον προσδιορισμό της έμμεσης διάκριση της Οδηγίας, όπως επίσης και για τη διατήρηση ή εισαγωγή διατάξεων προστασίας της υγείας και της ασφάλειας στο χώρο εργασίας ή μέτρων που στοχεύουν στη δημιουργία ή τη διατήρηση προϋποθέσεων ή διευκολύνσεων με σκοπό τη διαφύλαξη ή την ενθάρρυνση της ένταξής τους στο χώρο εργασίας, που προβλέπεται από την παράγραφο 2 του Άρθρου 7 της Οδηγίας.

Εύλογες προσαρμογές για τα άτομα με αναπηρία

Το Άρθρο 5 της Οδηγίας προβλέπει οι εργοδότες να λάβουν τα ενδεδειγμένα μέτρα, ανάλογα με τις ανάγκες που παρουσιάζονται σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, ώστε το πρόσωπο με αναπηρία να μπορεί να έχει πρόσβαση σε θέση εργασίας, να ασκεί ή να προάγεται στο επάγγελμά του, ή προκειμένου να του παρέχεται εκπαίδευση, αρκεί τα μέτρα αυτά να μη συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη.

Το Άρθρο 5 καθιστά σαφές ότι το καθήκον για εύλογες προσαρμογές έχει σκοπό να εγγυηθεί την εξασφάλιση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και αποτελεί ενσάρκωση του νέου τρόπου αντιμετώπισης των ατόμων με αναπηρίες: από άτομα που χρειάζονται προστασία η οποία τους παρέχεται ως φιλική, σε άτομα που έχουν ίσα δικαιώματα.

⁹⁴ *De Schutter O.*, The Prohibition of Discrimination Under European Human Rights Law, Relevance for EU Racial and Employment Equality Directives, European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, February 2005, p. 41.

⁹⁵ Eur.Comm.H.R., Appl. n°8239/78, *X v. the Netherlands*, απόφ. της 4 Δεκεμβρίου 1978, D.R., 16, p. 184; Eur.Comm.H.R., Appl. n° 8278/78, *X v. Austria*, απόφ. της 13 Δεκεμβρίου 1979, D.R., 18, p. 154; Eur.Comm.H.R., Appl. n°21132, *Peeters v. the Netherlands*, απόφ. της 6 Απριλ. 1994, D.R., 77-A, p.75.

Η προσαρμογή θεωρείται εύλογη όταν η πραγματοποίησή της δεν συνεπάγεται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη. Πολλοί παράγοντες πρέπει να συνεκτιμηθούν, προκειμένου να προσδιοριστεί τί θα συνιστούσε δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη που θα δικαιολογούσε το να μην λάβει μέτρα για εύλογες προσαρμογές:

- Η φύση και τα συνολικά έξοδα της απαιτούμενης προσαρμογής.
- Η επίδραση που θα έχει η προσαρμογή στην λειτουργία της επιχείρησης, συμπεριλαμβανομένου της επίδρασης στους άλλους εργαζόμενους για την εκτέλεση των καθηκόντων.
- Οι οικονομικές δυνατότητες της επιχείρησης, το είδος και το μέγεθος αυτής και ο συνολικός αριθμός των εργαζομένων.

Ωστόσο, ένας εργοδότης δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι η οικονομική επιβάρυνση για την παροχή εύλογων προσαρμογών είναι δυσανάλογη, εάν στις περιπτώσεις αυτές παρέχεται στον εργοδότη χρηματοδότηση ή άλλη βοήθεια.

Η Οδηγία προσεγγίζει την εύλογη προσαρμογή ως ένα θετικό δικαίωμα το οποίο τα άτομα, τα οποία μπορούν να εκτελέσουν τα βασικά καθήκοντα της θέσης απασχόλησης εάν γίνουν εύλογες προσαρμογές, *μπορούν να απαιτήσουν* σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Σε αυτή την περίπτωση λαμβάνει χώρα διάκριση, όταν ο εργοδότης δεν προχωρεί σε εύλογες προσαρμογές για ένα άτομο με αναπηρία το οποίο μπορεί να εκτελέσει τα βασικά καθήκοντα, εκτός εάν αποδείξει ότι οι προσαρμογές αυτές θα επιβάρυναν δυσανάλογα την επιχείρησή του. Οι εύλογες προσαρμογές πάντως εξαρτώνται από την κάθε περίπτωση και ουσιαστικά είναι απεριορίστες, ενώ ο εργοδότης πρέπει να είναι έτοιμος να αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο ο εργαζόμενος εκτελεί την εργασία του.

- Σχετικά με την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, εύλογες προσαρμογές μπορεί να αποτελέσουν:
  - α) Η διενέργεια της συνέντευξης σε προσβάσιμο χώρο για έναν υποψήφιο σε αναπηρικό αμαξίδιο.
  - β) Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης επιλογής, ένα τρίτο άτομο θα διαβάσει ή θα εξηγήει ό,τι χρειάζεται στον υποψήφιο με μαθησιακές δυσκολίες, εάν αυτός έχει περιορισμένη ικανότητα ανάγνωσης ή κατανόησης σύνθετων εννοιών.
  - γ) Η αντικατάσταση γραπτού τεστ με συνέντευξη, που θα επιτρέψει στο άτομο με μαθησιακές δυσκολίες να δείξει στον εργοδότη τις ικανότητές του.
  - δ) Η επίδειξη, αντί της λεκτικής περιγραφής, στον υποψήφιο των βασικών καθηκόντων της θέσης, εάν αυτός έχει ελαφρά νοητική υστέρηση.
  - ε) Η τροποποίηση κεμένων ή εκπαιδευτικού υλικού, η χρήση νοηματικής γλώσσας, η χρήση προγράμματος φωνής για τεστ επεξεργασίας κεμένου από έναν υποψήφιο με repetitive strain injury (RSI), αφού με αυτόν τον τρόπο θα εκτελεί τα καθήκοντά του εάν επιλεχθεί.⁹⁶
- Η ύπαρξη περιπτώσεων απαιτήσεων για μια θέση μπορεί επίσης να οδηγήσει σε διάκριση. Έτσι, ο εργοδότης πρέπει να είναι προετοιμασμένος να προβεί σε εύλογες προσαρμογές για άτομα με αναπηρία τα οποία μπορούν να εκτελέσουν τα βασικά καθήκοντα της θέσης, αλλά δεν πληρούν τις προϋποθέσεις που ο ίδιος έχει αδικαιολόγητα θέσει:
  - α) Ένας εργοδότης χρειάζεται ένα άτομο που να βγάζει φωτοτυπίες, και ζητάει από τον υποψήφιο υπάλληλο να γνωρίζει γραφή και ανάγνωση. Αυτό το κριτήριο επιλογής αποκλείει κάποια άτομα με μαθησιακές δυσκολίες, τα οποία μπορούν να εκτελέσουν τα βασικά καθήκοντα της θέσης

⁹⁶ ΕΣΑμεΑ, *Αγτιβιστές και Συνήγοροι των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία*, σελ. 49.

αυτής εάν γίνουν κάποιες εύλογες προσαρμογές, όπως εικόνες που δείχνουν πώς θα χρησιμοποιείται το μηχάνημα.

- β) Σε μια αγγελία για εργασία αναφέρεται ότι απαιτείται άδεια οδήγησης, επειδή η εργασία περιλαμβάνει κάποια πιθανά ταξίδια. Ένας υποψήφιος με αναπηρία δεν έχει άδεια οδήγησης, κατά τα λοιπά όμως αποτελεί τον καλύτερο υποψήφιο για τη συγκεκριμένη θέση. Θα μπορούσε να πραγματοποιήσει τα πιθανά ταξίδια με τα μέσα μαζικής μεταφοράς, χωρίς αυτό να συνεπάγεται μια υπέρμετρη οικονομική επιβάρυνση για τον εργοδότη. Επομένως, αν ο εργοδότης επέμενε στην ύπαρξη άδειας οδήγησης, αυτό θα αποτελούσε διακριτική μεταχείριση του συγκεκριμένου ατόμου.
- Διάφορες άλλες ρυθμίσεις που μπορεί να γίνουν από τον εργοδότη για τα άτομα με αναπηρία είναι οι εξής:
    - α) Δομικές ή φυσικές αλλαγές στο κτίριο μιας επιχείρησης, για παράδειγμα η διάνοιξη μιας πόρτας για να περνάει ένα αναπηρικό αμαξίδιο, ή η κατασκευή μιας ράμπας, ή η αλλαγή θέσης στους διακόπτες, για να τους φτάνει ένα άτομο σε αναπηρικό αμαξίδιο.
    - β) Παροχή πρόσθετου ειδικού εξοπλισμού, όπως μια μεγάλη οθόνη υπολογιστή για ένα άτομο με προβλήματα όρασης, ένα ειδικό τηλέφωνο για άτομο με προβλήματα ακοής, ή εγχειρίδια σε μορφή Braille.
    - γ) Ειδική εκπαίδευση για την συγκεκριμένη εργασία:
      - i) ο επιβλέπων μπορεί να δίνει οδηγίες στον εργαζόμενο με μαθησιακές δυσκολίες με βραδύτερο ρυθμό,
      - ii) να τροποποιήσει το πρόγραμμα της εργασίας, ή να καταστήσει μια δουλειά σε πολλές μικρότερες ώστε να γίνουν πιο εύκολα κατανοητές από τον εργαζόμενο με μαθησιακές δυσκολίες,
      - iii) να χρησιμοποιήσουν εικόνες, χρώματα κ.λπ.
      - iv) ο εργοδότης να εξασφαλίσει ένα διερωμητέα νοηματικής γλώσσας για παροχή κατάρτισης σε κωφή εργαζόμενη.
  - Η αναδιοργάνωση των εργασιακών καθηκόντων, δηλαδή η ανταλλαγή των μη βασικών καθηκόντων της δουλειάς μεταξύ εργαζομένων, η αλλαγή του ωραρίου εργασίας, ο ορισμός άλλου χώρου εργασίας:
    - α) Όταν ένας εργαζόμενος αδυνατεί να συνεχίσει τη χειρωνακτική εργασία του μετά από ατύχημα στον χώρο εργασίας, ο εργοδότης μπορεί να του παρέχει την κατάλληλη εκπαίδευση και να τον μεταφέρει σε εργασία γραφείου.
    - β) Ένας χρήστης αναπηρικού αμαξιδίου απαντά σε μια αγγελία για θέση διοικητικού βοηθού. Η διεύθυνση είναι στον τέταρτο όροφο. Εάν ο εργοδότης έχει γραφεία σε διάφορους ορόφους συμπεριλαμβανομένου του ισόγειου, θα μπορούσε να προβεί σε ενέργειες έτσι ώστε η εργασία του διοικητικού βοηθού να γίνεται στο ισόγειο και να μετακινήσει άλλον εργαζόμενο στον τέταρτο όροφο. Εάν όμως ο εργοδότης έχει γραφεία μόνο στον τέταρτο όροφο και δεν υπάρχει ανελκυστήρας, τότε δεν υπάρχουν εύλογα μέτρα που θα μπορούσε να λάβει ο εργοδότης χωρίς δυσανάλογη επιβάρυνσή του, για να καταστεί δυνατή η απασχόληση του ατόμου με αναπηρία.
    - γ) Για να καταστεί ευκολότερη η μετάβαση στην εργασία ενός τυφλού που χρησιμοποιεί σκύλο-οδηγό, ο εργοδότης μπορεί να αλλάξει τις ώρες εργασίας του για να μην πηγαίνει στη δουλειά του τις ώρες αιχμής.
  - Ο διορισμός ενός συναδέλφου ως επιβλέποντα για το άτομο με μαθησιακές δυσκολίες, ο οποίος θα υπενθυμίζει και θα εξηγεί σ' αυτόν κατά περιόδους τα καθήκοντά του, θα τροποποιεί το πρόγραμμα κ.λπ.

- Η προσαρμογή των τρόπων πληρωμής ανάλογα με την απόδοση, για παράδειγμα μια γυναίκα με αναπηρία που πληρώνεται με βάση την παραγωγή της χρειάζεται μικρά διαλείμματα κατά τη διάρκεια της ημέρας λόγω της αναπηρίας της, κάτι το οποίο ο εργοδότης έχει συμφωνήσει ως εύλογη ρύθμιση. Θα είναι ίσως μια εύλογη ρύθμιση για τον εργοδότη της να την πληρώνει βάσει ενός συμφωνηθέντος ποσού, π.χ. το μέσο ωριαίο κόστος, γι' αυτά τα διαλείμματα.⁹⁷
- Για παράδειγμα, στη Μεγάλη Βρετανία μια εταιρία προσέλαβε μια γυναίκα με βαριά διανοητική υστέρηση για μερικές ώρες την εβδομάδα, η οποία χρειαζόταν εκτεταμένη επίβλεψη από κάποιο άτομο. Ο επιβλέπων μετά από κάποιο διάστημα, και για λόγους άσχετους με την υπόθεση, παραιτείται και ο νέος επιβλέπων αρνείται να συνεργαστεί με την ενάγουσα. Αναγκαστικά ο υπεύθυνος προσωπικού απέλυσε την γυναίκα λόγω ανησυχιών για την ασφάλειά της. Το δικαστήριο έκρινε ότι δεν έγιναν εύλογες προσαρμογές για να της επιτρέψουν τη συνέχιση της εργασίας της.⁹⁸

Η κατηγορία για διάκριση που βασίζεται στη αποτυχία να προσφέρει ο εργοδότης εύλογες προσαρμογές, δεν απαιτεί η ενέργεια του εργοδότη να έχει ως κίνητρο πρόθεση διάκρισης κατά του ατόμου με αναπηρία. *Και μόνο η αποτυχία αυτή καθ' εαυτή για παροχή εύλογων προσαρμογών κατά ενός ατόμου με αναπηρία που μπορεί να εκτελέσει τα βασικά καθήκοντα της θέσης εργασίας συνιστά διάκριση*, σύμφωνα με την Οδηγία.

- Τα ακόλουθα παραδείγματα αποτελούν περιστατικά κατά τα οποία ένας εργοδότης θα μπορούσε να αντιμετωπίσει δύο υποψήφιους υπαλλήλους, έναν χωρίς αναπηρίες και έναν με μαθησιακές δυσκολίες:
  - Οι υποψήφιοι έχουν την ίδια επαγγελματική εμπειρία, και το άτομο με μαθησιακές δυσκολίες μπορεί να εκτελέσει τα βασικά καθήκοντα της εργασίας χωρίς εύλογες προσαρμογές. Σε αυτή την περίπτωση ο εργοδότης μπορεί να επιλέξει το άτομο χωρίς αναπηρίες, εφόσον η επιλογή του αυτή δεν βασίζεται στο γεγονός της αναπηρίας του άλλου υποψηφίου.
  - Το άτομο με μαθησιακές δυσκολίες έχει μεγαλύτερη επαγγελματική εμπειρία από τον άλλο υποψήφιο, και δεν χρειάζεται εύλογες προσαρμογές για να εκτελέσει τα βασικά καθήκοντα της δουλειάς. Εδώ, εάν ο εργοδότης προσλάβει το άτομο χωρίς αναπηρίες συνιστά διάκριση κατά του ατόμου με μαθησιακές δυσκολίες.
  - Το άτομο με μαθησιακές δυσκολίες έχει μεγαλύτερη επαγγελματική εμπειρία από τον άλλο υποψήφιο και χρειάζεται εύλογες προσαρμογές ώστε να εκτελέσει τα βασικά καθήκοντα της δουλειάς. Εάν ο εργοδότης αρνηθεί να προβεί στις εύλογες προσαρμογές ή αρνηθεί να προσλάβει το άτομο με μαθησιακές δυσκολίες εξαιτίας της ανάγκης για εύλογες προσαρμογές, τότε διαπράττει διάκριση εις βάρος του.

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούν κάποιες αποφάσεις Αμερικανικών Δικαστηρίων, καθώς ο Νόμος για τους Αμερικανούς με Αναπηρία του 1990 (*Americans with Disabilities Act*) ήταν αυτός που εισήγαγε τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία στον παγκόσμιο χάρτη, λόγω δε του ότι εφαρμόζεται από το 1990 υπάρχει ένα μεγάλο εύρος σχετικής νομολογίας.

- Το δικαστήριο έκρινε ότι *δεν είναι καθήκον, υποχρέωση ή ευθύνη ενός εργοδότη στον ιδιωτικό τομέα να παρέχει εκπαιδευτή για την εργασία, είτε σε προσωρινή είτε σε μόνιμη βάση, με σκοπό να εκπαιδεύσει και να επιβλέπει το άτομο με μαθησιακές δυσκολίες.*⁹⁹

⁹⁷ Ε.Σ.Α.μεΑ., (2005) *Ακτιβιστές και Συνήγοροι των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία*, σελ. 54.

⁹⁸ Disability Rights Commission, DRC/02/4844, 27 January 2003.

⁹⁹ EEOC v. Hertz Corp., United States District Court, No. 96-72421, 1998.

- Σε άλλη υπόθεση το δικαστήριο έκρινε ότι η εύλογη προσαρμογή που καταλήγει στο οι άλλοι εργαζόμενοι να πρέπει να δουλεύουν περισσότερες ώρες ή σκληρότερα δεν είναι εύλογη και δεν θα πρέπει να απαιτείται.¹⁰⁰
- Επίσης, το δικαστήριο έκρινε ότι όπου ένας εργοδότης παρουσιάζει έναν επιχειρηματικό σκοπό (π.χ. τη διευκόλυνση των καθηκόντων της παραγωγής) ώστε να πρέπει οι εργατές να δουλεύουν σε διαφορετικά πόστα κάθε εβδομάδα (ή μέρα), εάν ένας υποψήφιος εργατής με ειδικές ανάγκες δεν μπορεί να εκτελέσει ένα ή περισσότερα από αυτά τα καθήκοντα, η μη πρόσληψή του δεν αποτελεί διάκριση.¹⁰¹

Σχετικά με το θέμα της αναπηρίας, η Americans with Disabilities Act και τα αμερικανικά δικαστήρια έκριναν ότι αυτή συμπεριλαμβάνει και την «υποτιθέμενη αναπηρία», δηλαδή την περίπτωση όπου οι τρίτοι προβαίνουν σε αυθαίρετα συμπεράσματα σχετικά με την ύπαρξη ή την έκταση της αναπηρίας κάποιου ανθρώπου, ή με αυτά που μπορεί να εκτελέσει κατά την εργασία του.

Ωστόσο, είναι σημαντικό ότι η κατηγορία της υποτιθέμενης αναπηρίας ισχύει μόνο στην περίπτωση που αυτή «περιορίζει σημαντικά την ικανότητά του να πραγματοποιήσει μια ομάδα παρόμοιων εργασιών ή ένα ευρύ σύνολο εργασιών συγκρινόμενο με τον μέσο άνθρωπο που έχει την ίδια εκπαίδευση και ικανότητες». Το δικαστήριο θα συνεκτιμήσει ποικίλους παράγοντες, όπως το σύνολο και το είδος των εργασιών με παρόμοια εκπαίδευση, τις γνώσεις και ικανότητες σε σύγκριση με μια γεωγραφική περιοχή, στην οποία λογικά έχει πρόσβαση το άτομο, όπου το άτομο θεωρείται ότι δεν έχει τα προσόντα για εργασία.

Επίσης, τα δικαστήρια έχουν ορίσει ότι «το σύνολο των μύθων και των φόβων της κοινωνίας σχετικά με την αναπηρία και την ασθένεια καθιστούν τα άτομα τόσο ανίκανα όσο και οι φυσικοί περιορισμοί που προκύπτουν από την πραγματική αναπηρία». Ειδικότερα, σε μία υπόθεση η ενάγουσα, η οποία ήταν δασκάλα, απολύθηκε από το σχολείο όπου εργαζόταν από το 1966 μέχρι το 1979 επειδή εμφάνισε μια θετική καλλιέργεια στην φυματίωση, από την οποία νόσησε το 1957. Το δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπήρχε πιθανότητα να μεταδώσει την ασθένεια στους μαθητές, και ότι η απόλυσή της στηριζόταν όχι σε αντικειμενικά ιατρικά κριτήρια αλλά σε μύθους και φόβους της κοινωνίας.¹⁰²

Ωστόσο, είναι δύσκολο να αποδειχθεί αυτός ο ισχυρισμός: πώς θα στηρίξει ο ενάγων την κατηγορία ότι ο υποτιθέμενος ή ο πραγματικός εργοδότης του πίστευε ότι είχε αναπηρία; Ακόμη και αν στο δικαστήριο αποδειχθεί ότι ο ενάγων δεν είχε κάποια αναπηρία, πώς μετά θα πεισθεί το δικαστήριο ότι ο εργοδότης θεωρούσε αυτό το άτομο ως ανάπηρο;

Επίσης, μπορεί να στηριχθεί κατηγορία για διάκριση εναντίον ατόμου το οποίο είχε μια αναπηρία στο παρελθόν. Αυτές οι διατάξεις προστατεύουν πρώην καρκινοπαθείς από διάκριση βασισμένη στο ιατρικό ιστορικό τους και άτομα που λανθασμένα θεωρούνται ότι έχουν διανοητική υστέρηση.¹⁰³

Υπεράσπιση των δικαιωμάτων

Η Οδηγία στο Άρθρο 9 παρ. 2 απαιτεί από τα κράτη-μέλη να διασφαλίσουν ότι οι ενώσεις, οργανώσεις κ.λπ. που έχουν έννομο συμφέρον κατά των διακρίσεων μπορούν να παρέχουν στήριξη σε θύματα

¹⁰⁰ Barnard v. ADM Milling Co., Inc., 987 F.Supp. 1337, 1343.

¹⁰¹ 42 U.S.C. § 12112 (b) (5) (A).

¹⁰² School Bd. of Nassau County v. Arline, 480 U.S. 273 (1987).

¹⁰³ Sutton v. United Air Lines, Inc., 527 U.S. 471, 489 (1999), MacDonald v. Delta Air Lines, Inc., 94 F.3d 1437, U.S. 1443 (10th Cir. 1996).

διακρίσεων ή να κινήσουν δικαστική ή διοικητική διαδικασία εκ μέρους τους με έγκρισή τους. Τα κριτήρια που ορίζουν ποιά οργάνωση έχει έννομο συμφέρον καθιερώνονται από το εθνικό δίκαιο.

Ενημέρωση

Επιπλέον, τα κράτη-μέλη είναι υποχρεωμένα, σύμφωνα με το Άρθρο 12 της Οδηγίας, να διασφαλίσουν ότι ο εθνικός νόμος κατ' εφαρμογή της Οδηγίας τίθεται υπ' όψη των ενδιαφερομένων με κάθε πρόσφορο μέσο. Αυτή η διάταξη είναι ιδιαίτερα σημαντική, ωστόσο υπάρχουν πολύ λίγα Κράτη μέλη που τηρούν αυτή την υποχρέωση παρέχοντας την κατάλληλη ενημέρωση όχι μόνο στα άτομα με αναπηρία αλλά και στους εργοδότες.

Επίσης, π.χ. ένα άτομο με αναπηρία, το οποίο δεν πληροφορήθηκε σχετικά με τον εθνικό νόμο, επειδή το κράτος δεν μερίμνησε γι' αυτό (π.χ. σε απλή κατανοητή γλώσσα για τα άτομα με ελαφρά διανοητική στέρωση), θα μπορούσε να ξεκινήσει δικαστική διαδικασία κατά του κράτους για ζημία η οποία επήλθε σε αυτόν λόγω της μη πληροφόρησης του για τον εθνικό νόμο.

Αντιστροφή του βάρους απόδειξης

Λόγω της δυσκολίας απόδειξης της διάκρισης, το Άρθρο 10 της Οδηγίας προβλέπει για την αντιστροφή του βάρους απόδειξης ως ακολούθως: «...όταν ένα πρόσωπο που θεωρεί εαυτό ζημιωθέν από τη μη τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσάγει, ενώπιον δικαστηρίου ή άλλης αρμόδιας αρχής, πραγματικά περιστατικά, από τα οποία τεκμαίρεται η ύπαρξη άμεσης ή έμμεσης διάκρισης, θα εναπόκειται στον εναγόμενο να αποδείξει ότι δεν υπήρχε παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης». Έτσι, προβλέπεται η υποχρέωση λήψης των απαραίτητων μέτρων στην πολιτική και διοικητική εθνική δικονομία, προκειμένου η επίκληση πραγματικών περιστατικών διάκρισης από το ζημιωθέν πρόσωπο, ενώπιον δικαστηρίου ή άλλης αρχής, να τεκμαίρει την ύπαρξη της διάκρισης και να μετατοπίζεται στον εναγόμενο το βάρος της απόδειξης των περιστατικών της μη συνδρομής άμεσης ή έμμεσης διάκρισης.

Πρόκειται για ένα σημαντικότατο νομικό νεωτερισμό εις όφελος του ατόμου που υπέστη τη διάκριση, για το οποίο είναι πολλές φορές εξαιρετικά δύσκολο να αποδείξει την ύπαρξη της διακριτικής μεταχείρισης. Επίσης, η αντιστροφή του βάρους απόδειξης δεν περιορίζεται σε δικαστικές διαδικασίες, αλλά εκτείνεται και σε διαδικασίες ενώπιον οποιασδήποτε αρμόδιας διοικητικής ή άλλης αρχής. Το βάρος απόδειξης δεν αντιστρέφεται μόλις ο ενάγων ισχυριστεί ότι έπεσε θύμα διάκρισης, αλλά μόνο όταν αυτός *παρουσιάσει πραγματικά περιστατικά*, από τα οποία *τεκμαίρεται* η ύπαρξη διάκρισης. Το είδος των περιστατικών αυτών εξαρτάται από το εθνικό δίκαιο και τη νομολογία. Ωστόσο, όπως αναφέρει η παράγραφος 31 του Προοιμίου της Οδηγίας, «ο εναγόμενος δεν είναι υπεύθυνος να αποδείξει ότι ο ενάγων πιστεύει σε δεδομένη θρησκεία, έχει δεδομένες πεποιθήσεις, παρουσιάζει δεδομένο μειονέκτημα, έχει δεδομένη ηλικία ή δεδομένο γενετήσιο προσανατολισμό.», καθώς τέτοια απαίτηση θα παραβίαζε το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής, εκτός του ότι θα αποθάρρυνε πολλά άτομα από το να προσφεύγανε στη δικαιοσύνη.¹⁰⁴ Το βάρος πρέπει να δοθεί στην εξέταση του αν ένα πρόσωπο έχει υποστεί διακριτική μεταχείριση για ένα δεδομένο λόγο, και όχι αν το πρόβλημα του ατόμου συνιστά αναπηρία για το σκοπό του νόμου.¹⁰⁵

Το βάρος απόδειξης δεν μπορεί να αντιστραφεί σε ποινική δίωξη.

Άμεσο αποτέλεσμα

Οι Κοινοτικές διατάξεις έχουν άμεσο αποτέλεσμα όταν δημιουργούν δικαιώματα για αυτούς που υπό-

¹⁰⁴ Bell Mark, *Anti-Discrimination Law and the European Union*, Oxford University Press, New York, 2002: 115.

¹⁰⁵ Whittle Richard, "The Framework Directive for Equal treatment in employment and occupation: an analysis from a disability rights perspective", 27 E.L.Rev., June 2002: 323.

κείνται στο Κοινοτικό Δίκαιο και τα οποία ο εθνικός δικαστής είναι υποχρεωμένος να προστατεύσει. Επομένως, εάν μια διάταξη της Οδηγίας επιβάλει μια ξεκάθαρη, σαφή και χωρίς όρους υποχρέωση σε ένα Κράτος μέλος ή οργανισμό, τότε το άτομο μπορεί να βασιστεί απευθείας στην Οδηγία, και όχι στον εθνικό νόμο που την ενσωματώνει, ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του, διαφορετικά, όπως έκρινε το ΔΕΚ, η αποτελεσματικότητα των Οδηγιών θα αποδυναμωνόταν.¹⁰⁶

Η αρχή του άμεσου αποτελέσματος μπορεί να εφαρμοστεί εάν δεν έχουν ψηφιστεί σχετικοί νόμοι στα κράτη-μέλη για την ενσωμάτωση των Οδηγιών ή αν αυτοί παρεκκλίνουν από τις Οδηγίες, οπότε οι πολίτες μπορούν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους με την αρχή του άμεσου αποτελέσματος, όπως έχει αναπτυχθεί από το ΔΕΚ. Μια διάταξη της Οδηγίας έχει άμεσο αποτέλεσμα μόνο σχετικά με το κράτος ή τον δημόσιο τομέα – δεν μπορεί να εφαρμοστεί εναντίον του ιδιωτικού τομέα.¹⁰⁷

Ουσιαστικά, εναπόκειται στην αρμοδιότητα του ΔΕΚ να αποφασίσει ποιές διατάξεις των Οδηγιών θα έχουν άμεσο ή έμμεσο αποτέλεσμα.

Η Οδηγία έχει επίσης έμμεσο αποτέλεσμα: το υφιστάμενο εθνικό δίκαιο πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με τον σκοπό της συγκεκριμένης οδηγίας- αυτή η υποχρέωση εφαρμόζεται είτε σε περίπτωση που οι εθνικές διατάξεις υιοθετήθηκαν πριν είτε μετά την εν λόγω Οδηγία.¹⁰⁸

Υπαιτιότητα του κράτους για ζημίες

Η εισαγωγή της υπαιτιότητας του κράτους για ζημίες που επήλθαν στα άτομα από την παράβαση του κοινοτικού δικαίου από το κράτος είναι το πιο δραστικό παράδειγμα της διείσδυσης του Κοινοτικού Δικαίου στο εθνικό δίκαιο. Στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας δεν υπάρχει τέτοια διάταξη, αλλά, όπως έκρινε το ΔΕΚ,¹⁰⁹ η υποχρέωση που έχουν τα Κράτη μέλη να ενσωματώσουν τις οδηγίες σε εθνικό νόμο, τα καθιστά υπεύθυνα για κάθε συνέπεια, υπό τρεις προϋποθέσεις:

- Ο σκοπός της συγκεκριμένης οδηγίας να είναι η χορήγηση δικαιωμάτων σε άτομα, τα οποία πρέπει να είναι αναγνωρίσιμα μέσα από τις διατάξεις της οδηγίας.
- Πρέπει να έχει λάβει χώρα μια σοβαρή και κατάφωρη παραβίαση ενός τέτοιου δικαιώματος από το κράτος.¹¹⁰ Το ΔΕΚ έχει κρίνει ότι τέτοια συνιστά η μη υιοθέτηση της Οδηγίας, όπως και η μη ενσωμάτωση κάποιων διατάξεων στον εθνικό νόμο. Επίσης, σε κάθε άλλη περίπτωση έχει κρίνει ότι η αμέλεια του κράτους αποτελεί σοβαρή παραβίαση.
- Πρέπει να υπάρχει ένας αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παράβασης της υποχρέωσης του κράτους και της ζημίας που επήλθε στο άτομο (τον οποίο θα αξιολογήσουν τα εθνικά δικαστήρια).

Θετικά μέτρα δράσης

Τα θετικά μέτρα δράσης είναι μερικές φορές απαραίτητα προκειμένου να επιτευχθεί πλήρης ισότητα, αντισταθμίζοντας μειονεκτήματα λόγω των προστατευόμενων κατηγοριών. Φυσικά, τέτοια θετικά μέτρα είναι δικαιολογημένα όσο η συγκεκριμένη κατηγορία βρίσκεται σε μειονεκτική θέση. Η Οδηγία αναγνωρίζει (Άρθρο 7) ότι για την επίτευξη πλήρους ισότητας στην πράξη δεν απαιτείται μόνο η απαγόρευση τής τρέχουσας και μελλοντικής διάκρισης – συνεπώς, επιτρέπει μέτρα που αποσκοπούν

¹⁰⁶ *Van Gend en Loos v. Administratie der Belastingen*, C-26/62, *Tullio Ratti*, C-148/78.

¹⁰⁷ *Foster v British Gas*, C-188/89.

¹⁰⁸ *Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA*, C-106/89.

¹⁰⁹ *Francovich, Bonifaci and Others v Italy*, Joined Cases C-6/90 and C-9/90.

¹¹⁰ *Brasserie du Pecheur and Factortame*, Joined Cases C-46/93 and C-48/93.

στην πρόληψη ή αντιστάθμιση της ιστορικής μειονεκτικής θέσης στην οποία περιέρχονται ομάδες προσώπων συγκεκριμένης θρησκείας ή πεποιθήσεων, *αναπηρίας*, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού. Η θετική δράση θα μπορούσε να περιλαμβάνει, παραδειγματος χάριν, την ανάληψη επιπρόσθετων, σχεδιασμένων και στοχοθετημένων ενεργειών, όταν επιδιώκεται η πρόσληψη νέων απασχολούμενων, η δημοσίευση θέσεων με διάφορους τρόπους προκειμένου να ενθαρρυνθούν τα μέλη των εν λόγω ομάδων να υποβάλλουν αίτηση, παρέχοντας στήριξη, αν χρειάζεται.

Θετικά μέτρα περιλαμβάνονται και στο Σύνταγμα της Ελλάδας, μετά την αναθεώρηση του 2001. Στο αναθεωρημένο Άρθρο 116 παρ. 2 προβλέπεται ότι «Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών» και θεσπίζεται η υποχρέωση του κράτους να μεριμνά «για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, *ιδίως* κατά των γυναικών», όπου η μνεία των γυναικών εδώ είναι ενδεικτική και όχι περιοριστική.

Ο ν.3304/2005 προβλέπει ότι δεν συνιστά διάκριση η λήψη ή διατήρηση θετικών μέτρων:

- Στο Άρθρο 6 για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής.
- Στο Άρθρο 12 παρ. 1 για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, *αναπηρίας*, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.
- Στο Άρθρο 12 παρ. 2 ειδικά για τα άτομα με *αναπηρία*.

Ο σκοπός αυτών των μέτρων σύμφωνα με τον ν. 3304/2005 συνίσταται στην πρόληψη ή αντιστάθμιση μειονεκτημάτων, ενώ σύμφωνα με το Σύνταγμα συνίσταται στην άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην *πράξη*.

Ενώ η διάκριση παραβιάζει την αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου, τα θετικά μέτρα δράσης θεωρείται ότι συνάδουν με την αρχή της ισότητας, νοούμενης ως ισότητας των ευκαιριών. Έτσι, η υφιστάμενη ανισότητα δικαιολογεί την αναγκαιότητα μέτρων προς άρση αυτής.

Ο ν.3304/2005 επιβάλλει θετικά μέτρα μέσω του Άρθρου 10, όπου προβλέπει τις εύλογες προσαρμογές στην εργασία για τα άτομα με *αναπηρία*. Πρόκειται για χωριστή πρόβλεψη από αυτήν του Άρθρου 12 παρ. 2, που θεσπίζει θετικά μέτρα ειδικά για άτομα με *αναπηρία*. Είναι προφανές από το ίδιο το κείμενο του Άρθρου 10, ότι οι εύλογες προσαρμογές επιβάλλονται «για την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης έναντι ατόμων με *αναπηρία*». Επομένως, παρόλο που και οι εύλογες προσαρμογές και τα θετικά μέτρα έχουν ως αποτέλεσμα μια διαφορετική μεταχείριση για τα άτομα με *αναπηρία*, μόνο τα θετικά μέτρα το κάνουν αυτό ως εξαίρεση στην αρχή της ισότητας. Οι εύλογες προσαρμογές στην εργασία για τα άτομα με *αναπηρία* αποτελούν μάλλον ένα παράδειγμα, αντί για εξαίρεση, ισότητας, καθώς υποδηλώνουν την τυπική υποχρέωση οι διαφορετικές καταστάσεις να αντιμετωπίζονται με διαφορετικό τρόπο. Η απαγόρευση των διακρίσεων κατά των ατόμων με *αναπηρία* υποδηλώνει όχι μόνο ένα καθήκον για ίση μεταχείριση, αλλά και ένα καθήκον για διαφορετική μεταχείριση, όπως οι εύλογες προσαρμογές. Ομοίως, οι εύλογες προσαρμογές διαφέρουν από τη θετική δράση, υπό την έννοια ότι δεν θεσπίστηκαν για να ευνοήσουν τα άτομα με *αναπηρία* έναντι των ατόμων χωρίς *αναπηρία*. Ο σκοπός τους δεν είναι να θεσπίσουν ειδικά μέτρα για τα άτομα με *αναπηρία*, αλλά αντιθέτως να εξαλείψουν τα εμπόδια για τη συμμετοχή τους και να τους προσφέρουν ίσες ευκαιρίες.

3.2.4 Αποφάσεις ΔΕΚ

Μέχρι σήμερα μόνο δύο υποθέσεις παραπέμφθηκαν στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την ερμηνεία των ασαφών εννοιών της Οδηγίας σχετικά με την *αναπηρία*. Η μία (*Chacón Navas v.*

Eurest Colectividades SA, C-13/05) αποτελεί προδικαστικό ερώτημα από ένα δικαστήριο αστικών διαφορών της Μαδρίτης και αφορά την ερμηνεία της Οδηγίας ως προς δυσμενείς διακρίσεις εις βάρος ατόμων με αναπηρίες, ειδικότερα δε, αφορά ενδεχόμενη απαγόρευση δυσμενών διακρίσεων λόγω ασθενείας. Αντικείμενο της υπόθεσης ήταν η απόλυση της ενάγουσας κατά τη διάρκεια οκτάμηνης αναρρωτικής άδειας.

Από την απόφαση περί παραπομπής προέκυψε ότι η ενάγουσα Chacón Navas, η οποία τέθηκε σε αναρρωτική άδεια και η οποία αδυνατούσε να συνεχίσει την επαγγελματική της δραστηριότητα εντός συντόμου χρονικού διαστήματος, απολύθηκε, κατά το αιτούν δικαστήριο, για τον μοναδικό λόγο ότι βρισκόταν σε αναρρωτική άδεια. Από την ίδια απόφαση προέκυψε, επίσης, ότι κατά το αιτούν δικαστήριο υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της ασθενείας και της ειδικής ανάγκης και ότι ένας εργαζόμενος ευρισκόμενος στην κατάσταση της Chacón Navas πρέπει να προστατεύεται στο πλαίσιο της απαγορεύσεως δυσμενών διακρίσεων λόγω ειδικής ανάγκης.

Σύμφωνα με το ΔΕΚ, η Οδηγία 2000/78 δεν δίνει ορισμό της έννοιας της «ειδικής ανάγκης», δεν παρέμπει, εξάλλου, ούτε στο δίκαιο των κρατών μελών για τον ορισμό του περιεχομένου αυτής της έννοιας. Λαμβανομένου υπόψη αυτού του σκοπού, η έννοια «ειδική ανάγκη», όπως αυτή χρησιμοποιείται στην Οδηγία πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο αυτοτελούς και ενιαίας ερμηνείας. Σκοπός της Οδηγίας είναι η περιστολή ορισμένων μορφών δυσμενούς διακρίσεως όσον αφορά την απασχόληση και την εργασία. Στο πλαίσιο αυτό, η έννοια της «ειδικής ανάγκης» υποδηλώνει μειονεκτικότητα, οφειλόμενη, ιδίως, σε πάθηση φυσική, διανοητική ή ψυχική, κωλύουσα τη συμμετοχή του συγκεκριμένου ατόμου στον επαγγελματικό βίο. Χρησιμοποιώντας τον όρο «ειδική ανάγκη» στο Άρθρο 1 της Οδηγίας, ο νομοθέτης σκοπίμως επέλεξε όρο διαφορετικό από εκείνον της «ασθενείας».

Το ΔΕΚ έκρινε ότι η Οδηγία δεν περιλαμβάνει κανένα στοιχείο από το οποίο θα μπορούσε να προκύψει ότι οι εργαζόμενοι προστατεύονται από την απαγόρευση δυσμενούς διακρίσεως λόγω ειδικής ανάγκης από της εκδηλώσεως κάποιας ασθένειας. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, ένα άτομο το οποίο απολύθηκε από τον εργοδότη του αποκλειστικώς λόγω ασθενείας δεν εμπίπτει στο γενικό πλαίσιο που έχει καθορίσει η Οδηγία με σκοπό την περιστολή περιπτώσεων δυσμενούς διακρίσεως λόγω ειδικών αναγκών. Η ασθένεια, αυτή καθαυτή, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως λόγος πρόσθετος εκείνων για τους οποίους η Οδηγία 2000/78 απαγορεύει οποιαδήποτε δυσμενή διάκριση.

Η δεύτερη υπόθεση σχετικά με την αναπηρία, για την οποία δεν έχει εκδοθεί ακόμα απόφαση του ΔΕΚ, αφορά προδικαστικό ερώτημα του Εργατικού Δικαστηρίου του Νοτίου Λονδίνου σχετικά με το αν μια υπόθεση όπου μία εργαζόμενη υφίσταται διακριτική μεταχείριση σε σχέση με τους συναδέλφους της γιατί, ενώ η ίδια δεν έχει κάποια αναπηρία, συνδέεται με ένα άτομο με αναπηρία, καλύπτεται από την απαγόρευση των διακρίσεων που περιλαμβάνεται στην Οδηγία 2000/78.

Ειδικότερα, η ενάγουσα, που εργαζόταν ως νομική γραμματέας σε δικηγορική εταιρία, γέννησε ένα παιδί με αναπηρία το 2002. Τον Μάρτιο του 2005 συμφώνησε σε εθελουσία έξοδο από την εταιρία, και τον Αύγουστο του ίδιου έτους κατέθεσε αγωγή κατά των πρώην εργοδοτών της, ισχυριζόμενη ότι υπέστη διακριτική μεταχείριση σε σχέση με τους συναδέλφους της που είχαν παιδιά χωρίς αναπηρίες. Μεταξύ των παραδειγμάτων της διακριτικής μεταχείρισης που υπέστη, ήταν ότι οι εργοδότες της την αποκαλούσαν «τεμπέλα» όταν ζητούσε άδεια για να φροντίσει το παιδί της και αρνούνταν να ρυθμίσουν τις συνθήκες εργασίας με την ίδια ελαστικότητα που εφάρμοζαν για τους συναδέλφους της με υγιή παιδιά, λέγοντας ότι χρησιμοποιούσε το παιδί της για να επηρεάζει τις συνθήκες εργασίας της, της επέβαλαν πειθαρχικές ποινές και δεν αντιμετώπισαν σωστά μια προηγούμενη αναφορά που υπέβαλε.

Η ενάγουσα στηρίχθηκε στον εθνικό νόμο, την Disability Discrimination Act 1995 και την Οδηγία, υποστηρίζοντας ότι σκοπός της Οδηγίας είναι να απαγορεύσει τις διακρίσεις όχι μόνο κατά ατόμων με αναπηρία, αλλά και κατά αυτών που σχετίζονται με ένα τέτοιο άτομο, το δε Εργατικό Δικαστήριο θα έπρεπε να ερμηνεύσει τον εθνικό νόμο συμφώνως με τον σκοπό αυτό της Οδηγίας.

Σύμφωνα με τη Γνώμη του Γενικού Εισαγγελέα, ένας τρόπος υποβάθμισης της αξιοπρέπειας και της αυτονομίας των ατόμων που έχουν ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό, όπως η αναπηρία, είναι στοχεύοντας όχι αυτά τα ίδια τα άτομα, αλλά τρίτα άτομα που συνδέονται στενά μαζί τους και δεν ανήκουν στην κατηγορία των ατόμων που έχουν το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό. Έτσι, το άτομο που είναι το άμεσο θύμα της διακριτικής μεταχείρισης υφίσταται όχι μόνο τη δυσμενή συμπεριφορά εις βάρος του, αλλά γίνεται το μέσο δια του οποίου υποβαθμίζεται η αξιοπρέπεια του ατόμου που ανήκει στη συγκεκριμένη κατηγορία. Τα άτομα με αναπηρία είναι συχνά πιο ευάλωτα από τον μέσο άνθρωπο, και πρέπει να στηρίζονται σε άλλα άτομα με τα οποία συνδέονται στενά για να τα βοηθήσουν να ζήσουν με αξιοπρέπεια. Όταν κάποιος στερεί από ένα άτομο πολύτιμες επιλογές σε θέματα ζωτικής σημασίας για όλους, επειδή αυτό το άτομο συνδέεται με κάποιο άλλο άτομο με αναπηρία, στερεί επίσης και από το ίδιο το άτομο με αναπηρία σημαντικές επιλογές για τη ζωή του.

Ο Γενικός Εισαγγελέας έκρινε ότι η συγκεκριμένη περίπτωση αποτελεί άμεση διάκριση, καθώς η ενάγουσα ισχυρίστηκε ότι ήταν στόχος των εργοδοτών της ακριβώς λόγω του ανάπηρου παιδιού της. Η Οδηγία απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας: δεν είναι απαραίτητο το θύμα της διακριτικής συμπεριφοράς να είναι το ίδιο ανάπηρο, αλλά αρκεί ότι βίωσε άδικη μεταχείριση λόγω αναπηρίας - η αναπηρία αποτέλεσε την αιτία δυσμενούς μεταχείρισης της ενάγουσας, και γι' αυτό θα πρέπει να εφαρμοστεί η Οδηγία. Επομένως, σύμφωνα με τον Γενικό Εισαγγελέα, αν η ενάγουσα αποδείξει ότι υπέστη τέτοια μεταχείριση λόγω της αναπηρίας του παιδιού της, μπορεί να προστατευθεί από τις διατάξεις της Οδηγίας.

Μαζί με τη διακριτική μεταχείριση λόγω εθνικότητας, η διακριτική μεταχείριση λόγω φύλου έχει εξετασθεί από το Κοινοτικό Δίκαιο από την αρχή της γεννέσεώς του. Η νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων σε αυτά τα δύο θέματα είναι ευρύτατη και πιθανότατα θα επηρεάσει την ερμηνεία των πρόσφατων Οδηγιών κατά των διακρίσεων για τους άλλους λόγους που αναφέρονται στο Άρθρο 13 της Συνθήκης.¹¹¹

3.3 ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

3.3.1 Συνταγματική αναγνώριση κοινωνικών δικαιωμάτων

Το Σύνταγμα της Ελλάδος του 1975/86, όπως τροποποιήθηκε με την 18/2001 Απόφαση της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής στις 12-4-2001, είναι ο ανώτατος νόμος του κράτους και παρέχει το γενικό πλαίσιο προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων. Ειδικότερα, το Άρθρο 2 παρ. 1 εγγυάται τον σεβασμό και την προστασία της «αξίας του ανθρώπου», ως μία από τις θεμελιώδεις αρχές και «πρωταρχική υποχρέωση» τού Ελληνικού Κράτους. Σύμφωνα με το Άρθρο 5 παρ.1 του Συντάγματος, «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.», η δε παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου προβλέπει ότι

---

¹¹¹ Caruso Daniela, "Limits of the Classic Method: Positive action in the European Union after the New Equality Directives", 44 Harvard International Law Journal (331) 2003.

«Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο», ενώ η διάταξη του Άρθρου 5 παρ. 5 ορίζει ότι «Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία κάθε προσώπου έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων».

Περαιτέρω, το Άρθρο 5Α παρ. 1 αναφέρει ότι «Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως νόμος ορίζει» και στην παράγραφο 2 ότι «Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των Άρθρων 9, 9Α και 19», η δε διάταξη του Άρθρου 9 παρ. 1 ορίζει ότι «...Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη».

Το Άρθρο 21 του Συντάγματος έχει ιδιαίτερη σημασία για τα άτομα με αναπηρία, καθώς αναφέρει στην παράγραφο 2 ότι «Πολύτεκνες οικογένειες, ανάπηροι πολέμου και ειρηνικής περιόδου, θύματα πολέμου, χήρες και ορφανά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, καθώς και όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος». Περαιτέρω, η παράγραφος 6 του ίδιου άρθρου ορίζει ότι «Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας». Επιπλέον, το Άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζει ότι «τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους» και στη συνέχεια εγγυάται την ισχύ αυτών των δικαιωμάτων και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών.

Η διατύπωση των ανωτέρω διατάξεων και οι χρησιμοποιούμενοι όροι «όλοι» ή «καθένας», δεν διαχωρίζει την απόλαυση των συνταγματικών δικαιωμάτων, αλλά αντιθέτως αποδίδει τη δυνατότητα καθολικής συμμετοχής, ανεξάρτητα από ιθαγένεια, φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, θρησκεία, ηλικία, αναπηρία ή γενετήσιο προσανατολισμό. Αντίθετα από τα πολιτικά δικαιώματα, που προϋποθέτουν την ύπαρξη του δεσμού της ιθαγένειας μεταξύ των φορέων τους και του κράτους, η απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων παρέχεται χωρίς διακρίσεις. Ωστόσο η αρχή της ισότητας, όπως ορίζεται στο Άρθρο 4 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος, ορίζει μόνο τους Έλληνες πολίτες ως φορείς του σχετικού δικαιώματος, καθώς «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου» και «Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις». Επιπλέον, η διατύπωση ορισμένων άρθρων παραπέμπει ρητώς σε έλληνες δικαιούχους, όπως το Άρθρο 16 παρ. 4 του Συντάγματος σχετικά με το δικαίωμα δωρεάν παιδείας, καθώς και το Άρθρο 21 παρ. 3 που προβλέπει ότι «Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περιθαλψη των απόρων».

Εκτός των συνταγματικών διατάξεων που παρέχουν τα γενικά πλαίσια προστασίας των ατόμων με αναπηρία, πολυάριθμοι άλλοι νόμοι, προεδρικά διατάγματα και κανονισμοί έχουν θεσπισθεί, προκειμένου να εξειδικεύσουν τη απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και την συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους τομείς της ζωής, όπως εκπαίδευση, απασχόληση, υπηρεσίες υγείας, προσβασιμότητα, κ.ά. Επίσης, το ίδιο το κείμενο του Συντάγματος διευρύνει το πλαίσιο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, καθώς το Άρθρο 28 παρ. 1 προβλέπει ότι «Οι γενικά παραδεδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου». Έτσι, το συνταγματικό πλαίσιο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, σε συνδυασμό με τις διεθνείς συμβάσεις που σχε-

τίζονται με την προστασία τους και δεσμεύουν την Ελλάδα, αποτελούν ένα πλαίσιο αποτελεσματικής προστασίας, εάν επιτευχθεί η εν τοις πράγμασι εφαρμογή όλων των διατάξεων παράλληλα με την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για την πλήρη αποδοχή των ατόμων με αναπηρία.

3.3.2 Θέσπιση 3^{ης} Δεκεμβρίου, αναγνώριση Ε.Σ.Α.μεΑ. ως κοινωνικού εταίρου

Ο ν. 2430/1996 καθιερώνει την 3^η Δεκεμβρίου ως «Ημέρα των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες» και ορίζει ότι η Ε.Σ.Α.μεΑ. θα υποβάλλει κάθε έτος στον Πρόεδρο της Βουλής έκθεση για την αντιμετώπιση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Περαιτέρω, προβλέπει ότι η Ε.Σ.Α.μεΑ., ως η αντιπροσωπευτικότερη οργάνωση ατόμων με αναπηρίες, θα είναι υπεύθυνη για την οργάνωση εκδηλώσεων για τον εορτασμό της 3^{ης} Δεκεμβρίου αλλά και για τον προσδιορισμό του χαρακτήρα αυτών των εκδηλώσεων. Η Ε.Σ.Α.μεΑ. κατέχει επίσημα τη θέση του Κοινωνικού Εταίρου σε ζητήματα που αφορούν άμεσα ή έμμεσα τα άτομα με αναπηρίες, και έτσι συμμετέχει στα κέντρα λήψης αποφάσεων εκπροσωπώντας τα άτομα με αναπηρίες στο διάλογο με το ελληνικό κράτος, αγωνιζόμενη για την προώθηση πολιτικών που συμβάλλουν στην πλήρη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή της χώρας.

Με το Άρθρο 3 του νόμου αυτού υιοθετούνται το παγκόσμιο πρόγραμμα δράσης, καθώς και οι κανόνες ίσων ευκαιριών του 1993 για τα άτομα με αναπηρία του ΟΗΕ, προβλέπεται δε η σύσταση επιτροπής η οποία θα υποβάλλει κάθε έτος στον Πρόεδρο της Βουλής έκθεση για την εφαρμογή των κανόνων του Ο.Η.Ε. για ίσες ευκαιρίες των ατόμων με αναπηρία.

3.3.3 Νομοθεσία ανά τομέα

3.3.3.α Εκπαίδευση

Βλ. Θεματική Ενότητα 6: «Εκπαίδευση και Άτομα με Αναπηρία».

3.3.3.β Απασχόληση

Βλ. Θεματική Ενότητα 5: «Εργασία-Απασχόληση και Άτομα με Αναπηρία».

3.3.3.γ Προσβασιμότητα

Βλ. Θεματική Ενότητα 8: «Προσβασιμότητα και Άτομα με Αναπηρία».

3.3.3.δ Κοινωνική Ασφάλιση

Σύμφωνα με το Άρθρο 5 παρ. 5 του Συντάγματος, «Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία κάθε προσώπου έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων». Επίσης, Σύμφωνα με το Άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος, «Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων».

Ο νόμος που ισχύει για τους ασφαλισμένους του Ι.Κ.Α. είναι ο Α.Ν.1846/1951 «Περί κοινωνικών Ασφαλίσεων». Το Άρθρο 28¹¹² αυτού ορίζει στην παράγραφο 4 α' ότι «Ο ασφαλισμένος έχει δικαίωμα για σύνταξη λόγω αναπηρίας, αν έγινε ανάπηρος κατά την έννοια της παραγράφου 5 του παρόντος και έχει πραγματοποιήσει τον αριθμό ημερών εργασίας που ορίζεται από την παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου ή τριακόσιες (300) ημέρες εργασίας και δεν έχει συμπληρώσει το 21^ο έτος ηλικίας. Οι

¹¹² Όπως αντικαταστάθηκε με την παρ. 1 του Άρθρου 27 του ν.1902/1990.

πιο πάνω 300 ημέρες εργασίας αυξάνονται προοδευτικά σε 4.200 ημέρες εργασίας με προσθήκη ανά 120 ημερών εργασίας κατά μέσο όρο για κάθε έτος ηλικίας πέραν του 21^{ου}. Από τις πιο πάνω κατά περίπτωση ημέρες εργασίας πρέπει οι 300 να έχουν πραγματοποιηθεί στα αμέσως προηγούμενα 5 έτη από εκείνο, στο οποίο κατέστη ανάπηρος ο ασφαλισμένος».

Η παράγραφος 5 του Άρθρου 28 δίνει έναν ορισμό της αναπηρίας, προκειμένου να υπάρχει η σχετική κάλυψη από τον νόμο. Έτσι, «ο ασφαλισμένος θεωρείται ανάπηρος αν λόγω παθήσεως ή βλάβης ή εξασθένησης σωματικής ή πνευματικής, μεταγενέστερης της υπαγωγής του στην ασφάλιση, διάρκειας ενός έτους το λιγότερο κατά ιατρική πρόβλεψη, δεν μπορεί να κερδίζει από εργασία που ανταποκρίνεται στις δυνάμεις, τις δεξιότητες και τη μόρφωσή του περισσότερο από το 1/3¹¹³ του ποσού που συνήθως κερδίζει στην ίδια επαγγελματική κατηγορία σωματικά και πνευματικά υγιής άνθρωπος της ίδιας μόρφωσης».

Σύμφωνα με την παράγραφο 15 περ. ζ' του Άρθρου 28, «εφ' όσον ο ασφαλισμένος κρίνεται βαριά ανάπηρος...δικαιούται σύνταξη ίση με την οριζόμενη κατά το άρθρο 29 παρ. 1 του παρόντος νόμου. Εφ' όσον ο ασφαλισμένος κρίνεται ανάπηρος κατά την έννοια του ανωτέρω εδαφίου β', δικαιούται τα τρία τέταρτα (3/4) της σύνταξης αυτής και, εφ' όσον κρίνεται μερικά ανάπηρος κατά την έννοια του ανωτέρω εδαφίου γ', δικαιούται το μισό (1/2) της σύνταξης αυτής». Στη συνέχεια, η περίπτωση η' της ίδιας παραγράφου ορίζει ότι «Ο ασφαλισμένος, που έχει συμπληρώσει έξι χιλιάδες (6.000) ημέρες εργασίας και κρίνεται ανάπηρος κατά την έννοια του ανωτέρω εδαφίου β', δικαιούται την ακέραια κατά τα ανωτέρω σύνταξη. Επίσης ο ασφαλισμένος, του οποίου η αναπηρία οφείλεται κατά κύριο λόγο σε ψυχιατρικές παθήσεις και κρίνεται ανάπηρος κατά την έννοια των εδαφίων β' ή γ', δικαιούται την ακεραία ή τα 3/4 της ακεραίας σύνταξης αντίστοιχα».¹¹⁴

Οι επόμενοι παράγραφοι του Άρθρου 28 ορίζουν ποιός δικαιούται σύνταξη αναπηρίας, εκτός από τον ίδιο τον ασφαλισμένο, και σε ποιό ποσοστό, το δε Άρθρο 29 ρυθμίζει τον υπολογισμό του ποσού της σύνταξης για τον ίδιο τον ασφαλισμένο και για τους δικαιούχους, στη δε παράγραφο 10 ορίζεται ότι «το ποσό των υπό του Ι.Κ.Α. καταβαλλομένων βασικών συντάξεων λόγω αναπηρίας προσανξάνεται κατά 50% εφ' όσον ο ανάπηρος ευρίσκεται διαρκώς εις κατάστασιν απαιτούσαν συνεχή επίβλεψιν, περιποίησιν και συμπαράστασιν ετέρου προσώπου (απόλυτος αναπηρία)».

Εκτός από τον Α.Ν.1846/1951, υπάρχει και ο ν.2458/1997 «Σύσταση Κλάδου Κύριας Ασφάλισης Αγροτών και άλλες διατάξεις», ο οποίος στα Άρθρα 6 έως 9 ρυθμίζει τις προϋποθέσεις συνταξιοδότησης λόγω αναπηρίας ή εργατικού ατυχήματος των ασφαλισμένων και τον τρόπο υπολογισμού της σύνταξης, καθώς και το Προεδρικό Διάταγμα 334/1988 το οποίο ρυθμίζει στα Άρθρα 1 έως 8 τις προϋποθέσεις χορήγησης σύνταξης αναπηρίας σε ασφαλισμένους του ΟΓΑ. Επιπλέον, το Προεδρικό Διάταγμα 169/2007 Κωδικοποίηση σε ενιαίο κείμενο, με τον τίτλο «Κώδικας Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων» των διατάξεων που ισχύουν για την απονομή των πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων. Στο Διάταγμα συμπεριλαμβάνονται ειδικές ρυθμίσεις για τη συνταξιοδότηση των δημοσίων υπαλλήλων με αναπηρία και γονέων ή νόμιμων κηδεμόνων ατόμων με βαριές αναπηρίες (άρθρο 1 και άρθρο 26). Επίσης, στο άρθρο 54 του Διατάγματος συμπεριλαμβάνονται διατάξεις που αφορούν τη χορήγηση επιδόματος απόλυτου αναπηρίας σε ορισμένες κατηγορίες αναπηρίας όπως τύφλωση, παραπληγία, νεφροπάθεια τελικού σταδίου, θαλασσαιμία κ.ά.

Άλλοι νόμοι που αφορούν την προστασία των ατόμων με αναπηρίες είναι οι ακόλουθοι: το Ν.Δ.

¹¹³ Η περισσότερη από το 1/5, οπότε θεωρείται βαριά ανάπηρος, σύμφωνα με την περίπτωση α) της ίδιας παραγράφου, ή περισσότερο από το 1/2, οπότε θεωρείται μερικά ανάπηρος, σύμφωνα με την περίπτωση γ) της ίδιας παραγράφου.

¹¹⁴ Όπως αντικαταστάθηκε με την παρ. 4 του Άρθρου 12 του ν.1976/1991.

162/1973 «Περί μέτρων προστασίας υπερηλικών και χρονίως πασχόντων ατόμων», ο Ν.2345/1995 (ΦΕΚ 213, τ.Α') «Οργανωμένες υπηρεσίες παροχής προστασίας από φορείς κοινωνικής πρόνοιας και άλλες διατάξεις», ο Ν.2646/1998 (ΦΕΚ 236, τ.Α') «Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις», ο Ν.3106/2003 (ΦΕΚ 30, τ.Α') «Αναδιοργάνωση του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις» και ο Ν. 3329/2005 (ΦΕΚ 81, τ. Α') «Εθνικό Σύστημα Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και λοιπές διατάξεις».

Τα άτομα με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67% που το ετήσιο συνολικό δηλωθέν εισόδημά τους δεν ξεπερνά τα 23.000 ευρώ ατομικό ή 29.000 ευρώ οικογενειακό, δικαιούνται Δελτίο Μετακίνησης για δωρεάν μεταφορά με τα μέσα μαζικής μεταφοράς του νομού τους. Επίσης, άτομα με ποσοστό αναπηρίας άνω του 67% ανεξαρτήτως εισοδήματος δικαιούνται Κάρτα με την οποία παρέχεται έκπτωση 50% στα εισιτήρια των υπεραστικών λεωφορείων. Οι τυφλοί και οι συνοδοί τους δικαιούνται Δελτίο άνευ εισοδηματικού κριτηρίου.

3.3.3.ε Δικαστική Συμπαράσταση

Ο σχετικά νέος θεσμός της δικαστικής συμπαράστασης¹¹⁵ έχει ως βασικό γνώρισμα την ενοποίηση θεσμών του προϊσχύσαντος δικαίου της δικαστικής απαγόρευσης και της δικαστικής αντίληψης, στα πλαίσια του οποίου παρέχεται στο δικαστήριο η ευχέρεια επιλογών ανάλογα με τα ατομικά χαρακτηριστικά της κάθε περίπτωσης.¹¹⁶ Η ευχέρεια διαφοροποίησης για την αντιμετώπιση της κάθε περίπτωσης, με την τάση να μην αφαιρείται πλήρως, καταρχήν, από τα πρόσωπα τα οποία αφορά, η δικαιοπρακτική τους ικανότητα, επιβάλλεται σύμφωνα με τις σύγχρονες προσεγγίσεις της αναπηρίας, δηλαδή την αντίληψη του σεβασμού της προσωπικότητας και της αξίας των ατόμων με αναπηρία και την αποτροπή της κοινωνικής περιθωριοποίησής τους.

Δικαστική συμπαράσταση είναι η κατάσταση, στην οποία υποβάλλεται με απόφαση δικαστηρίου ένα άτομο, που έχει σοβαρά ψυχολογικά ή σωματικά προβλήματα ή χαρακτηριστικές ανωμαλίες (παρεκκλίσεις). Στη δικαστική συμπαράσταση το πρόσωπο είτε χάνει ολικώς ή μερικώς τη δικαιοπρακτική του ικανότητα, είτε χρειάζεται τη συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη για την έγκυρη ενέργεια όλων ή μερικών δικαιοπραξιών.

Ο νόμος καθορίζει με περιοριστική αρίθμηση των προϋποθέσεων, τα πρόσωπα που υποβάλλονται σε δικαστική συμπαράσταση.¹¹⁷ Τα πρόσωπα αυτά είναι βασικά οι ενήλικοι και κατ' εξαίρεση οι ανήλικοι, αλλά γι' αυτούς τα αποτελέσματα της υποβολής σε δικαστική συμπαράσταση μετατίθενται στο χρόνο ενηλικίωσής τους. Συγκεκριμένα, οι κατηγορίες των προσώπων αυτών είναι πρόσωπα τα οποία λόγω:

- α) *ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής* αδυνατούν εν όλω ή εν μέρει να φροντίζουν μόνα τους για τις υποθέσεις τους.
- β) *σωματικής αναπηρίας* αδυνατούν εν όλω ή εν μέρει να φροντίζουν μόνα τους για τις υποθέσεις τους.
- γ) *ασωτίας, τοξικομανίας ή αλκοολισμού* εκθέτουν στον κίνδυνο της στέρησης τον εαυτό τους, τον σύζυγό τους, τους κατιόντες ή τους ανιόντες τους.

Ειδικότερα, στην πρώτη περίπτωση του Άρθρου 1666 παρ. 1 Α.Κ., για την υποβολή σε δικαστική

¹¹⁵ Ο θεσμός αυτός εισήχθη με τον ν. 2447/1996, που αναμόρφωσε το οικογενειακό δίκαιο.

¹¹⁶ Βαθρακοκόιλης, *Ερμηνεία κατ' άρθρο Αστικού Κώδικα*, Τόμος Ε' Οικογενειακό Δίκαιο, Άρθρο 1666 Α.Κ.

¹¹⁷ Άρθρο 1666 επ. Αστικού Κώδικα.

συμπαράσταση απαιτείται η συνδρομή των προϋποθέσεων της *ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής*¹¹⁸ και η ολική ή μερική αδυναμία του προσώπου να φροντίζει μόνο του για τις υποθέσεις του, η οποία συναρτάται με την ψυχική ή διανοητική διαταραχή του. Ως ψυχική ή διανοητική διαταραχή νοείται οποιοδήποτε ψυχικό ή διανοητικό πρόβλημα που παρακωλύει την ελεύθερη διαμόρφωση της βούλησης και της κρίσης, όπως είναι τόσο οι γνήσιες ψυχώσεις όσο και οι οργανοψυχικές παθήσεις, που οφείλονται σε παθολογοανατομικές αλλοιώσεις του εγκεφάλου ή σε άλλες εγκεφαλικές διαταραχές.¹¹⁹ Έτσι περιλαμβάνεται σε αυτές και η γεροντική άνοια. Η ψυχική ή διανοητική διαταραχή *δεν απαιτείται να είναι μόνιμη, αλλά αρκεί και προσωρινή* – άλλωστε προβλέπεται ή άρση της κατάστασης αυτής όταν παύσουν οι λόγοι που την επέβαλλαν – θα πρέπει όμως να έχει ως αποτέλεσμα την ολική ή μερική αδυναμία του ατόμου να φροντίζει μόνος του για τις υποθέσεις του, προσωπικές ή περιουσιακές.

Σύμφωνα με την ίδια διάταξη, τα πρόσωπα που λόγω *σωματικής αναπηρίας* αδυνατούν να φροντίζουν μόνο τους για τις υποθέσεις τους μπορούν επίσης να τεθούν υπό δικαστική συμπαράσταση. Η αναπηρία είναι αδιάφορο αν είναι εκ γεννητής ή αν εμφανίστηκε μεταγενέστερα, καθώς και ποιο σημείο του σώματος αφορά, θα πρέπει όμως να έχει ως αποτέλεσμα την ανικανότητα του προσώπου να φροντίζει μόνο του για τις προσωπικές ή περιουσιακές του υποθέσεις.

Το Άρθρο 1666 παρ. 1 αρ. 2 του Αστικού Κώδικα καλύπτει άτομα με χαρακτηρισολογικές ανωμαλίες, δηλαδή ασωτία (η ανωμαλία κατά την οποία το πρόσωπο, ανεξάρτητα από τα κίνητρα ή τον τρόπο διαβίωσής του, προβαίνει σε αλόγιστες και δυσανάλογες με την οικονομική του επιφάνεια και με τις υποχρεώσεις του δαπάνες), τοξικομανία ή αλκοολισμό. Οι ανωμαλίες αυτές θα πρέπει να έχουν ως αποτέλεσμα τον κίνδυνο της στέρησης, είτε του ίδιου του προσώπου που πρόκειται να τεθεί υπό δικαστική συμπαράσταση, είτε τρίτων προσώπων, που το πρόσωπο με την ανωμαλία έχει υποχρέωση να διατρέφει.

Τέλος, η διάταξη 1666 παρ. 2 του Αστικού Κώδικα παρέχει τη δυνατότητα, προς αποτροπή παρεμβολής διαστήματος χωρίς προστασία, υποβολής σε δικαστική συμπαράσταση και των ανηλίκων, που τελούν υπό γονική μέριμνα ή επιτροπεία, πριν ενηλικιωθούν, αν συντρέχουν οι όροι της δικαστικής συμπαράστασης κατά το τελευταίο έτος πριν την ενηλικίωση, δηλαδή μετά τη συμπλήρωση του 17^{ου} έτους, τα δε αποτελέσματα της δικαστικής συμπαράστασης αρχίζουν από την ενηλικίωση.

Τα πρόσωπα που νομιμοποιούνται για την κίνηση της διαδικασίας υποβολής του πάσχοντος σε δικαστική συμπαράσταση απαριθμούνται περιοριστικά στον νόμο, και είναι τα εξής:

1. Ο ίδιος ο πάσχων καταρχάς νομιμοποιείται να κινήσει τη διαδικασία αυτή, και μάλιστα *μόνο αυτός εάν πάσχει από σωματική αναπηρία*, εξαιτίας της οποίας αδυνατεί να φροντίζει εν όλω ή εν μέρει τις υποθέσεις τους.
2. Ο σύζυγος του πάσχοντος, υπό την προϋπόθεση ότι διαρκεί η έγγαμη συμβίωση. Αν για οποιονδήποτε λόγο και ανεξάρτητα από υπαιτιότητα έχει διακοπεί η συμβίωση, δεν νομιμοποιείται ο σύζυγος για υποβολή αίτησης για δικαστική συμπαράσταση.
3. Οι γονείς του πάσχοντος έχουν δικαίωμα για υποβολή αίτησης δικαστικής συμπαράστασης του τέκνου τους, και μάλιστα το δικαίωμα για κάθε γονέα είναι αυθύπαρξτο και αυτοτελές, και αφορά και το ανήλικο τέκνο (ηλικίας 17 ετών, σύμφωνα με τη διάταξη 1666 παρ. 2 Α.Κ.).

¹¹⁸ Η ρύθμιση αυτή, η οποία αντιστοιχεί προς εκείνη των παλαιών Άρθρων 1686 παρ. 1, 1691 εδ. α' και 1705 αρ. 1 Α.Κ. έχει αντικαταστήσει τους όρους «πνευματική ασθένεια», «αποκλεισμός της χρήσης του λογικού» και «διαφορούμενες φρένες» για να βρεθεί, όπως επισημαίνεται στην Εισηγητική Έκθεση, σταθερή και λιτή νομική έννοια, αποσυνδεδεμένη μεν από την αυστηρή επιστημονική ορολογία, αλλά προσαρμοσμένη στις σύγχρονες επιστημονικές απόψεις, η οποία εκφράζει όλες τις καταστάσεις που αποδίδονται με τους ανωτέρω όρους.

¹¹⁹ Βαθρακοκόιλης, *Ερμηνεία κατ' άρθρο Αστικού Κώδικα*, Τόμος Ε' Οικογενειακό Δίκαιο, Άρθρο 1666 Α.Κ.

4. Τα τέκνα του πάσχοντος νομιμοποιούνται, κάθε δε τέκνο έχει ίδιο, αυτοτελές και αυθύπαρκτο δικαίωμα.
5. Ο εισαγγελέας, ο οποίος μετά την πληροφόρησή του από συγγενικά ή άλλα πρόσωπα για την κατάσταση του πάσχοντος υποχρεούται να κινήσει τη διαδικασία δικαστικής συμπαράστασης μετά την διακρίβωση των σχετικών στοιχείων.
6. Ο επίτροπος νομιμοποιείται σε υποβολή αίτησης δικαστικής συμπαράστασης του ανηλίκου κατά το τελευταίο έτος της ανηλικότητάς του, όχι όμως αν πάσχει από σωματική αναπηρία.
7. Με αυτεπάγγελτη ενέργεια του δικαστηρίου, η οποία είναι περιορισμένη, καθόσον δεν εκτείνεται στην περίπτωση σωματικής αναπηρίας τού πάσχοντος, στην οποία μόνο ο ίδιος ο πάσχων νομιμοποιείται για υποβολή της σχετικής αίτησης. Το δικαστήριο υποκινείται από την υποχρεωτική γνωστοποίηση σε αυτό, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, κάθε περίπτωσης που μπορεί να συνεπάγεται την υποβολή προσώπου σε δικαστική συμπαράσταση, από τους δημόσιους ή δημοτικούς υπαλλήλους, τους εισαγγελείς, τα όργανα των αρμόδιων κοινωνικών υπηρεσιών, καθώς και τους προϊσταμένους των μονάδων ψυχικής υγείας.¹²⁰ Επιπλέον, την δυνατότητα γνωστοποίησης στο δικαστήριο έχουν και οποιαδήποτε άλλα πρόσωπα τα οποία, χωρίς να νομιμοποιούνται σε υποβολή αίτησης για δικαστική συμπαράσταση (π.χ. αδελφοί, συγγενείς, φίλοι), ενδιαφέρονται για την υποβολή προσώπου σε δικαστική συμπαράσταση.¹²¹

Εκτός από τα ανωτέρω πρόσωπα, κανένα άλλο πρόσωπο, όπως συγγενής (ακόμη και αδελφός) ή καθένας που δικαιολογεί έννομο συμφέρον, δεν νομιμοποιείται σε υποβολή αίτησης για κήρυξη του πάσχοντος σε δικαστική συμπαράσταση.

Η διαδικασία της συζήτησης, και ειδικότερα των αποδείξεων, γίνεται κεκλεισμένων των θυρών, στο δε δικαστήριο υποβάλλεται έκθεση από την αρμόδια κοινωνική υπηρεσία η οποία συνεκτιμάται, ωστόσο ακόμη και αν δεν υποβληθεί έκθεση το δικαστήριο προχωρά στην εκδίκαση της υπόθεσης.

Ο δικαστικός συμπαραστάτης, ο οποίος καταρχήν είναι φυσικό πρόσωπο, και ασκεί λειτουργήματα, μη υποχρεωτικό και άμισθο, διορίζεται με την ίδια απόφαση με την οποία αποφασίζεται η υποβολή του πάσχοντος σε δικαστική συμπαράσταση, αλλά δεν αποκλείεται ο διορισμός του με μεταγενέστερη απόφαση.¹²² Το δικαστήριο δεσμεύεται καταρχήν να διορίσει δικαστικό συμπαραστάτη το πρόσωπο που τυχόν έχει προτείνει ο ίδιος ο πάσχων, ανεξάρτητα από ποιόν κινείται η σχετική διαδικασία, αλλά υπό δύο προϋποθέσεις: ότι κατά τον χρόνο που ο πάσχων διατύπωσε τη γνώμη του είχε συμπληρώσει το 16^ο έτος της ηλικίας του, και ότι το προτεινόμενο πρόσωπο κρίνεται κατάλληλο και δεν υπάρχουν εμπόδια από το νόμο για τον διορισμό του.¹²³ Αν δεν συντρέχουν οι δύο αυτές προϋποθέσεις ή αν ο πάσχων δεν έχει υποδείξει το πρόσωπο της επιλογής του, το δικαστήριο έχει πλήρη ελευθερία επιλογής, αλλά θα πρέπει να λάβει υπόψη του ορισμένα στοιχεία που αναφέρονται στο νόμο, δηλαδή την τυχόν εκφρασμένη βούληση του πάσχοντος για αποκλεισμό κάποιου συγκεκριμένου προσώπου, τους δεσμούς του πάσχοντος με τους συγγενείς του (ιδίως τους γονείς, τα τέκνα ή τον σύζυγό του) ή άλλα πρόσωπα (π.χ. φίλους) και τον κίνδυνο από τυχόν υπάρχουσα αντίθεση συμφερόντων μεταξύ του πάσχοντος και του υπό διορισμό συμπαραστάτη. Στην περίπτωση δε που δεν βρίσκεται κατάλληλος συμπαραστάτης, το δικαστήριο θα αναθέσει την συμπαράσταση σε σωματείο ή ίδρυμα, που έχουν συσταθεί ειδικά για τον σκοπό αυτό και διαθέτουν το κατάλληλο προσωπικό, αλλιώς στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία.

¹²⁰ Όπως ορίζει το άρθρο 1668 του Αστικού Κώδικα.

¹²¹ Δεληγιάννης, *Η δικαστική συμπαράσταση*, σελ. 34.

¹²² Άρθρο 1669 του Αστικού Κώδικα.

¹²³ Άρθρο 1670 του Αστικού Κώδικα.

Σύμφωνα με το Άρθρο 1674 του Αστικού Κώδικα, το δικαστήριο, προκειμένου να αποφασίσει για την υποβολή ενός προσώπου σε δικαστική συμπαράσταση, συνεκτιμά την έκθεση της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας σχετικά με την αναγκαιότητα του μέτρου και την καταλληλότητα του προσώπου που πρόκειται να διοριστεί δικαστικός συμπαραστάτης ή του σωματείου ή του ιδρύματος.

Ανάλογα με την κάθε περίπτωση, το δικαστήριο που υποβάλλει ένα πρόσωπο σε δικαστική συμπαράσταση είτε:¹²⁴

1. τον κηρύσσει ανίκανο για όλες ή για ορισμένες δικαιοπραξίες, γιατί κρίνει ότι αδυνατεί να ενεργεί γι' αυτές αυτοπροσώπως (πλήρης ή μερική στερητική δικαστική συμπαράσταση), είτε
2. ορίζει ότι για την ισχύ όλων ή ορισμένων δικαιοπραξιών του απαιτείται η συναίνεση τού δικαστικού συμπαραστάτη (πλήρης ή μερική επικουρική δικαστική συμπαράσταση), είτε
3. αποφασίζει συνδυασμό των δύο προηγούμενων ρυθμίσεων.

Σύμφωνα με τον νόμο, το δικαστήριο οφείλει να επιβάλλει στο πρόσωπο που τίθεται σε δικαστική συμπαράσταση τους ελάχιστους δυνατούς περιορισμούς που απαιτεί το συμφέρον του. Με τη διάταξη αυτή καθιερώνεται, σε αντίθεση με το προϊσχύσαν δίκαιο, η αρχή της ελευθερίας του δικαστηρίου για καθορισμό των συνεπειών της δικαστικής συμπαράστασης για τη συγκεκριμένη περίπτωση από ένα ευρύτερο φάσμα αυτών, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες της περίπτωσης και τα συμφέροντα του ατόμου που τίθεται σε δικαστική συμπαράσταση. Το συμφέρον του προσώπου, το οποίο ανάγεται στην εξασφάλισή του και στην προστασία της προσωπικότητάς του, αναγορεύεται σε οδηγό της κρίσης του δικαστηρίου και δεν συνιστά μόνο το οικονομικό συμφέρον, αλλά και το ηθικό, κοινωνικό κ.λπ.¹²⁵

Προϋπόθεση για την επιλογή της πλήρης ή μερικής στερητικής συμπαράστασης, είναι η κρίση του δικαστηρίου για την αδυναμία του προσώπου προς ενέργεια όλων των πράξεων ή των συγκεκριμένων πράξεων αυτοπροσώπως, οι οποίες πρέπει να απαριθμούνται στην απόφαση. Για τις πράξεις που κηρύσσεται ανίκανος, το πρόσωπο εκπροσωπείται από τον δικαστικό συμπαραστάτη του.

Η συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη, από την οποία εξαρτάται η ισχύς όλων ή ορισμένων πράξεων του ατόμου που έχει τεθεί σε επικουρική δικαστική συμπαράσταση, πρέπει να δοθεί εγγράφως, πριν από την επιχείρηση της πράξης.¹²⁶ Αν ο δικαστικός συμπαραστάτης αρνείται να συναινέσει, τότε μπορεί να αποφασίσει το δικαστήριο, μετά από αίτηση του συμπαραστατούμενου. Οι πράξεις του συμπαραστατούμενου για τις οποίες χρειάζεται η συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη είναι άκυρες αν επιχειρήθηκαν χωρίς αυτήν.

Περιορισμός της ελευθερίας του δικαστηρίου εισάγεται με τη διάταξη 1676 εδ. γ', κατά την οποία όταν το πρόσωπο πάσχει αποκλειστικά από σωματική αναπηρία, οπότε το δικαστήριο αποφασίζει μόνο ύστερα από δική του αίτηση, δεν μπορεί το δικαστήριο να επιβάλλει περιορισμούς περισσότερους από όσους ζητεί το άτομο με αναπηρία, μπορεί όμως να επιβάλλει λιγότερους.

Το δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να αναθέσει στον δικαστικό συμπαραστάτη και την ολική ή μερική επιμέλεια του προσώπου του συμπαραστατούμενου. Ωστόσο, κατά την άσκηση της επιμέλειας ο δικαστικός συμπαραστάτης έχει την υποχρέωση, στα πλαίσια της αρχής της προστασίας της προσωπικότητας και του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου, να εξασφαλίσει στον συμπαραστατούμενο τη δυνα-

---

¹²⁴ Άρθρο 1676 του Αστικού Κώδικα.

¹²⁵ Βαθρακοκούλης, *Ερμηνεία κατ' άρθρο Αστικού Κώδικα*, Τόμος Ε' Οικογενειακό Δίκαιο, Άρθρο 1676 Α.Κ.

¹²⁶ Άρθρο 1683 του Αστικού Κώδικα.

τότητα διαμόρφωσης από τον ίδιο των προσωπικών του σχέσεων, εφόσον βέβαια το επιτρέπει η κατάσταση του. Για την ανάθεση της επιμέλειας του προσώπου του συμπαραστατούμενου στον δικαστικό συμπαραστάτη, το δικαστήριο πρέπει να ερευνήσει την ψυχική, σωματική και πνευματική ανάπτυξη του συμπαραστατούμενου, την έκταση της φροντίδας που χρειάζεται και την αναγκαιότητα ανάθεσής της στον δικαστικό συμπαραστάτη ή τη δυνατότητα αυτοεξυπηρέτησης του συμπαραστατούμενου.

Το δικαστήριο έχει τη δυνατότητα με μεταγενέστερη απόφασή του, να τροποποιήσει το είδος και την έκταση της δικαστικής συμπαράστασης, κατά το Άρθρο 1677 του Αστικού Κώδικα. Αυτό μπορεί να γίνει είτε αυτεπάγγελτα, είτε μετά από αίτηση των προσώπων που νομιμοποιούνται να ζητήσουν να τεθεί κάποιος υπό δικαστική συμπαράσταση σύμφωνα με τον νόμο, είτε μετά από αίτηση του ίδιου του συμπαραστατούμενου, στην περίπτωση που αυτός πάσχει αποκλειστικά από σωματική αναπηρία.

Η δικαστική συμπαράσταση αίρεται ύστερα από αίτηση των προσώπων που μπορούν να τη ζητήσουν ή και αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο, όταν παύουν να υφίστανται οι λόγοι που την προκάλεσαν.

Τέλος, το Άρθρο 1687 του Αστικού Κώδικα ορίζει ότι, όταν η κατάσταση ενός ατόμου που πάσχει από ψυχικές διαταραχές επιβάλλει την ακούσια νοσηλεία του σε μονάδα ψυχικής υγείας, αυτή γίνεται μετά από προηγούμενη άδεια του δικαστηρίου και σύμφωνα με τις διατάξεις ειδικών νόμων. Είναι αδιάφορο αν ο ψυχικά ασθενής έχει τεθεί υπό δικαστική συμπαράσταση ή όχι. Ωστόσο, είναι απαραίτητο είτε α) ο ασθενής να μην είναι ικανός να κρίνει το συμφέρον της υγείας του και η έλλειψη νοσηλείας να έχει ως συνέπεια τον αποκλεισμό της θεραπείας του ή την επιδείνωση της υγείας του, είτε β) η νοσηλεία του ασθενή να είναι απαραίτητη για την αποτροπή πράξεων βίας κατά του ίδιου ή τρίτου ατόμου.¹²⁷ Η αίτηση για την υποβολή του προσώπου σε ακούσια νοσηλεία υποβάλλεται στον εισαγγελέα, με γνώματευση δύο ψυχιάτρων, από τα οριζόμενα στο νόμο¹²⁸ πρόσωπα, δηλαδή τον/την σύζυγο, συγγενείς και σε πλάγια γραμμή έως τον δεύτερο βαθμό, τον δικαστικό συμπαραστάτη, προσωρινό ή οριστικό. Το δικαστήριο έχει επίσης το δικαίωμα, ύστερα από αίτηση του εισαγγελέα ή και αυτεπαγγέλτως να διατάξει τον ακούσιο εγκλεισμό ενός ψυχικά ασθενούς.

Ο νόμος ορίζει ότι η διάρκεια της νοσηλείας δεν μπορεί να υπερβεί τους έξι μήνες,¹²⁹ μετά την πάροδο όμως τριών μηνών από τον εγκλεισμό του ασθενούς υποβάλλεται έκθεση στον εισαγγελέα για την κατάσταση της υγείας του ασθενή, ο δε εισαγγελέας δικαιούται να προτείνει στο δικαστήριο τη διακοπή ή συνέχιση της νοσηλείας. Εξάλλου, η νοσηλεία μπορεί να παραταθεί και πέραν των έξι μηνών με απόφαση του δικαστηρίου, μετά από σύμφωνη γνώμη επιτροπής αποτελούμενη από τρεις ψυχιάτρους. Η ακούσια νοσηλεία διακόπτεται, όταν παύσει η συνδρομή των προϋποθέσεων που την επέβαλλαν.

---

¹²⁷ Άρθρο 95 του ν.2071/1992.

¹²⁸ Άρθρο 96 παρ. 1 του ν.2071/1992.

¹²⁹ Άρθρο 99 παρ. 2 του ν.2071/1992.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ - ΦΟΡΕΙΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ -
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ - ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

[Λογαράς Δημήτρης, Χατζηπέτρου Ανθή]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός:

Στην παρούσα Θεματική Ενότητα ως βασικός σκοπός τίθεται η παρουσίαση της δομής και λειτουργίας της Πολιτείας, καθώς και ο ρόλος άλλων φορέων πολιτικής και κοινωνικής εκπροσώπησης σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα:

Τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος, προκειμένου να αναπτύσσουν με επάρκεια, στόχευση και αποτελεσματικότητα τη συνδικαλιστική δραστηριότητά τους (ενημέρωση των αρχών, διάλογος για προώθηση θέσεων, οργάνωση διαμαρτυρίας κ.ά.) θα πρέπει να είναι σε γνώση της θεσμικής συγκρότησης, της λειτουργίας και των αρμοδιοτήτων των οργάνων της Πολιτείας καθώς και των άλλων φορέων πολιτικής και κοινωνικής εκπροσώπησης.

Ο συνδυασμός της ατομικής και συλλογικής εμπειρίας από την αναπηρία με τη γνώση σε θέματα συγκρότησης και λειτουργίας των θεσμών, αποτελεί ισχυρό όπλο για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων.

Έννοιες-κλειδιά

Σύνταγμα

Δικαιώματα (Ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά)

Ατομικές ελευθερίες

Λειτουργίες του κράτους (Νομοθετική, Εκτελεστική και Δικαστική)

Κοινοβούλιο

Κυβέρνηση

Κοινοβουλευτικός έλεγχος

Διαβούλευση

Δικαιοσύνη - Δικαστήρια

Αυτοδιοίκηση-Αποκεντρωμένη Διοίκηση

Κοινωνία των Πολιτών

Ανεξάρτητες Αρχές

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Υποχρέωση της Πολιτείας είναι να νομοθετεί, να υιοθετεί και να εφαρμόζει πολιτικές και προγράμματα, να θέτει σε κίνηση μηχανισμούς και διαδικασίες με σκοπό τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους, χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς. Στη διαδικασία αυτή, τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος μπορούν να παίξουν καταλυτικό ρόλο με τη διαμόρφωση και υποβολή προτάσεων, την οργάνωση των διεκδικήσεων και τον έλεγχο για την τήρηση της νομοθεσίας.

4.1 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ¹³⁰

4.1.1 Το Σύνταγμα¹³¹

Σύνταγμα είναι ο θεμελιώδης νόμος στον οποίο βασίζεται η διαμόρφωση της νομοθεσίας μιας χώρας. Με το Σύνταγμα πρέπει να συμφωνούν όλοι οι κανόνες δικαίου της χώρας. Για τη συνταγματικότητα των νόμων αποφασίζει το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Στο Σύνταγμα ορίζεται η μορφή του πολιτεύματος, τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, οι κανόνες οργάνωσης και άσκησης των τριών λειτουργιών της πολιτείας (νομοθετικής, εκτελεστικής, δικαστικής), οι αρμοδιότητες και ευθύνες των βασικών οργάνων άσκησης της κρατικής εξουσίας.

Το Σύνταγμα που ισχύει είναι το Σύνταγμα του 1975 όπως αναθεωρήθηκε το 1986, το 2001 και το 2008. Το Σύνταγμα του 1975 συνιστά ένα σύγχρονο και προοδευτικό κείμενο το οποίο βασίζεται στις αρχές της λαϊκής κυριαρχίας, του κράτους δικαίου, του κοινωνικού κράτους και της διάκρισης των λειτουργιών.

Το Σύνταγμα συνιστά ένα σταθερό πλαίσιο δικαίου, δεδομένου ότι η αναθεώρησή του υπόκειται σε περιορισμούς. Ωστόσο, σύμφωνα με το Άρθρο 110, ορισμένες από τις διατάξεις του δεν είναι δυνατόν να αναθεωρηθούν. Οι διατάξεις αυτές αφορούν τη μορφή του πολιτεύματος, ως Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, τη διάκριση των εξουσιών, τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας, την ισότητα των Ελλήνων ενώπιον του νόμου, το δικαίωμα για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, την ελευθερία για συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, το απαραβίαστο της προσωπικής ελευθερίας, τη θρησκευτική ελευθερία, την καταδίωξη, σύλληψη και φυλάκιση μόνο στο πλαίσιο που ορίζει ο νόμος.

Για την αναθεώρηση του Συντάγματος απαιτείται η συναίνεση των 3/5 των Βουλευτών. Αναθεώρηση του Συντάγματος δεν μπορεί να γίνει πριν την πάροδο πέντε ετών από την προηγούμενη αναθεώρησή του.

Ατομικά δικαιώματα ή ατομικές ελευθερίες

Τα ατομικά δικαιώματα έχουν *αρνητικό* περιεχόμενο και θεμελιώνουν αξίωση για *αποχή της κρατικής εξουσίας* από την νομική κατάσταση των κυβερνωμένων (Μάνεσης 1979). Τα ατομικά δικαιώματα αναφέρονται στις βασικές αξίες της προστασίας της προσωπικότητας, του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου, της ιδιοκτησίας, της κατοικίας, της ελευθερίας της σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, της επικοινωνίας και γενικά καλύπτουν τον ιδιωτικό βίο (Ρούκουνας 1995).

Η πρακτική δυνατότητα άσκησης ενός ατομικού δικαιώματος εξαρτάται και από τη συνδρομή ορισμένων κοινωνικοοικονομικών προϋποθέσεων δηλαδή για να διασφαλιστεί η άσκηση του χρειάζεται και κάποια θετική ενέργεια (παροχή) εκ μέρους της κρατικής εξουσίας (Μάνεσης 1979).

Πολιτικά δικαιώματα

Τα *πολιτικά* δικαιώματα έχουν *ενεργητικό* περιεχόμενο και θεμελιώνουν αξίωση για *συμμετοχή* των

¹³⁰ Για τη συγγραφή της υποενότητας που αναφέρεται στη συγκρότηση και λειτουργία της Βουλής, έχει χρησιμοποιηθεί υλικό από την ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων: <http://www.hellenicparliament.gr/el/>

¹³¹ Το Σύνταγμα της Ελλάδας, <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/8c3e9046-78fb-48f4-bd82-bbba28ca1ef5/SYNTAGMA.pdf>, ή http://www.et.gr/images/stories/eidika_themata/a_120_2008.pdf

κυβερνωμένων στην άσκηση της κρατικής εξουσίας. Τα πολιτικά δικαιώματα αναφέρονται κυρίως στο δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, τη συμμετοχή στη δημόσια υπηρεσία και τη δυνατότητα συμμετοχής του πολίτη στη διαχείριση των κοινών. Κατά την άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων θα πρέπει να εξασφαλιστούν ορισμένες κοινωνικοοικονομικές προϋποθέσεις και ένα *minimum* «παροχών», καθώς και η εξασφάλιση της «αποχής» της κρατικής εξουσίας από επεμβάσεις στον ελεύθερο σχηματισμό της πολιτικής βούλησης και στην ανεμπόδιση εκδήλωσή της (Μάνεσης 1979, Ρούκουνας 1995).

Κοινωνικά δικαιώματα

Τα *κοινωνικά* δικαιώματα έχουν *θετικό* περιεχόμενο και θεμελιώνουν αξίωση για *παροχή ορισμένων υπηρεσιών* ιδίων οικονομικών παροχών ή θετικών ενεργειών από την κρατική εξουσία. Παραδείγματα κοινωνικών δικαιωμάτων αποτελούν το δικαίωμα για εργασία, η προστασία της υγείας και της μητρότητας, το δικαίωμα για κοινωνικές ασφάλισεις, για κατοικία και για εκπαίδευση. Τα *κοινωνικά* δικαιώματα βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση με τις *ατομικές* και *πολιτικές* ελευθερίες.

Τα κοινωνικά δικαιώματα παρουσιάζουν ιδιορρυθμία που καθιστά αμφίβολη την ιδιότητά τους ως κατά κυριολεξία δικαιωμάτων. Η ιδιαιτερότητα οφείλεται στο γεγονός ότι *δεν* υπάρχει δυνατότητα εξαναγκασμού του κράτους και ειδικότερα της νομοθετικής εξουσίας για τη θέσπιση και προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων. Ενώ δηλαδή τα *ατομικά* και τα *πολιτικά* δικαιώματα θεμελιώνουν αγωγή αξίωση για την απόλαυσή τους και συνεπάγονται ποινική, αστική ή και πειθαρχική ευθύνη για τα κρατικά όργανα που τα παραβιάζουν, *δεν* συμβαίνει το ίδιο με τα *κοινωνικά* δικαιώματα έως ότου αυτά συγκεκριμενοποιηθούν διαμέσου της κοινής νομοθεσίας.

Από αυτή την άποψη, οι διατάξεις του συντάγματος περί *κοινωνικών* δικαιωμάτων εμφανίζονται, ως «συνταγματικές εντολές», ως «θεσμικές εγγυήσεις», ή ως «κατευθυντήριες αρχές». Αυτό σημαίνει ότι η κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων που προβλέπονται από το Σύνταγμα, εξαρτάται από τον (κοινό) νομοθέτη. Δηλαδή οι σχετικές διατάξεις ενεργοποιούνται από τη στιγμή που ο νομοθέτης αποφασίσει να τις υλοποιήσει και τις συγκεκριμενοποιήσει.

4.1.2 Οι λειτουργίες της Πολιτείας¹³²

Βασικό στοιχείο του δημοκρατικού πολιτεύματος είναι η *διάκριση των εξουσιών*. Οι εξουσίες διακρίνονται στη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική. Η νομοθετική, εκτελεστική, και δικαστική λειτουργία ασκούνται από ξεχωριστά όργανα. Σύμφωνα με το Σύνταγμα (Άρθρο 26: Διάκριση των εξουσιών):

- Η *νομοθετική* λειτουργία ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.
- Η *εκτελεστική* λειτουργία ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση.
- Η *δικαστική* λειτουργία ασκείται από τα δικαστήρια.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας¹³³

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο ρυθμιστής του Πολιτεύματος. Εκλέγεται από τη Βουλή για περίοδο πέντε ετών, ενώ η επανεκλογή του ίδιου προσώπου επιτρέπεται μόνο μία φορά. Η εκλογή του Προέδρου από τη Βουλή γίνεται με ονομαστική ψηφοφορία σε ειδική συνεδρίαση, με πλειοψηφία,

¹³² Στο κείμενο που ακολουθεί γίνεται αναφορά σε βασικές διατάξεις του Συντάγματος και άλλων κειμένων που ορίζουν τα της Πολιτείας. Τα πλήρη κείμενα είναι δυνατόν να αναζητηθούν μέσω των παραπομπών.

¹³³ Οι εξουσίες και η ευθύνη από τις πράξεις του Προέδρου προσδιορίζονται στα Άρθρα 30-50.

αρχικώς, δύο τρίτων του συνολικού αριθμού των βουλευτών. Αν η Βουλή δεν μπορέσει να εκλέξει Πρόεδρο της Δημοκρατίας διαλύεται, και προκηρύσσονται εκλογές για ανάδειξη νέας Βουλής.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του οι οποίες προβλέπονται από το Σύνταγμα: διορίζει τον Πρωθυπουργό και τα λοιπά μέλη της Κυβέρνησης, συγκαλεί και διαλύει τη Βουλή, εκδίδει και δημοσιεύει τους νόμους που έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή, εκδίδει τα διατάγματα που είναι αναγκαία για την εκτέλεση των νόμων, εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, προκηρύσσει δημοψήφισμα για κρίσιμα εθνικά θέματα, διορίζει τους δημόσιους υπαλλήλους.

Οι πράξεις του Προέδρου της Δημοκρατίας, πλην ορισμένων εξαιρέσεων, δεν ισχύουν χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου Υπουργού.

4.1.2.α Βουλή και νομοθετική λειτουργία¹³⁴

Η νομοθετική λειτουργία ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Η Βουλή

Η Βουλή είναι ο κορυφαίος δημοκρατικός θεσμός, μέσω του οποίου αντιπροσωπεύεται ο λαός δια των βουλευτών.

Συγκρότηση και διάλυση της Βουλής

Η Ολομέλεια της Βουλής αποτελείται από το σύνολο των βουλευτών, οι οποίοι εκλέγονται στις βουλευτικές εκλογές. Ο αριθμός των βουλευτών ορίζεται με νόμο, και δεν μπορεί να είναι μικρότερος από διακόσιους, ούτε μεγαλύτερος από τριακόσιους. Σήμερα ο αριθμός των βουλευτών ανέρχεται σε τριακόσιους, εκ των οποίων οι 288 εκλέγονται από τις εκλογικές περιφέρειες της χώρας και οι 12 εκλέγονται ως Βουλευτές Επικρατείας.

Οι εκλογές διεξάγονται κάθε τέσσερα χρόνια, εκτός αν η Βουλή διαλυθεί νωρίτερα. Οι προϋποθέσεις διάλυσης της Βουλής αναφέρονται ρητά στο Σύνταγμα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Άρθρο 41, παρ. 1 και 2, (λόγω παραίτησης, καταψήφισης δύο κυβερνήσεων, ανανέωσης εντολής για αντιμετώπιση εθνικού θέματος εξαιρετικής σημασίας), ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να διαλύσει τη Βουλή και να προκηρύξει εκλογές. Επίσης, η Βουλή διαλύεται υποχρεωτικά σε περίπτωση αδυναμίας εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας, (Άρθρο 32 παρ. 4).

Αρμοδιότητες της Βουλής

Η νομοθετική λειτουργία, και ο κοινοβουλευτικός έλεγχος προς την Κυβέρνηση, αποτελούν τον πυρήνα του κοινοβουλευτικού έργου. Εκτός της νομοθετικής λειτουργίας και του κοινοβουλευτικού ελέγχου, η Βουλή ασκεί και άλλες αρμοδιότητες, όπως:

- Η Αναθεώρηση του Συντάγματος
- Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας
- Η ψήφιση του προϋπολογισμού, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους καθώς και η ψήφιση του προϋπολογισμού και του απολογισμού της Βουλής
- Η απόφαση για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος
- Η άρση ασυλίας των Βουλευτών

---

¹³⁴ Βλ. Άρθρα 51-80 του Συντάγματος.

Νομοθετική λειτουργία

Η νομοθετική πρωτοβουλία ασκείται είτε από την Κυβέρνηση (με νομοσχέδια) είτε από την ίδια τη Βουλή των Ελλήνων (με προτάσεις νόμων). Η νομοθετική διαδικασία ορίζεται από τον Κανονισμό της Βουλής. Τα νομοσχέδια και οι προτάσεις νόμων που κατατίθενται προς ψήφιση στη Βουλή συνοδεύονται από:

- *Αιτιολογική έκθεση*, η οποία επεξηγεί αναλυτικά τους στόχους των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμων. Τα νομοσχέδια που συνεπάγονται επιβάρυνση του προϋπολογισμού, συνοδεύονται από έκθεση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους. Σε περίπτωση δαπάνης ή ελάττωσης εσόδων, υποβάλλεται έκθεση του Υπουργού Οικονομικών και του αρμόδιου Υπουργού, για τον τρόπο κάλυψής της.
- *Έκθεση αξιολόγησης των συνεπειών της ρύθμισης.*
- *Έκθεση επί της δημόσιας διαβούλευσης που έχει προηγηθεί της κατάθεσής τους.*
- Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, που επεξεργάζεται *νομοτεχνικά* τις προτεινόμενες διατάξεις.

Τα νομοσχέδια, μετά την κατάθεσή τους, ανακοινώνονται στους Βουλευτές και παραπέμπονται είτε για επεξεργασία και εξέταση είτε για συζήτηση και ψήφιση στην αρμόδια Διαρκή Επιτροπή της Βουλής.

Η επεξεργασία και εξέταση του νομοσχεδίου γίνεται σε δύο στάδια, μεταξύ των οποίων μεσολαβεί διάστημα τουλάχιστον επτά ημερών.

- Κατά το πρώτο στάδιο διεξάγεται συζήτηση επί της αρχής και επί των άρθρων,
- κατά το δεύτερο στάδιο γίνεται δεύτερη ανάγνωση, συζήτηση και ψήφιση για κάθε άρθρο.

Μετά την επεξεργασία ή τη συζήτηση και ψήφισή τους από την αρμόδια Διαρκή Επιτροπή, τα νομοσχέδια και οι προτάσεις νόμων εγγράφονται στην Ημερήσια Διάταξη Νομοθετικού Έργου της Βουλής προς συζήτηση και ψήφιση από την Ολομέλεια της Βουλής.

Τα νομοσχέδια και οι προτάσεις νόμου ψηφίζονται κατ' αρχήν, κατ' άρθρον και στο σύνολο. Οι νόμοι που έχουν ψηφισθεί από τη Βουλή, υπογράφονται από τους αρμόδιους Υπουργούς και ακολούθως δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης.

Πράξη νομοθετικού περιεχομένου.

Σύμφωνα με το Άρθρο 44 του Συντάγματος: «Σε έκτακτες περιπτώσεις εξαιρετικά επείγουσας και απρόβλεπτης ανάγκης ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί, ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, να εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου. Οι πράξεις αυτές υποβάλλονται στη Βουλή για κύρωση σύμφωνα με τις διατάξεις του Άρθρου 72 παράγραφος 1, μέσα σε σαράντα ημέρες από την έκδοσή τους ή μέσα σε σαράντα ημέρες από τη σύγκληση της Βουλής σε σύνοδο. Αν δεν υποβληθούν στη Βουλή μέσα στις προαναφερόμενες προθεσμίες ή αν δεν εγκριθούν από αυτή μέσα σε τρεις μήνες από την υποβολή τους, παύουν να ισχύουν στο εξής».

Κοινοβουλευτικός έλεγχος

Η Κυβέρνηση υπόκειται στον έλεγχο της Βουλής, όπως προβλέπεται στο Σύνταγμα και τον Κανονισμό της Βουλής.

Ψήφος εμπιστοσύνης

Η Κυβέρνηση πρέπει να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής. Η κυβέρνηση οφείλει, μετά από βουλευ-

τικές εκλογές ή μετά από την παραίτηση της προηγούμενης κυβέρνησης, να εμφανιστεί ενώπιον της Βουλής και να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης. Η Κυβέρνηση έχει τη δυνατότητα να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης και όποτε άλλοτε θελήσει.

Πρόταση δυσπιστίας

Στη Βουλή μπορεί να κατατεθεί πρόταση δυσπιστίας κατά της κυβέρνησης. Για την κατάθεση πρότασης δυσπιστίας απαιτούνται υπογραφές τουλάχιστον 50 Βουλευτών καθώς και σαφής αναφορά στα θέματα για τα οποία θα διεξαχθεί η συζήτηση. Για να γίνει δεκτή η πρόταση δυσπιστίας, πρέπει να υπερψηφιστεί από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των Βουλευτών, δηλαδή από 151 Βουλευτές. Σε περίπτωση απόρριψης της πρότασης δυσπιστίας, νέα πρόταση δυσπιστίας είναι δυνατόν να υποβληθεί μόνο μετά από πάροδο εξαμήνου. Κατ' εξαίρεση, πριν από την πάροδο εξαμήνου, μπορεί να υποβληθεί πρόταση αν είναι υπογεγραμμένη από την πλειοψηφία των βουλευτών.

Άλλα μέσα Κοινοβουλευτικού ελέγχου

Τα μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου, εκτός από την πρόταση δυσπιστίας (Άρθρο 42 του Συντάγματος), είναι: οι αναφορές, οι ερωτήσεις, οι επίκαιρες ερωτήσεις, οι αιτήσεις κατάθεσης εγγράφων, οι επερωτήσεις και οι επίκαιρες επερωτήσεις.

Με τα μέσα ελέγχου, ζητούνται πληροφορίες και διευκρινίσεις από την Κυβέρνηση, είτε ασκείται έλεγχος για την πολιτική της σε έναν ορισμένο τομέα για πράξεις ή παραλείψεις της. Ο Κανονισμός της Βουλής¹³⁵ προβλέπει τα λοιπά μέσα άσκησης του Κοινοβουλευτικού ελέγχου.

- *Αναφορές.* Οι πολίτες, μέσω Βουλευτών, μπορούν να απευθύνουν παράπονα ή αιτήματα στη Βουλή. Οι Βουλευτές που επιθυμούν να υιοθετήσουν μία αναφορά, την προσυπογράφουν κατά την κατάθεσή της ή το δηλώνουν κατά την ανακοίνωσή της στη Βουλή. Ο αρμόδιος Υπουργός είναι υποχρεωμένος να απαντήσει στην αναφορά εγγράφως εντός 25 ημερών, (Άρθρο 125 του Κανονισμού της Βουλής)
- *Ερωτήσεις.* Οι Βουλευτές μπορούν να απευθύνουν στους Υπουργούς ερωτήσεις για οποιαδήποτε δημόσια υπόθεση. Οι ερωτήσεις αποσκοπούν στην ενημέρωση της Βουλής. Οι Υπουργοί οφείλουν να απαντούν εγγράφως εντός 25 ημερών.
- *Επίκαιρες ερωτήσεις.* Κάθε Βουλευτής έχει δικαίωμα, για θέματα επικαιρότητας, να υποβάλει γραπτές επίκαιρες ερωτήσεις προς τον Πρωθυπουργό ή τους Υπουργούς, οι οποίοι απαντούν προφορικά. Επίκαιρες ερωτήσεις συζητούνται στην Ολομέλεια αλλά και στο Τμήμα Διακοπής των Εργασιών της Βουλής.
- *Επερωτήσεις.* Οι επερωτήσεις αποσκοπούν στον έλεγχο της Κυβέρνησης για πράξεις ή παραλείψεις της. Οι επερωτήσεις συζητούνται στην Ολομέλεια της Βουλής. Εάν υπάρχουν περισσότερες επερωτήσεις για το ίδιο θέμα, η Βουλή μπορεί να αποφασίσει την ταυτόχρονη συζήτησή τους.
- *Επίκαιρες επερωτήσεις.* Για θέματα άμεσης επικαιρότητας οι Βουλευτές έχουν το δικαίωμα να υποβάλουν επίκαιρες επερωτήσεις. Οι επίκαιρες επερωτήσεις συζητούνται στην Ολομέλεια και στο Τμήμα Διακοπής των Εργασιών.
- *Επίκαιρες ερωτήσεις προς τον Πρωθυπουργό (Ωρα του Πρωθυπουργού).* Ο Πρωθυπουργός, μία φορά την εβδομάδα, απαντά σε δύο τουλάχιστον επίκαιρες ερωτήσεις, που απευθύνονται στον ίδιο. Στη συζήτηση λαμβάνουν το λόγο ο Πρωθυπουργός και ο Βουλευτής που έχει υποβάλει την επίκαι-

¹³⁵ <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/Kanonismos-tis-Voulis/>, βλ. επίσης <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/O-Thesmos/>

ρη ερώτηση, ο οποίος την αναπτύσσει προφορικά. Οι περισσότερες επίκαιρες ερωτήσεις υποβάλλονται από τους Προέδρους των Κοινοβουλευτικών ομάδων. Εάν το θέμα της επίκαιρης ερώτησης που απευθύνεται στον Πρωθυπουργό είναι της αποκλειστικής αρμοδιότητας Υπουργού, τότε μπορεί να απαντήσει ο αρμόδιος Υπουργός.

- *Αιτήσεις κατάθεσης εγγράφων.* Οι Βουλευτές έχουν το δικαίωμα να ζητούν από τους Υπουργούς την κατάθεση εγγράφων σχετικών με κάποια δημόσια υπόθεση. Ο Υπουργός οφείλει να αποστείλει στη Βουλή εντός 30 ημερών τα ζητούμενα έγγραφα. Ωστόσο, δεν κατατίθενται έγγραφα που αφορούν διπλωματικό, στρατιωτικό ή σχετικό με την ασφάλεια του Κράτους ζήτημα.
- *Συζητήσεις με πρωτοβουλία Βουλευτών.* Τόσο στις Διαρκείς Επιτροπές όσο και στην Ολομέλεια μπορεί να διεξάγονται, με πρωτοβουλία Βουλευτών, συζητήσεις για θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος.
- *Έλεγχος επί των Ανεξάρτητων Αρχών.* Κάθε Ανεξάρτητη Αρχή υποβάλλει στον Πρόεδρο της Βουλής, μέχρι την 31η Μαρτίου κάθε έτους, έκθεση πεπραγμένων κατά το προηγούμενο έτος. Η έκθεση διαβιβάζεται είτε στην Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας, είτε στην αρμόδια Διαρκή Επιτροπή ή σε άλλη συνιστώμενη επιτροπή, οι οποίες υποβάλλουν τα πορίσματα των συζητήσεών τους στον Πρόεδρο της Βουλής. Ο Πρόεδρος τα υποβάλλει στην Κυβέρνηση και στην ελεγχόμενη αρχή. Επί των πορισμάτων μπορεί να διεξαχθεί συζήτηση στην Ολομέλεια της Βουλής χωρίς τη διεξαγωγή ψηφοφορίας
- *Πληροφόρηση και ενημέρωση της Βουλής.* Για την έγκαιρη και υπεύθυνη πληροφόρηση της Βουλής, ο Πρωθυπουργός μπορεί να ζητήσει να κάνει ανακοινώσεις ή δηλώσεις στη Βουλή για οποιαδήποτε σοβαρή δημόσια υπόθεση. Στην περίπτωση αυτή διεξάγεται σύντομη συζήτηση, στην οποία συμμετέχουν οι Πρόεδροι των Κοινοβουλευτικών Ομάδων. Επίσης, οι Υπουργοί μπορούν να ενημερώνουν τη Βουλή για σοβαρά θέματα της αρμοδιότητάς τους.
- *Προ Ημερησίας Διατάξεως Συζητήσεις.* Αφορούν εθνικά θέματα ή θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος και διεξάγονται σε επίπεδο Αρχηγών Κομμάτων. Σε αυτές ομιλούν ο Πρωθυπουργός, οι Πρόεδροι των Κοινοβουλευτικών Ομάδων και ένας ή δύο Υπουργοί. Σε κάθε σύνοδο, διεξάγονται υποχρεωτικά επτά συζητήσεις εκ των οποίων μία αποτελεί δικαίωμα της Κυβέρνησης, μία του Προέδρου της Βουλής και οι άλλες πέντε της Αντιπολίτευσης.

Λήψη αποφάσεων

Η Ολομέλεια της Βουλής αποφασίζει με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών της, η οποία δεν μπορεί να είναι μικρότερη από το 1/4 του όλου αριθμού των Βουλευτών (75 βουλευτές). Οι περιπτώσεις που απαιτούν ειδική πλειοψηφία αναφέρονται στο Σύνταγμα και στον Κανονισμό της Βουλής.

Επιτροπές της Βουλής¹³⁶

Για την άσκηση του νομοθετικού έργου και του κοινοβουλευτικού ελέγχου, συνιστώνται Επιτροπές. Οι Επιτροπές συγκροτούνται ανάλογα με τη δύναμη των κοινοβουλευτικών ομάδων των κομμάτων και των ανεξάρτητων Βουλευτών. Οι Επιτροπές επιλαμβάνονται του νομοθετικού έργου, του κοινοβουλευτικού ελέγχου και ειδικών θεμάτων. Το Σύνταγμα και ο Κανονισμός της Βουλής προβλέπουν τις ακόλουθες Επιτροπές:

- *Διαρκείς Επιτροπές.* Προβλέπονται έξι Διαρκείς Επιτροπές, οι οποίες είναι οι εξής: Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων, Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων, Επιτροπή Οικονομικών Υποθέσεων, Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων, Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου.

¹³⁶ <http://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikes-Epitropes/Katigories/>

- **Ειδικές Διαρκείς Επιτροπές.** Προβλέπονται τέσσερις Ειδικές Διαρκείς Επιτροπές, στις οποίες εφαρμόζονται οι διατάξεις περί διαρκών επιτροπών. Αυτές είναι: Επιτροπή του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους και ελέγχου της εκτέλεσης του προϋπολογισμού του Κράτους, Επιτροπή ευρωπαϊκών υποθέσεων, Επιτροπή εξοπλιστικών προγραμμάτων και συμβάσεων, Επιτροπή παρακολούθησης του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης.
- **Ειδικές Επιτροπές.** Συνιστώνται από τον Πρόεδρο της Βουλής, μετά από πρόταση της Κυβέρνησης, με σκοπό να επεξεργασθούν και να εξετάσουν συγκεκριμένα σχέδια νόμων ή προτάσεις νόμων. Η λειτουργία τους διαρκεί έως ότου πάρουν οριστική απόφαση σχετικά με την επεξεργασία και εξέταση των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμων για τα οποία συστάθηκαν.
- **Ειδικές Μόνιμες Επιτροπές.** Οι ειδικές μόνιμες επιτροπές είναι εννέα (9): Θεσμών και διαφάνειας, Ελληνισμού της Διασποράς, προστασίας περιβάλλοντος, έρευνας και τεχνολογίας, ισότητας, νεολαίας και δικαιωμάτων του ανθρώπου, περιφερειών, οδικής ασφάλειας, κοινοβουλευτικής δεοντολογίας, σωφρονιστικού συστήματος.

Επίσης, συνιστώνται **Υποεπιτροπές Ειδικών Μόνιμων Επιτροπών**, ως ακολούθως:

- Στην ειδική μόνιμη επιτροπή προστασίας περιβάλλοντος συνιστάται υποεπιτροπή υδατικών πόρων.
- Στην ειδική μόνιμη επιτροπή ισότητας, νεολαίας και δικαιωμάτων του ανθρώπου συνιστάται υποεπιτροπή για τα **θέματα των ατόμων με αναπηρία.**
- Στην ειδική μόνιμη επιτροπή περιφερειών συνιστάται υποεπιτροπή νησιωτικών και ορεινών περιοχών.
- **Επιτροπές εσωτερικών θεμάτων της Βουλής.** Επιτροπή Κανονισμού της Βουλής, Επιτροπή Οικονομικών της Βουλής, Επιτροπή Βιβλιοθήκης της Βουλής.
- **Επιτροπή δημοσίων επιχειρήσεων, τραπεζών, οργανισμών κοινής ωφελείας και φορέων κοινωνικής ασφάλισης.** Διατυπώνει γνώμη για την καταλληλότητα των προτεινομένων προς διορισμό ή επαναδιορισμό ή ανανέωση θητείας σε θέσεις προέδρου ή διευθύνοντος συμβούλου δημοσίων επιχειρήσεων, τραπεζών, οργανισμών κοινής ωφελείας και φορέων κοινωνικής ασφάλισης. Μπορεί να καλεί σε ακρόαση οποιοδήποτε από τα προηγούμενα πρόσωπα μετά την πάροδο έξι μηνών από το διορισμό του ή από την προηγούμενη ακρόασή του.
- **Επιτροπές για εθνικά ή γενικότερου ενδιαφέροντος ζητήματα.**
- **Εξεταστικές Επιτροπές.** Οι εξεταστικές επιτροπές συνιστώνται για την εξέταση ειδικών ζητημάτων δημόσιου ενδιαφέροντος, μετά από πρόταση του ενός πέμπτου του όλου αριθμού των Βουλευτών (60 Βουλευτές) και απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής, που λαμβάνεται, για τις περισσότερες περιπτώσεις, με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων, η οποία δεν μπορεί να είναι μικρότερη από τα δύο πέμπτα του όλου αριθμού των Βουλευτών (120 ψήφοι). Η απόφαση της Βουλής καθορίζει την προθεσμία υποβολής του πορίσματος της επιτροπής. Οι εξεταστικές επιτροπές έχουν όλες τις αρμοδιότητες των ανακριτικών αρχών και του εισαγγελέα πλημμελειοδικών.
- **Ειδικές κοινοβουλευτικές επιτροπές για τη διεξαγωγή προκαταρκτικής εξέτασης.** Η επιτροπή έχει όλες τις αρμοδιότητες εισαγγελέα πλημμελειοδικών, όταν αυτός διενεργεί προκαταρκτική εξέταση. Το πόρισμα της επιτροπής πρέπει να είναι αιτιολογημένο και να περιέχει σαφή πρόταση για την άσκηση δίωξης.

- **Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος.** Συγκροτείται από τον Πρόεδρο της Βουλής, μετά την υποβολή προτάσεων για την αναθεώρηση του Συντάγματος από 50 τουλάχιστον Βουλευτές.

Προεδρείο της Βουλής

Η σύνθεση του Προεδρείου της Βουλής είναι η διακομματική. Το Προεδρείο της Βουλής των Ελλήνων αποτελείται από: τον Πρόεδρο της Βουλής, επτά Αντιπροέδρους, τρεις Κοσμήτορες, έξι Γραμματείς.

Ο Πρόεδρος της Βουλής

Η εκλογή του Προέδρου της Βουλής είναι μια από τις πιο σημαντικές στιγμές της λειτουργίας του Κοινοβουλίου. Ο Πρόεδρος εκλέγεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των Βουλευτών, δηλαδή με 151 ψήφους. Εάν δεν επιτευχθεί η απόλυτη πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται και ο Πρόεδρος της Βουλής εκλέγεται με σχετική πλειοψηφία.

Ο Πρόεδρος της Βουλής διευθύνει τις εργασίες του Σώματος και εκπροσωπεί τη Βουλή σε διεθνείς κοινοβουλευτικούς οργανισμούς και στις διμερείς διακοινοβουλευτικές συναντήσεις. Προϊστάται των υπηρεσιών της Βουλής και συντονίζει τις δραστηριότητές τους.

Ο Πρόεδρος της Βουλής αναπληρώνει προσωρινά τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, όταν απουσιάζει στο εξωτερικό περισσότερο από δέκα ημέρες, αν πεθάνει, αν παραιτηθεί, αν κηρυχθεί έκπτωτος ή αν κωλύεται για οποιονδήποτε λόγο να ασκήσει τα καθήκοντά του.

4.1.2.β. Η εκτελεστική λειτουργία

Η *εκτελεστική* λειτουργία ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση.

Η Κυβέρνηση¹³⁷

Την Κυβέρνηση αποτελεί το Υπουργικό Συμβούλιο, το οποίο απαρτίζεται από τον Πρωθυπουργό και τους Υπουργούς. Η Κυβέρνηση είναι ο εκφραστής και ο φορέας της εκτελεστικής εξουσίας. Επικεφαλής της Κυβέρνησης είναι ο Πρωθυπουργός.

Νόμος ρυθμίζει τη θέση των αναπληρωτών Υπουργών και των Υπουργών χωρίς χαρτοφυλάκιο, των Υφυπουργών, που μπορεί να αποτελούν μέλη της Κυβέρνησης, καθώς και των μόνιμων υπηρεσιακών Υφυπουργών. Οι Υπουργοί χωρίς χαρτοφυλάκιο ασκούν αρμοδιότητες που αναθέτει ο Πρωθυπουργός. Οι Υφυπουργοί ασκούν τις αρμοδιότητες που αναθέτει ο Πρωθυπουργός και ο οικείος Υπουργός.

Το Υπουργικό Συμβούλιο

Το Υπουργικό Συμβούλιο καθορίζει και κατευθύνει, τη γενική πολιτική της χώρας σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους. Αποφασίζει για πολιτικά θέματα γενικότερης σημασίας, για κάθε θέμα αρμοδιότητας συλλογικών κυβερνητικών οργάνων ή αρμοδιότητας υπουργών που παραπέμπει σε αυτό ο Πρωθυπουργός.

Υπουργεία

Ο αριθμός και η ονομασία των Υπουργείων είναι αρμοδιότητα του Πρωθυπουργού. Ο αριθμός και η ονομασία και οι αρμοδιότητες των Υπουργείων μεταβάλλονται. Από τον Ιούνιο του 2012¹³⁸ και τον κυβερνητικό ανασχηματισμό που ακολούθησε τα Υπουργεία είναι:

¹³⁷ <http://government.gov.gr/> βλ. και Άρθρα 81-86 του Συντάγματος.

¹³⁸ ΠΔ85, Ίδρυση και μετονομασία Υπουργείων, μεταφορά και κατάργηση υπηρεσιών, ΦΕΚ Α'141/21.6.2012.

1. Υπουργείο Εξωτερικών, www.mfa.gr
2. Υπουργείο Οικονομικών, www.minfin.gr
3. Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, www.mod.mil.gr
4. Υπουργείο Εσωτερικών, www.ypes.gr
5. Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, www.ydmed.gov.gr
6. Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, www.mindev.gov.gr,
7. Υπουργείο Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, <http://www.yme.gr>
8. Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων, www.minedu.gov.gr
9. Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, <http://www.culture.gr>
10. Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, www.ypeka.gr
11. Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, <http://www.ypakp.gr>
12. Υπουργείο Υγείας, www.yyka.gov.gr
13. Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, www.minagric.gr
14. Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, www.ministryofjustice.gr
15. Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, www.yptp.gr
16. Υπουργείο Τουρισμού, <http://www.mintour.gr/>, www.visitgreece.gr/el/home
17. Υπουργείο Ναυτιλίας και Αιγαίου, www.yme.gr
18. Υπουργείο Μακεδονίας και Θράκης, www.mathra.gr/

Γενικές και Ειδικές Γραμματείες

Στα Υπουργεία είναι δυνατόν να συσταθούν Γενικές ή/και Ειδικές Γραμματείες. Σχετικά με την ισχύουσα κατάσταση (από 6 Ιανουαρίου 2012) βλ. http://www.ggk.gov.gr/?page_id=77

Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης¹³⁹

Η Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης αποτελεί αυτοτελή δημόσια υπηρεσία που υπάγεται απευθείας στον Πρωθυπουργό. Υποστηρίζει το έργο του Πρωθυπουργού και της Κυβέρνησης κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους, παρέχει γραμματειακή υποστήριξη στο Υπουργικό Συμβούλιο, στα λοιπά συλλογικά Κυβερνητικά Όργανα και στις Διυπουργικές Επιτροπές. Συντονίζει και παρακολουθεί την εφαρμογή των αποφάσεων των οργάνων αυτών. Στη Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης υπάγονται οι εξής Επιτροπές:

Η Κεντρική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή

Αρμοδιότητές της είναι:

- Η επεξεργασία σχεδίων νόμων και πράξεων νομοθετικού περιεχομένου, από άποψη συστηματική και νομοτεχνική, καθώς και άρτιας διατύπωσης.
- Η διερεύνηση της συνταγματικής νομιμότητας των προτεινόμενων ρυθμίσεων και της συμβατότητάς τους με το Κοινοτικό και το Διεθνές Δίκαιο, ιδιαίτερα με τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων.

¹³⁹ <http://www.ggk.gov.gr/>

- Η επισήμανση των ειδικότερων συνεπειών ή προεκτάσεων που ενδέχεται να έχουν οι προτεινόμενες ρυθμίσεις σε οικονομικό ή κοινωνικό επίπεδο.
- Η υπόδειξη περαιτέρω νομοθετικών μέτρων για την άρση τυχόν συγκρούσεων ή την εναρμόνιση της νομοθεσίας προς τη Συνταγματική, Κοινοτική και Διεθνή έννομη τάξη.
- Η μελέτη κάθε θέματος που παραπέμπεται σε αυτήν από τον Πρωθυπουργό ή τον Γενικό Γραμματέα της Κυβέρνησης.

Η Κεντρική Επιτροπή Κωδικοποίησης

Η Κεντρική Επιτροπή Κωδικοποίησης έχει ως αποστολή την κωδικοποίηση της ισχύουσας νομοθεσίας.

Η Εθνική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Αρμοδιότητές της είναι:

- Η διαρκής παρακολούθηση των θεμάτων προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η συνεχής ενημέρωση και η προώθηση της σχετικής έρευνας.
- Η ανταλλαγή εμπειριών σε διεθνές επίπεδο με τους αρμόδιους Διεθνείς Οργανισμούς, (π.χ. ΟΗΕ, Συμβούλιο της Ευρώπης, ΟΑΣΕ, ομοταγείς Επιτροπές άλλων Κρατών ή και με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις άλλων Κρατών).
- Η διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής σε θέματα Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Επιτροπή Παιδείας και Πολιτισμού

Η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής

Η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής έχει συμβουλευτικές αρμοδιότητες προς οποιοδήποτε όργανο της Πολιτείας. Αποστολή της είναι η ανάδειξη της στενής σύνδεσης των εφαρμογών των βιολογικών επιστημών με τις σύγχρονες κοινωνικές αξίες. Στοιχεία αυτής της αποστολής είναι η ενημέρωση των πολιτών και η υποστήριξη των συναφών κρατικών πολιτικών. Οι αρμοδιότητες και οι όροι λειτουργίας της προβλέπονται στον ιδρυτικό νόμο και τον κανονισμό της. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή:

- Παρακολουθεί και επεξεργάζεται τα ηθικά, κοινωνικά και νομικά ζητήματα που προκύπτουν από την εξέλιξη της βιολογίας, της βιοϊατρικής, της γενετικής και της βιοτεχνολογίας, εκδίδοντας σχετικές εισηγήσεις.
- Συνεργάζεται με αρμόδιους φορείς της χώρας και διατυπώνει προτάσεις για τη θέσπιση νομοθεσίας ή τη λήψη άλλων μέτρων πολιτικής από την Πολιτεία.
- Συνεργάζεται με αρμόδιους φορείς σε διεθνές επίπεδο μεριμνώντας για την ενεργό συμμετοχή της χώρας στον προβληματισμό και στη λήψη αποφάσεων στα διεθνή fora.
- Εξασφαλίζει ενημέρωση για τις εξελίξεις που αφορούν το αντικείμενο της βιοηθικής στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.
- Έχει την αρμοδιότητα του συντονισμού των επιμέρους κρατικών επιτροπών βιοηθικής της χώρας, που δραστηριοποιούνται σε ειδικούς τομείς.

Το Πρόγραμμα «Διαύγεια»

Το Πρόγραμμα Διαύγεια¹⁴⁰ (ν.3861/2010) στοχεύει στην επίτευξη της μέγιστης δυνατής δημοσιότητας της κυβερνητικής πολιτικής και της διοικητικής δραστηριότητας, στη διασφάλιση της διαφάνειας και στην εμπέδωση της υπευθυνότητας και της λογοδοσίας από την πλευρά των φορέων άσκησης της

¹⁴⁰ <http://et.diavgeia.gov.gr/>

δημόσιας εξουσίας. Μέσω του προγράμματος Διαύγεια:

- Εισάγεται η υποχρέωση ανάρτησης των αποφάσεων των κυβερνητικών οργάνων και της διοίκησης στο Διαδίκτυο.
- Ο πολίτης μπορεί να έχει πρόσβαση, από ένα σημείο, στο σύνολο των νόμων και αποφάσεων που εκδίδουν τα κυβερνητικά όργανα, οι φορείς του στενού και του ευρύτερου δημόσιου τομέα και οι Ανεξάρτητες Αρχές και από 15/3/2011 οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α' και Β' βαθμού.
- Οι αποφάσεις δεν εκτελούνται αν δεν αναρτηθούν στον δικτυακό τόπο et.diavgeia.gov.gr. Με την ολοκλήρωση της ανάρτησης η κάθε απόφαση αποκτά έναν μοναδικό αριθμό (Αριθμό Διαδικτυακής Ανάρτησης), ο οποίος την πιστοποιεί.

Οι λειτουργίες προβολής και αναζήτησης αποφάσεων ανά δημόσιο φορέα παρέχονται μέσω του κεντρικού δικτυακού τόπου του Εθνικού Τυπογραφείου που λειτουργεί στην διεύθυνση www.et.diavgeia.gov.gr

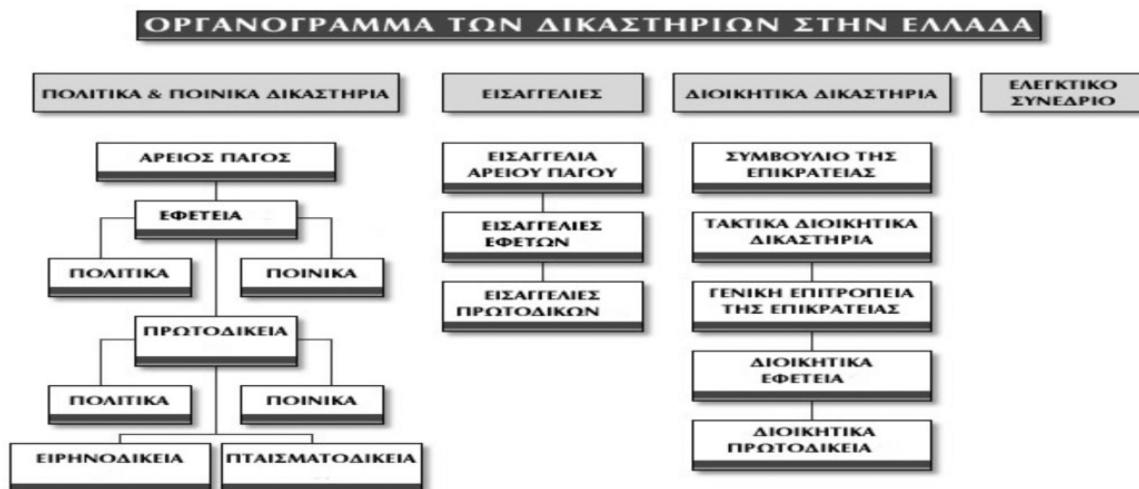
Η ανοικτή διακυβέρνηση (opengov)

Η ανοικτή διακυβέρνηση εξυπηρετεί την πληροφόρηση, τη διαφάνεια, τη διαβούλευση, τη συμμετοχή και τη λογοδοσία. Στον διαδικτυακό τόπο opengov.gr αναρτώνται οι προσκλήσεις εκδήλωσης ενδιαφέροντος και η δημόσια διαβούλευση νομοθετικών και κανονιστικών πράξεων.

4.1.2.γ Η δικαστική λειτουργία¹⁴¹

Η δικαστική λειτουργία ασκείται από τα δικαστήρια, οι αποφάσεις τους εκτελούνται στο όνομα του Ελληνικού Λαού.

Τα Δικαστήρια της χώρας διακρίνονται σε *Διοικητικά*, *Πολιτικά* και *Ποινικά*. Για την κατανόηση των Δικαστηρίων της χώρας, παρατίθεται το οργανόγραμμά τους, όπως αυτό παρουσιάζεται στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης.¹⁴²

¹⁴¹ Βλ. Άρθρα 87-100 του Συντάγματος

¹⁴² www.ministryofjustice.gr

- Στο Συμβούλιο της Επικρατείας και στα Τακτικά Διοικητικά Δικαστήρια υπάγονται οι διοικητικές διαφορές.
- Στα Πολιτικά Δικαστήρια υπάγονται οι ιδιωτικές διαφορές, καθώς και οι υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας.
- Στα Τακτικά Ποινικά Δικαστήρια ανήκει η τιμωρία των εγκλημάτων και η λήψη όλων των μέτρων που προβλέπουν οι ποινικοί νόμοι.
- Η εισαγγελία είναι δικαστική αρχή ανεξάρτητη από τα δικαστήρια και την εκτελεστική εξουσία, δρα ενιαία και αδιαίρετα και έχει ως αποστολή την τήρηση της νομιμότητας, την προστασία του πολίτη και τη διαφύλαξη των κανόνων της δημόσιας τάξης.
- Στην αρμοδιότητα του Ελεγκτικού Συνεδρίου ανήκουν κυρίως ο έλεγχος των δαπανών του Κράτους, ο έλεγχος συμβάσεων μεγάλης οικονομικής αξίας με αντισυμβαλλόμενο το Δημόσιο, ο έλεγχος των λογαριασμών δημοσίων υπολόγων, η σύνταξη και υποβολή έκθεσης προς τη Βουλή για τον απολογισμό και ισολογισμό του Κράτους.
- Στην αρμοδιότητα του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου υπάγονται, η εκδίκαση ενστάσεων κατά του κύρους των βουλευτικών εκλογών, δημοψηφισμάτων και άρση συγκρούσεων μεταξύ των δικαστηρίων και διοικητικών αρχών ή μεταξύ του Συμβουλίου της Επικρατείας και των Τακτικών Δικαστηρίων αφενός και των αστικών και ποινικών δικαστηρίων αφετέρου ή μεταξύ Ελεγκτικού Συνεδρίου και λοιπών δικαστηρίων.

Τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος θα πρέπει να γνωρίζουν, ότι τα ζητήματα που αφορούν στην ίση μεταχείριση, στην τήρηση των νόμων, στην εφαρμογή του Συντάγματος, στον σεβασμό των διεθνών δεσμεύσεων και υποχρεώσεων της χώρας, είναι και υπόθεση της ελληνικής Δικαιοσύνης.¹⁴³ Οι φορείς του αναπηρικού κινήματος μπορούν είτε να παρεμβαίνουν εκ μέρους των μελών τους, είτε να παρέχουν στήριξη στα μέλη τους όταν διεκδικούν τα δικαιώματά τους. Η εμπειρία δείχνει ότι η Δικαιοσύνη δεν έχει αξιοποιηθεί, όσο θα ήταν δυνατό, από τα άτομα με αναπηρία, τις οικογένειές τους και από τους αντιπροσωπευτικούς τους φορείς.

4.2 ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Με το «Πρόγραμμα Καλλικράτης»¹⁴⁴ διαμορφώθηκε η σημερινή δομή της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης.

Οι δήμοι και οι περιφέρειες συγκροτούν τον πρώτο και δεύτερο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης. Ως έκφραση της λαϊκής κυριαρχίας αποτελούν θεμελιώδη θεσμό του δημόσιου βίου, όπως αυτός κατοχυρώνεται από τις διατάξεις του Άρθρου 102 του Συντάγματος και του Ευρωπαϊκού Χάρτη Τοπικής Αυτονομίας που κυρώθηκε με τον ν.1850/1989 (ΦΕΚ 144 Α').

Οι Αποκεντρωμένες Διοικήσεις συγκροτούνται ως ενιαίες μονάδες για τις αποκεντρωμένες υπηρεσίες του κράτους και ασκούν γενική αποφασιστική αρμοδιότητα στις κρατικές υποθέσεις της περιφέρειάς τους, σύμφωνα με το Άρθρο 101 του Συντάγματος.

¹⁴³ Στο Υπουργείο Δικαιοσύνης έχει συσταθεί η Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης στο πλαίσιο εφαρμογής του ν.3304/2005 (Αρ. ΦΕΚ 16/27.01.2005) που προωθεί την αρχή της ίσης μεταχείρισης στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας. Στην Επιτροπή μπορούν να απευθύνονται τα θύματα διάκρισης στην περίπτωση που παραβιάζεται η αρχή της ίσης μεταχείρισης κατά τη συναλλακτική διάθεση αγαθών και την προσφορά υπηρεσιών.

¹⁴⁴ ΦΕΚ Α' Αρ. Φύλλου 87, 7 Ιουνίου 2010, ν.3852. «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης» βλ. http://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/nomos_kallikrati_9_6_2010.pdf

Οι **δήμοι** είναι αυτοδιοικούμενα κατά τόπο νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και αποτελούν τον *πρώτο* βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης.¹⁴⁵

Οι **περιφέρειες** είναι αυτοδιοικούμενα κατά τόπο νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και αποτελούν τον *δεύτερο* βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης.¹⁴⁶

Οι περιφέρειες σχεδιάζουν, προγραμματίζουν και υλοποιούν πολιτικές σε περιφερειακό επίπεδο στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, λαμβάνοντας υπόψη και τις εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές.

Μεταξύ των δύο βαθμών τοπικής αυτοδιοίκησης δεν υφίστανται σχέσεις ελέγχου και ιεραρχίας, αλλά συνεργασίας και συναλληλίας, οι οποίες αναπτύσσονται βάσει του νόμου, κοινών συμφωνιών, καθώς και με τον συντονισμό κοινών δράσεων.

Οι περιφέρειες αποτελούνται από νομούς και περιφερειακές ενότητες. Οι 13 περιφέρειες και οι αντίστοιχοι νομοί τους είναι οι εξής:

- Περιφέρεια Α. Μακεδονίας και Θράκης, με έδρα την Κομοτηνή, περιλαμβάνει τους Νομούς Δράμας, Έβρου, Καβάλας, Ξάνθης και Ροδόπης.
- Περιφέρεια Β. Μακεδονίας, με έδρα τη Θεσσαλονίκη, περιλαμβάνει τους Νομούς Ημαθίας, Θεσσαλονίκης, Κιλκίς, Πιερίας, Πέλλας, Σερρών και Χαλκιδικής.
- Περιφέρεια Γ. Μακεδονίας με έδρα την Κοζάνη, περιλαμβάνει τους Νομούς Γρεβενών, Καστοριάς, Κοζάνης και Φλώρινας.
- Περιφέρεια Ηπείρου, με έδρα τα Ιωάννινα, περιλαμβάνει τους Νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων, και Πρεβέζης.
- Περιφέρεια Θεσσαλίας, με έδρα τη Λάρισα, περιλαμβάνει τους Νομούς Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων.
- Περιφέρεια Ιονίων Νήσων, με έδρα την Κέρκυρα, περιλαμβάνει τους Νομούς Ζακύνθου, Κέρκυρας, Κεφαλληνίας και Λευκάδας.
- Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, με έδρα την Πάτρα, περιλαμβάνει τους Νομούς Αιτωλοακαρνανίας, Αχαΐας και Ηλείας.
- Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, με έδρα τη Λαμία, περιλαμβάνει τους Νομούς Βοιωτίας, Ευβοίας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδος και Φωκίδος.
- Περιφέρεια Αττικής, με έδρα την Αθήνα, περιλαμβάνει τον Νομό Αττικής.
- Περιφέρεια Πελοποννήσου, με έδρα την Τρίπολη, περιλαμβάνει τους Νομούς Αργολίδος, Αρκαδίας, Κορινθίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας.
- Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, με έδρα τη Μυτιλήνη, περιλαμβάνει τους Νομούς Λέσβου, Σάμου και Χίου.
- Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, με έδρα την Ερμούπολη, περιλαμβάνει τους Νομούς Κυκλάδων και Δωδεκανήσου.
- Περιφέρεια Κρήτης, με έδρα το Ηράκλειο, περιλαμβάνει τους Νομούς Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου και Χανίων.

---

¹⁴⁵ Άρθρο 1 του ν.3852/2010.

¹⁴⁶ Άρθρο 3 του ν.3852/2010.

Αποκεντρωμένη Διοίκηση

Οι επτά αποκεντρωμένες μονάδες διοίκησης του κράτους είναι οι εξής:

- Αποκεντρωμένη Διοίκηση Αττικής, εκτείνεται στα όρια της περιφέρειας Αττικής με έδρα την Αθήνα.
- Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας - Στερεάς Ελλάδας, εκτείνεται στα όρια των περιφερειών Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας με έδρα τη Λάρισα.
- Αποκεντρωμένη Διοίκηση Ηπείρου - Δυτικής Μακεδονίας, εκτείνεται στα όρια των περιφερειών Ηπείρου και Δυτικής Μακεδονίας με έδρα τα Ιωάννινα.
- Αποκεντρωμένη Διοίκηση Πελοποννήσου, Δυτικής Ελλάδας και Ιονίου, εκτείνεται στα όρια των περιφερειών Πελοποννήσου, Δυτικής Ελλάδας και Ιονίου με έδρα την Πάτρα.
- Αποκεντρωμένη Διοίκηση Αιγαίου, η εκτείνεται στα όρια των περιφερειών Βορείου Αιγαίου και Νοτίου Αιγαίου με έδρα τον Πειραιά.
- Αποκεντρωμένη Διοίκηση Κρήτης, η οποία στα όρια της περιφέρειας Κρήτης με έδρα το Ηράκλειο.
- Αποκεντρωμένη Διοίκηση Μακεδονίας – Θράκης, εκτείνεται στα όρια της περιφέρειας Α. Μακεδονίας – Θράκης και Κ. Μακεδονίας με έδρα τη Θεσσαλονίκη.

Σε κάθε Αποκεντρωμένη Διοίκηση προϊστάται Γενικός Γραμματέας. Για τα θέματα που αναφέρονται στην υπηρεσιακή του κατάσταση και τα καθήκοντά του εφαρμόζονται οι σχετικές διατάξεις του ν.2503/1997 (ΦΕΚ 107 Α').

Συγκρότηση δήμων¹⁴⁷

Η *εδαφική περιφέρεια* του κάθε δήμου που συνιστάται με τον ν.3852/2010 αποτελείται από τις εδαφικές περιφέρειες των συνενούμενων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.). Οι εδαφικές αυτές περιφέρειες αποτελούν τις *δημοτικές ενότητες* του νέου δήμου και φέρουν το όνομα του πρώην δήμου ή της κοινότητας.

Τα *τοπικά διαμερίσματα* που ορίζονται στο Άρθρο 2 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν.3463/2006 (Κ.Δ.Κ.) (ΦΕΚ 114 Α'), μετονομάζονται σε *τοπικές κοινότητες*, εφόσον έχουν πληθυσμό έως και 2.000 κατοίκους και σε *δημοτικές κοινότητες* εφόσον έχουν πληθυσμό μεγαλύτερο από 2.000 κατοίκους. Τοπικές ή δημοτικές κοινότητες αποτελούν και οι δήμοι ή οι κοινότητες που καταργήθηκαν ύστερα από εθελούσια συνένωση σύμφωνα με τις διατάξεις του ΠΔ 410/1995 (ΦΕΚ 231 Α') ή συνενώνονται με τον εν λόγω νόμο και δεν αποτελούνται από τοπικά διαμερίσματα.

Δημοτική κοινότητα συγκροτούν τα τοπικά διαμερίσματα νησιών που έχουν πληθυσμό άνω των χιλίων (1.000) κατοίκων. Επίσης, συγκροτούν δημοτική κοινότητα ανεξαρτήτως πληθυσμού πρώην κοινότητες ή τοπικά διαμερίσματα που εκτείνονται σε όλη την περιφέρεια του νησιού και δεν αποτελούν δήμο σύμφωνα με το Άρθρο 1. Τα δημοτικά διαμερίσματα στα οποία διαιρούνται οι δήμοι άνω των 100.000 κατοίκων μετονομάζονται σε δημοτικές κοινότητες.

Ο δήμος διοικείται από το δημοτικό συμβούλιο, την οικονομική επιτροπή, την επιτροπή ποιότητας ζωής, την εκτελεστική επιτροπή και τον δήμαρχο (Άρθρο 7 παράγραφος 1 του ν.3852/2010).

Ο δήμαρχος και οι δημοτικοί σύμβουλοι, οι σύμβουλοι της δημοτικής ή τοπικής κοινότητας και οι εκπρόσωποι της τοπικής κοινότητας εκλέγονται κάθε 5 χρόνια με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία (Άρθρο 9 παράγραφος 1 του ν.3852/2010).

---

¹⁴⁷ Άρθρο 2 του ν.3852/2010.

Αρμοδιότητες δήμων

Στους δήμους μεταβιβάζεται πλήθος νέων αρμοδιοτήτων, οι οποίες αναφέρονται στο Άρθρο 94 του ν.3852/2010.

Αρμοδιότητες Περιφερειών,

Οι αρμοδιότητες των περιφερειών καταγράφονται στο Άρθρο 186 του ν.3852/2010.

Μητροπολιτικές λειτουργίες

Η μητροπολιτική περιφέρεια Αττικής και η μητροπολιτική ενότητα Θεσσαλονίκης της περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας ασκούν πλέον των αρμοδιοτήτων του Άρθρου 186 και αρμοδιότητες μητροπολιτικού χαρακτήρα, στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος και του προϋπολογισμού που καταρτίζονται από το περιφερειακό συμβούλιο (βλ. Άρθρο 210 του ν.3852/2010).

Περιφερειακές αρχές

Όργανα της περιφέρειας είναι ο περιφερειάρχης, οι αντιπεριφερειάρχες, το περιφερειακό συμβούλιο, η οικονομική επιτροπή και η εκτελεστική επιτροπή (Άρθρο 113, παράγραφος 1 του ν.3852/2010).

Εποπτεία από το κράτος (Άρθρο 214)

Στους δήμους και τις περιφέρειες, καθώς και στα νομικά πρόσωπα αυτών ασκείται εποπτεία από το Κράτος, η οποία συνίσταται αποκλειστικά σε έλεγχο νομιμότητας των πράξεών τους και σε πειθαρχικό έλεγχο των αιρετών. Η εποπτεία δεν επιτρέπεται να εμποδίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, ούτε να θίγει τη διοικητική και την οικονομική αυτοτέλειά τους.

Κεντρικοί Αυτοτελείς Πόροι Δήμων (Άρθρο 259)

Οι Κεντρικοί Αυτοτελείς Πόροι των δήμων προέρχονται από τις πηγές εσόδων του Κρατικού Προϋπολογισμού, δηλαδή τον Φόρο:

- Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών Προσώπων σε ποσοστό 20% των συνολικών ετήσιων εισπράξεων του φόρου αυτού,
- Προστιθέμενης Αξίας σε ποσοστό 12% των συνολικών ετήσιων εισπράξεων του φόρου αυτού,
- Ακίνητης Περιουσίας σε ποσοστό 50% των συνολικών ετήσιων εισπράξεων του φόρου αυτού.

Κεντρικοί Αυτοτελείς Πόροι Περιφερειών (Άρθρο 260)

Οι Κεντρικοί Αυτοτελείς Πόροι των Περιφερειών προέρχονται από τις παρακάτω πηγές εσόδων του Κρατικού Προϋπολογισμού:

- Τον Φόρο Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών Προσώπων σε ποσοστό 2,40% επί των συνολικών ετήσιων εισπράξεων του φόρου αυτού,
- Τον Φόρο Προστιθέμενης Αξίας σε ποσοστό 4% επί των συνολικών ετήσιων εισπράξεων του φόρου αυτού.

Αρμοδιότητες Αποκεντρωμένης Διοίκησης (Άρθρο 280)

Οι Αποκεντρωμένες Διοικήσεις ασκούν τις αρμοδιότητες των κρατικών Περιφερειών, περιλαμβανομένων και εκείνων των αντίστοιχων συλλογικών οργάνων τους, όπως αυτές καθορίζονταν στον ιδρυτικό τους νόμο 2503/1997 (ΦΕΚ 107 Α'), καθώς και στους μεταγενέστερους ειδικούς νόμους και στις σχετικές κανονιστικές διατάξεις, όπως ισχύουν, με εξαίρεση τις αρμοδιότητες που περιέχονται με το Άρθρο 186 του παρόντος νόμου, στις περιφέρειες.

Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Άρθρο 102)

1. Η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων ανήκει στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου και δεύτερου βαθμού. Υπέρ των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης συντρέχει τεκμήριο αρμοδιότητας για τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων. Νόμος καθορίζει το εύρος και τις κατηγορίες των τοπικών υποθέσεων, καθώς και την κατανομή τους στους επί μέρους βαθμούς. Με νόμο μπορεί να ανατίθεται στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης η άσκηση αρμοδιοτήτων που συνιστούν αποστολή του Κράτους.
2. Οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Οι αρχές τους εκλέγονται με καθολική και μυστική ψηφοφορία, όπως νόμος ορίζει.
3. Με νόμο μπορεί να προβλέπονται για την εκτέλεση έργων ή την παροχή υπηρεσιών ή την άσκηση αρμοδιοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης αναγκαστικοί ή εκούσιοι σύνδεσμοι οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης που διοικούνται από αιρετά όργανα.
4. Το Κράτος ασκεί στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης εποπτεία που συνίσταται αποκλειστικά σε έλεγχο νομιμότητας και δεν επιτρέπεται να εμποδίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση τους. Ο έλεγχος νομιμότητας ασκείται, όπως νόμος ορίζει. Πειθαρχικές ποινές στα αιρετά όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης, εκτός από τις περιπτώσεις που συνεπάγονται αυτοδικαίως έκπτωση ή αργία, επιβάλλονται μόνο ύστερα από σύμφωνη γνώμη συμβουλίου που αποτελείται κατά πλειοψηφία από τακτικούς δικαστές, όπως νόμος ορίζει.
5. Το Κράτος λαμβάνει τα νομοθετικά, κανονιστικά και δημοσιονομικά μέτρα που απαιτούνται για την εξασφάλιση της οικονομικής αυτοτέλειας και των πόρων που είναι αναγκαίοι για την εκπλήρωση της αποστολής και την άσκηση των αρμοδιοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης με ταυτόχρονη διασφάλιση της διαφάνειας κατά τη διαχείριση των πόρων αυτών. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την απόδοση και κατανομή, μεταξύ των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, των φόρων ή τελών που καθορίζονται υπέρ αυτών και εισπράττονται από το Κράτος. Κάθε μεταβίβαση αρμοδιοτήτων από κεντρικά ή περιφερειακά όργανα του Κράτους προς την τοπική αυτοδιοίκηση συνεπάγεται και τη μεταφορά των αντίστοιχων πόρων. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τον καθορισμό και την είσπραξη τοπικών εσόδων απευθείας από τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης.

4.3 ΟΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΕΣ ΑΡΧΕΣ

Στην ίδρυση των Ανεξάρτητων Αρχών, μεταξύ άλλων, συνέβαλε η άποψη ότι το κράτος αδυνατεί να εκπληρώσει με επάρκεια ορισμένες λειτουργίες (παραδοσιακές ή/και νεοεμφανιζόμενες) η διαμόρφωση ενός κλίματος δυσπιστίας απέναντι στους παραδοσιακούς κρατικούς θεσμούς (π.χ. όσον αφορά τη διασφάλιση των δικαιωμάτων), καθώς και η επικράτηση της νεοφιλελεύθερης αντίληψης για περιορισμό των αρμοδιοτήτων του κράτους. Η ίδρυση των Ανεξάρτητων Αρχών έγινε με σκοπό την κάλυψη διάφορων αναγκών όσον αφορά τη διασφάλιση των όρων του υγιούς ανταγωνισμού, της διαφάνειας και της λογοδοσίας της δημόσιας διοίκησης, της προστασίας των δικαιωμάτων, της τήρησης της αρχής της μη διάκρισης κ.ά.

Με βάση τα παραπάνω, υπάρχουν Ανεξάρτητες Αρχές που αναλαμβάνουν τη λειτουργία υπάρχουσας δημόσιας υπηρεσίας (π.χ. τη διαδικασία των προσλήψεων στον δημόσιο τομέα), αλλά και Ανεξάρτητες Αρχές οι οποίες καλύπτουν ανάγκες οι οποίες εμφανίστηκαν σχετικά πρόσφατα (π.χ. προστασία προσωπικών δεδομένων, διασφάλιση απορρήτου των επικοινωνιών).

Τα μέλη των Ανεξάρτητων Αρχών δεν εκλέγονται, αλλά ορίζονται από τη Βουλή για ορισμένη θητεία,

με βασικό κριτήριο το αναγνωρισμένο επιστημονικό ή πνευματικό κύρος σε σχέση με το αντικείμενο λειτουργίας της Ανεξάρτητης Αρχής.

Το ερώτημα που τίθεται για τις Ανεξάρτητες Αρχές είναι το κατά πόσο συνάδει με τις αρχές της δημοκρατίας η παραχώρηση της αρμοδιότητας σε ολιγομελή όργανα, τα οποία δεν εκλέγονται και δεν λογοδοτούν πολιτικά, να λαμβάνουν κρίσιμες αποφάσεις και συνεπώς, μήπως δεν είναι ανεξάρτητες μόνο από το κράτος αλλά και από τη λαϊκή βούληση, στοιχείο μη σύμφωνο με τις αρχές της δημοκρατίας.

Ο αντίλογος στην ανωτέρω κριτική, είναι ότι οι Ανεξάρτητες Αρχές προσφέρουν στη δημοκρατία και στο λαό θεσμικό αντίβαρο για τον έλεγχο και περιορισμό της πολιτικής εξουσίας. Πρόκειται δηλαδή για θεσμό που ενδυναμώνει την προστασία των πολιτών.

Στην Ελλάδα, οι Ανεξάρτητες Αρχές απέκτησαν συνταγματική κατοχύρωση με το Άρθρο 101Α του Αναθεωρημένου Συντάγματος του έτους 2001. Σήμερα στην Ελλάδα λειτουργούν 17 Ανεξάρτητες αρχές, μεταξύ των οποίων οι εξής: το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ),¹⁴⁸ το Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού (ΑΣΕΠ),¹⁴⁹ ο Συνήγορος του Πολίτη,¹⁵⁰ η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα,¹⁵¹ η Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών,¹⁵² η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων,¹⁵³ η Επιτροπή Ανταγωνισμού,¹⁵⁴ η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς¹⁵⁵ κ.ά.

Από τις προαναφερθείσες Ανεξάρτητες Αρχές, θα γίνει εκτενέστερη αναφορά στον Συνήγορο του Πολίτη και στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, δεδομένου ότι η αποστολή τους σχετίζεται πιο άμεσα με ζητήματα που απασχολούν τα άτομα με αναπηρία, τις οικογένειές τους και κατ' επέκταση τους συλλογικούς φορείς εκπροσώπησής τους.

4.3.1 Ο Συνήγορος του Πολίτη

Ο Συνήγορος του Πολίτη ερευνά ατομικές διοικητικές πράξεις, ή παραλείψεις, ή υλικές ενέργειες οργάνων των δημόσιων υπηρεσιών που παραβιάζουν δικαιώματα ή προσβάλλουν νόμιμα συμφέροντα φυσικών ή νομικών προσώπων. Ερευνά επίσης ενέργειες ή παραλείψεις της δημόσιας διοίκησης και των ιδιωτών που παραβιάζουν τα δικαιώματα του παιδιού. Κάθε πολίτης, πριν καταφύγει στην Αρχή, θα πρέπει να έχει έλθει σε επαφή με τη δημόσια υπηρεσία με την οποία σχετίζεται η υπόθεσή του. Μόνον εφόσον η επαφή αυτή με τη δημόσια υπηρεσία δεν έχει οδηγήσει σε επίλυση του προβλήματος μπορεί να καταθέσει αναφορά στον Συνήγορο του Πολίτη. Ο Συνήγορος δέχεται αναφορές από πολίτες και νομικά πρόσωπα, ανεξαρτήτως εθνικότητας, που αντιμετωπίζουν πρόβλημα κατά τη συναλλαγή τους με κάποια ελληνική δημόσια υπηρεσία στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό.

Ο Συνήγορος πληροφορεί τον πολίτη για την έκβαση του ελέγχου. Επίσης σε περίπτωση που διαπι-

---

¹⁴⁸ www.esr.gr

¹⁴⁹ www.asep.gr

¹⁵⁰ www.synigoros.gr

¹⁵¹ www.dpa.gr

¹⁵² www.adae.gr

¹⁵³ www.eett.gr

¹⁵⁴ www.epant.gr

¹⁵⁵ www.hcmc.gr

στωθεί η βασιμότητα της καταγγελίας κάνει ενέργειες για την επίλυση του προβλήματος και καταθέτει προτάσεις. Αποστολή του Συνηγούρου του Πολίτη δεν είναι να στραφεί εναντίον της διοίκησης, ούτε να δικαιώσει τον πολίτη σε κάθε περίπτωση. Αποστολή του είναι να εξετάζει τις καταγγελίες των πολιτών και να συμβάλει στην επίλυσή τους στον βαθμό που είναι βάσιμες. Μέσα από τη διαδικασία αυτή ο Συνήγορος συμβάλει και στη βελτίωση της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης. Με δεδομένο ότι η δραστηριότητα του Συνηγούρου του παρέχει τη δυνατότητα να αποκτήσει συνολική εικόνα για τη λειτουργία της διοίκησης, είναι σε θέση και υποχρεούται από τον νόμο να συντάσσει ετήσιες εκθέσεις σχετικά με τον χώρο ευθύνης του.

Ο Συνήγορος του Πολίτη συνεπικουρείται από έξι Βοηθούς Συνηγούρους, οι οποίοι εποπτεύουν και συντονίζουν τη λειτουργία των παρακάτω θεματικών κύκλων της Αρχής: Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Κοινωνικής Προστασίας, Ποιότητας Ζωής, Σχέσεων Κράτους - Πολίτη, Δικαιωμάτων του Παιδιού, Ισότητας των Φύλων.

4.3.2 Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

Ο σεβασμός και η προστασία της αξιοπρέπειας, της ιδιωτικής ζωής και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας αποτελούν πρωταρχική επιδίωξη κάθε δημοκρατικής κοινωνίας. Αποστολή της εν λόγω Αρχής είναι η προστασία των δικαιωμάτων της προσωπικότητας και της ιδιωτικής ζωής του ατόμου. Πρωταρχικός σκοπός της είναι η προστασία του πολίτη από την παράνομη επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, αλλά και η συνδρομή προς αυτόν σε κάθε περίπτωση που διαπιστώνεται παραβίαση των σχετικών δικαιωμάτων του σε κάθε τομέα (χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, υγεία, ασφάλιση, εκπαίδευση, δημόσια διοίκηση, μεταφορές, ΜΜΕ, κ.ά). Επίσης, σκοπός της Αρχής είναι η υποστήριξη και καθοδήγηση των υπεύθυνων επεξεργασίας στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων τους απέναντι στο νόμο, λαμβάνοντας υπόψη τις νέες ανάγκες υπηρεσιών της κοινωνίας, καθώς και τη διεύθυνση των σύγχρονων ψηφιακών επικοινωνιών και δικτύων.

Η ταχεία πρόοδος της πληροφορικής, η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, οι νέες μορφές διαφήμισης και ηλεκτρονικών συναλλαγών και η ανάγκη της ηλεκτρονικής οργάνωσης του κράτους έχουν ως συνέπεια την αυξημένη ζήτηση προσωπικών πληροφοριών από τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα. Η ανεξέλεγκτη καταχώριση και επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων σε ηλεκτρονικά και χειρόγραφα αρχεία υπηρεσιών, εταιρειών και οργανισμών μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα στην προσωπική ζωή του πολίτη.

Για αυτόν τον λόγο η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα στρέφει την προσοχή της, μεταξύ άλλων, στην παρατήρηση και αντιμετώπιση ζητημάτων που προκύπτουν με την εξέλιξη των νέων τεχνολογιών και εφαρμογών.

4.4 Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Ο όρος «Κοινωνία των Πολιτών» σε μία ευρεία προσέγγιση, δεδομένου ότι δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός, αναφέρεται σε έναν ευρύ χώρο φορέων εθελοντικής και συλλογικής δράσης, που λειτουργούν εκτός των τυπικών μορφών οργάνωσης του κράτους και της αγοράς, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με σκοπό την προαγωγή κοινών συμφερόντων και αξιών.

Το αντικείμενο της δραστηριότητας, (πολιτισμός, περιβάλλον, συνδικαλισμός, δικαιώματα, οικονομικά συμφέροντα, αλληλεγγύη κ.ά.) οι μορφές οργάνωσης (οργάνωση, δίκτυο, άτυπες ομάδες πολιτών κ.ά.) ο βαθμός αυτονομίας από το κράτος και την αγορά, και άλλα βασικά χαρακτηριστικά της Κοινωνίας των Πολιτών ποικίλουν.

Η «Κοινωνία των Πολιτών» αποτελεί προνομιακό πεδίο της κοινωνικής αυτονομίας. Ωστόσο, τόσο το κράτος όσο και η αγορά επιδιώκουν να παρέμβουν στην κοινωνία των πολιτών (μέσω συνεργασιών, χρηματοδότησης κ.ά.) με σκοπό να ελέγξουν το περιεχόμενο και τον προσανατολισμό των δραστηριοτήτων της. Συνεπώς, η Κοινωνία των Πολιτών, ενώ εμφανίζεται να έχει μία αυτόνομη-ανεξάρτητη οργανωτική συγκρότηση, εν τούτοις δεν χαρακτηρίζεται πάντα από την αυτόνομη-ανεξάρτητη δράση. Ως εκ τούτου, η Κοινωνία των Πολιτών μπορεί να έχει σημαντικό ρόλο για την άσκηση ελέγχου, πίεσης και κριτικής προς το κράτος και την αγορά, για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων, για την αλληλεγγύη κ.λπ., ενδέχεται όμως να αποτελεί και χώρο όπου το κράτος ή/και η αγορά να επιχειρούν να νομιμοποιήσουν τις πολιτικές και να ενισχύσουν τα οικονομικά τους συμφέροντα αντιστοίχως.

Η κρίση του κοινωνικού κράτους αλλά και των παραδοσιακών μορφών εκπροσώπησης (κόμματα, συνδικάτα) η όξυνση των κοινωνικών προβλημάτων και η εμφάνιση νέων, ανέδειξε την ανάγκη για νέες μορφές εκπροσώπησης και οργάνωσης. Στο ανωτέρω πλαίσιο, πλάι στις υπάρχουσες παραδοσιακές μορφές εκπροσώπησης, παρατηρείται η εμφάνιση νέων μορφών όπως είναι π.χ. οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) καθώς και η (επαν)-εμφάνιση κινημάτων, εθελοντικών οργανώσεων και δικτύων των πολιτών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ορισμένων από τις νέες μορφές κοινωνικής οργάνωσης οδήγησε και η συγκεκριμένη πολιτική επιλογή για περιορισμό των αρμοδιοτήτων-δραστηριοτήτων του κράτους και η μεταβίβασή τους στο σύνολο ή σε τμήματα της κοινωνίας.

Παρακάτω θα γίνει αναφορά: α) στους Οικονομικούς και Κοινωνικούς Εταίρους, β) στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ).

4.4.1 Οι Οικονομικοί και Κοινωνικοί Εταίροι της ελληνικής Πολιτείας

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο διάλογος με τους κοινωνικούς εταίρους αποτελεί μια από τις βάσεις του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου. Απόλυτα θεμελιωμένος στη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, περιλαμβάνει τις συζητήσεις, τις διαβουλεύσεις, τις διαπραγματεύσεις και τις κοινές ενέργειες που αναλαμβάνονται από τις οργανώσεις εκπροσώπησης των κοινωνικών εταίρων. Ο διάλογος αυτός βασίζεται στις αρχές της αλληλεγγύης, της υπευθυνότητας και της συμμετοχής και αποτελεί το κυριότερο όργανο μέσω του οποίου οι κοινωνικοί εταίροι συμβάλλουν στον καθορισμό των ευρωπαϊκών κοινωνικών προτύπων και διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στη διακυβέρνηση της Ένωσης

Σε εθνικό επίπεδο, ήδη από τη μεταπολίτευση και την κατοχύρωση του δικαιώματος των συλλογικών διαπραγματεύσεων στο Σύνταγμα του 1975, ξεκινά μία αργή και επίπονη διαδικασία ανάπτυξης ανεξάρτητου διαλόγου μεταξύ των εργοδοτικών και συνδικαλιστικών οργανώσεων. Η διαδικασία αυτή σταδιακά οδήγησε στην εδραίωση κλίματος εμπιστοσύνης στις διμερείς σχέσεις των κοινωνικών εταίρων και στην μερική απαγκίστρωσή τους από το κράτος. Η αλλαγή του κλίματος άρχισε να εκφράζεται ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Η ουσιαστική έκφρασή της, όμως, αποτυπώνεται στη δεκαετία του 1990 με την προώθηση ενός σύγχρονου θεσμικού πλαισίου για τις συλλογικές διαπραγματεύσεις (ν. 1876/1990). Παράλληλα, την ίδια δεκαετία νέοι θεσμοί και όργανα προώθησαν τον κοινωνικό διάλογο σε διάφορα επίπεδα, με κυρίαρχη τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων σε αυτά.

Ακολουθεί ενδεικτική παρουσίαση ορισμένων Κοινωνικών Εταίρων της Πολιτείας.

Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας¹⁵⁶

Η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ) είναι τριτοβάθμια οργάνωση του Συνδικαλιστικού κινήματος. Ιδρύθηκε το 1918 και έχει ως μέλη της 157 δευτεροβάθμιες οργανώσεις (ομοσπονδίες και εργατικά κέντρα), οι οποίες εκπροσωπούν περισσότερους από 2 εκατομμύρια εργαζόμενους με εξαρτημένη σχέση εργασίας (μισθωτή εργασία).

Διαπραγματεύεται με τις εργοδοτικές οργανώσεις μέσα από ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις για την υπογραφή της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας, η οποία καλύπτει τους αμειβόμενους με τα κατώτερα ημερομίσθια και μισθούς και αποτελεί «αφετηρία» για τις κλαδικές και τις επιχειρησιακές συμβάσεις.

Στους κυρίως στόχους της εντάσσεται η καταπολέμηση της ανεργίας, καθώς επίσης και η αναβάθμιση της κοινωνικής ασφάλισης ως θεσμού καθολικού, υποχρεωτικού και δημόσιου. Προωθεί τους στόχους της μέσα από τη συμμετοχή της σε θεσμούς, την οποία έχει κατακτήσει μετά από μακρόχρονους αγώνες. Σε αυτούς, παρουσιάζει τις θέσεις της, ενημερώνεται και ασκεί εργατικό έλεγχο και συμμετέχει σε κοινωνικές διαβουλεύσεις. Στους θεσμούς αυτούς περιλαμβάνονται οι θεσμοί τριμερούς συμμετοχής (ΟΕΚ, ΟΕΕ, ΙΚΑ, ΟΜΕΔ, ΟΑΕΔ).

Η ΓΣΕΕ προωθεί τις αξίες της συναδέλφωσης των λαών και της ειρήνης και συμμετέχει σε εκδηλώσεις και διεθνή φόρουμ που αγωνίζονται για τον ίδιο σκοπό. Υπερασπίζεται τα ανθρώπινα ατομικά και συλλογικά δικαιώματα, όπως αυτά περιγράφονται στις βασικές αρχές των Διεθνών Διακηρύξεων, αλλά και τα δικαιώματα των λαών. Επίσης, συμμετέχει στην Διεθνή Συνδικαλιστική Ομοσπονδία (ITUC), και στην Συνομοσπονδία Ευρωπαϊκών Συνδικάτων (ΣΕΣ) συντονίζοντας τη δράση της με τους εργαζόμενους στην Ευρώπη και διεθνώς για ζητήματα που απασχολούν τις δυνάμεις της εργασίας σε διεθνές και παγκόσμιο επίπεδο. Τέλος, προωθεί και ενισχύει τις πρωτοβουλίες και τις δράσεις που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος και των καταναλωτικών κινήματων.

Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών¹⁵⁷

Ο Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (ΣΕΒ) είναι η ανεξάρτητη φωνή των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Αποτελεί τον κατεξοχήν θεσμικό εκπρόσωπο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Κύριο χαρακτηριστικό του ΣΕΒ, είναι η συνεχής προσαρμογή στις οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, η συνειδητοποίηση των επερχόμενων εξελίξεων και η ενσωμάτωσή τους στις θέσεις και στη δράση του. Ο ΣΕΒ αποτελεί βασικό φορέα των αξιών της επιχειρηματικότητας, της καινοτομίας, της εκπαίδευσης και κατάρτισης των εργαζομένων, της βιώσιμης ανάπτυξης της εταιρικής διακυβέρνησης και της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης. Μεταξύ άλλων ο ΣΕΒ:

- Εκπροσωπεί συλλογικά τις επιχειρήσεις - μέλη του στις σχέσεις τους με τους άλλους κοινωνικούς εταίρους καθώς και με το κράτος, προωθώντας τον διάλογο και την εφαρμογή αποτελεσματικών και κοινά αποδεκτών λύσεων.
- Συμμετέχει στο σύστημα συλλογικών διαπραγματεύσεων και αποφάσεων για τις εργασιακές σχέσεις.
- Συμμετέχει στη διαμόρφωση των αποφάσεων και των πολιτικών της ΕΕ, με τη συλλογική του δράση μέσω της BUSINESS EUROPE, καθώς και μέσω άλλων οργάνων της ΕΕ.
- Αναλαμβάνει συγκεκριμένες και πρακτικές πρωτοβουλίες με γνώμονα τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας.

¹⁵⁶ www.gsee.gr

¹⁵⁷ www.eurocharity.gr

- Συμμετέχει σε δράσεις που στοχεύουν στον εκσυγχρονισμό του κράτους, και την αναμόρφωση της δημόσιας διοίκησης και την απλοποίηση της γραφειοκρατίας.
- Προτρέπει τις επιχειρήσεις να αναλαμβάνουν δράσεις κοινωνικής ευθύνης - με ιδιαίτερη αναφορά στην αναβάθμιση της ποιότητας των ανθρώπινων πόρων.
- Καλλιεργεί το πνεύμα της επιχειρηματικότητας των νέων με συγκεκριμένες δράσεις στον τομέα της εκπαίδευσης και της ενθάρρυνσης ανάληψης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου¹⁵⁸

Η Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (ΕΣΕΕ) είναι τριτοβάθμια οργάνωση εκπροσώπησης του ελληνικού εμπορίου, που εκπροσωπεί το ελληνικό εμπόριο σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η ίδρυσή της βασίστηκε στη συνεργασία των μεγάλων τοπικών εμπορικών συλλόγων που δραστηριοποιούνται στην από τον 19^ο και τις αρχές του 20^{ού} αιώνα. Σήμερα έχει στη δύναμή της 13 Ομοσπονδίες, 234 Εμπορικούς Συλλόγους και 6 Συνδέσμους Εμπορικών Αντιπροσώπων, καλύπτοντας το σύνολο της χώρας. Επιδίωξη της ΕΣΕΕ είναι η προάσπιση των συμφερόντων των μελών της, η ανάδειξη της συνεισφοράς και σημασίας του εμπορίου στην εθνική οικονομία, αλλά και του ρόλου που διαδραματίζει στις νέες συνθήκες διεθνοποίησης της οικονομίας ως βασικός πυλώνας της παραγωγικής διαδικασίας.

Πέραν των στόχων της οικονομικής συνεργασίας, εργάζεται προς την κατεύθυνση της μεταφοράς τεχνογνωσίας, διάδοσης κουλτούρας δημιουργίας αντιπροσωπευτικών συλλογικών οργανώσεων, καθώς και της ανάπτυξης δομών κοινωνικού διαλόγου. Η ΕΣΕΕ διαδραματίζει θεσμικό ρόλο στην ελληνική οικονομία και κοινωνία. Συμμετέχει ως ισότιμος κοινωνικός εταίρος στην Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας, καθώς επίσης και στις επιμέρους κλαδικές συμβάσεις. Συμμετέχει στην οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ), καθώς και σε πλήθος θεσμικών οργάνων, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση υγιούς επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (Ο.Κ.Ε.)¹⁵⁹

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της ΕΕ ιδρύθηκε το 1957 και αποτελεί ένα από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Οι διαδοχικές διευρύνσεις της ΕΕ αύξησαν σταδιακά τον αριθμό των μελών της. Κυρίως, όμως, οι διαδοχικές Συνθήκες της έδωσαν περισσότερες και σημαντικότερες αρμοδιότητες. Το κυριότερο καθήκον της Ο.Κ.Ε. είναι να εκδίδει γνωμοδοτήσεις, τις οποίες υποβάλλει στην Επιτροπή, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο. Η Ο.Κ.Ε. μπορεί να γνωμοδοτεί για όλους τους τομείς κατά τη διάρκεια της ευρωπαϊκής νομοθετικής διαδικασίας ή να εκπονή γνωμοδοτήσεις με δική της πρωτοβουλία.

Η ελληνική Ο.Κ.Ε. ιδρύθηκε το 1994 με πρότυπο την Ο.Κ.Ε. της ΕΕ, που στηρίζεται στον τριμερή διαχωρισμό των εκπροσωπούμενων συμφερόντων, διαχωρισμό δηλαδή σε τρεις Ομάδες, μία των εργοδοτών-επιχειρηματιών, μία των εργαζομένων-μισθωτών και δημοσίων υπαλλήλων και μία των λοιπών κατηγοριών, στην οποία εκπροσωπούνται οι αγρότες, οι ελεύθεροι επαγγελματίες, η Τοπική Αυτοδιοίκηση και οι καταναλωτές.

Σκοπός της είναι η προώθηση του κοινωνικού διαλόγου και μέσω αυτού η διαμόρφωση κοινά αποδεκτών θέσεων για θέματα που απασχολούν την κοινωνία ευρύτερα ή ειδικότερα τμήματά της. Με τις προτάσεις και τις γνωμοδοτήσεις της επιχειρεί τη μεγιστοποίηση του κοινωνικού οφέλους ή την ελαχιστοποίηση των πιθανών παρενεργειών από την άσκηση των επιμέρους αποφάσεων της κυβέρνησης.

¹⁵⁸ www.esee.gr

¹⁵⁹ www.oke.gr

Η Ο.Κ.Ε. δεν υποκαθιστά τους λοιπούς πολιτειακούς θεσμούς, ούτε τους κοινωνικούς εταίρους, που διατηρούν στο ακέραιο την αυτονομία τους και το δικαίωμα διατύπωσης των δικών τους απόψεων στα θεσμικά όργανα της Ο.Κ.Ε. Οι βασικές επιδιώξεις των εταίρων της Ο.Κ.Ε. πρέπει να συνοδεύονται από τις αρχές της ισότιμης σχέσης, της συναίνεσης και του σεβασμού στο διακριτό συμφέρον. Για την επίτευξη εθνικών κοινωνικών συμφωνιών, η Ο.Κ.Ε. πρέπει να προετοιμάζει το έδαφος μέσω της αξιοποίησης των “Γνωμών Πρωτοβουλίας”.

Άλλοι Κοινωνικοί Εταίροι της ελληνικής Πολιτείας είναι: η Ε.Σ.Α.μεΑ., η Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (ΓΣΕΒΕΕ), η Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ), η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕ-ΓΕΣ) κ.ά.

4.4.2 Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Οι ΜΚΟ εμφανίζονται με σκοπό να πιέσουν για την αναβάθμιση και συμπλήρωση ήδη εφαρμοζόμενων δημόσιων πολιτικών, ή/και να συμπληρώσουν την απουσία των δημόσιων πολιτικών από ορισμένους τομείς. Ενδεικτικοί τομείς παρέμβασης των ΜΚΟ είναι η υποστήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων (μετανάστες, πρόσφυγες κ.ά.) η υγεία, η κοινωνική πρόνοια, η προστασία του παιδιού, η ανθρωπιστική βοήθεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το περιβάλλον, κ.ά.

Ωστόσο, η σχέση των ΜΚΟ με το κράτος δεν είναι πάντα κριτική, διεκδικητική και συμπληρωματική. Αποτελεί εκτεταμένο φαινόμενο ΜΚΟ να χρηματοδοτούνται, με άμεσο ή/και έμμεσο τρόπο, από το κράτος και να αναλαμβάνουν ρόλο υλοποίησης των πολιτικών του. Με δεδομένο ότι οι ΜΚΟ δεν πληρούν πάντα το κριτήριο της αντιπροσώπευσης, ούτε το κριτήριο της δημοκρατικής λειτουργίας, η θεσμική κατοχύρωση και ανάδειξη των ΜΚΟ σε εταίρο, περιορίζει τις παραδοσιακές μορφές πολιτικής εκπροσώπησης και δημοκρατικού ελέγχου· συγχρόνως ο κατακερματισμός των αντικειμένων μπορεί να συμβάλλει στην αποσπασματική αντιμετώπιση των ζητημάτων και στην αποπολιτικοποίηση των πολιτών.

Παραδείγματα αποτελούν Οργανισμοί και Οργανώσεις με θέματα τις εγχώριες και διεθνείς αναπτυξιακές στρατηγικές, το περιβάλλον (π.χ. WWF, Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση), τους μετανάστες (π.χ. ΔΟΜ, Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης), τα άτομα με αναπηρία (π.χ. EDF, European Disability Forum) και τις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού εν γένει (π.χ. Social Platform of European Social NGOs) κ.ά. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις υπάρχουν σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Πολλές φορές ΜΚΟ σε εθνικό επίπεδο είναι μέλη Ευρωπαϊκών ΜΚΟ και αυτές με τη σειρά τους υπάγονται σε ανάλογες Διεθνείς Οργανώσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αφουξενίδης, Α. (2006). «Όψεις της κοινωνίας πολιτών στην Ελλάδα», *Επιστήμη και Κοινωνία*, 16: 163-178.
- Βούλγαρης, Γ. (2006). «Κράτος και κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα: Μια σχέση προς επανεξέταση;», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 28: 5-33.
- Κατρούγκαλος Γ. (2006). *Τα κοινωνικά δικαιώματα*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή. Λαζαράκος Γ., Χ. Χρυσανθάκης. (2010). *Ανεξάρτητες Αρχές. Ο ρόλος και η σημασία τους στην ελληνική έννομη τάξη*. Νομική βιβλιοθήκη.
- Μάνεσης Α. (1979), *Ατομικές ελευθερίες*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.
- Ρούκουνας Ε., (1995), *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Ίδρυμα Μαραγκοπουλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου*, Βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ, Αθήνα.
- Ρούκουνας, Ε. (1995). *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Εκδόσεις «Βιβλιοπωλείο της Εστίας», Αθήνα.
- Σωτηρόπουλος Δ., (2004). (επιμ.), *Η άγνωστη Κοινωνία των Πολιτών*, Αθήνα, Ποταμός.
- Τσάτσος, Δ.,Θ. (1988). *Συνταγματικό Δίκαιο*, Τόμος Γ', Θεμελιώδη Δικαιώματα. Ι. Γενικό Μέρος, Εκδόσεις. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Χρυσόγονος Κ. (2006). *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Τρίτη αναθεωρημένη έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Χρυσόγονος Κ. (2003). *Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5

ΕΡΓΑΣΙΑ - ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ *

[Λογαράς Δημήτρης]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός:

Με την παρούσα Θεματική Ενότητα επιχειρείται η ανάδειξη της σημασίας της απασχόλησης τόσο για την ανεξαρτησία και την ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία όσο και για τη οικονομία συνολικά. Συγχρόνως, επιδιώκεται η συγκροτημένη παρουσίαση του ευρωπαϊκού και εθνικού θεσμικού πλαισίου για την ισότιμη ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην εργασία καθώς και των διάφορων μορφών εναλλακτικής απασχόλησης.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα:

Με τη μελέτη του υλικού της παρούσας Θεματικής Ενότητας, τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος θα γνωρίσουν το ευρωπαϊκό και εθνικό θεσμικό πλαίσιο που διέπει το σύνολο των θεμάτων σχετικά με την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία. Ειδικότερα, θα ενημερωθούν για τις ποικίλες εναλλακτικές δυνατότητες απασχόλησης, τις δυνατότητες που προσφέρουν οι υποστηρικτικές τεχνολογίες και οι εύλογες προσαρμογές, καθώς και το αντίστοιχο πλαίσιο οικονομικών κινήτρων για τις επιχειρήσεις. Εν κατακλείδι, θα είναι σε θέση να διεκδικήσουν με καλύτερους όρους το δικαίωμα στην εργασία καθώς και τη βελτίωση των συνθηκών απασχόλησης.

Έννοιες-κλειδιά:

Εργασία

Απασχόληση

Πολιτικές απασχόλησης (ενεργητικές, παθητικές)

Ίση μεταχείριση

Διάκριση (Άμεση, Έμμεση)

Θετικά μέτρα δράσης

Υποστηρικτικές τεχνολογίες

Σύστημα ποσόστωσης

Εναλλακτικές μορφές απασχόλησης (Προστατευμένη, Υποστηριζόμενη, προσαρμοσμένη, τηλεεργασία)

Κοινωνική Οικονομία

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Για τη διασφάλιση του δικαιώματος στην εργασία των ατόμων με αναπηρία, έχει θεσμοθετηθεί πληθώρα μέτρων. Συγχρόνως, τα μέτρα αυτά συνοδεύονται από οικονομικά κίνητρα για τον ιδιωτικό τομέα και την επιχειρηματική δραστηριότητα των ιδίων των ατόμων με αναπηρία. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η πρόοδος στο θέμα των υποστηρικτικών τεχνολογιών με τις οποίες περιορίζονται-εξαλείφονται πολλά από τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία.

---

* Η παρούσα Θεματική Ενότητα είναι ευρεία περίληψη του εγχειριδίου: Λογαράς, Δ. (2013). *Εργασία – Απασχόληση και Αναπηρία*. Αθήνα. Ε.Σ.Α.μεΑ.

Τα ανωτέρω ζητήματα, αναλύονται λεπτομερώς στο κείμενο που ακολουθεί, και ασφαλώς συνιστούν εξαιρετικά σημαντικά στοιχεία. Ωστόσο, είναι χρήσιμο να τονιστεί ότι η μείωση της ανεργίας των ατόμων με αναπηρία και η βελτίωση των όρων εργασίας τους είναι άμεση συνάρτηση της γενικότερης κατάστασης της οικονομίας. Οι συνθήκες ύφεσης, η υψηλή ανεργία και ο περιορισμός των εργασιακών δικαιωμάτων στον γενικότερο πληθυσμό, αποτελούν εξαιρετικά δυσμενές περιβάλλον για την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία.

5.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

5.1.1 Οριοθέτηση - αποσαφήνιση εννοιών

«**Εργασία**» (**Labour**): η καταβολή σωματικής ή/και πνευματικής δύναμης για την παραγωγή έργου. Οι όροι «εργασία» και «απασχόληση» άλλοτε διαφοροποιούνται και άλλοτε ταυτίζονται. Ο όρος «εργασία» συνήθως χρησιμοποιείται για να δηλώσει τους όρους και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αυτή ασκείται, ενώ ο όρος «απασχόληση» συνήθως για να δηλώσει τις μορφές και τα διαφορετικά είδη της καθώς και τις πολιτικές, τα μέτρα και τα Προγράμματα που η Πολιτεία εφαρμόζει.

«**Πολιτικές απασχόλησης**»: νοούνται οι δημόσιες παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας που στοχεύουν στο να επιτύχουν την αποδοτικότερη λειτουργία της, καθώς και τη διόρθωση υφιστάμενων ανισορροπιών (Eurostat 2001:116).

«**Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης**»: οι πολιτικές που αποσκοπούν στην καταπολέμηση των αιτιών που προκαλούν την ανεργία (π.χ. αντιμετώπιση της διαρθρωτικής ανεργίας, κατάρτιση, επιδότηση της απασχόλησης).

«**Παθητικές Πολιτικές Απασχόλησης**»: οι πολιτικές που στοχεύουν στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της ανεργίας (π.χ. η παροχή επιδομάτων, συντάξεων αναπηρίας).

Οι πολιτικές αυτές στοχεύουν κυρίως στην αναπλήρωση του εισοδήματος με στόχο τη διασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης (Συνήγορος του Πολίτη 2005:45).

«**Αναπηρία**» (**Disability**): «[...] είναι ένα σύνθετο και μεταβαλλόμενο φαινόμενο, που οφείλεται στην αλληλεπίδραση των προσωπικών χαρακτηριστικών ενός ατόμου και των χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο το άτομο αυτό ζει.» (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας).¹⁶⁰

Με βάση την παραπάνω προσέγγιση ένα άτομο με κάποιο σωματικό μειονέκτημα μπορεί να βιώνει την αναπηρία σε ένα περιβάλλον και όχι σε κάποιο άλλο, ανάλογα με το αν αυτό διαθέτει ή όχι εμπόδια, αλλά και βοηθήματα (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2005:9).

«**Πρόσβαση**» (**Access**):¹⁶¹ η παροχή της δυνατότητας συμμετοχής όλων των πολιτών – συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία - σε όλους τους τομείς των κοινωνικών δραστηριοτήτων (π.χ. στην παραγωγική διαδικασία, στην εκπαίδευση, στις πολιτιστικές δραστηριότητες, στον αθλητισμό) και ως εκ τούτου στις υποδομές, υπηρεσίες, διαδικασίες και αγαθά που σχετίζονται με αυτούς.

Η πρόσβαση είναι ευρύτερη έννοια της προσβασιμότητας. Η προσβασιμότητα και όλες οι εκφάνσεις της (καθολικός σχεδιασμός, εύλογες προσαρμογές, συμπεριλαμβανομένης της υποστηρικτικής τεχνολογίας, μορφές ζωντανής βοήθειας και ενδιάμεσων) καθώς και τα «θετικά μέτρα δράσης» αποσκοπούν στη διασφάλιση του δικαιώματος για ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία, δηλαδή στην «πρόσβαση», και υπό αυτήν την έννοια αποτελούν εργαλεία για την επίτευξή της. Σύμφωνα με τη δικαιωματική προσέγγιση, η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής αποτελεί αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμα.

¹⁶⁰ International Classification of Functioning, Disability and Health, FINAL DRAFT, Full Version - World Health Organization 2001 (WHO/EIP/GPE/CAS/ICIDH-2 FI/ 01.1).

¹⁶¹ Σχετικά με τις έννοιες «πρόσβαση», προσβασιμότητα», βλ. αναλυτικά 8^η Θεματική Ενότητα.

«Προσβασιμότητα» (Accessibility): είναι το χαρακτηριστικό του περιβάλλοντος (φυσικού, δομημένου, ηλεκτρονικού), μιας υπηρεσίας ή ενός αγαθού που διασφαλίζει την αυτόνομη, ασφαλή και άνετη προσέγγιση και χρήση αυτών από όλους τους χρήστες χωρίς διακρίσεις φύλου, ηλικίας, αναπηρίας και λοιπών χαρακτηριστικών (σωματική διάπλαση, δύναμη, αντίληψη κ.λπ.). (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2005:13).

Η προσβασιμότητα έχει εξαιρετικά κρίσιμη σημασία στον τομέα της εργασίας/απασχόλησης καθότι συμβάλλει:

- στην προσέλκυση νέων εργαζομένων και στη διατήρηση του υπάρχοντος προσωπικού
Με προσβάσιμα κτίρια - και συχνά, μόνο με περιορισμένες προσαρμογές - οι εργοδότες (στον δημόσιο, ιδιωτικό και κοινωνικό τομέα) είναι σε θέση, αφενός να απευθύνονται σε ευρύτερες κατηγορίες υποψήφιων εργαζομένων, μεταξύ των οποίων και τα άτομα με αναπηρία, αφετέρου να διατηρήσουν τους ήδη απασχολούμενους, οι οποίοι μπορεί στο μέλλον να αποκτήσουν κάποια αναπηρία.
- στην αύξηση του τζίρου της επιχείρησης
Το προσβάσιμο κτίριο μιας επιχείρησης απευθύνεται σε ευρύτερο κοινό, επιτρέποντας και στους πελάτες με αναπηρία να εισέλθουν και να κινηθούν στους χώρους του.
- στην δημιουργία υπεραξίας των κτιρίων
Η αξία των κτιρίων που πληρούν τις προδιαγραφές προσβασιμότητας, ή είναι δυνατόν να προσαρμοστούν εύκολα σε αυτές, μπορεί να αποτιμηθεί υψηλότερα σε σχέση με τα μη προσβάσιμα κτίρια, τα οποία ενδεχομένως να χρειαστούν εκτεταμένες και πολυδάπανες προσαρμογές.
- στη μείωση των δαπανών κοινωνικής προστασίας
Ένα προσβάσιμο περιβάλλον ενθαρρύνει τα άτομα με αναπηρία να εργαστούν, γεγονός το οποίο με τη σειρά του οδηγεί στη μείωση των δαπανών του δημοσίου για χορήγηση επιδομάτων αναπηρίας.
- στη μείωση των ασφαλίσεων
Η εφαρμογή προδιαγραφών προσβασιμότητας συντελεί γενικότερα στη βελτίωση της ασφάλειας των κτιρίων (αποφυγή ολισθηρών δαπέδων και κλιμακοστάσιων, αποφυγή επικίνδυνων αλλαγών ύψους, βελτίωση των σημάτων προειδοποίησης κ.ά.), κάτι που έχει άμεσο αντίκτυπο στις αποζημιώσεις εργατικών ατυχημάτων που προκαλούνται από πτώσεις ή ολισθήσεις (Έκθεση Ομάδας Εμπειρογνομόνων που συγκροτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2003:8-10).

Για την επίτευξη του στόχου της «πρόσβασης» των ατόμων με αναπηρία στην εργασία και την απασχόληση, τα μέτρα για τη βελτίωση της «προσβασιμότητας» πρέπει να είναι οριζόντια, δηλαδή να αφορούν όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής (π.χ. το δομημένο περιβάλλον, τις μεταφορές, την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη δια βίου μάθηση, την κοινωνία της πληροφορίας).

«Εμπόδια» (Obstacles, barriers): οτιδήποτε θέτει φραγμό στην αυτόνομη και ισότιμη συμμετοχή (δηλαδή στην «πρόσβαση») των ατόμων με αναπηρία στις κοινωνικές δραστηριότητες. Τα εμπόδια μπορεί να είναι θεσμικά, φυσικά, αρχιτεκτονικά, ιδεολογικά (π.χ. στάσεις, αντιλήψεις, προκαταλήψεις, συμπεριφορές) και να εντοπίζονται στην επικοινωνία, στην πληροφόρηση, στην τεχνολογία, στις πρακτικές, στις διαδικασίες κ.λπ.

«Καθολικός Σχεδιασμός» (Universal Design) ή «Καθολική Πρόσβαση» (Universal Access) ή «Σχεδιασμός για Όλους» (Design for All): «Σημαίνει το σχεδιασμό προϊόντων, περιβαλλόντων, προγραμμάτων και υπηρεσιών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους τους ανθρώπους, στη μεγαλύτερη δυνατή έκταση, χωρίς ανάγκη προσαρμογής ή εξειδικευμένου σχεδιασμού. Ο όρος «καθολικός σχεδιασμός» δεν ...αποκλείει τις υποβοηθητικές συσκευές για συγκεκριμένες ομάδες ατόμων με αναπηρίες, όπου αυτό απαιτείται». (Άρθρο 2 «Ορισμοί» της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες).

Ο καθολικός σχεδιασμός λαμβάνει υπόψη του την προσβασιμότητα από τον αρχικό σχεδιασμό, δηλαδή δίχως να απαιτούνται πρόσθετες μετατροπές, μειώνοντας με αυτόν τον τρόπο το κόστος για την επίτευξή της. Δεν είναι συνώνυμος των «προτύπων προσβασιμότητας». Παρόλα αυτά προϋποθέτει την εκ των προτέρων ανάλυση και οριοθέτηση της «προσβασιμότητας» ως σχεδιαστικού στόχου, ο οποίος επιτυγχάνεται με τη χρήση τεχνικών και εργαλείων που προσδίδουν στο τελικό προϊόν/υπηρεσία την ιδιότητα να ανταποκρίνεται σε ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον χρήσης ή, με άλλα λόγια, να είναι δυνατόν να προσαρμόζεται στις εκάστοτε απαιτήσεις, ώστε να καθίσταται προσβάσιμο και εύχρηστο στο συγκεκριμένο περιβάλλον χρήσης. Οι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν το περιβάλλον χρήσης ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας αφορούν: α) στον χρήστη, στις ικανότητες και δεξιότητές του, στις προτιμήσεις του κ.λπ., β) στο εργαλείο πρόσβασης (π.χ. Η/Υ γραφείου) και στην πλατφόρμα εκτέλεσης (π.χ. γραφικό περιβάλλον), γ) στις συνθήκες χρήσης (π.χ. χρήση σε ένα γραφείο, εν κινήσει, στην ύπαιθρο.) (Πανεπιστήμιο Κρήτης. 2004:13). Ο καθολικός σχεδιασμός, παρόλα αυτά, δεν μπορεί να καλύψει οποιαδήποτε εξατομικευμένη ανάγκη ενός συγκεκριμένου ατόμου με αναπηρία και για αυτό δεν αποκλείει τη χρήση υποστηρικτικής τεχνολογίας.

«Εύλογες Προσαρμογές» (Reasonable Accommodations): «...σημαίνει τις απαραίτητες και κατάλληλες τροποποιήσεις και ρυθμίσεις, οι οποίες δεν επιβάλλουν ένα δυσανάλογο ή αδικαιολόγητο βάρος, όπου απαιτείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, προκειμένου να διασφαλιστούν, για τα άτομα με αναπηρίες, η απόλαυση ή η άσκηση, σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών». (Άρθρο 2 «Ορισμοί» της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες).

Ο όρος *εύλογες προσαρμογές* προέρχεται από τον Αμερικάνικο Νόμο για την Αναπηρία (ADA-Americans with Disabilities Act), που βασίζεται στο κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας και στο μοντέλο της δομικής ισότητας, το οποίο πρεσβεύει την άρση των δομικών εμποδίων. Στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες το πεδίο εφαρμογής των *εύλογων προσαρμογών* περιορίζεται στους τομείς της εκπαίδευσης και απασχόλησης (Άρθρα 25 «Εκπαίδευση» και 27 «Εργασία και Απασχόληση»), σε αντίθεση με την *προσβασιμότητα* που η εφαρμογή της αφορά το σύνολο των τομέων και δραστηριοτήτων της κοινωνικής ζωής.

Η «προσαρμογή» θεωρείται «εύλογη» όταν: α) δικαιολογείται από την κατηγορία και τον βαθμό βαρύτητας της αναπηρίας του συγκεκριμένου εργαζόμενου στον οποίο απευθύνεται, β) δεν δημιουργεί δυσανάλογο βάρος στον εργοδότη, δηλαδή το κόστος της δεν είναι τόσο υψηλό ώστε να δημιουργεί οικονομικό πρόβλημα στην επιχείρηση/υπηρεσία/Όργανισμό. Εάν το κράτος επιχορηγεί την εφαρμογή των εύλογων προσαρμογών, τότε το ζήτημα της δυσανάλογης επιβάρυνσης δεν τίθεται καν και ο εργοδότης οφείλει να προχωρήσει στην εφαρμογή τους.

Η διαφορά μεταξύ *προσβασιμότητας* και *εύλογων προσαρμογών* είναι ότι η πρώτη αφορά στο σύνολο των ατόμων με αναπηρία ως ομάδα, ενώ η εύλογη προσαρμογή είναι εξατομικευμένη. Συνεπώς, οι εύλογες προσαρμογές δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να θεωρούνται υποκατάστατο της προσβασιμότητας ή ακόμη και να ταυτίζονται με τα μέτρα που λαμβάνονται για τη διασφάλισή της, διότι ο εξατομικευμένος χαρακτήρας τους δεν διασφαλίζει την ικανοποίηση των αναγκών του συνόλου των ατόμων με αναπηρία.

Η υποχρέωση εφαρμογής «εύλογων προσαρμογών» θεσπίστηκε για πρώτη φορά στη χώρα μας με το Άρθρο 10 του ν.3304/2005 «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» (Αρ. ΦΕΚ 16 Α'/27.01.2005) με πεδίο εφαρμογής αποκλειστικά και μόνο τον τομέα της απασχόλησης και επαγγελματικής κατάρτισης. Με το ΠΔ 16/1996 (Αρ. ΦΕΚ 10 Α'/16.01.1996) «Ελά-

χιστες προδιαγραφές ασφάλειας και υγείας στους χώρους εργασίας σε συμμόρφωση με την οδηγία 89/654/ΕΟΚ», δηλαδή αρκετά χρόνια πριν από τον ν.3304/2005, εισήχθησαν προδιαγραφές προσβασιμότητας στους χώρους εργασίας, όχι όμως «εύλογες προσαρμογές».

Σύμφωνα με το Άρθρο 2 «Ορισμοί» της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, η μη εφαρμογή εύλογων προσαρμογών συνιστά διάκριση.

Οι εύλογες προσαρμογές είναι απεριόριστες και εξαρτώνται από την κάθε περίπτωση ξεχωριστά. Ενδεικτικά αυτές μπορεί να αφορούν στα εξής:

- Στην προσαρμογή των κτιριακών εγκαταστάσεων της επιχείρησης/δημόσιας υπηρεσίας/Οργανισμού (για παράδειγμα η διάνοιξη μιας πόρτας ή η κατασκευή μιας ράμπας ώστε να μπορεί να κινείται άνετα ένας εργαζόμενος - χρήστης αναπηρικού αμαξιδίου κ.λπ.).
- Στην προσαρμογή του χώρου εργασίας και της επίπλωσης (π.χ. πάγκος εργασίας, στον οποίο μπορεί να εισέρχεται αναπηρικό αμαξίδιο).
- Στην παροχή υποστηρικτικής τεχνολογίας (εξοπλισμός, λογισμικό, τεχνικά βοηθήματα κ.λπ.).
- Στην τροποποίηση πολιτικών/διαδικασιών/πρακτικών που εφαρμόζει η επιχείρηση και που δυσκολεύουν τον εργαζόμενο με αναπηρία. Για παράδειγμα στην προσαρμογή των διαδικασιών αξιολόγησης των εργαζομένων για την ανέλιξη τους σ' αυτήν, στην προσαρμογή των μεθόδων που χρησιμοποιούνται για την επιλογή του νέου προσωπικού - δηλαδή αντικατάσταση ενός γραπτού τεστ με συνέντευξη που θα επιτρέψει στο άτομο με μαθησιακές δυσκολίες να δείξει τις ικανότητές του, διενέργεια των συνεντεύξεων σε προσβάσιμο χώρο, χρήση διερμηνείας στην νοηματική γλώσσα για τη διευκόλυνση ενός κωφού υποψηφίου εργαζομένου κ.λπ.
- Στην προσαρμογή, αναδιοργάνωση ή και αλλαγή των εργασιακών καθηκόντων και αρμοδιοτήτων (π.χ. τοποθέτηση μετά από ατύχημα ενός ατόμου που ασκούσε χειρωνακτική εργασία σε διοικητική θέση, αλλαγή αρμοδιοτήτων σε έναν εργαζόμενο που απέκτησε μια χρόνια πάθηση).
- Στην προσαρμογή του ωραρίου εργασίας. Για παράδειγμα οι εργαζόμενοι με χρόνιες παθήσεις εξαιτίας της συνεχούς παρακολούθησης της υγείας τους (επισκέψεις σε νοσοκομεία, ιατρούς) χρειάζονται ευέλικτα ωράρια εργασίας.
- Στην αλλαγή τόπου εργασίας. Για παράδειγμα η τοποθέτηση/μετάθεση εργαζομένου που απέκτησε αναπηρία στο πλησιέστερο στον τόπο κατοικίας του παράρτημα/υποκατάστημα/υπηρεσία.
- Στην παροχή ειδικής εκπαίδευσης ή πρόσθετης κατάρτισης, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη για προσβάσιμα μέσα κατάρτισης, όπως για παράδειγμα παροχή εκπαιδευτικού υλικού σε προσβάσιμες μορφές κ.λπ.
- Στην παροχή μορφών ζωντανής βοήθειας και ενδιαμέσων, όπως είναι οι διερμηνείς νοηματικής γλώσσας, οι αναγνώστες και συνοδοί για τα τυφλά άτομα, οι προσωπικοί εκπαιδευτές για την εκμάθηση του αντικειμένου της εργασίας για τα άτομα με νοητική αναπηρία κ.λπ.

«Υποστηρικτική Τεχνολογία» (Assistive Technology): αφορά σε Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), όπως υλικό υπολογιστή, λογισμικό, εφαρμογές, εργαλεία ανάπτυξης και βοηθήματα γενικά ή εξειδικευμένα σε συγκεκριμένους τύπους αναπηρίας που χρησιμοποιούνται ώστε να υποστηρίξουν ή να βελτιώσουν τις λειτουργικές ικανότητες ενός ατόμου με αναπηρία.

Ειδικά στον τομέα της απασχόλησης, η χρήση «υποβοηθητικών συσκευών» ή «υποστηρικτικής τεχνολογίας» είναι ιδιαίτερα σημαντική διότι δίνει τη δυνατότητα σ' έναν εργαζόμενο με συγκεκριμένη αναπηρία, και ως εκ τούτου με συγκεκριμένες ανάγκες, να ασκήσει με επάρκεια τα εργασιακά του καθήκοντα. Η παροχή «υποστηρικτικής τεχνολογίας» συνιστά «εύλογη προσαρμογή».

«Μορφές ζωντανής βοήθειας και ενδιάμεσων» (Live assistance and Intermediaries): είναι οι οδηγοί/ συνοδοί, οι αναγνώστες, οι επαγγελματίες διερμηνείς της νοηματικής γλώσσας και εν γένει όλα τα άτομα που διευκολύνουν την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στις υπηρεσίες, στα κτίρια, στις εγκαταστάσεις που είναι ανοιχτές στο κοινό (Άρθρο 9 «Προσβασιμότητα» της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες).

«Διάκριση» (Discrimination): νοείται η διαφορετική αντιμετώπιση ανθρώπων που βρίσκονται σε παρόμοια θέση και η όμοια αντιμετώπιση ανθρώπων που βρίσκονται σε διαφορετική θέση (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2002α: 8-9).

Η διάκριση μπορεί να είναι «άμεση» ή «έμμεση».

Διακρίσεις λόγω αναπηρίας: «...σημαίνει οποιαδήποτε διάκριση, αποκλεισμό ή περιορισμό βάσει της αναπηρίας, η οποία έχει ως σκοπό ή επίπτωση να εμποδίσει ή να ακυρώσει την αναγνώριση, απόλαυση ή άσκηση, σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών στον πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, ατομικό ή οποιοδήποτε άλλο τομέα. Περιλαμβάνει όλες τις μορφές διακρίσεων, συμπεριλαμβανομένης και της άρνησης παροχής εύλογης προσαρμογής» (Άρθρο 2 «Ορισμοί» της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες).

Για το εθνικό και ευρωπαϊκό αναπηρικό κίνημα, ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία από την αγορά εργασίας είναι απόρροια της διάκρισης που υφίστανται σε όλους τους τομείς της ζωής τους, δηλαδή στην Εκπαίδευση, στην Κατάρτιση, στην Κοινωνία της Πληροφορίας, στις Μεταφορές κ.λπ. Η διάκριση παίρνει τη μορφή εμποδίων και οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό.

«Κοινωνικός Αποκλεισμός» (Social Exclusion): πρόκειται για πολυδιάστατο και δυναμικό φαινόμενο που απορρέει από την περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά (π.χ. εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη, κοινωνική ασφάλιση), η έλλειψη των οποίων οδηγεί συνήθως στην οικονομική ανέχεια και περιθωριοποίηση.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αναγνωρίζει ένα σύνολο παραγόντων (κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών), οι οποίοι επιδρούν πολυσύνθετα στην κοινωνική θέση του ατόμου και συλλαμβάνει την κοινωνική πραγματικότητα ως ένα πολυδιάστατο πεδίο, όπου δεν είναι μονοσήμαντη η επίδραση οικονομικών αιτιών στην κοινωνική θέση του ατόμου, όπως συμβαίνει στο φαινόμενο της φτώχειας. Παρόλα αυτά, μέχρι σήμερα, δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός του «κοινωνικού αποκλεισμού». Μάλιστα, κάθε φορά ο όρος υποδηλώνει και ένα διαφορετικό περιεχόμενο, ανάλογα με το θεωρητικό πλαίσιο αναφοράς που χρησιμοποιείται. Στις συζητήσεις περί «κοινωνικού αποκλεισμού», η απασχόληση θεωρείται κύριος παράγοντας κοινωνικής ενσωμάτωσης του ατόμου τόσο μέσω του μισθού, της ισχυροποίησης της ταυτότητας και της ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της εργασίας, όσο και μέσω των δικτύων που δημιουργούνται από αυτήν.

«Αρχή του Disability Mainstreaming»: πρόκειται για την αρχή που προεσβεύει την ένταξη ή διάχυση της διάστασης της αναπηρίας στο σύνολο των πολιτικών, μέτρων και προγραμμάτων που σχεδιάζει και εφαρμόζει η Πολιτεία.

Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στο πεδίο της ισότητας των φύλων (gender mainstreaming). Η αρχή αυτή βασίζεται στην ιδέα ότι τα προβλήματα που σχετίζονται με την αναπηρία - όπως και τα προβλήματα των φύλων - απαιτούν μια συνολική αντιμετώπιση (ολιστική προσέγγιση-holistic approach).

«Θετικά μέτρα δράσης»: νοούνται τα θεσμικά (π.χ. σύστημα ποσόστωσης), διοικητικά και άλλα μέτρα που εφαρμόζονται σε συγκεκριμένους τομείς, τα οποία απευθύνονται σε ειδικές κατηγορίες πολιτών (γυναίκες, άτομα με αναπηρία κ.ά.), σε βάρος των οποίων υφίστανται και λειτουργούν κοινωνικοοικονομικές διακρίσεις που παρεμποδίζουν την ίση με τους υπόλοιπους πολίτες απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁶² Ο γενικός ορισμός αφορά σε μέτρα που στοχεύουν στη διευκόλυνση της πρόσβασης συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού σε κατοχυρωμένα δικαιώματα, στον ίδιο βαθμό που είναι και για όλους τους υπόλοιπους πολίτες.

Η ιδέα της λήψης *θετικών μέτρων διάκρισης* είναι απόρροια της σύγχρονης προσέγγισης της αρχής της ισότητας που βασίζεται στην ιδέα ότι για να επέλθει ισότητα σε μια ομάδα πληθυσμού που υφίσταται διάκριση (δηλαδή που βρίσκεται σε διαφορετική θέση από τον υπόλοιπο πληθυσμό) πρέπει να εφαρμοστούν παρεμβάσεις προς όφελός της. Η λήψη τους δεν συνιστά, σε καμία περίπτωση, διάκριση. Άλλωστε, στην παρ. 2 του Άρθρου 116 του Συντάγματος αναφέρεται ότι: «Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών.....». Επιπρόσθετα, στο Άρθρο 12 του ν.3304/2005 αναφέρεται ότι: «1. Δεν συνιστά διάκριση η λήψη ή η διατήρηση ειδικών μέτρων με σκοπό την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων, λόγω...αναπηρίας..... 2. Δεν συνιστά διάκριση, όσον αφορά στα άτομα με αναπηρία, η θέσπιση ή η διατήρηση διατάξεων που αφορούν στην προστασία της υγείας και της ασφάλειας στο χώρο εργασίας ή μέτρων που αποβλέπουν στη δημιουργία ή τη διατήρηση προϋποθέσεων ή διευκολύνσεων για τη διαφύλαξη ή την ενθάρρυνση της ένταξής τους στην απασχόληση και την εργασία».

Η διαφορά του *mainstreaming* από τα *θετικά μέτρα δράσης* είναι ότι το πρώτο αφορά στην ένταξη της διάστασης της αναπηρίας σε όλες τις πολιτικές, μέτρα και προγράμματα (οριζόντια), ενώ τα «θετικά μέτρα δράσεις» αφορούν σε στοχευμένες παρεμβάσεις σε συγκεκριμένους τομείς.

«Σύστημα ποσόστωσης» (Quota System): πρόκειται για θεσμικό μέτρο μέσω του οποίου πραγματοποιούνται, σε συγκεκριμένο ποσοστό που το μέτρο ορίζει, υποχρεωτικές τοποθετήσεις ατόμων με αναπηρία σε θέσεις εργασίας του δημόσιου, του ευρύτερου δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Πρόκειται για θεσμικό μέτρο κοινωνικής προστασίας.

«Εναλλακτικές μορφές απασχόλησης»: πρόκειται για μορφές απασχόλησης που διαφοροποιούνται από εκείνες που επικρατούν στην αγορά εργασίας προκειμένου να διευκολύνουν την ένταξη και την παραμονή των ατόμων με αναπηρία στην εργασία. Τέτοιες μορφές απασχόλησης είναι η *Προστατευμένη Απασχόληση*, η *Υποστηριζόμενη Απασχόληση*, η *Προσαρμοσμένη Απασχόληση*, και η *Τηλεργασία*.

«Προστατευμένη απασχόληση» (Sheltered Employment): πρόκειται για μέθοδο εργασιακής ένταξης των ατόμων με αναπηρία, μέσω της οποίας άτομα με νοητική αναπηρία, με σύνδρομο Down, με αυτισμό κ.ά., τοποθετούνται σε εργασιακό περιβάλλον που προστατεύεται από τις συνθήκες που επικρατούν στην ανοιχτή αγορά εργασίας, όπως είναι ο ανταγωνισμός, οι απαιτήσεις σε συγκεκριμένα τυπικά και άτυπα προσόντα, η επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, τα εντατικά ωράρια εργασίας κ.λπ. Το περιβάλλον αυτό συνήθως ονομάζεται «προστατευμένο εργαστήριο» (Sheltered Workshop).

Η έννοια «προστατευμένο» μπορεί να παραπέμπει στον χώρο είτε στις συνθήκες εργασίας. Οι τοποθετήσεις οι οποίες είναι ομαδικές, μπορούν να λάβουν χώρα στο πλαίσιο ενός προστατευμένου εργαστηρίου είτε στην ανοιχτή αγορά εργασίας, μέσω ομαδικής τοποθέτησης ατόμων και με την παροχή

---

¹⁶² «Συμβολή του Κ.Ε.Θ.Ι. στην Ανάπτυξη του Μέρους 5.1. «Θετικές δράσεις για την ισότητα των ευκαιριών Ανδρών και Γυναικών στις ΜΜΕ και στις μεγάλες Επιχειρήσεις του Επιχειρησιακού Προγράμματος “Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση”, Κ.Ε.Θ.Ι. 2002:4.

συνοδείας - υποστήριξης (π.χ. φροντίδα κήπου υπό την επίβλεψη συνοδού).

«Υποστηριζόμενη Απασχόληση» (Supported Employment): πρόκειται για μέθοδο εργασιακής ένταξης με την οποία ένα άτομο με αναπηρία που αδυνατεί να διαχειριστεί τους μηχανισμούς της ελεύθερης αγοράς και να αποκτήσει, αλλά και να διατηρήσει, μια θέση εργασίας που ταιριάζει στις δυνατότητές του, εκπαιδεύεται, με την υποστήριξη και συστηματική καθοδήγηση ενός Συμβούλου Εργασίας, στα καθήκοντα μιας συγκεκριμένης θέσης στην ανοιχτή αγορά εργασίας και κατόπιν τοποθετείται σ' αυτήν.

Η υποστηριζόμενη απασχόληση βασίζεται στη φιλοσοφία του αυτοπροσδιορισμού. Δίνει έμφαση στις δυνατότητες, τους προσωπικούς στόχους και τις επιλογές του ατόμου με αναπηρία και στον ρόλο του ευρύτερου περιβάλλοντος για την ανάπτυξη και εξέλιξή του. Οι τοποθετήσεις σε θέσεις εργασίας είναι ατομικές.

«Προσαρμοσμένη Απασχόληση» (Customized Employment): πρόκειται για μέθοδο εργασιακής ένταξης ατόμων με αναπηρία και «...σημαίνει την εξατομίκευση της εργασιακής σχέσης μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών προκειμένου να ικανοποιούνται οι ανάγκες και των δύο πλευρών. Βασίζεται σε ένα εξατομικευμένο προσδιορισμό των ιδιαίτερων ικανοτήτων, των αναγκών και των ενδιαφερόντων του ατόμου με αναπηρία και παράλληλα είναι σχεδιασμένη ώστε να ικανοποιεί τις ανάγκες του εργοδότη...» (Federal Register, June 26, 2002, Vol. 67, No. 123 pp 43154 -43149) - U.S. Department of Labor, Office of Disability & Employment Policy - ODEP).

Ο όρος προσαρμοσμένη απασχόληση καθορίστηκε για πρώτη φορά το έτος 2002 από το Γραφείο Πολιτικής για την Απασχόληση των Ατόμων με Αναπηρία του Τμήματος Εργασίας των Ηνωμένων Πολιτειών. Πρόκειται για την πιο σύγχρονη μέθοδο εργασιακής ένταξης των ατόμων με αναπηρία, η οποία αποτελεί τη φυσική εξέλιξη της υποστηριζόμενης απασχόλησης. Στόχος είναι η ατομική τοποθέτηση ατόμων με αναπηρία στην ανοιχτή αγορά εργασίας.

«Τηλεργασία» (Teleworking): πρόκειται για τη «...μορφή οργάνωσης ή/και εκτέλεσης εργασίας που χρησιμοποιεί τεχνολογίες πληροφορικής, βάσει μιας σύμβασης ή σχέσης εργασίας, όπου μια εργασία που θα μπορούσε επίσης να εκτελεστεί στις εγκαταστάσεις του εργοδότη, εκτελείται κανονικά εκτός αυτών των εγκαταστάσεων». ¹⁶³

Η τηλεργασία καλύπτει ευρύ φάσμα καταστάσεων και πρακτικών που υπόκεινται σε ραγδαίες εξελίξεις και ως εκ τούτου οι ορισμοί της ποικίλουν.

«Κοινωνική Οικονομία» (Social Economy): ορίζεται ως ο χώρος της οικονομίας που βρίσκεται ανάμεσα στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα της οικονομίας. Σύμφωνα με την «Χάρτα της Κοινωνικής Οικονομίας», στους φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας «... εντάσσονται όσοι δεν ανήκουν στον δημόσιο τομέα, λειτουργούν δημοκρατικά με μέλη που έχουν ίσα δικαιώματα και δεσμεύσεις, εφαρμόζουν ειδικό καθεστώς ιδιοκτησίας και κατανομής των κερδών, χρησιμοποιούν τα πλεονάσματα για την επέκταση του φορέα και τη βελτίωση των υπηρεσιών προς τα μέλη τους και την κοινωνία». Ωστόσο, στη βιβλιογραφία δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας. Υπάρχουν πολλές διαφορετικές ονομασίες, όπως *Τρίτο Σύστημα, Τρίτος Τομέας, Μη Κερδοσκοπικός Τομέας,*

---

¹⁶³ Ο παραπάνω ορισμός περιλαμβάνεται στην ευρωπαϊκή συμφωνία - πλαίσιο για την τηλεργασία που συνάφθηκε από τη Συνομοσπονδία Ευρωπαϊκών Συνδικάτων (C.E.S.), την Ευρωπαϊκή Εργοδοτική Οργάνωση Επιχειρήσεων Ιδιωτικού Τομέα (UNICE), την Ευρωπαϊκή Οργάνωση Βιοτεχνών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (UEAPME) και το Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίων Επιχειρήσεων (CEEP), και επιλέχθηκε από τους Κοινωνικούς Εταίρους προκειμένου να καλυφθούν διάφορες μορφές τηλεργασίας. Βλ. Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας των ετών 2006 και 2007 - Π.Κ. 14/13.4.2006 (Βλ. <http://www.gsee.gr/userfiles/file/EGSSE/egsse2006-2007.pdf>).

Αλληλέγγυα Οικονομία. Η Κοινωνική Οικονομία παρουσιάζει μεγάλη ποικιλομορφία μεταξύ των κρατών στα οποία έχει αναπτυχθεί.

Τα χαρακτηριστικά των Κοινωνικών Επιχειρήσεων είναι κυρίως τα εξής: πρόκειται για συλλογικές επιχειρηματικές δραστηριότητες, αφού ιδρύονται από ομάδες ατόμων ή φορέων ή συνδυασμό των δύο, επιδιώκουν την κάλυψη οικονομικών και κοινωνικών στόχων ταυτόχρονα, τα πρόσωπα (φυσικά και νομικά) που απαρτίζουν τις κοινωνικές επιχειρήσεις βασίζονται στη συνεργασία, στην αλληλεγγύη, η επιδίωξη κέρδους δεν είναι πρωταρχικός σκοπός, τα κέρδη δεν στοχεύουν στην αύξηση του πλούτου των μελών, αλλά στην επανεπένδυσή τους, ανταποκρίνονται σε ανάγκες τοπικού χαρακτήρα ή/και σε κοινωνικές ανάγκες, οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων είναι δημοκρατικές (1 άτομο: 1 ψήφος) και συμμετοχικές. Οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας ενισχύονται με εξειδικευμένα χρηματοδοτικά εργαλεία και διέπονται από ειδικό θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας.

Πρόσφατα θεσπίστηκε ο ν.4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις» (Αρ. ΦΕΚ Α' 216/30.09.2011), στον οποίο θα αναφερθούμε εκτενέστερα παρακάτω, μέσω του οποίου επιχειρείται για πρώτη φορά η ανάπτυξη αυτού του τομέα. Μεταξύ των ομάδων - στόχων της νέας νομοθεσίας περιλαμβάνονται και τα άτομα με αναπηρία.

«Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη» (Corporate Social Responsibility): είναι η έννοια «...σύμφωνα με την οποία οι επιχειρήσεις ενσωματώνουν σε εθελοντική βάση κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς προβληματισμούς στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στις επαφές τους με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος, 2001). Λόγω του σύνθετου χαρακτήρα της έννοιας, δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός, παρόλο που χρησιμοποιείται ευρύτατα στον δημόσιο διάλογο σε διεθνές επίπεδο. Διάφοροι φορείς έχουν διατυπώσει τους δικούς τους ορισμούς. Η διαφορετικότητα των ορισμών συνδέεται με τη διαφορετική φιλοσοφία, τον διαφορετικό βαθμό ανάπτυξης κάθε χώρας κ.λπ.

Μέσω της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης θα μπορούσε να προωθηθεί η αρχή της μη διάκρισης λόγω αναπηρίας στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, η προσβασιμότητα, καθώς επίσης και οι εύλογες προσαρμογές του εργασιακού χώρου.

5.1.2 Στατιστικά και άλλα στοιχεία σε Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελλάδα

Ευρωπαϊκή Ένωση

Σε διάφορα κείμενα θεσμικών οργάνων της ΕΕ αναφέρεται ότι τα άτομα με αναπηρία παρουσιάζουν υψηλότερο ποσοστό ανεργίας από ότι ο γενικός πληθυσμός, αντιμετωπίζουν συχνότερα τον κίνδυνο της απόλυσης, συνήθως κατέχουν θέσεις εργασίας που δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές ικανότητες, εμπειρίες και φιλοδοξίες τους και όταν βρίσκονται σε κατάσταση ανεργίας αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο να παραμείνουν σε αυτήν για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Στην «Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2010-2020: Ανανέωση της δέσμευσης για μια Ευρώπη χωρίς εμπόδια» αναφέρεται ότι το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία στην ΕΕ κυμαίνεται γύρω στο 50%.

Σύμφωνα με έρευνα της Eurostat (Eurostat 1995 Statistics in Focus 1995/10 Disabled Persons Statistical Data), το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία στην ΕΕ σε σύγκριση με το ποσοστό του γενικού πληθυσμού ανέρχεται στο 12%, με διαφορές μεταξύ των κρατών - μελών από 9,3% στην Ελλάδα μέχρι 15,3% στην Ισπανία.

Σύμφωνα με δύο δημοσιεύματα της Eurostat¹⁶⁴ ενώ ένα άτομο παραγωγικής ηλικίας (16-64 ετών) που ανήκει στο γενικό πληθυσμό έχει πιθανότητα 66% να βρει δουλειά ή να δημιουργήσει δική του επιχείρηση, για ένα άτομο με μια ελαφριά αναπηρία η πιθανότητα αυτή μειώνεται στο 47% και για ένα άτομο με βαριά αναπηρία στο 25% (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2002β: 17).

Τα αποτελέσματα της μελέτης «*Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση: ώρα για αλλαγή, εργαλεία για την αλλαγή*»,¹⁶⁵ δείχνουν ότι από το σύνολο του εργατικού δυναμικού με αναπηρία μόνο το 30,5% απασχολείται. Τα υπόλοιπα άτομα με αναπηρία, είτε είναι άνεργα (20,8%) είτε άεργα (42%). Επιπλέον, αναφέρεται ότι το 57% των ατόμων με αναπηρία που εργάζονται, κατατάσσονται στο χαμηλόμισθο προσωπικό. Κύριο συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι τα άτομα με αναπηρία αποτελούν πληθυσμιακή ομάδα ιδιαίτερα εκτεθειμένη στον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και πως υπάρχει στενή σύνδεση μεταξύ της ανεργίας από την μία πλευρά και της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού τους από την άλλη (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2002β).

Η έρευνα του «*Ειδικού Ευρωβαρόμετρου 'Διακρίσεις στην ΕΕ το 2009'*» («*Special Eurobarometer No 317 'Discrimination in the EU in 2009'/Directorate General Employment, Social Affairs and Equal Opportunities-European Commission*»), δείχνει ότι: η αναπηρία αποτελεί την τρίτη πιο διαδεδομένη μορφή διάκρισης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το 53% των Ευρωπαίων θεωρούν ότι η διάκριση λόγω αναπηρίας είναι διαδεδομένη στη χώρα τους. Το 69% των 586 ατόμων που αυτο-προσδιορίζονται ως άτομα με αναπηρία, έναντι του 53% των ευρωπαίων πολιτών, θεωρούν ότι η διάκριση λόγω αναπηρίας είναι διαδεδομένη στη χώρα τους. Οι Ευρωπαίοι πολίτες σε ποσοστό 56%, έναντι 77% των ελλήνων, πιστεύουν ότι η οικονομική κρίση θα οδηγήσει σε αύξηση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας στην αγορά εργασίας, κατατάσσοντάς την και πάλι στην τρίτη θέση μετά τη διάκριση λόγω ηλικίας (64%) και εθνοτικής καταγωγής (57%).

Ελλάδα

Σε έρευνα που διεξήγαγε το 2002 η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος για τα άτομα με προβλήματα υγείας ή αναπηρία (σε δείγμα 77.451 ατόμων τα οποία ήταν μέλη των 30.057 νοικοκυριών της έρευνας) διαπίστωσε ότι: το 18,2% του πληθυσμού αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα υγείας ή κάποια αναπηρία και περισσότερα από τα μισά βρίσκονται σε ηλικίες άνω των 65 ετών, το 8,9% παραμένει άνεργο, ποσοστό χαμηλότερο από αυτό του γενικού πληθυσμού (9,6%), το 84% είναι ανενεργά, ποσοστό κατά πολύ υψηλότερο από αυτό του γενικού πληθυσμού (58%), το 50% των ατόμων με αναπηρία αντιμετωπίζουν προβλήματα στο εργασιακό τους περιβάλλον, το 40% των ατόμων με αναπηρία πιστεύει ότι αντιμετωπίζει πρόβλημα κοινωνικού αποκλεισμού, με πιο συνηθισμένα φαινόμενα τα ανεπαρκή επιδόματα, την ανεργία και την ανεπάρκεια των κοινωνικών υπηρεσιών, το 1/3 από τα άτομα που είναι άνεργα ή οικονομικά μη ενεργά κρίνουν ότι θα χρειάζονταν κάποια βοήθεια στον χώρο εργασίας. Η μορφή βοήθειας που δηλώνουν ότι χρειάζονται περισσότερο, είναι η υποστήριξη και κατανόηση από προϊστάμενους και συναδέλφους.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας που πραγματοποίησε το 2006 το Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης & Αποκέντρωσης σε δημόσιες υπηρεσίες ΝΠΔΔ και ΟΤΑ α' και β' βαθμού, για να καταγράψει τον αριθμό των υπαλλήλων με αναπηρία που υπηρετούν σε αυτούς τους φορείς κατά

---

¹⁶⁴ Το πρώτο δημοσίευμα αφορά στη μελέτη που διεξήγαγε η Eurostat, Statistics in Focus 1995/10 Disabled Persons Statistical Data, Eurostat 1995. Το δεύτερο δημοσίευμα αφορά έρευνα του European Household Community Panel που πραγματοποιήθηκε σε 14 κράτη μέλη της ΕΕ, Disability and Social Protection in Europe, Eurostat 2001. Στο «Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ε.Ε - Ώρα για αλλαγή, εργαλεία για την αλλαγή» - Τελική Έκθεση Μελέτης, Ε.Σ.Α.μεΑ, Αθήνα 2002, σ: 17.

¹⁶⁵ Η εν λόγω μελέτη εκπονήθηκε υπό την αιγίδα του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία στο πλαίσιο του Προγράμματος «Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην ΕΕ Ώρα για αλλαγή, εργαλεία για την αλλαγή». Το Πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε από τη Γ.Δ. Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τον συντονισμό είχε αναλάβει η Ε.Σ.Α.μεΑ.

κλάδο, ειδικότητα, το θεσμικό πλαίσιο πρόσληψής τους, τα καθήκοντα που ασκούν καθώς και τα προβλήματα που πιθανόν αντιμετωπίζουν στο χώρο εργασίας, προκύπτει ότι:

- από τους 885 φορείς που απάντησαν, οι 284 απασχολούν και οι 501 δεν απασχολούν άτομα με αναπηρία.
- στους 284 φορείς που απασχολούν άτομα με αναπηρία, εργάζονται 2.232 υπάλληλοι με αναπηρία, οι οποίοι ανά κατηγορία εκπαίδευσης κατανέμονται ως εξής: 531 Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, 1.043 Δευτεροβάθμιας, 209 Τεχνολογικής, 264 Πανεπιστημιακής. Για 185 υπαλλήλους δεν διευκρινίζεται η κατηγορία εκπαίδευσης.
- επί συνόλου 284, 19 φορείς αναφέρθηκαν σε προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι υπάλληλοι με αναπηρία στο χώρο εργασίας τους, και ειδικότερα στις συνθήκες εργασίας. Συγκεκριμένα, 16 φορείς αναφέρονται στην προσβασιμότητα, 16 στο ωράριο εργασίας, 11 στη χορήγηση ειδικών αδειών και 11 σε άλλα προβλήματα (έλλειψη διευκόλυνσης μετακίνησης κατά τις περιόδους ακραίων θερμοκρασιακών συνθηκών, απόσπαση ή μετάταξη κοντά στον τόπο μόνιμης κατοικίας).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα πιλοτικής επιθεώρησης- ελέγχου που ανατέθηκε στο Σώμα Επιθεωρητών Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης το 2007 σε υπηρεσίες του Ν. Λάρισας από το Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης & Αποκέντρωσης, διαπιστώθηκε: «...το μεγαλύτερο ποσοστό των κτιρίων των δημοσίων υπηρεσιών παρουσιάζει μερική προσβασιμότητα, η οποία εξαντλείται κυρίως στην τοποθέτηση ράμπας.....οι περισσότερες υπηρεσίες, παρά τις ελλείψεις που παρουσιάζουν σε υποδομές εξασφάλισης πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία, δεν έχουν προγραμματίσει συγκεκριμένες ενέργειες για την κατασκευή τους...στις περιπτώσεις μίσθωσης κτιρίων, μετά το ...άρ. 28 του ν.2831/2000 Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός...που προβλέπει μέτρα εξασφάλισης προσβασιμότητας, οι χώροι αυτοί δεν είναι κατάλληλα διαμορφωμένοι ώστε να εξασφαλίζουν την ασφαλή πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία, σύμφωνα με τις ισχύουσες τεχνικές προδιαγραφές. Δεν έχουν συσταθεί σε όλες τις Δημόσιες Υπηρεσίες υπηρεσιακές μονάδες σε επίπεδο τμήματος ή γραφείου, με κύρια αρμοδιότητα τη διασφάλιση συμμόρφωσης στις διατάξεις προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ. 10 του άρ. 12 του ν.3230/2004 (ΦΕΚ 44 Α'/11.2.2004) ή όπου έχουν συσταθεί ...εμφανίζονται αδρανείς είτε λόγω μη επαρκούς στελέχωσης είτε λόγω μη εναισθητοποίησης σε θέματα ατόμων με αναπηρία εκ μέρους του προσωπικού των υπηρεσιών αυτών...».

5.1.3 Κοινωνικά και επιχειρηματικά οφέλη από την απασχόληση ατόμων με αναπηρία

Κοινωνικά οφέλη

Η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην εργασία συμβάλλει στη μείωση του συνολικού ποσοστού ανεργίας, στη διεύρυνση του εργατικού δυναμικού, στη μείωση του ποσοστού φτώχειας, στην ενίσχυση του εισοδήματός τους, το οποίο ως επί το πλείστον βασίζεται στα πενιχρά επιδόματα αναπηρίας, στην αύξηση της καταναλωτικής τους δύναμης και στην αύξηση των πόρων των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης.

Αναφορικά με την καταναλωτική δύναμη των ατόμων με αναπηρία, αυτό που συνήθως αγνοείται είναι πως τα άτομα με αναπηρία δεν είναι καταναλωτές μόνο ειδικών αγαθών και υπηρεσιών (π.χ. υποστηρικτικής τεχνολογίας, ιατρικών υπηρεσιών), αλλά του συνόλου των παρεχόμενων αγαθών και υπηρεσιών.

Στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον «Εκσυγχρονισμό των Συστημάτων Κοινωνικής Προστασίας» αναφέρεται ότι το ποσοστό των ηλικιωμένων στο σύνολο του πληθυσμού θα αυξηθεί μέχρι το 2025 από 21% σε 30%. Η γήρανση του πληθυσμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο και στη χώρα μας, η

οποία έχει ως συνέπεια τη μείωση του εργατικού δυναμικού, με συνακόλουθες οικονομικές συνέπειες στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, επιβάλλουν πλέον την ένταξη στην εργασία πληθυσμιακών ομάδων που μέχρι σήμερα ήταν αποκλεισμένες από αυτήν, όπως για παράδειγμα η πληθυσμιακή ομάδα των ατόμων με αναπηρία.¹⁶⁶

Επιχειρηματικά οφέλη

Οι εργοδότες δεν παρέχουν ευκαιρίες απασχόλησης στα άτομα με αναπηρία, πιστεύοντας ότι η απόδοσή τους είναι περιορισμένη, το επίπεδο μόρφωσής τους είναι χαμηλό, οι δεξιότητές τους είναι περιορισμένες, η επαγγελματική τους κατάρτιση ελλιπής, η συμπεριφορά τους μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα στους υπόλοιπους εργαζόμενους, το κόστος για τη διευθέτηση του εργασιακού χώρου στις ανάγκες ενός εργαζόμενου με αναπηρία ιδιαίτερα υψηλό.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα πρωτογενούς έρευνας που πραγματοποιήθηκε το 2003 σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 100 επιχειρήσεων της χώρας¹⁶⁷ που είχαν ενταχθεί σε επιδοτούμενα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ., προκύπτει ότι οι προκαταλήψεις των εργοδοτών συνήθως «υποχωρούν» στην περίπτωση που έχουν απασχολήσει στην επιχείρησή τους εργαζόμενους με αναπηρία. Πιο συγκεκριμένα:

- ιδιαίτερα σημαντικό ποσοστό εργοδοτών, κυμαινόμενο από 55% έως 66,7%, ανάλογα με το κριτήριο που τους δόθηκε να αξιολογήσουν (όπως προσόντα, δεξιότητες, επαγγελματική συμπεριφορά, απόδοση), θεωρούν ότι οι εργαζόμενοι με αναπηρία δεν διαφοροποιούνται από τους εργαζόμενους χωρίς αναπηρία,
- το 67% δήλωσαν ικανοποίηση από την απόδοση και τη συμπεριφορά των εργαζόμενων με αναπηρία,
- το 83% των επιχειρήσεων εξακολουθούν να απασχολούν εργαζόμενους με αναπηρία μέχρι σήμερα.

Η εμπειρία αποδεικνύει ότι με κατάλληλη προσαρμογή του χώρου/θέσης εργασίας ένας εργαζόμενος με αναπηρία δεν υστερεί σε τίποτα, σε σχέση με έναν εργαζόμενο χωρίς αναπηρία. Το κόστος για «εύλογες προσαρμογές» είναι υπερτιμημένο. Με την πρόσληψη ατόμων με αναπηρία βελτιώνεται η δημόσια εικόνα της επιχείρησης, ενδυναμώνεται το ηθικό· όταν ο εργοδότης κάνει φανερό την προτίμησή του για την πρόσληψη ατόμου με αναπηρία αυξάνεται η αφοσίωση του προσωπικού, αυξάνεται η προσήλωση των πελατών της επιχείρησης διότι συνήθως αντιδρούν θετικά σε επιχειρήσεις που είναι θετικές στην αναπηρία και εν γένει στην ποικιλομορφία.

5.1.4 Μέθοδοι Εργασιακής Ένταξης των Ατόμων με Αναπηρία

Για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην απασχόληση έχουν κατά καιρούς χρησιμοποιηθεί διάφορες μέθοδοι. Οι κυριότερες από αυτές, οι οποίες καλούνται *εναλλακτικές μορφές απασχόλησης*, είναι οι εξής:

5.1.4.α Προστατευμένη απασχόληση - Προστατευμένα Παραγωγικά Εργαστήρια

Μέσω αυτής της μεθόδου παρέχεται στα άτομα με αναπηρία η ευκαιρία απόκτησης δεξιοτήτων και προϋπηρεσίας για την άσκηση συγκεκριμένων εργασιών που συναντούνται και στην ανοιχτή αγορά

¹⁶⁶ Joint Report of Social Protection and Social Inclusion, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels COM (2205).

¹⁶⁷ Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Υποέργου 15 «Μελέτη για την κατάσταση της απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία», του Έργου «Πρόκληση - Διακρίβωση και καταπολέμηση των διακρίσεων στην απλή και πολλαπλή μορφή που υφίστανται τα άτομα με αναπηρίες στην αγορά εργασίας», της Αναπτυξιακής Σύμπραξης «Πρόκληση», το συντονισμό της οποίας είχε αναλάβει η Ε.Σ.Α.μεΑ. Το Έργο εντάσσονταν στο Πρόγραμμα EQUAL (Α' Κύκλος).

εργασίας. Με αυτόν τον τρόπο τα άτομα με αναπηρία προστατεύονται από τους κινδύνους, τον ανταγωνισμό, την αποτυχία και την απογοήτευση που θα μπορούσαν να βιώσουν στην ανοιχτή αγορά εργασίας, οι οποίες οδηγούν συνήθως σε χαμηλή αυτοεκτίμηση.

Ο όρος *προστατευμένη απασχόληση* δεν έχει την ίδια σημασία σε όλα τα μέλη της ΕΕ. Σε ορισμένα οι απασχολούμενοι θεωρούνται ως εργαζόμενοι και απολαμβάνουν ακριβώς τα ίδια δικαιώματα με τους υπόλοιπους εργαζομένους και σε άλλα όχι.

Τα Προστατευμένα Παραγωγικά Εργαστήρια (Π.Π.Ε.) έχουν μεγάλη ιστορία στις ΗΠΑ. Μεταξύ των πρώτων συγκαταλέγεται εκείνο της Σχολής Τυφλών Perkins (Perkins - School for the Blind) γύρω στα 1840 (Marvin Rosen, κ.ά. 1993). Στην Ευρώπη υπάρχουν περισσότερα Π.Π.Ε. στις βόρειες από ότι στις Μεσογειακές χώρες.

Η προστατευμένη απασχόληση μπορεί να πάρει πολλές μορφές, όπως π.χ. ομαδική εργασία σε Εργαστήρια ειδικά σχεδιασμένα για άτομα με αναπηρία, εργασία σε προστατευμένες συνθήκες σε επιχειρήσεις με την υποστήριξη - συνοδεία κάποιου επιβλέποντα, εργασία στο τμήμα μιας επιχείρησης που έχει διαμορφωθεί ειδικά για την απασχόληση ατόμων με αναπηρία.

Πρέπει να σημειωθεί ότι τα Π.Π.Ε. που παρέχουν υπηρεσίες προστατευμένης απασχόλησης εφαρμόζουν πολλές φορές παράλληλα προγράμματα υποστηριζόμενης απασχόλησης και για αυτό τον λόγο πολύ συχνά οι όροι *προστατευμένη* και *υποστηριζόμενη* απασχόληση συγχέονται. Παρόλα αυτά πρόκειται για δύο διαφορετικές μεθόδους. Στην *προστατευμένη* απασχόληση οι τοποθετήσεις είναι κατεξοχήν ομαδικές, ενώ στην *υποστηριζόμενη* ατομικές. Επίσης τα μοντέλα αυτά μπορούν να λαμβάνουν χώρα και συνδυαστικά. Για παράδειγμα ένα άτομο με αναπηρία που έχει εργαστεί σε προστατευμένο εργαστήριο, μπορεί κάποια στιγμή να τοποθετηθεί σε θέσεις εργασίας στην ανοιχτή αγορά εργασίας.

Κατά καιρούς ασκήθηκε δριμεία κριτική για τη φιλοσοφία και τις πρακτικές των Π.Π.Ε., οι οποίες θεωρήθηκαν ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές. Κάποιοι από τους επικριτές τονίζουν, ότι τα Π.Π.Ε. δεν πρέπει να λειτουργούν ως «καταφύγια» ατόμων που απορρίπτονται από την κοινωνία, στα οποία παράγονται προϊόντα που δεν έχουν ζήτηση. Άλλοι επισημαίνουν ότι τόσο το προσωπικό που απασχολείται σ' αυτά όσο και τα μέλη των διοικητικών τους συμβουλίων συγχέουν, και δεν μπορούν να διαφοροποιήσουν, την έννοια της *αποκατάστασης* από την έννοια της *παραγωγικότητας* επειδή αφενός δεν επιθυμούν να εφαρμόσουν διαδικασίες που ακολουθούν οι επιχειρήσεις, αφετέρου δεν διαθέτουν την ανάλογη κατάρτιση. Σύμφωνα με τους προαναφερθέντες, τα Π.Π.Ε. πρέπει να μετατραπούν από «καταφύγια» σε σημαντικό πόρο απασχόλησης, σε παραγωγικές μονάδες που λαμβάνουν υπόψιν τον ανταγωνισμό. Στις κριτικές επισημαίνεται επίσης, ότι η αδυναμία παροχής «πραγματικής εργασίας» και «πραγματικών μισθών» στα άτομα με αναπηρία που απασχολούνται στα Π.Π.Ε. ενισχύει και δικαιώνει την υποτιμητική στάση της κοινωνίας απέναντί τους (Marvin Rosen, κ.ά.1993).

Στη χώρα μας η προστατευμένη απασχόληση συνδέεται κυρίως με την εφαρμογή προγραμμάτων για την επαγγελματική κατάρτιση των ατόμων με αναπηρία. Με την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), το 1981, ξεκίνησε η επιχορήγηση προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο με την προϋπόθεση ότι στόχος θα ήταν η ανοιχτή αγορά εργασίας. Για τον λόγο αυτό στην αρχή δεν επιδοτούνταν προγράμματα προστατευομένων δομών απασχόλησης, ενισχύοντας έτσι τη φιλοσοφία της ένταξης στην ανοιχτή αγορά εργασίας. Με τον ν.1836/1989 (Αρ. ΦΕΚ 79 Α'/14.03.1989) «Προώθηση της απασχόλησης και της επαγγελματικής κατάρτισης και άλλες διατάξεις» δίνεται για πρώτη φορά η δυνατότητα σύστασης Παραγωγικών Ειδικών Κέντρων για τα άτομα που προστατεύονται από τον ν.1648/1986 «Προστασία πολεμιστών, αναπήρων και θυμάτων πολέμου και μειονεκτούντων προσώπων» (Φ.Ε.Κ. 147 Α'/02.10.1986), μεταξύ των οποίων είναι τα άτομα με αναπηρία και οι συγγενείς α' βαθμού. Σε αυτά τα Κέντρα μπορούσαν να

απασχολούνται και άτομα που δεν προστατεύονταν από τις διατάξεις του ν.1648/1986, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα αποτελούσαν την πλειονότητα των απασχολουμένων.

Με το Άρθρο 17 του ν.2646/1998 «Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και Άλλες Διατάξεις» (Αρ. ΦΕΚ 236 Α'/20.10.1998), στο πλαίσιο του Εθνικού Προγράμματος που καταρτίζει το Υπουργείο Υγείας (Άρθρο 2 του ίδιου νόμου) καθορίζονται Ειδικά Προγράμματα για τη νοητική υστέρηση, τον αυτισμό, τις βαριές ψυχοσωματικές και πολλαπλές αναπηρίες που έχουν ως σκοπό: την εξασφάλιση της δυνατότητας για ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή, τη συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία ή επαγγελματική απασχόληση στην ανοιχτή αγορά εργασίας είτε σε εναλλακτικές μορφές απασχόλησης και τη δημιουργία προϋποθέσεων για αυτόνομη ή ημιαυτόνομη διαβίωση. Στο πλαίσιο των Προγραμμάτων δύνανται να λειτουργούν Π.Π.Ε. Επιπρόσθετα, η οργάνωση, η λειτουργία, οι προϋποθέσεις απασχόλησης, οι όροι χρηματοδότησης των Π.Π.Ε., οι σχέσεις εργασίας και ο τρόπος υπολογισμού της αμοιβής των ατόμων που απασχολούνται σε αυτά καθώς και η διαδικασία προώθησης των προϊόντων καθορίζονται με ΠΔ που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Οικονομίας και Απασχόλησης. Δεδομένου ότι το ανωτέρω ΠΔ αναμένεται να εκδοθεί από το 1998, τα Π.Π.Ε. αποτελούν άτυπη μορφή απασχόλησης που λειτουργούν ως τμήματα φορέων/μονάδων φροντίδας ατόμων με αναπηρία που εποπτεύονται από το Υπουργείο Υγείας, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων των ατόμων με βαριές και πολλαπλές αναπηρίες (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2007: 22).

Οι Δομές αυτές λειτουργούν ως κέντρα καθημερινής στήριξης, εκπαίδευσης και βελτίωσης των επαγγελματιών δεξιοτήτων των ατόμων με αναπηρία. Επιπρόσθετα σ' αυτές τις Δομές παράγονται προϊόντα από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, τα οποία πωλούνται. Οι πωλήσεις περιορίζονται στο πλαίσιο εκθέσεων που πραγματοποιούν δύο με τρεις φορές ετησίως, τα έσοδα συνήθως επανεπενδύονται στα κέντρα, λίγα εκ των οποίων έχουν μόνιμα σημεία πώλησης (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2007: 23).

Στην Έκθεση Παρακολούθησης 2006 με τίτλο: «Τα Δικαιώματα των Ατόμων με Νοητική Καθυστέρηση: Η πρόσβαση στην Εκπαίδευση και στην Εργασία» αναφέρεται ότι «...υπάρχουν 21 ειδικά εργαστήρια [...] στην περιοχή της Αθήνας, τα οποία είναι ιδιωτικού δικαίου, και η λειτουργία τους στηρίζεται κυρίως σε ιδιωτικά κεφάλαια και πρωτοβουλίες γονέων. Υπάρχουν, επίσης, 11 μονάδες προ - και επαγγελματικής κατάρτισης και αποκατάστασης του δημοσίου τομέα. Περιλαμβάνουν εργαστήρια διαφόρων ειδικοτήτων, όπως ζωγραφική, αγγειοπλαστική, διακοσμητική, ραπτική και δακτυλογράφηση [...]. Στις δομές αυτές, πρέπει να παρέχεται [...] υποστήριξη όπως επαγγελματική εκπαίδευση, ευκαιρίες εργασίας και μερικές φορές δυνατότητες προώθησης των προϊόντων τους προς πώληση στην ελεύθερη αγορά. Στο πλαίσιο αυτό, [...] λαμβάνουν ένα συμβολικό ποσό χρημάτων ως πληρωμή όταν πουλούν τα προϊόντα τους στην ελεύθερη αγορά...» (βλ. Open Society Institute. 2006: 82). Στην ίδια Έκθεση αναφέρεται πως «[...] τα εργαστήρια βρίσκονται κατά βάση συγκεντρωμένα στις μεγαλύτερες πόλεις, αφήνοντας τις περιοχές της επαρχίας χωρίς υπηρεσίες [...] ότι οι λίγες προσπάθειες λειτουργίας προστατευμένων χώρων εργασίας, παρά τα θετικά αποτελέσματά τους, δεν αναγνωρίζονται επισήμως από τις επίσημες πολιτικές. Ο θεσμός δεν έχει στηριχθεί νομοθετικά για να υποστηριχθεί η ίδρυση και η λειτουργία τους. Επιπλέον, δεν υπάρχει κανένα θεσμικό πλαίσιο στήριξης και εμπορίας των προϊόντων που παράγονται στα εργαστήρια κατάρτισης και απασχόλησης [...] παρόλο που μια τέτοια προώθηση θα διευκόλυνε την αύξηση της επιχειρηματικότητάς τους. Τα επίσημα όργανα και οι οργανισμοί της Πολιτείας για την απασχόληση, όπως ο ΟΑΕΔ, δεν έχουν αναπτύξει κανενός είδους ενίσχυση της εργασίας μέσω του θεσμού των προστατευμένων δομών, σε αντίθεση με την ενίσχυση που προσφέρουν στην ιδιωτική επιχειρηματικότητα» (Open Society Institute. 2006: 83).

5.1.4.β Υποστηριζόμενη Απασχόληση

Η μέθοδος της *υποστηριζόμενης απασχόλησης* δημιουργήθηκε τη δεκαετία του '80 στον Καναδά από

τους Mark Gold και Mike Callahan στην προσπάθειά τους να εντάξουν στην κοινωνία άτομα με βαριές αναπηρίες που μέχρι τότε εκπαιδεύονταν και διαβίωναν σε ιδρύματα ή εργάζονταν σε προστατευμένα εργαστήρια (Αρμπουνιώτη Β. 2003: 3).

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει θεσμικό πλαίσιο για την υποστηριζόμενη απασχόληση και δεν διατίθενται πόροι από τον κρατικό προϋπολογισμό για τέτοιου είδους προγράμματα. Οι υπηρεσίες και τα προγράμματα υποστηριζόμενης απασχόλησης είναι πιλοτικές προσπάθειες και όχι γενικευμένα μέτρα. Υπηρεσίες υποστηριζόμενης απασχόλησης παρέχονται μέσω κάποιων Κέντρων Μη Κερδοσκοπικών Οργανώσεων που δημιουργήθηκαν για την επαγγελματική κατάρτιση των ατόμων με αναπηρία.

Το 1997 ιδρύθηκε η μη κερδοσκοπική οργάνωση «Ελληνική Εταιρία Υποστηριζόμενης Εργασίας» (ΕΛ.ΕΤ.ΥΠ.Ε). Στόχοι της, μεταξύ άλλων, είναι η προώθηση των ατόμων με αναπηρία στην ανοιχτή αγορά εργασίας μέσα από τη δημιουργία υπηρεσιών εργασιακής τοποθέτησης καθώς και η εκπαίδευση επαγγελματιών που ασχολούνται με την εργασιακή ένταξη των ατόμων με αναπηρία.

Στόχος του μοντέλου υποστηριζόμενης απασχόλησης είναι η σύναψη μιας επίσημης σύμβασης εργασίας που να περιλαμβάνει αμοιβή και ασφάλιση. Βάσει της μεθόδου της «συστηματικής καθοδήγησης», η εκπαίδευση του υποψηφίου αρχίζει με εκπαίδευση στην κυκλοφορία μέσα στην πόλη, εάν χρειάζεται, και ακολουθούν όλα τα βήματα για την εξέλιξη της επαγγελματικής συμπεριφοράς και πρακτικής.

5.1.4.γ Προσαρμοσμένη απασχόληση

Η *προσαρμοσμένη απασχόληση (Customized Employment)* δίνει έμφαση στην ατομική επιλογή, τις ανάγκες, τις επιδιώξεις, τις δυνατότητες, τις ικανότητες, τα ταλέντα και τα προσόντα του ατόμου με αναπηρία (Gottlieb κ.ά. 2010). Ο προσδιορισμός των προαναφερθέντων αποτελεί τη βάση για να ξεκινήσει η επικοινωνία με έναν εργοδότη. Κατόπιν συνδυάζονται οι δυνατότητες, οι ικανότητες και τα ταλέντα του ατόμου με τις ανάγκες του εργοδότη ή τις απαιτήσεις της επιχειρηματικής δραστηριότητας που το άτομο με αναπηρία επιθυμεί να ασκήσει. Στην προσαρμοσμένη απασχόληση οι θέσεις εργασίας είναι αντικείμενο διαπραγμάτευσης προκειμένου να προσαρμοστούν όσο περισσότερο γίνεται στις ιδιαίτερες ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Αξίζει να επισημανθεί, ότι σ' αυτό το εναλλακτικό μοντέλο απασχόλησης οι εύλογες προσαρμογές (εργονομική διευθέτηση του χώρου εργασίας, προσαρμογή εργασιακών καθηκόντων, προσαρμογή ωραρίου εργασίας κ.λπ.) βρίσκουν την πλήρη εφαρμογή τους.

Η προσαρμοσμένη απασχόληση δεν βασίζεται σε προηγούμενες αρχές, υπηρεσίες και στρατηγικές, κυρίως σε αυτές της υποστηριζόμενης απασχόλησης, και καταλήγει στο σχεδιασμό εξατομικευμένων θέσεων εργασίας. Στη χώρα μας δεν υπάρχει θεσμικό πλαίσιο για την προσαρμοσμένη απασχόληση. Το μοντέλο της προσαρμοσμένης απασχόλησης εφαρμόζεται μόνο στις ΗΠΑ.

5.1.5 Θετικά Μέτρα Δράσης

Ακολουθεί παράθεση θετικών μέτρων δράσης που εφάρμοσε τα τελευταία χρόνια η Πολιτεία με στόχο την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην εργασία.

5.1.5.α Συστήματα Ποσόστωσης ή υποχρεωτικών τοποθετήσεων

Ένα θετικό μέτρο δράσης είναι το σύστημα ποσόστωσης (*Quota Systems*). Οι περισσότερες χώρες διαθέτουν συστήματα ποσόστωσης, τα οποία όμως διαφοροποιούνται αρκετά μεταξύ τους. Οι κύριες

διαφοροποιήσεις αφορούν:¹⁶⁸

Στο είδος των υπόχρεων φορέων

Στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών η υποχρέωση τοποθετήσεων αφορά και στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Εξαιρέση αποτελεί το Βέλγιο και η Ιρλανδία, χώρες στις οποίες υπόχρεο είναι μόνο το δημόσιο (Συνήγορος του Πολίτη 2005:47). Σε κάποιες χώρες εξαιρούνται από την εφαρμογή των υποχρεωτικών τοποθετήσεων συγκεκριμένες υπηρεσίες, όπως είναι ο στρατός, η αστυνομία, η πυροσβεστική (Τσέχικη Δημοκρατία). Επίσης μπορεί να εξαιρούνται οι επιχειρήσεις ταξιδίων και μεταφορών, οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και οι μη διοικητικές θέσεις των συνδικαλιστικών οργάνων (Ιταλία) (Συνήγορος του Πολίτη 2005: 47).

Στις ομάδες που προστατεύονται

Στις περισσότερες χώρες οι αναγκαστικές τοποθετήσεις αφορούν μόνο στην πληθυσμιακή ομάδα των ατόμων με αναπηρία, διότι η συμπερίληψη και άλλων ομάδων (όπως π.χ. συμβαίνει στο σύστημα ποσότωσης της χώρας μας - ν.2643/1998 - μέσω του οποίου, πέραν των ατόμων με αναπηρία, προστατεύονται οι πολύτεκνοι και τα τέκνα αγωνιστών εθνικής αντίστασης) θα δημιουργούσε προβλήματα στη λειτουργία του όλου συστήματος, καθώς οι διαφορετικές ομάδες έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και διαφορετικές ανάγκες. Σε μερικές ευρωπαϊκές χώρες παρέχεται το δικαίωμα στον εργοδότη αντί της υποχρεωτικής τοποθέτησης ενός συγκεκριμένου ατόμου, να μπορεί να επιλέξει μεταξύ περισσότερων υποψηφίων με ανάλογα προσόντα (Συνήγορος του Πολίτη 2005: 47).

Στο ποσοστό των υποχρεωτικών τοποθετήσεων

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο το ποσοστό υποχρεωτικών τοποθετήσεων κυμαίνεται από 2% έως 7%. Ωστόσο υπόχρεες επιχειρήσεις είναι στις περισσότερες περιπτώσεις και αυτές με αριθμό προσωπικού πολύ πιο κάτω των 50 ατόμων που προβλέπει το ελληνικό σύστημα, φτάνοντας μέχρι τον αριθμό των 15 εργαζομένων (Συνήγορος του Πολίτη 2005:47). Για παράδειγμα στη Γαλλία, το έτος 2004, το υποχρεωτικό ποσοστό πρόσληψης ατόμων με αναπηρία στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα ανέρχονταν στο 6% για τις επιχειρήσεις που απασχολούσαν πάνω από 20 εργαζομένους. Στη Γερμανία, το ίδιο έτος, οι υποχρεωτικές τοποθετήσεις ανέρχονταν σε 5% στις επιχειρήσεις που απασχολούσαν περισσότερους από 20 εργαζόμενους, ενώ στην Ιταλία το ποσοστό των τοποθετήσεων ήταν κλιμακούμενο, δηλαδή 7% για επιχειρήσεις που απασχολούσαν πάνω από 50 εργαζομένους, 1 εργαζόμενος με αναπηρία για τις επιχειρήσεις από 15 έως 35 εργαζομένους και 2 εργαζόμενοι με αναπηρία για τις επιχειρήσεις που απασχολούσαν από 36 έως 50 εργαζομένους.

Στο σύστημα μοριοδότησης

Πολλές φορές προβλέπεται διαβάθμιση του βαθμού προστασίας (μοριοδότηση) εντός του συστήματος ποσότωσης (κυρίως στη Γερμανία, Γαλλία και Δημοκρατία της Τσεχίας) με βάση τα ατομικά χαρακτηριστικά του κάθε υποψηφίου, όπως είναι ο βαθμός της αναπηρίας, και σε κάποιες περιπτώσεις, το φύλο, η ηλικία, η αιτία της αναπηρίας ή ακόμη και εάν ο υποψήφιος προέρχεται από κάποιο είδος εναλλακτικής μορφής απασχόλησης (προστατευμένη ή υποστηριζόμενη). Σε μερικές χώρες προβλέπεται αυξημένος βαθμός προστασίας για τα άτομα με βαριές αναπηρίες, π.χ. το σύστημα στη Γαλλία το 2004 λάμβανε υπόψη του τη βαρύτητα της αναπηρίας (μοριοδότηση 1 με 2,5 μονάδες), την ηλικία (άτομα κάτω των 25 και άνω των 50 ετών μοριοδοτούνταν με 1 επιπλέον μονάδα) καθώς επίσης και εάν το άτομο προέρχονταν από Προστατευμένο Παραγωγικό Εργαστήριο (1 επιπλέον μονάδα).

---

¹⁶⁸ Τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται συλλέχτηκαν από το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία (European Disability Forum) μέσω ερωτηματολογίου που απέστειλε στις οργανώσεις - μέλη του στο πλαίσιο διοργάνωσης του Σεμιναρίου με τίτλο «Θετικά Μέτρα Δράσης: Σύστημα Ποσότωσης και Οικονομικές Πρωτοβουλίες» που διοργανώθηκε στην Αθήνα στις 24-25 Απριλίου 2008.

Στο είδος των κυρώσεων σε περίπτωση άρνησης υποχρεωτικών τοποθετήσεων

Σε αρκετές χώρες της Ευρώπης η αδυναμία ή η απροθυμία των εργοδοτών να προσλάβουν προστατευόμενους υποκαθίσταται από την καταβολή ενός προστίμου (φόρου). Τα χρήματα που συλλέγονται χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση της απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία ή για την εφαρμογή πολιτικών προς όφελός τους (Συνήγορος του Πολίτη 2005:48). Κάτι τέτοιο συνιστά εναλλακτική εκπλήρωση, η οποία διευκολύνει τις επιχειρήσεις σε οριακές περιπτώσεις. Ωστόσο, δεν προβλέπεται ανάλογη καταβολή όταν υπόχρεος είναι ο δημόσιος τομέας. Μια τέτοια όμως εκπλήρωση δεν καταλαμβάνει το σύνολο της υποχρεωτικής ποσόστωσης και αποτελεί εξαίρεση (Συνήγορος του Πολίτη 2005:48): π.χ. το έτος 2004 στη Δημοκρατία της Τσεχίας, το ύψος του προστίμου αντιστοιχούσε στο 1½ του μέσου μισθού και τα χρήματα που συλλέγονταν χρησιμοποιούνταν για την επιχορήγηση εκείνων των εργοδοτών που απασχολούσαν άτομα με αναπηρία σε ποσοστό 50% και άνω επί του συνολικού αριθμού των απασχολούμενων στην επιχείρηση. Στη Σλοβακία, το ίδιο έτος, το ποσοστό του προστίμου αντιστοιχούσε στο τριπλάσιο του βασικού μισθού και τα χρήματα χρησιμοποιούνταν για την ενίσχυση της απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία. Στην Ουγγαρία, το ποσό του προστίμου ανέρχονταν στο 258% του βασικού μισθού και τα χρήματα χρησιμοποιούνταν για την επιχορήγηση προγραμμαμάτων κατάρτισης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας για τα άτομα με αναπηρία. Στη Γερμανία, το ύψος του προστίμου υπολογίζονταν βάσει του επιπέδου συμμόρφωσης με το σύστημα ποσόστωσης. Τα χρήματα, που συλλέγονταν σε ειδικό ταμείο, χρησιμοποιούνταν για τη χρηματοδότηση μέτρων για την ενίσχυση της απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία.

Επίσης, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες προβλέπεται μερική ή ολική αντικατάσταση της υποχρέωσης των εργοδοτών για πρόσληψη ατόμων με αναπηρία με την αγορά προϊόντων από εταιρίες, Προστατευμένα Παραγωγικά Εργαστήρια (Π.Ε.Ε.) και κοινωνικές επιχειρήσεις. Στη Γαλλία, το 2004, μια επιχείρηση μπορούσε να αντικαταστήσει το μισό της υποχρέωσής της με την αγορά προϊόντων. Στη Δημοκρατία της Τσεχίας, οι εταιρίες μπορούσαν να αντικαταστήσουν πλήρως την υποχρέωσή τους αγοράζοντας προϊόντα ή υπηρεσίες από Π.Ε.Ε. ή από άλλα εργαστήρια που απασχολούσαν άτομα με αναπηρία σε ποσοστό 50% και άνω επί του συνολικού αριθμού του προσωπικού. Στη Γερμανία το 50% του ποσού που είχαν διαθέσει για την αγορά προϊόντων από φορείς, όπως οι προαναφερθέντες, μπορούσε να εκπίπτει του προστίμου που οι επιχειρήσεις υποχρεούνταν να καταβάλλουν για τη μη ανταπόκρισή τους στο σύστημα ποσόστωσης. Στη Γαλλία, η υποχρέωση εφαρμογής υποχρεωτικών τοποθετήσεων μπορούσε να αντικατασταθεί με την ανάθεση έργου μέσω υπεργολαβίας σε Π.Π.Ε. (Συνήγορος του Πολίτη 2005: 48).

Στη λειτουργική διασύνδεση με λοιπές πολιτικές και αποφυγή αντικινήτρων

Η θέσπιση ενεργητικών μέτρων απασχόλησης που να ενθαρρύνουν τα άτομα με αναπηρία να αναζητήσουν εργασία μέσα στις ανταγωνιστικές συνθήκες της αγοράς εργασίας επηρεάζει και τα συστήματα ποσόστωσης. Στο πνεύμα αυτό, σε διάφορες χώρες, συχνά προβλέπεται είτε η σταδιακή μείωση των προνοιακών βοηθημάτων σε περίπτωση τοποθέτησης του προστατευόμενου προσώπου σε θέση εργασίας μέσω της εφαρμογής ανάλογων προγραμμάτων είτε η δια βίου διατήρηση κάποιων από αυτά τα βοηθήματα και μετά την εύρεση εργασίας.

Η διασύνδεση με τις ενεργητικές πολιτικές γίνεται πιο λειτουργική στον βαθμό που οι τοποθετούμενοι εισάγονται στο σύστημα των αναγκαστικών τοποθετήσεων έπειτα από κατάλληλη για την προτεινόμενη θέση εκπαίδευση ή και εξατομικευμένη προετοιμασία, η οποία συνοδεύεται από παρακολούθηση της προσαρμογής τους ακόμη και μετά την τοποθέτησή τους στη θέση εργασίας. Άλλη πρακτική ενίσχυσης του συστήματος ποσόστωσης, που έχει εφαρμοσθεί με επιτυχία, είναι η επιπλέον ενίσχυση όταν οι προσλήψεις που πραγματοποιούν οι επιχειρήσεις υπερβαίνουν το ποσοστό που ορίζει το σύστημα ποσόστωσης. Γενικά τα ευρωπαϊκά συστήματα είναι δομημένα με τρόπο ώστε να μη θέτουν τον προστατευόμενο στον πειρασμό να μείνει ανενεργά προσκολλημένος στην κατάσταση του λόγω

της απόλαυσης ή του φόβου απώλειας των προνοιακών βοηθημάτων. Κατά περίπτωση, το σύστημα των ποσοτώσεων ενισχύεται και από πρόσθετα μέτρα που αποσκοπούν να αυξήσουν τη συνεργασία με τις επιχειρήσεις, όπως επιδότηση θέσεων εργασίας, έκπτωση φόρου ή ενίσχυση των ασφαλιστικών εισφορών.

Στην Κύπρο το σύστημα ποσόστωσης θεσμοθετήθηκε το 2009. Σύμφωνα μ' αυτό, οι Οργανισμοί του ευρύτερου Δημόσιου Τομέα υποχρεούνται να προσλαμβάνουν άτομα με αναπηρία που ικανοποιούν συγκεκριμένα αντικειμενικά κριτήρια σε ποσοστό 10% του αριθμού των υπό πλήρωση κάθε φορά θέσεων απασχόλησης, υπό την προϋπόθεση ότι ο αριθμός των ατόμων με αναπηρία που θα προσληφθούν δεν θα υπερβαίνει το 7% του συνόλου των υπηρετούντων υπαλλήλων.

Στη χώρα μας το σύστημα ποσόστωσης εισήχθη με τον ν.1648/1986 «*Προστασία πολεμιστών, ανιψιών και θυμάτων πολέμου και μειονεκτούντων προσώπων*» (Φ.Ε.Κ. 147 Α'/02.10.1986). Με αυτόν καθιερώθηκε για πρώτη φορά η προνομιακή υποχρεωτική τοποθέτηση ευπαθών κοινωνικά ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία και των συγγενών τους, σε θέσεις εργασίας του ιδιωτικού και του στενού και ευρύτερου δημοσίου τομέα. Οι σοβαρές αδυναμίες που παρουσιάστηκαν κατά την εφαρμογή του, με σχετικές παρεμβάσεις του εθνικού αναπηρικού κινήματος, οδήγησαν στην αντικατάστασή του με τον ν.2643/1998, μέσω του οποίου θεσπίστηκαν αντικειμενικά κριτήρια επιλογής, πρόσληψης ή διορισμού.

Το σύστημα ποσόστωσης, αναμιφισβήτητα, αποτελεί ένα εξαιρετικό μέτρο πολιτικής για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην εργασία, εφόσον τα ποσοστά απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία είναι αυξημένα. Βάσει της ευρωπαϊκής εμπειρίας για να ωφεληθούν πραγματικά τα άτομα με αναπηρία από ένα τέτοιο μέτρο πρέπει: α) το ποσοστό των υποχρεωτικών τοποθετήσεων να ανέρχεται τουλάχιστον στο 5%, β) υπόχρεοι φορείς να είναι αυτοί που διαθέτουν προσωπικό 20 ατόμων και άνω, γ) το όλο σύστημα να είναι σχεδιασμένο με τρόπο που να ενθαρρύνει τις επιχειρήσεις να απασχολούν περισσότερα άτομα με βαριές αναπηρίες και να λαμβάνει υπόψη του τις ιδιαίτερες ανάγκες των ατόμων με αναπηρία που δυσκολεύονται ιδιαίτερα να εισέλθουν στην ανοιχτή αγορά εργασίας (π.χ. γυναίκες-νέοι-ηλικιωμένοι με αναπηρία).

5.1.5.β Στοχευμένες παρεμβάσεις

Επιδότηση της απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία

Θετικό μέτρο δράσης που εφαρμόζεται με κοινοτική χρηματοδότηση (ΕΣΠΑ 2007 - 2013) μέσω του Ο.Α.Ε.Δ. για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην εργασία είναι το «*Ειδικό Τριετές Πρόγραμμα ενίσχυσης των εργοδοτών με επιχορήγηση για την πρόσληψη 2.300 ανέργων ατόμων με αναπηρίες, απεξαρτημένων από εξαρτησιογόνες ουσίες, αποφυλακισμένων, νεαρών παραβατικών ατόμων ή νεαρών ατόμων που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο*». Προϋποθέσεις για τη συμμετοχή στο Πρόγραμμα είναι να είναι άνεργοι, το ποσοστό αναπηρίας να είναι 50% και άνω και στην απόφαση της Πρωτοβάθμιας Υγειονομικής Επιτροπής του Ι.Κ.Α να μην αναγράφεται ο χαρακτηρισμός «*ανίκανος για κάθε βιοποριστική εργασία*».

Σκοπός του προγράμματος είναι η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας με την επιχορήγηση μέρους του μισθολογικού και μη μισθολογικού κόστους, που αντιστοιχεί στο σύνολο των ασφαλιστικών εισφορών. Ως βάση υπολογισμού λαμβάνονται οι αποδοχές που αντιστοιχούν μέχρι του ύψους του κατώτατου βασικού μισθού, όπως ορίζεται κάθε φορά από την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας. Από τις 2.300 θέσεις, οι 100 αφορούν μερική απασχόλησης, οι 2.080 διατίθενται σε άνεργα άτομα ηλικίας 18-64 ετών. Η διάρκεια της επιχορήγησης ορίζεται σε 36 μήνες. Μετά τη λήξη της επιχορήγησης οι επιχειρήσεις δεσμεύονται να διατηρήσουν το προσωπικό για 12 μήνες χωρίς επιχορήγηση.

Οι φορείς που μπορούν να απασχολήσουν άτομα από τις προαναφερθείσες ομάδες είναι οι Συνεταιρισμοί, τα Επαγγελματικά Σωματεία και οι Ενώσεις αυτών, τα Σωματεία, οι Αστικές Εταιρίες Μη Κερδοσκοπικού Χαρακτήρα, οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί (ν.2716/17.5.1999), Κοινοπραξίες και γενικά εργοδότες του ιδιωτικού τομέα. Προτεραιότητα δίνεται στις επιχειρήσεις που απασχολούν έως 50 άτομα.

Στο πλαίσιο του προαναφερθέντος Προγράμματος εφαρμόζεται και «Πρόγραμμα Επιχορήγησης 50 θέσεων Εργονομικής Διευθέτησης του χώρου εργασίας για άτομα με αναπηρίες». Ο Ο.Α.Ε.Δ., εφ' όσον κρίνεται απαραίτητο, συμμετέχει σε ποσοστό 90% του κόστους της απαιτούμενης δαπάνης για τις εργονομικές διευθετήσεις του χώρου εργασίας (προσαρμοσμένες βοηθητικές τεχνολογικές εγκαταστάσεις, προσαρμογή του χώρου εργασίας, ειδικός εξοπλισμός, αγορά λογισμικού για άτομα με αναπηρία, κ.λπ.) και μέχρι του ποσού των 2.500 € για κάθε μία από αυτές.

Τοπικές δράσεις κοινωνικής ένταξης για ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού

Το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας υλοποιεί με κοινοτική συγχρηματοδότηση (ΕΣΠΑ 2007-2013) το Πρόγραμμα «*Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής ένταξης για Ευάλωτες Ομάδες του Πληθυσμού (ΤΟΠ/ΕΚΟ)*».

Στόχος του Προγράμματος είναι η εξασφάλιση της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης με την ενεργοποίηση και κινητοποίηση των τοπικών φορέων για ανέργους που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, για τους οποίους απαιτούνται συνδυασμένες παρεμβάσεις, προκειμένου να είναι σε θέση να ενταχθούν ή να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας. Το Πρόγραμμα περιλαμβάνει δράσεις, όπως κατάρτιση και επιμόρφωση, εκπαιδευτική πρακτική άσκηση σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, εκπόνηση business plan, εξειδικευμένες υπηρεσίες αξιολόγησης και έρευνας για την ίδρυση νέων επιχειρήσεων, παροχή υποστήριξης σε νομικά και φορολογικά θέματα.

Στόχος των ΤΟΠ/ΕΚΟ είναι, οι ωφελούμενοι άνεργοι, αφού ολοκληρώσουν την προετοιμασία μέσω των παραπάνω δράσεων, να είναι σε θέση ώστε:

- να ιδρύσουν επιχειρήσεις, οι οποίες θα αξιοποιούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής τους,
- να αποκτήσουν τις προϋποθέσεις για να επιδοτηθούν/επιχορηγηθούν από άλλα επενδυτικά προγράμματα,
- να αναπτύξουν δεξιότητες που θα καλύψουν τις διαπιστωμένες ανάγκες των τοπικών επιχειρήσεων που θα τους προσλάβουν.

Οι περιοχές στις οποίες θα υλοποιηθεί το Πρόγραμμα, καθώς και οι τομείς παρέμβασης, προσδιορίζονται στα Σχέδια Δράσης που υποβάλλουν οι φορείς που επιθυμούν να ενταχθούν στο Πρόγραμμα, οι οποίοι πρέπει να συστήσουν Αναπτυξιακές Συμπράξεις.

Επιχορήγηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των ατόμων με αναπηρία

Πέραν της εξαρτημένης εργασίας και της αυτο-απασχόλησης, μια άλλη μορφή εργασίας είναι η άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η Πολιτεία εφάρμοσε τα τελευταία χρόνια με κοινοτική συγχρηματοδότηση (ΕΣΠΑ 2007 - 2013) και με φορέα υλοποίησης τον Ο.Α.Ε.Δ «Πρόγραμμα Επιχορήγησης 800 Νέων Ελεύθερων Επαγγελματιών ανέργων ατόμων με αναπηρίες, απεξαρτημένων από εξαρτησιογόνες ουσίες και αποφυλακισμένων ατόμων και Προγράμματος Επιχορήγησης 50 θέσεων Εργονομικής Διευθέτησης του χώρου εργασίας για άτομα με αναπηρίες με φορέα υλοποίησης τον Ο.Α.Ε.Δ.». Οι 600 από τις 800 θέσεις απευθύνονται σε άνεργα άτομα με αναπηρία ηλικίας 18-64 ετών. Οι στόχοι και οι προϋποθέσεις υπαγωγής στο Πρόγραμμα είναι περίπου οι ίδιοι με αυτές του «*Ειδικού Τριετούς Προγράμματος ενίσχυσης των εργοδοτών με επιχορήγηση για την πρόσληψη 2.300 ανέργων...*». Το

βασικό ποσό της επιχορήγησης ανέρχεται στα 28.000 €. Στην περίπτωση ατόμων που υποβάλλονται σε αμμοκάθαρση, με κινητική αναπηρία (παραπληγία ή τετραπληγία) με τύφλωση, ή με μυϊκή δυστροφία, η επιχειρηματική δραστηριότητα μπορεί να αναπτυχθεί στον χώρο της κατοικίας.

Ιδιαίτερα σημαντικό σε αυτό το Πρόγραμμα, όπως και στο Ειδικό Τριετές Πρόγραμμα που προαναφερθήκαμε, είναι ότι ο Ο.Α.Ε.Δ. εφαρμόζει παράλληλα «Πρόγραμμα Επιχορήγησης 50 θέσεων Εργονομικής Διευθέτησης του χώρου εργασίας για άτομα με αναπηρίες». Ο Οργανισμός, εφ' όσον κρίνεται απαραίτητο, συμμετέχει με 90% στο κόστος της δαπάνης για τις εργονομικές διευθετήσεις (προσαρμοσμένες βοηθητικές τεχνολογικές εγκαταστάσεις, προσαρμογή του χώρου εργασίας, ειδικός εξοπλισμός, αγορά λογισμικού για άτομα με αναπηρία, κ.λπ.) και μέχρι του ποσού των 2.500 € για κάθε μία από αυτές.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι προκειμένου:

- να διευκολύνεται η ένταξη των ατόμων με αναπηρία σε τέτοια Προγράμματα, πρέπει το επίδομα αναπηρίας να μην διακόπτεται στη διάρκεια ένταξής τους σ' αυτά.
- να αυξηθεί η συμμετοχή των εργοδοτών, πρέπει να διαθέτουν συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με αυτά που απευθύνονται στον γενικό πληθυσμό (π.χ. μεγαλύτερη κάλυψη των ασφαλιστικών παροχών, φοροαπαλλαγές).
- να έχουν τα Προγράμματα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα, πρέπει να παρουσιάζουν συνέργιες μεταξύ τους.

«Κοινωνική Οικονομία» (Social Economy): Κοι.Σ.Π.Ε. & Κοιν.Σ.Επ.

Ο προσδιορισμός της έννοιας της Κοινωνικής Οικονομίας έχει αποτελέσει ευρείας έρευνας. Ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας, που αποτελεί μέρος του τομέα των συλλογικών δράσεων διακρίνεται: **α.** από τον *ιδιωτικό* τομέα ή τον τομέα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, που σκοπός του είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους, **β.** από τον *δημόσιο* τομέα, ο οποίος αποσκοπεί στην ανάπτυξη δραστηριότητας για την παραγωγής προϊόντων και παροχής υπηρεσιών δημοσίου ενδιαφέροντος.

«Η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας αναφέρεται στο σύνολο των οικονομικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα, όπως κοινωνικές επιχειρήσεις, συνεταιρισμοί, ΜΚΟ, ιδρύματα κ.ά., με στόχο τη διασφάλιση του συλλογικού συμφέροντος των μελών τους ή/και το συλλογικό οικονομικό και κοινωνικό συμφέρον, με βάση: τη δημοκρατική και συμμετοχική μορφή διαχείρισης (αρχή «ένας εταίρος μια ψήφος»), την προτεραιότητα στην εργασία των εταίρων και όχι στην εισφορά κεφαλαίου, τη διανομή κερδών βάσει της συμβολής των εργαζομένων στο έργο και τις υπηρεσίες της κοινωνικής επιχείρησης και όχι βάσει της συμβολής τους στο μετοχικό κεφάλαιο [...]. Η Κοινωνική Επιχείρηση είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, έχει τη μορφή επιχείρησης περιορισμένης ευθύνης (Κοινωνική ΕΠΕ) [...]. Αντικείμενό της είναι η παραγωγή, προμήθεια, και παροχή αγαθών και υπηρεσιών γενικού συμφέροντος. Η Κοινωνική Επιχείρηση αποτελεί συνεταιρισμό κοινωνικής ωφέλειας πολυ-εταιρικής μορφής, στην οποία οι εταίροι/μέλη της είναι είτε μόνο φυσικά πρόσωπα είτε φυσικά πρόσωπα και νομικά πρόσωπα ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου».¹⁶⁹

«Η Κοινωνική Οικονομία έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα στην Ευρώπη, και σήμερα αντιπροσωπεύει περίπου το 10% των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, απασχολεί περίπου 11 εκατ. εργαζομένους, και αντιπροσωπεύει περίπου το 5,9% της συνολικής απασχόλησης και το 6,7% της μισθωτής απασχόλησης».¹⁷⁰

¹⁶⁹ Δελτίο Τύπου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, «Βασικές Αρχές του Σχεδίου Νόμου για την Κοινωνική Οικονομία και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», 21.12.2010.

¹⁷⁰ Δελτίο Τύπου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, «Βασικές Αρχές του Σχεδίου Νόμου για την Κοινωνική

Οι επιχειρήσεις Κοινωνικής Οικονομίας επιδιώκουν κοινωνικό σκοπό ή καλύπτουν κοινωνικές ανάγκες, συμβάλλουν στην κάθε είδους ανάπτυξη και απευθύνονται κυρίως στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και τα άτομα με αναπηρία.

Μέσω της Κοινωνικής Οικονομίας δύναται, να αντιμετωπιστεί η αδυναμία του κράτους να εφαρμόσει ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, να διευκολυνθεί η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην απασχόληση και να καλυφθεί, ως ένα βαθμό, το κενό που δημιουργείται από τη συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, μέσω της παροχής από τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις οικονομικών και ποιοτικών υπηρεσιών.

Η Κοινωνική Οικονομία συνήθως βρίσκει πρόσφορο έδαφος για ανάπτυξη σε περιοχές όπου το κράτος αλλά και η κερδοσκοπική ιδιωτική οικονομία, δεν εισέρχονται λόγω της περιορισμένης κερδοφορίας ή περιορισμένης πρόσβασης εξαιτίας της επικοινωνιακής απομόνωσης. Οι δραστηριότητές της καλύπτουν ευρύ πεδίο κοινωνικών, πολιτικών, πολιτιστικών, πολιτισμικών σε διάφορους τομείς (υγεία, εκπαίδευση, απασχόληση, πολιτισμός, περιβάλλον, κοινωνική φροντίδα-πρόνοια, θρησκεία, αθλητισμός, παροχή νομικής υποστήριξης, προάσπιση ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων κ.λπ.).

Μορφή κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη χώρα μας είναι οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) που είναι Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου, με περιορισμένη ευθύνη των μελών τους, οι οποίοι θεσμοθετήθηκαν με τον ν.2716/1999 «*Ανάπτυξη και Εκσυγχρονισμός των Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας και άλλες διατάξεις*» (Αρ. ΦΕΚ 96 Α/ 17.05.1999) του Υπουργείου Υγείας για την «*Ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των υπηρεσιών ψυχικής υγείας*».

Οι Κοι.Σ.Π.Ε. έχουν εμπορικό χαρακτήρα και μπορούν να αναπτύξουν οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα. Πρόκειται για μια ιδιαίτερη μορφή συνεταιρισμού, αφού παράλληλα είναι παραγωγικές και εμπορικές μονάδες, αλλά και μονάδες Ψυχικής Υγείας, η εποπτεία των οποίων ανήκει στο Υπουργείο Υγείας. Μέλη τους μπορούν να γίνουν άτομα με ψυχο-κοινωνικά προβλήματα σε ποσοστό τουλάχιστον 35%, επαγγελματίες ψυχικής υγείας σε ποσοστό έως 45%, νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού Δικαίου ή άλλα φυσικά πρόσωπα σε ποσοστό έως 20% .

Μέχρι το 2004 λειτουργούσε ένας Κοι.Σ.Π.Ε. με έδρα τη Λέρο. Σήμερα λειτουργούν 14. Οι 5 στον Ν. Αττικής και από ένας στους Νομούς Θεσσαλονίκης, Αχαΐας, Δωδεκανήσου, Χίου, Κεφαλονιάς-Ζακύνθου, Φωκίδας, Χανίων, Φωκίδας, και Πιερίας.¹⁷¹

Μία από τις σημαντικότερες προϋποθέσεις για τη διεύρυνση αυτού του θεσμού και την επιτυχή λειτουργία του είναι η υλοποίηση εκστρατειών ενημέρωσης - ευαισθητοποίησης για την άρση προκαταλήψεων εκ μέρους των εργοδοτών και των τοπικών κοινωνιών.

Τα βασικά σημεία διαφοροποίησης των Κοινωνικών Συνεταιρισμών - Επιχειρήσεων που λειτουργούν με επιτυχία στην ΕΕ, από τα Π.Π.Ε. και τους παραδοσιακούς Μη Κερδοσκοπικούς Οργανισμούς είναι: ο υψηλός βαθμός αυτονομίας και ο συνδυασμός επιχειρηματικού πνεύματος και επιτέλεσης κοινωνικών στόχων.

«Τηλεργασία» (Teleworking)

Η ανάπτυξη της τηλεργασίας συνδέεται με την ανάπτυξη των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ).

Οικονομία και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα». 21.12.2010.

¹⁷¹ http://www.kspechios.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=55

Υπάρχουν διάφορα είδη τηλεργασίας, μεταξύ των οποίων είναι η εργασία από το σπίτι, η εν κινήσει εργασία (νομαδική τηλεργασία), η εργασία σε ειδικά κέντρα ή σταθμούς κ.λπ. Αξίζει να αναφερθεί, ότι η τηλεργασία βρίσκει εφαρμογή σε πολλά επαγγέλματα. Στο πλαίσιο αυτής μπορούν να απασχοληθούν πωλητές, τηλεφωνητές, γραμματείς, λογιστές, οικονομολόγοι, δημοσιογράφοι, προγραμματιστές, αρχιτέκτονες, δικηγόροι, μεταφραστές, κ.ά.

Ο θεσμός της τηλεργασίας εισήχθη στη χώρα μας με την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας των ετών 2006 και 2007 (Π.Κ. 14/13.04.2006), στη βάση της ευρωπαϊκής συμφωνίας-πλασίου για την τηλεργασία, που είχε συνάψει η Συνομοσπονδία Ευρωπαϊκών Συνδικάτων (C.E.S.), η Ευρωπαϊκή Εργοδοτική Οργάνωση Επιχειρήσεων Ιδιωτικού Τομέα (UNICE), η Ευρωπαϊκή Οργάνωση Βιοτεχνών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (UEAPME) και το Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίων Επιχειρήσεων (CEEP).

Οι τηλεργαζόμενοι απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα που διασφαλίζονται από την ισχύουσα νομοθεσία και τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας για τους εργαζόμενους που απασχολούνται εντός των εγκαταστάσεων μιας επιχείρησης/Οργανισμού, συμπεριλαμβανομένων και των συνδικαλιστικών. Ωστόσο, στη βάση των ιδιαιτεροτήτων της τηλεργασίας μπορεί να χρειαστούν ειδικές συμπληρωματικές συλλογικές ή ατομικές συμβάσεις.

Παρόλο που η τηλεργασία, όταν ασκείται από το σπίτι, μπορεί να οδηγήσει στην κοινωνική απομόνωση, αποτελεί αναμφισβήτητα μια μορφή απασχόλησης που θα μπορούσε να απορροφήσει ένα μεγάλο αριθμό ατόμων με βαριές αναπηρίες, που το είδος και η βαρύτητα της αναπηρίας δεν καθιστούν εύκολη την μετακίνησή τους, άτομα με προβλήματα στην ομιλία, που δεν μπορούν να ανταποκριθούν σε μια συμβατική θέση εργασίας για την οποία απαιτείται η χρήση της ομιλίας κ.λπ. Επιπρόσθετα, η τηλεργασία μπορεί να αξιοποιηθεί σε περιπτώσεις εργαζομένων που αποκτούν αναπηρία κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού βίου. Απαραίτητη προϋπόθεση για την προώθηση αυτής της μορφής απασχόλησης στα άτομα με αναπηρία είναι η παροχή από την πλευρά της Πολιτείας ευκαιριών κατάρτισης στη χρήση Η/Υ και εν γένει στη χρήση νέων τεχνολογιών.

Με το Άρθρο 5 του ν.3846/2010 «*Εγγυήσεις για την εργασιακή ασφάλεια και άλλες διατάξεις*» (Αρ. ΦΕΚ 66 Α'/11.05.2010) ρυθμίστηκαν θέματα που αφορούσαν στην μετατροπή της κανονικής εργασίας σε τηλεργασία, στην παροχή ενημέρωσης από τον εργοδότη στον τηλεργαζόμενο για την εργασία που ο τελευταίος θα αναλάβει κ.λπ.

5.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται το θεσμικό πλαίσιο για την εργασία και την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία στη βάση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, καθώς και οι πράξεις διεθνών και ευρωπαϊκών Οργανισμών, άλλοτε νομικά δεσμευτικές και άλλοτε όχι. Πρόκειται για χρήσιμα εργαλεία για την υποστήριξη/διεκδίκηση αιτημάτων από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία και τους αντιπροσωπευτικούς φορείς τους.

5.2.1 Διεθνές επίπεδο

«Η Διεθνής Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες» για την εργασία και την απασχόληση

Άρθρο 27 «Εργασία και Απασχόληση»

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα στην εργασία των ατόμων με αναπηρίες, σε ίση βάση με τους άλλους. Αυτό συμπεριλαμβάνει το δικαίωμα στην ευκαιρία να ζουν από εργασία που επιλέγεται ελεύθερα ή είναι αποδεκτή σε μια αγοράς εργασίας και σε ένα εργασιακό περιβάλλον που είναι ανοικτό, ενιαίο και προσβάσιμο στα άτομα με αναπηρίες. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προστατεύουν και διασφαλίζουν την άσκηση του δικαιώματος στην εργασία, περιλαμβανομένων και εκείνων που αποκτούν μια αναπηρία κατά τη διάρκεια της εργασίας τους, λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα, και μέσω της νομοθεσίας, ώστε, μεταξύ άλλων:
- α. Να απαγορεύουν τις διακρίσεις βάσει της αναπηρίας, σχετικά με όλα τα θέματα που σχετίζονται με όλες τις μορφές απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων και των όρων πρόσληψης, μίσθωσης και απασχόλησης, συνέχισης της απασχόλησης, εξέλιξης της σταδιοδρομίας και ασφαλών και υγιών συνθηκών εργασίας,
  - β. Να προστατεύουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, σε ίση βάση με τους άλλους, για δίκαιες και εννοϊκές συνθήκες εργασίας, συμπεριλαμβανομένων και των ίσων ευκαιριών και της ίσης αμοιβής για εργασία ίσης αξίας, των ασφαλών και υγιών συνθηκών εργασίας, συμπεριλαμβανομένης και της προστασίας από παρενοχλήσεις και της αποκατάστασης των παραπόνων,
  - γ. Να διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες είναι σε θέση να ασκούν τα εργασιακά και συνδικαλιστικά δικαιώματά τους, σε ίση βάση με τους άλλους,
  - δ. Να δίδουν τη δυνατότητα στα άτομα με αναπηρίες να έχουν αποτελεσματική πρόσβαση στα γενικά, τεχνικά προγράμματα και προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού προγράμματα, τις υπηρεσίες διορισμού και την επαγγελματική και συνεχιζόμενη εκπαίδευση,
  - ε. Να προάγουν τις ευκαιρίες απασχόλησης και εξέλιξης στη σταδιοδρομία για τα άτομα με αναπηρίες στην αγορά εργασίας, καθώς επίσης και τη βοήθεια σε σχέση με την εύρεση, απόκτηση, διατήρηση και επιστροφή στην απασχόληση,
  - στ. Να προάγουν τις ευκαιρίες για αυτοαπασχόληση, το επιχειρηματικό πνεύμα, την ανάπτυξη των συνεταιρισμών και την έναρξη ατομικών επιχειρήσεων,
  - ζ. Να απασχολούν άτομα με αναπηρίες στο δημόσιο τομέα,
  - η. Να προάγουν την απασχόληση των ατόμων με αναπηρίες στον ιδιωτικό τομέα, μέσω κατάλληλων πολιτικών και μέτρων, τα οποία μπορούν να συμπεριλαμβάνουν προγράμματα θετικής δράσης, κίνητρα και άλλα μέτρα,
  - θ. Να διασφαλίζουν ότι παρέχεται εύλογη προσαρμογή στα άτομα με αναπηρίες στον εργασιακό χώρο,
  - ι. Να προάγουν την απόκτηση, από τα άτομα με αναπηρίες, επαγγελματικής εμπειρίας στην ανοικτή αγορά εργασίας,
  - κ. Να προάγουν την επαγγελματική αποκατάσταση, τη διατήρηση της εργασίας και τα προγράμματα επιστροφής στην εργασία για τα άτομα με αναπηρίες.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες δεν κρατούνται υπό συνθήκες δουλείας ή υποτέλειας και ότι προστατεύονται, σε ίση βάση με τους άλλους, από την καταναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία.

Επίσημη μετάφραση: Υπουργείο Εξωτερικών, 2007.

Το ανθρώπινο δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην εργασία περιγράφεται στο Άρθρο 27 με τον πιο σύγχρονο και αναλυτικό τρόπο. Επιπρόσθετα το άρθρο συνάδει πλήρως με ό,τι ο Διεθνής Οργανισμός Απασχόλησης (ILO) ονομάζει «αξιοπρεπή εργασία» (decent work), δηλαδή την εργασία που προσφέρει προσωπική αξιοπρέπεια, παρέχει οικογενειακή σταθερότητα, συμβάλλει στην κοινωνική ειρήνη και στην οικονομική ανάπτυξη και σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η πιο σημαντική διαφορά μεταξύ της *Σύμβασης και των Προτύπων Κανόνων του Ο.Η.Ε.*, είναι ότι οι δεύτεροι εκφράζουν την ηθική και πολιτική δέσμευση των κρατών-μελών να αναλάβουν συγκεκριμένες πρωτοβουλίες για την εξίσωση των ευκαιριών των ατόμων με αναπηρία, ενώ η *Σύμβαση* αποτελεί νομικά δεσμευτικό κείμενο που οδηγεί σε αγωγίμες αξιώσεις. Αυτό σημαίνει για, τα κράτη που την έχουν προσυπογράψει και κυρώσει, ότι οφείλουν να ενσωματώσουν στο εθνικό δίκαιο και στην εσωτερική έννομη τάξη το σύνολο των επιταγών των άρθρων που περιλαμβάνονται σ' αυτήν.

Η διαφορά μεταξύ του Άρθρου 27 της *Σύμβασης* και του Κανόνα 7 «Απασχόληση» των *Πρότυπων Κανόνων* ως προς την προσέγγιση του ζητήματος της απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία, είναι ότι στο Άρθρο 27 αναγνωρίζεται για πρώτη φορά το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην ελεύθερη επιλογή της εργασίας και στο βιοπορισμό τους από αυτήν (βλ. παρ.1).

Στον ν.3304/2005, η άρνηση παροχής εύλογων προσαρμογών δεν περιλαμβάνεται μεταξύ των μορφών διάκρισης που αυτός καθορίζει (άμεση και έμμεση), παρόλο που η εφαρμογή τους συντελεί στην προώθηση της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης. Αντίθετα, στη Σύμβαση αναφέρεται ξεκάθαρα, ότι η άρνηση παροχής εύλογων προσαρμογών συνιστά διάκριση (Άρθρο 2 «Ορισμοί»). Ως εκ τούτου, τα Συμβαλλόμενα Κράτη πρέπει να συμπεριλάβουν τις εύλογες προσαρμογές στη νομοθεσία για την καταπολέμηση των διακρίσεων που υποχρεούνται να θεσπίσουν, μετατρέποντας την εφαρμογή τους από προαιρετική σε υποχρεωτική. Στη Σύμβαση, όπως και στον ν.3304/2005, τίθεται ως προϋπόθεση για την εφαρμογή των εύλογων προσαρμογών, να μην επιβάλλεται «...*δυσανάλογο ή αδικαιολόγητο βάρος*» στον εργοδότη (Άρθρο 2 «Ορισμοί»). Προκειμένου αυτή η προϋπόθεση να μην αποτελεί τροχοπέδη στην παροχή εύλογων προσαρμογών, τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να προσφέρουν στους εργοδότες ευρείες ευκαιρίες επιχορήγησης γι' αυτό τον σκοπό. Για τη Σύμβαση, η άρνηση παροχής εύλογων προσαρμογών συνιστά διάκριση, ανεξαρτήτως του καθεστώτος, είδους και μορφής απασχόλησης, καθώς και του τρόπου που τα άτομα με αναπηρία έχουν προσληφθεί (μέσω συστήματος ποσόστωσης, γραπτών διαγωνισμών, διαγωνισμών με κριτήρια κ.ά.).

Οι επιταγές του Άρθρου 27 αφορούν όλα τα άτομα με αναπηρία, ανεξαρτήτως κατηγορίας και βαρύτητας αναπηρίας, όλα τα καθεστώτα, είδη και μορφές απασχόλησης (εξαρτημένη, αυτο-απασχόληση, επιχειρηματική δραστηριότητα, τηλεργασία, προστατευμένη, υποστηριζόμενη, μερική, πλήρης, εκ περιτροπής, με σύμβαση ορισμένου χρόνου, αορίστου κ.ά.), όλους τους τομείς απασχόλησης (δημόσιος και ιδιωτικός τομέας, Κοινωνική Οικονομία) το σύνολο των όρων πρόσβασης στην εργασία και την απασχόληση (π.χ. κριτήρια επιλογής, όρους πρόσληψης, όρους υπηρεσιακής και επαγγελματικής εξέλιξης), το σύνολο των όρων και συνθηκών εργασίας (π.χ. απολύσεις, αμοιβές, υγεία και ασφάλεια στον χώρο εργασίας, κοινωνική ασφάλιση), όλες τις φάσεις του εργασιακού βίου (π.χ. από την αναζήτηση εργασίας, την απόκτηση εργασίας, την εξέλιξη, τη διατήρηση της θέσης εργασίας, την επιστροφή στην εργασία) την επαγγελματική και συνδικαλιστική δράση, όλα τα είδη και τα επίπεδα του επαγγελματικού προσανατολισμού, όλα τα είδη επαγγελματικής κατάρτισης και όλες τις υπηρεσίες απασχόλησης. Ωστόσο στο Άρθρο 2 του ν.4074/2012 διευκρινίζεται, ότι οι διατάξεις της παρ. 1 του Άρθρου 27 της Σύμβασης δεν εφαρμόζονται στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας όσον αφορά σε διαφορετική μεταχείριση λόγω αναπηρίας σχετικής με την υπηρεσία, όπως προβλέπεται στη διάταξη του Άρθρου 8 παρ.4 του ν.3304/2005 για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης.

Σύμφωνα με το Άρθρο 27 της Σύμβασης, κύριος σκοπός των Συμβαλλομένων Κρατών πρέπει να είναι η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην ανοιχτή αγορά εργασίας και όχι σε «ειδικά» και «προστατευμένα» περιβάλλοντα. Ως εκ τούτου, τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να ενισχύσουν τα άτομα με αναπηρία - ακόμη και εάν λόγω του είδους και της βαρύτητας της αναπηρίας δεν δύνανται πλήρως - προκειμένου να επιδιώξουν την ένταξή τους στην ανοιχτή αγορά εργασίας. Φυσικά, για να επιτευχθεί αυτό, απαραίτητη προϋπόθεση είναι το εργασιακό περιβάλλον να «...είναι ανοικτό, ενιαίο και προσβάσιμο...» (βλ. επίσης παρ.1). Υπό αυτήν την οπτική, η «Προσβασιμότητα» (Άρθρο 9 «Προσβα-

σιμότητα») και όλες οι εκφάνσεις της - ο «Καθολικός Σχεδιασμός» (Άρθρο 2 «Ορισμοί» και παρ. στ, ζ, η του Άρθρου 4 «Γενικές Υποχρεώσεις»), οι «Μορφές ζωντανής βοήθειας και ενδιαμέσων» (Άρθρο 9 «Προσβασιμότητα») και οι «Εύλογες Προσαρμογές» (Άρθρο 2 «Ορισμοί»), συμπεριλαμβανομένης και της «Υποστηρικτικής Τεχνολογίας» (Άρθρο 2 «Ορισμοί» και παρ. στ του Άρθρου 4 «Γενικές Υποχρεώσεις») - ανάγονται σε πολύτιμα εργαλεία που τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να χρησιμοποιήσουν.

Δεδομένου ότι στην παράγραφο 1, εδάφιο α, αναφέρεται «...*Να απαγορεύουν τις διακρίσεις βάσει της αναπηρίας, σχετικά με όλα τα θέματα που σχετίζονται με όλες τις μορφές απασχόλησης....*», αυτό σημαίνει ότι και οι εναλλακτικές μορφές απασχόλησης («προστατευμένη», «υποστηριζόμενη» κ.ά.) πρέπει να συμμορφώνονται πλήρως με τις επιταγές του Άρθρου 27. Οι εναλλακτικές μορφές απασχόλησης μπορούν λοιπόν να εξακολουθήσουν να εφαρμόζονται - ή ακόμη και να ενισχυθούν - υπό τις εξής όμως προϋποθέσεις: α) ότι θα χρησιμοποιούνται ως μεταβατικές μέθοδοι ένταξης στην ανοιχτή αγορά εργασίας ή στην Κοινωνική Οικονομία, και β) ότι θα διασφαλίζονται τα εργασιακά, ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά δικαιώματα των ατόμων που απασχολούνται σ' αυτές. Η δεύτερη προϋπόθεση είναι ιδιαίτερα σημαντική διότι πολλές φορές κάτω από τον τίτλο «προστατευόμενη», «υποστηριζόμενη» ή ακόμη και «ειδική απασχόληση» (special employment) μπορεί να καταπατούνται τα εργασιακά και ασφαλιστικά δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και να συγκαλύπτονται καταστάσεις εκμετάλλευσης (βλ. παρ.2).

Βάσει της παρ. 1 του Άρθρου 6 «*Γυναίκες με Αναπηρία*» της Σύμβασης, «*Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι οι γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρίες υπόκεινται σε πολλαπλές διακρίσεις και, εν προκειμένω, λαμβάνουν μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν την πλήρη και ίση απόλαυση, από αυτά, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών*», δηλαδή και του δικαιώματος στην εργασία και την απασχόληση. Πέραν όμως της προαναφερθείσας επιταγής, σύμφωνα με τα Άρθρα 11 και 12 της «*Διεθνούς Σύμβασης του Ο.Η.Ε. για την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης σε βάρος των γυναικών*» τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να εφαρμόσουν μέτρα τόσο για την καταπολέμηση της διπλής διάκρισης που υφίστανται οι γυναίκες με αναπηρία - λόγω φύλου και λόγω αναπηρίας - στον τομέα της εργασίας και της απασχόλησης όσο και για την εναρμόνιση της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή λόγω των αυξημένων οικογενειακών υποχρεώσεων.

Τα μέτρα¹⁷² που περιλαμβάνονται στο Άρθρο 27 σε γενικές γραμμές αφορούν:

α) στην προστασία των ατόμων με αναπηρία από κάθε μορφής διάκριση (βλ. παρ. 1, εδάφια α, β, γ, ε, θ, ι).

Βασικό στοιχείο της νομοθεσίας για την προώθηση του ανθρωπίνου δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία στην εργασία πρέπει να είναι η προστασία από κάθε μορφής διάκριση, δηλαδή «άμεση διάκριση», «έμμεση διάκριση», «παρενόχληση», «εντολή για εφαρμογή διακριτικής μεταχείρισης». Επίσης απαραίτητη είναι η παροχή τεχνικής υποστήριξης για τη μελέτη των περιπτώσεων που απαιτούνται εύλογες προσαρμογές, καθώς και, όπως ήδη προαναφέρθηκε, η παροχή στους εργοδότες ευκαιριών επιχορήγησης προκειμένου να μην μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη δικαιολογία της δυσανάλογης επιβάρυνσης. Από την παροχή εύλογων προσαρμογών πρέπει να μπορούν να ωφεληθούν όλοι οι εργαζόμενοι με αναπηρία, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που απέκτησαν αναπηρία κατά τη διάρκεια του εργασιακού βίου (π.χ. μέσω της τοποθέτησής σε διαφορετική θέση εργασίας, παρόμοιας κατηγορίας, στην ίδια υπηρεσία, Οργανισμό ή επιχείρηση).

β) στην εφαρμογή θετικών μέτρων δράσης (βλ. παρ. 1, εδάφια ε, ζ, η, κ).

---

¹⁷² Τα μέτρα που αναφέρονται βασίστηκαν στο κείμενο του «*International Disability Alliance CRPD Forum*» με τίτλο «*International Disability Alliance's Forum for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities - Contribution to the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights' thematic study to enhance awareness and understanding of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, focusing on legal measures key for the ratification and effective implementation of the Convention*». Geneva, 2008.

Πέραν της θέσπισης νομοθεσίας καταπολέμησης των διακρίσεων, πρέπει να εφαρμοστεί σειρά θετικών μέτρων δράσης με τα οποία θα πρέπει να παρέχονται οικονομικά κίνητρα στους εργοδότες που προσλαμβάνουν άτομα με αναπηρία (π.χ. φοροαπαλλαγές, επιδότηση ασφαλιστικών εισφορών), να προωθείται η εφαρμογή εκστρατειών ευαισθητοποίησης για τις δυνατότητες των ατόμων με αναπηρία, να προστατεύονται τα άτομα με αναπηρία από τις απολύσεις, να προωθείται η επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με αναπηρία και η επιστροφή τους στην εργασία σε περίπτωση απόκτησης αναπηρίας κατά τη διάρκεια του εργασιακού βίου, να παρέχεται υποστήριξη για την εξεύρεση και απόκτηση εργασίας.

γ) στην ένταξη της διάστασης της αναπηρίας σε γενικά προγράμματα και υπηρεσίες που προωθούν την απασχόληση (βλ. παρ. 1, εδάφια δ, στ, ι).

Πρέπει να προβλέπεται η ένταξη της διάστασης της αναπηρίας στα γενικά προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού, στις υπηρεσίες διορισμού (π.χ. Ο.Α.Ε.Δ., Α.Σ.Ε.Π.) και προώθησης της απασχόλησης (Δημόσιες Υπηρεσίες Απασχόλησης, Γραφεία Διασύνδεσης/Σταδιοδρομίας Πανεπιστημίων κ.ά.), στην επαγγελματική και συνεχιζόμενη κατάρτιση και δια βίου εκπαίδευση, στα γενικά προγράμματα ενίσχυσης της αυτο-απασχόλησης, της επιχειρηματικής δραστηριότητας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, στα γενικά προγράμματα απόκτησης εργασιακής εμπειρίας (π.χ. stage) κ.λπ.

δ) στην άρση του ασυμβίβαστου μεταξύ εργασίας και επιδομάτων αναπηρίας

Πρέπει να καταργηθεί το άδικο μέτρο - που μόνο ως τιμωρία μπορεί να εκληφθεί - της διακοπής των επιδομάτων αναπηρίας όταν τα άτομα με αναπηρία εργάζονται, διότι λειτουργεί ως αντικίνητρο για την ένταξή τους στην εργασία.

5.2.2 Ευρωπαϊκό επίπεδο

Η Οδηγία για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία¹⁷³

Σκοπός της Οδηγίας 2000/78/Εκ του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 2000 «για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία», η οποία ενσωματώθηκε σχεδόν αυτούσια στην εθνική νομοθεσία με τον ν.3304/2005, «είναι η θέσπιση γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στο τομέα της απασχόλησης και της εργασίας προκειμένου να εφαρμοστεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη» (Άρθρο 1).

Η Οδηγία, για πρώτη φορά, απαγορεύει τις διακρίσεις στον τομέα της απασχόλησης για τους ίδιους λόγους στους οποίους αναφέρεται το Άρθρο 13 της Συνθήκης του Άμστερνταμ, με εξαίρεση το φύλο που προστατεύεται από άλλες Οδηγίες, προχωρώντας ένα βήμα μπροστά από αυτό το άρθρο και επιβάλλοντας κυρώσεις.

Στο Άρθρο 13 δεν διευκρινίζονταν πλήρως το εύρος της διάκρισης στον τομέα της απασχόλησης και ως εκ τούτου το εν λόγω άρθρο στα περισσότερα κράτη μέλη ερμηνεύονταν ότι αφορά αποκλειστικά σε εκείνες τις καταστάσεις που ένα άτομο απορρίπτεται λόγω της αναπηρίας του από μια θέση εργασίας (άμεση διάκριση).

Τα θετικά στοιχεία της Οδηγίας είναι ότι:

- Απαγορεύει τόσο την άμεση όσο και την έμμεση διάκριση, προσδιορίζοντας με σαφή τρόπο το περιεχόμενό τους (Άρθρο 2, παρ. 1,2).

¹⁷³ Βλ. 3^η Θεματική Ενότητα: «Νομοθεσία και Άτομα με Αναπηρία», υποενότητα 3.2.3.

- Αντιμετωπίζει την παρενόχληση ως είδος διάκρισης (Άρθρο 2. παρ. 3).
- Αναγνωρίζει ότι η εντολή για διακριτική μεταχείριση συνιστά διάκριση και ως εκ τούτου την απαγορεύει.
- Το πεδίο εφαρμογής της είναι ευρύ, καθόσον αφορά:
  - Τον δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό τομέα (Άρθρο 3, παρ. 1).
  - Στους όρους πρόσβασης στη απασχόληση, την αυτο-απασχόληση και την εργασία, συμπεριλαμβανομένων των κριτηρίων επιλογής και των όρων πρόσληψης, ανεξάρτητα από κλάδο δραστηριότητας και σε όλα τα επίπεδα της επαγγελματικής ιεραρχίας, συμπεριλαμβανομένων των προαγωγών (Άρθρο 3, παρ. 1).
  - Στην πρόσβαση σε όλα τα είδη και όλα τα επίπεδα επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής κατάρτισης, επιμόρφωσης και επαγγελματικού αναπροσανατολισμού, συμπεριλαμβανομένης της απόκτησης πρακτικής επαγγελματικής πείρας (Άρθρο 3, παρ. 1).
  - Στις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών (Άρθρο 3, παρ. 1).
  - Στην ιδιότητα του μέλους και τη συμμετοχή σε μια οργάνωση εργαζομένων ή εργοδοτών ή σε οποιαδήποτε οργάνωση τα μέλη της οποίας ασκούν ένα συγκεκριμένο επάγγελμα, συμπεριλαμβανομένων των πλεονεκτημάτων που χορηγούνται από τέτοιες οργανώσεις (Άρθρο 3, παρ. 1).
- Θέτει την ευθύνη για την απόδειξη της μη παραβίασης της αρχής της ίσης μεταχείρισης στον εναγόμενο (Άρθρο 10).
- Δεν θεωρεί ως άνιση μεταχείριση τη θέσπιση ειδικών μέτρων για άτομα που υφίστανται διάκριση λόγω θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού (Άρθρο 7, παρ.2).
- Προβλέπει την εφαρμογή εύλογων προσαρμογών προκειμένου τα άτομα με αναπηρία να έχουν πρόσβαση σε θέσεις εργασίας, να ασκούν ή να προάγονται στα επαγγέλματά τους ή να τους παρέχεται εκπαίδευση. Προϋπόθεση για την εφαρμογή των εύλογων προσαρμογών είναι να μη δημιουργείται δυσανάλογη επιβάρυνση στον εργοδότη. Όπως όμως διευκρινίζεται, η επιβάρυνση δεν είναι δυσανάλογη όταν αντισταθμίζεται επαρκώς με μέτρα λαμβανόμενα στο πλαίσιο της πολιτικής ενός κράτους μέλους υπέρ των ατόμων με ειδικές ανάγκες (Άρθρο 5).
- Προβλέπει κυρώσεις εκ μέρους των κρατών μελών (Άρθρο 17).

Το έλλειμμα της Οδηγίας είναι ότι:

Καθιερώνει την αρχή της ίσης μεταχείρισης μόνο στον τομέα της απασχόλησης και την εργασία και δεν διαπερνά όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής στους οποίους τα άτομα με αναπηρία υφίστανται διάκριση και αντιμετωπίζουν εμπόδια, (π.χ. εμπόδια στην εκπαίδευση, στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς).

5.2.3 Εθνικό επίπεδο

Το εθνικό σύστημα ποσόστωσης

Ο ν.2643/1998, μέσω του οποίου θεσπίζεται σύστημα ποσόστωσης για την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία στον στενό δημόσιο (Άρθρο 2) και στον ιδιωτικό και ευρύτερο δημόσιο τομέα (Άρθρο 3) στη βάση του Άρθρου 22 παρ. 1. και του Άρθρου 21 παρ. 6 του Συντάγματος, αποτελεί το βασικό νομοθετικό κείμενο που προστατεύει το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία για πρόσβαση στην απασχόληση και ενσωμάτωσή τους στον εργασιακό χώρο ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας.

Με αυτόν προστατεύονται τα άτομα με αναπηρία (άμεση προστασία) και οι συγγενείς α' βαθμού (έμ-

μεση προστασία), οι πολύτεκνες οικογένειες, οι αγωνιστές της εθνικής αντίστασης και τα τέκνα τους, οι ανάπηροι και οι τραυματίες πολέμου καθώς και τα τέκνα και ο επιζών σύζυγος αυτών που φονεύθηκαν ή εξαφανίστηκαν κατά τα πολεμικά γεγονότα της Κύπρου των ετών 1964 - 1967 και 1974.

Ειδικά όσον αφορά στο άτομα με αναπηρία, ο νόμος παρέχει προστασία: α) σε άτομα με αναπηρία με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 50% (άμεση προστασία) και β) σε όσους έχουν τέκνο ή αδελφό ή σύζυγο με ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω (έμμεση προστασία). Με το Άρθρο 31 του ν.2956/01 (Αρ. ΦΕΚ 258 Α'/06.11.2001) προβλέπεται ότι όσοι έχουν τέκνο, αδελφό ή σύζυγο με νοητική αναπηρία ή αυτισμό και ανίκανους προς εργασία, το ελάχιστο απαιτούμενο ποσοστό αναπηρίας μειώνεται από 67% (που απαιτείται για όλες τις υπόλοιπες παθήσεις) σε 50%.

Ο Ο.Α.Ε.Δ. είναι ο αρμόδιος φορέας για την έκδοση των προκηρύξεων του νόμου, τη μοριοδότηση και την τοποθέτηση, ενώ η Διεύθυνση Κοινωνικής Προστασίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας έχει την ευθύνη συντονισμού όλων των διαδικασιών. Ο διορισμός και οι προσλήψεις των προστατευόμενων προσώπων του ν.2643/1998 γίνεται μέσω γενικών και ειδικών προκηρύξεων, που εκδίδονται σε ετήσια βάση και προκαθορισμένες ημερομηνίες.

Οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν οι δικαιούχοι είναι ο εξής:

- Να είναι εγγεγραμμένοι στα μητρώα ανέργων ατόμων με αναπηρία του Ο.Α.Ε.Δ στην περίπτωση των θέσεων στον ιδιωτικό και ευρύτερο δημόσιο τομέα (Άρθρο 3).
- Να μην παίρνουν σύνταξη από το Δημόσιο ή οποιοδήποτε ασφαλιστικό Οργανισμό κύριας ή επικουρικής ασφάλισης αθροιστικά μεγαλύτερη από το κατώτατο όριο σύνταξης γήρατος που καταβάλλει κάθε φορά το ΙΚΑ. Ειδικά οι παραπληγικοί - τετραπληγικοί, ημιπληγικοί, κωφοί και τυφλοί αποκλείονται εφόσον λαμβάνουν το διπλάσιο της σύνταξης αυτής.
- Να μην έχουν αποκατασταθεί με τις διατάξεις του ν.1487/1950 (ΦΕΚ 179/Α') «περί προστασίας και αποκατάστασης των αναπήρων πολέμου οπλιτών και θυμάτων πολέμου».
- Να μην έχουν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα.
- Να μην έχει επωφεληθεί των προνομίων του νόμου άλλος δικαιούχος της ίδιας οικογένειας.
- Να μην μικρότεροι από 21 ετών και μεγαλύτεροι από 45.

Οι υπόχρεοι φορείς είναι:

1. Σύμφωνα με το Άρθρο 3, οι φορείς του στενού δημόσιου τομέα, δηλαδή οι δημόσιες υπηρεσίες, τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και οι ΟΤΑ κάθε βαθμίδας. Το ποσοστό 5% του συνόλου των θέσεων που προκηρύσσουν πανελλαδικά αυτοί οι φορείς για όλες τις προστατευόμενες από τον νόμο ομάδες κατανέμεται ως εξής στα άτομα με αναπηρία: α) 3/8 στα άτομα με αναπηρία με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 50% (άμεση προστασία) και β) 1/8 σε όσους έχουν τέκνο ή αδελφό ή σύζυγο με ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω (έμμεση προστασία). Το υπόλοιπο ποσοστό κατανέμεται στις υπόλοιπες ομάδες που προστατεύονται από τον νόμο (πολύτεκνες οικογένειες, αγωνιστές εθνικής αντίστασης και τα τέκνα τους).
2. Σύμφωνα με το Άρθρο 2, οι φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα που είναι οι εξής: α) οι δημόσιες επιχειρήσεις και οι δημόσιοι Οργανισμοί, β) τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, που ανήκουν στο κράτος ή επιχορηγούνται τακτικά από κρατικούς πόρους κατά τουλάχιστον 50% του ετήσιου προϋπολογισμού τους ή στα οποία το κράτος κατέχει τουλάχιστον το 51% του μετοχικού κεφαλαίου και γ) τα νομικά πρόσωπα τα οποία ανήκουν ή στα νομικά πρόσωπα που αναφέρονται στις δύο προηγούμενες περιπτώσεις ή στα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή στους Οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης κάθε βαθμίδας ή στην Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων ή στις

τοπικές ενώσεις δήμων και κοινοτήτων, είτε επιχορηγούνται από τους φορείς αυτούς - τακτικώς κατά τουλάχιστον 50% του ετήσιου προϋπολογισμού τους σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις ή τα οικεία καταστατικά - είτε έχουν μετοχικό κεφάλαιο, τουλάχιστον το 51% του οποίου κατέχουν οι παραπάνω φορείς (περίπτωση 8, Άρθρο 2). Η ποσόστωση σε αυτούς τους φορείς ανέρχεται: α) για τα ίδια τα άτομα με αναπηρία (άμεση προστασία) στο 3% και β) για τους συγγενείς τους (έμμεση προστασία) στο 1% του ποσοστού 8% που προορίζεται για όλες τις προστατευόμενες από τον Νόμο ομάδες. Από την υποχρέωση αυτή εξαιρούνται οι επιχειρήσεις που εμφανίζουν στους ισολογισμούς τους αρνητικό αποτέλεσμα (ζημία) στις αμέσως δύο προηγούμενες από το έτος προκήρυξης χρήσεις (περίπτωση α της παρ. 1 του Άρθρου 2).

3. Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις, ελληνικές ή ξένες, που λειτουργούν στην Ελλάδα με οποιαδήποτε μορφή, καθώς και οι θυγατρικές τους εταιρίες (ιδιωτικός τομέας) που απασχολούν προσωπικό πάνω από πενήντα άτομα. Η ποσόστωση σε αυτούς τους φορείς ανέρχεται: α) για τα ίδια τα άτομα με αναπηρία (άμεση προστασία) στο 2% και β) για τους συγγενείς τους (έμμεση προστασία) στο 1% του ποσοστού 8% που προορίζεται για όλες τις προστατευόμενες από τον νόμο ομάδες. Από την υποχρέωση αυτή εξαιρούνται οι προαναφερθέντες φορείς που εμφανίζουν στους ισολογισμούς τους αρνητικό αποτέλεσμα στις δύο αμέσως προηγούμενες από το έτος προκήρυξης χρήσεις (περίπτωση α, παρ. 1, Άρθρου 2).

Επιπρόσθετα:

- οι φορείς του ευρύτερου δημοσίου τομέα της παρ. 8 του Άρθρου 2, υποχρεούνται να προσλαμβάνουν δικηγόρους σε ποσοστό 8% επί του συνολικού αριθμού των δικηγόρων που απασχολούνται στη νομική τους υπηρεσία.
- οι Οργανισμοί κοινής ωφέλειας, οι τράπεζες και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου του Άρθρου 3, καθώς επίσης και οι δημόσιες υπηρεσίες, τα Ν.Π.Δ.Δ. και οι Ο.Τ.Α. κάθε βαθμίδας, υποχρεούνται, πέραν των προστατευόμενων προσώπων που προσλαμβάνουν, να διορίζουν ή να προσλαμβάνουν: α) στο 80% των κενών θέσεων τηλεφωνητών οικιακών τηλεφωνικών κέντρων, τυφλούς, πτυχιούχους των σχολών εκπαίδευσης τυφλών τηλεφωνητών που υπάγονται στην εποπτεία των Υπουργείων Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, β) στο 1/5 των κενών θέσεων κλητήρων, νυχτοφυλάκων, καθαριστών - καθαριστριών, θυρωρών, κηπουρών και τραπεζοκόμων, θύματα πολέμου, πέραν των άλλων, και αναπήρους πολεμικής ή ειρηνικής περιόδου και τέκνα αναπήρων και θυμάτων πολέμου, εφόσον κατοικούν στην περιφέρεια του πρωτοδικείου όπου διορίζονται ή προσλαμβάνονται και είναι ικανοί να εκτελέσουν την εργασία που τους ανατίθεται (παρ.5, Άρθρο 2).

Σε μία προσπάθεια εκλογίκευσης του συστήματος ποσόστωσης και διαφύλαξης της αντικειμενικότητάς του, με τον ν.2643/1998 λαμβάνεται πρόνοια για την προμολόγηση των προσόντων που συνδέονται με τις γνώσεις και την καθιέρωση του συστήματος μοριοδότησης των κοινωνικών κριτηρίων, όπως είναι η οικογενειακή και η οικονομική κατάσταση. Πιο συγκεκριμένα τα κριτήρια αυτά είναι τα εξής: α) η ηλικία, β) τα τυπικά προσόντα (τίτλοι σπουδών), γ) το ποσοστό αναπηρίας, δ) η οικογενειακή κατάσταση και ε) η οικονομική κατάσταση (παρ 1, Άρθρο 4).

Για τη διαφύλαξη της αντικειμενικότητας των διαδικασιών εξέτασης των αιτήσεων των ενδιαφερομένων και της μοριοδότησης των ουσιαστικών, τυπικών και κοινωνικών κριτηρίων, έχουν συσταθεί και λειτουργούν:

- Οι πρωτοβάθμιες επιτροπές, γνωστές ως οι επιτροπές του Άρθρου 9, για την εξέταση των υποβαλλόμενων ενδικοφανών προσφυγών από μέρους των εργοδοτών, στις οποίες συμμετέχουν και εκπρόσωποι των αντιπροσωπευτικών τους φορέων, μεταξύ των οποίων και εκπρόσωποι του εθνικού αναπηρικού κινήματος στην περίπτωση των τοποθετούμενων ατόμων με αναπηρία.

- Οι δευτεροβάθμιες επιτροπές, για την εξέταση των υποβαλλόμενων ενδικοφανών προσφυγών από μέρους των τοποθετούμενων, στις οποίες επίσης συμμετέχουν και εκπρόσωποι των αντιπροσωπευτικών τους φορέων, μεταξύ των οποίων και εκπρόσωποι του εθνικού αναπηρικού κινήματος στην περίπτωση των τοποθετούμενων ατόμων με αναπηρία.

Οι παραλείψεις και οι αδυναμίες που εντοπίστηκαν κατά την εφαρμογή του νόμου από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς οδήγησαν στη σύσταση Κεντρικής Επιτροπής, στην οποία συμμετέχουν και πάλι εκπρόσωποι των αντιπροσωπευτικών φορέων των προστατευόμενων από τον νόμο κατηγοριών, συμπεριλαμβανομένων και εκπροσώπων του εθνικού αναπηρικού κινήματος.

Οι κυρώσεις που προβλέπονται για τους εργοδότες όταν δεν εφαρμόζουν τον νόμο είναι: α) πρόστιμο ίσο με έξι κατώτατους μηνιαίους μισθούς ιδιωτικού υπάλληλου, σύμφωνα με τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις των εθνικών γενικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας για άρνηση πρόσληψης των προστατευόμενων προσώπων, β) πρόστιμο ίσο με τις αποδοχές που δικαιούται ο τοποθετούμενος για κάθε ημέρα καθυστέρησης της πρόσληψής του, εφόσον εμφανίστηκε στον υπόχρεο εργοδότη.

Τέλος, η παρεχόμενη κοινωνική προστασία ενισχύεται από τα ακόλουθα μέτρα:

- απονομή ηθικών αμοιβών στις επιχειρήσεις που δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την απασχόληση των προσώπων που προστατεύονται από τον νόμο,
- καταβολή μέρους των δαπανών που απαιτείται για την επαγγελματική κατάρτιση των προσώπων που προστατεύει ο νόμος ή την εργονομική διευθέτηση (εύλογες προσαρμογές) της θέσης εργασίας,
- επαύξηση της κανονικής άδειας των τοποθετούμενων κατά έξι εργάσιμες ημέρες.

Η αρχή της ίσης μεταχείρισης στην απασχόληση και την εργασία

Με τον ν.3304/2005 ενσωματώθηκαν στην εθνική νομοθεσία οι Οδηγίες:

- 2000/78 Εκ του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 2000 «για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία», ανεξαρτήτως θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.
- 2000/43 Εκ του Συμβουλίου της 29^{ης} Ιουνίου 2000 «Περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής», στην οποία όμως δεν θα αναφερόμαστε καθόλου διότι οι διατάξεις της δεν αφορούν στα άτομα με αναπηρία.

Η σπουδαιότητα του ν.3304/2005 έγκειται στο γεγονός, ότι συμπλήρωσε νομοθετικά ένα μεγάλο κενό στην εγχώρια νομοταξία αναφορικά με τη διάκριση που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία στον τομέα της απασχόλησης. Το κενό αυτό ήταν διττής φύσης: α) η απουσία ρυθμίσεων με ολοκληρωμένες διατάξεις που να έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα και να γεννούν αγωγίμες αξιώσεις. Η αδυναμία αυτή γίνονταν προσπάθεια να καλυφθεί με προσφυγή σε συναφείς συνταγματικές ρυθμίσεις, προβλέψεις διεθνών κειμένων - όχι πάντοτε δεσμευτικές - και διάσπαρτες διατάξεις, β) η απουσία - πέραν της δικαστικής - εναλλακτικών διαδικασιών, οδών και εργαλείων (π.χ. Συνήγορος του Πολίτη), οι οποίες θα μπορούσαν να αποक्रούσουν αποτελεσματικά περιπτώσεις διάκρισης. Είναι γνωστό ότι η δικαστική εμπλοκή είναι χρονοβόρα, δαπανηρή και διαδικαστικά πολύπλοκη για τον μέσο πολίτη, πόσο μάλλον για τα άτομα με αναπηρία που βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση!

Επίσης, θετικό στοιχείο είναι ότι μέσω του Άρθρου 10 («Εύλογες προσαρμογές για τα άτομα με αναπηρία») συνδέθηκε το ζήτημα των εύλογων προσαρμογών με το ζήτημα της καταπολέμησης των διακρίσεων και με το ανθρωπινό δικαίωμά τους για ισότιμη μεταχείριση στην εργασία και την απασχόληση.

Ο νόμος μπορεί να φανεί εξαιρετικά χρήσιμος σε εργαζόμενους με αναπηρία που τοποθετήθηκαν σε θέσεις εργασίας μέσω του ν.2643/1998, καθότι πολλές από τις διατάξεις του, μεταξύ των οποίων και αυτή των εύλογων προσαρμογών, μπορούν να εφαρμοστούν σωρευτικά προς όφελός τους με αυτές του ν.2643/1998.

Σκοπός του ν.3304/2005 είναι η θέσπιση γενικού ρυθμιστικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων που υφίστανται στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, μεταξύ άλλων, και τα άτομα με αναπηρία ώστε να διασφαλίζεται η αρχή της ίσης μεταχείρισης. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού ο νόμος απαγορεύει:

- α) την **άμεση διάκριση** (Άρθρο 7), η οποία συντρέχει όταν ένα άτομο εξαιτίας της αναπηρίας του υφίσταται λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση σε σχέση με άλλο άτομο σε ανάλογη κατάσταση.

Παράδειγμα: Ο υπεύθυνος προσωπικού μιας εταιρίας ανακοινώνει σε άτομο με αναπηρία ότι δεν το προσέλαβε εξαιτίας της αναπηρίας του.

Το πρόβλημα εξακρίβωσης του κατά πόσο συντρέχει άμεση διάκριση έγκειται στο ότι λόγω του ότι απαιτείται η σύγκριση με άλλο πρόσωπο σε ανάλογη κατάσταση, δεν είναι πάντοτε δυνατόν να προσδιοριστεί το ορθό συγκριτικό πρότυπο. Χρειάζεται να εντοπιστεί κάποιος του οποίου η κατάσταση να συγκριθεί με εκείνη του προσώπου που ισχυρίζεται ότι έπεσε θύμα διάκρισης. Μπορεί να γίνει σύγκριση μόνο εάν τα εν λόγω πρόσωπα βρίσκονται στις ίδιες ή παρόμοιες καταστάσεις. Μερικές φορές μπορεί να είναι δύσκολο να βρεθεί πραγματικά συγκριτικό πρότυπο, οπότε μπορεί να υποβληθούν επιχειρήματα για ένα υποθετικό πρότυπο (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2008: 86).

- β) την **έμμεση διάκριση** (Άρθρο 7), η οποία συντρέχει όταν μια φαινομενικά ουδέτερη διάταξη ή πρακτική μπορεί να θέσει άτομα συγκεκριμένων κατηγοριών αναπηρίας σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με άλλα άτομα.

Παράδειγμα: Εργοδότης ζητά να προσλάβει νέους υπαλλήλους. Βασική απαίτησή είναι οι υποψήφιοι να διαθέτουν δίπλωμα οδήγησης. Το κριτήριο αναμφισβήτητα θέτει τα τυφλά και επιληπτικά άτομα σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό, καθότι σε αυτές τις κατηγορίες αναπηρίας δεν χορηγείται δίπλωμα οδήγησης. Εάν το δίπλωμα που ζητά ο εργοδότης είναι απαραίτητο για την άσκηση των καθηκόντων των εργαζομένων που θα προσλάβει, τότε δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι κάνει έμμεση διάκριση απέναντι στα τυφλά και επιληπτικά άτομα.

Ο ορισμός αυτός επιτρέπει τη δυνατότητα ανάληψης δράσης κατά το αρχικό στάδιο που λαμβάνει χώρα η διάκριση, ειδικότερα για να αμφισβητήσει μια διάταξη, κριτήριο ή πρακτική προτού καν να εφαρμοστεί, και να καταδικάσει προληπτικά ύποπτες πρακτικές ή προϋποθέσεις. Επομένως, μπορούν να ακυρωθούν διατάξεις που εμφανώς οδηγούν σε διάκριση, χωρίς να πρέπει πρώτα να εφαρμοστούν σε συγκεκριμένη περίπτωση. Επιπρόσθετα, ο ορισμός αυτός δεν απαιτεί τη χρήση στατιστικών στοιχείων για να αποδειχθεί ότι η προστατευόμενη ομάδα επηρεάζεται αρνητικά δυσανάλογα σε σχέση με άλλες ομάδες στις οποίες έχει επιπτώσεις η συγκεκριμένη εξ' όψεως ουδέτερη πρακτική. Αυτό που είναι απαραίτητο να αποδειχθεί, είναι ότι υπάρχει μειονεκτική μεταχείριση στα συγκεκριμένα άτομα (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2008: 86-87).

Αξίζει να επισημανθεί, ότι δεν συντρέχει έμμεση διάκριση στην περίπτωση που μία μη «ουδέτερη» διάταξη, κριτήριο ή πρακτική δικαιολογείται από μια εύλογη αιτία.

Παράδειγμα: Η συμπερίληψη του διπλώματος οδήγησης στα κριτήρια επιλογής για την πρόσληψη ενός υπαλλήλου σε μία θέση εργασίας (π.χ. οδηγού λεωφορείου), ακόμη κι αν αποκλείει κά-

ποιες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία στις οποίες δεν χορηγείται δίπλωμα οδήγησης, δεν συνιστά έμμεση διάκριση, εφόσον θεωρείται απαραίτητο και ουσιαστικό προσόν για την εκτέλεση της συγκεκριμένης εργασίας.

- γ) την **παρενόχληση** (Άρθρο 2), που συντρέχει όταν κάποιος συμπεριφέρεται με αρνητικό τρόπο σε ένα άτομο με αναπηρία, λόγω αυτής καθ' αυτής της αναπηρίας, έχοντας ως σκοπό ή αποτέλεσμα την προσβολή της αξιοπρέπειάς και τη δημιουργία εκφοβιστικού, εχθρικού, εξευτελιστικού, ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος.

Παράδειγμα: Συνάδελφοι άτομοι με αναπηρία καθημερινά το κατηγορούν, άνευ λόγου και αιτίας, ότι δεν κάνει σωστά τη δουλειά του, πως κάνει λάθη, ότι δεν μπορεί να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του λόγω της αναπηρίας ή ακόμη και πως τρομάζουν στη θέα της αναπηρίας και δεν μπορούν να συγκεντρωθούν και να εργαστούν.

- δ) την **εντολή για εφαρμογή διακριτικής μεταχείρισης** (Άρθρο 2).

Παράδειγμα: Ο Πρόεδρος μιας εταιρίας ζητά από τη Διεύθυνση Προσωπικού να μην προχωρήσει στην πρόσληψη ατόμων με αναπηρία που έχουν υποβάλλει αίτηση για τις θέσεις εργασίας που η εταιρία έχει δημοσιοποιήσει στον τύπο.

Αξίζει να επισημανθεί ότι οι ορισμοί της άμεσης διάκρισης, της παρενόχλησης και της εφαρμογής διακριτικής μεταχείρισης, είναι ευρύτεροι. Δεν περιορίζουν την προστασία αποκλειστικά στα πρόσωπα που φέρνουν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αλλά την επεκτείνουν και στα πρόσωπα που υφίστανται διακριτική μεταχείριση λόγω ενός συνδέσμου τους με άλλο πρόσωπο. Βάσει της νομολογίας, η νομοθεσία στις Η.Π.Α. προστατεύει άτομα, με ή χωρίς αναπηρία, που έχουν υποστεί διάκριση λόγω της γνωστής σχέσης τους με ένα άτομο με αναπηρία. Η προστασία αυτή δεν περιορίζεται μόνο στα άτομα που έχουν συγγενικό δεσμό με κάποιο άτομο με αναπηρία, αλλά περιλαμβάνει και επαγγελματικές ή κοινωνικές σχέσεις. Για να στηρίξει αυτή την κατηγορία ο ενάγων πρέπει πρώτα να αποδείξει ότι είχε τα προσόντα για τη δουλειά ή υπηρεσία που ζήτησε και δεύτερον ότι είχε συγγενική ή άλλη σχέση με ένα άτομο με αναπηρία ήδη υπάρχουσα ή που υπήρξε στο παρελθόν ή ότι θεωρούνταν ότι είχε μια αναπηρία, και ότι ένας υπαρκτός αριθμός ατόμων γνώριζε αυτήν την αναπηρία. Ωστόσο, τα άτομα που σχετίζονται με κάποιο άτομο με αναπηρία δεν δικαιούνται εύλογες προσαρμογές στην εργασία τους. Η άποψη ότι η διάκριση λόγω συνδέσμου καλύπτεται σε ορισμένες περιπτώσεις από τις Οδηγίες 2000/78 και 2000/43 έχει υιοθετηθεί και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στην Ετήσια Αναφορά του 2005 για την ισότητα και μη διάκριση αναφέρεται ότι οι δύο Οδηγίες σκοπεύουν να «...προστατέψουν όλους στην περιφέρεια της ΕΕ κατά των διακρίσεων λόγω της φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής τους, τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις τους, την ηλικία τους, τον γενετήσιο προσανατολισμό τους ή οποιαδήποτε αναπηρία μπορεί να έχουν...Αυτό ισχύει εξάλλου και για οποιονδήποτε υφίσταται διακριτική μεταχείριση επειδή συνδέεται με ένα πρόσωπο συγκεκριμένης φυλής, θρησκείας, γενετήσιου προσανατολισμού κ.λπ.» (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2008: 88).

Παράδειγμα: Ένας εργοδότης αρνείται να προσλάβει υποψήφια που έχει τα απαραίτητα προσόντα για τη συγκεκριμένη θέση εργασίας, επειδή είναι μητέρα παιδιού με αναπηρία, θεωρώντας ότι είναι πολύ πιθανό να απουσιάζει από την εργασία για να φροντίζει το παιδί της.

Πεδίο εφαρμογής του νόμου αποτελεί ο τομέας της απασχόλησης και εργασίας, ο οποίος όμως ορίζεται με έναν ευρύ τρόπο, περιλαμβάνοντας τους όρους πρόσβασης στην εργασία και στην απασχόληση (συμπεριλαμβανομένων των κριτηρίων επιλογής, των όρων πρόσληψης και των όρων υπηρεσιακής και επαγγελματικής εξέλιξης), τους όρους και τις συνθήκες εργασίας (συμπεριλαμβανομένων των

απολύσεων και των αμοιβών), την πρόσβαση σε όλα τα είδη και όλα τα επίπεδα του επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής κατάρτισης, επιμόρφωσης και επαγγελματικού αναπροσανατολισμού, την απόκτηση πρακτικής επαγγελματικής εμπειρίας και τη συνδικαλιστική δράση.¹⁷⁴

Σχετικά με την επαγγελματική κατάρτιση και επιμόρφωση, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Gravier v City of Liege C-239/83, Barra v Belgium and City Liege C-309/85, Blaizot v University of Liege C-24/86), ο ορισμός είναι πολύ ευρύς και καλύπτει σχεδόν όλη τη μετασχολική εκπαίδευση, πανεπιστημιακή, τεχνικά ινστιτούτα, όπως επίσης και παραδοσιακές μορφές επιμόρφωσης, όπως πρακτικής άσκησης, εκτός από εκείνη την εκπαίδευση που αποσκοπεί στην παροχή γενικών γνώσεων και όχι στην προετοιμασία για κάποιο επάγγελμα (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2008: 84).

Επιπρόσθετα, δεν ορίζεται ρητά από τον νόμο κατά πόσο οι χώροι προστατευμένης εργασίας καλύπτονται από τις διατάξεις του και δεν υπάρχει και σχετική νομολογία από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Σε κάποια κράτη - μέλη κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2000/78 στην εθνική νομοθεσία συμπεριέλαβαν και αυτούς τους χώρους (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2008: 84).

Στον νόμο διευκρινίζεται ότι η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εφαρμόζεται στις πάσης φύσεως παροχές που προσφέρουν τα δημόσια συστήματα, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης ή πρόνοιας (Άρθρο 3, παρ. 3) και επιπρόσθετα πως οι διατάξεις του δεν εφαρμόζονται στις ένοπλες δυνάμεις και τα σώματα ασφαλείας, καθόσον αφορά σε διαφορετική μεταχείριση λόγω αναπηρίας σχετικής με την υπηρεσία (Άρθρο 8, παρ. 4).

Η διαφορετική μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση όταν βασίζεται σε αυτό που ο νόμος ονομάζει «επαγγελματικές απαιτήσεις» (Άρθρο 9, παρ 1).

Παράδειγμα: Όταν για την πρόσληψη σε συγκεκριμένη θέση εργασίας (π.χ. παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης), απαραίτητη προϋπόθεση είναι ο νέος υπάλληλος να έχει συγκεκριμένη αναπηρία, η μη πρόσληψη ατόμων με διαφορετική αναπηρία ή χωρίς αναπηρία δεν συνιστά διάκριση. Παρομοίως, όταν για κάποια θέση εργασίας απαιτείται το άτομο που θα απασχοληθεί να διαθέτει συγκεκριμένες σωματικές και διανοητικές ικανότητες, δεν συνιστά διάκριση η απόρριψη εκείνων των υποψηφίων που εξαιτίας της αναπηρίας τους δεν διαθέτουν αυτές τις ικανότητες.

Επιπρόσθετα, η λήψη ή η διατήρηση υφιστάμενων θετικών μέτρων δράσης προς όφελος των ατόμων με αναπηρία δεν συνιστά διάκριση σε βάρος των ατόμων χωρίς αναπηρία (Άρθρο 12, παρ. 1), το οποίο συνάδει με την επιταγή του Άρθρου 116 παρ.2 του Συντάγματος, στην οποία έχουμε ήδη αναφερθεί. Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται στο Άρθρο 12 παρ.2. του ν.3304/2005, «δεν συνιστά διάκριση όσον αφορά στα άτομα με αναπηρία, η θέσπιση ή η διατήρηση διατάξεων που αφορούν στην προστασία της υγείας και της ασφάλειας στο χώρο εργασίας ή μέτρων που αποβλέπουν στη δημιουργία ή τη διατήρηση προϋποθέσεων ή διευκολύνσεων για τη διαφύλαξη ή την ενθάρρυνση της ένταξής τους στην απασχόληση και την εργασία».

Παράδειγμα: Οι υποχρεωτικές τοποθετήσεις ατόμων με αναπηρία σε θέσεις εργασίας μέσω ενός συστήματος ποσόστωσης (π.χ. ν.2643/1998) ως μέτρο θετικής δράσης, δεν απαγορεύονται από τον ν.3304/2005.

Σύμφωνα με το Άρθρο 10, η υποχρέωση εφαρμογής εύλογων προσαρμογών αφορά στη δυνατότητα

---

¹⁷⁴ Περιπτώσεις διάκρισης λόγω αναπηρίας είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Συνηγόρου του Πολίτη (www.synigoros.gr).

πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε θέσεις εργασίας, στην άσκηση των εργασιακών τους καθηκόντων και στην εξέλιξή τους σ' αυτές, καθώς και στη δυνατότητα συμμετοχής τους στην επαγγελματική κατάρτιση.

Η περίπτωση μη παροχής εύλογων προσαρμογών στους εργαζόμενους με αναπηρία δεν συνιστά διάκριση και δη έμμεση διάκριση, όπως θα ήταν εύλογο. Αντίθετα, για αυτήν την περίπτωση ο νόμος αφιερώνει ξεχωριστή διάταξη (Άρθρο 10). Αυτό συμβαίνει διότι η εύλογη προσαρμογή, ως εξατομικευμένο μέτρο παρέμβασης, δεν δύναται να άρει την έμμεση διάκριση που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία ως ομάδα.

Παράδειγμα: Ένα κτίριο διαθέτει τρεις διαφορετικές εισόδους. Με την εφαρμογή εύλογων προσαρμογών μπορεί μια από αυτές τις εισόδους να καταστεί προσβάσιμη π.χ. σε έναν εργαζόμενο που είναι χρήστης αναπηρικού αμαξιδίου. Τόσο όμως ο συγκεκριμένος εργαζόμενος με αναπηρία όσο και τα άτομα με αναπηρία στο σύνολό τους ως ομάδα δεν θα μπορέσουν να χρησιμοποιήσουν ποτέ τις άλλες δύο εισόδους του κτιρίου και συνεπώς θα εξακολουθήσουν να υφίσταται άνιση μεταχείριση.

Βάσει του Άρθρου 10 «Εύλογες Προσαρμογές για άτομα με αναπηρία» του ν.3304/2005, αλλά και του Άρθρου 2 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, τίθεται περιορισμός αναφορικά με την υποχρέωση εφαρμογής εύλογων προσαρμογών. Στην περίπτωση που οι ενδεχόμενες προσαρμογές επιφέρουν δυσανάλογη επιβάρυνση στον εργοδότη, τότε αυτός έχει το δικαίωμα να μην προχωρήσει στην εφαρμογή τους.

Πολλοί παράγοντες πρέπει να συνεκτιμηθούν προκειμένου να προσδιοριστεί τι θα συνιστούσε δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη που θα δικαιολογούσε τη μη λήψη μέτρων για εύλογες προσαρμογές όπως: η φύση και τα συνολικά έξοδα της απαιτούμενης προσαρμογής, η επίδραση που θα έχει η προσαρμογή στη λειτουργία της επιχείρησης, συμπεριλαμβανομένης της επίδρασης στους άλλους εργαζόμενους για την εκτέλεση των καθηκόντων, οι οικονομικές δυνατότητες της επιχείρησης, το είδος και το μέγεθος αυτής και ο συνολικός αριθμός των εργαζομένων.

Ωστόσο, ένα εργοδότης δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι η οικονομική επιβάρυνση για την παροχή εύλογων προσαρμογών είναι δυσανάλογη, εάν στις περιπτώσεις αυτές παρέχεται στον εργοδότη χρηματοδότηση ή άλλη βοήθεια (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2008: 91). Αξίζει να επισημανθεί, ότι στις περισσότερες περιπτώσεις το κόστος για εύλογες προσαρμογές είναι ιδιαίτερα χαμηλό. Επιπρόσθετα η Πολιτεία συνήθως υλοποιεί προγράμματα επιχορήγησης εργονομικής διευθέτησης του χώρου εργασίας στις ανάγκες των εργαζομένων με αναπηρία. Στην περίπτωση που το κράτος παρέχει επιχορηγήσεις στους εργοδότες για εύλογες προσαρμογές, ο ισχυρισμός της δυσανάλογης επιβάρυνσης είναι ανεδαφικός.

Ο νόμος δεν περιλαμβάνει λίστα με τις ενδεχόμενες εύλογες προσαρμογές, εφόσον αυτές είναι απεριόριστες και εξαρτώνται από την κάθε περίπτωση ξεχωριστά.

Πρέπει να επισημανθεί ότι ο εργαζόμενος με αναπηρία πρέπει να ενημερώσει γραπτώς τον εργοδότη για την αναπηρία του και την ανάγκη εφαρμογής εύλογων προσαρμογών, διότι ο τελευταίος μπορεί πράγματι να μην γνωρίζει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο συγκεκριμένος υπάλληλος, αφετέρου με αυτόν τον τρόπο δύναται να αναιρεθεί οποιοσδήποτε ισχυρισμός του περί άγνοιας του ζητήματος.

Λόγω της δυσκολίας απόδειξης της διάκρισης, στην παρ. 1 του Άρθρου 14 «Βάρος Απόδειξεως» προβλέπεται το εξής: «Όταν ο βλαπτόμενος προβάλλει ότι δεν τηρήθηκε η αρχή της ίσης μεταχείρισης και αποδεικνύει ενώπιον δικαστηρίου ή αρμόδιας διοικητικής αρχής πραγματικά γεγονότα από τα οποία μπορεί να συναχθεί άμεση ή έμμεση διάκριση, το αντίδικο μέρος φέρει το βάρος να αποδείξει στο

δικαστήριο, ή η διοικητική αρχή να θεμελιώσει, ότι δεν συνέτρεξαν περιστάσεις που συνιστούν παραβίαση της αρχής αυτής». Αυτό σημαίνει ότι το θύμα της διάκρισης πρέπει να προβάλλει πραγματικά περιστατικά που τεκμαίρουν την ύπαρξη διάκρισης και πως το βάρος της απόδειξης των περιστατικών της μη συνδρομής άμεσης ή έμμεσης διάκρισης μετατοπίζεται στον εναγόμενο, βλ. και Ε.Σ.Α.μεΑ. 2008: 95.

Αξίζει να επισημανθεί ότι η προστασία του ν.3304/2005:

- παρέχεται ακόμη και στην περίπτωση που η σχέση στο πλαίσιο της οποίας συντελέστηκε η προσβολή έχει λήξει, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι οποιαδήποτε στιγμή το θύμα διάκρισης μπορεί να προσφύγει στη δικαιοσύνη (παρ.2, Άρθρο 13).
- περιλαμβάνει και την απόλυση ή δυσμενή, εν γένει, μεταχείριση προσώπου, η οποία εκδηλώνεται ως αντίμετρο σε καταγγελία ή αίτημα παροχής έννομης προστασίας, για τη διασφάλιση τήρησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης (παρ.2, Άρθρο 13).

Σύμφωνα με την παρ.3. του Άρθρου 13, «*Νομικά πρόσωπα τα οποία έχουν σκοπό τη διασφάλιση της τήρησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως ..αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού μπορούν να αντιπροσωπεύουν τον βλαπτόμενο ενώπιον των δικαστηρίων και να τον εκπροσωπούν ενώπιον οποιασδήποτε διοικητικής αρχής ή διοικητικού οργάνου, εφόσον προηγουμένως παρασχεθεί η συναίνεσή του με συμβολαιογραφικό έγγραφο ή ιδιωτικό έγγραφο, το οποίο θα φέρει θεώρηση του γνησίου της υπογραφής*». Η Ε.Σ.Α.μεΑ. βάσει της παρ. την παρ.8 του Άρθρου 2 του ισχύοντος καταστατικού της μπορεί να συμπαρίσταται στα άτομα με αναπηρία (φυσικά πρόσωπα) σε οποιαδήποτε περίπτωση παραβίασης των ανθρωπίνων και συνταγματικών δικαιωμάτων τους και να τα αντιπροσωπεύει ενώπιον οποιασδήποτε διοικητικής ή δικαστικής αρχής ή οργάνου σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Με τα Άρθρα 16 και 17 του νόμου προβλέπονται ποινικές και διοικητικές κυρώσεις, οι οποίες είναι ιδιαίτερα σημαντικές διότι μ' αυτόν τον τρόπο ποινικοποιείται η παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης.

Στην περίπτωση παραβίασης της αρχής της ίσης μεταχείρισης, στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας (και όχι μόνο):

α) Από δημόσιες υπηρεσίες, δημόσιους Οργανισμούς και επιχειρήσεις του δημόσιου τομέα, τα θύματα διάκρισης μπορούν να απευθυνθούν στον Συνήγορο του Πολίτη.

Η υποβολή της αναφοράς/καταγγελίας μπορεί να γίνει αυτοπροσώπως, ταχυδρομικώς ή και με ηλεκτρονικά μέσα. Στην περίπτωση που υποβληθεί γραπτώς, αυτή γίνεται με την αποστολή μιας απλής αίτησης στην οποία πρέπει να περιλαμβάνονται τα στοιχεία του ατόμου που υποβάλλει την αναφορά, καθώς επίσης: συνοπτική περιγραφή του προβλήματος, ποια είναι η εμπλεκόμενη δημόσια υπηρεσία ή ο ιδιωτικός φορέας, τις ενέργειες που έχουν προηγηθεί, το αποτέλεσμα τους, κάθε αποδεικτικό στοιχείο ή πληροφορία που μπορεί να βοηθήσει στη διερεύνηση του θέματος.

β) Από φυσικά ή νομικά πρόσωπα, πέραν των δημοσίων υπηρεσιών, δημοσίων Οργανισμών και επιχειρήσεων του δημόσιου τομέα, τα θύματα διάκρισης μπορούν να απευθυνθούν στο Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.) του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας.

Πρέπει να επισημανθεί ότι ο ρόλος του Σ.ΕΠ.Ε. είναι κατεξοχήν ελεγκτικός. Ελέγχει και αποφαιίνεται περί της βασιμότητας ή μη κάποιας καταγγελίας για παραβίαση της εργατικής (ή ασφαλιστικής) νομοθεσίας και μπορεί να επιβάλλει και κυρώσεις. Οι αρμοδιότητες του Σ.ΕΠ.Ε. είναι διευ-

ρυμένες και δεν περιορίζονται μόνο στη διαμεσολαβητική - συμφιλιοτική δυνατότητα παρέμβασης ή, σε περίπτωση αποτυχίας αυτής, στην απλή σύσταση προσφυγής στη Δικαιοσύνη.

γ) Από δημόσιους είτε από ιδιωτικούς φορείς, τα θύματα διάκρισης μπορούν να απευθύνονται στο Τμήμα Ισότητας Ευκαιριών της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας, που έχει τη δυνατότητα να προωθεί τις αναφορές/καταγγελίες των θυμάτων διάκρισης σε έναν από τους προαναφερθέντες φορείς κατά περίπτωση.

Σε κάθε περίπτωση οι Οργανώσεις του αναπηρικού κινήματος μπορούν να παράσχουν υποστήριξη στα άτομα με αναπηρία ως θύματα διάκρισης.

Επίβλεψη της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης από το Σ.ΕΠ.Ε.

Αρκετά χρόνια πριν την ισχύ του ν.3304/2005, με το ΠΔ16/96 «Ελάχιστες προδιαγραφές ασφάλειας και υγείας στους χώρους εργασίας σε συμμόρφωση με την οδηγία 89/654/ΕΟΚ», επιβάλλεται η λήψη μέτρων στους εργασιακούς χώρους για την ικανοποίηση των αναγκών των εργαζόμενων με αναπηρία και τη διευκόλυνση της πρόσβασης στην απασχόληση. Με το εδάφιο β της παρ. 1 του Άρθρου 7 του ν.2639/1998 (Αρ. ΦΕΚ 205 Α'/02.09.1998), το Σώμα Επιθεωρητών Εργασίας είναι αρμόδιο: «β) Να προβαίνει σε κάθε είδους αναγκαία εξέταση, έλεγχο ή έρευνα αναφορικά με τη διαπίστωση της τήρησης και εφαρμογής των διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας, της σχετικής με τους όρους και τις συνθήκες εργασίας ιδίως τα χρονικά όρια εργασίας, την αμοιβή ή άλλες παροχές, την ασφάλεια και την υγεία των εργαζόμενων, τους ειδικούς όρους και συνθήκες εργασίας των ευπαθών ομάδων εργαζομένων (όπως νέοι, γυναίκες σε κατάσταση εγκυμοσύνης ή λοχείας, άτομα με ειδικές ανάγκες), καθώς και ειδικών κατηγοριών εργαζομένων». Ωστόσο, η απουσία ελέγχων και κυρώσεων είχε ως αποτέλεσμα υπηρεσίες στις οποίες εργάζονταν άτομα με αναπηρία να μην διαθέτουν καν προσβάσιμους χώρους υγιεινής.

Για αυτό τον λόγο το αναπηρικό κίνημα επέμενε για αρκετά χρόνια στη μέγιστη δυνατή αξιοποίηση του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας για τη διασφάλιση της εφαρμογής των «εύλογων προσαρμογών» του εργασιακού χώρου που υπαγορεύονται από το Άρθρο 10 του ν.3304/2005. Έτσι στον ν.3996/2011 «Αναμόρφωση του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας, ρυθμίσεις θεμάτων Κοινωνικής Ασφάλισης και άλλες διατάξεις» (Αρ. ΦΕΚ 170 Α'/05.08.2011) συμπεριλήφθηκαν ειδικές διατάξεις για τους εργαζόμενους με αναπηρία. Συγκεκριμένα, μεταξύ των αρμοδιοτήτων του Σ.ΕΠ.Ε. είναι και οι παρακάτω:

- Η επίβλεψη της τήρησης και εφαρμογής των διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας της σχετικής ιδίως με τους όρους και τις συνθήκες εργασίας, τα χρονικά όρια εργασίας, την αμοιβή ή άλλες παροχές, την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων, τους ειδικούς όρους και συνθήκες εργασίας των ευπαθών ομάδων εργαζομένων (όπως ανήλικοι, νέοι, γυναίκες σε κατάσταση εγκυμοσύνης ή λοχείας, άτομα με αναπηρία), καθώς και ειδικών κατηγοριών εργαζομένων (Άρθρο 2, παρ. 2, εδάφιο αα).
- Η επίβλεψη της τήρησης και εφαρμογής της νομοθεσίας για την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας (Άρθρο 2, παρ. 2, εδάφιο εε). (Αφορά στην εφαρμογή του ν.3304/2005).
- Η έρευνα, ανακάλυψη, εντοπισμός και δίωξη των παραβατών των προαναφερθέντων (Άρθρο 2, παρ. 2, εδάφιο β).
- Ο έλεγχος της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού λαμβάνοντας υπόψη και τις περιπτώσεις πολλαπλής διάκρισης σύμφωνα με όσα ειδικότερα προβλέπονται στο Άρθρο 19 του ν.3304/2005. Κατ' εφαρμογή του Άρθρου 10 του ν.3304/2005, ελέγχει την τήρηση της ίσης μεταχείρισης έναντι των ατόμων με αναπηρία, στα οποία περιλαμβάνονται και οι οροθετικοί, παρέχει συμβουλές προς τους εργοδότες και τους εργαζομένους σχετικά με τους όρους

της ίσης μεταχείρισης και διασφαλίζει ότι οι εργοδότες προχωρούν σε όλες τις εύλογες προσαρμογές με τη λήψη όλων των ενδεδειγμένων, κατά περίπτωση, μέτρων (βλ. εύλογες προσαρμογές), προκειμένου να διασφαλιστεί ιδίως η πρόσβαση και η παραμονή των ατόμων με αναπηρία στην εργασία, καθώς και η συμμετοχή τους στην επαγγελματική κατάρτιση (Άρθρο 2, παρ. 2, εδάφιο η).

Επιπρόσθετα, το Σ.ΕΠ.Ε. μπορεί να παρεμβαίνει συμφιλιοτικά, μετά την υποβολή σχετικού αιτήματος και εφόσον προηγηθεί έλεγχος, για την επίλυση συλλογικών και ατομικών εργατικών, οι οποίες μπορούν, μεταξύ άλλων, να αφορούν στην απασχόληση ειδικών κατηγοριών μισθωτών και στην αρχή της ισότητας και της ίσης μεταχείρισης (Άρθρο 3, παρ. 2). Κατά τη διάρκεια της συμφιλιοτικής διαδικασίας μπορεί για την υποστήριξη κωφού ή βαρήκοου ατόμου να παρίσταται διερμηνέας νοηματικής γλώσσας από το Μητρώο Διερμηνέων Νοηματικής Γλώσσας της Ομοσπονδίας Κωφών Ελλάδος (Άρθρο 3, παρ.12).

Οι προαναφερθείσες διατάξεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά με το Άρθρο 10 του ν.3304/2005 για τις εύλογες προσαρμογές και με τις ελάχιστες προδιαγραφές για την υγιεινή και ασφάλεια στους χώρους εργασίας των εργαζομένων με αναπηρία του ΠΔ 16/1996.

Θέσπιση του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας (Κοιν.Σ.Επ. & Κοι.Σ.Πε)

Σύμφωνα με τον ν.4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις» (Αρ. ΦΕΚ 216 Α' / 30.09.2011), ως Κοινωνική Οικονομία ορίζεται το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων (Άρθρο 1, παρ. 1). Η συμμετοχή των νομικών προσώπων στην Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσοστό του 1/3 των μελών της, ενώ δεν επιτρέπεται η συμμετοχή σε αυτήν των ΟΤΑ και των Ν.Π.Δ.Δ που υπάγονται σε αυτούς. Σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης μπορούν να συμμετέχουν Ν.Π.Δ.Δ. με έγκριση του φορέα που τα εποπτεύει (ν.4019/2011, Άρθρο 3, παρ. 3).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον νόμο, φορέας Κοινωνικής Οικονομίας ορίζεται η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.). Πρόκειται για αστικό συνεταιρισμό με κοινωνικό σκοπό και διαθέτει εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα (Άρθρο 2, παρ. 1). Ανάλογα με τον ειδικότερο σκοπό τους ορίζονται στον νόμο τρία είδη Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.). Αυτά είναι τα εξής:

α) Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης

Αυτές αφορούν «... στην ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού. Ποσοστό 40% κατ' ελάχιστον των εργαζομένων στις Επιχειρήσεις αυτές πρέπει υποχρεωτικά να ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού» (Άρθρο 2, παρ. 2α).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον νόμο, «Ένταξη» είναι «η διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης ατόμων που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, κυρίως μέσω της προώθησής τους στην απασχόληση» (Άρθρο 1, παρ. 3) και «Ευπαθείς Ομάδες Πληθυσμού» είναι «... οι κοινωνικές ομάδες πληθυσμού, των οποίων η συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή δυσχεραίνεται, είτε εξαιτίας κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων, είτε εξαιτίας σωματικής ή ψυχικής ή νοητικής ή αισθητηριακής αναπηρίας, είτε εξαιτίας απόβλεπτων γεγονότων, τα οποία επηρεάζουν την εύρυθμη λειτουργία της τοπικής ή ευρύτερα περιφερειακής οικονομίας» (Άρθρο 1, παρ.4).

Στον νόμο διακρίνονται δύο είδη «Ευπαθών Ομάδων του Πληθυσμού»:

Οι «Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού»

Σ' αυτές ανήκουν εκείνες οι ομάδες του πληθυσμού «... που η ένταξή τους στην κοινωνική και

οικονομική ζωή εμποδίζεται από σωματικά και ψυχικά αίτια ή λόγω παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αυτές ανήκουν άτομα με αναπηρίες (σωματικές ή ψυχικές ή νοητικές ή αισθητηριακές), εξαρτημένα ή απεξαρτημένα από ουσίες άτομα, οροθετικοί, φυλακισμένοι/αποφυλακισμένοι, ανήλικοι παραβάτες» (ν.4019/2011, Άρθρο 1, παρ.4α).

Οι «Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού»

Σ' αυτές ανήκουν εκείνες οι ομάδες του πληθυσμού «... οι οποίες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς την ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας, από οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά αίτια. Σε αυτές ανήκουν ενδεικτικά οι άνεργοι νέοι, οι άνεργες γυναίκες, οι άνεργοι άνω των πενήντα ετών, οι μακροχρόνια άνεργοι, οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών και τα μέλη πολύτεκνων οικογενειών, γυναίκες θύματα κακοποίησης, οι αναλφάβητοι, οι κάτοικοι απομακρυσμένων ορεινών και νησιωτικών περιοχών, τα άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, οι μετανάστες και οι πρόσφυγες» (Άρθρο 1, παρ.4β).

β) Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Κοινωνικής Φροντίδας

Αυτές αφορούν «... στην παραγωγή και παροχή προϊόντων και υπηρεσιών κοινωνικού προνοιακού χαρακτήρα σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, όπως οι ηλικιωμένοι, τα βρέφη, τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις» (Άρθρο 2, παρ. 2β).

«**Κοινωνική Φροντίδα**» σύμφωνα με τον νόμο «... είναι η παραγωγή και παροχή αγαθών, καθώς και υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής πρόνοιας για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, όπως οι ηλικιωμένοι, τα βρέφη, τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις» (Άρθρο 1, παρ. 5).

γ) Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού

Αυτές αφορούν «... στην παραγωγή προϊόντων και παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση των αναγκών της συλλογικότητας (πολιτισμός, περιβάλλον, οικολογία, εκπαίδευση, παροχές κοινής ωφέλειας, αξιοποίηση τοπικών προϊόντων, διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων και επαγγελμάτων κ.ά.) που προάγουν το τοπικό και συλλογικό συμφέρον, την προώθηση της απασχόλησης, την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και την ενδυνάμωση της τοπικής ή περιφερειακής ανάπτυξης» (Άρθρο 2, παρ. 2γ).

«..Για τη σύσταση της Κοιν.Σ.Επ. τηρείται η διαδικασία ίδρυσης ενός αστικού συνεταιρισμού. Το καταστατικό πρέπει να υπογράφεται από επτά τουλάχιστον πρόσωπα, αν πρόκειται για Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, και από πέντε τουλάχιστον πρόσωπα αν πρόκειται για Κοιν.Σ.Επ. Κοινωνικής Φροντίδας ή Συλλογικού Σκοπού [...]. Για τη σύσταση μπορεί να γίνει χρήση πρότυπου καταστατικού, το οποίο συμπληρώνεται από τους ιδρυτές της Κοιν.Σ.Επ. Το περιεχόμενο του προτυποποιημένου καταστατικού ορίζεται με την απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης της παραγράφου 5 του Άρθρου 17...» (Άρθρο 3, παρ 2α, 2β, 2γ).

«Τα κέρδη της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης δεν διανέμονται στα μέλη της, εκτός αν τα μέλη αυτά είναι και εργαζόμενοι σε αυτή, οπότε εφαρμόζεται η παράγραφος 2» (ν.4019/2011, Άρθρο 7, παρ. 1) που ακολουθεί. Τα κέρδη διατίθενται ετησίως κατά ποσοστό 5% για το σχηματισμό αποθεματικού, κατά ποσοστό έως 35% διανέμονται στους εργαζομένους της επιχείρησης ως κίνητρο παραγωγικότητας σύμφωνα με τα οριζόμενα στο καταστατικό τους και το υπόλοιπο διατίθεται για τις δραστηριότητες της επιχείρησης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας» (Άρθρο 7, παρ. 2).

«Οι πόροι της Κοιν.Σ.Επ. αποτελούνται από το κεφάλαιο της επιχείρησης, δωρεές τρίτων, έσοδα από την αξιοποίηση της περιουσίας της, έσοδα από την επιχειρηματική δραστηριότητα της, επιχο-

ρηγήσεις από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, την Ευρωπαϊκή Ένωση, διεθνείς ή εθνικούς οργανισμούς ή Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού, έσοδα από άλλα προγράμματα, κεφάλαια από κληροδοτήματα, δωρεές και παραχωρήσεις της χρήσης περιουσιακών στοιχείων, καθώς και κάθε άλλο έσοδο από την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της σύμφωνα με το καταστατικό της» (Άρθρο 8).

Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας

Σε αυτό θα εγγράφονται υποχρεωτικά οι Κοιν.Σ.Επ., οι οποίες συστήνονται με βάση τον ν.4019/2011 και οι Κοι.Σ.Π.Ε. του ν.2716/1999 (Άρθρο 14, παρ. 1α).

Ειδικό Μητρώο άλλων Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας

Σ' αυτό θα εγγράφονται προαιρετικά οι υφιστάμενες νομικές μορφές, οι οποίες πληρούν σωρευτικά κάποια συγκεκριμένα κριτήρια που αναφέρονται στον νόμο. Οι Φορείς Κοινωνικής Οικονομίας που θα εγγράφονται στο Ειδικό Μητρώο θα μπορούν να χρηματοδοτούνται από το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης και θα εντάσσονται στον ν.3908/2011 «Ενίσχυση Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη, την Επιχειρηματικότητα και την Περιφερειακή Συνοχή» (Άρθρο 14, παρ. 1β).

Τρία θετικά στοιχεία του ν.4019/2011 είναι ότι: α) «Οι Κοι.Σ.Π.Ε. θεωρούνται αυτοδικαίως Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης και υπάγονται στις διατάξεις του Νόμου» (Άρθρο 2, παρ. 2α), β) οι εργαζόμενοι στις Κοι.Σ.Π.Ε. που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού και λαμβάνουν επίδομα πρόνοιας ή επιδόματα επανένταξης ή οποιασδήποτε μορφής νοσήλιο ή παροχή, συνεχίζουν να εισπράττουν τις παροχές αυτές ταυτόχρονα με την αμοιβή τους από την Κοιν.Σ.Επ. (Άρθρο 10, παρ. 1),¹⁷⁵ «Οι Κοιν.Σ.Επ. μπορούν να εντάσσονται σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας, σε προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ. για τη στήριξη της εργασίας και στις κάθε είδους ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης» (Άρθρο 10).

Βάσει του ν.4019/2011, τον ρόλο του συντονιστικού φορέα πολιτικών ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας ανέλαβε η «Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία», η οποία υπάγεται στη Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας (Άρθρο 15).

Κατάργηση της αρτιμέλειας ως κριτήριο διορισμού

Με την παράγραφο 1 του Άρθρου 7 «Υγεία» του ν.3528/2007 (Αρ. ΦΕΚ 26 Α΄/09.02.2007) «Κύρωση του Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ.», καταργείται η αρτιμέλεια ως κριτήριο διορισμού.

Υγιεινή και ασφάλεια στο χώρο εργασίας

Μια δεκαετία περίπου πριν την εφαρμογή του ν.3304/2005, το ΠΔ16/1996 (Αρ. ΦΕΚ 10 Α΄/16.01.1996) «Ελάχιστες προδιαγραφές ασφάλειας και υγείας στους χώρους εργασίας σε συμμόρφωση με την οδηγία 89/654/ΕΟΚ» επέβαλε τη λήψη μέτρων στους εργασιακούς χώρους για την ικανοποίηση των αναγκών των εργαζόμενων με αναπηρία και τη διευκόλυνση της πρόσβασής τους στην απασχόληση και την εργασία.

Στο Παράρτημα Ι του Άρθρου 10 του ΠΔ προβλέπονται οι εξής ελάχιστες προδιαγραφές για τους εργαζόμενους με αναπηρία στους χώρους εργασίας που χρησιμοποιούνται για πρώτη φορά ή υφίστανται μεταβολές, επεκτάσεις ή και μετατροπές μετά τις 31.12.1994:

¹⁷⁵ Η εν λόγω διάταξη συμπεριλήφθηκε στον νόμο ύστερα από παρέμβαση της Ε.Σ.Α.μεΑ. προκειμένου να λειτουργήσει ως κίνητρο για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία σ' αυτόν τον τομέα.

«22. Εργαζόμενοι με ειδικές ανάγκες.

22.1. Ο σχεδιασμός των κτιρίων πρέπει να γίνεται έτσι ώστε οι εργαζόμενοι με ειδικές ανάγκες να κινούνται και να εργάζονται ανεμπόδιστα.

22.2. *Οι χώροι εργασίας πρέπει να είναι διαρρυθμισμένοι έτσι ώστε να λαμβάνονται υπόψη, κατά περίπτωση, οι ιδιαιτερότητες των εργαζομένων με ειδικές ανάγκες. Ιδιαίτερη μέριμνα θα πρέπει να δοθεί στο σωστό σχεδιασμό σύμφωνα με τις οδηγίες του ΥΠΕΧΩΔΕ (Γραφείο μελετών για άτομα με ειδικές ανάγκες). Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται, ιδίως, για τις θύρες, τους διαδρόμους επικοινωνίας, τα κλιμακοστάσια, τα σημεία τοποθέτησης των διακοπών τεχνητού φωτισμού και του εξοπλισμού έκτακτης ανάγκης, τα λουτρά (ντους), τους νιπτήρες, τα αποχωρητήρια, την επίπλωση, τις εγκαταστάσεις, τον τεχνικό εξοπλισμό και τις θέσεις εργασίας που χρησιμοποιούνται ή καταλαμβάνονται από εργαζόμενους με ειδικές ανάγκες».*

Επίσης, στο Παράρτημα ΙΙ του ίδιου άρθρου, προβλέπονται οι εξής ελάχιστες προδιαγραφές για τους εργαζόμενους με αναπηρία στους χώρους εργασίας που έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί πριν την 01.01.1995:

«21. Εργαζόμενοι με ειδικές ανάγκες.

Οι χώροι εργασίας πρέπει να είναι διαρρυθμισμένοι έτσι ώστε να λαμβάνονται υπόψη, κατά περίπτωση, οι ιδιαιτερότητες των εργαζομένων με ειδικές ανάγκες. Ιδιαίτερη μέριμνα θα πρέπει να δοθεί στο σωστό σχεδιασμό σύμφωνα με τις οδηγίες του ΥΠΕΧΩΔΕ (Γραφείο μελετών για άτομα με ειδικές ανάγκες).

Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται, ιδίως, για τις θύρες, τους διαδρόμους επικοινωνίας, τα κλιμακοστάσια, τα σημεία τοποθέτησης των διακοπών τεχνητού φωτισμού και του εξοπλισμού έκτακτης ανάγκης, τα λουτρά (ντους), τους νιπτήρες, τα αποχωρητήρια, την επίπλωση, τις εγκαταστάσεις, τον τεχνικό εξοπλισμό και τις θέσεις εργασίας που χρησιμοποιούνται ή καταλαμβάνονται από εργαζόμενους με ειδικές ανάγκες».

Οι διατάξεις του ΠΔ μπορούν να χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά με τις επιταγές του Άρθρου 10 του ν.3304/2005 και του εδαφίου η, της παρ.2 του Άρθρου 2 του ν.3996/2011 είτε σε αυτούς που έχουν τοποθετηθεί με τον ν.2643/1998 είτε όχι.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί, ότι το θεσμικό πλαίσιο περιλαμβάνει αρκετές διατάξεις με τις οποίες παρέχονται στον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα ειδικές άδειες, μεταθέσεις και διάφορες άλλες διευκολύνσεις στους εργαζόμενους με αναπηρία και στους γονείς/νόμιμους κηδεμόνες παιδιών/ατόμων με αναπηρία.

5.3 ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

Η ικανοποίηση των απαιτήσεων προσβασιμότητας συνιστά βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία προσβάσιμων θέσεων εργασίας. Για αυτό τον λόγο ακολουθεί παρουσίαση αυτών, εστιασμένη στις κινητικές και αισθητηριακές αναπηρίες, εφόσον οι απαιτήσεις αυτών των κατηγοριών για προσβασιμότητα καλύπτει τις ανάγκες και των υπολοίπων κατηγοριών.

Απαιτήσεις προσβασιμότητας ατόμων με κινητικές αναπηρίες

Τα άτομα με κινητικές αναπηρίες αντιμετωπίζουν στο **εσωτερικό των χώρων** εργασίας κυρίως φυσικά εμπόδια π.χ. σκαλοπάτια, έλλειψη χώρου για κίνηση και ελιγμούς, στενές πόρτες, χώροι υγιεινής μικρών διαστάσεων στους οποίους δεν μπορεί να εισέλθει ή να κινηθεί το αναπηρικό αμαξίδιο και δίχως τις ανάλογες προσαρμογές (π.χ. χειρολαβές), μικροί ανελκυστήρες, ολισθηρότητα (Ε.Σ.Α.μεΑ.

2005:7). Επειδή αδυνατούν να μετακινήθουν προς την εργασία τους με τα μέσα μαζικής μεταφοράς, λόγω του ότι αυτά όσο και τα πεζοδρόμια δεν είναι προσβάσιμα, συνήθως χρησιμοποιούν ειδικά προσαρμοσμένα ιδιωτικής χρήσης αυτοκίνητα και για αυτό πρέπει να τους διατίθενται, όταν είναι εφικτό, θέσεις στάθμευσης. Από την άρση όλων αυτών των φυσικών εμποδίων μπορούν να ωφεληθούν και άλλες κατηγορίες εργαζομένων, όπως είναι οι εργαζόμενες που βρίσκονται σε κατάσταση εγκυμοσύνης, οι εργαζόμενοι που προσωρινά (π.χ. λόγω ατυχήματος) έχουν απολέσει μέρος της λειτουργικότητας των άνω ή κάτω άκρων τους κ.ά.

Σε ότι αφορά στα **έπιπλα του γραφείου**, αυτά πρέπει να είναι αραιά, ώστε ο εργαζόμενος χρήστης αναπηρικού αμαξιδίου να μπορεί να μετακινείται και να ελίσσεται, να έχουν το κατάλληλο ύψος ώστε να υποδέχονται το αμαξίδιο. Τα αρχεία θα πρέπει να βρίσκονται σε βιβλιοθήκες που επίσης να είναι σε κατάλληλο ύψος και να βρίσκονται σε εύχρηστους φακέλους. Κατάλληλο ύψος πρέπει να έχουν και οι διακόπτες. Οι ηλεκτρικές και ηλεκτρονικές συσκευές πρέπει να παρέχουν τη δυνατότητα ελέγχου εξ' αποστάσεως. Ο χώρος όπου εργάζεται ένας χρήστης αναπηρικού αμαξιδίου πρέπει να του προσφέρει τη δυνατότητα για πανοραμικό έλεγχο όλων των συσκευών και όλων των εργαλείων (Μουχτάρη Α. 2004: 4).

Ενδεδειγμένα γραφεία (ή πάγκοι) εργασίας είναι τα περιστρεφόμενα, επειδή μπορούν σε μικρό εμβαδόν να φιλοξενούν ταυτοχρόνως πολλές συσκευές. Οι περιστρεφόμενοι πάγκοι έχουν συνήθως σχήμα U γύρω από τον χειριστή του αναπηρικού αμαξιδίου. Αυτό το σχήμα δίνει τη δυνατότητα για ευκολότερη προσπέλαση σε όλο το μήκος του πάγκου. Πάνω σ' αυτούς μπορούν να τοποθετηθούν συσκευές φαξ, ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ντοσιέ αρχείων, βιβλία κ.ά. (Μουχτάρη Α. 2004:5).

Απαιτήσεις προσβασιμότητας τυφλών ατόμων ή με προβλήματα όρασης

Τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι τυφλοί και τα άτομα με προβλήματα όρασης στο εσωτερικό των χώρων εργασίας σχετίζονται κυρίως με τον *προσανατολισμό τους*. Η μη πρόβλεψη έντονων χρωματικών αντιθέσεων στους τοίχους και ειδικής ανάγλυφης καθοδηγητικής σήμανσης, η μη χρήση ηχητικής σήμανσης στους ανελκυστήρες και μη σήμανσης σε γραφή Braille, καθώς και η μη ύπαρξη καλού φωτισμού, εμποδίζει τις μετακινήσεις τους (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2005:7). Όταν ένας τυφλός ή άτομο με πρόβλημα όρασης τοποθετηθεί σε μια θέση εργασίας, πρέπει ένας συνάδελφος να αναλάβει να του δείξει όλους τους χώρους εργασίας προκειμένου να μάθει να κινείται στο χώρο αυτόνομα. Επιπρόσθετα, πρέπει να επιτρέπεται η είσοδος και διαμονή στον χώρο εργασίας του σκύλου - οδηγού που αυτός/αυτή μπορεί να χρησιμοποιεί.

Επίσης αυτή η κατηγορία ατόμων με αναπηρία αντιμετωπίζει *εμπόδια στην ενημέρωση και στην επαγγελματική εκπαίδευση/κατάρτιση* όταν χρησιμοποιούνται έντυπα μόνο σε συμβατικές μορφές και όχι και σε εναλλακτικές (π.χ. έντυπα με μεγάλους χαρακτήρες και έντονες χρωματικές αντιθέσεις, έντυπα σε γραφή Braille ή σε ψηφιακή μορφή) (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2005:7). Επειδή οποιαδήποτε οπτική ειδοποίηση (π.χ. συναγερός) δεν γίνεται αντιληπτή, πρέπει να προβλέπεται η χρήση ηχητικής.

Εμπόδια, επίσης, αντιμετωπίζουν και στη λήψη πληροφοριών από συστήματα πληροφορίας που χρησιμοποιούνται στους χώρους εργασίας, όπως π.χ. οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές. Για να αρθούν τέτοιου τύπου εμπόδια μπορούν να χρησιμοποιηθούν ειδικά συστήματα ανάγνωσης οθονών H/Y, μετατροπής κειμένου σε συνθετική ομιλία, μεγέθυνσης σε οθόνη H/Y, καθώς και συσκευές με ειδικό λογισμικό που επιτρέπουν τη μετατροπή ηλεκτρονικού ή μη κειμένου σε κείμενο Braille, όπως είναι οι σαρωτές με λογισμικό αναγνώρισης χαρακτήρων και οι συμβολομεταφραστές Braille. Η αναπαράσταση των συμβόλων του πληκτρολογίου με ακίδες Braille, είναι μια από τις συχνότερες διευθετήσεις πρόσβασης για τον ευκολότερο εντοπισμό των πλήκτρων (Πανεπιστήμιο Κρήτης 2004: 33).

Οι τυφλοί και τα άτομα με προβλήματα όρασης έχουν διευκολυνθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια από την ανάπτυξη της υποστηρικτικής τεχνολογίας επιτυγχάνοντας τη συμμετοχή τους και σε άλλες θέσεις εργασίας, πέραν αυτών που παραδοσιακά τοποθετούνταν (π.χ. τηλεφωνητές).

Η άρση όλων των φυσικών και αρχιτεκτονικών εμποδίων για τη διευκόλυνση στους χώρους εργασίας των εργαζομένων με κινητικές αναπηρίες (π.χ. ράμπες αντί για σκαλοπάτια) καθώς και η εργονομική διεύθεση του χώρου εργασίας στις ανάγκες τους, διευκολύνει και τα άτομα με προβλήματα όρασης, διότι οι προσαρμοσμένοι χώροι είναι πιο ευρύχωροι, άνετοι και ασφαλείς.

Απαιτήσεις προσβασιμότητας κωφών ατόμων ή με προβλήματα ακοής

Τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα κωφά και βαρήκοα άτομα στην εργασία αφορούν κυρίως στην *ενημέρωση*, όταν προβλέπεται μόνο μέσω ηχητικών συστημάτων. Για αυτό στις συσκευές φαξ, στις συσκευές καρτών εργασίας, στους ανελκυστήρες κ.λπ. πρέπει να εφαρμόζεται οπτική και ηχητική σήμανση ταυτόχρονα. Οποιοσδήποτε ήχος πρέπει να μετατρέπεται σε οπτική σήμανση, οπτικό ερέθισμα ή εικόνα.

Αυτή η κατηγορία ατόμων με αναπηρία αντιμετωπίζει εμπόδια και στην *προφορική επικοινωνία*, όταν δεν προβλέπεται διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα. Τις περισσότερες φορές μέσω σχετικής εκπαίδευσης μπορούν να ελέγξουν ικανοποιητικά την παραγωγή της ομιλίας τους και να κάνουν χρήση της χειλεοανάγνωσης. Γι' αυτό και είναι πιο εύκολο να επικοινωνούν *μ' ένα άτομο κάθε φορά*. Επειδή πρέπει να παρακολουθούν τις κινήσεις των χειλιών και εν γένει τις κινήσεις των χεριών και τις εκφράσεις του προσώπου, ο καλός φωτισμός παίζει σημαντικό ρόλο.

Λόγω του ότι η επικοινωνία μέσω τηλεφώνου δεν είναι εφικτή, αυτή πρέπει να βασίζεται στην κειμενοτηλεφωνία (text-telephony), στην εικονοτηλεφωνία (videotelephony), στην αποστολή γραπτών ή γραφικών μηνυμάτων μέσω κινητού τηλεφώνου, στη χρήση συσκευών φαξ, υπηρεσιών "chat", ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και υπηρεσιών διαμεταγωγής (relay services) που προσφέρουν οι τεχνολογίες πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών και οι οποίες παρέχουν τη δυνατότητα στους κωφούς να επικοινωνούν με χρήστες του τηλεφώνου μέσω τρίτου προσώπου (Πανεπιστήμιο Κρήτης 2004: 39).

Ιδιαίτερα ενοχλητικός παράγοντας για τους βαρήκοους εργαζομένους είναι ο θόρυβος. Δεν αποτελεί απλά ενόχληση, αλλά στη περίπτωση χρήσης τεχνικών βοηθημάτων ενίσχυσης του ήχου (ακουστικά), μπορεί να είναι έως και επώδυνος.

Σε κάθε περίπτωση για τη διευκόλυνση της απασχόλησης ενός κωφού ή βαρήκοου εργαζόμενου, απαραίτητο είναι να οριστούν κάποιοι ακούοντες συνάδελφοι ως βοηθοί. Αυτοί θα πρέπει να είναι υπομονετικοί, επειδή τα άτομα αυτά αδυνατούν να ακούσουν όλους τους ήχους με την πρώτη φορά. Χρειάζονται χρόνο για να αντιληφθούν τις λέξεις ή τις φράσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Eurostat. (2001). European Social Statistics, Labour Market Policy Expenditure and Participants, 1998, Luxemburg.
- European Disability Forum (2010). Ten years on: practical impact of the Employment Directive on persons with disabilities in employment - EDF Analysis of Council Directive 2000/78/EC, Brussels.
- Gottlieb A., M. N. William and Blanck P. (2010). “Employment of People with Disabilities” in International Encyclopedia of Rehabilitation. Center for International Rehabilitation Research Information and Exchange. University at Buffalo.
- International Disability Alliance CRPD Forum. (2008). “International Disability Alliance’s Forum for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities - Contribution to the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights’ thematic study to enhance awareness and understanding of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, focusing on legal measures key for the ratification and effective implementation of the Convention”, Geneva.
- Karantinos D., Koniordos M. and Tinios P. (1990). EC Observatory on national policies to combat social exclusion: First national report: Greece, Athens: National Centre for Social Research.
- Rosen M., Bussone A., Dakunchak P. and Jr. J.Cram. (1993). “Sheltered Employment and the Second Generation Workshop”. The Journal of Rehabilitation, Vol. 59.
- <http://www.questia.com/googleScholar.qst;jsessionid=MqgGNYI7mdLbpLpnkQl3Jy6bWPFIPK4hQPpoglPySLTnhbxxHljC!155085145!904834373?docId=5002191033> [Ανακτήθηκε στις 12.06.2011].
- Reynolds Wh. S. (1995). Disability between Discourse and Experience. Disability and Culture, California: University of California Press.
- United Nations General Assmby. (2012). Thematic study on the work and employment of persons with disabilities.
- World Health Organization. (2011). World Report on Disability. Geneva.
- Αρμπουνιώτη Β. (2003). Υποστηριζόμενη Απασχόληση: Μια μέθοδος εργασιακής ένταξης για άτομα με νοητική υστέρηση, Εστία Ειδικής Επαγγελματικής Αγωγής, Αθήνα.
- Έκθεση της Ομάδας Εμπειρογνομώνων που συγκροτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή «2010: Μια Ευρώπη Προσβάσιμη για Όλους». (2003).
- http://www.socialdialogue.net/docs/si_key/EUAccess2010_Report_el.pdf. [Ανακτήθηκε 20.12.2010].
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2009). Έκθεση για την 3η Δεκέμβρη 2009, Εθνική Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία. «Η πρόταση της Ε.Σ.Α.μεΑ. για ένα Εθνικό Πρόγραμμα Δημοσίων Πολιτικών για την Αναπηρία», Αθήνα.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2008). «Σχεδιάζοντας Πολιτική σε Θέματα Αναπηρίας. Εγχειρίδιο εκπαιδευομένου», Αθήνα.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2007). Έκθεση για την 3η Δεκέμβρη 2007, Εθνική Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία. «Η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στον κόσμο της εργασίας - Η ανεργία είναι η πιο σκληρή μορφή κοινωνικής αναπηρίας», Αθήνα.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2007α). «Εγχειρίδιο για το Δικαίωμα των Ατόμων με Αναπηρία στην ίση μεταχείριση στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας», Αθήνα.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2005). Έκθεση για την 3η Δεκέμβρη 2005, Εθνική Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία. «Προσβασιμότητα: Το ‘κλειδί’ για την εξάλειψη των διακρίσεων. Κείμενο αναφοράς για την ποιοτική αναβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος με

στόχο τη διασφάλιση της ισότητας, της αυτονομίας και της ανεμπόδιστης άσκησης του δικαιώματος στην επιλογή των ατόμων με αναπηρία», Αθήνα.

- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2005α). «Ακτιβιστές και Συνήγοροι των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία - Εγχειρίδιο», Αθήνα.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2005β) «Επιχειρηματικότητα & Άτομα με Αναπηρία - Υποέργο 11 Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις στο χώρο της εκπαίδευσης και των εθελοντικών οργανώσεων για την προώθηση της επιχειρηματικότητας - Έργο Γραφεία Προώθησης στην Απασχόληση της Α.Σ. 'Επιχειρηματικότητα για Όλους' - Πρόγραμμα Κοινωνικής Πρωτοβουλίας EQUAL, Μέτρο 2.1. 'Πρόσβαση για όλους όσον αφορά στη διαδικασία δημιουργίας μιας επιχείρησης'», Αθήνα.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2002α). Έκθεση για την 3η Δεκέμβρη 2002, Εθνική Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία. «2003 - Ευρωπαϊκό Έτος Ατόμων με Αναπηρία 2003. Πενήντα εκατομμύρια Ευρωπαίοι με αναπηρία αρνούνται τον παθητικό ρόλο και διεκδικούν τη συμμετοχή τους στο κοινωνικό – οικονομικό και πολιτικό στερέωμα της Ευρώπης», Αθήνα.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2002β). «Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ε. Ε - Ώρα για αλλαγή, εργαλεία για την αλλαγή» - Τελική Έκθεση Μελέτης, Αθήνα.
- Ελληνικό Δίκτυο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη. http://www.csrhellas.org/csr_last2/portal/gr/misc/32oz_2007110132.php3.
- Θέματα Αναπηρίας. «Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία: Το Άρθρο 12 'Ισότητα ενώπιον του νόμου'», Θέματα Αναπηρίας, 18, 16-19.
- Μουχτάρη Α. 2004. «Εργονομικός σχεδιασμός των θέσεων εργασίας με Η/Υ για Α.Μ.Ε.Α. - Εργασία στο Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής της Σχολής Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας», Θεσσαλονίκη.
- Open Society Institute. (2006). «Έκθεση Παρακολούθησης 2006 - Τα Δικαιώματα των Ατόμων με Νοητική Καθυστέρηση: Η πρόσβαση στην Εκπαίδευση και στην Εργασία», Βουδαπέστη.
- Πανεπιστήμιο Κρήτης. (2004). «Μελέτη με αντικείμενο την καθολική πρόσβαση και την ισότιμη συμμετοχή ατόμων με αναπηρίες στην Κοινωνία της Πληροφορίας - Παραδοτέο Π.2: Τελική Έκδοση της Μελέτης - Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κοινωνία της Πληροφορίας. Άξονας 5 - Μέτρο 5.3», Ηράκλειο Κρήτης.
- Συνήγορος του Πολίτη (2012). «Ετήσια Έκθεση 2011», Αθήνα.
- Συνήγορος του Πολίτη. Κύκλος Κοινωνικής Προστασίας. (2005). «Ειδική Έκθεση - Ο Νόμος 2643/1998. Πρόσβαση στην απασχόληση και κοινωνική ένταξη ΑμεΑ, πολυτέκνων, αγωνιστών εθνικής αντίστασης και αναπήρων και θυμάτων πολέμου», Αθήνα.
- Συνήγορος του Πολίτη (2004). «ν.2643/1998: Εφαρμογή και Αποτελεσματικότητα - Πρακτικά από τη Συνάντηση Εργασίας», Αθήνα.
- Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης & Αποκέντρωσης. (2007). «Οδηγός του Πολίτη με Αναπηρία», Αθήνα.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ*

[Σούλης Σπυρίδων Γεώργιος]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός:

Σκοπός της Θεματικής Ενότητας είναι η παρουσίαση του τομέα της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία, με εστίαση στην ανάπτυξη ενός «Σχολείου για Όλους», μέσα στο οποίο κάθε μαθητής θα μπορεί να αναπτύσσει ισόρροπα την προσωπικότητά του ανεξάρτητα από οποιαδήποτε δυσκολία.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα:

Με την παρούσα Θεματική Ενότητα τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος θα έρθουν σε επαφή και θα γνωρίσουν πληθώρα θεμάτων που αφορούν το κρίσιμο θέμα της εκπαίδευσης. Επίσης θα είναι σε θέση να διακρίνουν τις σύγχρονες από παραδοσιακές προσεγγίσεις σχετικά με την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Τα βασικά θέματα τα οποία αναλύονται αφορούν την αποσαφήνιση βασικών εννοιών (ειδική αγωγή και εκπαίδευση, συνεκπαίδευση κ.ά.), τις θεωρητικές προσεγγίσεις για την εκπαίδευση, το θεσμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία, την αντιληψη για ίσο αποτέλεσμα έναντι της διασφάλισης ίσων ευκαιριών

Έννοιες-κλειδιά:

Σχολείο για όλους

Συνεκπαίδευση

Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση

Ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Διάγνωση ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών

Πρώιμη Παρέμβαση

Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης

Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης

Τμήματα Ένταξης

Παράλληλη στήριξη

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Η εκπαιδευτική αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία αποτελεί σήμερα ένα από τα σημαντικότερα και περισσότερο αμφιλεγόμενα θέματα της παιδαγωγικής επιστήμης. Πέρα ωστόσο από τις όποιες αντιφάσεις, αποτελεί κοινό τόπο η άποψη ότι η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία πρέπει να έχει τις βάσεις της στην αναγνώριση του δικαιώματος των μαθητών αυτών να εκπαιδεύονται σε ένα «όσο το δυνατό λιγότερο περιοριστικό περιβάλλον».

Η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία (παιδιών και ενηλίκων) οφείλει να περιλαμβάνει ένα σύνολο

---

* Η παρούσα Θεματική Ενότητα είναι ευρεία περίληψη του εγχειριδίου: Σούλης, Σ. (2013). *Εκπαίδευση και Αναπηρία*. Αθήνα. Ε.Σ.Α.μεΑ.

πρακτικών και αντίστοιχων αντιλήψεων που να βασίζονται στην παραδοχή ότι όλα τα άτομα έχουν το ίδιο δικαίωμα να ωφελούνται στο μέγιστο από τις παρεχόμενες εκπαιδευτικές εμπειρίες. Συνακόλουθα, το σχολικό/εκπαιδευτικό περιβάλλον πρέπει να είναι δομημένο έτσι ώστε να αίρονται όλα τα εμπόδια που παρακωλύουν τη δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής και πλήρους αξιοποίησης όλων των ικανοτήτων που διαθέτουν οι μαθητές και οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι με αναπηρία.

Η συγγραφή της παρούσας Θεματικής Ενότητας έγινε με βάση την αντίληψη ότι για την προώθηση της ισότητας στην εκπαίδευση δεν αρκεί μόνο η διασφάλιση της πρόσβασης/συμμετοχής στο εκπαιδευτικό σύστημα. Απαιτείται, επιπλέον, να υπάρχουν και οι προϋποθέσεις ώστε να υπάρξει και ένας ουσιαστικός βαθμός επιτυχίας όλων όσων συμμετέχουν στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η αντίληψη αυτή δεν επικεντρώνει στην «ισότητα ευκαιριών» αλλά κυρίως στην «*ισότητα αποτελέσματος*» της εκπαίδευσης, όπως η αποφοίτηση και η πρόσβαση στην απασχόληση.

Η διασφάλιση ίσων ευκαιριών στη συμμετοχή δεν κρίνεται επαρκής, διότι διαφορετικοί άνθρωποι χρειάζονται διαφορετικά είδη ευκαιριών και μερικοί άνθρωποι χρειάζονται περισσότερη υποστήριξη προκειμένου να είναι το ίδιο επιτυχείς. Συνεπώς, σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση το ενδιαφέρον θα πρέπει να περιλαμβάνει και τη μέριμνα για τα *αποτελέσματα* της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ανεξαρτήτως των τυπικών ευκαιριών που παρέχονται.

6.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

6.1.1 Εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία

Δεν θα μπορούσε κανείς να αρνηθεί την άποψη ότι η κοινωνική θέση του ατόμου που αποκτάται από την εκπαίδευση, μεταφέρεται μέσα στην κοινωνία έχοντας τη σφραγίδα της νομιμοποίησης, γιατί η συγκεκριμένη θέση έχει αποδοθεί από ένα θεσμό προορισμένο να δώσει στον πολίτη τα δικαιώματα που του ανήκουν (Marshall, 2001). Επομένως το άτομο δίχως αναπηρία, όπως και το άτομο με αναπηρία, για να αναγνωρίσει ότι διαθέτει ίση αξία με τον άλλον και ότι απαιτείται η συμπληρωματικότητα της ταυτότητάς του με τη διαφορετική ταυτότητα του διπλανού -προκειμένου να επιτύχει την προσωπική ανέλιξη στο πλαίσιο ενός κοινωνικού συνόλου- απαιτείται να δεχτεί την κατάλληλη εκπαίδευση. Ποια είναι ωστόσο η κατάλληλη εκπαίδευση για τα άτομα με αναπηρία και κατά πόσο παρέχεται αυτή στο σημερινό σχολείο; Λαμβάνει το σχολείο μέσα από τις πρακτικές του μέριμνα για την παροχή αποτελεσματικών διδακτικών και μορφωτικών εμπειριών προς όλους τους μαθητές, ώστε να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις εκπαιδευτικές ανάγκες τους; Πρόκειται για ένα σχολείο μέσα στο οποίο τα παιδιά όλων των ικανοτήτων μεγαλώνουν μαζί ως ενεργά μέλη της κοινωνίας ή μήπως τελικά δεν εξασφαλίζονται σε όλους τους μαθητές οι ίδιες ευκαιρίες για την από κοινού μάθηση και ενεργό συμμετοχή σε κάθε διάσταση της σχολικής ζωής;

Η εκπαιδευτική αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία αποτελεί σήμερα ένα από τα σημαντικότερα και περισσότερο αμφιλεγόμενα θέματα της παιδαγωγικής επιστήμης (Lupart, 2002). Πέρα ωστόσο από τις όποιες αντιφάσεις, αποτελεί κοινό τόπο η άποψη ότι η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία πρέπει να έχει τις βάσεις της στην αναγνώριση του δικαιώματος των μαθητών αυτών να εκπαιδεύονται σε ένα «όσο το δυνατό λιγότερο περιοριστικό περιβάλλον» (Fisher, 2007). Με άλλα λόγια, η εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία οφείλει να περιλαμβάνει ένα σύνολο πρακτικών και αντίστοιχων αντιλήψεων που να βασίζονται στην παραδοχή, ότι όλα τα παιδιά έχουν το ίδιο δικαίωμα να ωφελούνται στο μέγιστο από τις παρεχόμενες εκπαιδευτικές εμπειρίες (Onaga & Martoccio, 2008). Συνακόλουθα, το σχολικό περιβάλλον πρέπει να είναι δομημένο έτσι ώστε να εκμηδενίζονται όλα τα εμπόδια που παρακωλύουν τη δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής και πλήρους αξιοποίησης όλων των ικανοτήτων που διαθέτουν οι μαθητές σύμφωνα με τον ατομικό ρυθμό ανάπτυξής τους. Η αναζήτηση των τρόπων που μπορούν να οδηγήσουν στη δόμηση ενός τέτοιου εκπαιδευτικού συστήματος, που κύριο στόχο του έχει την ανάπτυξη της ποιότητας της εκπαίδευσης, ώστε όλοι οι μαθητές να μπορούν να φοιτούν σε αυτό χωρίς να κατηγοριοποιούνται, προϋποθέτει την αποσαφήνιση εννοιών, όπως «αναπηρία», «ειδική αγωγή και εκπαίδευση», «συνεκπαίδευση» των παιδιών με αναπηρία.

6.1.2 Το εκπαιδευτικό μοντέλο για την αναπηρία

Φαίνεται ότι οι θεωρίες που κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί σχετικά με την αναπηρία δεν έχουν αποτελέσει τη βάση ώστε να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα και τα άτομα με αναπηρία να ζουν με ποιότητα όπως κάθε συμπολίτης τους. Επιβάλλεται επομένως ο επαναπροσδιορισμός της αναπηρίας. Ο στόχος αυτός, μπορεί να επιτευχθεί μέσω της εκπαίδευσης, η οποία αποτελεί ένα ισχυρότατο εργαλείο κοινωνικοποίησης που μπορεί να συμβάλει στην ανατροπή των κοινωνικών δεδομένων, καθώς και τη δημιουργία μιας νέας κουλτούρας για την αναπηρία. Για τον λόγο αυτό, προτείνεται η δημιουργία ενός νέου, εκπαιδευτικού μοντέλου το οποίο θα αντιλαμβάνεται την αναπηρία τόσο ως συνέπεια της μειωμένης συμμετοχής του ατόμου στην εκπαιδευτική και πολιτισμική δράση του κοινωνικού συνόλου, όσο και στην απόρριψη της προσωπικής του κουλτούρας, επειδή αυτή θεωρείται ότι διαφοροποιείται από την κυρίαρχη πλειοψηφική κουλτούρα του συνόλου. Στο πλαίσιο του νέου αυτού μοντέλου, η

εκπαιδευτική πραγματικότητα συμβαδίζει με -και αποδέχεται την - κοινωνική πραγματικότητα, κύριο χαρακτηριστικό της οποίας είναι η διαφορετικότητα των ατόμων. Στο πλαίσιο αυτής της αντιμετώπισης, ο μαθητής με αναπηρία δεν απαξιώνεται, αλλά αντίθετα διασφαλίζεται η αξία του και επιδιώκεται ο εντοπισμός των αναγκών του ώστε να υποστηριχθεί ουσιαστικά και να συμβάλλει στην προαγωγή της κοινωνικής-σχολικής ομάδας (Warzecha, 2003). Μέσα από τη διαδικασία αυτή, ουσιαστικά αμφισβητούνται οι παραδοσιακές αντιλήψεις της «ελλατωματολογίας», καθώς το ζητούμενο παύει να είναι ο διαφορετικός μαθητής, από τον οποίο απαιτείται να αλλάξει προκειμένου να προσαρμοστεί στις κοινωνικές συνθήκες. Αντίθετα, δομείται μια νέα πολιτιστική πραγματικότητα, στη δημιουργία της οποίας ο κάθε μαθητής ανεξαρτήτως του οποιουδήποτε σωματικού, διανοητικού, ψυχικού, κοινωνικού, πολιτισμικού, θρησκευτικού ή φυλετικού γνωρισμάτος του, καταθέτει τη δική προσωπική και μοναδική συμβολή.

Σύμφωνα με το εκπαιδευτικό-πολιτισμικό μοντέλο, το άτομο με αναπηρία είναι δημιουργός και φορέας κουλτούρας. Το κεντρικό αυτό αξίωμα συνεπάγεται ότι η κοινωνία και πολιτεία οφείλουν να οργανώσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις δομές τους, ώστε να παρέχουν σε όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές την ευκαιρία να αναδείξουν και να αξιοποιήσουν την κουλτούρα αυτή, με όρους απόλυτης ισοτιμίας και σεβασμού στην προσωπικότητά τους, η οποία δεν απαξιώνεται πλέον από την υπεροχή της πλειοψηφίας των «φυσιολογικών».

Η πρακτική αξιοποίηση των αρχών του εκπαιδευτικού μοντέλου για την αναπηρία, υλοποιείται μέσα από τον θεσμό της συνεκπαίδευσης. Ο θεσμός αυτός αποτελεί τη βάση της λειτουργίας του Σχολείου για Όλους, στο οποίο η διαφορετικότητα, σε όποιο επίπεδο της σχολικής ζωής κι αν εμφανίζεται, δεν αποτελεί πρόβλημα αλλά αφορμή για μάθηση, γνώση και περαιτέρω βελτίωση ολόκληρης της σχολικής κοινότητας, καταργείται κάθε απόπειρα κατηγοριοποίησης και αίρονται όλες οι πρακτικές του παραδοσιακού συντηρητικού εκπαιδευτικού συστήματος που εκδιώκει να διατηρεί μια σχέση ανισότητας και εξάρτησης εκείνων που φέρουν τις «ετικέτες» από εκείνους που τις τοποθετούν. Η έμφαση λοιπόν στο γεγονός της αναπηρίας και των περιορισμών που αυτή υποτίθεται ότι επιβάλλει στον μαθητή που τη φέρει, μετατίθεται στον ίδιο τον μαθητή και τη μελέτη των προσωπικών εκπαιδευτικών του αναγκών, στις οποίες το σχολείο οφείλει να ανταποκριθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και με μοναδικό γνώμονα το μέγιστο όφελός του.

6.1.3 Ειδική αγωγή και Εκπαίδευση

Η ιστορική επισκόπηση της αντιμετώπισης των ατόμων με αναπηρία, οδηγεί στο συμπέρασμα πως οι πηγές επιρροής που καθόρισαν κατά το παρελθόν τον κοινωνικό ρόλο των ατόμων αυτών είναι κυρίως γιατροί, θεολόγοι και παιδαγωγοί, έχοντας βέβαια κατά περίπτωση διαφορετικά κίνητρα, στόχους και ενδιαφέροντα. Η αντιμετώπιση λοιπόν των ατόμων με αναπηρία έχει πάρει κατά καιρούς διάφορες μορφές, όπως απόρριψη, απομόνωση, εξόντωση, εγκατάλειψη, οίκτο, φιλανθρωπία κ.τ.λ., αλλά μόνο πρόσφατα αναγνωρίστηκαν ως άτομα ικανά για αγωγή και εκπαίδευση (Williams, 2000).

Σήμερα βέβαια η κατάσταση είναι διαφορετική. Ο θεσμός της υποχρεωτικής εκπαίδευσης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων το 1950, η θεσμοθέτηση της εκπαίδευσης των παιδιών με αναπηρία το 1970, η επίδραση της ουμανιστικής φιλοσοφίας για «ένταξη» και «ενσωμάτωση», ο αγώνας κατά των φυλετικών διακρίσεων και η μετατόπιση του ενδιαφέροντος στο παιδί κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των σύγχρονων τάσεων στο χώρο της Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης. Το θέμα των ατόμων με αναπηρία άρχισε να αντιμετωπίζεται ως κοινωνικό – παιδαγωγικό και με τη μορφή αυτή, δόθηκε έμφαση στην δημιουργία και εφαρμογή ειδικών διδακτικών προγραμμάτων σε συνδυασμό με την παροχή ιατρικών μέσων καθώς και υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας.

Η αναγνώριση του δικαιώματος που έχουν τα άτομα με αναπηρία για ισότιμες ευκαιρίες στην εκπαίδευση όπως και οι υπόλοιποι άνθρωποι και η υλοποίηση αυτής της ιδεολογίας οδήγησε στον σχεδιασμό ενός διαφοροποιημένου σχολικού προγράμματος, προσαρμοσμένου στις «ιδιαιτερότητες» των παιδιών, που ονομάστηκε Ειδική Αγωγή. Αυτή η εκπαίδευση συνίσταται στην απόκτηση των γνώσεων και ικανοτήτων εκείνων που θα συμβάλλουν στην ένταξή τους στις κοινωνικές δομές και την εξέλιξή τους ανάλογα με τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας. Σήμερα, η Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση έχει διαφορετική έννοια και θα αναλυθεί διεξοδικά παρακάτω (βλ. 6.1.6).

6.1.4 Εκπαίδευση και αναπηρία στην Ελλάδα: Ιστορική αναδρομή

Η ιστορία της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας, μπορεί να διακριθεί σε τρεις βασικές περιόδους.

Κατά την *πρώτη περίοδο* - από το 1906 μέχρι το 1950 - η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία ασκείται κατά κανόνα από την ιδιωτική πρωτοβουλία και διακρίνεται από τον έντονο προστατευτισμό της, την ιδρυματική μορφή και την προνοιακή κατεύθυνση. Συγκεκριμένα, το 1906 ιδρύθηκε στην Αθήνα, Φιλανθρωπική Εταιρεία με την επωνυμία «Οίκος Τυφλών» η οποία απέβλεπε στην προστασία, την εκπαίδευση και την περίθαλψη τυφλών παιδιών ηλικίας 7 έως 18 ετών. Παράλληλα, το 1907, συστήνεται από τον Χαράλαμπο Σπηλιόπουλο φιλανθρωπικό ίδρυμα, με σκοπό την περίθαλψη και εκπαίδευση ατόμων με προβλήματα ακοής, το οποίο άρχισε τη λειτουργία του το 1937. Παράλληλα, την ίδια χρονιά, με πρωτοβουλία ιδιωτών και με τη συνεργασία του Ιδρύματος «Εγγύς Ανατολής», ιδρύθηκε η «Ελληνική Εταιρεία Προστασίας και Αποκατάστασης Αναπήρων Παιδιών» (ΕΛΕΠΑΑΠ), η οποία λειτούργησε το «Ειδικόν Σχολείον Αναπήρων Παιδιών» για παιδιά με κινητικά προβλήματα. Παρόμοια, με βάση τον Αναγκαστικό Νόμο 453, ιδρύεται το 1937, το «Ειδικόν Σχολείον Ανωμάλων και Καθυστερημένων Παιδιών» το οποίο μετονομάστηκε με τον ν.1049/1938 σε «Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών», και αποτέλεσε την αφετηρία της θεσμοθετημένης ειδικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Η *δεύτερη περίοδος* της ειδικής εκπαίδευσης - από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 έως τη μεταπολίτευση - σηματοδοτείται από τη μετεξέλιξη των αντιλήψεων απέναντι στα άτομα με αναπηρία. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται και από το έντονο ενδιαφέρον, ιδιωτών και Κράτους προς τα άτομα με νοητική αναπηρία και τα άτομα που παρουσιάζουν ψυχικές διαταραχές. Το 1956, η Άννα Ποταμιάνου, ιδρύει τον «Τομέα Ψυχικής Υγιεινής», ο οποίος στη συνέχεια, το 1964, μετεξελίχθηκε σε «Κέντρον Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών». Τον Οκτώβριο του 1962, η «Ένωσις Γονέων και Κηδεμόνων Απροσαρμόστων Παιδιών» και το «Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής» οργάνωσαν στο Χαλάνδρι Αττικής το Κέντρον Θεραπευτικής Παιδαγωγικής «ΤΟ ΣΤΟΥΠΑΘΕΙΟΝ». Παράλληλα, τον Ιανουάριο του 1964 λειτούργησε στην περιοχή Ίλιον Αττικής το Ίδρυμα Προστασίας Απροσαρμόστων Παιδιών «Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ». Το 1971 ιδρύθηκε στο Μαρούσι Αττικής το «ΣΙΚΙΡΙΑΡΙΔΕΙΟΝ Ίδρυμα Απροσαρμόστων Παιδιών», με σκοπό την εκπαίδευση και υποστήριξη παιδιών με νοητική αναπηρία. Στο ίδρυμα αυτό εκτός της βασικής εκπαίδευσης παρεχόταν προεπαγγελματική και επαγγελματική εκπαίδευση.

Το έντονο ενδιαφέρον που εκδήλωσαν οι ιδιώτες, αυτή τη χρονική περίοδο, για τα άτομα με νοητική αναπηρία συμπαρέσυρε και το επίσημο Κράτος προς αυτήν την κατεύθυνση, το οποίο ίδρυσε το 1972 δεκαοκτώ ανάλογα δημόσια δημοτικά σχολεία σε διάφορες εκπαιδευτικής περιφέρειας της χώρας, και τον Ιούλιο του 1973 ιδρύθηκαν επιπλέον είκοσι σχολεία.

Μελετώντας την ειδική εκπαίδευση, όπως αυτή καταγράφεται από τη μετεμφυλιακή περίοδο έως τη μεταπολίτευση, συμπεραίνεται ότι η «αναπηρία» αντιμετωπίστηκε επιστημονικότερα και περισσότερο μεθοδευμένα. Επίσης διακρίνεται η τάση για κοινωνική αποδοχή των ατόμων με αναπηρία, στην οποία συνέβαλε ιδιαίτερα η θεσμοθετημένη λειτουργία των ιατροπαιδαγωγικών και συμβουλευτικών

κέντρων. Παρά όμως τις όποιες προσπάθειες προς αυτήν την κατεύθυνση δεν επιδιώχθηκε ουσιαστικά η σχολική ένταξη των ατόμων με αναπηρία.

Η τρίτη περίοδος της ειδικής εκπαίδευσης, από τη μεταπολίτευση έως σήμερα, έχει να επιδείξει την ουσιαστική πλέον ενεργοποίηση του Κράτους απέναντι στα άτομα με αναπηρία με την λήψη μέτρων που είχαν ως στόχο την παροχή ισότιμων ευκαιριών εκπαίδευσης και την (κοινωνική-σχολική) ένταξή τους.

Το 1975, η ΕΛΕΠΑΑΠ, επεκτείνοντας τη δράση της λειτουργεί στην Αθήνα εξαθέσιο δημόσιο ειδικό Σχολείο και το 1980 ειδικό Γυμνάσιο για παιδιά με κινητικά προβλήματα. Το 1979 ιδρύθηκε στην Αθήνα το «Κέντρον Εκπαιδεύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών». Το σχολικό έτος 1983-84, η Πολιτεία ακολουθώντας μία πολιτική ένταξης, ίδρυσε τις αποκαλούμενες «Ειδικές Τάξεις», οι οποίες δέχονται παιδιά που παρουσιάζουν ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες, προβλήματα συμπεριφοράς και φοιτούν σ' αυτές μόνο λίγες ώρες την εβδομάδα, ενώ τις υπόλοιπες παρακολουθούν την κανονική τάξη. Ο θεσμός των Ειδικών Τάξεων, καθώς αποτέλεσε τη μοναδική πρακτική ενταξιακής κατεύθυνσης, επεκτάθηκε με γοργούς ρυθμούς, αφού το σχολικό έτος 1999-2000 λειτούργησαν 728 ειδικές Τάξεις. Επίσης, το 1983 ιδρύθηκε στην Καλλιθέα Αττικής «Σχολή Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης» με σκοπό την παροχή επαγγελματικής κατάρτισης εφήβων με μέτρια νοητική αναπηρία. Παρόμοια δραστηριότητα αναπτύσσει και η λειτουργούσα στη Νέα Μάκρη Αττικής Ειδική Επαγγελματική Σχολή του Ιδρύματος για το Παιδί «Η ΠΑΜΜΑΚΑΡΙΣΤΟΣ». Αποτελεί όμως βασικό μειονέκτημα της γενικότερης λειτουργίας των προαναφερόμενων Σχολών η αδυναμία τους να εντάσσουν άμεσα τους αποφοίτους τους στην παραγωγική διαδικασία.

Επομένως, την περίοδο μετά την μεταπολίτευση, μέσω της ειδικής εκπαίδευσης κατεβλήθησαν σημαντικές προσπάθειες ώστε να υιοθετηθούν πρακτικές ένταξης των ατόμων με αναπηρία. Μολονότι οι προσπάθειες αυτές διακρίνονται και για παραλείψεις ή σφάλματα, χρειάζεται να επισημανθεί ότι μέσω αυτών ο στόχος πλέον προσεγγίζεται περισσότερο: η παροχή μιας εκπαίδευσης, όπου θα επιδιώκεται η όσο το δυνατό καλύτερη αξιοποίηση των δυνατοτήτων κάθε παιδιού, ανεξαρτήτως της σωματικής, διανοητικής ή ψυχικής του κατάστασής του, ώστε να δομηθεί μία κοινωνία Όλων.

Μετά τη μεταπολίτευση, η Πολιτεία, στο πλαίσιο του έντονου ενδιαφέροντος που είχε σημειωθεί, σε παγκόσμιο επίπεδο, για τα άτομα με αναπηρία, έλαβε ιδιαίτερα μέτρα και πρακτικές ενίσχυσης της ειδικής εκπαίδευσης. Ήδη από το 1974 στο πρώτο μεταδικτατορικό Σύνταγμα, κατοχυρώνεται το δικαίωμα του παιδιού με αναπηρία ως προς τη δωρεάν παιδεία σε όλες της βαθμίδες εκπαίδευσης. Το 1985, η Βουλή ψηφίζει νόμο για την Ειδική Αγωγή, ο οποίος α) Οριοθετεί εννοιολογικά τον... χρησιμοποιούμενο όρο «αποκλίνοντα άτομα». β) Προσδιορίζει τις κατηγορίες στις οποίες εγγράφονται τα άτομα αυτά. γ) Ορίζει ότι η ειδική εκπαίδευση...και η ειδική επαγγελματική εκπαίδευση παρέχονται σε δημόσια και ιδιωτικά σχολεία. δ) Προβλέπει τις ειδικές σχολικές δομές του θεσμού...ε) Ορίζει ως υποχρεωτική τη φοίτηση των ατόμων αυτών (ηλικίας 6-17 χρόνων). στ) Μεταβιβάζει στο ΥΠΕΠΘ την αποκλειστική ευθύνη για τη λειτουργία του θεσμού...ζ) Εξασφαλίζει το συντονισμό δράσης των συναρμόδιων φορέων της ειδικής εκπαίδευσης...η) Συνιστά, κατά κλάδους, θέσεις εκπαιδευτικού και λοιπού προσωπικού καθώς και θέσεις νέων κλάδων. θ) Προσδιορίζει τις δυνατότητες ειδικεύσης και επιμόρφωσης του προσωπικού. ι) Υλοποιεί την επαγγελματική ένταξη των ατόμων αυτών θέτοντας σ' εφαρμογή παλαιότερους νόμους και ια) προβλέπει τη σύσταση τεσσάρων θέσεων ειδικών επιθεωρητών στον τομέα αυτό.

Ο ν.1566/1985, περιλαμβάνει για την Ειδική Αγωγή τα εξής:

- απαλείφεται ο όρος άτομα αποκλίνοντα εκ του φυσιολογικού και αντικαθίσταται από το διεθνώς ισχύοντα όρο άτομα με ειδικές ανάγκες,

- καθορίζονται οι στόχοι της ειδικής αγωγής και της ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης,
- εντάσσονται σταδιακά τα ιδιωτικά σχολεία στον δημόσιο τομέα,
- υιοθετείται η αρχή της σχολικής ένταξης για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες,
- επιμηκύνεται ο χρόνος της σχολικής φοίτησης για τα άτομα με ειδικές ανάγκες,
- εισάγεται στις ειδικές σχολικές Μονάδες η διδασκαλία των ξένων γλωσσών,
- μεταβιβάζονται στο Υπουργείο Παιδείας όλες οι αρμοδιότητες που άπτονται της εκπαίδευσης και αποκατάστασης των ατόμων με ειδικές ανάγκες,
- προβλέπεται η ίδρυση πανεπιστημιακού Τμήματος λογοθεραπείας και
- ρυθμίζεται η εκτύπωση των διδακτικών βιβλίων για τους τυφλούς μαθητές με το σύστημα γραφής Braille.

Δεκαπέντε χρόνια μετά την εφαρμογή αρκετών διατάξεων του ν.1566/1985 καθώς εντοπίστηκαν οι αδυναμίες και οι ελλείψεις του, υπό το πρίσμα των νεότερων δεδομένων στις επιστήμες της Αγωγής και στα πλαίσια των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τη σχολική και κοινωνική ένταξη του ατόμου με αναπηρία ψήφισε η Βουλή τον ν.2817/2000, ο οποίος αναφέρεται στην εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Στον νόμο αυτό:

- Επανακαθορίζονται όροι της Ειδικής Αγωγής και προσδιορίζονται στον όρο «άτομα με ειδικές ανάγκες» οι ανάγκες ως εκπαιδευτικές ανάγκες.
- Ενισχύεται η αρχή της σχολικής ένταξης των ατόμων με αναπηρία καθώς θεσμοθετούνται τα «Τμήματα Ένταξης», τα οποία λειτουργούν στα «γενικά» σχολεία.
- Επαναβεβαιώνεται η παροχή δωρεάν από το κράτος ειδικής εκπαίδευσης και καθορίζεται ο τύπος των αυτοτελών Σχολείων ειδικής αγωγής, στα οποία φοιτούν πλέον μόνο μαθητές με σοβαρές δυσκολίες.
- Αναγνωρίζεται το ΥΠΕΠΘ ως αποκλειστικός φορέας για την ειδική αγωγή των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- Ιδρύεται Τμήμα Ειδικής Αγωγής στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, με έργο εκτός των άλλων: «α) (την) επιστημονική έρευνα, μελέτη και τεκμηρίωση όλων των θεμάτων της ειδικής αγωγής και (την) υποβολή προτάσεων για το σχεδιασμό και την εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής στην ειδική αγωγή, β) (τον) σχεδιασμό και την υποστήριξη ανάπτυξης προγραμμάτων επιμόρφωσης του προσωπικού της ειδικής αγωγής...γ) (τον) σχεδιασμό και την ανάπτυξη ωρολόγιων και αναλυτικών προγραμμάτων, καθώς και (την) εκπόνηση του διδακτικού και λοιπού υποστηρικτικού υλικού για την εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες...στ) (την) επιστημονική υποστήριξη του έργου των σχολικών συμβούλων της ειδικής αγωγής και των προγραμμάτων σχολικής ενσωμάτωσης...».
- Θεσμοθετείται η λειτουργία «Κέντρου Διάγνωσης Αξιολόγησης και Υποστήριξης» (ΚΔΑΥ - τα σημερινά Κ.Ε.Δ.Δ.Υ.) στην έδρα κάθε νομού, με σκοπό τη διάγνωση και υποστήριξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες.
- Προβλέπεται η επιμήκυνση του χρόνου φοίτησης των ατόμων με ειδικές ανάγκες στις σχολικές δομές και θεσμοθετείται η κατάρτιση εξατομικευμένων προγραμμάτων για τα άτομα αυτά.
- Λαμβάνονται εκπαιδευτικά μέτρα που αποσκοπούν στην επαγγελματική κατάρτιση των εφήβων με ειδικές ανάγκες, όπως παραδείγματος χάρη η ίδρυση «Εργαστηρίων Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης», η λειτουργία «Τεχνικών Επαγγελματικών Εκπαιδευτηρίων» κ.λπ.
- Εισάγεται η χρήση νέων τεχνολογιών.

- Προβλέπεται η εφαρμογή προγραμμάτων δημιουργικής απασχόλησης και για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες.
- Καθιερώνεται ο θεσμός του «περιοδεύοντος» ειδικού εκπαιδευτικού.
- Προβλέπεται η σύσταση θέσεων νέων ειδικοτήτων στην ειδική εκπαίδευση, όπως π.χ. εκπαιδευτές κινητικότητας για τυφλά άτομα, διερμηνείς νοηματικής γλώσσας, σύμβουλοι επαγγελματικού προσανατολισμού μουσικοθεραπευτές.
- Αναγνωρίζεται η νοηματική γλώσσα ως επίσημη γλώσσα για τα κωφά άτομα.

6.1.5 Ιστορική διαδρομή προς την ισότιμη εκπαίδευση (συνεκπαίδευση) ατόμων με αναπηρία

Το εγχείρημα της από κοινού φοίτησης μαθητών με ή δίχως αναπηρία έχει διέλθει από διάφορα στάδια, το περιεχόμενο των οποίων αποτυπώνεται σε διαφορετικούς όρους. Συγκεκριμένα, κάποιοι από τους όρους αυτούς είναι οι εξής (Thomas & Loxley, 2001): «μερική φοίτηση στη γενική τάξη» - «ένταξη» (mainstreaming - integration), «Πρωτοβουλία στη Γενική Εκπαίδευση» (Regular Education Initiative- REI), «συνεκπαίδευση» - «πλήρης συνεκπαίδευση» (inclusion-full inclusion), «Καθολικός Σχεδιασμός» (Universal Design).

Ειδικότερα, με βάση το αίτημα ο μαθητής με αναπηρία να έχει τη μέγιστη δυνατή εμπειρία συνύπαρξης με τον γενικό μαθητικό πληθυσμό, προέκυψε τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 η πρακτική της «μερικής φοίτησης στη γενική τάξη». Συγκεκριμένα, οι μαθητές με αναπηρία, φοιτούσαν για κάποιο χρονικό διάστημα της σχολικής ημέρας στη γενική τάξη.

Την ίδια περίοδο παρουσιάστηκε και ο όρος «ένταξη» (integration). Συγκεκριμένα, ο όρος αυτός αναφερόταν σε μια προσπάθεια αναδιάρθρωσης του εκπαιδευτικού συστήματος, αποτυπώνοντας το δικαίωμα εκπαίδευσης όλων των μαθητών με αναπηρία, καθώς ένα μεγάλο ποσοστό τους -και παρά την εφαρμογή της «μερικής φοίτησης στη γενική τάξη» σε κάποιες περιπτώσεις- παρέμενε αποκλεισμένο από τις οποιεσδήποτε εκπαιδευτικές δομές. Επιπλέον, επισήμαινε την αναγκαιότητα επαναπροσδιορισμού της συνολικής λειτουργίας της ειδικής εκπαίδευσης, καθώς πρότεινε την αλλαγή των τρόπων ανίχνευσης, παιδαγωγικής αξιολόγησης και εκπαίδευσης των μαθητών με αναπηρία, τη θέσπιση καινούργιας νομοθεσίας και την υιοθέτηση νέων πολιτικών, ώστε να καταστεί περισσότερο αποτελεσματική. Ωστόσο στην πράξη, ο θεσμός της ένταξης εφαρμόστηκε αποσπασματικά, χωρίς να συντελεσθούν ιδιαίτερες καινοτομίες και προσαρμογές με αποτέλεσμα οι μαθητές με αναπηρία ενώ βρίσκονταν χωροταξικά στο ίδιο σχολείο με τους υπόλοιπους μαθητές, παρέμεναν ωστόσο διαχωρισμένοι και απομονωμένοι μέσα σε αυτό. Παράλληλα, παρατηρήθηκε αύξηση της παραπομπής παιδιών στις δομές της ειδικής εκπαίδευσης. Οι παραπομπές αυτές μάλιστα δεν αφορούσαν παιδιά με σοβαρή αναπηρία, αλλά κυρίως μαθητές με ήπιες μορφές δυσκολιών, όπως παραδείγματος χάριν μαθησιακές δυσκολίες, ελαφρά νοητική αναπηρία κ.ά., οι οποίοι μέχρι πρότινος φοιτούσαν στη «γενική» τάξη. Η τακτική αυτή προκάλεσε έντονο προβληματισμό αναφορικά με το εάν η λειτουργία των ειδικών τάξεων οδηγούσε σε ακόμη μεγαλύτερη περιθωριοποίηση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Αποτέλεσμα αυτού του δημόσιου διαλόγου και των αντιπαραθέσεων του ήταν η εμφάνιση του όρου «συνεκπαίδευση» (inclusion), στη δεκαετία του 1990 (Vislie, 2003).

6.1.6 Συνεκπαίδευση: Προσδιορίζοντας την έννοια

Η συνεκπαίδευση αναφέρεται στη μέριμνα για την παροχή κατάλληλων διδακτικών και μορφωτικών εμπειριών σε όλους τους μαθητές, ώστε το σχολείο να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις εκπαιδευ-

τικές ανάγκες τους, ανεξάρτητα από τα όποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που φέρουν. Στόχος της συνεκπαίδευσης είναι να δημιουργηθεί ένα Σχολείο για Όλους, το οποίο θα μπορεί να υποδέχεται κάθε μαθητή της συνοικίας, χωρίς να αποκλείει κανέναν με το πρόσχημα ότι αδυνατεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες του.

Συμπερασματικά, σύμφωνα με τα βασικά αξιώματα που προσδιορίζουν το περιεχόμενό της, η συνεκπαίδευση:

- Είναι μια διαδικασία διαρκούς και συστηματικής αλλαγής, η οποία επιδιώκει τη ριζική αναθεώρηση της κυρίαρχης κοινωνικής ιδεολογίας όσον αφορά στον προσδιορισμό των εννοιών: «ικανότητα», «επιτυχία», «αποτυχία» (Whitty 2002).
- Ορίζεται στο πλαίσιο θεμελιωδών δημοκρατικών αρχών. Η αξιοποίηση από το σχολείο διάφορων διαστάσεων αυτών των αρχών, όπως π.χ. της ισότητας στη συμμετοχή, του σεβασμού της πολυμορφίας, της αποδοχής της ποικιλομορφίας, θεωρείται ότι έχει θετικές συνέπειες στη ψυχοπνευματική και κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών, καθώς συμβάλλει στην όξυνση της κριτικής σκέψης, στην ανατροπή στερεοτύπων και στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεξιοτήτων.
- Επιχειρεί να γεφυρώσει το «χάσμα» μεταξύ διαφορετικών μαθητών, όπως ανάμεσα σε εκείνους που ανήκουν σε ομάδα υψηλού κινδύνου για σχολική αποτυχία, σε εκείνους τους μαθητές με αναπηρία καθώς και στους δίχως ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μαθητές (Fisher 2007).
- Δεν αποτελεί στόχο αλλά μέθοδο, μέσω της οποίας θεωρείται ότι θα επιτύχει κάθε μαθητής να αναπτύξει στο μέγιστο δυνατό τις όποιες ικανότητες διαθέτει. Πρόκειται για μια συνεχή διαδικασία χωρίς οριστικό τέλος. Κατά συνέπεια, τα στοιχεία της διδασκαλίας, όπως παραδείγματος χάριν οι διδακτικές στρατηγικές, η οργάνωση της τάξης, οι αρμοδιότητες και οι ρόλοι των συμμετεχόντων στην εκπαιδευτική διαδικασία, η επαγγελματική αναβάθμιση των εκπαιδευτικών κ.ά., υπόκεινται σε διαρκείς μεταβολές και αναθεωρήσεις, προκειμένου να επιτευχθούν αποτελεσματικότερες πρακτικές συνεκπαίδευσης (Carrington & Robinson 2004).
- Θέτει υψηλούς στόχους για όλους τους μαθητές προκειμένου αυτοί ως ενήλικοι πολίτες να συμμετέχουν ισότιμα σε όλους τους τομείς της κοινωνίας.
- Σηματοδοτεί ένα όραμα, η υλοποίηση του οποίου προϋποθέτει τη δέσμευση όλων των εμπλεκόμενων προσώπων και φορέων στην εκπαιδευτική διαδικασία, ότι θα συμβάλλουν στη δημιουργία μιας σχολικής κοινότητας συνύπαρξης και συν-δημιουργίας (Warren & Alston 2004).

Επομένως, η συνεκπαίδευση είναι μια ιδέα που ενώνει τους μαθητές, τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς, τους αρμόδιους φορείς και την ευρύτερη κοινότητα στην κοινή προσπάθεια δημιουργίας του Σχολείου για Όλους. Πώς ωστόσο μπορεί να υλοποιηθεί μια τέτοια προσπάθεια στην πράξη; Σύμφωνα με τον Ainscow (2000), υπάρχουν έξι βασικές προϋποθέσεις που διαμορφώνουν αποτελεσματικές στρατηγικές εφαρμογής της συνεκπαίδευσης. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι οι εξής:

- Χρησιμοποίηση της προϋπάρχουσας γνώσης του σχολείου. Η υλοποίηση πρακτικών συνεκπαίδευσης οφείλει να έχει ως αφετηρία την παιδαγωγική και διδακτική εμπειρία, τις γνώσεις και τα βιώματα που ήδη διαθέτουν οι εκπαιδευτικοί. Μέσω της ανάλυσης, συζήτησης και κριτικής, οι εκάστοτε διδακτικές τεχνικές και μέθοδοι που εφαρμόζονται στο σχολείο μπορούν να μετασχηματιστούν σε πρακτικές και στρατηγικές συνεκπαίδευσης.
- Προσεκτική παρατήρηση και εντοπισμός των εμποδίων που παρακωλύουν την υλοποίηση της συνεκπαίδευσης. Στο πλαίσιο μιας ανάλυσης των διδακτικών μεθόδων που χρησιμοποιούνται στην τάξη είναι σημαντικό να εντοπίζονται τα στοιχεία εκείνα που δεν διευκολύνουν την απόδοση των μαθητών, με αποτέλεσμα να αμφισβητείται η χρησιμότητα της συνεκπαίδευσης. Η χρήση ακατάλληλων τεχνικών διδασκαλίας, παραδείγματος χάριν, έχει ως αποτέλεσμα κάποιοι από τους μαθητές

της τάξης να αδυνατούν να κατακτήσουν στόχους που οι υπόλοιποι συμμαθητές τους επιτυγχάνουν. Παρόμοια, διάφορες παιδαγωγικές αστοχίες τού εκπαιδευτικού μπορεί να μην προωθούν την συνεργασία μεταξύ των μαθητών.

- Αντιμετώπιση της διαφορετικότητας των μαθητών ως πηγή μάθησης και εμπειριών. Συχνά οι εκπαιδευτικοί αισθάνονται σύγχυση και αμηχανία όταν καλούνται να αντιμετωπίσουν τις διαφοροποιημένες ανάγκες που παρουσιάζουν οι μαθητές με αναπηρία, σε σχέση με αυτές των τυπικώς αναπτυσσόμενων μαθητών. Ωστόσο, οι αλλαγές διδακτικού στυλ που απαιτούνται, προκειμένου να αντιμετωπίζονται οι ανάγκες αυτές αποτελούν μια σημαντική πηγή εμπειριών όσον αφορά στην επαγγελματική πορεία των εκπαιδευτικών, αυξάνοντας παράλληλα την ικανότητα και ετοιμότητά τους να διαχειρίζονται αποτελεσματικά καταστάσεις συνεκπαίδευσης.
- Ανάπτυξη «κοινής γλώσσας» ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς αναφορικά με τις διδακτικές πρακτικές. Με δεδομένο ότι κάθε εκπαιδευτικός αναπτύσσει μια προσωπική θεωρία αναφορικά με τη διαχείριση της τάξης απαιτείται η διαμόρφωση κοινής γλώσσας μεταξύ των εκπαιδευτικών απέναντι στη συνεκπαίδευση. Αυτό, μπορεί να επιτευχθεί μέσω συμμετοχικών και συνεργατικών δράσεων ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς, όπως παραδείγματος χάριν μέσω σχετικών ομαδικών συζητήσεων, παρακολούθησης κοινών παραδειγματικών διδασκαλιών, κ.λπ.
- Αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων για την υποστήριξη της μάθησης. Η έννοια των «πόρων» δεν αναφέρεται μόνο στα υλικά μέσα, αλλά και στο ανθρώπινο δυναμικό, το οποίο πρέπει να αξιοποιηθεί κατάλληλα ώστε να εφαρμόζονται με επιτυχία οι διάφορες διδακτικές μέθοδοι που προωθούν τη συνεκπαίδευση.
- Δημιουργία συνθηκών που ενθαρρύνουν την εφαρμογή καινοτόμων εγχειρημάτων. Ένας ισχυρός παράγοντας που ενισχύει την απροθυμία των εκπαιδευτικών να εφαρμόσουν τακτικές συνεκπαίδευσης, είναι το γεγονός ότι ανησυχούν μήπως θεωρηθούν από την κοινή γνώμη ως επαγγελματικά ανέτοιμοι και ανεπαρκείς. Ωστόσο η συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών και η υποστήριξή τους από τον διευθυντή του σχολείου διαμορφώνουν προϋποθέσεις αλλαγής αυτής της νοοτροπίας.

6.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

6.2.1 Νομοθετικό πλαίσιο για την εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία

Σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο (ν.3699/2008, ΦΕΚ 199/2.10.2008) για την εκπαίδευση παιδιών με αναπηρία στην Ελλάδα, προβλέπονται τα εξής:¹⁷⁶

Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση (ΕΑΕ) είναι το σύνολο των παρεχόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών στους μαθητές με αναπηρία και διαπιστωμένες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Η πολιτεία δεσμεύεται να κατοχυρώνει και να αναβαθμίζει διαρκώς τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης ως αναπόσπαστο μέρος της υποχρεωτικής και δωρεάν δημόσιας παιδείας και να μεριμνά για την παροχή δωρεάν δημόσιας ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης στους αναπήρους όλων των ηλικιών και για όλα τα στάδια και τις εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Η ΕΑΕ περιλαμβάνει:

- σχολικές μονάδες ειδικής εκπαίδευσης με κατάλληλες κτιριολογικές υποδομές,

---

¹⁷⁶ <http://www.disabled.gr/lib/?p=17947>

- προγράμματα συνεκπαίδευσης,
- προγράμματα διδασκαλίας στο σπίτι,
- τις αναγκαίες διαγνωστικές, αξιολογικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες.

Η ΕΑΕ επιδιώκει ιδίως:

- α) την ολόπλευρη και αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες,
- β) τη βελτίωση και αξιοποίηση δυνατοτήτων και δεξιοτήτων, ώστε να καταστεί δυνατή η ένταξη ή η επανένταξη στο γενικό σχολείο, όπου και όταν αυτό είναι δυνατόν,
- γ) την αντίστοιχη προς τις δυνατότητές τους ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα, στην κοινωνική ζωή και στην επαγγελματική δραστηριότητα και
- δ) την αλληλοαποδοχή, την αρμονική συμβίωσή τους με το κοινωνικό σύνολο και την ισότιμη κοινωνική τους εξέλιξη, με στόχο τη διασφάλιση της πλήρους προσβασιμότητας των μαθητών με αναπηρία και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, καθώς και των εκπαιδευτικών ή/και γονέων και κηδεμόνων με αναπηρία, σε όλες τις υποδομές (κτιριακές, υλικοτεχνικές συμπεριλαμβανομένων των ηλεκτρονικών), τις υπηρεσίες και τα αγαθά που αυτά διαθέτουν.

Στους μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες συγκαταλέγονται ιδίως όσοι παρουσιάζουν:

- νοητική αναπηρία,
- αισθητηριακές αναπηρίες όρασης (τυφλοί, αμβλύωπες με χαμηλή όραση),
- αισθητηριακές αναπηρίες ακοής (κωφοί, βαρήκοοι),
- κινητικές αναπηρίες,
- χρόνια μη ιάσιμα νοσήματα,
- διαταραχές ομιλίας-λόγου,
- ειδικές μαθησιακές δυσκολίες όπως δυσλεξία, δυσγραφία, δυσαριθμησία, δυσαναγνωσία, δυσορθογραφία,
- σύνδρομο ελλειμματικής προσοχής με ή χωρίς υπερκινητικότητα,
- διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές (φάσμα αυτισμού),
- ψυχικές διαταραχές και πολλαπλές αναπηρίες,
- οι μαθητές με σύνθετες γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δυσκολίες, παραβατική συμπεριφορά λόγω κακοποίησης, γονεϊκής παραμέλησης και εγκατάλειψης ή λόγω ενδοοικογενειακής βίας, ανήκουν στα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες,
- μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι και οι μαθητές που έχουν μία ή περισσότερες νοητικές ικανότητες και ταλέντα ανεπτυγμένα σε βαθμό που υπερβαίνει κατά πολύ τα προσδοκώμενα για την ηλικιακή τους ομάδα (χαρισματικά παιδιά),
- στην κατηγορία των μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν εμπίπτουν οι μαθητές με χαμηλή σχολική επίδοση που συνδέεται αιτιωδώς με εξωγενείς παράγοντες, όπως γλωσσικές ή πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (Διαπολιτισμική Εκπαίδευση).

Οι στόχοι της ΕΑΕ επιτυγχάνονται με:

- Την έγκαιρη ιατρική διάγνωση,
- τη διάγνωση και αξιολόγηση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών τους στα ΚΕΔΔΥ και στα δημόσια Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα (ΙΠΔ),
- τη συστηματική παρέμβαση που πραγματοποιείται από την προσχολική ηλικία στις κατά τόπους ΣΜΕΑΕ, με τη δημιουργία τμημάτων Πρώιμης Παρέμβασης (ΠΠ),
- την εφαρμογή ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων και προγραμμάτων αποκατάστασης, την προσαρμογή του εκπαιδευτικού και διδακτικού υλικού, τη χρησιμοποίηση ειδικού εξοπλισμού συμπεριλαμβανομένου του ηλεκτρονικού εξοπλισμού και του λογισμικού και την παροχή κάθε είδους διευκολύνσεων και εργονομικών διευθετήσεων από τις ΣΜΕΑΕ και τα ΚΕΔΔΥ.

Οι ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών με αναπηρία και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες διερευνώνται και διαπιστώνονται από:

- Τα ΚΕΔΔΥ.
- Την Ειδική Διαγνωστική Επιτροπή Αξιολόγησης (ΕΔΕΑ).
- Τα πιστοποιημένα από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα (ΙΠΔ) άλλων Υπουργείων.

1. Οι μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορούν να φοιτούν:

- α) Σε σχολική τάξη του γενικού σχολείου, εφόσον πρόκειται για μαθητές με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες, υποστηριζόμενοι από τον εκπαιδευτικό της τάξης, ο οποίος συνεργάζεται κατά περίπτωση με τα ΚΕΔΔΥ, με τους σχολικούς συμβούλους γενικής και ειδικής εκπαίδευσης.
- β) Σε σχολική τάξη του γενικού σχολείου, με παράλληλη στήριξη-συνεκπαίδευση, από εκπαιδευτικούς ΕΑΕ, όταν αυτό επιβάλλεται από το είδος και το βαθμό των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών. Η παράλληλη στήριξη παρέχεται σε μαθητές που μπορούν με κατάλληλη ατομική υποστήριξη να παρακολουθήσουν το αναλυτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα της τάξης, σε μαθητές με σοβαρότερες εκπαιδευτικές ανάγκες όταν στην περιοχή τους δεν υπάρχει άλλο πλαίσιο ΕΑΕ (ειδικό σχολείο, τμήμα ένταξης).
- γ) Σε ειδικά οργανωμένα και κατάλληλα στελεχωμένα Τμήματα Ένταξης (ΤΕ) που λειτουργούν μέσα στα σχολεία γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης με δύο (2) διαφορετικούς τύπους προγραμμάτων:
  - Κοινό και εξειδικευμένο πρόγραμμα, που καθορίζεται με πρόταση του οικείου ΚΕΔΔΥ για μαθητές με ηπιότερης μορφής ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, το οποίο για κάθε μαθητή δεν θα υπερβαίνει τις δεκαπέντε διδακτικές ώρες εβδομαδιαίως.
  - Εξειδικευμένο ομαδικό ή εξατομικευμένο πρόγραμμα διευρυμένου ωραρίου, που καθορίζεται με πρόταση του οικείου ΚΕΔΔΥ, για μαθητές με σοβαρότερης μορφής ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, οι οποίες δεν καλύπτονται από αντίστοιχες με το είδος και το βαθμό αυτοτελείς σχολικές μονάδες.

2. Μαθητές που δεν αυτοεξυπηρετούνται φοιτούν ή σε αυτοτελείς ΣΜΕΑΕ ή σε σχολεία της γενικής εκπαίδευσης ή σε ΤΕ με την ανάλογη στήριξη και την παρουσία Ειδικού Βοηθητικού Προσωπικού (ΕΒΠ), ανάλογα με το είδος της αναπηρίας τους και τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που απορρέουν από αυτή.

3. Για τους μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που φοιτούν σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η φοίτησή τους θεωρείται επαρκής όταν:

- Το σύνολο των επιπλέον απουσιών δεν υπερβαίνει το 30% των προβλεπόμενων από το οικείο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών με βάση το ωρολόγιο πρόγραμμα και

- οι επιπλέον από τις προβλεπόμενες κάθε φορά δικαιολογημένες ή αδικαιολόγητες απουσίες οφείλονται αποδεδειγμένα στη συμμετοχή τους σε προγράμματα αποκατάστασης και θεραπείας που πιστοποιούνται από τον φορέα υλοποίησης.
4. Όταν η φοίτηση των μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη στα σχολεία του κοινού εκπαιδευτικού προγράμματος ή στα τμήματα ένταξης, λόγω των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών τους, η εκπαίδευση των μαθητών αυτών παρέχεται:
- Σε αυτοτελείς ΣΜΕΑΕ.
  - Σε σχολεία ή τμήματα που λειτουργούν είτε ως αυτοτελή είτε ως παραρτήματα άλλων σχολείων σε νοσοκομεία, κέντρα αποκατάστασης, ιδρύματα αγωγής ανηλίκων, ιδρύματα χρονίως πασχόντων ή Υπηρεσίες εκπαίδευσης και αποκατάστασης των Μονάδων Ψυχικής Υγείας, εφόσον σε αυτά διαβιούν άτομα σχολικής ηλικίας με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
  - Με διδασκαλία στο σπίτι, όταν αυτή κρίνεται αναγκαία, για σοβαρά βραχυχρόνια ή χρόνια προβλήματα υγείας, τα οποία δεν επιτρέπουν τη μετακίνηση και φοίτηση των μαθητών στο σχολείο.
5. Για κάθε μαθητή με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, το ΕΠΕ σχεδιάζεται από τη διεπιστημονική ομάδα του οικείου ΚΕΔΔΥ, συντάσσεται και υλοποιείται από τον αρμόδιο εκπαιδευτικό ΕΑΕ, σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό της τάξης, τον σχολικό Σύμβουλο ΕΑΕ και τον σύμβουλο ΕΕΠ. Στο σχεδιασμό του ΕΠΕ συμμετέχει και ο γονέας ή ο κηδεμόνας του μαθητή και το ΕΕΠ των ΣΜΕΑΕ, μετά από πρόσκληση του οικείου ΚΕΔΔΥ.

Αναφορικά με τις σχολικές μονάδες ορίζονται τα εξής:

1. Ως ΣΜΕΑΕ ορίζονται:

α) Για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση:

- τα νηπιαγωγεία ΕΑΕ και τμήματα πρόωμης παρέμβασης που λειτουργούν εντός των νηπιαγωγείων ΕΑΕ, για μαθητές μέχρι το 7^ο έτος της ηλικίας τους,
- τα δημοτικά σχολεία ΕΑΕ για μαθητές μέχρι το 14^ο έτος της ηλικίας τους, τα οποία λειτουργούν με μία προκαταρκτική τάξη και με τις τάξεις Α', Β', Γ', Δ', Ε' και ΣΤ'. Παράταση της φοίτησης μπορεί να γίνει μέχρι το δέκατο πέμπτο (15^ο) έτος της ηλικίας των μαθητών, μετά από εισήγηση του οικείου ΚΕΔΔΥ.

β) Για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση:

- Τα γυμνάσια ΕΑΕ για μαθητές μέχρι το δέκατο ένατο 19^ο έτος της ηλικίας. Τα γυμνάσια ΕΑΕ περιλαμβάνουν την προκαταρκτική τάξη και τρεις επόμενες τάξεις Α', Β' και Γ'. Μαθητές απόφοιτοι δημοτικού σχολείου με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, μπορεί να εγγράφονται απευθείας στην Α' τάξη του γυμνασίου ΕΑΕ, μετά από αξιολόγηση από το οικείο ΚΕΔΔΥ.
- Τα λύκεια ΕΑΕ για μαθητές μέχρι το 23^ο έτος της ηλικίας τους. Τα λύκεια ΕΑΕ, περιλαμβάνουν την προκαταρκτική τάξη και τρεις επόμενες τάξεις Α', Β' και Γ'. Μαθητές απόφοιτοι γυμνασίου με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορεί να εγγράφονται απευθείας στην Α' τάξη του λυκείου ΕΑΕ, ύστερα από αξιολόγηση από το οικείο ΚΕΔΔΥ.

γ) Για τη δευτεροβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση:

- Τα ειδικά επαγγελματικά γυμνάσια, στα οποία εγγράφονται απόφοιτοι δημοτικού σχολείου γενικής ή ειδικής εκπαίδευσης και στα οποία η φοίτηση διαρκεί πέντε έτη. Στα γυμνάσια αυτά εφαρμόζεται πρόγραμμα για την ολοκλήρωση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης και την παροχή επαγγελματικής εκπαίδευσης.

- Τα ειδικά επαγγελματικά λύκεια, στα οποία εγγράφονται απόφοιτοι του επαγγελματικού γυμνασίου και των ειδικών και γενικών γυμνασίων και λυκείων. Στα λύκεια αυτά η φοίτηση διαρκεί τέσσερα έτη.
  - Την ειδική επαγγελματική σχολή, στην οποία εγγράφονται απόφοιτοι επαγγελματικού γυμνασίου και ειδικού γυμνασίου και στην οποία η φοίτηση διαρκεί τέσσερα έτη. Τα εργαστήρια των ειδικών επαγγελματικών σχολών εξοπλίζονται από τα Γραφεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.
  - Τα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΕΕΚ), στα οποία η φοίτηση διαρκεί από πέντε μέχρι οκτώ χρόνια. Σε αυτά εγγράφονται απόφοιτοι δημοτικών σχολείων γενικής ή ειδικής εκπαίδευσης, ύστερα από πρόταση των διαγνωστικών υπηρεσιών, καλύπτοντας την υποχρεωτικότητα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
2. Στα σχολεία της παραγράφου 1(α) του παρόντος άρθρου μπορούν να λειτουργούν και τμήματα ολοήμερου προγράμματος. Στα σχολεία ΕΑΕ εφαρμόζονται ειδικά προσαρμοσμένα αναλυτικά και διδακτικά προγράμματα. Στο πρόγραμμα των νηπιαγωγείων ΕΑΕ περιλαμβάνονται και προγράμματα πρώιμης παρέμβασης.
  3. Για την εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, που φοιτούν στα σχολεία γενικής και τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης εφαρμόζονται ειδικά προσαρμοσμένα και εξατομικευμένα υποστηρικτικά εκπαιδευτικά προγράμματα.
  4. Η φοίτηση των μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στις αυτοτελείς ΣΜΕΑΕ της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μπορεί να παραταθεί ανάλογα με τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες τους και πέραν το 23^ο έτος της ηλικίας τους. Για την παράταση αποφασίζει ο αρμόδιος διευθυντής εκπαίδευσης, ύστερα από εισήγηση του οικείου ΚΕΔΔΥ.
  5. Ο αναγκαίος αριθμός μαθητών για τη λειτουργία ειδικού δημοτικού σχολείου και ΕΕΕΕΚ δεν μπορεί να είναι μικρότερος των 5 και αποτελεί την προϋπόθεση ίδρυσής τους. Στις περιπτώσεις που οι μαθητές είναι λιγότεροι, η λειτουργία της σχολικής μονάδας αναστέλλεται και στη συνέχεια προτείνεται η κατάργησή της. Στη θέση της ιδρύονται τμήματα ένταξης, με εξειδικευμένο πρόγραμμα διευρυσμένου ωραρίου.
  6. Η μεταφορά των μαθητών των ΣΜΕΑΕ γίνεται είτε με κοινά δρομολόγια των σχολικών λεωφορείων τα οποία ανήκουν στην Ενιαία Σχολική Επιτροπή του Συγκροτήματος είτε με μεταφορικά μέσα μισθωμένα από την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Ειδικά για τις ΣΜΕΑΕ επιτρέπεται η αγορά ή μίσθωση σχολικών λεωφορείων εξειδικευμένων προδιαγραφών από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
  7. Το σχολικό και διδακτικό έτος των ΣΜΕΑΕ είναι το ίδιο με αυτό των αντίστοιχων σχολείων της γενικής εκπαίδευσης. Τα ειδικά νηπιαγωγεία, δημοτικά σχολεία, γυμνάσια και λύκεια είναι ισότιμα προς τα αντίστοιχα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας γενικής εκπαίδευσης. Τα ειδικά επαγγελματικά γυμνάσια είναι ισότιμα προς τα γυμνάσια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
  8. Τα ειδικά επαγγελματικά λύκεια και οι ειδικές επαγγελματικές σχολές είναι ισότιμα με τα επαγγελματικά λύκεια και με τις επαγγελματικές σχολές και παρέχουν ισότιμα επαγγελματικά δικαιώματα στους αποφοίτους τους.
  9. Οι σχολικές περιφέρειες των ΣΜΕΑΕ ορίζονται από τον διευθυντή εκπαίδευσης της αντίστοιχης βαθμίδας.

Σχετικά με τις «Ενδοσχολικές (προαγωγικές, πτυχιακές/απολυτήριες) εξετάσεις, ενδιάμεσες γραπτές εξετάσεις κατά τη διάρκεια των τετραμήνων των μαθητών Ημερήσιων και Εσπερινών Γυμνασίων, ΕΠΑ.Λ., ΕΠΑ.Σ. με αναπηρία και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες», η ελληνική νομοθεσία ορίζει τα εξής:

α) Εξετάζονται προφορικά, κατόπιν αίτησής τους, οι μαθητές που αδυνατούν να υποστούν γραπτή εξέταση, επειδή:

- Είναι τυφλοί, σύμφωνα με τον ν.958/79 (ΦΕΚ 191 Α') ή έχουν ποσοστό αναπηρίας στην όρασή τους τουλάχιστον 67% ή είναι αμβλύωπες με ποσοστό αναπηρίας στην όρασή τους τουλάχιστον 67%,
- έχουν κινητική αναπηρία τουλάχιστον 67% μόνιμη ή προσωρινή, που συνδέεται με τα άνω άκρα,
- πάσχουν από σπαστικότητα των άνω άκρων,
- πάσχουν από κάταγμα ή άλλη προσωρινή βλάβη των άνω άκρων, που καθιστά αδύνατη τη χρήση τους για γραφή,
- παρουσιάζουν ειδικές μαθησιακές δυσκολίες όπως δυσλεξία, δυσγραφία, δυσαριθμησία, δυσαναγνωσία, δυσορθογραφία. Όταν ο μαθητής της περίπτωσης αυτής επιθυμεί να απαντήσει και γραπτά σε κάποια ερωτήματα, αυτά αξιολογούνται κατά τη βαθμολόγηση.

β) Οι μαθητές με φάσμα αυτισμού εξετάζονται: γραπτά ή προφορικά.

γ) Εξετάζονται γραπτά όσοι έχουν ιδιαίτερα σοβαρά προβλήματα ακοής (κωφοί, βαρήκοοι) σε ποσοστό 67% και άνω και όσοι παρουσιάζουν προβλήματα λόγου και ομιλίας (δυσαρθρία, τραυλισμός) καθώς και προβλήματα επιληψίας, τα οποία πιστοποιούνται από την οικεία υγειονομική Επιτροπή, ύστερα από αίτηση του ενδιαφερόμενου.

Οι Διευθυντές ειδικών σχολείων:

- Επιβλέπουν και συντονίζουν το έργο του προσωπικού που υπηρετεί με οιαδήποτε σχέση στη σχολική μονάδα.
- Ορίζουν, συγκαλούν και προεδρεύουν στη διεπιστημονική ομάδα του σχολείου, για τη διάγνωση και αξιολόγηση των μαθητών κατά τη διαδικασία ένταξής τους και το σχεδιασμό προγραμμάτων κατά τη διάρκεια φοίτησης, στη σχολική μονάδα. Όταν απουσιάζουν ή κωλύονται, ορίζουν αναπληρωτή από τα μέλη της ομάδας.
- Προσκαλούν σε συνεδρίαση τα μέλη του συλλόγου, (εκπαιδευτικούς, ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό, ειδικό βοηθητικό προσωπικό) και διευκολύνουν τη μεταξύ τους συνεργασία.
- Συνεργάζονται με τον σχολικό σύμβουλο ΕΑΕ και με τις υποστηρικτικές υπηρεσίες (ΚΔΑΥ, ιατροπαιδαγωγικές υπηρεσίες, κ.ά.) για τη σχολική, κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των μαθητών.
- Συμπράττουν με τους διευθυντές της γενικής εκπαίδευσης για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση κοινών προγραμμάτων, με σκοπό τη διαμόρφωση θετικής στάσης και τη δημιουργία ευκαιριών αλληλοαποδοχής των μαθητών με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- Διευκολύνουν τη συμμετοχή των μαθητών στα προγράμματα αποκατάστασης κατά τις ώρες λειτουργίας του σχολείου και μεριμνούν, ώστε να μη διαταράσσεται η εφαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος.
- Συνεργάζονται με τους γονείς και παρέχουν σε αυτούς κάθε διευκόλυνση στη συνεργασία με το προσωπικό του σχολείου. Προγραμματίζουν και οργανώνουν ενημερωτικές συναντήσεις γονέων

με εκπαιδευτικούς, το ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό ή άλλους εμπλεκόμενους φορείς, σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος.

- Είναι συνολικά υπεύθυνοι για την υλοποίηση της εκπαιδευτικής πολιτικής, σε ό,τι αφορά τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και την επικοινωνία του σχολείου με τους γονείς και τις αρμόδιες υπηρεσίες.
- Φροντίζουν για τη συνεχή επιμόρφωση και ενημέρωση του προσωπικού σε νέες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και διδακτικές μεθόδους.
- Υποβάλλουν για θεώρηση στο σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής, σε τρία αντίγραφα, το εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα και την ετήσια αξιολογική έκθεση λειτουργίας του σχολείου.

Εκπαιδευτικοί ειδικών σχολείων:

- Οργανώνουν, καταρτίζουν και υλοποιούν σε συνεργασία με το Ε.Ε.Π. το εξατομικευμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα των μαθητών της τάξης τους.
- Καθοδηγούν τους γονείς σε θέματα αγωγής και βοήθειας στο σπίτι και προτείνουν δραστηριότητες για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών τους.
- Συνεργάζονται με το ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό για την αντιμετώπιση των ατομικών αναγκών των μαθητών τους.
- Ενημερώνονται για τα προγράμματα αποκατάστασης των μαθητών, τα οποία υλοποιούνται εκτός σχολείου και συνεργάζονται με τους ειδικούς επιστήμονες.

Εκπαιδευτικοί των τμημάτων ένταξης (Τ.Ε.):

- Αξιολογούν τους μαθητές για τη διερεύνηση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών. Προκειμένου να εντάξουν τους μαθητές στο Τ.Ε., λαμβάνουν υπόψη:
  - τη σοβαρότητα των εκπαιδευτικών αναγκών,
  - την ανάγκη για εξειδικευμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα,
  - την ηλικία και την τάξη στην οποία φοιτούν οι προτεινόμενοι να παρακολουθήσουν το Τ.Ε.
  - τον αριθμό των μαθητών που έχουν τη δυνατότητα να υποστηρίξουν αποτελεσματικά και προτείνουν αυτούς που θα υποστηριχθούν από το τμήμα ένταξης με τεκμηριωμένη εισήγηση.
- Ενημερώνουν, σε συνεργασία με το διευθυντή του σχολείου, τους γονείς και κηδεμόνες του μαθητή σχετικά με τις διαδικασίες που είναι απαραίτητες να γίνουν για να φοιτήσει στο Τ.Ε. Σε καμιά περίπτωση δεν αποκλείεται μαθητής από το Τ.Ε., αν οι γονείς του επιθυμούν τη φοίτησή του σε αυτό ακόμα κι αν δεν έχει διάγνωση από τις αρμόδιες διαγνωστικές υπηρεσίες. Στις περιπτώσεις αυτές αρκεί σχετική εισήγηση από το σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής.
- Συνεργάζονται με τον εκπαιδευτικό της τάξης, ώστε να υπάρξει σύνδεση μεταξύ του κοινού και του εξειδικευμένου προγράμματος ως προς το περιεχόμενο και τον τρόπο υλοποίησής του (π.χ. συνδιδασκαλία). Στόχος παραμένει η πλήρης ένταξη στο σχολικό περιβάλλον.
- Ενισχύουν τη γενικότερη προσαρμογή των μαθητών του Τ.Ε. στο κοινό σχολικό περιβάλλον, με τη συμμετοχή τους σε ομάδες εργασίας, παιχνιδιών και άλλων δραστηριοτήτων της σχολικής ζωής.
- Μεριμνούν για την τακτική ενημέρωση του ατομικού φακέλου του κάθε μαθητή, ο οποίος φυλάσσεται σε ασφαλή χώρο με ευθύνη του διευθυντή του σχολείου.
- Πληροφορούν και συμβουλεύουν τα μέλη της σχολικής κοινότητας για θέματα ειδικής αγωγής και συνεργάζονται με τους σχολικούς συμβούλους της περιφέρειάς τους και με το προσωπικό του οικείου ΚΔΑΥ.

- Συντάσσουν και υποβάλλουν για θεώρηση στο σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής το εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα λειτουργίας και την ετήσια αξιολογική έκθεση λειτουργίας του Τ.Ε.
- Προσφέρουν υπηρεσίες σε μαθητές συστεγαζόμενων σχολείων ή σε προγράμματα παράλληλης στήριξης όμορου σχολείου ύστερα από εισήγηση του σχολικού συμβούλου ειδικής αγωγής στην αρμοδιότητα του οποίου ανήκει το σχολείο.

Οι διευθυντές των σχολείων στα οποία λειτουργούν Τ.Ε.:

- Φροντίζουν για τον εξοπλισμό και την κάλυψη των λειτουργικών αναγκών των Τ.Ε., ύστερα από εισήγηση των υπεύθυνων εκπαιδευτικών και ενημέρωση του σχολικού συμβούλου ειδικής αγωγής.
- Μερμινούν για την απρόσκοπτη λειτουργία των Τ.Ε., δεν απασχολούν τους εκπαιδευτικούς αυτών σε άλλες δραστηριότητες και δεν αναστέλλουν τη λειτουργία τους χωρίς την έγκριση του σχολικού συμβούλου ειδικής αγωγής.

Εκπαιδευτικοί παράλληλης στήριξης:

- Ενημερώνονται από τον διευθυντή του σχολείου σχετικά με τις ανάγκες του μαθητή, για τον οποίο έχει εγκριθεί παράλληλη στήριξη ύστερα από σχετική πρόταση του ΚΔΑΥ ή των πιστοποιημένων ιατροπαιδαγωγικών υπηρεσιών και εισήγηση του σχολικού συμβούλου ειδικής αγωγής.
- Αξιολογούν τις εκπαιδευτικές δυνατότητες του μαθητή και συντάσσουν εξατομικευμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε συνεργασία με το ΚΔΑΥ και τον σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής. Για την υλοποίησή του συνεργάζονται με τον διευθυντή, τους υπεύθυνους εκπαιδευτικούς του τμήματος και τους άλλους εκπαιδευτικούς του σχολείου για την ενιαία αντιμετώπιση των προβλημάτων του συγκεκριμένου μαθητή.
- Υλοποιούν εξατομικευμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα μέσα και έξω από την τάξη και είναι συνολικά υπεύθυνοι για όλες τις δραστηριότητες της σχολικής ζωής (διαλείμματα, επισκέψεις, εκδηλώσεις κ.λπ.) στις οποίες συμμετέχει ο μαθητής.
- Συνεργάζονται με τον σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής και τα ΚΔΑΥ στις περιπτώσεις μαθητών που παρουσιάζουν ιδιαίτερη δυσκολία και προβλήματα.
- Συντάσσουν ατομικό εκπαιδευτικό και εβδομαδιαίο πρόγραμμα υποστηρικτικών δραστηριοτήτων του μαθητή και το υποβάλλουν στον σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής, ο οποίος και παρακολουθεί την εφαρμογή του.
- Προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε μαθητές συστεγαζόμενου ή όμορου σχολείου που χρειάζονται παράλληλη στήριξη ύστερα από εισήγηση του σχολικού συμβούλου ειδικής αγωγής και του Διευθυντή Εκπαίδευσης.
- Καταρτίζουν το πρόγραμμα παράλληλης στήριξης σε συνεργασία με τον σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής και το ΚΔΑΥ, με κριτήρια τις εκπαιδευτικές ανάγκες του μαθητή και τις δυνατότητες ένταξης στην τάξη του.

Εκπαιδευτικοί που παρέχουν διδασκαλία στο σπίτι:

- Ενημερώνονται από το σχολείο και την οικογένεια για τους ιδιαίτερους λόγους, για τους οποίους ο μαθητής, που αναλαμβάνουν να υποστηρίξουν, αδυνατεί να παρακολουθήσει το πρόγραμμα στο σχολείο, και συνεργάζονται με τους φορείς του προγράμματος θεραπείας του παιδιού.
- Συγκεντρώνουν πληροφορίες για το ιστορικό του μαθητή από την οικογένεια και ενημερώνονται για τον ιδιαίτερο τρόπο της εκπαιδευτικής αντιμετώπισης, από τον σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής.
- Συνεργάζονται με τον σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής για τον καθορισμό και την εφαρμογή του

ωραρίου εργασίας, ανάλογα με την ιδιαιτερότητα κάθε περίπτωσης, και προβαίνουν στη σύνταξη ατομικού εκπαιδευτικού προγράμματος διδασκαλίας, ύστερα από μαθησιακή αξιολόγηση.

- Τηρούν εβδομαδιαίο ημερολόγιο δραστηριοτήτων με ημερήσιες καταγραφές του προγράμματος του μαθητή. Οι μαθητές που παρουσιάζουν ιδιαίτερη δυσκολία και έχουν ανάγκη ειδικής διεπιστημονικής στήριξης, υποστηρίζονται από τον σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής, το ΚΔΑΥ και την ομάδα θεραπείας.
- Διευκολύνουν την ένταξη του μαθητή, όταν επανέλθει στην τάξη, με την προσαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος σε συνεννόηση με τον εκπαιδευτικό της τάξης,
- Υποβοηθούν προγράμματα ένταξης του μαθητή στη σχολική τάξη και γενικότερα στη σχολική ζωή, όταν αυτό είναι εφικτό.
- Συντάσσουν και υποβάλλουν ατομικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μαθητή σε τρία αντίτυπα στον σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής και συνεργάζονται σε τακτά χρονικά διαστήματα και άμεσα, όταν προκύπτει ιδιαίτερο πρόβλημα.

6.2.2 Η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα άτομα με αναπηρία

Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, Άρθρο 24 Εκπαίδευση

1. Τα Κράτη Μέλη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ΑμεΑ στην εκπαίδευση. Με σκοπό να πραγματοποιήσουν το δικαίωμα αυτό χωρίς διάκριση και βάσει των ίσων ευκαιριών, τα Κράτη Μέλη εξασφαλίζουν ένα σύστημα ενταξιακής εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα και δια βίου μάθηση που αποσκοπεί:
  - (α) στην πλήρη ανάπτυξη των ανθρωπίνων δυνατοτήτων και την αίσθηση αξιοπρέπειας και αυτοεκτίμησης, και την ενίσχυση του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου, τις θεμελιώδεις ελευθερίες και την ανθρωπίνη ποικιλομορφία,
  - (β) την ανάπτυξη της προσωπικότητας, των ταλέντων και της δημιουργικότητας των ΑμεΑ, όπως επίσης και των διανοητικών και σωματικών ικανοτήτων, στο μέγιστο βαθμό,
  - (γ) στη διευκόλυνση των ΑμεΑ προκειμένου να συμμετέχουν αποτελεσματικά σε μια ελεύθερη κοινωνία.
2. Για την πραγματοποίηση αυτού του δικαιώματος, τα Κράτη Μέλη εξασφαλίζουν ότι:
  - (α) τα άτομα με αναπηρία δεν αποκλείονται από το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα λόγω της αναπηρίας, και ότι τα παιδιά με αναπηρία δεν αποκλείονται από τη δωρεάν και υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ή τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, λόγω της αναπηρίας,
  - (β) τα άτομα με αναπηρία μπορούν να έχουν πρόσβαση σε μια ενταξιακή, ποιοτική και δωρεάν πρωτοβάθμια εκπαίδευση και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σε ίση βάση με τους άλλους, στις κοινότητες στις οποίες ζουν,
  - (γ) παρέχεται εύλογη προσαρμογή των αναγκών του ατόμου,
  - (δ) τα άτομα με αναπηρία θα λαμβάνουν την υποστήριξη που απαιτείται, εντός του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος, για να διευκολύνουν την αποτελεσματική τους εκπαίδευση,
  - (ε) αποτελεσματικά εξατομικευμένα μέτρα υποστήριξης παρέχονται σε περιβάλλοντα που μεγιστοποιούν την ακαδημαϊκή και κοινωνική ανάπτυξη, σύμφωνα με το σκοπό της πλήρους ένταξης.
3. Τα Κράτη Μέλη διευκολύνουν τα άτομα με αναπηρία να αποκτήσουν δεξιότητες τόσο ως προς το πως θα διάγουν τη ζωή τους, όσον και ως προς την κοινωνική ανάπτυξη τους για να διευκολύνουν την πλήρη και ίση συμμετοχή τους στην εκπαίδευση και ως μέλη της κοινωνίας. Γι' αυτό, τα Κράτη Μέλη λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων:
  - (α) διευκόλυνση της εκμάθησης Braille, των εναλλακτικών κειμένων, βοηθητικών και εναλλακτικών

μεθόδων, μέσων και μορφών επικοινωνίας και προσανατολισμού και κινητικών δεξιοτήτων, και διευκόλυνσης της υποστήριξης και της καθοδήγησης από/προς άτομα/ομάδες σχετικές με την αναπηρία,

(β) διευκόλυνση της εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας και της προώθησης της γλωσσικής ταυτότητας της κοινότητας των κωφών,

(γ) διασφάλιση ότι η εκπαίδευση των ατόμων και συγκεκριμένα των παιδιών που είναι τυφλά, κωφά ή κωφώτυφλα, παρέχεται στις πιο κατάλληλες γλώσσες και μεθόδους και μέσα επικοινωνίας για το άτομο, και σε περιβάλλον που μεγιστοποιεί την ακαδημαϊκή και κοινωνική ανάπτυξη.

4. Για να βοηθήσουν στη διασφάλιση της πραγματοποίησης αυτού του δικαιώματος, τα Κράτη Μέλη λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα για την πρόσληψη δασκάλων, συμπεριλαμβανομένων και δασκάλων με αναπηρία, οι οποίοι είναι ειδικευμένοι στην νοηματική γλώσσα και/ή στην γλώσσα Braille, και για την εκπαίδευση επαγγελματιών και προσωπικού, οι οποίοι εργάζονται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

5. Τα Κράτη Μέλη διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρία έχουν τη δυνατότητα να έχουν πρόσβαση στη γενική τριτοβάθμια εκπαίδευση, στην τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση, στην ενήλικη εκπαίδευση και στη δια βίου μάθηση χωρίς διάκριση και σε ίση βάση με τους άλλους.

6.3 ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

6.3.1 Πρόσβαση ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση

Μέσα στο θεωρητικό αυτό πλαίσιο, είναι αναγκαίο να σχεδιαστεί η εκπαιδευτική πραγματικότητα με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται σε κάθε μαθητή η ισότιμη πρόσβαση στις εμπειρίες και τα αγαθά της καθημερινότητας σχολικής ζωής (Scott et al. 2002).

1^ο Παράδειγμα πρόσβασης στην εκπαίδευση: η περίπτωση του παιδιού με νοητική αναπηρία

Προκειμένου να επιτευχθεί η πρόσβασή τους στην εκπαίδευση, πρέπει να ληφθούν υπόψη κάποια ζητήματα όπως:

- Να διατυπώνονται μέσα στο πλαίσιο του σχολείου σαφείς εκπαιδευτικοί στόχοι, κάτι που επιτρέπει σε όλους τους μαθητές να συμμετέχουν στη μαθησιακή διαδικασία με επιτυχία και αφετέρου επιτρέπουν την ουσιαστική αξιοποίηση του χρόνου διδασκαλίας
- Να αξιοποιείται η χρήση πολλαπλών εκπαιδευτικών μέσων και υλικών. Το διδακτικό αντικείμενο μπορεί να παρουσιάζεται πολυαισθητηριακά, π.χ. με εικόνες, ήχο, ώστε να γίνεται προσιτό σε μαθητές με διαφορετικές ανάγκες.
- Να υποστηρίζεται η αξιοποίηση πολλαπλών εναλλακτικών διδακτικών μεθόδων (Tomlinson et al. 2003) και στρατηγικών διδασκαλίας όπως π.χ. η αρχή της διαφοροποίησης, της «ζώνης επικείμενης ανάπτυξης», της κονστρουκτιβιστικής θεωρίας, της κλιμακωτής αναδόμησης, του ευέλικτου σχηματισμού ομάδων, η συνεργατική διδασκαλία, η συνεργατική μάθηση κ.ά.
- Να επιτρέπει και να υποδεικνύει το σχολείο διαφοροποιημένους τρόπους εμπλοκής του μαθητή στην εκπαιδευτική διαδικασία, π.χ. να δίνεται στο μαθητή η δυνατότητα επιλογής του τρόπου με τον οποίο επιδεικνύει την κατακτημένη γνώση (γραπτά, προφορικά, με ζωγραφιά, με παίξιμο ρόλων κ.ά.).
- Να δίνει προτεραιότητα στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που συνδέονται με την ποιότητα της «καθημερινότητας» για τους μαθητές με νοητική αναπηρία, ώστε ως αυριανός πολίτης να συμμετέχει

ισότιμα στο κοινωνικό, οικονομικό, πολιτιστικό και πολιτικό γίνεσθαι.

- Να δίνει προτεραιότητα στην ανάπτυξη δεξιοτήτων μάθησης, δηλαδή, να προάγει την ικανότητα των μαθητών «να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν».
- Να στηρίζεται και να στηρίζει αποτελεσματικές μεθόδους αξιολόγησης, οι οποίες να χαρακτηρίζονται από ελαστικότητα, συνεχή ανατροφοδότηση και σεβασμό στα ατομικά χαρακτηριστικά κάθε μαθητή (Dewsbury et al. 2004).
- Να εφαρμόζεται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα όσο το δυνατόν νωρίτερα, από την προσχολική ηλικία, προκειμένου να επιτευχθούν τα καλύτερα δυνατά διδακτικά αποτελέσματα για το μαθητή με νοητική αναπηρία (Gunn et al. 2004)
- Να καταρτίζεται από διεπιστημονική ομάδα, αλλά και με τη συνεργασία των γονέων των μαθητών με νοητική αναπηρία.

Επίσης, πρέπει να δίνεται προσοχή στα παρακάτω:

- Χρήση συνεργατικών στρατηγικών μάθησης. Διδασκαλία μέσω συνομηλίκων.
- Χρήση τεχνολογίας στην εκπαίδευση.
- Προώθηση της κατάκτησης λειτουργικών κοινωνικών δεξιοτήτων, ενίσχυση της επιτυχημένης κοινωνικής λειτουργικότητας του μαθητή με νοητική αναπηρία στο σχολείο, στην καθημερινή του ζωή και στην κοινότητα, βελτίωση των δεξιοτήτων που συνδέονται με την κοινωνική επάρκεια.
- Ενίσχυση της αυτοπεποίθησης, της αυτορρύθμισης, του αυτοπροσδιορισμού των μαθητών με νοητική αναπηρία.
- Η κατάλληλη οργάνωση της τάξης ως προς την λειτουργικότητα, το χώρο, τα υλικά, την υποδομή, για παράδειγμα διευθέτηση χώρου και υλικών, κανόνες στην ομάδα, μείωση της εξάρτησης από τον εκπαιδευτικό κ.λπ.
- Ενίσχυση της αποδοχής του μαθητή με νοητική αναπηρία από τους άλλους μαθητές στην τάξη.
- Σχεδιασμός διδασκαλίας σύμφωνα με το μαθησιακό προφίλ του μαθητή (Lawrence Brown, 2004).
- Οργάνωση και διαχείριση του πλαισίου: π.χ. ακαδημαϊκό πλαίσιο, φυσικό περιβάλλον (προσαρμογές στον χώρο, τα υλικά κ.λπ.), διαπροσωπικό πλαίσιο (π.χ. προσαρμογές που προωθούν θετικά σχέσεις, συμπεριφορές, επικοινωνία, δυναμική της τάξης).
- Συχνά προτείνονται ειδικότερες προσαρμογές στο πλαίσιο της διδασκαλίας, π.χ. οι προφορικές οδηγίες μπορούν να συμπληρωθούν με επιδείξεις, γραπτό κείμενο, γραφήματα ή/και μαγνητοφώνηση των οδηγιών. Γενικότερα, χρήση τεχνικών που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του μαθητή με νοητική αναπηρία στους γνωστικούς περιορισμούς, αλλά και στις δυνατότητές του (Levine, 2003).
- Συνήθως προτείνεται και η επιλογή διδακτικών στρατηγικών που ενισχύουν τη λύση προβλημάτων, την κριτική σκέψη κ.λπ. (Wehmeyer et al. 2002).
- Επιλογή και εφαρμογή στρατηγικών διδασκαλίας, πρακτικών και μεθόδων που ενισχύουν τη γενίκευση των νέων δεξιοτήτων και σε πλαίσια εκτός της τάξης όπως για παράδειγμα διδασκαλία στο πλαίσιο της κοινότητας, εφαρμογές στην καθημερινή ζωή, λαμβάνοντας υπόψη τις καθημερινές εμπειρίες του μαθητή.

Πρέπει να τονιστεί ότι η προσβασιμότητα των παιδιών με νοητική αναπηρία στο γενικό σχολείο και η πλήρης έναρξή τους σε αυτό, προϋποθέτει την εφαρμογή κάποιων αρχών και πρακτικών, ώστε να ανταποκριθεί με επιτυχία στις ιδιαίτερες ανάγκες του συγκεκριμένου μαθητικού πληθυσμού.

α) Η διδασκαλία στο Τμήμα όπου εφαρμόζεται πρόγραμμα συνεκπαίδευσης είναι επιτυχής εφόσον

αυτή προσανατολίζεται σε δραστηριότητες και σε σχέδια δράσης βιωματικού χαρακτήρα. Τα θέματα διδασκαλίας και τα αντικείμενα μάθησης πρέπει να δομούνται διδακτικά κατά τέτοιο τρόπο ώστε ο κάθε μαθητής να έχει τα μέγιστα οφέλη. Οι μαθητές με νοητική αναπηρία σε σχέση με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους χρειάζονται την παροχή ασκήσεων διαφορετικού επιπέδου, επιπρόσθετη βοήθεια για την επίλυσή τους, καθώς και περισσότερο χρόνο για την κατάκτηση της γνώσης.

- β) Περιεχόμενο και στόχοι μάθησης, οι οποίοι δεν συμπεριλαμβάνονται στο γενικό σχολικό πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου, αλλά θεωρούνται απαραίτητοι για την ανάπτυξη των μαθητών με νοητική ανεπάρκεια, παρέχονται με τη μορφή υποστηρικτικού μαθήματος σε ιδιαίτερες ώρες της σχολικής ημέρας σε μικρές ομάδες εργασίας από μαθητές με κοινές εκπαιδευτικές ανάγκες ή σε εξατομικευμένο επίπεδο, εσωτερικά στην τάξη, προσφέρεται ιδιαίτερη εκπαιδευτική βοήθεια.
- γ) Στα πλαίσια της κοινής σχολικής ζωής οι μαθητές με νοητική αναπηρία συναναστρέφονται με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους, οι οποίοι αποτελούν γι' αυτούς πρότυπα μίμησης, τους παρέχουν πλήθος ερεθισμάτων και δρουν ως συνεργάτες. Συνεπώς, οι μαθητές με νοητική αναπηρία δεν χρειάζονται αποκλειστικά τους ενηλίκους εκπαιδευτικούς, αλλά μπορούν να διευρύνουν τους ορίζοντες δράσης τους έχοντας ως βοηθούς συνομήλικους συμμαθητές τους (Thomas & Loxley, 2001).
- δ) Η συνεργασία και η καθημερινή συμβίωση των μαθητών που παρουσιάζουν νοητική αναπηρία με τους υπόλοιπους μαθητές, επιτρέπει τη συστηματική εξάσκηση και τελικά την απόκτηση δεξιοτήτων που συνδέονται με την καθημερινή ζωή (Armstrong & Moore, 2004).
- ε) Εξίσου σημαντικό με την απόκτηση ακαδημαϊκών γνώσεων και πρακτικών επιδεξιοτήτων είναι και η κατάκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων. Καθημερινά, στο πλαίσιο του ενταξιακού μαθήματος, η συμμετοχή των μαθητών με νοητική αναπηρία δεν υπολείπεται της συμμετοχής των μαθητών δίχως αναπηρία.

2° Παράδειγμα πρόσβασης στην εκπαίδευση: η περίπτωση του παιδιού με προβλήματα ακοής

Από τη δεκαετία του 1960 άρχισε να αμφισβητείται έντονα η παθογένεια που σύμφωνα με το ιατρικό μοντέλο συνόδευε τα άτομα με προβλήματα ακοής, άρχισαν να επικρατούν νέες τάσεις στην εκπαίδευσή τους (Λαμπροπούλου κ.ά., 2003). Παραδοσιακά οι μαθητές της παραπάνω πληθυσμιακής ομάδας εκπαιδεύονται σε «σχολεία κωφών» που απευθύνονται σε παιδιά «κωφά» και «βαρήκοα», περιλαμβάνοντας προγράμματα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ανάμεσα στα πλεονεκτήματά τους συγκαταλέγεται η δυνατότητα που έχουν οι μαθητές να αναπτύξουν φιλίες με άλλα παιδιά που αντιμετωπίζουν προβλήματα ακοής και να έρθουν σε επαφή με την ιδιαίτερη κουλτούρα της κοινότητάς τους. Ωστόσο, υπάρχει και μια μεγάλη μερίδα γονέων, που διατηρεί μια αρνητική στάση απέναντι στο «σχολείο κωφών», είτε γιατί δεν είναι σύμφωνη με τη χρήση της νοηματικής γλώσσας, είτε γιατί πιστεύει ότι το παιδί τους πρέπει να συνεκπαιδεύεται ισότιμα με τους συνομήλικους του στο γενικό σχολείο (Schirmer, 2001).

Ανεξάρτητα ωστόσο από τον εκπαιδευτικό χώρο στον οποίο βρίσκεται το παιδί με προβλήματα ακοής, καθώς και τη μέθοδο επικοινωνίας που ακολουθείται, κρίνεται αναγκαία η λήψη κάποιων γενικών μέτρων όπως (Νικολαράϊζη, 2008):

- *Ακουστικές συνθήκες*: Στην περίπτωση που η επικοινωνία του παιδιού βασίζεται στην προφορική - ακουστική επικοινωνία είναι απαραίτητο να διαμορφωθεί κατάλληλα το ακουστικό περιβάλλον, ώστε το παιδί να μπορεί να αξιοποιήσει το μέγιστο των ακουστικών υπολειμμάτων του. Παραδείγματα κατάλληλων τροποποιήσεων αποτελούν μεταξύ άλλων η χρήση μοκέτας, μονωτικού υλικού ή άλλου υλικού που απορροφά τον θόρυβο κ.ά.
- *Συνθήκες φωτισμού*: Για να είναι αποτελεσματική η επικοινωνία -ομιλούμενη ή νοηματική- είναι σημαντικό το πρόσωπο του εκπαιδευτικού να είναι φωτισμένο. Τοποθέτηση του παιδιού μέσα στην τάξη: Η επιλογή της κατάλληλης θέσης για το παιδί με προβλήματα ακοής μέσα στην τάξη εξαρτά-

ται από τις εκάστοτε δραστηριότητες της τάξης, τη χρήση συσκευών ή άλλων βοηθημάτων ακοής και από τις ακουστικές δυνατότητες του ίδιου του παιδιού. Συνήθως, η πιο κατάλληλη θέση για το παιδί είναι κοντά στον εκπαιδευτικό.

Καθώς προβάλλει έντονα η απαίτηση ένας όλο και μεγαλύτερος αριθμός του συγκεκριμένου μαθητικού πληθυσμού να εκπαιδευτεί μέσα στο γενικό σχολείο, είναι αναγκαίο να εφαρμοστούν κάποιες απαραίτητες πρακτικές, όπως:

- Παρουσία ειδικού προσωπικού, κατάλληλου για την αντιμετώπιση των αναγκών των παιδιών με προβλήματα ακοής (π.χ. ακουσολόγοι, λογοθεραπευτές, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, διερμηνείς νοηματικής γλώσσας)
- Χρήση ποικίλων μεθόδων εκπαιδευτικής τεχνολογίας π.χ. ατομικά βοηθήματα ακοής, δυνατότητα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.
- Πολιτική ανάπτυξης θετικών στάσεων απέναντι στους μαθητές με προβλήματα ακοής, αποδοχή και σεβασμός της κουλτούρας τους, καθώς και ενστερνιασμός της ως μέρος της κουλτούρας ολόκληρου του σχολείου.
- Εφαρμογή εναλλακτικών τρόπων αξιολόγησης, π.χ. επέκταση του επιτρεπτού χρόνου διεκπεραίωσης των δραστηριοτήτων, για την καλύτερη δυνατή κατανόηση του μαθητή. Επίσης, όλες οι μέθοδοι αξιολόγησης πρέπει να είναι απαλλαγμένες από οποιαδήποτε χαρακτηριστικά στοιχεία διαχωρισμού (π.χ. κουλτούρα, γλώσσα επικοινωνίας) ή να τροποποιούνται κατάλληλα όπου αυτό είναι απαραίτητο και να εξασφαλίζονται οι καλύτερες δυνατές συνθήκες χώρου, μέσων υλικών κ.ά.
- Ευελιξία των Αναλυτικών Προγραμμάτων, ώστε να δίνεται η δυνατότητα στο προσωπικό του σχολείου να κάνει τις κατάλληλες επιλογές και προσαρμογές, να είναι διαμορφωμένο έτσι ώστε να στηρίζει και να διευκολύνει την εφαρμογή μοντέλων διδασκαλίας της συνεκπαίδευσης (π.χ. συνεργατική διδασκαλία, συνεργατική μάθηση) και να παρέχει στους μαθητές τη δυνατότητα εργασίας σύμφωνα με τον ατομικό τους ρυθμό και τρόπο μάθησης.
- Ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας με τους γονείς και εμπλοκής τους σε όλα τα στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας.
- Σχεδιασμός εξατομικευμένου εκπαιδευτικού προγράμματος, βασισμένου στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις δυνατότητες και τις ανάγκες του μαθητή.
- Πολιτική διαρκούς επαγγελματικής αναβάθμισης του προσωπικού μέσω σεμιναρίων, διοργάνωσης ομάδων μελέτης, κ.ά. Μέσω της παρεχόμενης επιμόρφωσης, το προσωπικό του σχολείου θα είναι σε θέση να αναπτύξει την ικανότητά του σε σχέση με τις μεθόδους αξιολόγησης και διδασκαλίας παιδιών με προβλήματα ακοής (π.χ. κατάλληλος τρόπος ομιλίας, εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας και στρατηγικές διδασκαλίας, τρόπος αξιοποίησης των βοηθημάτων ακοής) και να καλλιεργήσει δεξιότητες όπως η αποδοχή της διαφορετικότητας, η ενσυναίσθηση, η ευσυνειδησία, η ευελιξία, η προσαρμοστικότητα και η υπευθυνότητα, ώστε να μπορούν να διαχειρίζονται αποτελεσματικά τους μαθητές.

3ο Παράδειγμα πρόσβασης στην εκπαίδευση: η περίπτωση του παιδιού με προβλήματα όρασης

Οι μαθητές με προβλήματα όρασης έχουν ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες, οι οποίες είναι αυστηρά εξατομικευμένες. Η οργάνωση του σχολικού περιβάλλοντος αποτελεί ιδιαίτερα σημαντική συνιστώσα στον σχεδιασμό ενός αποτελεσματικού προγράμματος. Για τον λόγο αυτό, ο εκπαιδευτικός καλείται να μελετήσει τις ιδιότητες του σχολείου και της τάξης και να εντοπίσει τις σχέσεις που λειτουργούν μεταξύ του παιδιού και των χώρων στους οποίους κινείται (Koenig et al. 2000).

- Ο φωτισμός της τάξης αποτελεί έναν ακόμη σημαντικό παράγοντα κι έτσι είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη τα εξής:

- Να αποφεύγεται το εκτυφλωτικό φως που μπορεί να έρχεται κατευθείαν από τον ήλιο ή από τις αντανάκλασεις του στο θρανίο.
- Να αποφεύγεται το δυνατό φως που έρχεται από τεχνητό φωτισμό και προκαλεί παρόμοια αρνητικά αποτελέσματα με εκείνα του φυσικού.
- Σε μερικές περιπτώσεις παιδιά με προβλήματα όρασης δουλεύουν καλύτερα όταν έχουν το δικό τους ατομικό φωτισμό διότι μπορούν να καθορίσουν τη γωνία πρόσπτωσης, έτσι ώστε να διευκολύνεται η ανάγνωσή τους.
- Σε κάποιες περιπτώσεις, οι γρίλιες (Venetian blinds) φαίνεται να είναι πολύ βοηθητικές, ειδικότερα κατά την περίοδο του χειμώνα.
- Μερικά παιδιά μπορεί να έχουν φωτοφοβία οπότε είναι απαραίτητη η χρήση γυαλιών με αποχρώσεις. Καθώς η χρήση τους μπορεί να προκαλέσει το σχολιασμό των υπόλοιπων παιδιών στην τάξη, θα πρέπει ο εκπαιδευτικός να παρέμβει ώστε να ενημερώσει τους μαθητές για τη χρησιμότητα των συγκεκριμένων γυαλιών.
- Η ταξινόμηση των θέσεων μέσα στην τάξη αποτελεί ένα επίσης σημαντικό ζήτημα γιατί αφορά τόσο στη λειτουργικότητα και ασφάλεια του παιδιού με προβλήματα όρασης, όσο και την αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσής του. Για το λόγο αυτό, πρέπει να δίνεται προσοχή στα ακόλουθα:
- Το παιδί είναι καλό να βρίσκεται κοντά στον πίνακα. Ανάλογα την οπτική οξύτητα και το φάσμα του πεδίου όρασης ο μαθητής/τρια ίσως πρέπει να κάθεται στο κέντρο, αριστερά ή δεξιά της αίθουσας.
- Αν οι μαθητές με υπολειπόμενη όραση χρειάζονται κάποιο ειδικό φωτισμό θα πρέπει οι θέσεις τους να είναι κοντά σε πρίζες. Επίσης θα πρέπει να δίνεται σημασία στη στάση του σώματος που έχουν, διότι μπορεί να συμβάλει θετικά ή αρνητικά στο εκπαιδευτικό αποτέλεσμα.
- Σε κάποιες περιπτώσεις απαιτείται η χρήση μεγεθυντικών φακών και άλλων εποπτικών οργάνων.
- Ιδιαίτερα χρήσιμο είναι να υπάρχει ένα ξεχωριστό προσωπικό μέρος μέσα στην τάξη, μία ντουλάπα για παράδειγμα όπου θα μπορεί το παιδί να τοποθετεί τη μηχανή Braille, τα χαρτιά του κ.ά., ώστε να γνωρίζει πού βρίσκεται ο εξοπλισμός του που χρειάζεται.

6.4 ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Τα οφέλη από τη χρήση της νέας τεχνολογίας στους μαθητές με αναπηρία έχουν και επισήμως αναγνωρισθεί από πολλές χώρες. Οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες, ιδιαίτερα, διευκολύνονται με τη συχνή, υπομονετική και ευχάριστη επανάληψη, με την πολύ-αισθητηριακή προσέγγιση στο γνωστικό υλικό και με την παροχή προτύπων επιθυμητής συμπεριφοράς. Μαθητές που έχουν φυσικές αδυναμίες συντονισμού, όρασης, ακοής κ.τ.λ. είναι δυνατόν, με ειδικά προσαρμοσμένο στις ανάγκες τους τεχνολογικό υλικό, να αποκτήσουν σταδιακά πρόσβαση στο κοινό αναλυτικό πρόγραμμα, γεγονός που μειώνει τα χάσμα της ισότητας ευκαιριών. Τα παιδιά αναπτύσσουν την αίσθηση ελέγχου και τις ευκαιρίες αλληλεπίδρασης μεταξύ τους, αισθάνονται υπερηφάνεια για την εξαιρετική εμφάνιση της εργασίας τους, μαθαίνουν να έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες τη στιγμή που τις χρειάζονται και να χρησιμοποιούν τα δεδομένα κατά τρόπο εποικοδομητικό και επιστημονικό (Kimball & Smith, 2007).

Δεν βοηθά όμως η Υποστηρικτική Τεχνολογία όλους τους μαθητές κατά τον ίδιο τρόπο, ούτε υπάρχουν μαγικές συνταγές για όλους (Chou & Liu, 2005). Γι' αυτό οι δάσκαλοι που αποφασίζουν να χρησιμοποιήσουν την Υποστηρικτική Τεχνολογία ως βοηθό χρειάζεται να παρακολουθούν τις εξελίξεις, να μάθουν και να δοκιμάζουν διάφορα εργαλεία και τις σχετικές εφαρμογές. Συγκεκριμένα, ανάλογα με το είδος της αναπηρίας, αναφέρουμε τα παρακάτω παραδείγματα Υποστηρικτικής Τεχνολογίας:

Μαθητές με κινητικές αναπηρίες

Οι μαθητές με φυσικές αναπηρίες συνήθως δυσκολεύονται πολύ να κάνουν οποιαδήποτε κίνηση: Να κινήσουν τα χέρια τους, να πιάσουν ένα βιβλίο κ.ά. Είναι δυνατόν όμως να γίνουν προσαρμογές σε μηχανικά εργαλεία και εξαρτήματα της νέας τεχνολογίας, ώστε τα επιτεύγματα της να φανούν χρήσιμα και στα άτομα αυτά. Τέτοια εργαλεία είναι για παράδειγμα διάφορα μπαστούνια (joysticks, paddles), φωτεινές πέννες (light pens), ποντίκια (mouse) καθώς και ειδικοί διακόπτες που επιτρέπουν στο παιδί να στέλνει σήματα στον υπολογιστή, αξιοποιώντας την κάθε κίνηση που μπορεί να κάνει το παιδί π.χ. να κουνήσει μόνο το κεφάλι του. Επίσης έχουν κατασκευασθεί ειδικές συσκευές που προσαρτώνται στο κεφάλι ή και στο πόδι και με τη βοήθεια ενός ειδικού εξαρτήματος μπορούν να χτυπούν τα πλήκτρα.

Μαθητές με προβλήματα λόγου

Υπάρχουν άνθρωποι που από μικρή ηλικία μαθαίνουν να καταλαβαίνουν τη γλώσσα που χρησιμοποιεί το περιβάλλον που ζουν, αλλά δεν μπορούν να μιλήσουν έτσι ώστε να γίνουν κατανοητοί από τους άλλους. Με άλλα λόγια αυτή η κατηγορία ανθρώπων παρουσιάζουν μερική ή ολική αδυναμία ομιλίας. Το σύστημα επικοινωνίας Bliss είναι ένα από τα συχνότερα χρησιμοποιούμενα συστήματα συμβολικής επικοινωνίας. Αποτελείται περίπου από 1400 σύμβολα, που το καθένα καλύπτει μια ειδική έννοια. Τα σύμβολα μπορούν να συνδυαστούν σε ειδικά φύλλα και έτσι το άτομο με αναπηρία να κατορθώσει να επικοινωνήσει. Αυτά παρέχουν τη δυνατότητα να επιλέγει κανείς σύμβολα του συστήματος Bliss και τελικά, στην οθόνη του υπολογιστή, να εμφανίζεται ένα ολοκληρωμένο μήνυμα που εκφράζει τις σκέψεις του. Με αυτό τον τρόπο ο μαθητής ενθαρρύνεται να εργάζεται πιο ανεξάρτητα και να παράγει μεγαλύτερα κείμενα χρησιμοποιώντας τη συμβολικά αυτή γλώσσα 'Bliss'.

Μαθητές με προβλήματα όρασης

Επίσης, η νέα τεχνολογία δίνει τη δυνατότητα τόσο για επικοινωνία όσο και για μάθηση στα άτομα με προβλήματα όρασης. Αυτό επιτυγχάνεται με τη μεταγραφή, μέσω κατάλληλα εφοδιασμένου υπολογιστή, ενός κειμένου με γραφή Braille ή στην εκφώνηση αυτού του κειμένου με την προσθήκη στον Η/Υ των ειδικών μικροκυκλωμάτων (chips) που δημιουργούν «μηχανική» φωνή η οποία ακούγεται μέσω του συνθέτη φωνής (voice synthesizer). Στις μέρες μας ένας τυφλός μαθητής μπορεί να τοποθετήσει ένα κοινό βιβλίο στην «είσοδο» (input) του υπολογιστή του και να έχει στην έξοδο (output) είτε το πλήρες κείμενο να διαβάζεται με μηχανική προφορά του συνθέτη φωνής είτε να το έχει γραπτά σε μορφή Braille .

Μαθητές με προβλήματα ακοής

Σημαντική είναι η βοήθεια που προσφέρει η πληροφορική στην εκπαιδευτική διαδικασία όσων παρουσιάζουν μικρότερη ή μεγαλύτερη αναπηρία, στην ικανότητα τους να ακούνε. Αυτή η βοήθεια μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις κατηγορίες:

- Δυνατότητα για βελτίωση της επικοινωνίας του ατόμου με αναπηρία και συνεπώς διευκόλυνση των συνθηκών για την εκπαίδευσή του.
- Ανάπτυξη της γλωσσικής του ικανότητας και
- Δημιουργία καλύτερων συνθηκών για τη διδασκαλία άλλων δεξιοτήτων χρήσιμων στη μαθησιακή διαδικασία.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ένα πρόγραμμα που παρουσιάζει μία γραφική απεικόνιση των λέξεων. Δηλαδή, ο δάσκαλος μιλάει στο μικρόφωνο και η ομιλία του «μετατρέπεται» σε γραφική παράσταση στην οθόνη του υπολογιστή. Το παιδί με προβλήματα ακοής μιλώντας σε μικρόφωνο μετά τον δάσκαλό του προσπαθεί να παράγει την ίδια καμπύλη στην οθόνη με την καμπύλη του δασκάλου του.

Μαθητές με νοητική αναπηρία και διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές

Μέσω της χρήσης των υπολογιστών μπορούν να αντιμετωπιστούν κατάλληλα βασικές μαθησιακές ανάγκες των παιδιών αυτών, όπως π.χ. ανάγκη για παροχή ασφαλούς μαθησιακού περιβάλλοντος, προβλεψιμότητα της διδακτικής δραστηριότητας, διασφάλιση σταδιακού περάσματος από το ένα μαθησιακό επίπεδο στο άλλο, άμεση ανατροφοδότηση, αξιοποίηση της οπτικής διόδου επικοινωνίας, απεγκλωβισμός από την πίεση που προκαλεί στα παιδιά (ιδίως με αναπτυξιακές διαταραχές) η κοινωνική συναναστροφή, εξατομικευμένη εργασία κ.ά. Επομένως, οι ερευνητικές αναφορές συνηγορούν υπέρ της χρησιμότητάς τους στη διδασκαλία του συγκεκριμένου μαθητικού πληθυσμού (Whalen et al. 2006; Williams et al. 2002).

Τα προαναφερόμενα συμπεράσματα, έχουν στρέψει το ενδιαφέρον των επιστημόνων στη δημιουργία και ανάπτυξη ειδικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων μέσω της τεχνολογίας, προκειμένου να παρέχουν τη δυνατότητα στους μαθητές με νοητική αναπηρία και διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές να επεξεργαστούν το υπό μάθηση έργο σε ένα σαφές και απόλυτα ξεκάθαρο περιβάλλον, προσαρμοσμένο στις ιδιαίτερες ανάγκες και τα χαρακτηριστικά τους, όπως η ανάγκη για οπτική διδασκαλία, σαφήνεια οδηγιών και ξεκάθαρη δόμηση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας (Mesibon et al., 2005). Υπάρχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει ένα λογισμικό κατάλληλο για χρήση κατά την εκπαίδευση παιδιών με νοητική αναπηρία, όπως:

1. Ως προς τη Διδακτική σχεδίαση–Παιδαγωγική προσέγγιση το λογισμικό πρέπει:

- να προσφέρει τη δυνατότητα χρήσης μέσω απλών ενεργειών,
- ο σκοπός και οι στόχοι τους οποίους εξυπηρετεί να είναι ρεαλιστικοί και να μπορούν να εφαρμοστούν στην εκπαιδευτική πράξη,
- να επιτρέπει την προσαρμογή των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο του ισχύοντος αναλυτικού προγράμματος,
- να προσφέρει στους μαθητές τη δυνατότητα αξιοποίησης πολλαπλών αναπαραστάσεων,
- να δίνει τη δυνατότητα σταθερής και συνεχούς ανατροφοδότησης, απαραίτητης κατά την εφαρμογή της διδασκαλίας στο συγκεκριμένο μαθητικό πληθυσμό,
- να γίνεται η διδασκαλία με συνεπή και μεθοδικό τρόπο, ώστε να επιτρέπει να διδάσκονται οι έννοιες με βάση την αρχή της κλιμακωτής αναδόμησης (Scaffolding). Πρόκειται για μια βασική στρατηγική της κονστρουκτιβιστικής μάθησης κατά την οποία η μάθηση δεν είναι μια γραμμική διαδικασία, αλλά μια σπειροειδής σύνθεση γνώσεων, ιδεών, αξιών, στάσεων και διαθέσεων, η οποία έχει αυτορυθμιζόμενο χαρακτήρα (Larkin, 2001)

2. Ως προς το περιεχόμενο

- οι πληροφορίες που εμπεριέχονται να είναι δοσμένες με αμεροληψία, απαλλαγμένες από κάθε είδους στερεότυπα και μεροληπτικά μηνύματα, σύγχρονες και σε απόλυτη συνάφεια με το διδακτικό αντικείμενο,
- το διδακτικό αντικείμενο να είναι κατάλληλα προσαρμοσμένο στο αναπτυξιακό και γνωστικό επίπεδο των μαθητών,
- η δομή των δραστηριοτήτων, η προσφορά των πληροφοριών και το περιεχόμενο των ασκήσεων να διέπονται από μία συνέπεια και κανονικότητα σε όλο το εύρος του λογισμικού.

3. Ως προς τη δυνατότητα υποστήριξης του εκπαιδευτικού

- το παρεχόμενο υλικό να δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να σχεδιάζει μόνος του τις διδακτικές δραστηριότητες και να τις προσαρμόζει στις εξατομικευμένες ανάγκες του μαθητή,

- τα σενάρια των δραστηριοτήτων είναι σχεδιασμένα έτσι ώστε να επιτρέπουν στον εκπαιδευτικό την πολυδιάστατη αξιοποίηση και παιδαγωγική προσέγγισή τους.

4. Ως προς την τεχνική αρτιότητα

- να χαρακτηρίζεται για την ευκολία στην εγκατάσταση και απεγκατάστασή του,
- το μενού των επιλογών, τα πλήκτρα και τα συνωδά εικονίδια να καθιστούν απόλυτα σαφή τη χρήση τους και η πλοήγηση να γίνεται με άνεση και ευκολία,
- η διάταξη του περιεχομένου να έχει σχεδιαστεί με τρόπο που να καθιστά το λογισμικό λειτουργικό, ενώ παράλληλα η ποσότητα των προσφερόμενων πληροφοριών να είναι τέτοια ώστε να εκμηδενίζει τον κίνδυνο αποπροσανατολισμού και διάσπασης της προσοχής,
- η ποιότητα του ήχου, των εικόνων, των φωτογραφιών και των χρωμάτων, καθώς και η ευκρίνεια των κειμένων να ακολουθούν τους κατάλληλους κανόνες αισθητικής, ενώ παράλληλα είναι σχεδιασμένα έτσι ώστε να μειώνουν την πιθανότητα εμφάνισης αισθητηριακών υπερ-ευαισθησιών.

Συμπερασματικά, η Υποστηρικτική Τεχνολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά τη συνεκπαίδευση παιδιών με αναπηρία στο πλαίσιο του γενικού σχολείου, με την προϋπόθεση βέβαια να πληρούνται κάποιοι βασικοί κανόνες όπως:

- Να ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές της σύγχρονης έρευνας, ώστε να είναι προσιτή στο χρήστη και να ανταποκρίνεται στο στυλ μάθησης του συγκεκριμένου μαθησιακού πληθυσμού στο οποίο απευθύνεται (Atkinson, 2004).
- Να είναι σχεδιασμένη και κατασκευασμένη με τρόπο ώστε να είναι συμβατή με το προφίλ του χρήστη, προσφέροντας τις προδιαγραφές για τη μέγιστη δυνατή αξιοποίηση όλων των αδυνατοτήτων του, νοητικών, κινητικών, επικοινωνιακών κ.τ.λ. (Dix et al. 2004).
- Να στηρίζεται στην αξιοποίηση των «δυνατών» σημείων που παρουσιάζουν τα παιδιά με αναπηρία και τα οποία πρέπει να αξιοποιούνται κατά τη διδακτική διαδικασία.

Επίσης η προσπάθεια χρησιμοποίησης της Υποστηρικτικής Τεχνολογίας μέσα στη γενική τάξη είναι απόλυτα συμβατή με τις πρακτικές του Σχολείου για Όλους που σκοπό του έχει να διασφαλίσει τη μέγιστη δυνατή ανάπτυξη των δυνατοτήτων όλων των μαθητών σε ένα περιβάλλον ισοτιμίας χωρίς εμπόδια και περιορισμούς (Schleef, 2003).

6.5 ΣΥΝΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Η αναζήτηση, ανάλυση και παρουσίαση των «καλύτερων» πρακτικών αναφορικά με τη συνεκπαίδευση βρίσκεται στην κορυφή της ατζέντας των ερευνητών διεθνώς. Παράλληλα, ανάλογα με τη φιλοσοφία, τη θέαση και τις αντιλήψεις κάθε ερευνητή, οι πρακτικές αυτές αποκτούν διαφορετικό περιεχόμενο και διαστάσεις, καθώς οικοδομούνται πάνω σε διαφορετικά θεωρητικά μοντέλα για την αναπηρία και την εκπαίδευση των παιδιών που τη φέρουν. Πέρα ωστόσο από τη μεγάλη πολυφωνία και πολυγνωμία που παρουσιάζει το θέμα «συνεκπαίδευση», ανατρέχοντας στη σχετική βιβλιογραφία, μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι το ενδιαφέρον των ερευνητών για τη συνεκπαίδευση, επικεντρώνεται στα εξής βασικά πεδία (Slee & Weiner, 2001):

α) Στο θεωρητικό πλαίσιο της συνεκπαίδευσης: Πρόκειται για την κουλτούρα συνεκπαίδευσης, βάσει της οποίας λειτουργεί το Σχολείο για Όλους. Το θεωρητικό πλαίσιο της συνεκπαίδευσης αναφέρεται στις αξίες και στις αρχές, οι οποίες καθιστούν αναγκαία την από κοινού σχολική ζωή και μάθηση όλων

των μαθητών, ανεξαρτήτως της ιδιαίτερης ατομικής κατάστασής τους. Πρόκειται για τη διαμόρφωση μιας κοινής κουλτούρας όλων των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία προωθεί τη συνεκπαίδευση. Με βάση την κουλτούρα συνεκπαίδευσης επιδιώκεται η διαρκής εξέλιξη του σχολικού περιβάλλοντος κατά τέτοιο τρόπο, ώστε όλοι οι μαθητές να εκπαιδεύονται μέσα σε αυτό με τις καλύτερες δυνατές προδιαγραφές (Booth & Ainscow, 2002).

Η ιδέα της συνεκπαίδευσης προκύπτει κυρίως από το αναφαίρετο δικαίωμα κάθε παιδιού να αποτελεί ένα ενεργό μέλος της σχολικής κοινότητας, να συμμετέχει ισότιμα σε όλες τις παρεχόμενες εμπειρίες και ευκαιρίες μάθησης, να αντιμετωπίζεται με σεβασμό και να έχει πλήρη πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο οφείλει να διαμορφώνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να ανταποκρίνεται στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες και στις ικανότητες κάθε παιδιού (Fagrell, 2004). Ωστόσο, για να εφαρμοστεί η ιδέα της συνεκπαίδευσης απαιτείται αφενός η καλλιέργεια μιας αντίστοιχης κουλτούρας, στο πλαίσιο της οποίας να αναγνωρίζεται ότι κάθε άτομο έχει τη δική του αξία, και αφετέρου η ανάδειξη μιας στέρεης ιδεολογίας η οποία να μπορεί να απαντά με πειστικό τρόπο σε θεμελιώδη ερωτήματα αναφορικά με το σκοπό της συνεκπαίδευσης, τους λόγους που επιβάλλουν την εφαρμογή της, αλλά και τις πρακτικές και τεχνικές που απαιτούνται για την πραγματοποίησή της.

Οι Zollers et al. (1999), μελετώντας την κουλτούρα του θεσμοθετημένου οργανισμού «σχολείο», την προσδιορίζουν ως ένα σύστημα κοινών αξιών και αντιλήψεων που αλληλεπιδρούν και καθορίζουν τις δομές, τις τακτικές και τα πρότυπα συμπεριφοράς που υιοθετούν τα μέλη του οργανισμού αυτού. Η σχολική κουλτούρα συγκροτεί έναν «οδηγό βασικών κανόνων», οι οποίοι έχουν επινοηθεί και αναπτυχθεί, προκειμένου να συντηρείται και να προφυλάσσεται η συνοχή του οργανισμού από πιθανά εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα. Οι κανόνες αυτοί, λόγω της αποτελεσματικότητάς τους διατηρούνται και μεταβιβάζονται στα νέα μέλη του οργανισμού, τα οποία τους ενστερνίζονται και βάσει των οποίων καθορίζουν την συμπεριφορά τους σε ανάλογες συνθήκες. Η συμπεριφορά που εκδηλώνουν οι μαθητές απέναντι σε διάφορες καταστάσεις καθώς και οι διδακτικές μέθοδοι, τα υλικά διδασκαλίας ή τα εκπαιδευτικά προγράμματα που χρησιμοποιούνται, αποτελούν το ένα μέρος -το εμφανές- της σχολικής κουλτούρας. Παράλληλα, υπάρχει και άλλο μέρος -το μη εμφανές- της κουλτούρας αυτής, που δύσκολα προσδιορίζεται, ακόμη δυσκολότερα ερμηνεύεται, το οποίο αναφέρεται στους λόγους για τους οποίους τα μέλη ενός οργανισμού επιλέγουν να συμπεριφέρονται με συγκεκριμένους τρόπους, καθώς και στα κίνητρα των επιλογών τους.

Μια βασική παράμετρος που πρέπει να διερευνηθεί, όσον αφορά στη δυνατότητα του σχολείου να εφαρμόσει πρακτικές συνεκπαίδευσης και να μετατραπεί σταδιακά σε ένα Σχολείο για Όλους, είναι το «κλίμα του σχολείου» απέναντι στην αλλαγή και στην καινοτομία. Για παράδειγμα, το «κλειστό» - «αρνητικό» σχολικό κλίμα, το οποίο χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευελιξίας τόσο στο επίπεδο οργάνωσης των υποδομών του σχολείου όσο και στο επίπεδο αξιοποίησης του προσωπικού, δεν είναι θετικό σε καινοτομίες και νεωτερισμούς, ενώ παραμένει προσκολλημένο σε «τυπικότητες» και στις υφιστάμενες νόρμες. Αντίθετα, στα σχολεία που διαπνέονται από «ανοιχτό»-«θετικό» σχολικό κλίμα, μπορεί κανείς να συναντήσει εκπαιδευτικούς και διευθυντές που χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό επαγγελματικής ευσυνειδησίας, ενθουσιασμό και διάθεση για συνεργασία, προκειμένου να εξευρεθούν και να εφαρμοστούν οι αποδοτικότεροι τρόποι σχετικά με την εκπαίδευση των μαθητών και τη λειτουργία του σχολείου.

Αντίστοιχα με τους διαφορετικούς τύπους σχολικού κλίματος εντοπίζονται και διαφορετικές κατηγορίες σχολικής κουλτούρας. Τα σχολεία, παραδείγματος χάριν, στα οποία επικρατούν οι επονομαζόμενες «κολλημένες» κουλτούρες (“stuck” cultures) τείνουν να αντιστέκονται στην αλλαγή, καθώς χαρακτηρίζονται από άκαμπτη διεύθυνση, τάση απομόνωσης, εγκλωβισμό σε γραφειοκρατικά μέτρα και φόβο απέναντι στη δοκιμή καινούργιων διδακτικών μεθόδων. Αντιθέτως, στα σχολεία με «κι-

νούμενες» κουλτούρες (“moving” cultures) είναι περισσότερο πιθανό να ευνοηθεί η αλλαγή προς την κατεύθυνση της συνεκπαίδευσης, καθώς υπάρχουν σε υψηλό βαθμό χαρακτηριστικά όπως ομαδικό πνεύμα, όραμα και διάθεση υποστήριξης από τους διευθυντές των καινοτόμων προσπαθειών που επιχειρούν οι εκπαιδευτικοί κ.ά. (Timor & Burton, 2006).

Το σχολείο που διαμορφώνει μια κουλτούρα συνεκπαίδευσης στοχεύει στην άρση κάθε εσωτερικού όσο και εξωτερικού αποκλεισμού. Στην πρώτη περίπτωση, πρόκειται για μαθητές οι οποίοι αν και φοιτούν σε αυτό, οι απόψεις και γνώμες τους δεν εισακούονται και δεν ασκούν καμιά επιρροή στη διαμόρφωση και στη λήψη των αποφάσεων που αφορούν τους ίδιους και την εκπαίδευσή τους. Στη δεύτερη περίπτωση, πρόκειται για εκείνους τους μαθητές που λόγω της σωματικής, νοητικής, ή ψυχικής κατάστασής τους δεν τους επιτρέπεται να φοιτούν στο «τυπικό» σχολείο. Στο σχολείο συνεκπαίδευσης, όμως, κανένας μαθητής δεν αποκλείεται, αλλά όλοι συμμετέχουν ενεργά, σε όλες τις διαδικασίες της σχολικής ζωής, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλία και δράση για όλα τα θέματα που τους αφορούν. Μέσα σε αυτό, κάθε μαθητής έχει την ευκαιρία να βιώσει τη διαφορετικότητα και να την αντιληφθεί ως μια άλλη ανθρώπινη διάσταση, ως μια αυτονόητη μορφή της ζωής. Επομένως, σε ένα δημοκρατικό σχολείο συνεκπαίδευσης, δεν είναι το ζητούμενο να προσαρμολοστούν οι μαθητές στις υφιστάμενες πρακτικές του σχολείου, αλλά να μετεξελιχθεί το ίδιο το σχολείο, ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις όλων των μαθητών, καθιστώντας τις αρχές της δημοκρατίας αυτονόητη, καθημερινή, σχολική πραγματικότητα (Young, 2000). Η προαναφερόμενη περιγραφή μπορεί να φαντάζει με ουτοπία, λαμβάνοντας υπόψη την υφιστάμενη πραγματικότητα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος που διαμορφώνει συνθήκες ανταγωνισμού και εδράζεται στην ποσοτική αποτίμηση των επιδόσεων κάθε μαθητή. Ωστόσο, η ουτοπική αυτή προοπτική μπορεί να αποτελέσει εφαλτήριο για ανατροπή του κατεστημένου, να δημιουργηθεί η διάθεση για εκπαιδευτική αλλαγή και αναδημιουργία του σχολείου και της κοινωνίας, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα για τον καθένα, μέσα σε συνθήκες ισότητας και αξιοπρέπειας, να εκφράζεται, να δημιουργεί και να απολαμβάνει τη ζωή (Stromstad, 2003).

Για να μετασχηματιστεί ένα σχολείο σε Σχολείο για Όλους απαιτείται μεταξύ άλλων να περιοριστεί η χρήση ποσοτικών μετρήσεων όσον αφορά στην αποδοτικότητα των μαθητών. Συγκεκριμένα, στο Σχολείο για Όλους υπάρχουν κάποιες διαστάσεις της λειτουργίας του, όπως παραδείγματος χάριν το επίπεδο συνεργασίας και φιλίας ανάμεσα στους μαθητές, η ποιότητα των κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων τους κ.λπ., οι οποίες δεν μπορούν να ποσοτικοποιηθούν, ωστόσο παρέχουν έναν σημαντικό πλούτο πληροφοριών αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των πρακτικών του. Επιπλέον, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι η πρόοδος που σημειώνουν οι μαθητές με αναπηρία στους διάφορους τομείς, όπως παραδείγματος χάριν στο γνωστικό, στον κοινωνικό ή τον ψυχικό τομέα, έχει αρκετά ιδιосуγκρασιακό χαρακτήρα που δύσκολα αποτιμάται με αριθμούς και μεγέθη (Norwich, 2002). Η κουλτούρα της συνεκπαίδευσης προϋποθέτει αλλαγές τόσο στο πώς εκτιμάται η επιτυχία των μαθητών, όσο και στα κριτήρια επιτυχίας με τα οποία αξιολογεί το ίδιο το σχολείο τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του. Τα κριτήρια συνδέονται όχι με τον βαθμό επιδόσεων των μαθητών ή το μέγεθος των κτιριακών υποδομών, αλλά με τον βαθμό στον οποίο το σχολείο θα μπορέσει να εκπαιδεύσει και τους μαθητές, οι οποίοι πριν ήταν αποκλεισμένοι από την τυπική εκπαίδευση, αποσκοπώντας στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Βέβαια, χρειάζεται να επισημανθεί ότι η κουλτούρα της συνεκπαίδευσης έχει απεριορίστες εκφράσεις, που αναφέρονται σε όλους τους τομείς της σχολικής πραγματικότητας. Κυρίως όμως πρόκειται για μια φιλοσοφική θέαση, ένα θεωρητικό υπόβαθρο πολιτειακής δράσης και ένα μέσο προς την κατοχύρωση της κοινωνικής δικαιοσύνης όχι μόνο στον χώρο του σχολείου, αλλά και στο σύνολο της κοινωνίας (Ware, 2000).

β) Στο οργανωτικό πλαίσιο της συνεκπαίδευσης: Εδώ περιλαμβάνονται οι πολιτικές συνεκπαίδευσης που σχεδιάζει το σχολείο, προκειμένου να διευκολυνθεί ο μετασχηματισμός των αρχών της συνεκπαίδευσης σε πράξη. Το οργανωτικό πλαίσιο της συνεκπαίδευσης αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στις συγκεκριμένες πρακτικές που εφαρμόζονται στο σχολείο και στις αξίες που το διέπουν. Οι αξίες

αυτές που αποτελούν τις βασικές θεωρητικές και παιδαγωγικές θέσεις του Σχολείου για Όλους μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

- Η κουλτούρα της συνεκπαίδευσης έχει ως αφετηρία τη γενική παραδοχή ότι όλοι οι συμμετέχοντες - μαθητές, γονείς, εκπαιδευτικοί, ειδικό προσωπικό, διευθυντής - είναι ισότιμα μέλη της σχολικής κοινότητας έχοντας από κοινού την ευθύνη για την αποτελεσματική εφαρμογή της.
- Όλες οι πρακτικές που υιοθετούνται από τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία, έχουν ως μοναδικό γνώμονα, να «εξυπηρετήσουν» στον μέγιστο βαθμό αυτούς στους οποίους απευθύνονται οι πρακτικές αυτές, δηλαδή τους μαθητές.
- Η διαφορετικότητα, σε όποιο επίπεδο της σχολικής ζωής κι αν εμφανίζεται, δεν αποτελεί πρόβλημα, αλλά αφορμή για μάθηση, γνώση και περαιτέρω βελτίωση ολόκληρης της σχολικής κοινότητας.
- Αίρονται η «ετικετοποίηση» και οι κατηγοριοποιήσεις οι οποίες θεωρούνται προϊόντα ενός συντηρητικού εκπαιδευτικού και κοινωνικού συστήματος που θέλει να διατηρεί μια συγκεκριμένη ισορροπία ανάμεσα σε εκείνους που φέρουν τις «ετικέτες» και σε εκείνους που είναι σε θέση να τις τοποθετούν.
- Αναζητούνται όλα τα πιθανά εμπόδια στην επιτυχή εφαρμογή της συνεκπαίδευσης. Για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, συλλέγονται και καταγράφονται όλες οι απαραίτητες πληροφορίες, οι οποίες στη συνέχεια μελετώνται, προκειμένου να οδηγήσουν στην υιοθέτηση κατάλληλων πρακτικών που θα εξαλείψουν στον μέγιστο δυνατό βαθμό τα εμπόδια αυτά.
- Η «συνεκπαίδευση» διακρίνεται από την «ένταξη», καθώς εκτός από τη χωροταξική τοποθέτηση μαθητών με αναπηρία σε ένα κοινό εκπαιδευτικό περιβάλλον - επιδίωξη της ένταξης - αναλαμβάνει και τη δέσμευση να προβεί σε οποιοδήποτε δομικές, οργανωτικές και συστημικές αλλαγές, προκειμένου να εξυπηρετήσει τις ανάγκες όλων των μαθητών, ανεξαρτήτως αναπηρίας, μαθησιακής δυσκολίας ή οποιασδήποτε άλλης ιδιαιτερότητάς τους.
- Αναγνωρίζεται η ύπαρξη μιας και μόνης Παιδαγωγικής, ενός και μόνου ενιαίου σχολείου, μιας και μόνης ενιαίας τάξης, για όλους τους μαθητές. Όροι όπως «ειδική παιδαγωγική», «διαπολιτισμική παιδαγωγική», «ειδικό σχολείο», «ειδική τάξη», «τμήμα ένταξης» επαναπροσδιορίζονται.
- Η συνεκπαίδευση ανταποκρινόμενη σε μια ευρύτερη φιλοσοφική θεώρηση καλεί το άτομο να γνωρίσει τον εαυτό του, τον άλλο και τα όριά του, συνειδητοποιώντας με έτσι την ευθύνη για τη διαχείριση της ζωής του.
- Η παροχή εξατομικευμένης εκπαίδευσης, αναγνωρίζεται ως αυτονόητο και καθολικό δικαίωμα κάθε μαθητή και όχι ως μια ιδιαίτερη παροχή της ειδικής Παιδαγωγικής.
- Η συνεκπαίδευση αναλαμβάνει μια ηθική δέσμευση υποστήριξης κυρίως απέναντι σε εκείνες τις κατηγορίες μαθητών που ανήκουν στις ομάδες υψηλού κίνδυνου για σχολική αποτυχία, ώστε να εξασφαλίζεται η παρουσία και συμμετοχή τους σε όλες τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες.
- Το Σχολείο για Όλους επιχειρεί μια σαφή διάκριση ανάμεσα στη μειονεξία και στις συνέπειες που προκύπτουν από τη μειονεξία αυτή, απαλλάσσοντας τον μαθητή από τις «ενοχές» για την κατάσταση του, καθώς αναδεικνύει τις ανεπάρκειες του περιβάλλοντος να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του μαθητή.

Η επιτυχία του οργανωτικού πλαισίου ενός Σχολείου για Όλους, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις στρατηγικές πολιτικής συνεκπαίδευσης που αυτό χαράσσει. Ειδικότερα, κατά τον σχεδιασμό αυτών των στρατηγικών, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα εξής στοιχεία:

- Να διατυπώνονται με σαφήνεια οι αρχές και οι σκοποί της συνεκπαίδευσης.
- Να είναι απόρροια συναίνεσης όλων των συμμετεχόντων.

- Να προτείνουν μέτρα στα οποία αντικατοπτρίζεται η κουλτούρα τής συνεκπαίδευσης.
- Να περιγράφουν με ακριβή τρόπο πώς μπορούν να εφαρμοστούν τα προτεινόμενα μέτρα συνεκπαίδευσης στην καθημερινότητα της σχολικής ζωής.
- Να παρέχουν κριτήρια για τον εντοπισμό των εμποδίων που πιθανά να προκύψουν κατά την υλοποίηση της συνεκπαίδευσης.
- Να περιλαμβάνουν μεθόδους διαρκούς αξιολόγησης των εφαρμοζόμενων πρακτικών του σχολείου, ώστε να ελέγχεται η επίτευξη των στόχων της συνεκπαίδευσης.
- Να περιλαμβάνουν σαφή κριτήρια για τον εντοπισμό, την αξιολόγηση και την εξατομικευμένη υποστήριξη των μαθητών που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου για σχολική αποτυχία.
- Να παρέχουν στους εκπαιδευτικούς σαφείς οδηγίες για τον ρόλο τους και τις πρακτικές που πρέπει να υιοθετήσουν, προκειμένου να προωθηθεί ο θεσμός τής συνεκπαίδευσης.

γ) Στο διδακτικό πλαίσιο συνεκπαίδευσης: Το διδακτικό πλαίσιο της συνεκπαίδευσης αναφέρεται στις μεθόδους, τις τεχνικές και τις στρατηγικές που εφαρμόζει ο εκπαιδευτικός κατά τη διεξαγωγή της διδασκαλίας του, καθώς και τις αρχές, τα χαρακτηριστικά γνώρισματα και τις αξίες που τη διέπουν. Αποτελεί την τρίτη σημαντική διάσταση της συνεκπαίδευσης και μπορεί να χαρακτηριστεί ως το «απόσταγμα» των δυο προηγούμενων διαστάσεων, της κουλτούρας και της πολιτικής της, συνιστώντας ουσιαστικά την πρακτική εφαρμογή τους. Μέσα από τη διάσταση αυτή, επιχειρείται η άρση όλων των εμποδίων, προκειμένου να εξασφαλιστεί με επιτυχία η ισότιμη συμμετοχή όλων των μαθητών στην εκπαιδευτική πράξη. Αυτός άλλωστε είναι και ο απώτερος σκοπός της συνεκπαίδευσης, την πραγματοποίηση του οποίου αναλαμβάνει πρωταρχικά ο εκπαιδευτικός μέσα από τις συγκεκριμένες δράσεις και επιλογές που υιοθετεί, σε σχέση με όλα τα θέματα της διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας, που καθορίζουν το περιεχόμενο της Διδακτικής.

Συγκεκριμένα, η παρεχόμενη διδασκαλία, στο πλαίσιο της συνεκπαίδευσης, πρέπει:

- να προσφέρει στους μαθητές τη δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε ποικιλία δραστηριοτήτων και εργασιών, ώστε να νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια, καθώς μέσα από τη διαδικασία αυτή, θα αυξάνονται οι πιθανότητες επιτυχίας τους,
- να είναι μαθητο-κεντρική, αποσκοπώντας στη δόμηση ισχυρών βάσεων γνώσης, καθώς και σύνδεσης της με την καθημερινή ζωή, για κάθε μαθητή, ανάλογα με τα ατομικά χαρακτηριστικά, τις ικανότητες και δυνατότητές του (Tomilson et al. 2003),
- να θέτει υψηλές προσδοκίες για όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές, διατηρώντας ωστόσο παράλληλα τον εξατομικευμένο χαρακτήρα της,
- να ελαχιστοποιεί τα προβλήματα συμπεριφοράς μέσα στην τάξη, μέσω της χρήσης κατάλληλων τεχνικών από τον εκπαιδευτικό, όπως μη λεκτικές προτροπές, διαλείμματα αποφόρτισης, δραστηριότητες χαλάρωσης κ.ά.,
- να εξασφαλίζει τη συμμετοχή όλων των μαθητών στη λήψη αποφάσεων που αφορούν κάθε στάδιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας,
- να συμπληρώνεται από εργασίες για το σπίτι, οι οποίες θα έχουν σαφείς στόχους, και θα μπορούν να εκτελούνται με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με τις προτιμήσεις των μαθητών, ωθώντας τους να εξασκηθούν στην απόκτηση δεξιοτήτων αυτορρυθμιζόμενης μάθησης,
- να κατοχυρώνει τους σκοπούς και τις επιδιώξεις της μέσα από γραπτά ή προφορικά «συμβόλαια», ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και το μαθητή, ώστε ο τελευταίος να έχει επίγνωση ότι είναι αποκλειστικά υπεύθυνος για την προσωπική του ανάπτυξη και εξέλιξη.

Σύμφωνα επίσης με τον Kershner (2003), οι στρατηγικές διδασκαλίας παιδιών με και χωρίς αναπηρία, είναι σημαντικό να συγκεντρώνουν τα εξής χαρακτηριστικά:

- Άμεση μεγιστοποίηση απόδοσης, μέσω συγκεκριμένων στόχων, χρονοδιαγραμμάτων και τεχνικών διδασκαλίας όπως η καθοδηγούμενη εξάσκηση και η συχνή επανάληψη, για την αυτοματοποίηση και ευχερή χρήση στρατηγικών που συνδέονται απ' ευθείας με την κατάκτηση μιας γνώσης ή δεξιότητας.
- Προαγωγή ενεργού μάθησης, μέσω της ανάπτυξης κατάλληλων δεξιοτήτων κριτικής σκέψης, αναζήτησης, εξερεύνησης, δημιουργικότητας, λόγου και επικοινωνίας, μεταγνωστικών στρατηγικών κ.ά.
- Ανάπτυξη ικανοτήτων συμμετοχής και ομαδικότητας, μέσω διδακτικών μεθόδων όπως η συνεργατική μάθηση και η αλληλοδιδασκαλία, για την καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων, φιλικών σχέσεων, σεβασμού των άλλων και του εαυτού κ.ά.
- Προτεραιότητα στα ατομικά χαρακτηριστικά του μαθητή και το προσωπικό στυλ μάθησης, μέσω της επιλογής εναλλακτικών μεθόδων διδασκαλίας (οπτικές, κιναισθητικές, ακουστικές μέθοδοι, μέθοδος με βάση τη θεωρία πολλαπλής νοημοσύνης, εξατομικευμένα εκπαιδευτικά προγράμματα κ.ά.).

Ο συνδυασμός δύο ή περισσότερων από τα παραπάνω χαρακτηριστικά, μπορεί να απαντηθεί σε διάφορες στρατηγικές διδασκαλίας που εφαρμόζονται στη συνεκπαίδευση, στοχεύοντας στην κάλυψη των ετερογενών αναγκών που παρουσιάζουν οι μαθητές, όπως:

1. *Στρατηγική διδασκαλίας με βάση την αρχή της διαφοροποίησης.* Η στρατηγική αυτή αποτελεί περισσότερο μια παιδαγωγική θεώρηση παρά μια οργανωτική μέθοδο και αναφέρεται σε οποιεσδήποτε αναπροσαρμογές και τροποποιήσεις μπορούν να γίνουν στις μεθόδους, τα μέσα και υλικά εκπαίδευσης, καθώς και την ύλη των Αναλυτικών Προγραμμάτων, σε επίπεδο τάξης, ομάδων ή ατόμων, προκειμένου να καλυφθούν αποτελεσματικά οι ανάγκες κάθε μαθητή και να προσαρμοστεί η διδασκαλία στο στυλ, τα ενδιαφέροντα, τη διάθεση και το επίπεδο ετοιμότητάς του (Tomlinson et al. 2003).
2. *Στρατηγική διδασκαλίας με βάση την αρχή της «ζώνης επικείμενης ανάπτυξης».* Η μέθοδος αυτή βασίζεται στη θεωρία του Vygotsky (1978), σύμφωνα με την οποία, η μάθηση επιτυγχάνεται, όταν καλύπτεται η απόσταση ανάμεσα στην ικανότητα του παιδιού να επιλύει προβλήματα μόνο του και τη δυνατότητα να τα επιλύει με τη βοήθεια κάποιου ενήλικα ή σε συνεργασία με τους συμμαθητές του. Προϋπόθεση βέβαια για να επιτελεστεί η παραπάνω διαδικασία με επιτυχία, είναι να έχει εντοπιστεί ακριβώς το στάδιο ετοιμότητας του μαθητή και σύμφωνα με αυτό να σχεδιαστεί ο στόχος του επόμενου σταδίου, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθεί στη νέα πρόκληση. Συγκεκριμένα, αφού ο εκπαιδευτικός καθορίσει την περιοχή της γνώσης ή δεξιότητας, στην οποία ο μαθητής δεν μπορεί να αποδώσει μόνος του, παρά μόνο με βοήθεια, τον ωθεί στη συνέχεια να εκτελέσει μια αντίστοιχη δραστηριότητα ελάχιστα πάνω από το επίπεδο ικανότητάς του, ώστε μέσα από συχνές επαναλήψεις τελικά να ανεξαρτητοποιηθεί και να είναι σε θέση να λειτουργεί αυτόνομα. Η μέθοδος αυτή, είναι σύμφωνη με τις απόψεις πολλών σύγχρονων ερευνητών, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ο ανθρώπινος εγκέφαλος αποδίδει στον μέγιστο των δυνατοτήτων του, όταν το έργο που πρέπει να επιλύσει είναι μέτριας δυσκολίας. Κατά αναλογία, η διδασκαλία είναι περισσότερο αποτελεσματική, όταν συντελείται μέσα στο πλαίσιο της «ζώνης επικείμενης ανάπτυξης» του μαθητή, καθώς στο σημείο εκείνο βρίσκεται το επίπεδο των δυνατοτήτων του. Σε αντίθετη περίπτωση, αν η γνώση είναι πολύ εύκολη δε θα συντελεστεί η μάθηση, ενώ αν είναι πολύ δύσκολη, ο μαθητής θα βιώσει σύγχυση και άγχος από την αδυναμία να αντεπεξέλθει. Εδικά στην τάξη της συνεκπαίδευσης, απαιτείται η κατάλληλη προσαρμογή της διδασκαλίας στις ατομικές ανάγκες των μαθητών, καθώς

η ενιαία και ομοιόμορφη παροχή της ή η παροχή της με ελάχιστες μόνο τροποποιήσεις δεν μπορεί να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στους στόχους του Σχολείου για Όλους (Tomlinson et al. 2003).

3. *Στρατηγική διδασκαλίας με βάση την αρχή της κονστρουκτιβιστικής θεωρίας.* Η στρατηγική αυτή αποτελεί ουσιαστικά εξέλιξη και επέκταση της προηγούμενης. Έτσι, η αναγνώριση ότι η μάθηση επιτυγχάνεται μέσα από την ενεργό συμμετοχή των μαθητών κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, οδήγησε πολλούς ερευνητές να επισημάνουν τις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει η υιοθέτηση κονστρουκτιβιστικών μοντέλων μάθησης στο πλαίσιο της συνεκπαίδευσης. Στην εφαρμογή των παραπάνω μοντέλων, ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς παρακινεί και καθοδηγεί τους μαθητές ώστε να δώσουν νόημα στις εμπειρίες τους, να αναζητήσουν ενεργά τη μάθηση και να νιώσουν την ικανοποίηση του αυτόνομου ελέγχου κατά την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων. Επιπλέον, αναφορικά με την από κοινού εκπαίδευση, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν, εκτός από τα γνωστικά και τα κοινωνικά κονστρουκτιβιστικά μοντέλα, στα οποία η δυναμική διαδικασία της μάθησης τοποθετείται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, όπου όλοι οι συμμετέχοντες αποτελούν μέλη μιας μεγάλης κοινότητας συνεργασίας. Το σύνολο των παραπάνω μοντέλων, παρά τις επιμέρους ιδιαιτερότητες, παρουσιάζει κάποια γενικά χαρακτηριστικά, τα οποία συνδέονται με τις γενικές αρχές, τη φιλοσοφία και την κουλτούρα της συνεκπαίδευσης:
- Η μάθηση δεν είναι μια γραμμική διαδικασία, αλλά μια σπειροειδής σύνθεση γνώσεων, ιδεών, αξιών, στάσεων και διαθέσεων, η οποία έχει αυτορυθμιζόμενο χαρακτήρα.
  - Η γνώση κατακτάται μέσα στο πλαίσιο του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου και μάλιστα η κατάκτηση αυτή είναι περισσότερο αποτελεσματική όταν προέρχεται από άτομα που εμπιστεύεται ο μαθητής, μέσα από εμπειρίες που κεντρίζουν έντονα το ενδιαφέρον του.
  - Η γνώση δεν είναι ούτε απόλυτη, ούτε αντικειμενική, αλλά υπόκειται σε διαρκείς αλλαγές, γεγονός που κινητοποιεί άλλωστε και το μηχανισμό της μάθησης, καθιστώντας κάθε άτομο έναν «διαβίου μαθητευόμενο».
  - Η μάθηση στηρίζεται στην προϋπάρχουσα γνώση, εξαρτάται από τα ατομικά χαρακτηριστικά του μαθητή και πραγματοποιεί αδιάκοπες κινήσεις από τα μέρη στο σύνολο, το οποίο είναι μεγαλύτερο από το άθροισμα των μερών αυτών.
  - Η μάθηση αποκτάται μέσω της σταδιακής αναδόμησης, μια σημαντική στρατηγική συνεκπαίδευσης, στην οποία θα γίνει αναφορά εν συνεχεία.

Τα κονστρουκτιβιστικά μοντέλα θεωρούν τη μάθηση ως μια αυτοδημιούργητη διαδικασία που συντελείται μέσα σε ζωντανά, επίσης αυτοδημιούργητα κοινωνικά συστήματα. Ο εκπαιδευτικός της συνεκπαίδευσης, προκειμένου ενσωματώσει αποτελεσματικά τα μοντέλα αυτά στη διδασκαλία του, πρέπει να έχει πλήρη γνώση αυτών των συνεχών αλλαγών και αδιάκοπων κινήσεων που συντελούνται τόσο σε σχέση με το μαθητή, όσο και με το περιβάλλον, αλλά και τον εαυτό του.

4. *Στρατηγική διδασκαλίας με βάση την αρχή της κλιμακωτής αναδόμησης (Scaffolding).* Όπως αναφέρθηκε, πρόκειται για μια βασική στρατηγική της κονστρουκτιβιστικής μάθησης και παρέχεται με τη μορφή προσωρινής στήριξης του εκπαιδευτικού προς το μαθητή, μέσα από ποικίλους τρόπους όπως, σταδιακή επίδειξη βημάτων κάποιας δεξιότητας, μοντελοποίηση τρόπων επίλυσης προβλημάτων, παροχή αυξανόμενης δυσκολίας υλικών μάθησης κ.ά. Συγκεκριμένα, κατά την εφαρμογή της κλιμακωτής αναδόμησης, ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει αρχικά τη νέα γνώση ή δεξιότητα, στη συνέχεια καθοδηγεί και παρακολουθεί την εκτέλεσή της από το μαθητή, του παρέχει διαφορετικά περιβάλλοντα για εξάσκηση και αυτοματοποίηση και ανατροφοδοτεί την προσπάθειά του, αυξάνοντας σταδιακά την ευθύνη του και μειώνοντας αντίστοιχα τη δική του συμμετοχή. Τελικός σκοπός είναι η ανεξαρτητοποίηση του μαθητή και η επίτευξη της αυτό-ελεγχόμενης μάθησής του.

Η μέθοδος αυτή μπορεί να παρομοιαστεί με μια σκαλωσιά που επιτρέπει την πρόσβαση σε ολόενα και υψηλότερα σημεία απόδοσης, τα οποία καθορίζονται ανάλογα με τους τελικούς στόχους της διδασκαλίας, τις ικανότητες του μαθητή και το βαθμό δυσκολίας του εκάστοτε διδακτικού αντικειμένου. Η χρησιμότητά της στο πλαίσιο της συνεκπαίδευσης έγκειται στο σημείο ότι μπορεί να προσαρμοστεί στις ατομικές ανάγκες κάθε μαθητή, αυξάνοντας τη δυνατότητα απόδοσής του και αποκαλύπτοντας το πραγματικό δυναμικό των ικανοτήτων του (Larkin, 2001).

5. *Στρατηγική διδασκαλίας με βάση τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης του Gardner.* Η θεωρία του Gardner (1983) για την πολλαπλή νοημοσύνη έχει ευρύτατη εφαρμογή στη σύγχρονη εκπαιδευτική πράξη, καθώς αποτελεί μια κριτική θέση απέναντι στην παραδοσιακά ισχύουσα άποψη, ότι υπάρχει μια μόνο νοημοσύνη, με την οποία γεννιόμαστε και η οποία δεν υπόκειται σε αλλαγές. Αμφισβητείται, δηλαδή, η μονοδιάστατη νοημοσύνη και υποστηρίζεται η άποψη ότι ο μαθητής έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει έναν αριθμό ικανοτήτων που βασίζονται σε 8 διαφορετικούς τύπους νοημοσύνης, τη λεκτική/γλωσσική, τη λογική/μαθηματική, τη χωρική, τη μουσική/ρυθμική, τη σωματική/ψυχοκινητική, την ενδοπροσωπική και τη διαπροσωπική νοημοσύνη. Η θεωρία αυτή βρίσκεται σε συμφωνία με τις βασικές αρχές της συνεκπαίδευσης, καθώς όχι μόνο βοηθά στο να αναγνωρίζονται οι ιδιαίτερες ικανότητες παιδιών σε περιοχές που ήταν παραδοσιακά αγνοημένες, αλλά παράλληλα υποστηρίζει και προωθεί την ολόπλευρη ανάπτυξη κάθε μαθητή τόσο στις ακαδημαϊκές όσο και στις κοινωνικές και πρακτικές δεξιότητες. Επομένως, αποτελεί ένα καλό πρότυπο για το σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων που να περιλαμβάνουν μαθήματα και δραστηριότητες που συνδέονται με την ανάπτυξη όσο το δυνατόν περισσότερων, αν όχι όλων, των ειδών νοημοσύνης, παρέχονται στους μαθητές ευκαιρίες για αυθεντική μάθηση που βασίζεται στις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις τους.
6. *Στρατηγική διδασκαλίας με βάση την αρχή του ελέκτου σχηματισμού ομάδων.* Ο σχηματισμός ομάδων κατά τη διεξαγωγή της διδασκαλίας, έχει υποστηριχθεί ότι αποφέρει θετικά αποτελέσματα στη εφαρμογή της συνεκπαίδευσης (Moody et al. 2000). Οι ομάδες αυτές μπορεί να είναι ομοιογενείς και να σχηματίζονται με βάση το επίπεδο ικανότητας των μαθητών ή ετερογενείς με μεικτή σύνθεση, ανάλογα με τους εκάστοτε εκπαιδευτικούς στόχους που επιδιώκονται. Έτσι, η πρώτη κατηγορία ομαδοποίησης μπορεί να εξυπηρετήσει αποτελεσματικότερα την περίπτωση που ο εκπαιδευτικός θέλει να παρουσιάσει ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο μέσω της άμεσης διδασκαλίας και χρειάζεται επομένως ομοιογένεια ως προς το επίπεδο κατανόησης των μαθητών στους οποίους απευθύνεται. Από την άλλη, όταν επιδιώκεται η ανεξάρτητη ανακαλυπτική και συμμετοχική μάθηση, η δημιουργία ετερογενών ομάδων ανομοιογενούς σύνθεσης είναι η καλύτερη επιλογή για την εκτέλεση κοινών δραστηριοτήτων, μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η ανάπτυξη της ομάδας, αλλά παράλληλα καλύπτονται και οι ατομικές ανάγκες κάθε ξεχωριστού μέλους (Rainforth & Kugelmass, 2003).
7. *Διδασκαλία με βάση την αρχή της ευαισθητοποίησης απέναντι στη διαφορά.* Στο πλαίσιο της συνεκπαιδεύει, η κατανόηση, η αποδοχή και ο σεβασμός απέναντι στη διαφορά, πρέπει να αποτελούν βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους του Αναλυτικού Προγράμματος, οι οποίοι θα υλοποιούνται μέσα από συγκεκριμένες, προγραμματισμένες και σαφώς προσδιορισμένες στρατηγικές διδασκαλίας, όπως:
  - Άμεση διδασκαλία, προβολή ταινιών, δραστηριότητες προσομοίωσης, παιχνίδι ρόλων κ.ά., ώστε να έχουν οι μαθητές την ευκαιρία να κατανοήσουν την αναπηρία, να λύσουν ενδεχόμενες απορίες τους και να αποκτήσουν θετικές στάσεις απέναντι στα άτομα που τη φέρουν.
  - Συμμετοχή των μαθητών στην οργάνωση και υλοποίηση προγραμμάτων ενάντια στον εκφοβισμό (anti-bullying) και την υποτίμηση μαθητών με αναπηρία στο σχολείο τους. Τα προγράμματα

αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν δραστηριότητες όπως κατασκευή αφίσας με αντίστοιχα μηνύματα, έκθεση φωτογραφιών από τις δραστηριότητες του σχολείου στις οποίες αποτυπώνεται η ισότιμη συμμετοχή όλων των μαθητών κ.τ.λ.

- Ανάλυση δραστηριοτήτων για την ενεργό εμπλοκή των μαθητών στην άρση των εμποδίων για ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση και την αποβολή των προκαταλήψεων απέναντι στην αναπηρία, όπως σχεδιασμός και διαμόρφωση της χωροταξικής προσβασιμότητας του σχολείου, δημιουργία παιχνιδιών ή εκπαιδευτικού υλικού κατάλληλου να χρησιμοποιηθεί από μαθητές με αναπηρία, κατάρτιση κανόνων αποδεκτής συμπεριφοράς κ.ά.

Εδώ αξίζει να σημειωθεί η μεγάλη ανάγκη για την ανάπτυξη και παραγωγή ειδικού υλικού (βιβλία, ταινίες, CD), τα οποία κυκλοφορούν σε μεγάλη ποικιλία στο εξωτερικό, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για την προβολή θετικών προτύπων σε σχέση με την αναπηρία και την ευαισθητοποίηση των μαθητών απέναντι στα άτομα που τη φέρουν. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ένα ελεύθερης κυκλοφορίας πρόγραμμα Η/Υ, με τίτλο: «Εμπόδια-Η Πρόκληση της Επίγνωσης» (Barriers-The Awareness Challeng), το οποίο δίνει την ευκαιρία στους μαθητές, να βρεθούν μέσω εικονικής πραγματικότητας – καθισμένοι σε ένα αναπηρικό καροτσάκι και να αποκτήσουν την εμπειρία των εμποδίων που συναντούν αντίστοιχα οι συμμαθητές τους με σωματική αναπηρία, στην καθημερινότητα του σχολείου, όπως στενές πόρτες, σκάλες, αδυναμία πρόσβασης σε υλικά, ανάρμιστα σχόλια κ.ά. (Pivik et al. 2002). Οι παραπάνω στρατηγικές μπορούν να ενσωματωθούν συνδυαστικά στην εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την πρακτική υλοποίηση της συνεκπαίδευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ainscow, M. (2007). “Taking an inclusive turn”, *Journal of Research in Special Educational Needs*, 7(1), 5-15.
- Armstrong, F. & Moore, M. (eds). (2004). *Action research for Inclusive Education*. London: Routledge Falmer.
- Atkinson, S. (2004). “A Comparison of Pupil Learning and Achievement in Computer Aided Learning and Traditionally Taught Situations with Special Reference to Cognitive Style and Gender”. *Issues Educational Psychology*, 24(5).
- Booth, T. & Ainscow, M. (2002). *Index for inclusion: Developing learning and participation in schools (Rev. ed.)*, CSIE, Bristol.
- Carrington, S. & Robinson, R. (2004) “A case study of inclusive school development: a journey of learning”. *The International Journal of Inclusive Education*, 8(2), 141-153.
- Chou S.W. & Liu C.H. (2005). “Learning effectiveness in a Web-based virtual learning environment: a learner control perspective” *Journal of Computer Assisted Learning* 21, 65–76.
- Dewsbury G, Clarke K, Hemmings T, Hughes J, Rouncefield M, & Sommerville I,(2004). “The anti-social model of disability”. *Disability & Society*, 1(2),145-158.
- Dix, A., Finlay, J., Abowd, G. D. & Beale, R. (2004). *Human-Computer Interaction*. Third edition. Pearson Education Limited, Madrid.
- Farrell, P. (2004). “School Psychologists: Making Inclusion a Reality for All”. *School Psychology International* 25,5-19.
- Fisher, A.C. (2007). “Creating a discourse of difference. Education”. *Citizenship and Social Justice*, 2, 159-192.
- Fuchs, L. S., & Fuchs, D. (2001). “Helping teachers formulate sound test accommodation decisions for students with learning disabilities”. *Learning Disabilities: Research and Practice*, 16(3), 174–181.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. BasicBooks, New York.
- Gunn, A. C., Child, C., Madden, B., Purdue, K., Surtees, N., Thurlow, B. & Todd, P. (2004). “Building Inclusive Communities in Early Childhood Education: diverse perspectives from Aotearoa / New Zealand”. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 5(3), 293-308.
- Kershner, R (2003). *Teaching strategies and approaches for pupils with special educational needs, unpublished briefing paper, University of Cambridge*.
- Kimball, J. W., & Smith, K. (2007). “Crossing the bridge: From best practices to software packages”. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 22, 131-134.
- Koenig, A. J., Holbrook, M., Corn, A. L., Depriest, L. D., Erin, J. N., Presley, I. (2000). “Specialized Assessments for students with Visual Impairments”. In Koenig, A. J. and Holbrook, M. C. *Foundations of Education*. Vol.II. AFB Press.
- Λαμπροπούλου, Β., Χατζηγάκου, Κ. & Βλάχου, Γ. (2003). *Η ένταξη και η συμμετοχή των κωφών/ βαρηκοών μαθητών σε σχολείο με ακούοντες μαθητές. Οδηγίες για τους εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Π.Τ.Δ.Ε. Πάτρα*.
- Larkin, M. (2001). “Providing support for student independence through scaffolded instruction”, *Teaching Exceptional Children*, 34(1), 30-34.

- Lawrence – Brown, D. (2004). “Differentiated instruction: Inclusive strategies for standards – based learning that benefit the whole class”. *American Secondary Education*, 32, 34 – 62.
- Levine, M.(2003). “Celebrating diverse minds” .*Educational Leadership*,61(2),12-18.
- Lupart, J., (2002). “Meeting the educational needs of exceptional learners in Alberta” .*Exceptionality Education Canada*, 11(2,3), 55-70.
- Marshall,P.L (2001). “The persistent deracialization of the agenda for democratic citizenship education: Twenty years of rhetoric and unreality in social studies position statement” .In G.Ladson – Billings (Ed.) *Critical race theory perspectives on social studies: The profession, policies, and curriculum* (71 – 98).Greenwich: Information Age Publishing.
- Mesibov, G., Shea, V. & Schopler, E. (2005). *The TEACCH approach to autism spectrum disorders*. New York: Plenum Press.
- Moody, S. W., et al. (2000). “Reading instruction in the resource room: Set up for failure” .*Exceptional Children*, 66(3), 305-316.
- Νικολαράϊζη, Μ. (2008). *Σημειώσεις για το μάθημα Εισαγωγή στη Βαρηκοΐα – Κώφωση. Βόλος 2007-2008*. Ανάκτηση 25.11.2011 από <http://www.sed.uth.gr/eef/images/Downloads/Nikolarazi16.pdf>
- Norwich, B. (ed.) “Standards and Effectiveness for Special Educational Needs: interrogating conceptual orthodoxy”, *Special Educational Needs Policy Options Steering Group, Policy Paper 2* (fourth series). Tamworth: NASEN 2002.
- Onaga, E.E. & Martoccio, T.L. (2008). “Dynamic and Uncertain Pathways between Early Childhood Inclusion. Policy and Practice” . *International Journal of Child Care and Education Policy*, 2 (1), 67-75.
- Pivik, J., Mccomas, J., Laflamme, M. (2002). “Barriers and Facilitators to inclusive Education”, *Exceptional Children*, 69(1), 97-107.
- Rainforth, B. & Kugelmass, J. W. (2003). *Curriculum and instruction for all learners: Blending systematic and constructivist approaches in inclusive elementary schools*, Paul H. Brookes, Baltimore.
- Priestley, M. (2003). *Disability: a life course approach*. Cambridge: Polity Press.
- Schirmer, B. (2001). *Psychological, social, and educational dimensions of deafness*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Schleef, L. (2003). “Inclusive school communities: Accessible learning environments for all” .. *Closing the Gap*, 22(3), 14-15.
- Scott, S., et al. (2002). *Universal design for instruction fact sheet*. Storrs: University of Connecticut, Center on Postsecondary Education and Disability.
- Slee, R. & Weiner, G.(2001).“Education reform and reconstruction as a challenge to research genres: Reconsidering school effectiveness research and inclusive schooling” . *School Effectiveness and School Improvement*, 12(1), 83-98.
- Stromstad, M. (2003). ‘They Believe that They Participate ... but’: Democracy and Inclusion in Norwegian Schools, in Allan J. (ed.), *Inclusion, Participation and Democracy: What is the Purpose?*, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 33-47.
- Thomas, G. & Loxley, A. (2001). *Deconstructing Special Education and Constructing Inclusion*. Buckingham Open University.
- Timor, T. & Burton, N. (2006). “School culture and climate in the context of inclusion of students with learning disabilities in mainstream secondary schools, in Tel-Aviv, Israel” , *International Journal*

of *Inclusive Education*, 10(6), 495 – 510.

- Tomlinson, C. A., Brighton, C., Herberg, H., Callahan, C. M., Moon, T. R., & Brimijoin, K. (2003). “Differentiating instruction in response to student readiness, interest, and learning profile in academically diverse classrooms: A review of literature”, *Journal of the Education of the Gifted*, 27, 119–145.
- Vislie, L. (2003) “From Integration to Inclusion: focusing global trends and changes in the western European societies”. *European Journal of special Needs Education*, 18(1), 17-35.
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in Society*. Harvard University Press
- Ware, L. (2000). “Sunflowers, enchantment and empires: reflections on inclusive education in the United States”. In Armstrong et al. (Eds), *Inclusive Education: Policy, Contexts and Comparative Perspectives* David Fulton, London, 42-59.
- Warren, C. & Alston, A J. (2004). “An Analysis of the Barriers and Benefits to Diversity Inclusion in North Carolina Secondary Agricultural Education Curricula”. *Journal of Southern Agricultural Education Research*, 54(1), 34-47.
- Warzecha, B. (2003). *Heterogenität macht Schule. Beiträge aus sonderpädagogischer und interkultureller Perspektive*. Münster.
- Wehmeyer, M. L., Lance, G. D., & Bashinski, S. (2002). “Promoting access to the general curriculum for students with mental retardation: A multi-level model”. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 37, 223 – 234.
- Whalen, C., Liden, L, Ingersoll, B, Dallaire, E and Liden, S. “Behavioral improvements associated with computer-assisted instruction for children with developmental disabilities”. *The Journal of Speech and Language Pathology - Applied Behavior Analysis*, 1(1):11–26, Winter 2006.
- Whitty, G., (2002). *Making Sense of Education Policy*, Paul Chapman, London.
- Williams, B.T. (2000). *Collaboration for inclusive education: Developing successful programs*, Allyn & Bacon, Boston.
- Williams, C, Wright, B, Callaghan, G, And Coughlan, B. (2002) “Do children with autism learn to read more readily by computer assisted instruction or traditional book methods? A pilot study”. *Autism*, 6(1):71–91.
- Young, I.M. (2000). *Inclusion and democracy*, Oxford: Oxford University Press
- Zollers, N. J., Ramanathan, A. K. & Yu, M. (1999). “The relationship between school culture and inclusion: How an inclusive culture supports inclusive education”, in *Qualitative Studies in Education*, 12(2), 157-174.
- Σούλης, Σ.Γ. (2008). *Ένα Σχολείο για Όλους*, Αθήνα Gutenberg.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 7

ΥΓΕΙΑ - ΠΡΟΝΟΙΑ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός:

Το εύρος και το επίπεδο των υπηρεσιών στους τομείς της υγείας-πρόνοιας παίζουν κρίσιμο ρόλο στην ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία. Σκοπός της Θεματικής Ενότητας είναι να προσφέρει θεωρητικές βάσεις και θεσμική πληροφόρηση σε θέματα υγείας-πρόνοιας, ώστε τα άτομα με αναπηρία-χρόνιες παθήσεις και τα στελέχη του κινήματός τους να είναι σε θέση να διεκδικούν αυτό που δικαιούνται από ένα αναπτυγμένο και σύγχρονο κράτος.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα:

Ως προσδοκώμενα αποτελέσματα από την παρούσα Θεματική Ενότητα τίθενται η ανάδειξη της σημασίας και θεσμικής λειτουργίας του τομέα υγείας-πρόνοιας για τα άτομα με αναπηρία, με ιδιαίτερη αναφορά στα άτομα με χρόνιες παθήσεις και στα άτομα με ψυχική αναπηρία, που λόγω των ιδιαιτεροτήτων τους είναι συχνοί χρήστες των υπηρεσιών υγείας.

Έννοιες-κλειδιά:

Κοινωνικό κράτος

Κράτος πρόνοιας

Κοινωνική ασφάλιση

Πρόνοια

Πιστοποίηση αναπηρίας

Ποσοστό αναπηρίας

Παροχές

Αποϊδρυματοποίηση

Προστατευόμενη διαβίωση

Υποστηριζόμενη διαβίωση

Ανεξάρτητη διαβίωση

Χρόνιες παθήσεις

Ψυχική αναπηρία

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Το κράτος πρόνοιας, όπως οικοδομήθηκε μεταπολεμικά στις αναπτυγμένες χώρες, προσέφερε σημαντικά *επιτεύγματα* όσον αφορά την αναδιανομή του εισοδήματος, το βιοτικό επίπεδο και την κοινωνική συνοχή. Ωστόσο, η λειτουργία του συνοδεύτηκε και από σημαντικά *προβλήματα*, όπως το υψηλό δημοσιονομικό κόστος, η αναποτελεσματικότητα, η γραφειοκρατία κ.ά. Τα προβλήματα αυτά αποτέλεσαν τη βάση για την άσκηση *κριτικής*, από όσους είναι υπέρ του κράτους πρόνοιας, με στόχο τη βελτίωσή του, αλλά και *πολεμικής*, από όσους τάσσονται εναντίον του και επιδιώκουν τη συρρίκνωσή του.

---

* Τμήμα της παρούσας Θεματικής Ενότητας αντλεί από το εγχειρίδιο: Παπαχριστόπουλος, Ν. (2013). *Υγεία – Πρόνοια και Αναπηρία*. Αθήνα. Ε.Σ.Α.μεΑ.

Οι πρόσφατες εξελίξεις στην ελληνική οικονομία επιβεβαιώνουν, με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο, την αντιφατική κατάσταση που διαμορφώνεται και διεθνώς στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής τα τελευταία χρόνια. Από τη μια μεριά, ως αποτέλεσμα των αγώνων του αναπηρικού κινήματος, έχουν διαδοθεί και έχουν γίνει κοινός τόπος αξίες και αρχές που αναφέρονται στα ανθρώπινα δικαιώματα. Από την άλλη, η κοινωνική πρόνοια δεν νοείται πλέον ως καθολικό δικαίωμα, αλλά ως εξατομικευμένη παροχή. Η διαφορά, ανάμεσα στις δύο εκδοχές, έγκειται στο ότι το δικαίωμα αφορά όλους τους πολίτες, ενώ η παροχή μόνο ορισμένο τμήμα του πληθυσμού και μάλιστα υπό αυστηρές προϋποθέσεις.

7.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

7.1.1 Πρόνοια [Παπαχριστόπουλος Νίκος]

Στην υποενότητα αυτή θα αποπειραθούμε μια σύντομη αναφορά στην έννοια της πρόνοιας και κατ' επέκτασιν στις έννοιες του «κράτους πρόνοιας» και της κοινωνικής πολιτικής που αφορούν με άμεσο τρόπο τα άτομα με αναπηρία, στον βαθμό που η κοινωνική πολιτική σχεδιάζεται και υλοποιείται με γνώμονα κυρίως τις ευπαθείς ομάδες πληθυσμού. Η ετυμολογική προέλευση της λέξης *πρόνοια*, από την αρχαιοελληνική λέξη *πρόνοος* (σύνθετη λέξη, από το πρό και το νοῦς), μας οδηγεί με ασφαλή βήματα στην αδιαμφισβήτητη κατανόηση του όρου: «*η εκ των προτέρων φροντίδα, που αποσκοπεί στην κάλυψη αναγκών ή/και την αντιμετώπιση κινδύνων*». Πρόκειται επομένως για τη διαδικασία, τα μέσα, τις υπηρεσίες κ.λπ., τα οποία αναπτύσσει εκ των προτέρων μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα για να βοηθήσει μέλη της, τα οποία για διάφορους λόγους χρίζουν της αρωγής των άλλων ή για να αντιμετωπίσει κάποιον ενδεχόμενο, αναπάντεχο κίνδυνο ή καταστροφή όταν θα πλήξει το σύνολο του πληθυσμού. Η πρόνοια «εκδηλώνεται» μέσω της κοινωνικής πολιτικής την οποίαν εφαρμόζει σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή ένα κράτος.

Το «Κράτος Πρόνοιας» ή «Το Κοινωνικό Κράτος» δεν αποτελεί μια ιδιαίτερη, ξεχωριστή μορφή κράτους, αλλά μια συγκεκριμένη μορφή του εθνικού, αστικού κράτους, το οποίο χαρακτηρίζεται από την ευρεία κοινωνική λειτουργία του και το οποίο φροντίζει για την προστασία και την ευημερία των πολιτών του. Η απαρχή της θεσμοθετημένης μορφής του «Κράτους Πρόνοιας» εντοπίζεται τον 19^ο αιώνα, το 1881, στην Γερμανία, ενώ προάγγελός του θεωρείται η Μεγάλη Βρετανία, στην οποία εμφανίζεται ο πρώτος νόμος προνοιακού χαρακτήρα, ο Νόμος περί Φτώχειας, το 1834. Τα θεμέλια του «Κράτους Πρόνοιας» ετέθησαν από την έκθεση του Μπέβερντιζ (Beveridge Report–Social Insurance and Allied Services) την 1^η Δεκεμβρίου του 1942. Η ιστορική αναδρομή αναφορικά με την εξέλιξη του «Κράτους Πρόνοιας» μας οδηγεί στη διάκριση τεσσάρων περιόδων ανάπτυξης:

- Η *πρώτη περίοδος* εκτείνεται περίπου από το 1870 έως το 1930, και εντοπίζεται κυρίως στην Αγγλία και την Γερμανία. Σε αυτήν την περίοδο στόχος του νομοθέτη είναι η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, εκπαίδευσης και υγείας, καθώς και η καθιέρωση της κοινωνικής ασφάλισης.
- Η *δεύτερη περίοδος*, η οποία εκτείνεται από το 1930 έως περίπου το τέλος της δεκαετίας του '70 και θεωρείται ως η «χρυσή εποχή του κράτους πρόνοιας», αρχικά λόγω της κρίσης του 1929-32, αναγκάζεται να περιορισθεί στη σταθεροποίηση, στην εδραίωση και στη γεωγραφική επέκταση των αρχών και προγραμμάτων της προηγούμενης περιόδου. Στη συνέχεια, όμως, η οικονομική άνθιση επέτρεψε την αύξηση των κοινωνικών δαπανών, οι οποίες επέτρεψαν την επέκταση των κοινωνικών προγραμμάτων και υπηρεσιών. Η πλήρης απασχόληση, η αύξηση και γενίκευση των κοινωνικών παροχών, η κοινωνική συναίνεση και ο θετικός ρόλος των συνδικάτων δημιούργησαν τη χρυσή εποχή του κράτους πρόνοιας.
- Η *τρίτη περίοδος* είναι γνωστή ως η «περίοδος της κρίσης», εκκινεί από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και ολοκληρώνεται περί τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Πρόκειται για την περίοδο της γενικευμένης αμφισβήτησης: η οικονομική και κοινωνική κρίση επηρεάζει όλα τα πεδία της ανθρωπίνης δράσης, από την οποία δεν ξεφεύγουν οι πολιτικές, οι πηγές χρηματοδότησης, οι θεσμοί και οι στόχοι της κοινωνικής πολιτικής αμφισβητούνται. Ως αποτέλεσμα εντοπίζεται μια διαδικασία αναμόρφωσης η οποία αγγίζει σχεδόν όλους τους θεσμούς και τα παραδοσιακά στηρίγματα της προνοιακής πολιτικής, όπως το κράτος, τα συνδικάτα, η οικογένεια. Η ολοένα και εντονότερη οικονομική κρίση, παράλληλα, επιβάλλει την περικοπή των δαπανών, τη μείωση του κόστους των προγραμμάτων και τη συρρίκνωση των παροχών, επιτάσσοντας περισσότερο ρεαλιστικές λύσεις.
- Η *τέταρτη περίοδος* είναι αυτή που φτάνει έως τις ημέρες μας και χαρακτηρίζεται από την αναγκαι-

ότητα ριζικής αναδόμησης του «κράτους πρόνοιας» προς αποφυγή της εξαφάνισής του. Ο επικρατών φιλελευθερισμός, ξεπερνώντας τα όρια του οικονομικού πεδίου, επιβάλλει σαρωτικές αλλαγές σε όλο το φάσμα των κοινωνικών παροχών, ασφαλίσεων και προστασίας. Η μαζική μετανάστευση, η αυξανόμενη μακροχρόνια ανεργία, οι νέες μορφές βίας και οι αυξανόμενες εκδηλώσεις τρομοκρατίας οδηγούν σε έναν υπερεθνικό σχεδιασμό κοινωνικής πολιτικής και τη λήψη νέων μέτρων κατασταλτικού χαρακτήρα.

Το «κράτος πρόνοιας» λειτουργεί με βάση την κοινωνική πολιτική την οποίαν ασκεί, το σύνολο δηλαδή των ειδών και των μεθόδων που επιλέγει για να δράσει και να παρέμβει με σκοπό την προστασία και την ευημερία των πολιτών του. Ο πολυδιάστατος και σύνθετος χαρακτήρας της δεν επιτρέπει τη διατύπωση ενός σαφούς ορισμού. Παρόλα αυτά επιλέξαμε να παρουσιάσουμε τον συνθετικό ορισμό της Στασινοπούλου, σύμφωνα με τον οποίο ως κοινωνική πολιτική ορίζουμε «την οργανωμένη παρέμβαση του κράτους ή του εκάστοτε φορέα άσκησης εξουσίας, η οποία μέσα από την αναγνώριση και κάλυψη των αναγκών, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, στοχεύει στη ρύθμιση της κοινωνικής αναπαραγωγής και στην εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και ειρήνης. Η επίτευξη της κοινωνικής ευημερίας αποτελεί έναν σημαντικό αλλά όχι αναγκαίο στόχο της, ενώ στις σύγχρονες κοινωνίες της διακινδύνευσης προσανατολίζεται προς στήριξη της ατομικής διαχείρισης των κινδύνων. Συνδέεται άρρηκτα με την κοινωνική αλλαγή, την οποία μπορεί να προωθεί, να καθυστερεί ή να παρεμποδίζει και αποτελεί πολύτιμο εργαλείο επίτευξης των στόχων μιας ευρύτερης “κοινωνικής πολιτικής” σε εποχές αναδιάρθρωσης κοινωνικών δομών και σχέσεων σε βάθος και έκταση. Την κοινωνική πολιτική μπορούμε να την κατανοήσουμε μέσα σε συγκεκριμένα ιστορικά και πολιτισμικά πλαίσια και μέσα από τον κυρίαρχο λόγο, τον οποίο εκφέρουν οι κύριοι παράγοντες σχεδιασμού και εφαρμογής της καθώς και οι επιστημονικοί μελετητές της. Ως γνωστό αντικείμενο έχει διεπιστημονικό χαρακτήρα που χαρακτηρίζεται από τη σύζευξη θεωρίας και εφαρμογής, μέσα από διαφορετικές κάθε φορά θεωρητικές και ιδεολογικές προσεγγίσεις». Ο ορισμός αυτός προκύπτει από τη σύζευξη των σημαντικότερων ανά τον χρόνο ερμηνευτικών προσεγγίσεών της, οι οποίες είναι: η κοινωνική πολιτική ως επίτευξη ευημερίας, η κοινωνική πολιτική από την οπτική του κινδύνου, η κοινωνική πολιτική από την οπτική της κοινωνικής αλλαγής, η κοινωνική πολιτική ως παρέμβαση στην κοινωνική αναπαραγωγή και η κοινωνική πολιτική από την οπτική των σχέσεων εξουσίας και του κυρίαρχου λόγου.

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση του όρου, μπορούμε να προχωρήσουμε στην παρουσίαση της ασκούμενης, στις ημέρες μας, κοινωνικής πολιτικής σε θέματα αναπηρίας, η οποία καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από τον τρόπο με τον οποίο το εκάστοτε κοινωνικό σύνολο αντιμετωπίζει την αναπηρία. Ουσιαστικά, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι υπάρχουν δύο δρόμοι, οι οποίοι υπαγορεύονται από το μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας, είτε δηλαδή το ιατρικό είτε το κοινωνικό (τα δύο αυτά μοντέλα παρουσιάζονται αναλυτικότερα στη 2^η Θεματική Ενότητα. Στις περισσότερες χώρες, ακόμη και σήμερα, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι επικρατεί το ιατρικό μοντέλο, το οποίο ήταν και το πρωταρχικό για πάρα πολλά χρόνια. Τελευταία όμως παρατηρείται μια ισχυρή τάση σε όλο και περισσότερες χώρες να αρχίσει να λαμβάνεται υπ’ όψιν και το κοινωνικό στη διαμόρφωση και τον σχεδιασμό της κοινωνικής πολιτικής.

Το ιατρικό μοντέλο επέβαλε ένα είδος προνοιακής κοινωνικής πολιτικής, σύμφωνα με την οποία το ανάπηρο άτομο χρήζει ιδιαίτερης φροντίδας και αντιμετώπισης ως μειονεκτούν μέλος της κοινωνίας, καθώς δεν μπορεί να εργασθεί όπως όλοι, δεν μπορεί να μετακινηθεί όπως όλοι, δεν μπορεί να εκπαιδευθεί όπως όλοι, δεν μπορεί να συμμετάσχει στις λειτουργίες του κράτους όπως όλοι, δεν αντιλαμβάνεται και δεν αντιμετωπίζει τον κόσμο όπως οι άλλοι, γενικώς δεν μπορεί όπως όλοι οι άλλοι. Το άτομο με αναπηρία ευνουχίζεται μέσα στη διαφορετικότητά του, καθίσταται ανήμπορο από το ίδιο το κοινωνικό και πολιτειακό πλαίσιο, με αποτέλεσμα να «επιδοτείται» για να παραμένει στο περιθώριό του. Η πολιτική των επιδομάτων και της παροχής ειδικών υπηρεσιών, καθώς σχεδιάσθηκαν και απευθύ-

νονται μόνο στα άτομα με αναπηρία, τα αποκλείουν από τη συναλλαγή με την υπόλοιπη κοινωνία και την ένταξή τους στους κοινούς ρυθμούς ζωής, στα κοινά ζητήματα και προβλήματα, στις ίδιες χαρές και ανησυχίες με τον μέσο πολίτη, συμβάλλοντας και εντείνοντας το αίσθημα της περιθωριοποίησης.

Σε αυτό το αδιέξοδο απαντά το κοινωνικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο ο κοινωνικός αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία δεν θα έπρεπε να θεωρείται ούτε αυτονόητος ούτε νομοτελειακός. Η κοινωνική πολιτική, η οποία σχεδιάζεται με βάση το κοινωνικό μοντέλο, προάγει την αυτονομία και την ομαλή ένταξη των ατόμων με αναπηρία ως ισότιμων πολιτών στο ήδη υπάρχον κοινωνικό σύστημα, αποκλείοντας τον αποκλεισμό τους. Αυτό βέβαια προϋποθέτει σημαντικές αλλαγές τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και σε πρακτικό, στον βαθμό που για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να υπάρξουν αλλαγές σε όλο το φάσμα του κοινωνικού ιστού, στην νοοτροπία, την αντίληψη, τη χωροταξία, τις κτηριακές δομές κ.λπ. Σε αυτήν τη συνθήκη, όπως διαφαίνεται, σε αντίθεση με την προηγούμενη, η ενεργός συμμετοχή του κάθε πολίτη προς την επιδιωκόμενη κατεύθυνση είναι πολύ σημαντική, διότι στην καθημερινότητα του ατόμου με αναπηρία η συμμετοχή του άλλου είναι απαραίτητη και καθοριστικής σημασίας. Αδιαπραγμάτευτος παράγοντας για την επιτυχία της υπαγορευμένης από το κοινωνικό μοντέλο κοινωνικής πολιτικής είναι η κοινή συναίνεση και προσπάθεια τόσο των εμπλεκόμενων όσο και των λοιπών ώστε να διασφαλισθεί η πολιτεία των ίσων πολιτών.

Οι επιταγές του 21^{ου} αιώνα οδηγούν τη διεθνή κοινότητα στην υιοθέτηση ενός συνδυαστικού των δύο μοντέλων τρόπου σχεδιασμού της κοινωνικής τους πολιτικής, για σαφείς και πολύ σοβαρούς λόγους. Καταρχάς, η αναγνώριση της ομάδας των ατόμων με αναπηρία ως μιας αμιγώς ανομοιογενούς ομάδας επιβάλλει την αυτόματη αναγνώριση με τον απαιτούμενο σεβασμό της διαφοροποίησης των αναγκών και των δυνατοτήτων τους, διαδικασία η οποία δύναται να επιτευχθεί από την εφαρμογή του ιατρικού μοντέλου. Όσο και να το θέλουμε, όλα τα άτομα με αναπηρία δεν μπορούν να ενταχθούν με τον ίδιο τρόπο στο κοινωνικό πλέγμα: ένας άνθρωπος δηλαδή, ο οποίος εξαιτίας της σοβαρής και βαριάς αναπηρίας του παραμένει κλινήρης και εντελώς εξαρτώμενος, αναγκαστικά θα αντιμετωπισθεί ως άτομο το οποίο χρήζει ολικής φροντίδας και προνοιακής κοινωνικής πολιτικής, επικουρούμενης από κάθε είδους ιατρική κάλυψη. Αντιθέτως, ένα άτομο με λιγότερη σοβαρή αναπηρία επιθυμεί και έχει ανάγκη τις περισσότερες φορές να αντιμετωπίζεται ισότιμα και να του δίδεται η δυνατότητα πλήρους συμμετοχής στις κοινωνικές δράσεις και εξελίξεις, συνθήκη την οποία μπορεί να του την εξασφαλίσει μια κοινωνική πολιτική του κοινωνικού μοντέλου. Η ομαδοποίηση δεν θα πρέπει να συμβαίνει ούτε προς την μια ούτε προς την άλλη κατεύθυνση. Η κοινωνική πολιτική χρειάζεται να διαθέτει την απαραίτητη ευελιξία στις παροχές, τις μεθόδους και τις δράσεις της ώστε ανά περίπτωση να μπορεί ο κάθε πολίτης με αναπηρία ή όχι να αισθάνεται και να είναι ένας ισότιμος πολίτης, με ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις στην κοινωνία που διάγει τον βίο του.

Στο σύγχρονο ανανεωτικό πνεύμα διαμόρφωσής της κοινωνικής πολιτικής, στην πρόθεση, δηλαδή το άτομο με αναπηρία να αρχίσει να αντιμετωπίζεται από την κοινωνική πολιτική ως ισότιμος πολίτης και όχι άλλο πια ως ασθενής, απαντά και το πρόσφατο Διεθνές Νομοθετικό Πλαίσιο σχετικά με την Αναπηρία, μέσα από τα διάφορα άρθρα του, όπως ενδεικτικά το Άρθρο 5 και 28, τα οποία και θα παρουσιάσουμε εν συντομία:

Άρθρο 5: Ισότητα και Μη-Διάκριση

1. Τα Κράτη Μέρη αναγνωρίζουν ότι όλα τα άτομα είναι ίσα ενώπιον και σύμφωνα με το νόμο και έχουν δικαίωμα χωρίς διάκριση στην ίση προστασία και στα ίσα προνόμια όπως κατοχυρώνονται ή παρέχονται από το δίκαιο.
2. Τα Κράτη Μέρη απαγορεύουν όλες τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας και εγγυώνται στα άτομα με αναπηρία ίση και αποτελεσματική νομική προστασία έναντι κάθε είδους διάκρισης.
3. Για να προωθήσουν την ισότητα και να εξαλείψουν τη διάκριση, τα Κράτη Μέρη λαμβάνουν όλα

τα κατάλληλα μέτρα για να εξασφαλίσουν την παροχή εύλογης προσαρμογής.

4. Συγκεκριμένα μέτρα τα οποία είναι απαραίτητα για να επιταχυνθεί ή να επιτευχθεί πραγματική ισότητα των ατόμων με αναπηρία δεν θεωρούνται ως διάκριση υπό τους όρους της παρούσας Σύμβασης.

Στο άρθρο αυτό, εμπνευσμένο από το κοινωνικό μοντέλο, διαφαίνεται σαφώς η πρόθεση της διεθνούς κοινότητας να θέσει ένα οριστικό τέλος στο ζήτημα των διακρίσεων και του αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία, προάγοντας την ισότητά τους έναντι των υπολοίπων πολιτών. Επιβάλλεται και νομιμοποιείται από τη Σύμβαση αυτή η άμεση λήψη όλων των απαραίτητων μέτρων ώστε να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός. Από το ύψος του άρθρου μπορούμε να συμπεράνουμε ότι πλέον δεν θα δοθεί καμία παράταση στα κράτη μέλη για καθυστερήσεις στην εφαρμογή αυτής της Σύμβασης.

Άρθρο 28: Ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης και κοινωνική προστασία

1. Τα Κράτη Μέρη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία για ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης για τα ίδια και τις οικογένειές τους, συμπεριλαμβανομένης της ικανοποιητικής διατροφής, ενδυμασίας και στέγασης, συγχρόνως δε και το δικαίωμα της συνεχούς βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης τους, και λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία και την προώθηση αυτού του δικαιώματος χωρίς διάκριση λόγω της αναπηρίας.
2. Τα Κράτη Μέρη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνική προστασία και στην απόλαυση του δικαιώματος αυτού χωρίς διάκριση λόγω της αναπηρίας και λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα για να εγγυηθούν και να προωθήσουν το δικαίωμα αυτό, συμπεριλαμβανομένων μέτρων για:
  - (α) να εξασφαλίσουν ίση πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε υπηρεσίες παροχής πόσιμου νερού και να εξασφαλίσουν πρόσβαση σε κατάλληλες και οικονομικά ανεκτές υπηρεσίες, εξοπλισμό και άλλη βοήθεια για σχετικές με την αναπηρία ανάγκες,
  - (β) να διασφαλίσουν την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία, και συγκεκριμένα γυναικών και κοριτσιών με αναπηρία και ηλικιωμένων ατόμων με αναπηρία, στα προγράμματα κοινωνικής προστασίας και προγράμματα εξάλειψης φτώχειας,
  - (γ) να διασφαλίσουν πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους, που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, σε βοήθεια από το κράτος, όσον αφορά τις σχετικές με την αναπηρία δαπάνες, συμπεριλαμβανομένης επαρκούς εκπαίδευσης, συμβουλευτικής, οικονομικής βοήθειας και φροντίδα ανάπαυλας,
  - (δ) να διασφαλίσουν πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε κρατικά προγράμματα στέγασης,
  - (ε) να διασφαλίσουν ίση πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε συνταξιοδοτικά επιδόματα και προγράμματα.

Το Άρθρο 26 Ενίσχυση των ικανοτήτων και αποκατάσταση (βλ. υποενότητα 7.2), ακολουθώντας τις αρχές της προνοιακής κοινωνικής πολιτικής, αφήνει να διαφανεί η διάθεση προστασίας της διεθνούς κοινότητας προς τα άτομα με αναπηρία, καθώς και στα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Αναγνωρίζονται από τη Σύμβαση οι ιδιαίτερες δύσκολες συνθήκες της ζωής κάποιων ανθρώπων και ορίζεται από αυτή ο τρόπος με τον οποίο οφείλει το κάθε κράτος να συμβάλει στην επίλυση των προβλημάτων αυτών, σε ένα πλαίσιο όμως απόλυτης αξιοπρέπειας και σεβασμού προς τα άτομα αυτά. Οι αυξημένες ανάγκες κάποιων ανθρώπων και η επιτακτική εμπλοκή του κοινωνικού κράτους για την προστασία τους και τη διατήρησή της ασφάλειάς τους σε οιοδήποτε επίπεδο δεν θα πρέπει να συνεπάγεται τον αποκλεισμό και την περιθωριοποίησή τους ούτε και την αντιμετώπισή τους ως πολιτών δεύτερης και τρίτης κατηγορίας. Αντιθέτως, θα πρέπει παράλληλα με την επίλυση των όποιων ζητημάτων να προάγεται και η σταδιακή αυτονόμηση και ανεξαρτησία τους, όπου αυτό είναι βεβαίως δυνατό.

Πέρα όμως από αυτό το γενικό διεθνές πλαίσιο, το ερώτημα είναι τί συμβαίνει στην Ελλάδα. Η χώρα μας είναι μια από αυτές που δεν έχουν συμμορφωθεί πλήρως με τις διεθνείς διατάξεις, παλαιότερες και νεότερες, με αποτέλεσμα να παρατηρείται μια αξιοσημείωτη αδυναμία εκσυγχρονισμού της κοινωνικής της πολιτικής. Το ελληνικό κράτος χαρακτηρίζεται ακόμη και σήμερα από την εφαρμογή προνοιακής κοινωνικής πολιτικής, γεγονός που σημαίνει ότι εξακολουθεί να στηρίζει επικουρικά και αποσπασματικά τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Αυτό σημαίνει ότι επικεντρώνεται στη χορήγηση επιδομάτων (κάποιες φορές και αυτό παρουσιάζεται ελλιπές) και στην υποτυπώδη κάλυψη των βασικών αναγκών εντός των κλειστών κέντρων και την στοιχειώδη παροχή των ιατρονοσηλευτικών υπηρεσιών περίθαλψης. Οι δομές επανένταξης και αποκατάστασης δεν επαρκούν, ενώ και οι βοηθητικές δομές είναι ελάχιστες και εντοπίζονται κατά το πλείστον εντός ή στα περίξ των μεγάλων αστικών κέντρων. Συνεπώς, όπως είναι αναμενόμενο και προφανές, το παραδοσιακό ελληνικό κράτος απευθύνεται και επαφίεται για ακόμη μια φορά στη μεγαλειώδη συνδρομή της οικογενείας και του ευρύτερου συγγενικού και φιλικού περιβάλλοντος. Το στενό περιβάλλον ενός ατόμου με αναπηρία στην Ελλάδα καλείται, τις περισσότερες φορές, να καλύψει το κενό που αφήνει το κράτος, με αποτέλεσμα την εξουθένωσή του και τη σταδιακή απαξίωση από μέρους του συστήματος μέσα στο οποίο ζει.

Οφείλουμε να αναγνωρίσουμε όμως ότι τα τελευταία χρόνια - και κυρίως πριν την κρίση - παρατηρήθηκαν κάποιες αξιόλογες προσπάθειες ποιοτικού εκσυγχρονισμού του συστήματος πρόνοιας στον ελλαδικό χώρο στα πλαίσια του διεθνών προτύπων και αρχών. Τα τελευταία χρόνια έχουν αρχίσει να εφαρμόζονται προγράμματα, να παρέχονται υπηρεσίες και να λειτουργούν δομές, πολλές φορές με την συγχρηματοδότηση της ΕΕ, οι οποίες στοχεύουν στην πραγμάτωση μιας συνδυαστικής των δύο προαναφερθέντων μοντέλων κοινωνικής πολιτικής. Στοχεύουν αφενός μεν στη βελτίωση των συνθηκών στη ζωή του ατόμου με αναπηρία, την προοδευτική αυτονομία και ανεξαρτησία του, αφετέρου δε στην προετοιμασία για αλλαγή της κοινωνίας για να υποδεχθεί στους κόλπους της με όρους ισότητας τα άτομα με αναπηρία.

7.1.2 Πιστοποίηση ποσοστού αναπηρίας [Μπαρμπαλιά Ελένη]

7.1.2.α Η ίδρυση νέου συστήματος πιστοποίησης και αξιολόγησης της αναπηρίας

Η απόκτηση πιστοποιητικού αναπηρίας αποτελεί ένα κομβικό σημείο στη ζωή κάθε ατόμου με αναπηρία, δεδομένου ότι με το πιστοποιητικό αυτό τού παρέχεται η δυνατότητα να διεκδικήσει τα προνόμια που δικαιούται βάσει του Συντάγματος της χώρας, των νόμων του κράτους και των ευρωπαϊκών οδηγιών που έχουν ενσωματωθεί στο εθνικό θεσμικό πλαίσιο. Εν κατακλείδι, η πιστοποίηση της αναπηρίας αποτελεί θεμέλιο λίθο πάνω στον οποίο κτίζονται δημόσιες πολιτικές για την υποστήριξη και ενδυνάμωση των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους.

Το σύστημα πιστοποίησης και αξιολόγησης της αναπηρίας στη χώρα μας, ανέκαθεν παρουσίαζε στρεβλώσεις και αδυναμίες, τις οποίες το αναπηρικό κίνημα είχε πολλάκις επισημάνει. Τα κύρια χαρακτηριστικά που συνθέτουν την εικόνα του προϊσχύοντος συστήματος πιστοποίησης της αναπηρίας, το οποίο ίσχυε έως τον Σεπτέμβριο του 2011, ημερομηνία έναρξης λειτουργίας των σημερινών ΚΕ.Π.Α. έχουν ως εξής:

- Η πολύωρη αναμονή ατόμων με βαριές κινητικές αναπηρίες σε μη προσβάσιμους χώρους υπηρεσιών.
- Η εξέταση του ατόμου με αναπηρία από διαφορετικές Υγειονομικές Επιτροπές, αφού για κάθε παροχή απαιτούνταν, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, γνωμάτευση από διαφορετικό Υγειονομικό Φορέα.

- Το καθεστώς συνεχούς επανεξέτασης μη αναστρέψιμων και βαριών αναπηριών όπως η τύφλωση, η νεφροπάθεια, η νοητική αναπηρία, ο αυτισμός κ.ά.
- Η στελέχωση των Υγειονομικών Επιτροπών με ειδικότητες ιατρών που δεν είχαν ουδεμία επιστημονική σχέση με την αναπηρία του εξεταζόμενου και έλλειψη κοινωνικών επιστημόνων στη στελέχωσή αυτών.
- Η έλλειψη θεσμικού πλαισίου για την κατ' οίκον εξέταση ατόμων με βαριές αναπηρίες που αντικειμενικά δεν έχουν τη δυνατότητα να μετακινηθούν.
- Μεταφορά με το ΕΚΑΒ ή ιδιωτικά μέσα συγγενών και υγειονομική εξέταση επί των πεζοδρομίων των μη προσβάσιμων κτιρίων!

Οι παραπάνω διαπιστώσεις, που είναι χαραγμένες στη μνήμη των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους, αναδεικνύουν την έλλειψη σεβασμού σε στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα και την καταρράκωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς. Αναπόφευκτα λοιπόν, και εν μέσω γενικότερων σαρωτικών αλλαγών που επήλθαν στη χώρα από το 2010, έγινε μία προσπάθεια αναμόρφωσης του αναχρονιστικού αυτού συστήματος.

Σύμφωνα με το Άρθρο 6 του ν.3863/2010 δημιουργήθηκε το Κέντρο Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕ.Π.Α.), υπαγόμενο στη Διεύθυνση Αναπηρίας και Ιατρικής της Εργασίας της Διοίκησης ΙΚΑ ΕΤΑΜ, με σκοπό τη διασφάλιση ενός ενιαίου φορέα αξιολόγησης, πιστοποίησης και καθορισμού του ποσοστού αναπηρίας για όλους τους ασφαλισμένους όλων των ασφαλιστικών ταμείων αλλά και των ανασφάλιστων. Τα ΚΕ.Π.Α. είναι επιφορτισμένα με το εξής έργο:

- Εξασφάλιση ενιαίας υγειονομικής κρίσης όσον αφορά στον καθορισμό του βαθμού αναπηρίας των ασφαλισμένων όλων των ασφαλιστικών φορέων, συμπεριλαμβανομένου του Δημοσίου, καθώς και των ανασφάλιστων.
- Καθορισμός ποσοστού αναπηρίας για σύνταξη αναπηρίας.
- Χαρακτηρισμός των ατόμων ως ατόμων με αναπηρία.
- Καθορισμός του ποσοστού αναπηρίας για όλες τις κοινωνικές και οικονομικές παροχές ή διευκολύνσεις για τις οποίες απαιτείται γνωμάτευση αναπηρίας.

Επίσης, με το Άρθρο 6 του ν.3863/2010, καταργήθηκαν όλες οι υγειονομικές επιτροπές πιστοποίησης αναπηρίας που λειτουργούσαν στους Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης, στις Νομαρχίες και το Δημόσιο, με εξαίρεση τις Ανώτατες Υγειονομικές Επιτροπές: του Στρατού (Α.Σ.Υ.Ε.), του Ναυτικού (Α.Ν.Υ.Ε.), της Αεροπορίας (Α.Α.Υ.Ε.) και την Ανώτατη Υγειονομική Επιτροπή της Ελληνικής Αστυνομίας, οι οποίες συνεχίζουν κανονικά την έκδοση πιστοποιητικών αναπηρίας.

Το ειδικό σώμα ιατρών του ΙΚΑ, που είχε συσταθεί με τον ν. 2556/1997 (ΦΕΚ Α' 270) όπως τροποποιήθηκε με το Άρθρο 152 του ν. 3655/2008 (ΦΕΚ Α' 58), με τον νέο νόμο υπάγεται πλέον στο ΚΕ.Π.Α. Βάσει της παρ. 2 του Άρθρου 6 εκπονούνται ειδικά προγράμματα από τη Διεύθυνση Αναπηρίας και Ιατρικής της Εργασίας του ΙΚΑ τα οποία εγκρίνονται από τον Διοικητή. Οι ιατροί του ειδικού σώματος μετά την ειδική εκπαίδευσή τους αξιολογούνται από επταμελή επιτροπή, στην οποία συμμετέχει και εκπρόσωπος της Ε.Σ.Α.μεΑ. Σοβαρές καθυστερήσεις σημειώθηκαν στην έκδοση των προγραμματιών εκπαίδευσης των ιατρών του ειδικού σώματος. Η ποιότητα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων καθώς και ο μικρός χρόνος εκπαίδευσης των ιατρών του ειδικού σώματος, αποτελούν αρνητικό στοιχείο του νέου συστήματος πιστοποίησης και αξιολόγησης της αναπηρίας.

Δυστυχώς, το νέο σύστημα πιστοποίησης και αξιολόγησης της αναπηρίας που εφαρμόζεται από τα ΚΕ.Π.Α. δεν μπόρεσε να ξεπεράσει πολλές από τις αγκυλώσεις του προηγούμενου συστήματος. Η

διοίκηση του ΙΚΑ, του φορέα δηλαδή σχεδιασμού και υλοποίησης του νέου συστήματος, αγνόησε το βασικό πλαίσιο των προτάσεων της Ε.Σ.Α.μεΑ. όπως κατατέθηκε τον Ιούλιο του 2011, δηλαδή πριν την έναρξη λειτουργίας των ΚΕ.Π.Α., και στο οποίο διεκδικούσε:

- Καθολική προσβασιμότητα σε όλα τα κτίρια που στεγάζονται οι υπηρεσίες των ΚΕ.Π.Α. και στον διαδικτυακό τόπο αυτών.
- Καθολική πρόσβαση όλων των ατόμων με αναπηρία, ανεξαρτήτως κατηγορίας αναπηρίας, σε όλες τις υπηρεσίες του ΚΕ.Π.Α. με τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων όπως: παροχή διερμηνείας στη νοηματική γλώσσα, έκδοση ενημερωτικού έντυπου υλικού σε γραφή Braille κ.λπ.
- Επιμόρφωση διοικητικού και ιατρικού προσωπικού στη νέα δικαιωματική προσέγγιση για την αναπηρία.
- Έκδοση Ειδικών Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ειδικού Σώματος Ιατρών εντός καθορισμένου χρονοδιαγράμματος.
- Άμεση έναρξη λειτουργίας της Επιτροπής Αξιολόγησης της Ειδικής Εκπαίδευσης των Ιατρών.
- Σύσταση Ειδικών Επιτροπών στελεχωμένων με ιατρικές ειδικότητες σχετικές με την πάθηση του εξεταζόμενου για την επιστημονική και αντικειμενική ορθότητα της αξιολόγησης και πιστοποίησης της αναπηρίας.
- Πλήρης, αναλυτική και επιστημονική αιτιολόγηση των γνωματεύσεων.
- Οργάνωση διοικητικών υπηρεσιών υποδοχής αιτήσεων.
- Πρόβλεψη θέσπισης συστήματος κατ' οίκον εξέτασης για τα άτομα με βαριές και πολλαπλές αναπηρίες.
- Νέα έκδοση του ειδικού εντύπου Γνωμάτευσης για την καθολική ισχύ του και αποδοχή του από όλους τους φορείς του δημοσίου ή ιδιωτικού τομέα.
- Σύσταση Ειδικής Επιτροπής Παρακολούθησης Εφαρμογής και Ελέγχου του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας των ΚΕ.Π.Α. με τη συμμετοχή της Ε.Σ.Α.μεΑ.

Τα προβλήματα στην οργάνωση του νέου συστήματος οδήγησαν στην υπερφόρτωση των λειτουργιών των νέων ΚΕ.Π.Α., τα οποία μέχρι και σήμερα δεν δύνανται να καλύψουν εγκαίρως το σύνολο των αιτήσεων που κατατίθενται από άτομα με αναπηρία. Καίριο πλήγμα αποτελεί το γεγονός ότι το νέο θεσμικό πλαίσιο δεν προέβλεψε μεταβατικό στάδιο. Οι δημόσιες υπηρεσίες και φορείς χορήγησης οικονομικών και κοινωνικών παροχών προς τα άτομα με αναπηρία, ελλείψει μεταβατικού σταδίου, απαίτησαν από την πρώτη στιγμή ίδρυσης των ΚΕ.Π.Α., από τους δικαιούχους με αναπηρία να καταθέτουν γνωμάτευση αναπηρίας ΚΕ.Π.Α. προκειμένου να τους χορηγήσουν κάθε είδους οικονομική ή κοινωνική παροχή.

Παρατηρήθηκε, επίσης, αδυναμία του συστήματος να οργανώσει και να λειτουργήσει ΚΕ.Π.Α. σε όλες τις πόλεις της περιφέρειας, με αποτέλεσμα να αυξηθούν με ταχύτατο ρυθμό οι αιτούντες την πιστοποίησή τους στις λίστες αναμονής των ΚΕ.Π.Α. Τον Μάρτιο του 2012 παρέμεναν 40.000 και πλέον «φυλακισμένοι» στις λίστες αναμονής των ΚΕ.Π.Α. Από αυτούς, ένας σημαντικός αριθμός ανέμενε την επανααξιολόγηση της αναπηρίας του προκειμένου να επαναχορηγηθεί η σύνταξη αναπηρίας ή το αναπηρικό επίδομα. Χιλιάδες άτομα με αναπηρία τους μήνες αναμονής στις λίστες των ΚΕ.Π.Α. ζούσαν χωρίς οικονομικούς πόρους.

Μπροστά στην εκρηκτική κατάσταση που δημιουργήθηκε, ο τότε Υπουργός Εργασίας εκδίδει τον Δεκέμβριο του 2011 σχετική εγκύκλιο στην οποία αναφέρεται ότι: «αποφάσεις χορήγησης ποσοστών αναπηρίας, οι οποίες έχουν εκδοθεί πριν την 1/9/2011 από τις Α'βάθμιες Υγειονομικές Επιτροπές των

νομαρχιών, της περιφέρειας ή των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης μπορούν να χρησιμοποιούνται για κάθε νόμιμη χρήση επ' αόριστον, αν πρόκειται για επ' αόριστον κρίση, ή άλλως μέχρι την ημερομηνία που λήγει η ισχύς τους, χωρίς να απαιτείται οι ενδιαφερόμενοι να εξετάζονται εκ νέου από τις Υγειονομικές Επιτροπές του ΚΕΠΑ».

Δυστυχώς, όμως, η ανωτέρω εγκύκλιος δεν εφαρμόστηκε από το σύνολο των αρμόδιων υπηρεσιών για τη χορήγηση διαφόρων παροχών. Η Ε.Σ.Α.μεΑ., μπροστά στην οικονομική απόγνωση χιλιάδων ατόμων με αναπηρία που παρέμεναν εγκλωβισμένοι στις λίστες των ΚΕ.Π.Α., διοργάνωσε στις 23 Οκτωβρίου 2012 συγκέντρωση διαμαρτυρίας έξω από τα γραφεία της κεντρικής διοίκησης του ΙΚΑ στην Αθήνα. Ανάλογες κινητοποιήσεις την ίδια στιγμή πραγματοποιούνται από τους περιφερειακούς τοπικούς φορείς των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους σε κάθε πόλη της χώρας που λειτουργεί Διεύθυνση ΚΕ.Π.Α.: Ιωάννινα, Λαμία, Καλαμάτα, Κόρινθος, Τρίπολη, Αγρίνιο, Πάτρα, Βόλος, Καρδίτσα, Λάρισα, Τρίκαλα, Έδεσσα, Καβάλα, Καστοριά, Κατερίνη, Κιλκίς, Κοζάνη, Κομοτηνή, Ξάνθη, Σέρρες, Θεσσαλονίκη, Αλεξανδρούπολη, Ρόδο, Ζάκυνθο, Κέρκυρα, Άγιο Νικόλαο, Χανιά, Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Λασιθί, Λέσβο, Χίο, και Λήμνο.

Το πρόβλημα ήταν, και συνεχίζει να παραμένει, εκρηκτικό για τους αιτούντες, ειδικά για όσους η αναπηρία είναι νευρολογική, καρδιολογική ή ψυχική, αφού το ειδικό σώμα ιατρών που είναι αρμόδιο για την πιστοποίηση και αξιολόγηση της αναπηρίας/χρόνιας πάθησης παρουσιάζει έλλειψη στις αντίστοιχες ιατρικές ειδικότητες. Στο συγκεκριμένο πρόβλημα προσπάθησε να δοθεί λύση από το αρμόδιο Υπ. Εργασίας με το Άρθρο 66 του ν. 4144/2013, σύμφωνα με το οποίο παρατείνεται η χορήγηση της σύνταξης αναπηρίας για διάστημα έξι μηνών, εφόσον οι αιτούντες την επαναξιολόγησή τους για τη συνέχιση της χορήγησης της σύνταξης αναπηρίας βρίσκονται σε λίστες αναμονής των ΚΕ.Π.Α. χωρίς δική τους υπαιτιότητα.

Η διάταξη θεωρήθηκε ημιτελής αφού είχε καταληκτική ισχύ τον Οκτώβριο του 2013, ημερομηνία κατά την οποία δεν προβλέπονταν οριστική επίλυση των προβλημάτων στη λειτουργία των ΚΕ.Π.Α. Επίσης, η διάταξη αυτή δεν συμπεριέλαβε ανάλογες ρυθμίσεις για τους αιτούντες τη συνέχιση του προνοιακού και πάση φύσης αναπηρικού επιδόματος ή την ανανέωση του βιβλιαρίου απορίας. Τον Οκτώβριο του 2013, το αναπηρικό κίνημα διοργανώνει νέα μεγάλη κινητοποίηση διαμαρτυρίας έξω από το Υπουργείο Εργασίας, με κυρίαρχο το αίτημα της παράτασης ισχύος του Άρθρου 66 του ν. 4144/2013 και της τροποποίησής του ώστε να καλύπτει όχι μόνο τους αιτούντες την επαναχορήγηση της αναπηρικής σύνταξής τους αλλά και τη χορήγηση πάσης φύσεως αναπηρικών επιδομάτων όπως και του βιβλιαρίου απορίας.

Σημαντικό πρόβλημα στην οργάνωση λειτουργίας των ΚΕ.Π.Α. αποτέλεσε η έλλειψη πρόβλεψης για την πιστοποίηση και αξιολόγηση κατ' οίκον εκείνων των ατόμων με αναπηρία που λόγω της βαριάς αναπηρίας τους δεν έχουν τη δυνατότητα να μετακινηθούν στον χώρο των υγειονομικών επιτροπών. Δυστυχώς, και το νέο σύστημα πιστοποίησης δεν μπορεί ακόμα να εγγυηθεί τον σεβασμό και την αξιοπρέπεια του πολιτών με αναπηρία. Τα άτομα με βαριά αναπηρία για την εξέταση κατ' οίκον από τις υγειονομικές επιτροπές των ΚΕΠΑ αναμένουν από ένα έως και ενάμιση χρόνο. Ιδιαίτερα προβληματική είναι και η κατάσταση για τους κατοίκους με αναπηρία/χρόνια πάθηση νησιωτικών και εν γένει απομακρυσμένων περιοχών.

Στον παρόντα χρόνο που εκδίδεται αυτό το εγχειρίδιο, το άτομο με αναπηρία ή χρόνια πάθηση καλείται να καταθέσει τα εξής δικαιολογητικά σε ένα από τα 54 ΚΕ.Π.Α. που λειτουργούν στη χώρα:

- Φωτοαντίγραφο αστυνομικής ταυτότητας ή διαβατηρίου (επικυρωμένα). Για τους υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι κατοικούν στην Ελλάδα, διαβατήριο και άδεια παραμονής σε ισχύ την ημερομηνία κατάθεσης της αίτησης ή βεβαίωση κατάθεσης δικαιολογητικών για έκδοση άδειας παραμονής.

- Βιβλιάριο ασθένειας του φορέα ασφάλισης (ισχύει μόνο για ασφαλισμένους) ή βιβλιάριο απορίας σε ισχύ.
- Αριθμό ΑΜΚΑ ή κάρτα ευρωπαίου ασφαλισμένου. Παραπεμπτικό του φορέα ασφάλισης όταν πρόκειται για αίτημα συνταξιοδότησης ή παράτασης σύνταξης ή οποιοδήποτε επίδομα το οποίο χορηγείται από το φορέα.
- Παράβολο είσπραξης αξίας 46,14 ευρώ από τις Οικονομικές Υπηρεσίες του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ (στην περίπτωση που δεν υπάρχει παραπεμπτικό από φορέα) ή σε περιπτώσεις προσφυγής ασφαλισμένων σε Δευτεροβάθμια Υγειονομική Επιτροπή. Άποροι οι οποίοι αιτούνται παροχές από την Πρόνοια δεν προσκομίζουν παράβολο είσπραξης.
- Εξουσιοδότηση ή πληρεξούσιο (σε περίπτωση κατάθεσης της αίτησης από εκπρόσωπο) ή σε περίπτωση αδυναμίας παροχής εξουσιοδότησης ή πληρεξούσιου, απόφαση ορισμού δικαστικού συμπαραστάτη ή οποιοδήποτε νόμιμο έγγραφο.

Τα ιατρικά στοιχεία, όπως η Γνωμάτευση του θεράποντος - παραπέμποντος ιατρού που κατατίθεντο μαζί με την αίτηση και εγκρίνονταν από το ιατρό προελέγχου αντικαταστάθηκαν το Δεκέμβριο του 2013 με την κατάθεση του Εισηγητικού φακέλου από τον ιατρό της προέχουσας πάθησης. Η κατάθεση του εισηγητικού φακέλου έγινε σε μία προσπάθεια της Διοίκησης του ΙΚΑ να μειωθεί η χρονοβόρα διαδικασία του ιατρικού προελέγχου. Η αλλαγή αυτή στη διαδικασία κατάθεσης των ιατρικών στοιχείων αμφισβητήθηκε από την Ε.Σ.ΑμεΑ και την ιατρική κοινότητα ως προς την επιστημονική εγκυρότητά της.

Περαιτέρω οδηγίες για τη διαδικασία της κατάθεσης των δικαιολογητικών και της συμπλήρωσης του Εισηγητικού Φακέλου, οδηγίες συμπλήρωσής τους, τον κατάλογο των διευθύνσεων των ΚΕ.Π.Α. κ.λπ., μπορείτε να αναζητήσετε στην ηλεκτρονική σελίδα του ΙΚΑ www.ika.gr.

7.1.2.β Ενιαίος Πίνακας Προσδιορισμού Αναπηρίας

Κύριο εργαλείο του συστήματος πιστοποίησης της αναπηρίας, το οποίο ίσχυε στη χώρα πριν την ίδρυση και λειτουργία των ΚΕ.Π.Α., αποτελούσε ο Κανονισμός Εκτίμησης Βαθμού Αναπηρίας (ΚΕΒΑ). Η επιστημονική κοινότητα και σύσσωμο το αναπηρικό κίνημα είχαν επισημάνει πολλάκις τις ελλείψεις του ΚΕΒΑ, ο οποίος έβριθε αντιεπιστημονικών όρων, ενώ πλήθος νέων νόσων/παθήσεων/αναπηριών δεν συμπεριλαμβάνονταν σε αυτόν. Η αντικατάσταση του αναχρονιστικού ΚΕΒΑ ήταν βασική και αναγκαία προϋπόθεση για την οργάνωση και λειτουργία ενός σύγχρονου και αξιόπιστου συστήματος πιστοποίησης της αναπηρίας.

Τον Νοέμβριο του 2011, στο ΦΕΚ 2611/8.11.2011 δημοσιεύθηκε ο Ενιαίος Πίνακας Προσδιορισμού Αναπηρίας, ο οποίος αντικατέστησε τον ΚΕΒΑ, σύμφωνα με τον οποίο οι επιτροπές των ΚΕ.Π.Α και κάθε αρμόδια υγειονομική επιτροπή για την πιστοποίηση της αναπηρίας όπως οι Ανώτατες Υγειονομικές Επιτροπές: του Στρατού (Α.Σ.Υ.Ε.), του Ναυτικού (Α.Ν.Υ.Ε.), της Αεροπορίας (Α.Α.Υ.Ε.), θα έπρεπε να αποφανθούν εκ νέου για το ποσοστό αναπηρίας του κάθε ενδιαφερομένου μέσω μιας υποχρεωτικής διαδικασίας επανεκτίμησης.

Ο πίνακας αυτός εκτιμήθηκε όχι μόνο ως ελλιπής και αντιεπιστημονικός, αφού σε αυτόν συμπεριλαμβάνονταν ψυχικές παθήσεις όπως πυρομανία, σαδομαζοχισμός, επιδειξιμανία και προσδιορίζονταν με ποσοστό αναπηρίας 30%, ενώ σημαντικές αναπηρίες όπως η μεταμόσχευση ήπατος προσδιορίζονταν με ποσοστό 10%! Σημαντικές χρόνιες παθήσεις, όπως η θαλασσαιμία ή ο ινσουλινοεξαρτώμενος διαβήτης, παρουσίαζαν μειωμένα ποσοστά αναπηρίας σε σχέση με τα ποσοστά αναπηρίας που προτεινόταν από την ιατρική και επιστημονική κοινότητα.

Με παρέμβαση του αναπηρικού κινήματος, ο ανωτέρω Πίνακας εκδόθηκε με σημαντικές βελτιώσεις και τροποποιήσεις το Μάιο του 2012 στο ΦΕΚ 1506/04.05.2012. Στον νέο βελτιωμένο Ενιαίο Πίνακα Προσδιορισμού Αναπηρίας λήφθηκε υπ' όψιν μέρος σημαντικών προτάσεων του αναπηρικού κινήματος. Σε αυτή την επιτυχία συγκαταλέγονται τα εξής καίρια σημεία:

- Βελτίωση ποσοστού αναπηρίας σοβαρών και μόνιμων κατηγοριών όπως θαλασσαιμία, αιμορροφιλία-συγγενής αιμορραγική διάθεση, πολλαπλούν μυέλωμα, μεταμόσχευση νεφρού, νόσος Crown, συστηματικός ερυθηματώδης λύκος και του συνδρόμου επίκτητης ανοσολογικής ανεπάρκειας, κυστική ίνωση.
- Διόρθωση του ποσοστού αναπηρίας των μεταμοσχευμένων ήπατος από 10% σε 80% επ' αόριστον.
- Αλλαγή του ποσοστού αναπηρίας σε 50% για τους ινσουλινοεξαρτώμενους διαβητικού τύπου 1 με τη βεβαίωση της πάθησης και αύξηση του ποσοστού ανάλογα με την επιδείνωση επιπλοκών βάσει συγκεκριμένων στοιχείων.
- Βελτίωση των ποσοστών αναπηρίας για τη νοητική υστέρηση ενώ παράλληλα γίνεται σαφής διάκριση του Δείκτη Νοημοσύνης προς αποφυγή υποκειμενικών εκτιμήσεων.
- Ένταξη με διακριτό τρόπο και προσδιορισμός του ποσοστού αναπηρίας του συνδρόμου Down και αυτισμού.
- Κατάργηση του αντιεπιστημονικού όρου αλαλία εκ κωφώσεως.
- Εισαγωγή του όρου ολικά τυφλός, ο οποίος πρέπει υποχρεωτικά να αναγράφεται στο πιστοποιητικό αναπηρίας στις περιπτώσεις που το ποσοστό προσδιορίζεται από 95-100%.
- Νέα προσθήκη στον πίνακα των παθήσεων Νόσος Gaucher, ομόζυγος κληρονομική υπερχολησταιριναιμία και Νόσος Klinefelter.

Ο νέος Πίνακας δεν προβλέπει με διακριτό τρόπο ποιες αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις κρίνονται μόνιμες. Για τον προσδιορισμό των μόνιμων αναπηριών για τις οποίες δεν θα απαιτείται επαναξιολόγηση σε τακτά χρονικά διαστήματα συστήνεται με υπουργική απόφαση η Ειδική Επιστημονική Επιτροπή του Άρθρου 7 του ν. 3863/2010, στην οποία συμμετέχει εκπρόσωπος της Ε.Σ.Α.μεΑ. Βάσει του άρθρου αυτού, το ποσοστό αναπηρίας για κάθε αναπηρία/χρόνια πάθηση προκαθορίζεται μετά από γνώμη της ανωτέρω ειδικής επιστημονικής επιτροπής, η οποία καθορίζει επίσης και τις παθήσεις για τις οποίες η διάρκεια της αναπηρίας των ασφαλισμένων καθορίζεται επ' αόριστον, σύμφωνα με άρθρο 16 του ν. 3846/2010 (ΦΕΚ τ. Α'66).

Λίγους μήνες μετά και μετά από έντονες πιέσεις δημοσιεύεται υπουργική απόφαση «Επέκταση των παθήσεων για τις οποίες η διάρκεια αναπηρίας των ασφαλισμένων καθορίζεται επ' αόριστον - Κοινοποίηση των διατάξεων της με αρ.Φ.11321/οικ.31102/1870/31.10.2013 (ΦΕΚ 2906/τ.Β'/18-11-2013) απόφασης του Υπουργού Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας και παροχή οδηγιών για την εφαρμογή της», μέσω της οποίας καθορίζονται ως μόνιμες και μη αναστρέψιμες 43 αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις. Η νέα αυτή υπουργική απόφαση συμπληρώνει το άρθρο 1 παρ. 1 τις διατάξεις της παρ. 1 του Άρθρου 16 του ν. 3846/2010.

Επίσης, μία από τις σοβαρότερες αδυναμίες του ισχύοντος Πίνακα είναι η έλλειψη ένταξης 160 σπανίων παθήσεων, οι οποίες είναι επίσημα καταγεγραμμένες στη χώρα μας και ο προσδιορισμός του ποσοστού αναπηρίας κάθε σπάνιας πάθησης βάσει σύγχρονων επιστημονικών και ιατρικών δεδομένων.

Ας μη μας διαφεύγει ότι από αυτόν τον πίνακα εξαρτάται η αξιοπρεπής επιβίωση πολλών ανθρώπων, για να μην πούμε η στοιχειώδης επιβίωση κάποιου σημαντικού αριθμού. Το αίτημα για επικαιροποίηση του Πίνακα ανά τακτά χρονικά διαστήματα, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα και πάγια αιτήματα της Ε.Σ.Α.μεΑ.

7.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

7.2.1 Διεθνές Νομοθετικό Πλαίσιο για την Υγεία-Πρόνοια [Παπαχριστόπουλος Νίκος]

Παρά το γεγονός ότι η έννοια και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διαμορφώθηκαν μέσα από την ιστορική εξέλιξη των εθνικών κρατών, στις ημέρες μας η κατοχύρωσή τους έχει γίνει υπόθεση υπερεθνικών φορέων, μέσω διεθνών συμβάσεων, διακηρύξεων και συμφωνιών. Οι διεθνείς οργανισμοί, οι οποίοι εμπλέκονται σε αυτήν τη διαδικασία, είναι ο ΟΗΕ και τα όργανά του, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, το Συμβούλιο της Ευρώπης, η ΕΕ.¹⁷⁷

Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (2006).

Από τη σύμβαση αυτήν ξεχωρίσαμε δύο άρθρα τα οποία αφορούν άμεσα στην θεματική αυτού του εγχειριδίου. Πρόκειται για το Άρθρο 25 περί Υγείας και το Άρθρο 26 περί Ενίσχυσης των ικανοτήτων και Αποκατάστασης.

Άρθρο 25: Υγεία

Τα Κράτη Μέρη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ΑμεΑ στην απόλαυση του υψηλότερου προσδοκώμενου προτύπου υγείας χωρίς διάκριση με βάση την αναπηρία. Τα Κράτη Μέρη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να εξασφαλίσουν την πρόσβαση των ΑμεΑ σε υπηρεσίες υγείας που είναι φιλικά προσκείμενες στις διακρίσεις των δύο φύλων, συμπεριλαμβανομένης της αποκατάστασης που σχετίζεται με την υγεία. Συγκεκριμένα, τα Κράτη Μέρη:

- (α) παρέχουν στα άτομα με αναπηρία στο ίδιο εύρος ποιότητα και επίπεδο, δωρεάν ή ανεκτού κόστους παροχές υγείας και προγράμματα σε ίση βάση με τους άλλους, ειδικά στον τομέα υγείας που σχετίζεται με την σεξουαλική ζωή και στην αποκατάσταση της υγείας για την αναπαραγωγή και με προγράμματα σχεδιασμένα βάσει του πληθυσμού για την δημόσια υγεία,
- (β) παρέχουν στα άτομα με αναπηρία τις υπηρεσίες υγείας που είναι απαραίτητες ειδικά για τις αναπηρίες τους, συμπεριλαμβανομένης και της πρώιμης αναγνώρισης και επέμβασης όταν είναι απαραίτητο, και υπηρεσίες σχεδιασμένες να ελαχιστοποιούν και να αποτρέπουν περαιτέρω αναπηρίες συμπεριλαμβανομένων των παιδιών και των ηλικιωμένων,
- (γ) παρέχουν αυτές τις υπηρεσίες υγείας όσο το δυνατόν πλησιέστερα στις κοινότητες των ενδιαφερομένων, συμπεριλαμβανομένων και των αγροτικών περιοχών,
- (δ) απαιτούν από επαγγελματίες υγείας να παρέχουν περίθαλψη ίδιας ποιότητας στα άτομα με αναπηρία όπως και στα άλλα άτομα, και με βάση την ελεύθερη και ενημερωμένη συναίνεση μέσω της πληροφόρησης για τα δικαιώματα του ανθρώπου, την αξιοπρέπεια, την αυτονομία και τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία μέσω της εκπαίδευσης και της διακήρυξης ηθικών προτύπων για την δημόσια και ιδιωτική περίθαλψη,
- (ε) απαγορεύουν την διάκριση κατά των ατόμων με αναπηρία όταν τους παρέχεται ασφάλεια υγείας και ασφάλεια ζωής, όπου τέτοια ασφάλεια προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο, η οποία θα πρέπει να παρέχεται με δίκαιο και λογικό τρόπο,
- (στ) προλαμβάνουν την διακρίνουσα άρνηση περίθαλψης ή υπηρεσιών υγείας ή τροφής και υγρών λόγω της αναπηρίας.

¹⁷⁷ Βλ. Θεματική Ενότητα 3 «Νομοθεσία και Άτομα με Αναπηρία».

Άρθρο 26 : Ενίσχυση των ικανοτήτων και αποκατάσταση

1. Τα Κράτη Μέλη λαμβάνουν αποτελεσματικά και κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένης και της υποστήριξης και της καθοδήγησης σε άτομα/ομάδες σχετικές με την αναπηρία, για να διευκολύνουν τα ΑμεΑ να αποκτήσουν και να διατηρήσουν την μέγιστη ανεξαρτησία, πλήρη σωματική, διανοητική, κοινωνική και επαγγελματική ικανότητα και την πλήρη αποκατάσταση και συμμετοχή σε όλες τις πτυχές της ζωής. Ως προς αυτό τα Κράτη Μέλη οργανώνουν, ενδυναμώνουν και επεκτείνουν περιεκτικές υπηρεσίες και προγράμματα ένταξης και αποκατάστασης, ειδικά στους τομείς υγείας, απασχόλησης, εκπαίδευσης και κοινωνικών υπηρεσιών, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι υπηρεσίες και τα προγράμματα:
  - (α) να ξεκινούν όσο το δυνατόν νωρίτερα, και να βασίζονται σε πολυπειθαρχική αξιολόγηση των αναγκών και των δυνατοτήτων του ατόμου,
  - (β) να υποστηρίζουν την συμμετοχή και την ένταξη στην κοινότητα και σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνίας, να είναι εθελοντικά και διαθέσιμα στα ΑμεΑ όσο το δυνατόν πλησιέστερα στις κοινότητες τους, συμπεριλαμβανομένων και αγροτικών περιοχών.
2. Τα Κράτη Μέλη προωθούν την ανάπτυξη αρχικής και διαρκούς εκπαίδευσης επαγγελματιών και προσωπικού που απασχολείται σε υπηρεσίες ένταξης και αποκατάστασης.
3. Τα Κράτη Μέλη προωθούν την διαθεσιμότητα, γνώση και χρήση βοηθητικών συσκευών και τεχνολογιών, σχεδιασμένα για ΑμεΑ, σχετικά με την ένταξη και την αποκατάσταση.

7.2.2 Εθνικό Νομοθετικό Πλαίσιο για την Αναπηρία [Μπαρμπαλιά Ελένη]

Κοινωνική Ασφάλιση και Άτομα με Αναπηρία

Το 1983 ψηφίσθηκε ο ν.1397/1983 για τη θέσπιση του Εθνικού Συστήματος Υγείας (Ε.Σ.Υ.), ο οποίος επικυρώνει το δικαίωμα στην υγεία για όλους τους Έλληνες πολίτες.

Μέχρι το 2008, οι ασφαλιστικές παροχές και εν γένει οι παροχές ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης καθορίζονταν από διαφορετικούς κανονισμούς παροχών για κάθε ασφαλιστικό ταμείο. Αναφορικά με τους ασφαλισμένους του Δημοσίου Ταμείου, το θεσμικό πλαίσιο ορίζεται από την ΚΥΑ οικ.2/7029/0094/8.2.2005. Για τους ασφαλισμένους του ΙΚΑ, το πρώτο κανονιστικό πλαίσιο παρατίθεται στο Άρθρο 31§4 του ν.1846/51 σχετικά με την ιατρική περίθαλψη, το Άρθρο 22 του ν.997/1979, την Υ.Α. Φ21/1639/19.02.1997, το ΠΔ 157/1991 και το Άρθρο 11§4 του Κανονισμού Ασθενείας ΙΚΑ (Υ.Α. 25078/28.5.1938) αναφορικά με τις δαπάνες για Νοσήλια-Τροφεία τα οποία χρειάζονται για κάλυψη οιοσδήποτε ειδικής περίθαλψης-εκπαίδευσης, η οποία δύναται να παραχθεί από συμβεβλημένα ή μη με το ΙΚΑ. Ομοίως και το Ταμείο Επαγγελματιοβιοτεχνών Ελλάδας (ΤΕΒΕ) και μετέπειτα Οργανισμός Ελευθέρων Επαγγελματιών Ελλάδας (Ο.Α.Ε.Ε.), το Τ.Σ.Α.Υ., τα ασφαλιστικά ταμεία των τραπεζικών υπαλλήλων, δικηγόρων κ.λπ. καθορίζουν το καθένα χωριστά σε διάφορες διατάξεις όλα τα ζητήματα πρόληψης και περίθαλψης που αφορούν τους ασφαλισμένους τους.

Οι κανονισμοί ασφαλιστικών παροχών των ταμείων παρουσιάζουν σε πολλές περιπτώσεις ιδιαίτερα μεγάλες διαφορές ως προς το είδος αλλά και την ποσότητα των χορηγούμενων παροχών, με τρόπο τέτοιο που στη χώρα εμφανίζονται κραυγαλέες ανισότητες μεταξύ των ασφαλισμένων ακόμα και ασφαλισμένων που ανήκουν στην ίδια κατηγορία αναπηρίας ή χρόνια πάθησης. Ως κραυγαλέο παράδειγμα ανισότητας θα αναφέρουμε την έλλειψη πρόβλεψης χορήγησης ταινιών μέτρησης σακχάρου στους ινσολινοεξαρτώμενους διαβητικούς του δημοσίου, όταν το ΙΚΑ χορηγούσε, με απόφαση ειδικής εξεταστικής επιτροπής, την ποσότητα 150-200 ταινιών ανάλογα με τις θεραπευτικές ανάγκες κάθε πάσχοντα.

Η ανομοιογένεια και οι έντονες ανισότητες του συστήματος ασφαλιστικών παροχών δημιουργούν ασφαλισμένους δύο ταχυτήτων και είναι ιδιαίτερα ορατές στον χώρο των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις. Το αναπηρικό κίνημα ζητά ένα ενιαίο δωρεάν και δημόσιο σύστημα ασφαλιστικών παροχών βάσει των σύγχρονων ιατροτεχνολογικών μεθόδων, το οποίο θα καλύπτει τις ανάγκες κάθε αναπηρίας και χρόνιας πάθησης λαμβάνοντας υπόψη τις εξατομικευμένες ανάγκες κάθε ατόμου.

Το έτος 2008 με τον ν.3655/2008 (νόμος Πετραλιά) (ΦΕΚ 58/ΤΑ/3-4-2008), εντάσσεται πλήθος μικρών ταμείων στο ΙΚΑ (π.χ. ταμείο υπαλλήλων ΗΣΑΠ, Εθνικής Τράπεζας) και στον Οργανισμό Απασχόλησης Ελευθέρων Επαγγελματιών (ταμείο ξενοδόχων, ναυτικών πρακτόρων κ.ά.). Ο νόμος Πετραλιά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί τον πρόδρομο για τη σύσταση του ΕΟΠΥΥ τρία χρόνια αργότερα.

Το 2011 μία από τις μεγάλες μεταρρυθμίσεις είναι η ενοποίηση των υγειονομικών κλάδων του συνόλου των ασφαλιστικών ταμείων σε ένα μεγάλο φορέα. Με το Άρθρο 17 του ν.3918/2011 συστήνεται ο ΕΟΠΥΥ, νομικό πρόσωπο δημοσίου εποπτευόμενο αρχικά από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και με μεταγενέστερη τροποποιητική πράξη από το Υπουργείο Υγείας. Στον ΕΟΠΥΥ εντάσσονται πρώτα οι υγειονομικοί κλάδοι τεσσάρων μεγάλων ασφαλιστικών ταμείων (ΙΚΑ, ΟΓΑ, ΟΑΕΕ και ΟΠΑΔ), ενώ σταδιακά μέχρι σήμερα εντάσσονται και άλλα ταμεία όπως το ΝΑΤ. Σήμερα ο ΕΟΠΥΥ αποτελεί οργανισμό που παρέχει ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στο 95% των ασφαλισμένων.

Στο Διοικητικό Συμβούλιο του νέου Οργανισμού συμμετέχουν οι Πρόεδροι των τεσσάρων μεγάλων ασφαλιστικών ταμείων, εκπρόσωπος του υπουργείου υγείας, εκπρόσωποι των εργοδοτικών και εργατικών οργανώσεων καθώς και εκπρόσωπος της Ε.Σ.Α.μεΑ., με σκοπό να προασπίσει το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία και με χρόνιες παθήσεις για απρόσκοπτη πρόσβασή στις υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας και αποκατάστασης της χώρας και τη δωρεάν χορήγηση κάθε σύγχρονης θεραπευτικής αγωγής και ιατροτεχνολογικών προϊόντων και τεχνικών μέσων υγείας.

Ο Κανονισμός Παροχών αποτελεί μία από τις προτεραιότητες της Διοίκησης του νέου Οργανισμού. Με τον νέο Κανονισμό και τη θέσπιση της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης επιχειρήθηκε να δοθεί λύση για να μειωθεί η ανεξέλεγκτη συνταγογράφηση και να περιοχθούν οι υπέρογκες δαπάνες που αφορούσαν την φαρμακευτική περίθαλψη των ασφαλισμένων την προηγούμενη περίοδο. Σημαντική ήταν η συμβολή της Ε.Σ.Α.μεΑ., η οποία κατέθεσε τις προτάσεις της προκειμένου ο Κανονισμός να καταστεί δίκαιος και να παρέχει όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες που χρειάζονται τα άτομα με αναπηρία και οι χρόνια πάσχοντες για μια αξιοπρεπή ζωή.

Ως προς το θέμα των γενοσήμων και της δραστηκής ουσίας, η θέση του αναπηρικού κινήματος είναι σαφής και ξεκάθαρη. Ασφαλώς και εξέφρασε την κατηγορηματική αντίθεσή του στο φαινόμενο της υπερσυνταγογράφησης και της κατασπατάλησης δημόσιων πόρων, από την άλλη μεριά όμως, ο εξορθολογισμός των δαπανών που κατευθύνονται στην φαρμακευτική περίθαλψη των πολιτών της χώρας πρέπει να σχεδιαστεί με τρόπο συστηματικό και σε απόλυτη συνέργεια με την επιστημονική κοινότητα και τους κοινωνικούς εταίρους. Ο σχεδιασμός οικονομικών πολιτικών υγείας δεν μπορεί να αποβεί εις βάρος της παρεχόμενης ποιότητας των ιατρικής και φαρμακευτικής περίθαλψης των πολιτών, και πολύ περισσότερο δεν επιτρέπεται να θέσει σε κίνδυνο την υγεία των πιο ευπαθών κοινωνικά ομάδων.

Σχετικά με τις νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούσαν στο θέμα της αποζημίωσης πρωτοτύπων και γενοσήμων φαρμάκων, η Ε.Σ.Α.μεΑ. ζήτησε να ληφθούν εκείνες οι ασφαλιστικές δικλίδες για την προστασία της υγείας των πολιτών με έμφαση στην προστασία των ατόμων με σοβαρές και μόνιμες παθήσεις που λαμβάνουν καθημερινή φαρμακευτική αγωγή. Υπό αυτό το πρίσμα ζήτησε τη θέσπιση

ισχυρού θεσμικού πλαισίου προστασίας τους που θα προβλέπει: α) διενέργεια αυστηρών συστηματικών και ποιοτικών ελέγχων, β) διενέργεια ειδικών μελετών (π.χ. βιοϊσοδυναμίας) που να αποδεικνύουν την θεραπευτική ομοιότητα των πρωτοτύπων και γενοσήμων φαρμάκων, γ) να οριστεί με διακριτό τρόπο ποιος αναλαμβάνει τη νομική ευθύνη για τυχόν παρενέργειες από τη χρήση γενοσήμων φαρμάκων

Μείζον θέμα, από την ίδρυση του ΕΟΠΥΥ έως και τις μέρες μας, αποτελεί η εξεύρεση και διασφάλιση της χρηματοδότησής του, προκειμένου να είναι σε θέση να εκπληρώσει τις οικονομικές του υποχρεώσεις προς τρίτους και προς τους ασφαλισμένους του. Δυστυχώς, ο τρόπος σύστασης του ΕΟΠΥΥ και η ανάληψη από αυτόν της ευθύνης των οικονομικών υποχρεώσεων που είχαν ήδη οι εντασόμενοι κλάδοι υγείας των ασφαλιστικών ταμείων οδήγησε σε σημαντικά οικονομικά προβλήματα τον Οργανισμό.

Η εκκαθάριση των δαπανών που έπρεπε να αποδώσει ο ΕΟΠΥΥ στους ασφαλισμένους του για θεραπευτικές συνεδρίες, αγορά αναλωσίμων υλικών, θεραπευτικών μέσων, τεχνητών μελών και λοιπών αγαθών, έξοδα μετακίνησης από και προς τις μονάδες θεραπείας τους, αποτέλεσε μείζον θέμα. Η μη έγκαιρη απόδοση δαπανών στους ασφαλισμένους με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, συνεχίζεται και έχει ενταθεί από την άνοιξη του 2013 που οι ασφαλισμένοι όλων των ασφαλιστικών ταμείων που έχουν ενταχθεί στον ΕΟΠΥΥ, εκτός των ασφαλισμένων του ΙΚΑ, προσέρχονται αποκλειστικά στα ταμεία των πρώην Υπηρεσιών Ασφάλισης Δημοσίου (ΥΠΑΔ). Οι υποστελεχωμένες υπηρεσίες δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες του μεγάλου αριθμού ασφαλισμένων, με αποτέλεσμα τη μεγάλη καθυστέρηση απόδοσης των δαπανών σε άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις.

Σοβαρά προβλήματα παρουσιάστηκαν και με τα Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ατόμων με Αναπηρία κλειστής και ανοιχτής περιθάλψης, λόγω του ότι μέχρι και την άνοιξη του 2012 δεν είχε προβλεφθεί ενιαίος τύπος συμβάσεων του ΕΟΠΥΥ με τα ανωτέρω Κέντρα.

Επίσης, μείζον θέμα για τους ασφαλισμένους με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις αποτέλεσε η αρχική σύσταση του Κανονισμού Παροχών του ΕΟΠΥΥ και η μετέπειτα αναμόρφωσή του, αφού σε πολλές περιπτώσεις δεν ελήφθησαν υπόψη οι πραγματικές ανάγκες των ασφαλισμένων και ιδιαίτερα των ασφαλισμένων με αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις.

Ο πρώτος Κανονισμός του ΕΟΠΥΥ, ο οποίος δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 2456/ΤΒ/29-11-2011, παρουσίαζε σημαντικές ελλείψεις ή/και μειώσεις στο ύψος και στο είδος παροχών. Συγκεκριμένα:

- Σε βασικές ιατρικές υπηρεσίες, παραϊατρικές πράξεις επιβαρύνθηκαν οι ασφαλισμένοι με ένα μέρος του κόστους. Τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις όπως θαλασσαιμία, νεφροπάθεια τελικού σταδίου, ινσουλινοεξαρτώμενο διαβήτη κ.ά. καλούνται να καταβάλουν ποσοστό συμμετοχής για εξετάσεις που αφορούν στην πρόληψη βαρύτατων επιπλοκών που απορρέουν από την πάθησή τους. Δηλαδή δεν λαμβάνεται υπόψη η συχνότητα διενέργειας αυτών των εξετάσεων από τους χρόνιως πάσχοντες, η οποία οδηγεί στη εισοδηματική τους αφαιμάξη ειδικά σε περιόδους οικονομικής κρίσης.
- Δεν προβλέπονταν δωρεάν παροχή τεχνικών μέσων υγείας σε κωφούς, τυφλούς, μέτρο που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή.
- Δεν λαμβάνονταν υπόψη οι εξατομικευμένες ανάγκες των ασφαλισμένων σε περιπτώσεις όπως η χρήση υγειονομικού υλικού (ουροσυλλέκτες, τραχειοτομίες, καθετήρες κύστεως).
- Σε είδη πρώτης ανάγκης, όπως η αντλία αποσιδήρωσης για τη θεραπευτική αντιμετώπιση των θαλασσαιμικών, προβλέπονταν η συμμετοχή τους σε ποσοστό 20%. Πριν τη σύσταση του ΕΟΠΥΥ,

μεγάλα ασφαλιστικά ταμεία όπως το ΙΚΑ, τα χορηγούσαν δωρεάν.

- Σε θεραπευτικές συσκευές, τεχνικά μέσα υγείας, ορθοπεδικά μέσα, ειδικά μηχανήματα αποκατάστασης, επιβάλλεται πλαφόν ανώτερης τιμής η οποία δεν καλύπτει ολόκληρο το ποσό που αντιστοιχεί στην αγοραία τιμή αυτών.
- Ανισότητες παρατηρήθηκαν στην ειδική αγωγή, στα άτομα με φυσική ή νοητική αναπηρία. Το άρθρο αφορά στην παροχή υπηρεσιών ειδικής αγωγής μόνο σε όσους εντάσσονται στα ειδικά εκπαιδευτήρια, οικοτροφεία και όχι στα άτομα που διαβιούν στο σπίτι τους και δεν έχουν την δυνατότητα ένταξης στα ανωτέρω ειδικά εκπαιδευτήρια.

Τον Απρίλιο του 2012 δημοσιεύεται στο ΦΕΚ Β'1233, ο νέος τροποποιούμενος Κανονισμός Παροχών του ΕΟΠΥΥ, στον οποίο σημειώνονται βελτιωτικές αλλαγές σε θέματα παροχής ειδικής αγωγής σε άτομα με βαριές αναπηρίες άνω των 18 ετών, σε προϊόντα ειδικής διατροφής των οποίων το κόστος είναι ιδιαίτερα υψηλό και χορηγούνται σε άτομα με βαριές παθήσεις ενώ βελτιώσεις περιήλθαν σταδιακά και στο παράρτημα του άρθρου 15.

Η παρουσίαση του νέου Κανονισμού ως προς τα βασικότερα άρθρα του έχει ως εξής:

Στο Άρθρο 3 ορίζονται τα υπαγόμενα πρόσωπα και οι δικαιούχοι στον Οργανισμό. Καθορίζονται οι εντασσόμενοι κλάδοι στον ΕΟΠΥΥ ενώ διευκρινίζονται οι προϋποθέσεις και τα κριτήρια για την άμεση και έμμεση ασφάλιση. Σημαντική είναι η διάταξη με την οποία καθορίζεται ότι δικαίωμα έμμεσης ασφάλισης που έχουν τα τέκνα άμεσα ασφαλισμένων με ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω είτε εργάζονται είτε όχι διατηρώντας το δικαίωμα επιλογής του φορέα ασφάλισής τους και το δικαίωμα έμμεσης ασφάλισης που έχουν τα αδέρφια άμεσα ασφαλισμένων εφόσον έχουν ποσοστό αναπηρίας εξήντα επτά τοις εκατό (67%) και άνω, ύστερα από γνωμάτευση Υγειονομικής Επιτροπής και εφόσον δεν έχουν ίδιο δικαίωμα περίθαλψης σε άλλον ασφαλιστικό φορέα.

Στο Άρθρο 8 καθορίζεται κανόνες συνταγογράφησης, καθώς και το ύψος και το είδος φαρμάκων και λοιπών συσκευών αναλωσίμων υλικών, υγειονομικού υλικού, και προϊόντων ειδικής διατροφής που έχουν ανάγκη άτομα με εξαιρετικά βαριές αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις.

Το Άρθρο 9 αφορά στη νοσοκομειακή περίθαλψη, η οποία περιλαμβάνει τη νοσηλεία του πάσχοντα, την ενδιαίτησή του, την οποιασδήποτε φύσεως ιατρική, νοσηλευτική και φαρμακευτική προς αυτόν συνδρομή και ειδικότερα τη δέουσα αγωγή και θεραπεία για αποκατάσταση σωματικών και ψυχικών αναπηριών, ή νοσηρών εν γένει καταστάσεων, καθώς και τις αναγκαίες θεραπείες, παρακλινικές εξετάσεις, κάθε αναγκαία φαρμακευτική αγωγή, ειδικά θεραπευτικά μέσα και προθέσεις.

Με το Άρθρο 11 καθορίζονται οι προϋποθέσεις και τα κριτήρια κάλυψης των εξόδων νοσοκομειακής περίθαλψης στο εξωτερικό.

Στο Άρθρο 14 καθορίζεται το ύψος και το είδος των φυσικοθεραπειών – λογοθεραπειών – ψυχοθεραπειών.

Σημαντικό είναι το Άρθρο 15 που αφορά την πρόσθετη περίθαλψη και τα θεραπευτικά μέσα όπως αναπηρικά αμαξίδια, τεχνητά μέλη και λοιπές θεραπευτικές συσκευές.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το Άρθρο 17, το οποίο αφορά στην κάλυψη των δαπανών για την παροχή ειδικής αγωγής από ειδικά εκπαιδευτήρια οικοτροφεία, άσυλα, σε άτομα που πάσχουν από σωματική ή νοητική αναπηρία.

Τέλος, αναφορά πρέπει να γίνει και σε κάποιες ειδικές ρυθμίσεις οι οποίες έχουν προβλεφθεί σταδιακά για τη διασφάλιση του δικαιώματος στην υγεία και τη νοσηλευτική και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ατόμων χωρίς ασφάλεια, καθώς και απόρων ατόμων, τη δωρεάν χορήγηση ορθοπεδικών ειδών και επιστημονικών βοηθημάτων τόσο από το Εθνικό Ίδρυμα Αποκατάστασης Αναπήρων (Υ.Α. Π3α/Φ.241/1979/14.11.2001) όσο και από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας (Ν.Δ. 1044/1971, Οδηγία ΕΔΥΕΘΑ 31/1992).

Η Κοινή Υπουργική Απόφαση ΚΥΑ139491/16.11.2006 (Φ.Ε.Κ. τ.Β'/1747) καθορίζει τις προϋποθέσεις και τα κριτήρια υπαγωγής των δικαιούχων στο δικαίωμα της χορήγησης βιβλιαρίου απορίας. Δικαίωμα χορήγησης βιβλιαρίου απορίας για την παροχή δωρεάν ιατρικής και φαρμακευτικής περίθαλψης έχουν τα άνεργοι και τα ανασφάλιστα άτομα. Το θεσμικό πλαίσιο είναι ελλιπές ως προς το είδος και το ύψος των παροχών που χορηγούνται στους δικαιούχους βιβλιαρίου απορίας κυρίως από τα δημόσια νοσοκομεία της χώρας. Ειδικά στην εποχή της κρίσης, οι ελλείψεις σημαντικών φαρμακευτικών σκευασμάτων από τα νοσοκομεία της χώρας που οφείλεται σε ποικίλους λόγους έχει σημαντικές επιπτώσεις σε άτομα που λαμβάνουν καθημερινή φαρμακευτική αγωγή όπως καρδιοπαθείς, άτομα με ψυχική αναπηρία και εν γένει χρόνια πάσχοντες.

Σύμφωνα με την παρ. 1 της ανωτέρω ΚΥΑ δικαίωμα χορήγησης βιβλιαρίου απορίας έχουν οι «Έλληνες πολίτες ή ελληνικής καταγωγής (ομογενείς) οι οποίοι διαμένουν μόνιμα και νόμιμα στην Ελλάδα, είναι ανασφάλιστοι και οικονομικά αδύνατοι, το δε οικογενειακό ετήσιο εισόδημα τους δεν ξεπερνά τα 5.000 ΕΥΡΩ, προσανξανόμενο κατά 30% για τη σύζυγο και κατά 20% για κάθε ανήλικο ή προστατευόμενο παιδί με την προϋπόθεση βέβαια ότι αυτό το εισόδημα δεν προέρχεται από επαγγελματική δραστηριότητα τέτοια που να του παρέχει την δυνατότητα ασφάλισης. Το καθορισθέν αυτό εισόδημα, αυξάνεται κατά 50% στις περιπτώσεις ατόμων με αναπηρία 67% και άνω. Ως εισόδημα νοείται το φορολογούμενο πραγματικό ή τεκμαρτό και το απαλλασσόμενο ή φορολογούμενο με ειδικό τρόπο. Στους παραπάνω δικαιούχους της δωρεάν ιατροφαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαλψης χορηγείται βιβλιάριο ανασφάλιστου για ένα (1) έτος».

Πρόνοια και Άτομα με Αναπηρία

Ο τομέας της πρόνοιας αρχίζει να αναπτύσσεται στην χώρα μας από τα μέσα της δεκαετίας του 1960. Την περίοδο αυτή και μέχρι τη δεκαετία του 1980, οι προνοιακές υπηρεσίες στα άτομα με αναπηρία παρέχονται κυρίως μέσω των ιδρυμάτων κλειστής περίθαλψης. Η ιδρυματική μορφή του προνοιακού συστήματος αρχίζει να αμφισβητείται από τη δεκαετία του 1980 και μετά, ενώ με την οργάνωση και ενδυνάμωση του αναπηρικού κινήματος εκφράζεται δυναμικά το αίτημα για την ανάπτυξη και οργάνωση ενός εθνικού συστήματος κοινωνικής φροντίδας που θα σχεδιαστεί βάσει της νέας δικαιωματικής προσέγγισης για την αναπηρία.

Ο προνοιακός χάρτης της χώρας αποτελείται από κρατικούς οργανισμούς, κυρίως, κλειστής περίθαλψης και υπηρεσίες ανοιχτής περίθαλψης, οι οποίες παρέχονται κυρίως από Κέντρα Δημέρευσης – Ημερήσιας Φροντίδας που έχουν ιδρύσει Σύλλογοι γονέων ατόμων με βαριά αναπηρία όπως νοητική αναπηρία, αυτισμό, σύνδρομο down, εγκεφαλική παράλυση και εν γένει άτομα με πολλαπλές ανάγκες εξάρτησης. Ο προνοιακός χάρτης επίσης συμπληρώνεται από ιδιωτικούς φορείς κερδοσκοπικού χαρακτήρα, φορείς φιλανθρωπικού σκοπού, όπως είναι οι φορείς της Εκκλησίας, και δομές που έχουν ιδρυθεί και εποπτεύονται από τους φορείς της Α/Βάθμιας Αυτοδιοίκησης.

Βασικό στοιχείο του συνόλου σχεδόν των δημόσιων αλλά και ιδιωτικών φορέων παροχής προνοιακών υποστηρικτικών υπηρεσιών στα άτομα με αναπηρία, αποτελεί η αναντιστοιχία οικονομικού κόστους και προσφερόμενων υπηρεσιών τους. Οι περισσότεροι προνοιακοί φορείς κλειστής ή και ανοιχτής περίθαλψης διαχρονικά αντιμετωπίζουν την οικονομική ένδεια, η οποία ευθύνεται για σημαντικές

ελλείψεις στις κτιριακές δομές και στη στελέχωσή τους με εξειδικευμένο ιατρικό νοσηλευτικό προσωπικό και διοικητικό. Η υποχρηματοδότηση του προνοιακού συστήματος έχει άμεση επίπτωση στην ποιότητα συνθηκών ζωής των περιθαλπόμενων. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι απαράδεκτες και τραγικές συνθήκες ζωής περιθαλπόμενων έρχονται στο φως της δημοσιότητας.

Οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας στη χώρα μας αρχίζουν και συστηματοποιούνται από το 1998 με την ψήφιση του ν.2646/98. Ο νόμος κρίνεται σημαντικός, αφού οι προνοιακές δομές για τα άτομα με αναπηρία αρχίζουν και παίρνουν τα χαρακτηριστικά συστήματος. Με τον ν.2646/98 για πρώτη φορά συστήνονται με θεσμικό τρόπο δομές και προγράμματα όπως είναι τα προστατευμένα παραγωγικά εργαστήρια για τις πιο αδικοχημένες κατηγορίες όπως τα άτομα με νοητική αναπηρία, αυτισμό, σύνδρομο down, βαριές ψυχοσωματικές αναπηρίες.

Επίσης, για πρώτη φορά οργανώνεται πρωτοβάθμιο σύστημα φροντίδας μέσω της ίδρυσης και λειτουργίας των Κέντρων Εκπαίδευσης Κοινωνικής Υποστήριξης και Κατάρτισης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, τα γνωστά ΚΕΚΥΚΑμεΑ. Το σύστημα κοινωνικής φροντίδας αποκτά το πρώτο στοιχειώδες πλαίσιο οργάνωσής του. Ο δρόμος, όμως, για την παροχή επαρκών και κυρίως ποιοτικών υποστηρικτικών υπηρεσιών στα άτομα με αναπηρία είναι μακρύς και ανηφορικός, αφού ακόμα και στις εποχές της οικονομικής ευμάρειας ο τομέας της πρόνοιας παρέμενε σταθερά υποχρηματοδοτούμενος.

Βασική καινοτομία του ν.2646/98 αποτελεί η διαδικασία πιστοποίησης των φορέων που παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Σύμφωνα με τη διοικητική διαίρεση της χώρας εκείνης της περιόδου, ορίζονταν ότι σε κάθε νομαρχιακή αυτοδιοίκηση του οικείου νομού εγγράφονται οι ανωτέρω φορείς μετά την έκδοση άδειας λειτουργίας τους. Τα ανωτέρω στοιχεία αποστέλλονταν, βάσει των όσων όριζε ο ανωτέρω νόμος, στο Υπουργείο Υγείας, προκειμένου να συσταθεί και να τηρηθεί το Εθνικό Μητρώο Φορέων Ιδιωτικού Τομέα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα από φορείς που παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας όπως: φιλανθρωπικά σωματεία, ειδικώς αναγνωρισμένοι φορείς (με ειδική νομοθετική ρύθμιση), κοινωφελή ιδρύματα, αστικές εταιρείες και σύλλογοι, εθνικές επιτροπές ή παραρτήματα διεθνών μη κυβερνητικών οργανώσεων.

Αργότερα εκδίδονται σχετικές Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις: η ΚΥΑ με αριθ. Γ.Π. οικ.9287/27-9-01 όπως τροποποιήθηκε από την ΚΥΑ με αριθ. Γ.Π.(2)γ/οικ.2858/12-1-05. Με τις προαναφερθείσες ΚΥΑ, ρυθμίζονταν οι όροι, οι προϋποθέσεις, η διαδικασία, τα ενιαία κριτήρια για να χορηγηθεί η ειδική πιστοποίηση. Η αναγνώριση της ειδικής πιστοποίησης αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να δοθούν επιχορηγήσεις και κάθε είδους παροχές του δημόσιου τομέα στους φορείς παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας του ιδιωτικού τομέα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Με τον ίδιο νόμο, ιδρύεται ο Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας (Ε.Ο.Κ.Φ) που αποτελεί Ν.Π.Δ.Δ. εποπτευόμενο από το Υπουργείο Υγείας. Σύμφωνα με το Άρθρο 7 του νόμου, στον Ε.Ο.Κ.Φ. συγχωνεύονται μεγάλες μονάδες κοινωνικής φροντίδας που χάνουν την αυτοτέλειά τους. Σκοπός του Ε.Ο.Κ.Φ. είναι η παρακολούθηση νέων πειραματικών προγραμμάτων παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, η εφαρμογή εθνικών προγραμμάτων, η παρακολούθηση της ποιότητας των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας των υφιστάμενων δομών κ.λπ.

Ακολουθεί ο ν.2889/2001, με τον οποίο η επικράτεια χωρίζεται σε επτά υγειονομικές περιφέρειες που ακολουθούν τη διοικητική διαίρεση στις οποίες ιδρύονται Περιφερειακά Συστήματα Υγείας ως Ν.Π.Δ.Δ. Έτσι καθιερώνονται τα Περιφερειακά Συστήματα Υγείας στα οποία εντάσσονται τα νοσοκομεία που αποτελούν αποκεντρωμένες μονάδες του οικείου Πε.Σ.Υ. Το κάθε Πε.Σ.Υ. συντονίζει την λειτουργία των νοσοκομείων σε επιστημονικό και νοσηλευτικό επίπεδο καθώς και τη διασύνδεσή τους. Αυτή τη διοικητική δομή θα ακολουθήσουν και οι προνοιακές μονάδες με μεταγενέστερο νόμο.

Μετά την αναδιοργάνωση του συστήματος υγείας, ακολουθεί ο ν.3106/2003 για την αναδιοργάνωση του εθνικού συστήματος κοινωνικής φροντίδας. Με τον ν.3106/2003 επιχειρήθηκε η διεύρυνση των αρμοδιοτήτων των Πε.Σ.Υ., προκειμένου να συμπεριλάβουν και τον τομέα της πρόνοιας, ο οποίος αναγνωρίζεται από το νομοθέτη (αιτιολογική έκθεση του νόμου) ότι παρουσιάζει τα ίδιες δυσλειτουργίες με τον τομέα της υγείας. Έτσι, στα νέα Πε.Σ.Υ.Π., που αντικαθιστούν πλέον τις υπηρεσίες του Ε.Ο.Κ.Φ., προστίθεται η αρμοδιότητα της δημιουργίας ολοκληρωμένων συστημάτων παροχής υπηρεσιών πρόνοιας σε επίπεδο περιφέρειας.

Πιο αναλυτικά, με την ένταξη υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας στα Πε.Σ.Υ, μεταξύ άλλων, επιχειρείται και ο καλύτερος συντονισμός, παρακολούθηση και αξιολόγηση τους. Με τη σύσταση αυτοτελούς Τμήματος Κοινωνικών Υπηρεσιών στο πλαίσιο του Πε.Σ.Υ. (Άρθρο 3, παράγραφος 1) εξασφαλίζεται η αντιμετώπιση των ιδιαίτερων προβλημάτων του τομέα της πρόνοιας. Τα Πε.Σ.Υ. μετονομάζονται σε Περιφερειακά Συστήματα Υγείας και Πρόνοιας (Πε.Σ.Υ.Π.), ενώ οι φορείς που συγχωνεύονται στα Πε.Σ.Υ.Π. μετατρέπονται σε αποκεντρωμένες και ανεξάρτητες υπηρεσιακές μονάδες του, με διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια (Άρθρο 1, παράγραφος 2). Με τον νόμο αυτό ουσιαστικά καταργούνται τα Ν.Π.Δ.Δ. του Εθνικού Οργανισμού Κοινωνικής Φροντίδας και μετατρέπονται σε μονάδες των νέων Πε.Σ.Υ.Π. Στις αρμοδιότητες του Διοικητικού Συμβουλίου των Πε.Σ.Υ.Π. προστίθεται ο συντονισμός, η εξειδίκευση και η άσκηση πολιτικών παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, η εκπόνηση Επιχειρησιακού Σχεδίου Δράσης και Χάρτη Πρόνοιας, η εισήγηση χωροταξικής κατανομής, ίδρυσης, κατάργησης ή συγχώνευσης Μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας, καθώς και η αξιολόγηση της λειτουργίας και η οικονομική διαχείρισή τους (Άρθρο 2). Στις πενταμελείς Επιτροπές Διοίκησης των Αποκεντρωμένων Μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας των Πε.Σ.Υ.Π. συμμετέχει εκπρόσωπος της Ε.Σ.Α.μεΑ.

Με τον ν.3106/2003 ιδρύεται επίσης το Εθνικό Συμβούλιο Κοινωνικής Φροντίδας (Ε.Σ.Υ.Κ.Φ.), σκοπός του οποίου είναι η χάραξη πολιτικών για τομέα της πρόνοιας. Στο ενδεκαμελές Δ.Σ. του σημαντικού αυτού οργάνου συμμετέχει θεσμικά εκπρόσωπος της Ε.Σ.Α.μεΑ., γεγονός που σηματοδοτεί άλλη μια κατάκτηση του αναπηρικού κινήματος.

Βάσει του ίδιου νόμου (Άρθρο 11) επιτρέπονται οι προγραμματικές συμβάσεις, μεταξύ Υπουργείου Υγείας, Περιφερειών, Πε.Σ.Υ.Π. και ΟΤΑ α΄ και β΄ βαθμού και των ιδιωτικών φορέων παροχής υποστηρικτικών υπηρεσιών μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που έχουν πιστοποιηθεί όπως ορίζει το Άρθρο 5 του ν.2646/1998, καθώς και η χρηματοδότηση των συμβαλλόμενων φορέων από το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων, τον προϋπολογισμό και τον προϋπολογισμό των λοιπών φορέων. Τα κριτήρια, οι όροι και λοιπά θέματα για τη σύναψη προγραμματικών συμβάσεων ρυθμίζονται με σχετική Κοινή Απόφαση των υπουργών οικονομικών και υγείας, ενώ η συνεργασία των συμβαλλόμενων μερών στοχεύει στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας στους τομείς που αφορούν την οικογένεια, τους ηλικιωμένους τα άτομα με αναπηρία και γενικώς ευπαθείς κοινωνικά ομάδες που τελούν σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης.

Σημαντική επίσης θεωρείται η πρόβλεψη για την ίδρυση Εθνικού Παρατηρητηρίου Ατόμων με Αναπηρία στο Άρθρο 10 ν.3106/2003 για την συστηματική έρευνα και εξέλιξη του τομέα των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, Η διάταξη για την ίδρυση του Εθνικού Παρατηρητηρίου Ατόμων με Αναπηρία έως και σήμερα έχει παραμείνει κενή περιεχομένου.

Το 2005 με την ψήφιση του ν.3329 επέρχονται νέες αλλαγές και τα Πε.Σ.Υ.Π. μετονομάζονται σε Διοικητικές Υγειονομικές Περιφέρειες τις λεγόμενες ΔΥΠΕ. Τα νοσοκομεία επαναλειτουργούν ως Ν.Π.Δ.Δ. και υπόκεινται στον έλεγχο και την εποπτεία της αντίστοιχης Υγειονομικής Περιφέρειας. Οι μονάδες κοινωνικής φροντίδας της παρ. 2 του Αρθρου 1 του ν.3106/2003 που ελέγχονταν από τα Πε.Σ.Υ.Π., μετατρέπονται σε Ν.Π.Δ.Δ. και ελέγχονται και εποπτεύονται με τον νέο νόμο από τον Διοικητή της οι-

κείας Υγειονομικής Περιφέρειας. Οι μονάδες κοινωνικής φροντίδας με τον νέο νόμο διοικούνται από το Διοικητή και το Διοικητικό Συμβούλιο, στο οποίο συμμετέχει και εκπρόσωπος της Ε.Σ.Α.μεΑ. στην περίπτωση που η μονάδα παρέχει υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας σε άτομα με αναπηρία.

7.3 ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ

7.3.1 Η φιλοσοφία της ανεξάρτητης διαβίωσης

Στην Αμερική και σε αρκετές χώρες της Ευρώπης, το Κίνημα για την Ανεξάρτητη Διαβίωση, αγωνίστηκε για τη διασφάλιση του δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία στην ανεξάρτητη διαβίωση. Το Κίνημα για την Ανεξάρτητη Διαβίωση, το οποίο γεννήθηκε το Berkley της Καλιφόρνιας στις αρχές της δεκαετίας του 1970 και γρήγορα εξαπλώθηκε σε όλες τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και αργότερα στην Ευρώπη και άλλες χώρες, στηρίζεται στη θεμελιώδη αρχή ότι τα άτομα με αναπηρία μπορούν και πρέπει να ζουν ανεξάρτητα, αυτεξούσια και να λειτουργούν ως μέλη της κοινωνίας, ασκώντας όλα τα δικαιώματά τους, μεταξύ των οποίων και αυτό της προσωπικής επιλογής.

Η ανεξάρτητη διαβίωση είναι μια δυναμική διαδικασία και ταυτόχρονα το δικαίωμα του ατόμου με αναπηρία να επιλέγει και να αποφασίζει σύμφωνα με τις ικανότητές του, αξιοποιούμενες στο έπακρον, επωφελούμενο από την κατάλληλη υποστήριξη, η οποία εξειδικεύεται ανάλογα με την αναπηρία.

Η ανάπτυξη ενός συστήματος κοινωνικής υποστήριξης διαφέρει ουσιαστικά από την παραδοσιακή φιλοσοφία της θεραπευτικής προσέγγισης και της επιδίωξης προσαρμογής των ατόμων με αναπηρία στις υφιστάμενες δομές. Μια προσέγγιση, η οποία κατεύθυνε τα άτομα με αναπηρία, που δεν ήταν εφικτό να ενταχθούν στο υφιστάμενο κοινωνικό σύστημα, προς τις μορφές κλειστής περιθάλψης.

Το σύστημα κοινωνικής υποστήριξης πρέπει να αποσκοπεί στην απόδοση στα άτομα με αναπηρία του ελέγχου του σώματος και του τρόπου ζωής τους και να εγγυάται στο άτομο το δικαίωμα της αξιοπρέπειας. Αυτό συνεπάγεται ότι οφείλει να λαμβάνει υπόψη του την ανομοιογένεια που χαρακτηρίζει τα άτομα με αναπηρία ως ομάδα πληθυσμού. Οι σχεδιαζόμενες υπηρεσίες πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους τις διαφορετικές ανάγκες ανάλογα με την κατηγορία και τη βαρύτητα της αναπηρίας.

Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή του συστήματος κοινωνικής υποστήριξης για την προώθηση της ανεξάρτητης διαβίωσης πρέπει να επιτρέπει στα άτομα με αναπηρία ή στους γονείς τους, όταν αυτά αδυνατούν να εκπροσωπήσουν τον εαυτό τους, να λειτουργήσουν ως υποκείμενα δικαιωμάτων και να τα απεγκλωβίζει από το ρόλο των παθητικών αποδεκτών βοήθειας και φροντίδας. Οι υποστηρικτικές υπηρεσίες προς τα άτομα με αναπηρία επιβάλλεται να σχετίζονται περισσότερο με τις προσδοκίες των άμεσα ενδιαφερομένων και τον τρόπο με τον οποίο ορίζουν οι ίδιοι ή οι γονείς τους τις αναγκαίες συνθήκες που θα επιτρέψουν σ' αυτούς να δημιουργήσουν μια ποιότητα ζωής για τον εαυτό τους και λιγότερο με τον τρόπο που οι σχετικοί επιστήμονες ορίζουν την αναπηρία και το ρόλο της υποστήριξης.

7.3.2 Υπηρεσίες Υποστήριξης

Την περίοδο αυτή έχει συσταθεί το θεσμικό πλαίσιο για την ίδρυση και λειτουργία νέων σύγχρονων κέντρων υποστηρικτικών υπηρεσιών όπως: στέγες αυτόνομης ημιαυτόνομης και προστατευμένης διαβίωσης, κέντρα διημέρευσης και ημερήσιας φροντίδας ατόμων με βαριές και πολλαπλές αναπηρίες τα οποία παρέχουν εξειδικευμένες υποστηρικτικές υπηρεσίες σε ημερήσια βάση, ξενώνες βραχείας φιλοξενίας για την εξυπηρέτηση του ίδιου του ατόμου και της οικογένειά του.

Κέντρα Κοινωνικής Υποστήριξης Κατάρτισης Ατόμων με Αναπηρία (ΚΕΚΥΚΑμεΑ).

Ο θεσμός των ΚΕΚΥΚΑμεΑ αποτελεί σημαντική πρωτοβουλία πρωτοβάθμιας κοινωνικής φροντίδας για τα άτομα με αναπηρία στην περιφέρεια της χώρας, για αυτό και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η οργάνωση και λειτουργία τους βάσει του ν. 2646/98. Με την ίδρυση 24 ΚΕΚΥΚΑμεΑ παρέχονται στα άτομα με αναπηρία υπηρεσίες που έχουν στόχο την κατάρτιση, εκπαίδευση και υποστήριξη με σκοπό την ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή της κοινότητας.

Η σύσταση και οργάνωση της λειτουργίας των ΚΕΚΥΚΑμεΑ, παρά τις αδυναμίες που παρουσίαζαν ως προς το θέμα της επαρκούς στελέχωσης με επιστημονικό νοσηλευτικό παραϊατρικό και διοικητικό προσωπικό, αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα βήματα προόδου για τα άτομα με αναπηρία και τις οικογένειές τους.

Σημαντικά όμως ήταν τα προβλήματα στη λειτουργία τους, τα οποία είχαν άμεση επίπτωση στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Το 2006 η διακομματική επιτροπή της Βουλής για την αντιμετώπιση των θεμάτων των ατόμων με αναπηρία αναφέρει στην ετήσια έκθεσή της: «Εκτός των ΚΕΚΥΚΑμεΑ (συνολικά 24) σημαντική κρίνεται και η λειτουργία των ΚΑΦΚΑ (συνολικά 6), που είναι Κέντρα αποθεραπείας και αποκατάστασης. Η αξιολόγηση της λειτουργίας των παραπάνω Κέντρων είναι αρκετά δυσχερής, αφού τα περισσότερα, αν όχι όλα, σαφώς υπολειτουργούν, λόγω ανεπαρκούς στελέχωσης. Οι μεν νέοι Οργανισμοί των περισσότερων ΚΕΚΥΚΑμεΑ εκκρεμούν, σε αναμονή της έγκρισής τους, η δε πρόσληψη προσωπικού, μέσω προκήρυξης του Α.Σ.Ε.Π., καθυστερεί, όπως είναι γνωστό για όλες αυτού του είδους τις προκηρύξεις. Μία λύση θα ήταν η νομοθετική ρύθμιση για ταχεία πρόσληψη προσωπικού, με κριτήρια Α.Σ.Ε.Π., όπως έγινε για το νοσηλευτικό προσωπικό».

Η εμφάνιση της οικονομικής κρίσης δεν άφησε αλώβητο τον διαρκώς υποχρηματοδοτούμενο χώρο της πρόνοιας και πρωτίστως την τύχη των ΚΕΚΥΚΑμεΑ. Το 2011 με το ν.4025 το Υπουργείο Υγείας επιφέρει σημαντικές θεσμικές αλλαγές, οι οποίες άλλαξαν τον προνοιακό χάρτη της χώρας, ξεσηκώνοντας θυελλώδεις αντιδράσεις πρωτίστως του αναπηρικού κινήματος αλλά και της ευρύτερης κοινωνίας.

Με τον ν.4025/2011 τα ΚΕΚΥΚΑμεΑ, τα οποία δημιουργήθηκαν για να καλύψουν τις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών, μεταφέρονται στο νοσοκομειακό σύστημα της χώρας χάνοντας την αυτοτέλειά τους. Η Ε.Σ.Α.μεΑ με έγγραφό της προς τη Βουλή των Ελλήνων αναφέρει ότι το νομοσχέδιο προοιωνίζει το τέλος του Πρωτοβάθμιου Συστήματος, αφού με τη μεταφορά των ΚΕΚΥΚΑμεΑ στα νοσοκομεία δεν διασφαλίζεται η συνέχιση υπηρεσιών πρωτοβάθμιας κοινωνικής φροντίδας, ενώ παράλληλα δημιουργούνται φόβοι χρησιμοποίησής των χώρων και του εξοπλισμού των ΚΕΚΥΚΑμεΑ από τα νοσοκομεία για σκοπούς που δεν εξυπηρετούν τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Οι φορείς πρωτοβάθμιας κοινωνικής φροντίδας, που δημιουργήθηκαν με ευρωπαϊκούς και εθνικούς πόρους, μετατρέπονται σε Κέντρα Φυσικής και Ιατρικής Αποκατάστασης αλλάζοντας δραματικά τη φιλοσοφία και τους σκοπούς για τους οποίους ιδρύθηκαν, όπως αυτοί αποτυπώνονται στο Άρθρο 13 περ. β. παρ.1. του ν.2646/1998.

Με τα πρώτα άρθρα του ν.4025/2011 επιχειρείται η διοικητική συνένωση Μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας ανά Υγειονομικές Περιφέρειες. Αρνητικό στοιχείο στην νέα χαρτογράφηση του προνοιακού χάρτη αποτελεί η συνένωση μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας, οι οποίες δεν έχουν ομοιογενείς ομάδες-στόχο όσον αφορά τις κατηγορίες αναπηρίας. Παρατηρείται ότι σε Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας που παραμένουν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου συγχωνεύονται παραρτήματα, τα οποία εξυπηρετούν κατηγορίες αναπηρίας που έχουν διαφορετικές ανάγκες και για τις οποίες απαιτείται διαφορετική επιστημονική προσέγγιση, ενώ οι κανονισμοί λειτουργίας των Μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας στις οποίες εντάσσονται παραρτήματα σε πολλές περιπτώσεις είναι ανομοιογενείς. Κατ' αυτό τον τρόπο, αμφισβητείται ο στόχος του υπουργείου να δημιουργήσει οικονομικές κλίμακας και να μειώσει

τον μεγάλο, ομολογουμένως, όγκο γραφειοκρατικών διαδικασιών που μαστίζει και τον τομέα της πρόνοιας. Ευτυχώς, η συνένωση αυτή κινείται τουλάχιστον εντός λογικών γεωγραφικών κριτηρίων

Με τον ίδιο νόμο, τα ΚΑΦΚΑ διασυνδέονται με τα νοσοκομεία χωρίς όμως να ικανοποιείται το αίτημα του αναπηρικού κινήματος για τη στελέχωσή τους με εξειδικευμένο ιατρικό προσωπικό (π.χ. φυσίατροι) και νοσηλευτικό προσωπικό.

Με τις αλλαγές που επιφέρει ο νέος νόμος, καταργούνται επίσης, οι Επιτροπές Διοίκησης, όπως λειτουργούσαν μέχρι τότε στα ΚΕΚΥΚΑμεΑ και στα ΚΑΦΚΑ και μαζί με αυτές και η εκπροσώπηση των ατόμων με αναπηρία. Το αναπηρικό κίνημα εκφράζει την έντονη διαμαρτυρία του και ζητάει την θεσμική σύσταση Επιτροπών Διοίκησης και την εκπροσώπησή του σε αυτές τις μονάδες.

Κοινωνικά Προγράμματα εντασσόμενα στους ΟΤΑ: «Βοήθεια στο Σπίτι», ΚΗΦΗ, ΚΔΑΠμεΑ

Τα κοινωνικά προγράμματα «Βοήθεια στο Σπίτι», Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (ΚΗΦΗ), Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρία (ΚΔΑΠμεΑ) λειτουργούν από τη δεκαετία του 1990. Τα προγράμματα αυτά έχουν ενταχθεί και υλοποιούνται από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, χωρίς όμως να έχει διασφαλιστεί η διαρκής και σταθερή χρηματοδότησή τους από εθνικούς πόρους. Η διατήρηση των προγραμμάτων αυτών οφείλεται στον αγώνα που έχει δοθεί από τις ωφελούμενες κοινωνικές ομάδες, τους εργαζόμενους των προγραμμάτων και από τους δήμους που έχουν κατανοήσει ότι αποτελούν σημαντικό τομέα κοινωνικής πολιτικής.

Το πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι», ένα από τα πλέον σημαντικά προγράμματα κοινωνικού χαρακτήρα, ξεκίνησε πιλοτικά το 1998 σε δήμους της χώρας με μεγάλη απήχηση στις τοπικές κοινωνίες. Στην αρχή προσέφερε υπηρεσίες σε ηλικιωμένα άτομα, τα οποία είχαν χαμηλό εισόδημα, και αργότερα οι υπηρεσίες τους επεκτάθηκαν και σε άτομα με αναπηρία. Το πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι» συνεχίζει έως και σήμερα την αδιάκοπη παροχή πρωτοβάθμιας φροντίδας.

Σκοπός του προγράμματος «Βοήθεια στο Σπίτι» είναι η βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων της τρίτης ηλικίας καθώς και ατόμων με κινητικά ή άλλα προβλήματα, η υποβοήθηση της αυτόνομης και αξιοπρεπούς διαβίωσης, η υποστήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος των επωφελούμενων.

Τα ΚΗΦΗ παρέχουν υπηρεσίες ημερήσιας φροντίδας ηλικιωμένων ατόμων που δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν απόλυτα και των οποίων το οικογενειακό περιβάλλον που τα φροντίζει εργάζεται ή αντιμετωπίζει σοβαρά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα ή προβλήματα υγείας και αδυνατεί να ανταποκριθεί στη φροντίδα τους.

Βασικός σκοπός των ΚΗΦΗ είναι να παραμένουν τα ηλικιωμένα άτομα στο οικείο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, έτσι ώστε να υπάρχει διατήρηση της συνοχής της οικογένειας. Επίσης, επιδιώκεται η εναρμόνιση της οικογενειακής και εργασιακής ζωής των μελών της οικογένειας με το ηλικιωμένο άτομο και η αποφυγή της ιδρυματικής περίθαλψης και του κοινωνικού αποκλεισμού. Στα ΚΗΦΗ παρέχεται νοσηλευτική φροντίδα για την ικανοποίηση πρακτικών αναγκών, ατομική υγιεινή, προγράμματα ανάπτυξης λειτουργικών και κοινωνικών δεξιοτήτων. Τα ΚΗΦΗ διασυνδέονται με τα κατά τόπους ΚΑΠΗ και με τοπικούς φορείς που παρέχουν παρεμφερείς κοινωνικές υπηρεσίες.

Η χρηματοδότηση των προγραμμάτων αυτών, αποτελεί μείζον πρόβλημα. Προσωρινή λύση δόθηκε από την Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ), μέσω της ένταξης των προγραμμάτων στην Πράξη «Ενέργειες στήριξης ηλικιωμένων και λοιπών ατόμων που χρήζουν βοήθειας για την ενίσχυση της απασχολησιμότητας των εμμέσως ωφελούμενων ατόμων». Ωστόσο, ο κίνδυνος επιβίωσής τους παραμένει, αφού η χρηματοδότηση στηρίζεται στην απορρόφηση κονδυλίων από το ΕΣΠΑ και όχι σε κρατική χρηματοδότηση.

Κέντρα Δημέρευσης και Ημερήσιας Φροντίδας Ατόμων με Βαριές Αναπηρίες

Τα Κέντρα Δημέρευσης και Ημερήσιας Φροντίδας Ατόμων με Βαριές Αναπηρίες διέπονται από τη φιλοσοφία της ένταξης στην κοινότητα και στην παραμονή τους εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος. Τα Κέντρα αυτά δέχονται τα άτομα με αναπηρία ορισμένες ώρες ημερησίως και παρέχουν υποστηρικτικές εξειδικευμένες υπηρεσίες προς τα άτομα με αναπηρία καθώς και συμβουλευτικές υπηρεσίες προς τους γονείς και τα μέλη του οικογενειακού τους περιβάλλοντος.

Τα Κέντρα αυτά έχουν ιδρυθεί και λειτουργήσει κατά κανόνα από Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Βαριές Αναπηρίες. Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ως φορείς άσκησης κοινωνικής πολιτικής, θα μπορούσαν να διαδραματίσουν σημαίνοντα ρόλο στην εξάπλωση αυτού του θεσμού. Γεγονός είναι ότι οι δήμοι της χώρας έχουν αρχίσει να δραστηριοποιούνται γύρω από αυτό το ζήτημα, κάτω από την πίεση των γονέων και κηδεμόνων ατόμων με βαριές αναπηρίες.

Σε ιδιαίτερα δυσμενή θέση βρέθηκαν τα Κέντρα Δημέρευσης και Ημερήσιας Φροντίδας Ατόμων με Βαριές Αναπηρίες, εξαιτίας της μη πρόβλεψης χρηματοδότησης από τον ΕΟΠΥΥ. Με την ίδρυση του ΕΟΠΥΥ, δεν προβλέφθηκε στον Ενιαίο Κανονισμό Παροχών του η σύναψη συμβάσεων με αυτά τα Κέντρα.

Το πρώτο βήμα έγινε με την υπογραφή της Κοινής Υπουργικής Απόφασης (ΚΥΑ) με αριθμ. οικ. 60292/2158/ 27.08.2008 «Σύστημα Διαχείρισης, Αξιολόγησης, Παρακολούθησης και Ελέγχου-Διαδικασία Εφαρμογής των Πράξεων α) “Ενέργειες στήριξης ηλικιωμένων ατόμων που χρήζουν βοήθειας για την ενίσχυση της απασχολησιμότητας των εμμέσως ωφελούμενων ατόμων” και β) “Ενέργειες ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής και βελτίωσης της ποιότητας ζωής ηλικιωμένων και ατόμων που χρήζουν κατ’ οίκον βοήθειας”». Συγκεκριμένα η ΚΥΑ αυτή όρισε το πλαίσιο για τη χρηματοδότηση των Κέντρων Δημέρευσης και Ημερήσιας Φροντίδας Ατόμων με Αναπηρία μέσω του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς για την Προγραμματική Περίοδο 2007-2013.

Τον Ιούνιο του 2013 έγινε αποδεκτό το αίτημα του αναπηρικού κινήματος για υλοποίηση ενός δεύτερου κύκλου της Πράξης και εκδόθηκε σχετική Προκήρυξη Ανοιχτού Δημόσιου Διαγωνισμού από την Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης.

Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη χρηματοδότηση των κέντρων δημέρευσης ημερήσιας φροντίδας των ατόμων με αναπηρία και άλλων φορέων παροχής υποστηρικτικών υπηρεσιών εξειδικευμένων ανά κατηγορία αναπηρίας μπορεί να διαδραματίσει και ο νόμος για την Κοινωνική Οικονομία. Με τη νέα νομοθεσία, μπορούν να δημιουργηθούν κοινωνικές επιχειρήσεις που να παρέχουν υποστηρικτικές υπηρεσίες για κάθε κατηγορία αναπηρίας.

Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (ΣΥΔ)

Οι Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης συστάθηκαν με την ΥΑ Π4β/οικ/4681/ΦΕΚ825/ΤΒ/1996, η οποία όμως αναφέρεται μόνο στην κατηγορία των ατόμων με νοητική αναπηρία.

Οι ΣΥΔ, που ιδρύθηκαν και λειτουργούν κατά κανόνα από συλλόγους γονέων και κηδεμόνων και δευτερευόντως από δήμους, χρηματοδοτήθηκαν σε πρώτη φάση από ευρωπαϊκά κονδύλια. Καταληκτική ημερομηνία ευρωπαϊκής χρηματοδότησης των ΣΥΔ ήταν ο Ιούνιος του 2013 γεγονός που έθεσε σε κίνδυνο τη συνέχιση της λειτουργίας τους. Οι φόβοι αυτοί ενισχύονταν μπροστά στην ολιγωρία των αρμοδίων υπουργείων να εκδώσουν την υπουργική απόφαση που καθόριζε το Άρθρο 46 του ν.3918/2010 και αφορούσε στον καθορισμό του νοσηλίου – τροφείου.

Οι φόβοι αυτοί αποτελούν παρελθόν αφού μετά από μακροχρόνιο αγώνα της Ε.Σ.Α.μεΑ. και της Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.μεΑ. τον Ιανουάριο του 2014 υπεγράφη η πολυπόθητη ΚΥΑ για τον καθορισμό του

ύψους του νοσήλιου τροφείου. Μετά από αυτή την κατάκτηση ανοίγει ο δρόμος για την χρηματοδότηση των ΣΥΔ μέσω της σύναψης συμβάσεων με τον ΕΟΠΥΥ.

Μέχρι σήμερα ο θεσμός των ΣΥΔ για άτομα με βαριές αναπηρίες και πολλαπλές ανάγκες εξάρτησης έχει λειτουργήσει προς όφελος ενός πολύ μικρού αριθμού ατόμων με βαριά αναπηρία (νοητική αναπηρία, σύνδρομο DOWN, κ.ά.), γεγονός ανησυχητικό για τους γονείς που ζουν με τη συνεχή αγωνία και το αναπάντητο ερώτημα για την τύχη των παιδιών τους όταν αυτοί θα φύγουν από τη ζωή.

Τις Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης δεν θα πρέπει να τις συγχέουμε με τα Κέντρα Ανεξάρτητης Διαβίωσης τα οποία απευθύνονται στα άτομα με αναπηρία που διαβιούν με την οικογένειά τους και χρειάζονται υποστηρικτικές υπηρεσίες που θα τους βοηθήσουν να αυξήσουν την λειτουργικότητα και επομένως την αυτονομία για να παραμείνουν στην οικογενειακή εστία και να ενταχθούν στην κοινότητα. Δυστυχώς το Κέντρα Ανεξάρτητης Διαβίωσης δεν έχουν ακόμη θεσμοθετηθεί. Το αίτημα της Ε.Σ.Α.μεΑ. για την ίδρυση και λειτουργία τους παραμένει ανοιχτό.

7.4 ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΧΡΟΝΙΕΣ ΠΑΘΗΣΕΙΣ¹⁷⁸

Σύμφωνα με τον ορισμό της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (Άρθρο 1): *«Στα άτομα με αναπηρία περιλαμβάνονται τα άτομα με μακροχρόνια σωματική, ψυχική, διανοητική ή αισθητηριακή αναπηρία, που, σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια, μπορεί να παρεμποδίσει την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ίση βάση με τους άλλους».*

Πρέπει να αναφερθεί ότι οι πλέον προηγμένες ερμηνείες αυτού του ορισμού τείνουν να προσδιορίσουν τα άτομα με χρόνιες παθήσεις στην κατηγορία «μακροχρόνια σωματική», η οποία περιλαμβάνει τη χρόνια κατάσταση της πάθησης. Ο ορισμός αυτός μπορεί να βοηθήσει ώστε να γίνει κατανοητό ότι τα άτομα με χρόνιες παθήσεις μπορεί και πρέπει να είναι μέρος του ευρύτερου αναπηρικού κινήματος.

Με το άρθρο αυτό της Σύμβασης ανοίγει μια ευρεία συζήτηση σε θέματα αναπηρίας, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι τα άτομα με χρόνιες παθήσεις θα απολαμβάνουν πλήρως της νομικής προστασίας και των θετικών δράσεων που πρέπει να υπάρχουν για όλα τα άτομα με αναπηρία. Όλοι οι εμπλεκόμενοι πρέπει να υποστηρίξουν την ανάγκη των ατόμων με χρόνιες παθήσεις να ξεπεράσουν το ιατρικό μοντέλο που λαμβάνει υπόψη του μόνο την κατάστασή τους ως ασθενών και όχι ως πολιτών με ίσα δικαιώματα με τα άλλα μέλη μιας κοινωνίας, σε όλους τους τομείς της ζωής και όχι αποκλειστικά στον τομέα της υγείας.

Με το άρθρο αυτό προσδοκάται η διασφάλιση ότι τα άτομα με χρόνιες παθήσεις θα αντιμετωπίζονται ως ομάδα - στόχος των πολιτικών καταπολέμησης των διακρίσεων, δεδομένου ότι ακόμα και στην ΕΕ δεν έχει διευκρινιστεί το ζήτημα αυτό (βλ. υπόθεση Chacón Navas στις υποενότητες 3.2.4 και 7.4.2.)

7.4.1 Ορισμός των Χρονίων Παθήσεων

Είναι δύσκολο να δοθεί ένας ενιαίος ορισμός των χρονίων παθήσεων που να ικανοποιεί όλες τις ορ-

---

¹⁷⁸ Το παρόν κείμενο είναι τμήμα της δημοσίευσης “Policy document on disabled people with a chronic illness”, του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία, Φεβρουάριος 2008. Απόδοση στα ελληνικά: Χατζηπέτρου Ανθή.

γνώσεις των ατόμων με χρόνιες παθήσεις. Αν και υπάρχουν πολλοί ορισμοί του όρου «χρόνια πάθηση», δεν υπάρχει ούτε ένας γενικά αποδεκτός ορισμός. Όλοι όμως έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: αναφέρονται σε μια κατάσταση που επηρεάζει τη ζωή του ατόμου και τις περισσότερες φορές είναι αμετάκλητη. Ως εκ τούτου, ένας ορισμός της χρόνιας πάθησης θα μπορούσε να είναι: *χρόνια πάθηση είναι η πάθηση, η οποία α) για την πλειονότητα των ανθρώπων είναι αμετάκλητη, β) πολλές φορές είναι άορατη και γ) απαιτεί κοινωνική και ιατρική υποστήριξη καθώς και ευέλικτα συστήματα που θα διασφαλίζουν κοινωνική ένταξη και επιλογές απασχόλησης.*

Η χρόνια πάθηση δεν θεωρείται εξ ορισμού αναπηρία. Το ερώτημα είναι αν το άτομο με χρόνια πάθηση αντιμετωπίζει κοινωνικά εμπόδια στην καθημερινή του ζωή. Αν η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι θετική, τότε το άτομο με χρόνια πάθηση θα μπορούσε να θεωρηθεί ως άτομο με αναπηρία. Υπό την έννοια αυτή, το γεγονός και μόνο ότι κάποιος έχει διαγνωστεί ως άτομο με χρόνια πάθηση δεν σημαίνει ότι μιλάμε για αναπηρία.

Το ίδιο το άτομο είναι αυτό που έχει την εμπειρία των περιορισμών που προκύπτουν από την πάθηση ή/και τον τρόπο που η κοινωνία αντιδρά σε αυτήν. Οι παθήσεις έχουν περιοριστικό αντίκτυπο στην ικανότητα των ατόμων να επιλέγουν τον τρόπο ζωής τους. Μιλάμε εδώ για την επίδραση της κόπωσης, του πόνου, του πυρετού κ.λπ. αλλά και του στιγματισμού, του τρόπου οργάνωσης του συστήματος υγείας και της κοινωνίας γενικότερα.

Υπό την προϋπόθεση ότι η χρόνια πάθηση προξενεί βλάβη η οποία σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια μπορεί να περιορίσει την πλήρη συμμετοχή του ατόμου με χρόνια πάθηση στην κοινωνία, τότε μπορούμε να μιλάμε για αναπηρία. Για παράδειγμα, δεν έχει σημασία αν ένα τυφλό άτομο είναι εκ γενετής τυφλό, ή τυφλώθηκε από ατύχημα ή από ασθένεια όπως ο διαβήτης. Αντιθέτως, το θέμα που πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι τα εμπόδια που προκαλεί η κοινωνία στο άτομο αυτό.

7.4.2 Θεμελιώδη δικαιώματα των ατόμων με χρόνια πάθηση

Τα άτομα με χρόνιες παθήσεις έχουν μεγάλη εξάρτηση από την τεχνολογική πρόοδο στον τομέα της ιατρικής. Συχνά τα άτομα με χρόνιες παθήσεις αποκλείονται συστηματικά από θεραπείες εξαιτίας αμιγώς οικονομικών παραμέτρων. Φαίνεται ότι για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, η αξία των ατόμων με χρόνιες παθήσεις βασίζεται στο κόστος για την κοινωνία αντί της συνεισφοράς τους στην κοινωνία. Είναι γεγονός ότι πολλές υπηρεσίες υγείας αντιμετωπίζουν το άτομο με χρόνια πάθηση ως ένα ανεπιθύμητο ασθενή, καθώς θεωρείται ασθενής υψηλού κόστους.

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες του ΟΗΕ αναγνωρίζει στο άρθρο 25, ότι *«τα άτομα με αναπηρία έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν το υψηλότερο δυνατό επίπεδο υγείας χωρίς διάκριση λόγω αναπηρίας»*. Είναι σημαντικό ότι τα κράτη, που υπέγραψαν και κύρωσαν τη Σύμβαση, αναγνωρίζουν αυτό το άρθρο ως προϋπόθεση για την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με χρόνιες παθήσεις στην κοινωνία.

Τα κράτη με αφετηρία το δικαίωμα των ατόμων με χρόνιες παθήσεις στην υγεία, πρέπει να αναλύσουν τις στρατηγικές για τον εκσυγχρονισμό και τη βιωσιμότητα των συστημάτων υγείας. Η μεταρρύθμιση της αποτελεσματικότητας των συστημάτων υγείας, χωρίς προηγούμενη ανάλυση των επιπτώσεων στη ζωή των ατόμων με χρόνια παθήσεις, υπονομεύει το δικαίωμα στη ζωή.

Η εφαρμογή των αρχών του κοινωνικού μοντέλου στα άτομα με χρόνια πάθηση είναι επιτακτική σε όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων. Σε αντίθετη περίπτωση τα άτομα με χρόνιες παθήσεις δεν θα

έχουν πρόσβαση στην εργασία, θα αντιμετωπίζουν εμπόδια στην εκπαίδευση, θα περιορίζεται η κοινωνική αυτονομία τους και θα υφίστανται διακρίσεις σε πολλούς άλλους τομείς της ζωής. Μερικά παραδείγματα:

- Τα άτομα με χρόνια πάθηση συχνά δεν είναι σε θέση να εργαστούν πλήρες ωράριο, λόγω ιατρικών θεραπειών ή/και λόγω της κατάστασης της υγείας τους. Είναι σημαντικό να τεθούν σε εφαρμογή επαρκείς δημόσιες πολιτικές για την υποστήριξη του εργοδότη και του εργαζομένου με χρόνια πάθηση για τη διασφάλιση της πλήρους συμμετοχής στην εργασία και οι πολιτικές αυτές πρέπει να παρακολουθούνται. Αυτή είναι άλλωστε η έννοια της «εύλογης προσαρμογής»¹⁷⁹ στον χώρο εργασίας, στην περίπτωση των ατόμων με χρόνιες παθήσεις. Υπάρχει ανάγκη για ένα πιο ευέλικτο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης που να βοηθάει τα άτομα με χρόνιες παθήσεις να παραμείνουν στην εργασία τους ή μετά από μια υποτροπή να μπορούν να επιστρέψουν σε αυτήν, αρχικά σε καθεστώς μερικής απασχόλησης και στη συνέχεια σε πλήρη απασχόληση. Προς το παρόν, στις περισσότερες χώρες, το σύστημα είναι πολύ περιοριστικό στο τι παρέχει.¹⁸⁰
- Οι μαθητές με χρόνια πάθηση ενδέχεται να χρειάζονται θεραπευτική υποστήριξη κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να εξασφαλίζει στους φοιτούντες να λαμβάνουν επαρκή υποστήριξη.
- Οι άνθρωποι που εξαρτώνται από μακροχρόνια θεραπεία θα πρέπει να συμμετέχουν πλήρως στη λήψη αποφάσεων για τη θεραπεία τους. Τα συστήματα υγείας θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις απόψεις των ατόμων με χρόνιες παθήσεις και των οργανώσεών τους όσον αφορά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών για την υγεία. Επιπλέον, σε πολλές χώρες της ΕΕ τα προσωπικά δεδομένα παραμένουν απροστάτευτα.
- Η νομοθεσία καταπολέμησης των διακρίσεων θα πρέπει να τεθεί σε εφαρμογή για την προστασία των ανθρώπων με παθήσεις μη ορατές και σπάνιες ασθένειες που, σε πολλές περιπτώσεις, αντιμετωπίζουν την έλλειψη κατανόησης της κοινωνίας και, σε ορισμένες περιπτώσεις, εξευτελιστική μεταχείριση.
- Άτομα με μεταδοτικές νόσους υφίστανται διακρίσεις σε πολλούς τομείς της ζωής, από συμπολίτες που φοβούνται, λόγω άγνοιας και έλλειψης ευαισθητοποίησης, να έρθουν σε επαφή με ανθρώπους με μεταδοτικές και μη ασθένειες (π.χ. αποκλεισμός ατόμων με AIDS από αθλητικές δραστηριότητες).

Καταπολέμηση των διακρίσεων

Το Άρθρο 5 παρ.2 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες αναγνωρίζει ότι *«Τα Συμβαλλόμενα Κράτη απαγορεύουν όλες τις διακρίσεις βάσει της αναπηρίας και εγγυώνται στα άτομα με αναπηρίες ίση και αποτελεσματική νομική προστασία κατά των διακρίσεων για οποιοδήποτε λόγο»*. Στο Άρθρο 5 παρ.4 αναφέρει ότι: *«Τα συγκεκριμένα μέτρα, τα οποία είναι απαραίτητα προκειμένου να επιταχυνθεί ή να επιτευχθεί μια πραγματική ισότητα των ατόμων με αναπηρίες, δεν θεωρούνται διακρίσεις, σύμφωνα με τους όρους της παρούσας Σύμβασης»*.

Είναι σημαντικό να υπενθυμίσουμε ότι η νομοθεσία στο πεδίο της καταπολέμησης των διακρίσεων καλύπτει και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις. Για να γίνει αυτό, ο ορισμός των ατόμων με αναπηρία πρέπει να περιλαμβάνει και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις. Σε επίπεδο ΕΕ θα πρέπει να διασαφηνιστεί

---

¹⁷⁹ Όπως αναγνωρίζεται από την Οδηγία 2000/78/EC και τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, άρθρο 27.1.0 «να διασφαλίσουν ότι παρέχεται εύλογη προσαρμογή στα άτομα με αναπηρία στον εργασιακό χώρο».

¹⁸⁰ Σε αντίθεση με ότι αναφέρεται στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, άρθρο 27.1.κ. *«να προάγουν την επαγγελματική αποκατάσταση, τη διατήρηση της εργασίας και τα προγράμματα επιστροφής στην εργασία για τα άτομα με αναπηρίες»*.

ότι το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας πλαισίου για την πρόληψη των διακρίσεων στον τομέα της απασχόλησης και την εργασία (2000/78/EK) προστατεύει και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις.

Δυστυχώς, όμως σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχουμε ένα θλιβερό παράδειγμα ανεπαρκούς ερμηνείας της αναπηρίας στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ). Το ΔΕΚ απέκλεισε από το πεδίο δράσης της Οδηγίας 2000/78/EK, κατόπιν της δικαστικής υπόθεσης *Chacón Navas*,¹⁸¹ τα άτομα με ασθένειες (χωρίς προσδιορισμό της χρονιότητας ή μη της κατάστασής τους). Στον κανόνα 1 της προαναφερθείσας δικαστικής υπόθεσης αναφέρεται ότι: «Ένα πρόσωπο που έχει απορριφθεί από τον εργοδότη του αποκλειστικώς λόγω ασθένειας δεν εμπίπτει στο γενικό πλαίσιο που προβλέπεται για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας με την Οδηγία 2000/78/EK [...]».

Είναι ζωτικής σημασίας μια νέα ευρωπαϊκή νομολογία να αναθεωρήσει τη δήλωση αυτή και να διευρύνει το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 2000/78/EK για την κάλυψη των ατόμων με χρόνιες παθήσεις. Η ημιτελής αυτή ερμηνεία μπορεί να ξεπεραστεί με ένα διευκρινιστικό σημείωμα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα άλλα ευρωπαϊκά όργανα σχετικά με την έννοια αυτή, που να ζητάει ένα ευρύ ανοικτό πλαίσιο για την κατανόηση της αναπηρίας και τα κοινωνικά εμπόδια.

7.5 ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΨΥΧΙΚΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑ [Παπαχριστόπουλος Νίκος]

Στην υποενότητα αυτή, καταρχάς, θα παρουσιάσουμε μια σύντομη ιστορική αναδρομή της ψυχικής αναπηρίας, περιλαμβάνοντας τους σημαντικότερους εννοιολογικούς σταθμούς, καταλήγοντας στην σημερινή επιλογή και χρήση αυτού του όρου. Επίσης, θα επιχειρήσουμε μια συνοπτική παρουσίαση της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, της απόπειρας αποϊδρυματοποίησης των χρόνιων ψυχικά ασθενών και της λειτουργίας των σχετικών υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας.

7.5.1 Από την «Τρέλλα» στην Ψυχική Ασθένεια και την Ψυχική Αναπηρία

Η απαρχή της συστηματικής μελέτης των ψυχικών φαινομένων σε επιστημονική βάση εντοπίζεται χρονικά στο 500 π.Χ. και τοπικά στην Αρχαία Ελλάδα. Ο άνθρωπος ο οποίος απήλλαξε την ψυχική νόσο από το μεταφυσικό της πέπλο, τις δεισιδαιμονίες και δαίμονολογίες οι οποίες την χαρακτήριζαν έως τότε είναι ο θεμελιωτής της ορθολογικής ιατρικής, ο πατέρας της σύγχρονης ιατρικής, ο Ιπποκράτης (460-377 π.Χ.). Επηρεασμένος αλλά συνάμα στηριζόμενος στις θέσεις των σχετικώς συγχρόνων του Ελλήνων φιλοσόφων, όπως ο Θαλής ο Μιλήσιος (624-546 π.Χ.) με την υλοζωική αντίληψη του κόσμου, ο Αναξίμανδρος (610-545 π.Χ.) με την αντίστοιχη εξελικτική του αντίληψη, ο Δημόκριτος (460-370π.Χ.) με την θεωρία για το άτομο και την φύση ή ο Αλκμαίωνας (περί το 500 π.Χ.) με την θέση του ότι ο εγκέφαλος είναι αυτός που ορίζει το άπαν, οι οποίοι διαμόρφωσαν ένα πρωτοποριακό πλαίσιο κοσμοθεωριών, ο Ιπποκράτης έθεσε τον άνθρωπο στο κέντρο της ιατρικής επιστήμης, προσδίδοντάς της τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα που έχει έως σήμερα.

Αναφορικά με τις ψυχικές διαταραχές, ο Ιπποκράτης ήταν ο πρώτος που συνέδεσε την αλγούσα ψυχή με το σώμα, απορρίπτοντας την μέχρι εκείνη την στιγμή ισχύουσα μεταφυσική και εξωφυσική αιτιοπαθογένεια. Η δυσκρασία, διαταραχή στην ισορροπία των χυμών του σώματος, αποτελούσε για τον Ιπποκράτη την πηγή της ψυχικής νόσου και με βάση αυτήν περιέγραψε τις βασικές κατηγορίες ψυχικών διαταραχών, τις φρενίτιδες, οι οποίες διατηρούνται σε σημαντικό βαθμό ως τις μέρες μας, όπως υστε-

---

¹⁸¹ Judgement of the Court (Grand Chamber) of 11 July 2006 (reference for a preliminary ruling from the Juzgado de lo social No 33 de Madrid-Spain) – *Sonia Chacón Navas v Eurest Colectividades SA* (Case C-13/05).

ρία, παράνοια, μελαγχολία κ.τ.λ. Την θεωρία της δυσκρασίας επέκτεινε ως αντάξιος συνεχιστής του ο Γαληνός, ο σημαντικότερος ιατρός της αρχαιότητας μετά τον Ιπποκράτη, δημιουργώντας κατηγορίες προσωπικοτήτων αντίστοιχες με τον σωματικό «χυμό» ο οποίος υπερέχει σε κάθε οργανισμό. Έτσι διακρίνουμε τον αιματώδη τύπο, τον φλεγματικό, τον χολερικό και τον μελαγχολικό, σε συνάρτηση με τους τέσσερεις ιπποκρατικούς χυμούς, το αίμα, το φλέγμα, την κίτρινη και τη, μαύρη χολή, οι οποίοι καθορίζουν τα χαρακτηριστικά, τις αδυναμίες και τα προσόντα κάθε τύπου.

Ο Ασκληπιάδης, τέλος, από την Προύσα της Μ. Ασίας, επεσήμανε για πρώτη φορά δύο πολύ σημαντικά στοιχεία της ψυχικής νόσου: διέκρινε αφενός μεν την οξεία φάση της νόσου από την χρόνια κατάστασή της, αφετέρου δε τις λειτουργικές από τις οργανικές ψυχικές διαταραχές (π.χ. αυτές που οφείλονται στον πυρετό), τονίζοντας εκ παραλλήλου τον πολύ ουσιαστικό ρόλο του θυμικού στην δημιουργία τους. Ως πρόδρομος του Πινέλ ο Ασκληπιάδης κατέκρινε την χρήση των σκοτεινών κελιών για τον εγκλεισμό των ψυχικά ασθενών, προτείνοντας πιο ανθρωπιστικούς τρόπους προσέγγισης και θεραπείας. Το ανθρωπιστικό αυτό κλίμα στην ψυχική υγεία συνεχίστηκε και ενισχύθηκε από τους μαθητές και διαδόχους του Ιπποκράτη, καθ' όλη την διάρκεια της αρχαιότητας, τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους, μέχρι και τα χρόνια του Βυζαντίου. Οι ιπποκρατικές αντιλήψεις, βρίσκοντας καταφύγιο περί το 1000 μ.Χ. στα αραβικά εδάφη, επέστρεψαν στον δυτικό κόσμο τον Μεσαίωνα, για να θραφτούν κάτω από ένα πρωτόγνωρο σαρωτικό κύμα δεισιδαιμονιών και προκαταλήψεων κατά την περίοδο της μεγάλης εξάπλωσης του χριστιανισμού, και δη του καθολικισμού.

Από την αλεξανδρινή περίοδο οι ορθολογικές θέσεις περί ψυχικής ασθένειας άρχισαν να παραγκωνίζονται στο όνομα διαφόρων υπερβατικών, μεταφυσικών και θρησκευτικών αντιλήψεων, με συνέπεια την σταδιακή δαμιονοποίηση του ψυχικά ασθενούς, την περιθωριοποίηση και τον απάνθρωπο εγκλεισμό του. Εξάλλου, πολλοί ψυχικά ασθενείς, κυρίως γυναίκες, μαρτύρησαν στην πυρά ως μάγισσες, δαμιονισμένες και άγγελοι του σατανά κατά την πιο σκληροπυρηνική φάση του σκοταδισμού και της Ιεράς Εξέτασης, η οποία, σύμφωνα με το *Malleus Maleficarum*, «το ευαγγέλιο» της, υπαγόρευε την πυρπόλησή τους υπό την σκέψη ότι καίγοντας το σώμα, στο οποίο κατοικούσε το πνεύμα του σατανά, θα αφανίζόταν και ο ίδιος ο δαίμονας. Το 1409 δε, στην Βαλένσια ιδρύεται το πρώτο ψυχιατρικό άσυλο,¹⁸² γεγονός το οποίο επισφραγίζει και πρακτικά τον κοινωνικό αποκλεισμό του ψυχικά ασθενούς, ενώ επιτρέπει πια την επίσημη χρήση της ψυχικής νόσου ως μέσου απομόνωσης και αποκοπής ατόμων από τον κοινωνικό χώρο. Το ψυχιατρικό ίδρυμα, το νοσοκομείο, αρχίζει να διαμορφώνεται και να λειτουργεί ως μέσο καταπίεσης και μέσο άσκησης εξουσίας, αναγόμενο στην τάξη της καταστολής, όπως η αστυνομία και η δικαιοσύνη, όπως περιγράφει διεξοδικά ο Γάλλος σύγχρονος φιλόσοφος Μισέλ Φουκώ. Από το 1409 έως και τον 17^ο αιώνα, περίοδος του «μεγάλου εγκλεισμού», προοδευτικά το ψυχιατρικό ίδρυμα, το ψυχιατρικό νοσοκομείο μετατρέπεται σε άσυλο μέσα στο οποίο στοιβάζονται όχι μόνο ψυχικά ασθενείς αλλά και απόκληροι της κοινωνίας, τα απορρίμματα του αστικού πολιτισμού, τα μη παραγωγικά μέλη του καπιταλιστικού κράτους: γέροι, ανάπηροι, φτωχοί, πόρνες κ.ά. Με την ετικέτα του τρελλού, του επικίνδυνου, το σύστημα ξεφορτώνεται ό,τι δεν του ήταν χρήσιμο.

Τις περιόδους σκοταδισμούς, εκ νομοτελειακής ανάγκης, ακολουθούν φωτεινές περιόδους. Ομοίως, ύστερα από την θρησκευτική μανία, η γαλλική επανάσταση, με όπλο τις κατακτήσεις του Διαφωτισμού, αφού «έσωσε» κυριολεκτικά τους ψυχικά ασθενείς από την Ιερά Εξέταση τους απελευθέρωσε τόσο από τα δεσμά τους όσο και από τον κοινωνικό περίγελο και τον στιγματισμό. Ο Πινέλ (Γάλλος ψυχίατρος του Διαφωτισμού 1745-1826) κατήργησε το 1793 τις αλυσίδες στα ψυχιατρικά ιδρύματα,

---

¹⁸² Στην Ελλάδα το πρώτο ψυχιατρικό ίδρυμα λειτούργησε στην Κέρκυρα. Κατασκευάστηκε από τους Βρετανούς αποικιοκράτες το 1838 και παραχωρήθηκε στο ελληνικό δημόσιο το 1864, με την προσάρτηση των Ιονίων νήσων στην ελληνική επικράτεια. Η αντίστοιχη με την Ευρώπη περίοδος «του μεγάλου εγκλεισμού» στην Ελλάδα χρονολογείται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, περίοδος κατά την οποία παρατηρείται μια εκρηκτική δημιουργία ασύλων, «κύριος σκοπός των οποίων... δεν ήταν η χορήγηση ιατρικής φροντίδας σε ψυχασθενή άτομα αλλά ο περιορισμός και η απομόνωση όσων ήταν κοινωνικά ανεπιθύμητοι ή προκαλούσαν φόβο».

αρχικά στο Μπισέτρ (άσυλο για άνδρες ασθενείς) από την θέση του αρχιάτρου, την οποία κατείχε για δύο χρόνια (1792-1794), και στην συνέχεια στο Σαλπετριέ (άσυλο για γυναίκες), ως διευθυντής από το 1794. Δεν περιορίστηκε όμως μόνο στην απελευθέρωση των ασθενών από τα δεσμά τους (κάποιοι ήταν αλυσοδομένοι για 30-40 χρόνια) αλλά προχώρησε και στο σημαντικό περιορισμό επώδυνων θεραπειών, όπως οι αφαιμάξεις, τα καθαρτικά και τα εκδόρια, προτείνοντας εκ παραλλήλου μια νέα θεραπευτική προσέγγιση, την Ηθική Θεραπεία, εμπνευσμένη από το αριστοτελικό μοντέλο για την ψυχική κατάσταση, η οποία βασιζόταν στην ομιλία και τον σεβασμό του ψυχικά ασθενούς. Ο Πινέλ θεώρησε πρωταρχικής σημασίας την δημιουργία μιας σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ του γιατρού και του ασθενούς, η οποία θα πρέπει να διέπεται από τις αρχές της αξιοπρέπειας και του σεβασμού και η οποία θα υπαγορεύει την διερεύνηση μέσω προσωπικής συζήτησης με τον ίδιο τον ασθενή των προβλημάτων του, των δυσάρεστων σκέψεών του και τον σχεδιασμό ενός προγράμματος δραστηριοτήτων σε οργανωμένο χώρο εντός του ασύλου, με σκοπό την βελτίωση της κατάστασής του. Η τεράστια σημασία συμβολή του Πινέλ στο πεδίο της ψυχικής ασθένειας δεν περιορίζεται μόνο σε πρακτικό θεραπευτικό επίπεδο, με την εφαρμογή της Ηθικής Θεραπείας, αλλά επεκτείνεται εξίσου σε θεωρητικό επίπεδο, απόδειξη του οποίου αποτελούν τα πολύ σημαντικά έργα του, όπως το «*Ιατρο-φιλοσοφική πραγματεία περί της παραφροσύνης ή της μανίας*», στο οποίο διακρίνει και κατηγοριοποιεί διάφορες μορφές ψυχώσεων ενώ παράλληλα καταγράφει λεπτομερώς κλινικά συμπτώματα, τις ψευδαισθήσεις το σύνδρομο στέρησης, σημεία και κλινικές περιπτώσεις ασθενών. Στο έργο του «*Φιλοσοφική Νοσογραφία*» αναλύει διεξοδικά τις απόψεις του αναφορικά με τον ανθρωποκεντρικό και ψυχοκεντρικό χαρακτήρα της προσέγγισής του.

Η απελευθέρωση των ψυχικά ασθενών από τα δεσμά τους σημαίνει το πέρασμα σε μια δεύτερη περίοδο για την ψυχική ασθένεια και την αντιμετώπισή της, μια περίοδο κατά την οποία η επιστημονική προσέγγιση και οι επιστημονικές εξελίξεις και εφαρμογές θα βάλουν την σφραγίδα τους και θα προκρίνουν μια ακόμη πιο ανθρωποκεντρική θεώρησή της. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι σε όλη την Ευρώπη ακολουθούνται με τον ίδιο τρόπο και ρυθμό οι εξελίξεις. Επί παραδείγματι, ενώ στην Γαλλία παρατηρούμε να συνεχίζεται και να ενισχύεται ο δεσμός της ψυχιατρικής και της νευρολογίας, η λεπτομερής καταγραφή των συμπτωμάτων και η προσπάθεια θέσπισης ολοένα και περισσότερων ρυθμιστικών νόμων και κανόνων στο πεδίο της ψυχικής ασθένειας, στην Γερμανία φαίνεται να παραμένει η μεταφυσική θεώρηση της ψυχικής νόσου, εξαιτίας της έντονης θρησκευτικότητας της κοινωνίας, με φωτεινή εξαίρεση τον Χάινροθ, ο οποίος εστιάζει στο άτομο και την προσωπικότητά του και εισάγει στον χώρο της ψυχιατρικής τον όρο «*ψυχοσωματικός*» ενώ, τέλος, και στην Αγγλία, η ανθρωποκεντρική θεώρηση οδήγησε σε μια εξανθρωπισμένη, γεμάτη σεβασμό, για την ανθρώπινη ύπαρξη που υποφέρει, αντιμετώπιση η οποία μεταφράστηκε πρακτικά με τη λειτουργία νοσοκομείων υψηλών προδιαγραφών και την θεσμοθέτηση της συνεχούς παρακολούθησης των ασθενών και μετά την νοσηλεία. Αυτό το αισιόδοξο κλίμα καλλιεργεί μια υπέρμετρη αισιοδοξία αναφορικά με την ίαση των ψυχικών νοσημάτων, η οποία οδήγησε με την σειρά της στην απότομη και βίαιη απογοήτευση, με σημαντικότερη συνέπεια την παγίωση της άποψης περί μη δυνατότητα ίασης, τελικά, των ψυχικά ασθενειών. Η ψυχική νόσος πολιτογραφείται ως ανίατη, θέση η οποία υιοθετείται ακόμη και σήμερα σε σημαντικό βαθμό.

Το τέλος του 19^{ου} και η αρχή του 20^{ου} αιώνα, θα σημάδουν μια περίοδο εντόνων διαβουλεύσεων και θα επιφέρουν αλλαγές που θα αποτελέσουν αναμφισβήτητη παρακαταθήκη για τις εξελίξεις στον χώρο της ψυχικής υγείας και ασθένειας, μέχρι και τις μέρες μας. Η επικράτηση του θετικισμού, την οποία συναντάμε σε εν σπέρματι μορφή από τον 18^ο αιώνα, θα αγγίξει και τον τομέα της ψυχιατρικής, σταδιακά, με αποκορύφωμα το τέλος του 19^{ου} αιώνα, οπότε και παρατηρούμε την πλήρη επικράτησή του. Ο ψυχικά ασθενής τίθεται υπό το μικροσκόπιο του ψυχιάτρου και εκείνος, μέσω της αντικειμενικής παρατήρησης, τον ανάγει σε αντικείμενο που θα πρέπει «*να παρατηρηθεί, να ταξινομηθεί, να διαγνωσθεί και να θεραπευθεί*». Ο Αμίλιος Κρέπελιν (1855-1926) θεωρείται ο θεμελιωτής αυτής επι-

στημονικής περιόδου, ο οποίος μάλιστα φρόντισε να ταξινομήσει και να διαφοροποιήσει τα οργανικά ψυχοσύνδρομα από το πλήθος των ψυχικών ασθενειών, να διαφοροδιαγνώσει την μανιοκατάθλιψη από την σχιζοφρένεια (πρώμη άνοια) βασιζόμενος στις διαφορές αναφορικά με την εξελικτική τους πορεία, να προβεί σε λεπτομερή σημειολογική ανάλυση των ψυχικά ασθενειών και να καθιερώσει μια σχετική ονοματολογία, γεγονός που τον ώθησε στην δημιουργία ενός ταξινομικού συστήματος από το οποίο προέκυψαν τα σύγχρονα ψυχιατρικά εγχειρίδια, το *Diagnostical and Statistical Manual of mental disorders (DSM)* και το *International Code of Disease (ICD)*.

Το επόμενο μεγάλο βήμα θα γίνει από τον Ευγένιο Μπλόυερ (1857 – 1939), ο οποίος κατήργησε τον όρο πρώμη άνοια και εισήγαγε αντ' αυτού τον όρο σχιζοφρένεια, στο σύγγραμμά του *Πρώμη Άνοια ή η ομάδα των Σχιζοφρενειών*, το οποίο και χαίρει την αναγνώριση της παγκόσμιας επιστημονικής κοινότητας, και καθιερώνει έκτοτε τον όρο σχιζοφρένεια στην διεθνή βιβλιογραφία. Ο ίδιος αρνήθηκε για πρώτη φορά στην ιστορία της ψυχιατρικής την αιτιολογία της κληρονομικότητας στην περίπτωση της σχιζοφρένειας, ενώ εισήγαγε μια ψυχοδυναμική διάσταση στην αιτιολογία της. Ο Μπλόυερ, υποστηρίζοντας διάφορες ψυχαναλυτικές ερμηνείες, θα προετοιμάσει την συντηρητική επιστημονική κοινότητα για την σαρωτική επέλαση της ψυχαναλυτικής θεωρίας του Σίγκμουντ Φρόυντ (1867- 1939). Παράλληλα με το ψυχαναλυτικό κίνημα, στο οποίο θα αναφερθούμε ευθύς, οφείλουμε να επισημά- νουμε, μεταξύ 1937 και 1938, την εισαγωγή στο θεραπευτικό πλάνο μερικών καινούργιων αμφιλεγό- μενων θεραπευτικών μεθόδων, όπως η πυρετοθεραπεία, το κόμα ινσουλίνης, η ψυχοχειρουργική, το σοκ καρδιαζόλης και το ηλεκτροσόκ.

Μέσα σε αυτό το διαμορφωμένο κλίμα, το 1900 ο Φρόυντ εκδίδει την *Ερμηνεία των Ονείρων* και εισάγει τον όρο *ψυχανάλυση*, προκαλώντας την έκπληξη της ψυχιατρικής κοινότητας, καθώς και διάφορες αντιδράσεις, οι οποίες θα γενικευθούν και θα ενταθούν με την διατύπωση της θεωρίας του περί παιδικής σεξουαλικότητας. Παρά τις αντιδράσεις και τις επιθέσεις, το ψυχαναλυτικό κίνημα απετέλεσε, κατά γενική ομολογία, την ισχυρότερη και μεγαλύτερη επανάσταση στην ψυχιατρική για τον 20^ο αιώνα, κυρίως εξαιτίας της ανακάλυψης του ασυνειδήτου και των κανόνων που διέπουν την λειτουργία του, της υποστήριξης της θέσης ότι η προσωπικότητα διαμορφώνεται μέσω συνειδητών και ασυνειδητών διαδικασιών, της παρουσίασης και ανάλυσης των μηχανισμών άμυνας του εγώ και του τρόπου πρακτικής εφαρμογής της ψυχαναλυτικής μεθόδου μέσω του ελεύθερου συνειρμού. Η ψυχαναλυτική μέθοδος διαδόθηκε ευρύτατα και υποστηρίχθηκε και πολεμήθηκε τόσο έντονα όσο καμία άλλη μέθοδος στον ψυχιατρικό τομέα. Ακόμη και σήμερα ξεπερνούν διάφορες παραλλαγές της φροϋδικής θεωρίας, οι νεοφροϋδικές ή μεταφροϋδικές θεωρίες ανά τον κόσμο, με σημαντικότερες της Μέλανι Κλάιν και του Ζακ Λακάν. Στον αντίποδα της ψυχαναλυτικής θεωρίας βρέθηκε η θεωρία των εξαρτημένων αντανακλαστικών, από τον βραβευμένο με το Νόμπελ της φυσιολογίας Ιβάν Παβλόφ, σύμφωνα με την οποία τα αντιδραστικά αυτά φαινόμενα δύνανται να καθορίσουν τον σχηματισμό της προσωπικότητας του ατόμου τόσο στην φυσιολογική της διάσταση όσο και στην παθολογική, στην δημιουργία δηλαδή ψυχοπαθολογικών σχηματισμών, την ψυχική ασθένεια.

Το 1953 ανακαλύπτεται από δύο Γάλλους, τον Ντενικέρ και τον Ντελέ, το πρώτο αντιψυχωτικό φάρ- μακο, η χλωτοπρομαζίνη, γεγονός το οποίο σηματοδοτεί μια νέα περίοδο στον τομέα την ψυχικής υγείας και της νόσου, την επονομαζόμενη ψυχοφαρμακολογική, η οποία φτάνει έως και τις μέρες μας. Οι ταχύτατες εξελίξεις στο πεδίο της φαρμακολογίας αφενός μεν επέτρεψαν την έξοδο ενός μεγάλου αριθμού ασθενών από τα νοσηλευτικά και ψυχιατρικά ιδρύματα και την δυνατότητα εμπλοκής τους στο καθημερινό κοινωνικό γίγνεσθαι, αφετέρου δε συνέβαλαν στην αισχρή εμπορευματοποίηση των φαρμακευτικών σκευασμάτων, η οποία οδήγησε σε μια ανεξέλεγκτη κατάχρηση των ουσιών τόσο από την πλευρά των ασθενών, οι οποίοι αναζητούν την εύκολη λύση όσο και από την πλευρά των ιατρών, με την παράλογη συνταγογράφηση, η οποία οφείλεται στο οικονομικό κέρδος αλλά και στην ασφάλεια του αποτελέσματος που υποτίθεται ότι παρέχει το φάρμακο σε περιπτώσεις επιστημονικής

ανεπάρκειάς τους. Ενώ το φάρμακο κατά κανόνα έχει άμεσο, ανώδυνο και θεωρητικά εξασφαλισμένο αποτέλεσμα, το δεδομένο αυτό ανατρέπεται πολύ συχνά στην περίπτωση της ψυχικής νόσου. Ιδιαίτε- ρως ανησυχητική έχει γίνει η κατάσταση αναφορικά με την κατανάλωση των ήπιων φαρμάκων, των ηρεμιστικών, των αγχολυτικών, των ήπιων αντικαταθλιπτικών κ.ά., η οποία τα τελευταία χρόνια έχει ξεπεράσει κάθε πρόβλεψη, ενώ η πορεία της αναμένεται και για τα επόμενα χρόνια ανοδική, δεδομέ- νης και της δύσκολης οικονομικο-πολιτικής συγκυρίας. Βέβαια, δεν θα πρέπει να παραβλέπουμε και τις μεθοδεύσεις των φαρμακευτικών πολυεθνικών, με την σύμπραξη της επιστήμης σαφώς αλλά και των μέσων μαζικής ενημέρωσης – δεν είναι τυχαίο ότι η κατάθλιψη πια έχει γίνει τόσο της μόδας και η λήψη αντικαταθλιπτικών κάτι σαν «ασπιρίνη για τον πονοκέφαλο»– οι οποίες δεν εγκαταλείπουν εύκολα μια ασφαλή πηγή πλούτου.

Στις ημέρες μας, το άτομο με ψυχική αναπηρία αναγνωρίζεται σε ολοένα και μεγαλύτερο βαθμό ως ισότιμος, ενεργός πολίτης, ο οποίος μπορεί να διεκδικήσει το δικαίωμά του σε μια αξιοπρεπή ζωή, πιο ανεξάρτητη και αυτόνομη. Σε αυτό συνέβαλε ουσιαστικά το κίνημα της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, το οποίο ξεκίνησε από την Ευρώπη την δεκαετία του 1970 και έφτασε στην Ελλάδα, μέσω των ευρω- παϊκών συμβάσεων, στα μέσα της δεκαετίας του 1980.

7.5.2 Το πείραμα της αποϊδρυματοποίησης¹⁸³

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 στην Ελλάδα αποφασίστηκε και τέθηκε σε εφαρμογή, με τον ν.1397/83, η μεταρρύθμιση του τομέα της ψυχικής υγείας σε όλα τα επίπεδα παροχής υπηρεσιών. Σκο- πός την «ψυχιατρικής μεταρρύθμισης», όνομα το οποίο δόθηκε στο εγχείρημα αυτό, ήταν η σταδιακή μετάβαση από την *Ασυλική Ψυχιατρική* -η οποία συνίσταται στην ύπαρξη ψυχιατρικών ιδρυμάτων και κλειστών νοσηλευτηρίων που προήγαν τον περιορισμό και την απομόνωση των ψυχικά πασχό- ντων από την υπόλοιπη κοινωνία, παρέχοντας απλώς την δυνατότητα συγκεκριμένου αριθμού επι- σκέψεων- στην *Κοινωνική-Κοινοτική Ψυχιατρική και την Ψυχοκοινωνική Αποκατάσταση*, με σκοπό την προοδευτική ένταξη ή επανένταξη των ασθενών στην κοινωνία, ενώ ακόμη και την περίοδο της θεραπείας την εξασφάλιση της επαφής και επικοινωνίας του ασθενούς με την κοινωνία, στον βαθμό που αυτό θα ήταν δυνατό και ασφαλές. Το 1984, σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό Κανονισμό 815/84, η χρηματοδότηση, μέσω ενός εκτάκτου πακέτου στήριξης από την ΕΟΚ, επέτρεψε την εκκίνησή του προγράμματος, με αποτέλεσμα από το 1985 να καταγράφεται η σταδιακή υλοποίησή του: απαρχή της διαδικασίας του αποϊδρυματισμού, με απώτερο σκοπό την μεταφορά και εγκατάσταση όλων των ψυχικά ασθενών σε προστατευμένες και σχετικά αυτόνομες δομές διαβίωσης εντός της κοινότητας, την δημιουργία νέων κοινοτικά προσανατολισμένων υπηρεσιών ψυχικής υγείας, την βελτίωση των συνθηκών νοσηλείας εντός των νοσοκομειακών ιδρυμάτων κ.τ.λ.

Μια δεύτερη φάση της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης καταγράφεται στα μέσα της δεκαετίας του 1990, όπου σύμφωνα με τον ν.2716/99 αναφορικά με την «Ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των υπηρεσιών υγείας» επέρχεται και η θεσμική κατοχύρωση των αλλαγών του εγχειρήματος, ενώ παράλληλα ενδυ- ναμώνονται, επεκτείνονται και βαθαινουν οι αλλαγές αυτές. Η τελευταία μορφή του προγράμματος της «Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης» συνίσταται σε μια απόπειρα αντιμετώπισης της ψυχικής διατα- ραχής και των προβλημάτων που απορρέουν από αυτήν, σύμφωνα με την οποία θα διασφαλίζεται η εμπλοκή του ψυχικά ασθενούς στο κοινωνικοπολιτικό και οικογενειακό του γίγνεσθαι με έναν τρόπο αυτόνομο, με οικονομική δράση και κοινωνική ένταξη. Αυτή η αναδιάρθρωση του ψυχιατρικού εγχει-

---

¹⁸³ Οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι στο έργο αυτό ο όρος αποϊδρυματοποίηση χρησιμοποιείται κυριολεκτικά, αναφέρεται, δηλαδή, στην απόπειρα απομάκρυνσης ενός ατόμου από τη διαβίωση σε ένα συγκεκριμένο μέρος υπό συνθήκες εγκλεισμού, υπό συνθήκες εξοσίτου, σπανιότερα, ή ακούσιου, κατά το σύνθημα, αποκλεισμού του από την κοινωνία.

ρήματος μεταρρύθμισης από το 1995 και ύστερα έλαβε το κωδικό όνομα «Ψυχαργός» και σηματοδότησε την περίοδο κατά την οποία το ελληνικό κράτος, με το πέρας της ειδικής χρηματοδότησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, παίρνει στα χέρια του, σχεδόν εξολοκλήρου, την λειτουργία και την ευθύνη ολοκλήρωσης του προγράμματος. Από το 1999 και τούδε σχεδιάστηκε από το τότε Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας το δεκαετές αυτό πρόγραμμα, το οποίο εξακολουθεί έως και τις μέρες μας, με σκοπό την συνέχιση και ενίσχυση του αρχικού εγχειρήματος της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, δίδοντας έμφαση όμως πια στην ανάπτυξη κοινοτικών υπηρεσιών ψυχικής υγείας και στην κοινοτική ένταξη και επανένταξη καθώς και την είσοδο των ατόμων με ψυχική αναπηρία στον εργασιακό χώρο. Αφού επομένως σε πρώτη φάση επετεύχθη σε σημαντικό βαθμό η αποϊδρυματοποίηση, σε δεύτερη φάση ο σκοπός είναι η ενσωμάτωση των ατόμων στο κοινωνικό σύνολο ως ισότιμων μελών και ενεργών πολιτών, οι οποίοι δύνανται να προσφέρουν τόσο σε κοινωνικό όσο και οικογενειακό επίπεδο. αποτελεί, Σύμφωνα με την ανακοίνωση του υπουργείου στην αντίστοιχη επίσημη ιστοσελίδα ως πρόγραμμα «Ψυχαργός»:¹⁸⁴ «το πρόγραμμα αποτελεί τον επιχειρησιακό βραχίονα της πολιτικής του ελληνικού κράτους για την ψυχιατρική μεταρρύθμιση, τον αποϊδρυματισμό και τον εκσυγχρονισμό του συστήματος παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας, με τη δημιουργία σύγχρονων υπηρεσιών, κοινοτικά προσανατολισμένων και ενταγμένων σε Τομείς Ψυχικής Υγείας».

Στην τελευταία αναδιάρθρωση του χώρου της ψυχικής υγείας, σύμφωνα πάντα με τις τροποποιήσεις που επέρχονται στο πρόγραμμα, η γεωγραφία των προσφερομένων υπηρεσιών παρουσιάζεται, σε μια επιγραμματική μορφή, ως εξής:

I. Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας:¹⁸⁵

A. Ενδονοσοκομειακές Υπηρεσίες:

- Ψυχιατρικά τμήματα βραχείας νοσηλείας, παιδών, εφήβων και ενηλίκων
- Ψυχιατρικά τμήματα οξέων περιστατικών, παιδών, εφήβων και ενηλίκων
- Τμήματα επειγόντων περιστατικών
- Συμβουλευτική και υποστηρικτική υπηρεσία
- Κοινωνική υπηρεσία
- Εξωτερικά ψυχιατρικά ιατρεία
- Απογευματινά τακτικά ιατρεία

B. Εξωνοσοκομειακές Υπηρεσίες και Δομές:

- Ξενώνες (ξενώνες ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης, ξενώνες βραχείας παραμονής παιδών, εφήβων ή ενηλίκων κ.τ.λ.). Πρόκειται για οργανωμένους χώρους διαμονής για τους ψυχικά ασθενείς οι οποίοι δεν έχουν ένα υποστηρικτικό περιβάλλον να τους υποδεχθεί ύστερα από την νοσηλεία ή το οποίο δεν κρίνεται κατάλληλο από την θεραπευτική ομάδα έως ότου δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες μετακίνησής τους.

---

¹⁸⁴ Στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης <http://www.yyka.gov.gr/articles/health/domes-kai-drasesis-gia-thn-ygeia/programma-quot-psyxargws-quot> μπορεί κάποιος να πληροφορηθεί αναφορικά με την ψυχιατρική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και τις διακυμάνσεις και τροποποιήσεις που επιδέθηκε ανά τα χρόνια καθώς και τις επικείμενες αλλαγές που κάθε φορά προγραμματίζονται.

¹⁸⁵ Την πλήρη παρουσίαση των υπηρεσιών ανά κατηγορία και περιφέρεια μπορεί κάποιος να την αναζητήσει στην ακόλουθη ιστοσελίδα του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, <http://www.yyka.gov.gr/articles/health/domes-kai-drasesis-gia-thn-ygeia/programma-quot-psyxargws-quot/913-sxedio-pros-diaboyleysh-quot-psyxargws-g-quot>, επιλέγοντας στη συνέχεια από την κατηγορία *Αρχεία* την επιλογή *Παράρτημα*.

- *Οικοτροφεία*. Πρόκειται για μονάδες αποκατάστασης «υψηλού βαθμού προστασίας», και αφορούν βαριές περιπτώσεις ψυχικής διαταραχής και περιπτώσεις ανυπαρξίας κατάλληλου περιβάλλοντος ώστε να υποδεχθεί και να διασφαλίσει την φροντίδα του ατόμου.
- *Προστατευμένα Διαμερίσματα*. Πρόκειται για χώρους στέγασης για άτομα τα οποία έχουν ήδη κατακτήσει σημαντικό βαθμό αυτονομίας και οι ικανότητες αυτοεξυπηρέτησής τους είναι πολύ αυξημένες.
- *Κέντρα Ψυχικής Υγείας*. Πρόκειται για δομές στο πεδίο της διάγνωσης, της αξιολόγησης, της θεραπείας και της ψυχοκοινωνικής φροντίδας, οι οποίες μεριμνούν δηλαδή και για την ένταξη ή επανένταξη των ασθενών στην κοινωνική δράση.
- *Κέντρα Ψυχικής Υγιεινής*. Πρόκειται για αυτόνομες δομές του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, επιφορτισμένες με την παροχή ενός πλήρους πλαισίου υπηρεσιών ψυχικής υγείας, όπως προγράμματα πρόληψης και έρευνας, διάγνωση, θεραπεία, συμβουλευτική κ.τ.λ.
- *Κέντρα Ημέρας*. Πρόκειται για δομές οι οποίες ως κύριο μέλημά τους προτάσσουν την μετά την νοσηλεία παρακολούθηση, τη διαδικασία αποκατάστασης και επανένταξης του ψυχικά ασθενούς στην κοινωνική ζωή, αναπτύσσοντας διάφορα κατάλληλα προγράμματα δραστηριοτήτων και απασχόλησης.
- *Μονάδες επαγγελματικής επανένταξης*. Πρόκειται για εξειδικευμένες δομές με σκοπό την προετοιμασία του ψυχικά ασθενούς ώστε να ενταχθεί εκ νέου στην παραγωγική διαδικασία καθώς και την εξασφάλιση, όταν αυτό είναι εφικτό, μιας επαγγελματικής δραστηριότητας ή απασχόλησης.
- *Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα*. Πρόκειται για δομές πλήρους παροχής υπηρεσιών υγείας αποκλειστικά για παιδιά, εφήβους και τις οικογένειές τους. Περιλαμβάνουν υπηρεσίες αξιολόγησης, διάγνωσης, θεραπείας, εκπαίδευσης, απασχόλησης, υποστηρικτικών ομάδων για το παιδί και την οικογένεια κ.τ.λ.
- *Ολοκληρωμένα Κέντρα Αυτισμού*. Πρόκειται για εξειδικευμένα κέντρα ολιστικής και αποκλειστικής αντιμετώπισης της διαταραχής του αυτισμού.
- *Κινητές Μονάδες*. Πρόκειται για όσο το δυνατόν πιο άρτια παροχή υπηρεσιών σε μέρη όπου οι συνθήκες δεν είναι επαρκείς και η πρόσβαση των χρηστών δύσκολη, όπως σε νησιά, ορεινά χωριά κ.τ.λ.
- *Μονάδες «κατ' οίκον» φροντίδας*. Πρόκειται για παροχή υπηρεσιών φροντίδας σε ψυχικά ασθενείς οι οποίοι δεν δύνανται να μετακινηθούν για οιονδήποτε λόγο.
- *Κέντρα κρίσης χρηστών Ναρκωτικών, Αλκοόλ και λοιπών εξαρτητικών συμπεριφορών*, όπως η πολύ σύγχρονη έκφραση της εξάρτησης την οποία συνιστά το διαδίκτυο (μονάδα αντιμετώπισης και απεξάρτησης που λειτουργεί στο 18 Άνω, στο Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής). Πρόκειται για δομές οι οποίες ασχολούνται με το ζήτημα της εξάρτησης σε όλο της το φάσμα, πρόληψη, διάγνωση, θεραπεία, αποκατάσταση, επανένταξη.
- *Μονάδες ή Κέντρα Alzheimer*. Πρόκειται για οργανωμένες εξειδικευμένες δομές για πρόληψη, διάγνωση, θεραπεία και ανακούφιση των ασθενών, καθώς και παροχή συμβουλευτικών, υποστηρικτικών υπηρεσιών για το περιβάλλον που φροντίζει τον ανοϊκό ασθενή.
- *Δομές τελικού σταδίου ασθενών με Alzheimer*. Πρόκειται για παροχή περίθαλψης και ανακουφιστικών υπηρεσιών.
- *Υπηρεσίες πρόσληψης και εκπαίδευσης ατόμων και στελεχών με σκοπό την επάνδρωση των εξειδικευμένων μονάδων, κέντρων και δομών των υπηρεσιών ψυχικής υγείας για την καλύτε-*

ρη βοήθεια και φροντίδα του ψυχικά ασθενούς και του υποστηρικτικού του περιβάλλοντος.

- Κατάρτιση και απασχόληση χρηστών υπηρεσιών υγείας.

Δυστυχώς, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο εκμετάλλευσης και καταπάτησης των δικαιωμάτων των χρηστών των υπηρεσιών ψυχικής υγείας, δηλαδή τόσο των ίδιων των ασθενών όσο και των ατόμων που τα φροντίζουν. Για τον λόγο αυτό συστήθηκε δια νόμου (παράγραφος 1, Άρθρο 2 του ν.16/1999) στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και συγκεκριμένα στην Αυτοτελή Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων των Ασθενών, η οποία υπάγεται στον Γενικό Γραμματέα του υπουργείου, το Γραφείο για την Προστασία των Ατόμων με Ψυχικές Διαταραχές. Επικουρικά θεσμικό ρόλο διαθέτουν και οι ανεξάρτητες αρχές του Συνηγόρου του Πολίτη, σύμφωνα με τον ν.2477/1997 και της Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, σύμφωνα με τον ν.2472/1997.

II. Τα βασικότερα δικαιώματα των χρηστών υπηρεσιών ψυχικής υγείας είναι (σύμφωνα με το «Ψυχαργώς – Β' Φάση, Δεκέμβριος 2004):

- Το δικαίωμα στην αξιοπρεπή περίθαλψη, ακούσια ή εκούσια
- Το δικαίωμα στην ισότητα
- Το δικαίωμα στην ενημέρωση
- Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων
- Το δικαίωμα στην αποκατάσταση
- Το δικαίωμα στη ζωή στην κοινότητα
- Το δικαίωμα στη διεκδίκηση αξιώσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Angelo, J. & Lane, S. (1997). *Assistive Technology for Rehabilitation Therapists*. Philadelphia, PA:F.A. Davis Co.
- Bain, B.K. (1995). “Steps in a problem solving evaluation for Assistive Technology”. *AJOT. Technology Special Interest Section Newsletter*. 5 (2), 1-3.
- Bain, B.K. & Leger, D. (1997). *Assistive Technology – An interdisciplinary approach*. New York: Churchill Livingstone.
- Bishop, G.D. (1994). *Health Psychology: Integrating Mind and Body*. Boston: Allyn and Bacon.
- Blanco F. M. (2007). “Citoyen-symptôme”. *La cause freudienne*, 66, 11-16.
- Blue, A. (1999). *Η Δημιουργία της Ελληνικής Ψυχιατρικής: Πολιτισμός, εαυτός και ιατρική*. Αθήνα: Εξάντας Εκδοτική.
- Γρίβας, Κλ. (1985). *Ψυχιατρικός Ολοκληρωτισμός: ιστορική και κοινωνική θεώρηση της ψυχιατρικής*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ιανός.
- Cochrane L.A. (2000). *Η αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα. Τυχαίες σκέψεις για τις υπηρεσίες υγείας*, Εξάντας, Αθήνα.
- Cook, A.M., & Hussey, S.M. (1995). *Assistive Technologies: Principles and practice*. St. Louis: Mosby.
- Δολόγερας, Α., Κυριόπουλος Γ. (επιμ.) (2000). *Η ισότητα, αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα στις Υπηρεσίες Υγείας*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Epsing - Andersen, C., (2006). *Τρεις κόσμοι του καπιταλισμού της ενήμερίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Etzioni A., (1999). *Η κοινωνία της υπευθυνότητας*, Καστανιώτης, Αθήνα
- ΕΣΑμεΑ, Ετήσιες Εκθέσεις για την 3η Δεκέμβρη από το 2000.
- Ζώνιου–Σιδέρη, Α., (1998). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φουκώ, Μ. (1964). *Η ιστορία της τρέλας*. Αθήνα: Ηριδανός.
- Goffman, E. (1994). *Άσυλα: Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*. Αθήνα: Ευρύαλος.
- Goffman, E. (2001). *Στίγμα: σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*. Αθήνα: Εκδόσεις ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ.
- Καλατζάκος, Α., (1975). Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Ολομέλειας της βουλής επί του Συντάγματος του 1975, σ. 729. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο
- Kaplan, H., Sadock, B., & Grebb, J. (1996), *Ψυχιατρική I & II*. Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας – Ο. Γιωτάκος, Κ. Γκοτζαμάνης, Κ. Ζερβός, Δ. Σαραντίδης & Γ. Τριποδιανάκης.
- Καραγιάννη, Β., (2002). *Ασφάλιση και Οικογενειακά Επιδόματα*, Ε.Ι.Ε.. Κομοτηνή: Σάκκουλας.
- Κασμάτης, Γ., (1965). *Κοινωνία, Δίκαιον, Πολιτική*. Αθήνα.
- Κασμάτης Γ., (1974). *Περί αρχής της επικουρικότητας του κράτους : συμβολή εις την έρευνα της σχέσεως κράτους και κοινωνίας*. Αθήνα.
- Κατρούγκαλος, Γ., (2004). *Θεσμοί και συστήματα κοινωνικής προστασίας στο σύγχρονο κόσμο*. Αθήνα-Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλα.
- Κατρούγκαλος, Γ., (2006). *Κοινωνικά Δικαιώματα*. Αθήνα: Σάκκουλας.

- Κοντιάδης, Ξ., (2000). «Απασχόληση και κοινωνική προστασία στην Συνθήκη του Άμστερνταμ. Βαθμίδες εξέλιξης καταστατικών κεμένων της Ένωσης», στο: Δ. Τσάτσος, Ξ. Κοντιάδης, (επ.), *Η ΕΕ μετά την Συνθήκη του Άμστερνταμ*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκουλας.
- Κρεμαλής, Κ. (1991). *Το δικαίωμα του ατόμου για κοινωνική πρόνοια, συμβολή στο νομικό προσδιορισμό των κοινωνικών υπηρεσιών*, Σάκουλας, Αθήνα.
- Lehmann, P. (2007). «Επιζώντες της Ψυχιατρικής». *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, 3, 12- 25.
- Lehmann, P. (2008). «Ουσιαστικά Μέτρα για την Πολιτική και Κοινωνική Ένταξη των (πρώην) χρηστών και Επιζώντων της Ψυχιατρικής». *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, 6, 78-83.
- Λουκάς, Ι. (2007). «Λέρος και Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση: Από τον ιδρυματισμό στο Νεοϊδρυματισμό». *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, 3, 26-36.
- Μαδιανός, Μ. (1994). *Η Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση και η ανάπτυξή της*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. (2002). *Οικογένειες και Κράτος Πρόνοιας στην Ευρώπη – Τάσεις και προκλήσεις στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ/Gutenberg,
- Μάνος, Ν. (1997). *Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Μεγαλοοικονόμου (2007). «Πολιτικές ψυχικής υγείας: Αποκλεισμός, νεοϊδρυματισμός και το αίτημα της χειραφέτησης». *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, 2, 57-68.
- Μεγαλοοικονόμου (2010). «Αναπτύσσοντας κοινοτικές υπηρεσίες ψυχικής υγείας μέσα σ'ένα νεοϊδρυματικό πλαίσιο υπηρεσιών, σε μια κατάσταση οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής κρίσης». *Τετράδια Ψυχιατρικής*, 112, 10-20.
- Μπαζάλια, Φ. (2008). *Εναλλακτική Ψυχιατρική: ενάντια στην απαισιοδοξία της λογικής, για την αισιοδοξία της πράξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Μπαϊρακτάρης, Κ. (1994). *Ψυχική Υγεία και Κοινωνική Παρέμβαση: εμπειρίες, συστήματα, πολιτικές*. Αθήνα: Εναλλακτικές Εκδόσεις.
- Μπαρτζελιώτης, Κ., (2009). Η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας: Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία.
- Navarro, V. (2007). «Το Πολιτικό Πλαίσιο της Υγείας: Η παγκόσμια κατάσταση στην υγεία». *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, 3, 43- 52.
- Νομίδου, Ν. Ε. (2007). «Ένα κίνημα αλλιώτικο»: Οι οικογένειες οργανώνονται σε μια μάχη άνιση ενάντια στο στίγμα και τις προκαταλήψεις που συνοδεύουν την ψυχική διαταραχή. *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, 2, 23-24.
- Parker, I., Georgaka, E., Harper, D., McLaughlin, T. & Stowell-Smith, M. (1995). *Deconstructing psychopathology*. London: Sage.
- Pilgrim, D. & Rogers, A. (2004). *Κοινωνιολογία της ψυχικής υγείας και ασθένειας*. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος.
- Porter, S. (2009). *Κοινωνιολογία για επαγγελματίες υγείας*. Αθήνα: Πασχαλίδης – Μαρία Καρανικόλα.
- Πανελλήνια Επιτροπή Ατόμων με Ψυχιατρική Εμπειρία (2008). Διακήρυξη της Πανελληνίας Επιτροπής (πρώην) χρηστών και επιζώντων της ψυχιατρικής. *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, 8 (Πρακτικά συνεδρίου: «Ο Λόγος των Αποκλεισμένων», 7-8 Ιουνίου 2008, Θεσσαλονίκη), σελ. 93-94.
- Παπαχριστόπουλος, Ν. (2006). *Ψυχανάλυση και κοινωνικά συμπτώματα*. Αθήνα: Βιβλιόραμμα.

- Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ. (Επιμ.) (2009). *Οικογένεια και νέες μορφές γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORTUNA.
- Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ. (Επιμ.) (2009). *Υγεία, ασθένεια και κοινωνικός δεσμός*. Πάτρα: OPPORTUNA.
- Παρατηρητήριο για τα Δικαιώματα στο χώρο της Ψυχικής Υγείας (2007). «Ιδρυτικό κείμενο αρχών του Παρατηρητηρίου για τα Δικαιώματα στο χώρο της Ψυχικής Υγείας». *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, 2, 89-92.
- Πλουμπίδης, Δ. (1995). *Ιστορία της Ψυχιατρικής στην Ελλάδα: θεσμοί, ιδρύματα και κοινωνικό πλαίσιο 1850-1920*. Αθήνα: Εξάντας Εκδοτική.
- Ποταμιάνος, Γ. (1995). *Δοκίμια στην ψυχολογία της υγείας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Σιούτης, Στ. (2007). *Σύνδρομο Down και οικογένεια στην Ελλάδα: η παροχή κοινωνικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών στα άτομα με ειδικές ανάγκες και τις οικογένειές τους (μια διεπιστημονική προσέγγιση)*. Διδακτορική Διατριβή στο Τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών. Και στην ιστοσελίδα: <http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/1013/1/sioutis.pdf>.
- Σκαρπαλέζος, Σ. (1982). *Το τίμημα της προόδου από ιατρική σκοπιά*. *Materia Medica Greca*, 10(6): 529-536.
- Στασινοπούλου Ο. (1992). *Κράτος Πρόνοιας, Gutenberg*, Αθήνα.
- Στασινοπούλου Ο. (1999). *Από το κράτος πρόνοιας στο νέο προνοιακό πλουραλισμό: Φροντίδα και γήρανση, η σύγχρονη πλουραλιστική πρόκληση*, Gutenberg, Αθήνα.
- Στασινοπούλου, Ό., (1993). «Αναδιάρθρωση των προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών. Η επικαιρότητα της ανεπίσημης φροντίδας και οι σύγχρονες διαπλοκές». στο: Π. Γετίμης, Δ. Γράβαρης (επ.), *Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική, Η σύγχρονη προβληματική*, Αθήνα.
- Στριγγάρης, Μ. (1990). «Η πορεία των αντιλήψεων για τις ψυχικές αρρώστιες στα πλαίσια των κοινωνικών εξελίξεων». *Εγκέφαλος*, 27, 1-6.
- Συνοδινού, Κλ., (1999). *Ο παιδικός αυτισμός*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Szasz, T. (2006). *Η βιομηχανία τρέλας. Θεσσαλονίκη: Εκδοτική Θεσσαλονίκης*.
- Τζαβάρα, Ε. (1988). «Ψυχολογία και Ιατρική». *Ψυχολογικά Θέματα*. 1 (1): 40-50.
- Τσαλίκογλου, Φ. (1987). *Ο μύθος του επικίνδυνου ψυχασθενή*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Τσιάντης, Γ., Μανωλόπουλος, Σ. (1987). *Σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής*. Τόμος I, II, III. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Τσίτουρα Σ. (1990): *Φροντίδα για την οικογένεια, Ελληνική Εταιρία Κοινωνικής Παιδιατρικής και Προαγωγής της Υγείας και Ελληνική Εταιρία Πρόληψης και Κακοποίησης Παίδων*, Αθήνα.
- Χατζαράκη Σ. (2008). «Οι Διαπροσωπικές Σχέσεις των Χρηστών Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας». *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, 6, σελ. 91-92.
- Walker, J., Payne, Sh., Smith, P. & Jarrett, N. (2007). *Ψυχολογία της υγείας για νοσηλευτές και άλλους επαγγελματίες φροντίδας*. Αθήνα: Πασχαλίδης- Ευαγγελία Κοτρώτσιου.
- Weber, P.D. & Pearson, N.R. (1995). “High-Technology Adaptations to overcome disability”. In C.A. Trombly (Ed.), *Occupational therapy for physical dysfunction*. Baltimore: Williams & Wilkins.
- Χαροτοκόλλης, Π., (1981). «Προβλήματα γύρω από την κοινωνική αποκατάσταση ψυχικών αναπηριών». *Εκλογή*, τεύχος 56. σ.σ.119-126.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 8

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ*

[Χριστοφή Μαρίλυ]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός:

Σκοπός αυτής της Θεματικής Ενότητας είναι η παρουσίαση των θεμάτων της προσβασιμότητας, με βάση την ολιστική προσέγγιση, και με αναφορά στο εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο που αφορά την προσβασιμότητα καθώς και σε βασικές τεχνικές γνώσεις (τεχνικές προδιαγραφές προσβασιμότητας).

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα:

Οι εκπαιδευόμενοι θα κατανοήσουν τη σφαιρικότητα της έννοιας της προσβασιμότητας, ότι δηλαδή δεν αφορά μόνο τις υποδομές αλλά όλους τους τομείς (υπηρεσίες, αγαθά). Η δραστηριότητα των στελεχών και μελών του αναπηρικού κινήματος είναι αποτελεσματικότερη εάν γνωρίζουν τα νομικά αλλά και τεχνικά εργαλεία που έχουν στη διάθεσή τους προκειμένου να ασκήσουν πίεση στις αρχές για διασφάλιση προσβάσιμων υποδομών, υπηρεσιών και αγαθών.

Έννοιες-κλειδιά:

Πρόσβαση

Προσβασιμότητα

Περιβάλλον (φυσικό, δομημένο)

Προσβάσιμο περιβάλλον

Καθολικός σχεδιασμός

Οικουμενικός σχεδιασμός

Σχεδιάζοντας για όλους

Εμπόδια

Εμποδιζόμενα άτομα

Εύλογες προσαρμογές

Τεχνικές προδιαγραφές

Αλυσίδα προσβασιμότητας

Βοηθήματα, τεχνικά βοηθήματα

Μορφές ζωντανής βοήθειας

Σκύλος οδηγός

Σκύλος συνοδός

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Η προσβασιμότητα επιτυγχάνεται μόνο με την υλοποίηση πλέγματος παρεμβάσεων σε όλα τα επίπεδα

---

* Η παρούσα Θεματική Ενότητα είναι ευρεία περίληψη του εγχειριδίου: Χριστοφή, Μ. (2013). *Προσβασιμότητα και Αναπηρία*. Αθήνα. Ε.Σ.Α.μεΑ.

και τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Για τον λόγο αυτό, είναι απαραίτητη η γνώση των αναγκών των διαφόρων κατηγοριών ατόμων με αναπηρία. Ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός ευρείας κλίμακας, που εξαρχής λαμβάνει υπόψη του τις ανάγκες όλων των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των πολιτών με αναπηρία, αφενός διευκολύνει τα άτομα με αναπηρία να συμμετέχουν ισότιμα στις κοινωνικές δραστηριότητες και αφετέρου αυξάνει το επίπεδο ποιότητας και ασφάλειας για όλους.

Η εφαρμογή της προσβασιμότητας πρέπει να γίνεται κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζεται: α) *συνέχεια*, στη λογική της δημιουργίας αλυσίδων και δικτύων προσβάσιμων υποδομών/υπηρεσιών/αγαθών, καθότι η ανάπτυξη μεμονωμένων εφαρμογών οδηγεί σε αναποτελεσματικότητα και απαξίωση των εφαρμογών αυτών και σε διαιώνιση των διακρίσεων, β) *συνέπεια*, στη λογική του καθημερινού ελέγχου και τακτικής συντήρησης των όποιων εφαρμογών, ώστε να εξασφαλίζεται η αδιάκοπη και ασφαλής λειτουργία προσβάσιμων αλυσίδων και δικτύων. Βλάβη σε ένα κρίκο απαξιώνει και ακυρώνει το συνολικό οικοδόμημα.

8.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

8.1.1 Ορισμοί- οριοθέτηση εννοιών

Για τις ανάγκες του παρόντος εγχειριδίου, και με στόχο την προώθηση ενιαίας αντίληψης και γλώσσας, παρατίθενται στη συνέχεια βασικοί ορισμοί σχετιζόμενοι με τον τομέα της προσβασιμότητας των υποδομών και υπηρεσιών στα άτομα με αναπηρία και παράλληλα επιχειρείται μια συνοπτική ανάπτυξη ή βασικών εννοιών άμεσα ή έμμεσα σχετιζόμενων με αυτή.

Ο όρος **«αιεφόρος ανάπτυξη»** αναφέρεται στην ανάπτυξη, που ικανοποιεί τις ανάγκες αυτής της γενιάς, χωρίς να περιορίζει την δυνατότητα των επόμενων γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. Η αιεφόρος ανάπτυξη αναφέρεται, αφενός στις «ανάγκες» όλων των ειδών (δηλαδή φυσικές, κοινωνικές, οικονομικές), που πρέπει να ικανοποιηθούν μέσω της ανάπτυξης και αφετέρου στους «περιορισμούς», εννοώντας κυρίως τους περιορισμούς στην δυνατότητα του περιβάλλοντος να ικανοποιήσει τις παρούσες και μελλοντικές ανάγκες, που επιβάλλει το σημερινό καθεστώς τεχνολογίας και κοινωνικής οργάνωσης.

Η αιεφόρος ανάπτυξη στοχεύει στην ευημερία του ανθρώπου, επομένως πρέπει να μεριμνά ταυτόχρονα για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, καθώς και τη διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος. Κατά συνέπεια είναι λάθος όταν μιλάμε και σχεδιάζουμε για την αιεφόρο ανάπτυξη να επικεντρωνόμαστε μόνο στη μία διάστασή της –αυτή της προστασίας του περιβάλλοντος.

Ο όρος **«άτομο με αναπηρία»** περιλαμβάνει κάθε άτομο με κινητική ή/και αισθητηριακή ή/και νοητική ή/και ψυχική αναπηρία ή/και χρόνια πάθηση (θαλασσαιμία, νεφροπάθεια κ.λπ.). Στη Σύσταση Rec (2006)5 της Επιτροπής των Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με το Σχέδιο Δράσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προώθηση των δικαιωμάτων και την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία,¹⁸⁶ αναφέρεται ότι *το εκτιμώμενο ποσοστό των ατόμων με αναπηρία στο σύνολο του πληθυσμού στην Ευρώπη είναι 10-15%, και ότι οι κύριες αιτίες αναπηρίας είναι η ασθένεια, τα ατυχήματα και οι συνθήκες αναπηρίας μεταξύ των ηλικιωμένων, καθώς και ότι ο αριθμός των ατόμων με αναπηρία αναμένεται να αυξάνεται σταθερά μεταξύ άλλων και λόγω της αύξησης του προσδόκιμου ζωής.*

Ο όρος **«άτομο με μειωμένη κινητικότητα»**, όρος που συναντάται όλο και συχνότερα στα νεότερα ευρωπαϊκά θεσμικά κείμενα, περιλαμβάνει οποιοδήποτε πρόσωπο, η κινητικότητα του οποίου είναι μειωμένη κατά τη χρήση των προσφερόμενων υποδομών ή υπηρεσιών (π.χ. μεταφορικών μέσων) λόγω οποιασδήποτε σωματικής αναπηρίας (αισθητηριακής ή κινητικής, μόνιμης ή προσωρινής), διανοητικής ανικανότητας ή αδυναμίας, ή λόγω οποιασδήποτε άλλης αιτίας ανικανότητας ή ηλικίας, και η κατάσταση του οποίου απαιτεί κατάλληλη προσοχή και προσαρμογή των προσφερόμενων σε όλους τους πολίτες υπηρεσιών στις ιδιαίτερες ανάγκες του προσώπου αυτού. Είναι δε, όρος παρόμοιος με τον όρο «εμποδιζόμενα άτομα» που αναπτύσσεται παρακάτω. Επισημαίνεται όμως ιδιαίτερα ότι η ευρύτητα του όρου συχνά κατά το στάδιο της εφαρμογής πολιτικών και διαδικασιών δημιουργεί δυσκολίες, γεγονός που έχει κάνει το αναπηρικό κίνημα να τον αντιμετωπίζει με ιδιαίτερο σκεπτικισμό και προσοχή, κυρίως κατά την προώθηση των δικαιωμάτων του.

---

¹⁸⁶ Βλ. Σύσταση Rec (2006)5 της Επιτροπής των Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με το Σχέδιο Δράσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προώθηση των δικαιωμάτων και την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία: βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων με αναπηρία στην Ευρώπη 2006-2015, που εγκρίθηκε από την Επιτροπή Υπουργών στις 5 Απριλίου 2006 κατά την 961α σύνοδο των Αναπληρωτών Υπουργών.

Ο όρος **«εμποδιζόμενα άτομα»**¹⁸⁷ περιλαμβάνει τα άτομα με αναπηρία, καθώς επίσης και τους ηλικιωμένους, τα μικρά παιδιά κάτω των 5 ετών, τις γυναίκες στα τελευταία στάδια της εγκυμοσύνης, τα άτομα που πάσχουν από αρθρίτιδα, άσθμα και καρδιακά προβλήματα, τα άτομα που είναι εθισμένα στο αλκοόλ ή τις ναρκωτικές ουσίες, τα άτομα που πάσχουν από μερική ή ολική απώλεια δυνατότητας επικοινωνίας, τα άτομα σε πανικό κάτω από συνθήκες εκτάκτου ανάγκης, τα άτομα που εκτίθενται σε υψηλές θερμοκρασίες, δηλητηριώδεις ή τοξικές συνθήκες, μολυσμένα περιβάλλοντα κ.λπ.

Ο όρος **«βοηθήματα ή τεχνικά βοηθήματα»** αναφέρεται σε προϊόντα που προέρχονται από το εμπόριο ή από διασκευές και χρησιμοποιούνται για να συντηρούν, αυξάνουν ή βελτιώνουν τις λειτουργικές ικανότητες των ατόμων με αναπηρία. Μπορεί να είναι βοηθήματα επικοινωνίας, πρόσβασης σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, καθημερινής διαβίωσης, εκπαίδευσης, βελτίωσης της ακοής ή/και της όρασης, κινητικά βοηθήματα, βοηθήματα προσθετικής, αθλητικά βοηθήματα κ.λπ.

Ο όρος **«εμπόδιο»** (ταυτόσημος με τον όρο **«φραγμός»**) περιλαμβάνει κάθε τι, που στερεί από ένα άτομο με αναπηρία την δυνατότητα πλήρους συμμετοχής σε κάθε κοινωνική δραστηριότητα λόγω της αναπηρίας του, συμπεριλαμβανομένων των φυσικών εμποδίων, των αρχιτεκτονικών εμποδίων, των εμποδίων στην πληροφόρηση και επικοινωνία, των τεχνολογικών εμποδίων, των εμποδίων λόγω συμπεριφοράς, πολιτικών ή πρακτικών. Η διασφάλιση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία προϋποθέτει τον εντοπισμό των εμποδίων σε όλους τους τομείς και την άρση αυτών.

Ο όρος **«εύλογη προσαρμογή»** σημαίνει τις απαραίτητες και κατάλληλες τροποποιήσεις και ρυθμίσεις, οι οποίες όμως δεν επιβάλλουν μια δυσανάλογη ή αδικαιολόγητη επιβάρυνση, όπου απαιτείται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, προκειμένου να διασφαλιστούν για τα άτομα με αναπηρία, η απόλαυση ή η άσκηση σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών.¹⁸⁸

Σύμφωνα με την νομοθεσία¹⁸⁹ ως εύλογες προσαρμογές νοούνται όλα τα ενδεδειγμένα κατά περίπτωση μέτρα που υποχρεούται να λάβει ο εργοδότης για την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης έναντι ατόμων με αναπηρία, προκειμένου τα άτομα αυτά να έχουν δυνατότητα πρόσβασης σε θέση εργασίας, να ασκούν αυτήν και να εξελίσσονται, καθώς επίσης να έχουν και δυνατότητα συμμετοχής στην επαγγελματική κατάρτιση, με την προϋπόθεση ότι τα μέτρα αυτά δεν συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη. Δεν θεωρείται δε, δυσανάλογη η επιβάρυνση, όταν αντισταθμίζεται από μέτρα προστασίας που λαμβάνονται στο πλαίσιο άσκησης της πολιτικής υπέρ των ατόμων με αναπηρία.

Ο όρος **«μοντέλο ιατρικό»** της αναπηρίας αναφέρεται στην προσέγγιση που θεωρεί την αναπηρία πρόβλημα του ατόμου, το οποίο πρόβλημα προκλήθηκε από ασθένεια, τραυματισμό ή οποιαδήποτε άλλη συνθήκη υγιεινής, η οποία χρειάζεται ιατρική φροντίδα με τη μορφή ατομικής περίθαλψης από επαγγελματίες. Η διαχείριση της αναπηρίας στοχεύει στη θεραπεία ή την προσαρμογή του ατόμου και την αλλαγή της συμπεριφοράς του. Η ιατρική φροντίδα θεωρείται το κύριο θέμα και σε πολιτικό επίπεδο η κύρια απαιτούμενη αντίδραση είναι αυτή της αλλαγής ή αναμόρφωσης των πολιτικών υγείας.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ Βλ. World Health Organization, 2001, International Classification of Functioning, Disability and Health- FINAL DRAFT- Full Version- WHO/ EIP/ GPE/ CAS/ ICIDH-2 FI/ 01.1.

¹⁸⁸ Βλ. ΟΗΕ, 2007, Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες - Άρθρο 2.

¹⁸⁹ Βλ. ν.3304/2005 (Φ.Ε.Κ.16/Α/27- 01- 2005), Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης - Άρθρο 10.

¹⁹⁰ Βλ. World Health Organization, 2001, International Classification of Functioning, Disability and Health- FINAL DRAFT- Full Version- WHO/ EIP/ GPE/ CAS/ ICIDH-2 FI/ 01.1 - σελ.18.

Ο όρος **«μοντέλο κοινωνικό»** της αναπηρίας αναφέρεται, αντίστοιχα, στην προσέγγιση που θεωρεί την αναπηρία κυρίως ως ένα κοινωνικό δημιούργημα και ιδιαίτερα ως θέμα πλήρους ένταξης των ατόμων στην κοινωνία. Η αναπηρία δεν είναι στάση ενός ατόμου αλλά μια σύνθεση συνθηκών, πολλές εκ των οποίων δημιουργούνται από το κοινωνικό περιβάλλον. Η διαχείριση του προβλήματος απαιτεί κοινωνική δράση και είναι συλλογική ευθύνη της κοινωνίας στο σύνολό της να υλοποιήσει τις αναγκαίες τροποποιήσεις του περιβάλλοντος για την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Το πρόβλημα είναι λοιπόν πρόβλημα στάσης και ιδεολογίας, απαιτεί κοινωνικές αλλαγές, και σε πολιτικό επίπεδο ανάγεται σε θέμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Για το μοντέλο αυτό η αναπηρία είναι πολιτικό θέμα.¹⁹¹

Με τον όρο **«μορφές ζωντανής βοήθειας και ενδιαμέσων»**, νοούνται οι οδηγοί/συνοδοί, οι αναγνώστες και οι επαγγελματίες διερμηνείς της νοηματικής γλώσσας, που διευκολύνουν την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στις υπηρεσίες και στα κτίρια ή άλλες εγκαταστάσεις που είναι ανοικτές στο κοινό.¹⁹²

Με τον όρο **«περιβάλλον»** συνήθως νοείται οτιδήποτε μας περιβάλλει είτε αφορά σε φυσικούς είτε σε ανθρωπογενείς παράγοντες και στοιχεία. Είναι ο συνδυασμός των φυσικών, γεωγραφικών, βιολογικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και πολιτικών συνθηκών που περιβάλλουν ένα άτομο ή οργανισμό καθορίζοντας τη μορφή και τη φύση της ζωής του.¹⁹³

Το **«φυσικό περιβάλλον»** με την ευρύτερη έννοια, είναι ισοδύναμο με τον φυσικό κόσμο. Η εξέλιξή του εξαρτάται κυρίως από τη δράση φυσικών παραγόντων (π.χ. βροχή, αέρας). Περιλαμβάνει κάθε έμψυχο όν (άνθρωπο, ζώα κ.ά.), αλλά και άψυχα φυσικά στοιχεία και φαινόμενα (βράχους, δάση, παραλίες, κ.ά.) που δεν έχουν μεταβληθεί σημαντικά από την ανθρώπινη παρέμβαση ή που επιμένουν παρά την ανθρώπινη παρέμβαση. Από τη στιγμή που το φυσικό περιβάλλον υφίσταται σημαντικές παρεμβάσεις από τον άνθρωπο (π.χ. δάση) για να χρησιμοποιηθεί από αυτόν τότε μεταπίπτει σε «δομημένο περιβάλλον».

Ως **«δομημένο περιβάλλον»** νοούνται οι κατασκευές και υποδομές που οφείλονται στον άνθρωπο και μπορεί να περιλαμβάνουν από απλά κτίρια ως και ολόκληρες πόλεις, μεταφορικά συστήματα, τεχνικά έργα, ηλεκτρονικά συστήματα κ.λπ. Το δομημένο περιβάλλον εξασφαλίζει όλες τις βασικές απαιτήσεις για την ανθρώπινη ζωή και συνεπώς πρέπει να είναι εύχρηστο, αντιληπτό, άνετο και να διασφαλίζει την υγεία όλων των πολιτών χωρίς διακρίσεις σε όλα τα στάδια της ζωής τους.

Ως **«ηλεκτρονικό ή εικονικό περιβάλλον»** νοείται το διαρκώς και ταχύτατα εξελισσόμενο σύνολο των επικοινωνιών και τεχνολογιών.

Ο όρος **«πρόσβαση»** - σε αντίθεση με τον όρο «προσβασιμότητα» που αναπτύσσεται παρακάτω και αναφέρεται στο περιβάλλον - χαρακτηρίζει το άτομο και τη σχέση του ατόμου με τα περιβάλλοντα. Ο όρος «πρόσβαση» αναφέρεται στο **δικαίωμα** κάθε πολίτη, με ή χωρίς αναπηρία, για αυτόνομη και ασφαλή προσέγγιση, απόλαυση και χρήση των παρεχόμενων υποδομών, υπηρεσιών και αγαθών σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής. Αναφερόμαστε δηλαδή στην πρόσβαση του ατόμου σε εργασία, εκπαίδευση, αναψυχή, αθλητισμό, μεταφορές, ενημέρωση, πολιτισμό, κ.λπ.

¹⁹¹ Βλ. World Health Organization, 2001, *International Classification of Functioning, Disability and Health- FINAL DRAFT- Full Version- WHO/ EIP/ GPE/ CAS/ ICIDH-2 FI/ 01.1* - σελ.18.

¹⁹² Βλ. ΟΗΕ, 2007, *Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία* - Άρθρο 9.

¹⁹³ Βλ. ν.1650/1986 «*Προστασία του περιβάλλοντος*» Άρθρο 2, όπου ως «περιβάλλον» ορίζεται το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες.

Με τον όρο «**προσβασιμότητα**» νοείται το χαρακτηριστικό του περιβάλλοντος, που επιτρέπει σε όλα τα άτομα -χωρίς διακρίσεις φύλου, ηλικίας και λοιπών χαρακτηριστικών (σωματική διάπλαση, δύναμη, αντίληψη, εθνικότητα κ.λπ.)- να έχουν πρόσβαση σε αυτό, δηλαδή να μπορούν αυτόνομα, με ασφάλεια και με άνεση να προσεγγίσουν και να χρησιμοποιήσουν τις υποδομές, αλλά και τις υπηρεσίες (συμβατικές και ηλεκτρονικές) και τα αγαθά που διατίθενται στο συγκεκριμένο περιβάλλον. Ο όρος «προσβασιμότητα» αναφέρεται όχι μόνο σε υποδομές αλλά και σε υπηρεσίες και σε αγαθά. Παράλληλα, εκτός από τη φυσική πρόσβαση, αναφέρεται και στη λειτουργικότητα, αλλά και στην δυνατότητα για επικοινωνία και πληροφόρηση, καθορίζει δε στην ουσία τον βαθμό αυτονομίας και ασφάλειας του ατόμου σε σχέση με το περιβάλλον (φυσικό, δομημένο ή/και ηλεκτρονικό). Αναφερόμαστε δηλαδή σε προσβάσιμες υποδομές, υπηρεσίες, εξοπλισμούς, αγαθά.

Αναγκαία προϋπόθεση: η εφαρμογή της προσβασιμότητας σε όλους τους τομείς (π.χ. περιβάλλοντος και πολεοδομικού σχεδιασμού, μεταφορών, υγείας και πρόνοιας, έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης, παιδείας, εργασίας, ασφάλειας και υγιεινής) και σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, κεντρικό, ευρωπαϊκό, διεθνές) κατά τρόπο που να διασφαλίζεται:

- *Συνέχεια*, στη λογική της δημιουργίας *αλυσίδων και δικτύων* προσβάσιμων υποδομών/ υπηρεσιών/ αγαθών, με ταυτόχρονη ανάπτυξη συνεργιών και εφαρμογών σε όλους τους τομείς (κατοικία, εμπόριο/συναλλαγή, εκπαίδευση, αναψυχή, μεταφορές, τεχνολογία κ.λπ.), που θα εξασφαλίζουν την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες, εξυπηρετώντας ταυτόχρονα κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις ανάγκες του συνόλου των πολιτών.

Η ανάπτυξη μεμονωμένων εφαρμογών οδηγεί αποδεδειγμένα σε απαξίωση των εφαρμογών αυτών και σε διαιώνιση των διακρίσεων και της περιθωριοποίησης. Για παράδειγμα ένα μεμονωμένο προσβάσιμο κτίριο, χωρίς προσβάσιμα πεζοδρόμια γύρω από αυτό και χωρίς προσβάσιμη συγκοινωνία από και προς αυτό, στην ουσία αποκλείει το άτομο με κινητική αναπηρία μέσα σε αυτό. Ένας μεμονωμένος προσβάσιμος εμπορικός δρόμος χωρίς προσβάσιμα καταστήματα είναι επίσης παρέμβαση άνευ ουσίας.

Από την άλλη πλευρά ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός (integrated planning) ευρείας κλίμακας, που από την αρχή λαμβάνει υπόψη του τις ανάγκες όλων των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των πολιτών με αναπηρία, αφενός διευκολύνει τα άτομα με αναπηρία να συμμετέχουν ισότιμα στις κοινωνικές δραστηριότητες και αφετέρου αυξάνει το επίπεδο ποιότητας και ασφάλειας για όλους.

- *Συνέπεια*, στη λογική του καθημερινού ελέγχου, διασφάλισης/περιφρούρησης και τακτικής συντήρησης των όποιων εφαρμογών, ώστε να εξασφαλίζεται απαραίτητα η αδιάκοπη και ασφαλής λειτουργία προσβάσιμων αλυσίδων και δικτύων. Βλάβη σε ένα κρίκο είναι εμφανές ότι απαξιώνει το συνολικό οικοδόμημα.

Για παράδειγμα η μη λειτουργία ενός ανελκυστήρα, που συνδέει τις αποβάθρες με το πεζοδρόμιο κάποιου πλήρως προσβάσιμου σταθμού, καθιστά αυτόματα αδύνατη την πρόσβαση ατόμων σε αναπηρικό αμαξίδιο στις αποβάθρες άρα καθιστά μη προσβάσιμο όλο τον σταθμό για τα άτομα αυτά.

Ο όρος «**προσπελασιμότητα**» είναι παρόμοιος με τον όρο «προσβασιμότητα».

Ο όρος «**προσβάσιμο περιβάλλον**» αναφέρεται σε ένα περιβάλλον (φυσικό, δομημένο ή ηλεκτρονικό/εικονικό) που μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά το δυνατόν αυτόνομα και να εξυπηρετήσει ισότιμα και με ασφάλεια το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ανθρώπων χωρίς διακρίσεις φύλου, ηλικίας, αναπηρίας, εθνικότητας και λοιπών χαρακτηριστικών. Πρέπει όμως να επισημάνουμε ότι ένα προσβάσιμο περιβάλλον δεν αποκλείει την πρόβλεψη και χρήση τεχνικών βοηθημάτων.

Ο όρος «**σκύλος οδηγός**» αναφέρεται συνήθως στον ειδικά εκπαιδευμένο σκύλο που *καθοδηγεί* άτομο τυφλό ή με προβλήματα όρασης προσφέροντάς του αυτονομία κίνησης. Αντίστοιχα ο όρος «**σκύλος συνοδός**» αναφέρεται συνήθως στον ειδικά εκπαιδευμένο σκύλο που *υποστηρίζει ή εκτελεί καθήκοντα* προς όφελος ατόμου με αναπηρία (κινητική, ακοής, νοητική κ.λπ.).

Ο όρος «**Σχεδιασμός για Όλους ή Καθολικός Σχεδιασμός**» (στην Ευρώπη «Design For All», στις ΗΠΑ «Universal Design») σημαίνει το σχεδιασμό προϊόντων, περιβαλλόντων, προγραμμάτων και υπηρεσιών που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους τους ανθρώπους, χωρίς ανάγκη προσαρμογής ή εξειδικευμένου σχεδιασμού στη μεγαλύτερη δυνατή έκταση.¹⁹⁴ Στόχος του «Σχεδιασμού για Όλους» είναι η απλοποίηση της ζωής καθενός δημιουργώντας προϊόντα, επικοινωνίες, και υποδομές που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν από περισσότερους ανθρώπους χωρίς επιπλέον ή με καθόλου κόστος. Ο «Σχεδιασμός για Όλους» στοχεύει σε όλους τους ανθρώπους, όλων των ηλικιών, διαστάσεων και ικανοτήτων.¹⁹⁵ Ο «Σχεδιασμός για Όλους» δεν αποκλείει όμως τα τεχνικά βοηθήματα ή/και τις μορφές ζωντανής βοήθειας και ενδιάμεσων για συγκεκριμένες ομάδες ατόμων με αναπηρίες, όπου αυτό απαιτείται.

8.1.2 Ο ρόλος της προσβασιμότητας στην ισότιμη ένταξη των ατόμων με αναπηρία και την ποιότητα ζωής όλων των πολιτών

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας¹⁹⁶ η αναπηρία είναι ένα σύνθετο και μεταβαλλόμενο φαινόμενο, που οφείλεται στην αλληλεπίδραση των προσωπικών χαρακτηριστικών ενός ατόμου και των χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζει. Αντίστοιχη άποψη εκφράζεται και στο Προοίμιο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (ΟΗΕ, 2006).

Για να κατανοήσουμε τη σχέση της αναπηρίας με το περιβάλλον ας αναλογιστούμε ότι ένα άτομο με κάποιο σωματικό μειονέκτημα μπορεί να βιώνει την αναπηρία σε ένα περιβάλλον και όχι σε κάποιο άλλο, ανάλογα με το αν το περιβάλλον διαθέτει ή όχι εμπόδια αλλά και βοηθήματα ή/και μορφές ζωντανής βοήθειας και ενδιάμεσους.

Για παράδειγμα, ένα άτομο με παραπληγία βιώνει συνθήκες κινητικής αναπηρίας σε ένα μη προσβάσιμο περιβάλλον (δηλαδή σε ένα περιβάλλον που ορθώνει εμπόδια) ή ακόμη και σε ένα προσβάσιμο περιβάλλον (π.χ. περιβάλλον που περιλαμβάνει ράμπες, μεγάλου πλάτους πόρτες) εφόσον το άτομο δεν διαθέτει αμαξίδιο (βοήθημα). Εάν όμως το περιβάλλον είναι προσβάσιμο και ένα αμαξίδιο είναι πάντα διαθέσιμο για χρήση, αυτό το άτομο δεν θα έχει κινητικούς περιορισμούς.

Αντίστοιχα, ένα κωφό άτομο βιώνει αναπηρία σε ένα περιβάλλον όπου κανείς δε γνωρίζει τη νοηματική γλώσσα ή/και δεν υπάρχει οπτική σήμανση (π.χ. φώτα ειδοποίησης, πινακίδες). Αν αυτά προβλέπονται τότε το κωφό άτομο μπορεί να λειτουργήσει ισότιμα με κάθε άλλον, να αισθανθεί ασφαλές και να συμμετέχει σε όλες τις δραστηριότητες.

Ένα τυφλό άτομο αισθάνεται αποκλεισμένο και «ανάπηρο» σε ένα περιβάλλον που βασίζεται αποκλειστικά στην οπτική πληροφόρηση. Αν αυτή όμως συμπληρωθεί με ηχητική/απτική και προβλεφθεί π.χ. ένας «οδηγός τυφλών» στο δάπεδο ή ένας συνοδός ή ένας σκύλος-οδηγός, το άτομο λειτουργεί τελείως διαφορετικά με ασφάλεια και αυτονομία σε μεγάλο βαθμό.

¹⁹⁴ Βλ. ΟΗΕ, 2006, *Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες* - Άρθρο 2.

¹⁹⁵ Βλ. The Center for Universal Design, North Carolina State University.

¹⁹⁶ Βλ. World Health Organization, 2001, *International Classification of Functioning, Disability and Health- FINAL DRAFT- Full Version- WHO/ EIP/ GPE/ CAS/ ICIDH-2 FI/ 01.1* - σελ.6.

Τα άτομα, σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, είναι τα ίδια και εξακολουθούν πάντα να έχουν παραπληγία, να είναι κωφά ή τυφλά. Άρα, αυτό που καθορίζει στα συγκεκριμένα παραδείγματα την δυνατότητα κίνησης, ακοής και όρασης και συνεπώς συμμετοχής τους δεν είναι η αναπηρία αλλά ο σχεδιασμός του περιβάλλοντος και η πρόβλεψη ή μη των κατάλληλων βοηθημάτων ή/και μορφών ζωντανής βοήθειας και κατ' επέκταση η σύγχρονη οργάνωση της κοινωνίας.

Σήμερα ακόμη, τα άτομα με αναπηρία είναι δέσμια των εμποδίων που ορθώνει το περιβάλλον, *επιλέγουν τον τρόπο ζωής τους, τον χώρο των αγορών ή της διασκέδασης, της εκπαίδευσης, της διαμονής και εργασίας τους με μόνο κριτήριο τη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτόν, όταν οι πολίτες χωρίς αναπηρία μπορούν να επιλέξουν αξιοποιώντας δεκάδες άλλα κριτήρια: το κόστος, την εγγύτητα στο χώρο κατοικίας, το είδος διασκέδασης κ.λπ.*

Και βέβαια η προσβασιμότητα, μέχρι σήμερα, έχει ταυτιστεί με τα άτομα με αναπηρία, για τα οποία πράγματι αποτελεί την ικανή και αναγκαία συνθήκη αυτόνομης, ασφαλούς και αξιοπρεπούς διαβίωσης. Όμως στην πραγματικότητα η προσβασιμότητα *αφορά στο σύνολο του πληθυσμού*, δεδομένου ότι:

- η αναπηρία μπορεί να αγγίζει τον καθένα σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής του, μόνιμα ή προσωρινά, ως αποτέλεσμα ασθένειας ή ατυχήματος ή κακών συνθηκών διαβίωσης, συνθήκες δε παρόμοιες με αυτές που γεννά η αναπηρία βιώνουμε όλοι σε κάποια στάδια της ζωής μας,
- η αναπηρία είναι –όπως αναφέρθηκε παραπάνω- άμεσα συνυφασμένη με το περιβάλλον. Άτομα «ανάπηρα» –όπως αναλύθηκε- σε ένα περιβάλλον μπορεί να μην είναι «ανάπηρα» σε ένα άλλο περιβάλλον,
- δυσκολίες στην προσέγγιση και χρήση των υποδομών, υπηρεσιών και αγαθών ή την επικοινωνία αντιμετωπίζουν και άλλες πληθυσμιακές ομάδες, που αποτελούν σημαντικό ποσοστό του συνολικού πληθυσμού, τα «άτομα με μειωμένη κινητικότητα» ή/και «εμποδιζόμενα» άτομα εν γένει.

Στο σημείο αυτό όμως πρέπει να επισημανθούν και τα εξής γεγονότα:

- η αύξηση του προσδόκιμου ζωής,
- η ταχύτατη γήρανση της κοινωνίας,
- η ομοιότητα των αναγκών των ατόμων με αναπηρία με τις ανάγκες των εμποδιζόμενων ατόμων, ή/και των ατόμων με μειωμένη κινητικότητα και ιδιαίτερα των ηλικιωμένων ατόμων,
- τα οποία επίσης οδηγούν στην ανάγκη ανάπτυξης νέων παραμέτρων σχεδιασμού πολιτικών και περιβαλλόντων, όπως π.χ. στην επιμήκυνση της ενεργούς παραγωγικής ζωής των πολιτών και κατά συνέπεια της ανάλογης διαμόρφωσης των εργασιακών χώρων και του δομημένου περιβάλλοντος γενικότερα, που θα τους επιτρέψουν την ασφαλή και ανεμπόδιστη άσκηση των καθηκόντων τους σε μεγαλύτερη ηλικία.

Ευρωπαϊκές έρευνες αλλά και δημογραφικά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής καταδεικνύουν τον σχεδόν διπλασιασμό μέχρι το 2050 των ευρωπαϊκών πολιτών άνω των 65 ετών - που σταδιακά λόγω ηλικίας, αποκτούν ανάγκες όμοιες με αυτές των ατόμων με αναπηρία - οπότε εκτιμάται ότι θα φτάσουν σε ποσοστό περίπου το 30-40% του συνόλου του πληθυσμού! Συνυπολογίζοντας δε τα άτομα με αναπηρία, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι μέχρι το 2050 σχεδόν ένας στους δύο πολίτες θα έχει ανάγκες παρόμοιες με αυτές των ατόμων με αναπηρία, άρα θα έχει άμεση ανάγκη προσβάσιμων περιβαλλόντων.

Με βάση εξάλλου μια παλαιότερη μελέτη του Γραφείου Μελετών για Άτομα με Αναπηρία του

Υ.Π.Ε.Κ.Α. (πρώην Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.),¹⁹⁷ η προσβασιμότητα των υποδομών και υπηρεσιών:

- είναι απολύτως αναγκαία και αφορά άμεσα στο 27% του πληθυσμού (ποσοστό που περιλαμβάνει τα άτομα με αναπηρία, τα νήπια, το μισό πληθυσμό από 60 - 74 ετών και τους ηλικιωμένους άνω των 75 ετών),
- είναι ιδιαίτερα ευπρόσδεκτη από το 22% του πληθυσμού (ποσοστό που περιλαμβάνει τα μικρά παιδιά, το υπόλοιπο μισό του πληθυσμού από 60 - 74 ετών και τις έγκυες) και
- τέλος, επηρεάζει άμεσα και αισθητά το καθημερινό αίσθημα ασφάλειας και άνεσης του συνόλου του πληθυσμού, αποτελώντας έτσι προστιθέμενη αξία ποιοτικής διαβίωσης.

Στην πράξη, ένα προσβάσιμο περιβάλλον για να εξυπηρετήσει τις ιδιαίτερες ανάγκες όλων και να διασφαλίσει την κατά το δυνατόν αυτόνομη διακίνηση και διαβίωση καθενός, αξιοποιώντας τις δυνατότητες των ατόμων για να αντισταθμίσει τις όποιες αδυναμίες τους, πρέπει π.χ. να:

- προβλέπει οδεύσεις ελεύθερες από εμπόδια, χωρίς υψομετρικές διαφορές ή με διαφορές κατάλληλως γεφυρωμένες, κατάλληλες διαστάσεις ανοιγμάτων και χώρων για διευκόλυνση ατόμων με κινητικές αναπηρίες, αλλά και ηλικιωμένων, γυναικών που εγκυμονούν, μεταφορέων ογκωδών αντικειμένων κ.ά.
- προβλέπει έντονες χρωματικές αντιθέσεις μεταξύ των διαφόρων στοιχείων και κατάλληλη σήμανση, ηχητική, απτική και οπτική, ώστε να εξυπηρετείται εξίσου το άτομο με προβλήματα όρασης ή ακοής με το άτομο προχωρημένης ηλικίας και κάθε άλλο άτομο,
- προβλέπει εξοπλισμούς κατάλληλα σχεδιασμένους και «ζωντανή» υποστήριξη ώστε οι προβλεπόμενες υπηρεσίες να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από οποιονδήποτε σε ισότιμη βάση,
- διασφαλίζει υποδομές, υπηρεσίες και αγαθά του αυτού επιπέδου ποιότητας, κατάλληλα σχεδιασμένα, τα οποία θα παρέχει από τα ίδια σημεία σε όλους τους πολίτες χωρίς διακρίσεις στη μεταχείριση,
- διασφαλίζει την ασφάλεια καθενός σε συνθήκες καθημερινής διαβίωσης και δράσης, αλλά και σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης.

Ένα προσβάσιμο περιβάλλον, επίσης, είναι αποδεδειγμένα ένα ασφαλέστερο περιβάλλον. Ας σκεφτούμε εργασιακούς χώρους με ράμπες αντί για σκάλες. Έχει αποδειχθεί ότι σε τέτοιο περιβάλλον τα εργατικά ατυχήματα μειώνονται κατά πολύ. Ας παρατηρήσουμε μια είσοδο κτιρίου που διαθέτει σκάλα και δίπλα της μια ράμπα. Οι περισσότεροι ένοικοι ενστικτωδώς θα χρησιμοποιήσουν τη ράμπα. Γιατί η χρήση της απαιτεί την καταβολή λιγότερης προσπάθειας και είναι ασφαλέστερη.

Στην ουσία, δηλαδή, ένα προσβάσιμο περιβάλλον διασφαλίζει σε όλους την ανεμπόδιστη συμμετοχή στην εκπαίδευση, στην απασχόληση, στην ενημέρωση, στο κοινωνικό γίγνεσθαι γενικά, διασφαλίζοντας κατ' επέκταση ίσες ευκαιρίες σε όλους για προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη αλλά και την ίδια δυνατότητα προσωπικών επιλογών σε όλους τους τομείς.

Η προσβασιμότητα εν τέλει διασφαλίζει σε όλους κοινό επίπεδο αναφοράς, αναιρώντας τα όποια μειονεκτήματα δημιουργεί μια ανάπηρη κοινωνική δομή, ικανή να εξυπηρετήσει μέρος μόνο των μελών της.

Ένα προσβάσιμο περιβάλλον αίρει τα εμπόδια, επιτρέπει σε όλους να λειτουργήσουν επί ίσοις όροις και συντελεί στον επαναπροσδιορισμό των δικαιωμάτων αλλά και των υποχρεώσεων των πολιτών με αναπηρία.

---

¹⁹⁷ Βλ. Μ.Χριστοφή, Μάιος 1997, Στατιστικά στοιχεία και διαγράμματα που αφορούν σε εμποδιζόμενα άτομα και άτομα με ειδικές ανάγκες, για το Γραφείο Μελετών για ΑμεΑ, Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.

Αποτελεί έτσι την αναγκαία προϋπόθεση για την αντικειμενική ανάπτυξη μιας σειράς νεότερων επισημών, όπως π.χ. η Βιοηθική, οι οποίες εξαιρετικά εύκολα μπορούν να οδηγήσουν την ανθρωπότητα σε λάθος μονοπάτια, δεδομένου ότι είναι πολύ μικρή η απόσταση ανάμεσα στις προσπάθειες της Επισημής για την βελτίωση της ποιότητας της ανθρώπινης ζωής και στην καταπάτηση του θεμελιώδους κανόνα της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων (1948, Άρθρο 1), βάσει του οποίου «όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα». Ας δούμε όμως πώς αυτό μπορεί να συμβεί...

Η Βιοηθική είναι ο επιστημονικός κλάδος, που ασχολείται με θέματα ηθικής (πώς ένα άτομο ζει την ζωή του) που άπτονται της υγείας και της ιατρικής. Από τη Βιοηθική, η αναπηρία εξετάζεται σε σχέση με την ποιότητα ζωής, την περίθαλψη, τους γενετικούς ελέγχους, την πρόληψη γενετικών ανωμαλιών, την ευθανασία, τις θεραπευτικές μεθόδους και άλλα παρόμοια θέματα, γεγονός που ήδη προκαλεί ανησυχίες στο παγκόσμιο αναπηρικό κίνημα, το οποίο πλέον απαιτεί την παρουσία του σε κάθε μορφής δράσεις σχετικές με την Βιοηθική. Εξάλλου οι δυνατότητες, που προσφέρουν ή θα προσφέρουν στο μέλλον οι προγεννητικοί έλεγχοι και οι παρεμβάσεις στο γενετικό υλικό, μπορεί εύκολα να χρησιμοποιηθούν για να ενισχύσουν την «ιατρική προσέγγιση» περί αναπηρίας, την άποψη δηλαδή ότι η αναπηρία είναι καθαρά ιατρικό πρόβλημα και αντιμετωπίζεται με ιατρική αγωγή και αποκατάσταση, σε αντίθεση με την «κοινωνική προσέγγιση», που συσχετίζει την αναπηρία με το περιβάλλον και υιοθετεί την άποψη περί ανθρώπινης πολυμορφίας. Μια τέτοια στροφή στην «ιατρική προσέγγιση» θα έχει ως αποτέλεσμα τα άτομα με αναπηρία να οδηγηθούν εκ νέου στον κοινωνικό αποκλεισμό ενάντια σε κάθε έννοια ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Ισχυρό όπλο στην αντικειμενική θεώρηση της αναπηρίας από την Βιοηθική είναι η διάδοση της προσβασιμότητας και του «Σχεδιασμού για Όλους», η διασφάλιση δηλαδή προσβάσιμων περιβαλλόντων, στα οποία καθένας ανεξάρτητα από τις όποιες κινητικές, αισθητηριακές, ηλικιακές και άλλες ιδιαιτερότητές του μπορεί να κινηθεί, να ζήσει και να αναπτυχθεί επί ίσοις όροις με κάθε άλλο άτομο.

Μόνο όταν το καθημερινό περιβάλλον διαβίωσης εξασφαλίζει για όλα τα άτομα ίσες ευκαιρίες συμμετοχής (πρόσβαση) στα κοινωνικά δρώμενα, θα είναι δυνατόν τόσο η Επιστήμη όσο και η Κοινή Γνώμη να διερευνήσουν αντικειμενικά τα όποια ηθικά διλήμματα ανακύπτουν. Γιατί μόνο τότε όλα τα άτομα θα έχουν κοινό επίπεδο αναφοράς και θα αντιμετωπίζονται με βάση τα προσόντα και τις δυνατότητες προσφοράς τους στην κοινωνική ανάπτυξη και όχι με βάση τα όποια μειονεκτήματα τους δημιουργεί μια ανάπηρη κοινωνική δομή, ικανή να εξυπηρετήσει μέρος μόνο των μελών της.

Σε συνέχεια των παραπάνω εύκολα αναδεικνύεται αφενός η άμεση σχέση του περιβάλλοντος και της αναπηρίας, αλλά και αφετέρου ο καθοριστικός ρόλος της «προσβασιμότητας», το χαρακτηριστικό του περιβάλλοντος που σχετίζεται άμεσα με την ποιότητα ζωής όλων των πολιτών και κατ'επέκταση με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την δημοκρατία. Δικαίως λοιπόν η προσβασιμότητα θεωρείται το «κλειδί» για την εξίσωση των ευκαιριών όλων των πολιτών συμπεριλαμβανομένων των πολιτών με αναπηρία.

Παράλληλα όμως η προσβασιμότητα αποτελεί και βασική προϋπόθεση της «αιφόρου ανάπτυξης». Ας δούμε γιατί...

Όπως αναφέρεται στην υποενότητα 8.1.1, η αιφόρος ανάπτυξη στοχεύει στην ευημερία του ανθρώπου με την ενσωμάτωση της κοινωνικής ανάπτυξης, της οικονομικής ανάπτυξης και της διατήρησης και προστασίας του περιβάλλοντος. Άρα η αιφόρος ανάπτυξη στην ουσία ταυτίζεται με το δικαίωμα στην ανάπτυξη, που συνεπάγεται το δικαίωμα στη βελτίωση και προαγωγή των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και πολιτικών συνθηκών. Στη βελτίωση, δηλαδή, της συνολικής ποιότητας ζωής μέσω της εφαρμογής αλλαγών που εξασφαλίζουν σε κάθε άτομο μια αξιοπρεπή ζωή σε μια κοινωνία που σέβεται και βοηθάει την άσκηση όλων των ανθρώπινων δικαιωμάτων χωρίς διακρίσεις.

Εξετάζοντας την αιεφόρο ανάπτυξη από την σκοπιά των δικαιωμάτων, είναι εμφανές ότι για να αναπτυχθεί και να εξελίσσεται ένα άτομο ή μια κοινωνία θα πρέπει οι βασικές ανάγκες του κάθε ατόμου να ικανοποιούνται. Οι κοινωνικές συνθήκες, όπως η έλλειψη εκπαίδευσης και πληροφόρησης, καθώς και η κακή κατάσταση υγείας, μπορούν να περιορίσουν σοβαρά την ικανότητα ενός ατόμου να εργαστεί και να απολαύσει προσωπική οικονομική πρόοδο και ανάπτυξη. Συνεπώς, στο πλαίσιο της αιεφόρου ανάπτυξης, τα βασικά δικαιώματα πρέπει να γίνονται σεβαστά και να ικανοποιούνται έτσι ώστε κάθε άτομο να μπορεί να έχει ίση πρόσβαση στους πόρους με κάθε άλλο, συμπεριλαμβανομένων φυσικά και των ατόμων με αναπηρία. Στο σημείο αυτό παρεμβαίνει η προσβασιμότητα, χωρίς την οποία τα άτομα με αναπηρία δε μπορούν να έχουν πρόσβαση σε κανένα τομέα της καθημερινής ζωής και συνεπώς αποκλείονται από την παραπάνω διαδικασία. Είναι εμφανές λοιπόν ότι η προσβασιμότητα αποτελεί και βασική προϋπόθεση και της αιεφόρου ανάπτυξης.

Ταυτόχρονα όμως η προσβασιμότητα αποτελεί και βασική προϋπόθεση της οικονομικής ανάπτυξης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στη νέα *Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2010-2020* επισημαίνει ότι η νέα αυτή στρατηγική θα έχει σημαντικές επιπτώσεις για την οικονομία της Ευρώπης, δεδομένου ότι η αγορά της ΕΕ για τα τεχνικά βοηθήματα - αναγκαία για τη διασφάλιση της προσβασιμότητας και με εκτιμώμενο ετήσιο τζίρο 30 δις € - εξακολουθεί να είναι κατακερματισμένη και ως εκ τούτου τα βοηθήματα να είναι ακριβά. Τα ισχύοντα πολιτικά και ρυθμιστικά πλαίσια δεν αντικατοπτρίζουν τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και της μεταποιητικής βιομηχανίας. Περισσότερη τυποποίηση θα βελτιώσει τις οικονομίες κλίμακας και οι επιχειρήσεις θα μπορέσουν ευκολότερα να προσφέρουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους διασυννορικά. Αυτό θα έχει θετικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα για την οικονομία της Ευρώπης. Τονίζεται ότι η δημιουργία μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς, προσβάσιμης σε όλους, ανοίγει ευκαιρίες στην αγορά και προάγει την καινοτομία. Υπάρχει δε, ένα ισχυρό επιχείρημα για την πραγματοποίηση επιχειρηματικών υπηρεσιών και προϊόντων προσβάσιμων σε όλους, δεδομένης της ζήτησης από τους ηλικιωμένους καταναλωτές το ποσοστό των οποίων αυξάνεται συνεχώς. Πάνω από το ένα τρίτο των ατόμων ηλικίας άνω των 75 ετών έχουν ειδικές ανάγκες που τους περιορίζουν σε κάποιο βαθμό.

Το συμπέρασμα λοιπόν δε μπορεί παρά να είναι ένα και μόνο: ο ρόλος της προσβασιμότητας στις σημερινές κοινωνίες είναι πολλαπλός. Διασφαλίζει την ενσωμάτωση και ίσες ευκαιρίες για τα άτομα με αναπηρία, την ασφάλεια και άνεση όλων, τη διαρκή βιωσιμότητα και αιεφόρο ανάπτυξη, την οικονομική ανάπτυξη!

8.1.3 Ιστορική διαδρομή (από τον Λεονάντο Ντα Βίντσι στον Σχεδιασμό για Όλους ή Καθολικό Σχεδιασμό)

Για πολλά χρόνια ο σχεδιασμός των υποδομών αλλά και των υπηρεσιών βασίστηκε στις ιδανικές αναλογίες του «μέσου χρήστη» που προκύπτουν από τη μελέτη του ανθρωπίνου σώματος, θεωρουμένου ως «μέσου χρήστη» ενός νέου άνδρα στο απόγειο της ακμής και των δυνάμεών του.

Ο «μέσος χρήστης» όμως στην πραγματικότητα αντιστοιχεί σε ένα ιδεατό κατασκεύασμα, που δεν ανταποκρίνεται στην ανθρώπινη ποικιλομορφία. Οι άνθρωποι διαφέρουν τόσο ως προς τα χαρακτηριστικά (π.χ. άνδρες/γυναίκες, ύψος, βάρος, ηλικία, χρώμα, εθνικότητα), όσο και ως προς τις ικανότητές τους (δύναμη, αντοχή, ταχύτητα, αντίληψη). Οι ικανότητες αυτές μάλιστα -εκτός του ότι διαφέρουν από τον ένα άνθρωπο στον άλλο- διαφοροποιούνται και σημαντικά στον ίδιο άνθρωπο κατά τη διάρκεια της ζωής του, με την πρόοδο του χρόνου και της ηλικίας. Φυσικό επόμενο, λοιπόν, οι υποδομές και υπηρεσίες που σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν με βάση τη θεωρία του «μέσου χρήστη» να μη μπορούν να ικανοποιήσουν τις ανάγκες όλων των χρηστών σε όλες τις φάσεις της ζωής τους.

Η ανάπτυξη διεθνώς των κινημάτων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οργάνωση και ενδυνάμωση των αναπηρικών κινημάτων τις δεκαετίες '60 και '70 και η επικράτηση του «κοινωνικού μοντέλου» της αναπηρίας –που, όπως προαναφέρθηκε, απαιτεί κοινωνικές αλλαγές και μετατροπές του περιβάλλοντος για την διασφάλιση της πλήρους συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής- ανέδειξαν την ανάγκη προσαρμογής του μοντέλου σχεδιασμού ώστε να ικανοποιούνται και οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και να διασφαλίζονται ισότιμα τα δικαιώματά τους.

Παράλληλα, λόγοι πρακτικοί, όπως π.χ. η επιμήκυνση του ορίου διαβίωσης και η γήρανση των κοινωνιών, που προέκυψαν ως φυσικό επακόλουθο της βελτίωσης των όρων διαβίωσης, της καταπολέμησης πολλών ασθενειών αλλά και της μείωσης των γεννήσεων, καθώς και η αυξανόμενη μετανάστευση που γεννά την ανάγκη συνύπαρξης ατόμων με διαφορετική γλώσσα, συνήθειες και πολιτισμούς οδήγησαν στην ανάγκη τροποποίησης των υποδομών και υπηρεσιών ώστε όλοι οι άνθρωποι -ανεξαρτήτως ηλικίας, αναπηρίας, εθνικότητας ή/και λοιπών χαρακτηριστικών:

- να μπορούν να αξιοποιηθούν και να παραμείνουν στην ενεργό παραγωγική ζωή όσο γίνεται περισσότερο, προσφέροντας έτσι εργατικό δυναμικό στις γηράσκουσες αγορές εργασίας και ελαφρύνοντας τα ασφαλιστικά ταμεία από την μακροχρόνια καταβολή συντάξεων και επιδομάτων,
- να μπορούν να ζήσουν αυτόνομα και με ασφάλεια για όσο το δυνατόν μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα, απαλλάσσοντας τις οικογένειές τους από την καθημερινή φροντίδα και επιτρέποντας στο κράτος την επένδυση κεφαλαίων σε παραγωγικούς τομείς αντί του τομέα περίθαλψης (οίκοι ευγηρίας, ιδρύματα, κ.ά.),
- να μπορούν να επικοινωνήσουν και να πληροφορηθούν ώστε να μπορέσουν να αναπτυχθούν κοινωνικο-οικονομικά με ασφάλεια και αξιοπρέπεια.

Οι πρώτες προσπάθειες διαμόρφωσης καταλλήλων περιβαλλόντων οδήγησαν στη λήψη μέτρων, που ουσιαστικά προσπαθούσαν να προσαρμόσουν ήδη υφιστάμενες υποδομές και υποδομές που συνέχιζαν να σχεδιάζονται με βάση το μοντέλο του «μέσου χρήστη» στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και των ηλικιωμένων. Έτσι προωθήθηκε η ιδέα των ειδικών προσαρμογών για την προσβασιμότητα, με την εκ των υστέρων κατασκευή ή/και προσθήκη στοιχείων που θα επέτρεπαν την διακίνηση και χρήση των περιβαλλόντων από άτομα με αναπηρία. Με δεδομένο δε, ότι τις περισσότερες δυσκολίες από κατασκευαστικής πλευράς αντιμετώπιζαν τα άτομα με κινητικές αναπηρίες και ιδιαίτερα τα άτομα σε αναπηρικά αμαξίδια το μοντέλο του «μέσου χρήστη» άρχισε να μετατρέπεται –όποτε και όπου προωθήθηκε η νέα αντίληψη- σε μοντέλο του «χρήστη αναπηρικού αμαξιδίου». Για αρκετά χρόνια όσοι ασχολούνταν με την προσβασιμότητα σχεδίαζαν με βάση τον χρήστη αμαξιδίου θεωρώντας ότι όπου μπορεί να πάει αυτός, ότι μπορεί να φτάσει ή/και να χρησιμοποιήσει αυτός, μπορούν και όλοι οι υπόλοιποι.

Τα άτομα με αναπηρία όμως δεν αποτελούν μια ομοιογενή ομάδα. Ακόμη και μεταξύ αυτών των χρηστών αμαξιδίου υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τις ανάγκες και δυνατότητες. Το ίδιο και μεταξύ των ηλικιωμένων και των ατόμων μειωμένης κινητικότητας. Και βεβαίως οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία δεν περιορίζονται μόνο στο επίπεδο της κίνησης, αλλά επεκτείνονται σε επίπεδο ακοής, όρασης, αντίληψης κ.λπ. Επομένως ούτε το μοντέλο του «χρήστη αναπηρικού αμαξιδίου» δεν θα μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες όλων των πολιτών. Αρχίζει πλέον να γίνεται σαφές, ότι σε επίπεδο σχεδιασμού ή θα πρέπει να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες κάθε πολίτη ξεχωριστά αναπτύσσοντας ατομικά μοντέλα εξυπηρέτησης, πράγμα αδύνατο, ή ο σχεδιασμός θα πρέπει να αποκτήσει καθολικότητα και να ενσωματώσει στοιχεία που θα ικανοποιούν το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό πολιτών.

Έτσι φτάνουμε στα μέσα της δεκαετίας του 1980 στο μοντέλο του «Σχεδιασμού για Όλους ή Καθολικού Σχεδιασμού» που προωθείται και σήμερα.

Στο Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ResAP (2007)³ «Η επίτευξη της πλήρους συμμετοχής των πολιτών μέσω του “Καθολικού Σχεδιασμού (Universal Design)”», που εγκρίθηκε από την Επιτροπή Υπουργών στις 12 Δεκεμβρίου 2007 κατά τη 1014η συνεδρίαση των Αναπληρωτών Υπουργών, αναφέρεται ότι:

«Ο Καθολικός Σχεδιασμός είναι μια στρατηγική που αποσκοπεί να καταστήσει το σχεδιασμό και τη σύνθεση των διαφορετικών περιβαλλόντων, τα προϊόντα, την επικοινωνία, την τεχνολογία της πληροφορίας και τις υπηρεσίες προσιτά και κατανοητά, καθώς και εύχρηστα από τον καθένα, στο μεγαλύτερο βαθμό, με τον πιο ανεξάρτητο και φυσικά δυνατό τρόπο, κατά προτίμηση χωρίς την ανάγκη για προσαρμογή ή εξειδικευμένες λύσεις.

Ο στόχος του Καθολικού Σχεδιασμού είναι να καταστήσει το δομημένο περιβάλλον, την επικοινωνία, τα προϊόντα και τις υπηρεσίες προσβάσιμα και χρησιμοποιήσιμα στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό.

Προωθεί μια στροφή προς τον επικεντρωμένο στο χρήστη σχεδιασμό, ακολουθώντας μια ολιστική προσέγγιση και με στόχο να καλυφθούν οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε αλλαγές που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν κατά τη διάρκεια της ζωής τους.

Κατά συνέπεια, ο Καθολικός Σχεδιασμός είναι μια έννοια που εκτείνεται πέρα από τα θέματα της απλής προσβασιμότητας των κτιρίων για τα άτομα με αναπηρία και θα πρέπει να αποτελέσει αναπόσπαστο μέρος των πολιτικών και του σχεδιασμού όλων των τομέων της κοινωνίας.»

8.1.4 Σχεδιασμός για Όλους ή Καθολικός Σχεδιασμός – Ειδικές παρεμβάσεις για την προσβασιμότητα- Εύλογες προσαρμογές: Αξιολόγηση των μοντέλων της προσβασιμότητας

Αν και η θεωρητική βάση για τα αρχικά μοντέλα των ειδικών παρεμβάσεων για τη διασφάλιση της προσβασιμότητας και το μεταγενέστερο μοντέλο του Σχεδιασμού για Όλους ή Καθολικού Σχεδιασμού είναι σχεδόν η ίδια και αναφέρεται στην ένταξη, την πλήρη συμμετοχή, και την κοινωνική ισότητα, ο Σχεδιασμός για Όλους ή Καθολικός Σχεδιασμός εκτείνεται πέραν των ορίων της απλής λήψης ειδικών μέτρων για τη διασφάλιση της προσβασιμότητας. Ας δούμε πως...

8.1.4.α Ειδικές παρεμβάσεις για την προσβασιμότητα – Σχεδιασμός για Όλους ή Καθολικός Σχεδιασμός

Το κλασικό μοντέλο της απλής λήψης ειδικών (και συνήθως πρόσθετων) μέτρων για την διασφάλιση της προσβασιμότητας αναφέρεται βασικά στα άτομα με αναπηρία. Η προσέγγιση του Σχεδιασμού για Όλους ή Καθολικού Σχεδιασμού, αντίθετα, προσπαθεί να συμπεριλάβει ταυτόχρονα όλο τον πληθυσμό, με ή χωρίς αναπηρία, και να δημιουργήσει τις ίδιες συνθήκες ένταξης αυτού με την προώθηση ολιστικών λύσεων που ενσωματώνονται στα προϊόντα, το περιβάλλον και τις υπηρεσίες και δε γεννούν διακρίσεις. Εύκολα διαφαίνεται ότι η λήψη ειδικών πρόσθετων μέτρων σε μια ήδη διαμορφωμένη συμβατική κατάσταση με στόχο την εξασφάλιση της προσβασιμότητας στα άτομα με αναπηρία δε μπορεί παρά να δημιουργεί καταστάσεις διάκρισης –αν και ο στόχος είναι ακριβώς αντίθετος με αυτό- και ένα είδος «στιγματισμού», δεδομένου ότι τα όποια μέτρα -αφού λαμβάνονται εκ των υστέρων- δε μπορεί παρά να αναδεικνύουν την αδυναμία εξυπηρέτησης των πολιτών με αναπηρία από τις αρχικές συμβατικές λύσεις. Αντίθετα η εφαρμογή του Σχεδιασμού για Όλους ή Καθολικού Σχεδιασμού εξαλείφει αυτά ακριβώς τα μειονεκτήματα της κλασικής προσέγγισης που προαναφέρθηκαν.

8.1.4.β Εύλογες προσαρμογές

Στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (ΟΗΕ, 2007), στο Άρθρο 2, ορίζεται ότι προκειμένου να προωθήσουν την ισότητα και να εξαλείψουν τη διάκριση, τα κράτη-μέλη, που επικυ-

ρώνουν τη Σύμβαση, πρέπει να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διασφαλίσουν την παροχή «εύλογων προσαρμογών» προς τα θύματα παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από τη Σύμβαση. Ο όρος «εύλογη προσαρμογή» αναφέρεται σε ένα τρίτο μοντέλο προσβασιμότητας, και περιλαμβάνει την «αναγκαία και σκόπιμη τροποποίηση και προσαρμογή, η οποία δεν επιφέρει δυσανάλογη ή υπέρμετρη επιβάρυνση, όπου απαιτείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, για να εξασφαλίσει στα άτομα με αναπηρία την απόλαυση ή την άσκηση σε ισότιμη βάση με τους άλλους όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών».

Η έννοια των «εύλογων προσαρμογών» ποικίλλει από χώρα σε χώρα, ανάλογα με την πολιτισμική προσέγγιση, το νομικό σύστημα, τις πολιτικές προσαρτήσεις των δικαιωμάτων και την ισχύουσα νομοθεσία. Η ερμηνεία της λέξης «εύλογων» επηρεάζεται από πολιτιστικούς και υλικούς παράγοντες (π.χ. τι δράσεις θεωρούνται εύλογες σε μια συγκεκριμένη χώρα για ένα άτομο με αναπηρία), όπως και η έννοια των «δυσανάλογων ή υπέρμετρων επιβαρύνσεων», η οποία εξαρτάται από τον πλούτο της χώρας, τους διαθέσιμους και κατά συνέπεια επενδύσιμους πόρους, καθώς και το βαθμό αναγνώρισης και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην εν λόγω χώρα. Ομοίως, η ερμηνεία της λέξης «προσαρμογή» επίσης μπορεί να ποικίλλει, για παράδειγμα, ανάλογα με τη διαθέσιμη τεχνολογία.

Στη χώρα μας η έννοια των «εύλογων προσαρμογών» για τα άτομα με αναπηρία εισάγεται με τον ν.3304/2005 (ΦΕΚ 16Α/27.01.2005) «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» - Άρθρο 10.

Βάσει του νόμου αυτού, οι εύλογες προσαρμογές περιλαμβάνουν όλα τα ενδεδειγμένα κατά περίπτωση μέτρα που ένας εργοδότης υποχρεώνεται να λάβει για την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης έναντι των ατόμων με αναπηρία, προκειμένου τα άτομα αυτά να έχουν δυνατότητα πρόσβασης σε θέση εργασίας, να ασκούν αυτή και να εξελίσσονται, καθώς και να έχουν δυνατότητα συμμετοχής στην επαγγελματική κατάρτιση, εφόσον τα μέτρα αυτά δεν συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη. Διευκρινίζεται μάλιστα ότι δε θεωρείται δυσανάλογη η επιβάρυνση όταν αντισταθμίζεται από μέτρα προσαρτήσεις που λαμβάνονται στο πλαίσιο άσκησης της πολιτικής υπέρ των ατόμων με αναπηρία.

Συνεπώς, οι «εύλογες προσαρμογές» δεν αφορούν μόνο σε φυσικές προσαρμογές του δομημένου περιβάλλοντος (υποδομές, τουαλέτες κ.ά.) ή στον τρόπο επικοινωνίας με άτομα τυφλά, κωφά κ.ά., αλλά περιλαμβάνουν κάθε μέτρο που μπορεί να διευκολύνει ένα άτομο με αναπηρία από το στάδιο αναζήτησης εργασίας μέχρι την δυνατότητα εκτέλεσης αυτής ώστε να συμμετέχει ισότιμα σε όλες τις σχετικές διαδικασίες. Ως «εύλογες προσαρμογές» λοιπόν μπορούν να θεωρηθούν:¹⁹⁸

- η διασφάλιση ίσων ευκαιριών κατά τη διαδικασία αιτήσεων εξεύρεσης εργασίας,
- η διευκόλυνση ατόμου με αναπηρία να εξασκήσει την εργασία του,
- η διευκόλυνση ενός εργαζόμενου με αναπηρία να απολαύσει παροχές και προνόμια στην εργασία του,
- η διασφάλιση της προσβασιμότητας των εγκαταστάσεων,
- η προσαρμογή του εξοπλισμού, του ωραρίου, του εκπαιδευτικού υλικού κ.λπ.,
- η αλλαγή συμπεριφοράς των συναδέλφων και εργοδοτών,

---

¹⁹⁸ Βλ. Σεπτέμβριος 2010, Stig Langvad, EDF Newsletter Disability Voice, http://www.edf-feph.org/Page_Generale.asp?DocID=13855&thebloc=25329.

- η προσαρμογή του ίδιου του αντικειμένου της εργασίας ώστε άτομα με διαφορετικούς περιορισμούς να μπορούν να λειτουργήσουν ισότιμα,
- η διασφάλιση της πρόσβασης ατόμων με αναπηρία στην επιμόρφωση.

8.1.4.γ Συμπεράσματα

Όπως γίνεται εμφανές από τα παραπάνω, οι έννοιες «εύλογες προσαρμογές» και «ειδικές παρεμβάσεις για τη διασφάλιση της προσβασιμότητας» είναι έννοιες αλληλοσυμπληρούμενες. Σε καμία όμως περίπτωση η υποχρέωση πρόβλεψης εύλογης προσαρμογής δεν υποκαθιστά την υποχρέωση παρεμβάσεων για την διασφάλιση της προσβασιμότητας. Και αυτό γιατί ενώ οι ειδικές παρεμβάσεις για την διασφάλιση της προσβασιμότητας αφορούν σε όλα τα άτομα με αναπηρία, η εύλογη προσαρμογή είναι εξατομικευμένη και αφορά στην κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών ενός συγκεκριμένου ατόμου με αναπηρία σε συγκεκριμένο περιβάλλον ώστε το άτομο αυτό να καταστεί ικανό να εργαστεί ισότιμα με τους άλλους συναδέλφους του.

Αντίστοιχα αλληλοσυμπληρούμενες είναι οι έννοιες «ειδικές παρεμβάσεις για την διασφάλιση της προσβασιμότητας» και «Σχεδιασμός για Όλους ή Καθολικός Σχεδιασμός». με τη διαφορά ότι ενώ οι ειδικές παρεμβάσεις για την προσβασιμότητα αποτελούν ενίοτε ίσως τη μόνη λύση για υφιστάμενες υποδομές και υπηρεσίες έτσι ώστε να μπορούν τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα με μειωμένη κινητικότητα εν γένει να αποκτήσουν πρόσβαση σε αυτές, ο Σχεδιασμός για Όλους ή Καθολικός Σχεδιασμός αποτελεί τη δημοκρατικότερη και πληρέστερη προσέγγιση διασφάλισης ενιαίας πρόσβασης σε νέες υποδομές και υπηρεσίες χωρίς προσαρμογές και ειδικά μέτρα. Στην περίπτωση, δηλαδή, του Σχεδιασμού για Όλους ή Καθολικού Σχεδιασμού, οι νέες υποδομές σχεδιάζονται απαρχής με τρόπο ώστε να διασφαλίζουν αφενός την πρόσβαση όλων σε αυτές και αφετέρου να μηδενίζουν τις πιθανότητες διάκρισης και στιγματισμού των χρηστών.

Και τα τρία μοντέλα στοχεύουν τελικά στην αποκατάσταση της πρόσβασης στις υποδομές, υπηρεσίες και αγαθά. Ωστόσο, οι εύλογες προσαρμογές, όμως, αφορούν σε ένα συγκεκριμένο άτομο, οι ειδικές παρεμβάσεις για τη διασφάλιση της προσβασιμότητας μόνο στα άτομα με αναπηρία και συνήθως προϋποθέτουν υποδομές κ.λπ. σχεδιασμένα με τη συμβατική προσέγγιση σχεδιασμού, ο δε Σχεδιασμός για Όλους ή Καθολικός Σχεδιασμός αναφέρεται σε όλους με ή χωρίς αναπηρία.

8.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

8.2.1 Εθνικό θεσμικό πλαίσιο

8.2.1.α Βασικό θεσμικό πλαίσιο που αφορά στο δομημένο περιβάλλον

ν.4067/2012 (ΦΕΚ 79^Α/09.04.2012) «Νέος Οικοδομικός Κανονισμός».

Με τον νόμο αυτό επιχειρήθηκε η άρση προβλημάτων που είχαν εντοπιστεί κατά την εφαρμογή του προηγούμενου Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού. Έτσι με τον Νέο Οικοδομικό Κανονισμό (Άρθρο 26) επιβάλλεται πλέον στους χώρους όλων των νέων κτιρίων εκτός των κτιρίων με χρήση κατοικίας, για τα οποία η άδεια δόμησης εκδίδεται μετά τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, να εξασφαλίζεται η οριζόντια και κατακόρυφη αυτόνομη και ασφαλής προσπέλαση από άτομα με αναπηρία ή εμποδιζόμενα άτομα και η εξυπηρέτηση αυτών σε όλους τους εξωτερικούς και εσωτερικούς χώρους των κτιρίων σύμφωνα με τις Οδηγίες Σχεδιασμού του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής «Σχεδιάζοντας για Όλους», όπως αυτές τροποποιούνται και ισχύουν κάθε φορά. Ειδικά για

τα κτίρια με χρήση κατοικίας επιβάλλεται να εξασφαλίζεται η αυτόνομη και ασφαλής οριζόντια και κατακόρυφη προσπέλαση από άτομα με αναπηρία ή εμποδιζόμενα άτομα σε όλους τους εξωτερικούς και εσωτερικούς κοινόχρηστους χώρους των κτιρίων κατοικίας, καθώς επίσης και η διασφάλιση συνθηκών εύκολης μετατρεψιμότητας των κατοικιών σε κατοικίες μελλοντικών χρηστών με αναπηρία/εμποδιζόμενων ατόμων, χωρίς να θίγεται ο φέρων οργανισμός του κτιρίου.

Σε όλα τα παραπάνω κτίρια θεσπίζεται η χρήση και αναβατορίων - επιπλέον των ανελκυστήρων - καθώς και η πρόβλεψη προστατευμένων προσβάσιμων χώρων αναμονής σε περίπτωση έκτακτων αναγκών σε κάθε όροφο. Στα δε υφιστάμενα πριν από την ισχύ του παρόντος νόμου κτίρια, όπου στεγάζονται υπηρεσίες του Δημοσίου, νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημόσιου τομέα, κοινωφελείς οργανισμοί, οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτης και δεύτερης βαθμίδας ή έχουν χρήσεις συνάθροισης κοινού (χώροι συνεδρίων, εκθέσεων, μουσείων, συναυλιών, αθλητικών ή πολιτιστικών συγκεντρώσεων, ναοί, θέατρα/κινηματογράφοι, εστιατόρια/ζαχαροπλαστεία/καφενεία/κέντρα διασκέδασης, αίθουσες πολλαπλών χρήσεων, αίθουσες αναμονής επιβατών, τράπεζες/ανταλλακτήρια κ.λπ.), προσωρινής διαμονής, εκπαίδευσης, υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, δικαιοσύνης και σωφρονισμού, γραφείων και εμπορίου, βιομηχανίας και βιοτεχνίας, καθώς επίσης και στους χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων και πρατηρίων καυσίμων επιβάλλεται να γίνουν οι απαραίτητες διαμορφώσεις, ώστε οι λειτουργικοί χώροι τους να είναι προσπελάσιμοι από άτομα με αναπηρία ή εμποδιζόμενα άτομα. Οι διαμορφώσεις αυτές θα πρέπει να ολοκληρωθούν μέχρι το 2020, με την προϋπόθεση ότι δεν θίγεται ο φέρων οργανισμός του κτιρίου, άλλως τα κτίρια θα θεωρούνται αυθαίρετα. Τέλος, κατά τη διαμόρφωση ή ανακατασκευή των κοινόχρηστων χώρων των οικισμών (όπως ιδίως χώρων που προορίζονται για την κυκλοφορία των πεζών, όπως των πλατειών/πεζοδρόμων/πεζοδρομίων/νησίδων, χώρων πρασίνου/άλσεων, στάσεων/αποβαθρών κ.λπ.) εφόσον το επιτρέπει η μορφολογία του εδάφους, επιβάλλεται να εξασφαλίζεται η δυνατότητα πρόσβασης ατόμων με αναπηρία ή εμποδιζόμενων ατόμων.

Παράλληλα, και σε άλλα άρθρα υπάρχουν επίσης προβλέψεις για την προσβασιμότητα στα άτομα με αναπηρία, μεταξύ των οποίων (βλ. Άρθρο 27) συγκαταλέγεται η δυνατότητα κατασκευής ανελκυστήρα ή άλλων μηχανικών μέσων κάλυψης υψομετρικών διαφορών και του χώρου πρόσβασης σε αυτά σε κτίρια που κατά το χρόνο ανέγερσής τους δεν ήταν υποχρεωτική η κατασκευή του, κατά παρέκκλιση των διατάξεων του παρόντος και των ειδικών όρων δόμησης της περιοχής, με απλούστερες διαδικασίες από αυτές που ίσχυαν, καθώς και η δυνατότητα τοποθέτησης -κατά παρέκκλιση κάθε ισχύουσας διάταξης, κανονισμού (συμπεριλαμβανομένου του κανονισμού πολυκατοικίας) κ.λπ.- σε νομίμως υφιστάμενα κτίρια κατοικίας, που δεν διασφαλίζουν προσβασιμότητα σε άτομα με αναπηρία, διάταξης (ράμπας ή αναβατορίου) που θα διασφαλίζει την πρόσβαση από το πεζοδρόμιο στους εσωτερικούς/εξωτερικούς κοινόχρηστους χώρους εφόσον διαμένουν ως ιδιοκτήτες ή ένοικοι στα παραπάνω κτίρια, με απαραίτητη προϋπόθεση την εξασφάλιση της ασφάλειας των χρηστών, τη σύνταξη ή ενημέρωση της Ταυτότητας Κτιρίου και την κάλυψη των εξόδων κατασκευής από τα ενδιαφερόμενα άτομα.

Βάσει του παραπάνω νόμου διατηρείται η λειτουργία Επιτροπής Προσβασιμότητας του Υ.Π.Ε.Κ.Α., η οποία γνωμοδοτεί επί ειδικών θεμάτων προσβασιμότητας που προκύπτουν κατά την εφαρμογή των διατάξεων του Νέου Οικοδομικού Κανονισμού και μπορεί να εισηγηθεί στον Υπουργό Π.Ε.Κ.Α. και ειδικές ρυθμίσεις που αφορούν στην προσβασιμότητα. Η Επιτροπή συνιστάται με απόφαση του Υ.Π.Ε.Κ.Α, εδρεύει στο Υπουργείο Π.Ε.Κ.Α. και μεταξύ των μελών της περιλαμβάνονται οπωσδήποτε εκπρόσωποι της Ε.Σ.Α.μεΑ.

ν.4030/2011 (ΦΕΚ 249Α/25.11.2011) «Νέος τρόπος έκδοσης αδειών δόμησης, ελέγχου κατασκευών και λοιπές διατάξεις».

Με τον νόμο αυτό θεσμοθετείται (Άρθρο 3, παρ.2β) η υποχρέωση σύνταξης και υποβολής μελέτης

προσβασιμότητας για τη λήψη άδειας δόμησης. Υπολείπεται η έκδοση ΠΔ που θα καθορίζει αναλυτικά τις σχετικές προδιαγραφές της μελέτης.

ΑΠΟΦΑΣΗ Υπουργού Π.Ε.Κ.Α. αριθμ.6952/ 2011 (ΦΕΚ 420B/16.03.2011) -Υποχρεώσεις και μέτρα για την ασφαλή διέλευση των πεζών κατά την εκτέλεση εργασιών σε κοινόχρηστους χώρους πόλεων και οικισμών που προορίζονται για την κυκλοφορία πεζών.

Με την Απόφαση αυτή καθορίζονται τα μέτρα που απαιτούνται για να διασφαλίζεται η ασφαλής διέλευση πεζών και ιδιαίτερα πεζών με αναπηρία κατά την εκτέλεση έργων σε κοινόχρηστους χώρους οικισμών (π.χ. πεζοδρόμια).

ν.3868/2010 (ΦΕΚ 129Α/03.08.10) «Αναβάθμιση του Εθνικού Συστήματος Υγείας και λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης».

Με τον νόμο αυτό (Άρθρο 16, παρ.7) καθιερώνεται η δυνατότητα κάθε τυφλού ατόμου ή ατόμου με αναπηρία να συνοδεύεται από σκύλο βοήθειας κατά την επίσκεψή του τόσο σε δημόσιες εγκαταστάσεις και υπηρεσίες, την πρόσβαση και παραμονή του σε δημόσιους χώρους ή χώρους συνάθροισης κοινού και τη χρησιμοποίηση των μέσων μαζικής μεταφοράς, όσο και σε ιδιωτικές εγκαταστάσεις και υπηρεσίες λαμβάνοντας όμως υπόψη, στην δεύτερη αυτή περίπτωση, τους περιορισμούς που τίθενται με την Υ1γ/Γ.Π./οικ.94643 απόφαση του Υπ. Υγείας και Κοινων. Αλληλεγγύης. Οι διατάξεις αυτές υπερισχύουν κάθε αντίθετης διάταξης του κανονισμού που αφορά στην κατοχή ζώων. Με κοινή δε απόφαση του Υπουργού Υγείας και Κοινων. Αλληλεγγύης και του ΥΠ.ΕΣ.ΑΠ.Η.Δ. καθορίζονται οι όροι σχετικά με την εκπαίδευση και πιστοποίηση των σκύλων βοήθειας.

ν.3861/2010 (ΦΕΚ 112Α/13.07.10) «Ενίσχυση της διαφάνειας με την υποχρεωτική ανάρτηση νόμων και πράξεων των κυβερνητικών, διοικητικών και αυτοδιοικητικών οργάνων στο διαδίκτυο «Πρόγραμμα Διαύγεια» και άλλες διατάξεις».

Με τον νόμο αυτό (Άρθρο 6, παρ.6) επιβάλλεται η λήψη πρόνοιας κατά τον σχεδιασμό και τη συντήρηση των δικτυακών τόπων ώστε να διασφαλίζεται η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στο περιεχόμενο των δικτυακών τόπων όπου γίνεται η ανάρτηση των νόμων και πράξεων που προβλέπονται στον παρόντα νόμο.

ν.3840/2010 (ΦΕΚ 53Α/31.03.10) «Αποκέντρωση, απλοποίηση και ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013 και άλλες διατάξεις».

Με τον νόμο αυτό, Άρθρο 4, θεσμοθετείται η υποχρέωση -κατά την υπογραφή των Επιχειρησιακών Συμφωνιών Υλοποίησης των επιχειρησιακών προγραμμάτων του ΕΣΠΑ-λήψης μέριμνας για την εφαρμογή κριτηρίων που διασφαλίζουν τη δυνατότητα πρόσβασης για τα άτομα με αναπηρία, σύμφωνα με προδιαγραφές και οδηγίες παρακολούθησης που καθορίζονται από την Εθνική Αρχή Συντονισμού του ΕΣΠΑ.

ΑΠΟΦΑΣΗ Υ.Π.Ε.Κ.Α. 52907/2009 (ΦΕΚ 2621B/31.12.09) -Ειδικές ρυθμίσεις για την εξυπηρέτηση ΑμεΑ σε κοινόχρηστους χώρους των οικισμών που προορίζονται για την κυκλοφορία πεζών.

Η Απόφαση αυτή εξειδικεύει τις αναγκαίες απαιτήσεις για την αποκατάσταση της προσβασιμότητας στους εξωτερικούς κοινόχρηστους χώρους των οικισμών.

ν.3614/2007 (ΦΕΚ 267Α/03.12.2007) «Διαχείριση, έλεγχος και εφαρμογή αναπτυξιακών παρεμβάσεων για την προγραμματική περίοδο 2007 –2013».

Στο άρθρο 10, παράγρ.4ε προβλέπεται η δημιουργία Τεχνικής Επιτροπής συμβουλευτικού χαρακτήρα στην οποία μετέχουν εκπρόσωποι των Υπουργείων που εμπλέκονται στο σχεδιασμό και υλοποίηση των επιχειρησιακών προγραμμάτων του ΕΣΠΑ, εκπρόσωπος της ΕΝΑΕ και εκπρόσωποι της

Ε.Σ.Α.μεΑ. Η επιτροπή εισηγείται στη διάσκεψη των προέδρων των επιτροπών παρακολούθησης προτάσεις αναφορικά με την οριζόντια ενσωμάτωση και εφαρμογή των αρχών της προσβασιμότητας και μη διάκρισης των ατόμων με αναπηρία στα επιχειρησιακά προγράμματα του ΕΣΠΑ. Στην ίδια απόφαση καθορίζεται η συγκρότηση και οι ειδικότερες αρμοδιότητες της επιτροπής.

Η Επιτροπή αυτή δεν συνεστήθη ποτέ, όμως με τον νόμο αυτό θεσμοθετήθηκε η συνεργασία της Πολιτείας με την Ε.Σ.Α.μεΑ. για θέματα εξειδίκευσης των αρχών της μη διάκρισης και της προσβασιμότητας αναφορικά με τα Επιχειρησιακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ. Η συνεργασία οδήγησε στη δημιουργία Ομάδας Εργασίας με συμμετοχή του Υπουργείου Οικονομίας, Ανάπτυξης και Ναυτιλίας, της Ε.Σ.Α.μεΑ. και εκπροσώπων των Διαχειριστικών Αρχών, η οποία επεξεργάστηκε και εξειδίκευσε την προσβασιμότητα σε όλα τα Επιχειρησιακά Προγράμματα.

ΑΠΟΦΑΣΗ Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης: Υ1γ/Γ.Π/οικ. 94643 (ΦΕΚ 1384B/03.08.2007) -Συμπλήρωση και τροποποίηση της υπ' αριθμ. Α1β/8577/1983 (Φ.Ε.Κ. 526, τ.Β'/24.9.1983) Υγειονομικής Διάταξης, «Περί Υγειονομικού ελέγχου και αδειών ιδρύσεως και λειτουργίας των εγκαταστάσεων επιχειρήσεων υγειονομικού ενδιαφέροντος, καθώς και των γενικών και ειδικών όρων ιδρύσεως και λειτουργίας των εργαστηρίων και καταστημάτων τροφίμων ή / και ποτών», όπως έχει τροποποιηθεί μεταγενέστερα.

Η απόφαση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία αναφέρεται (Άρθρο 1, παράγραφος 4 και 9) στην υποχρέωση εξασφάλισης πρόσβασης στα άτομα με αναπηρία σε υφιστάμενες επιχειρήσεις υγειονομικού ενδιαφέροντος (εστιατόρια, καφετέριες, κ.λπ.). Μετά την έκδοση της Απόφασης είναι πλέον υποχρεωτική η πρόβλεψη προσβάσιμης τουαλέτας και λοιπών εξυπηρετήσεων, ενώ με την παράγραφο 9 του ίδιου άρθρου επιτρέπεται και η είσοδος σκύλων-συνόδων τυφλών ατόμων και γενικότερα ατόμων με αναπηρία σε αίθουσες πελατών των καταστημάτων τροφίμων ή ποτών, εφόσον τα εν λόγω ζώα πληρούν τους όρους και τις προϋποθέσεις, που διασφαλίζουν την Δημόσια υγεία και την ασφάλεια των θαμνώνων και εφόσον υπάρχουν απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία τόσο για το άτομο χρήστη όσο και για το ζώο.

ΠΔ 60/2007 (ΦΕΚ 64/Α/16.3.2007): Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 2004/18/ΕΚ «περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημοσίων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών», όπως τροποποιήθηκε με την Οδηγία 2005/51/ΕΚ της Επιτροπής και την Οδηγία 2005/75/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16ης Νοεμβρίου 2005. Με αυτό το ΠΔ, ενσωματώνονται στο εθνικό θεσμικό πλαίσιο των έργων, προμηθειών και υπηρεσιών οι διατάξεις της Οδηγίας 2004/18/ΕΚ που προβλέπουν:

- Σχετικά με τις προδιαγραφές, ότι:
  - όπου αυτό είναι δυνατό, η συμβαλλόμενη αρχή πρέπει να λάβει υπ' όψιν τα κριτήρια προσβασιμότητας για άτομα με αναπηρίες ή τον σχεδιασμό για όλους, όταν ορίζει τις προδιαγραφές.
  - Όταν πρόκειται για συμβάσεις δημοσίων έργων, όλες οι τεχνικές απαιτήσεις που περιέχονται ιδίως στις συγγραφές υποχρεώσεων και καθορίζουν τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά ενός υλικού, ενός προϊόντος ή μιας προμήθειας ειδών και οι οποίες επιτρέπουν τον αντικειμενικό προσδιορισμό αυτών περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων και τον σχεδιασμό για όλες τις χρήσεις (συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας πρόσβασης για τα άτομα με ειδικές ανάγκες).
- Σχετικά με την ανάθεση των συμβάσεων, ότι:
  - για τη διασφάλιση της ίσης μεταχείρισης, τα κριτήρια ανάθεσης θα πρέπει να επιτρέπουν τη σύγκριση των προσφορών και την αντικειμενική αξιολόγησή τους. Εάν πληρούνται αυτές οι προϋποθέσεις, τα οικονομικά και ποιοτικά κριτήρια ανάθεσης, η αναθέτουσα αρχή μπορεί να χρησιμοποιεί κριτήρια που αποβλέπουν στην ικανοποίηση κοινωνικών απαιτήσεων που ανταποκρίνονται ιδίως στις οριζόμενες στις προδιαγραφές της αγοράς ανάγκες κατηγοριών πλη-

θυσμού, οι οποίες μειονεκτούν ιδιαιτέρως και στις οποίες ανήκουν οι δικαιούχοι/ χρήστες των έργων, προμηθειών και υπηρεσιών που αποτελούν αντικείμενο της σύμβασης.

- Σχετικά με την *εκτέλεση των συμβάσεων*, ότι:
  - οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να επιβάλλουν ειδικούς όρους σχετικά με την εκτέλεση της σύμβασης, οι οποίοι μπορούν να αφορούν ιδίως κοινωνικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους.
- Σχετικά με την πρόβλεψη ειδικών καθεστώτων, ότι:
  - τα κράτη μέλη μπορούν να παραχωρούν κατ' αποκλειστικότητα σε προστατευόμενα εργαστήρια το δικαίωμα συμμετοχής στις διαδικασίες ανάθεσης δημόσιων συμβάσεων ή να προβλέπουν την εκτέλεση των συμβάσεων αυτών στο πλαίσιο προγραμμαμάτων προστατευμένων θέσεων εργασίας, όταν η πλειοψηφία των ενδιαφερόμενων εργαζομένων είναι άτομα με ειδικές ανάγκες τα οποία, λόγω της φύσης ή της βαρύτητας των ειδικών αναγκών τους, δεν μπορούν να ασκήσουν επαγγελματική δραστηριότητα υπό κανονικές συνθήκες. Η προκήρυξη διαγωνισμού αναφέρει την παρούσα διάταξη.

ν.3304/2005 (ΦΕΚ 16Α/27. 01. 2005)-Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης.

Με το Άρθρο 10 επιβάλλεται η υποχρέωση του εργοδότη για τη λήψη όλων των ενδεδειγμένων κατά περίπτωση μέτρων, προκειμένου τα άτομα αυτά να έχουν δυνατότητα πρόσβασης σε θέση εργασίας, να ασκούν αυτήν και να εξελίσσονται, καθώς και να έχουν δυνατότητα συμμετοχής στην επαγγελματική κατάρτιση, εφόσον τα μέτρα αυτά δεν συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη. Δεν θεωρείται δυσανάλογη η επιβάρυνση, όταν αντισταθμίζεται από μέτρα προστασίας που λαμβάνονται στο πλαίσιο άσκησης της πολιτικής υπέρ των ατόμων με αναπηρία. Θεσμοθετείται δηλαδή η υποχρέωση «εύλογων προσαρμογών», που αποτελούν φυσικά τις ελάχιστες παρεμβάσεις στο περιβάλλον εργασίας για την εξυπηρέτηση ενός συγκεκριμένου ατόμου με συγκεκριμένη αναπηρία. Η πρόβλεψη «εύλογων προσαρμογών» σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να θεωρείται ότι αντικαθιστά την υποχρέωση εφαρμογής των όποιων μέτρων προβλέπονται από τη νομοθεσία για την εξυπηρέτηση ατόμων με αναπηρία.¹⁹⁹

Στη συνέχεια με τον ν.3996/2011 (ΦΕΚ 170Α/05.08.2011) «Αναμόρφωση του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας, ρυθμίσεις θεμάτων Κοινωνικής Ασφάλισης και άλλες διατάξεις», Άρθρο 2 παρ.2α (αα) και (εε), Άρθρο 2 παρ.2η θεσμοθετείται επίσης ως αρμοδιότητα του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας η παρακολούθηση και ο έλεγχος της τήρησης της ίσης μεταχείρισης έναντι των ατόμων με αναπηρία, η παροχή συμβουλών προς εργοδότες και εργαζομένους σχετικά με τους όρους της ίσης μεταχείρισης και η διασφάλιση ότι οι εργοδότες προχωρούν σε όλες τις εύλογες προσαρμογές με τη λήψη των ενδεδειγμένων, κατά περίπτωση, μέτρων, προκειμένου να διασφαλιστεί ιδίως η πρόσβαση και η παραμονή των ατόμων με αναπηρία στην εργασία, καθώς και η συμμετοχή τους στην επαγγελματική κατάρτιση.

ν.3230/2004 (ΦΕΚ 44Α/11.02.2004) - Καθιέρωση συστήματος διοίκησης με στόχους, μέτρηση της αποδοτικότητας και άλλες διατάξεις.

Με το Άρθρο 12, παράγρ.10 θεσμοθετείται η υποχρέωση των δημοσίων υπηρεσιών, των Ν.Π.Δ.Δ. και Ο.Τ.Α. να λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα για την εξασφάλιση της προσβασιμότητας και των λοιπών διευκολύνσεων για τα άτομα με αναπηρίες στους χώρους λειτουργίας τους. Με αποφάσεις, δε, των αρμόδιων κατά περίπτωση οργάνων, συνιστώνται στους οικείους οργανισμούς υπηρεσιακές μονάδες σε επίπεδο Τμήματος ή Γραφείου, με κύρια αρμοδιότητα την προώθηση και παρακολούθηση των πάσης φύσεως ενεργειών, για την άμεση συμμόρφωση προς την υποχρέωση της προηγούμενης παραγράφου.

¹⁹⁹ Βλ. π.χ. Ν.2831/2000- Τροποποίηση Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού-άρθρο 28.

Με την ίδια απόφαση καθορίζεται η οργανωτική υπαγωγή και η αριθμητική σύνθεση, κατά κλάδο ή ειδικότητα του αναγκαίου για τη στελέχωση της μονάδας αυτής προσωπικού, στο πλαίσιο του υπηρετούντος προσωπικού.

ν.3057/2002 (ΦΕΚ 239/Α/10.10.02) «Τροποποίηση και συμπλήρωση του ν.2725/1999, ρύθμιση θεμάτων Υπουργείου Πολιτισμού και άλλες διατάξεις».

Με τον νόμο αυτό επεβλήθη η υποχρέωση αποκατάστασης της προσβασιμότητας των κτιρίων της παραγρ.5 του Άρθρου 28 του ν.2831/2000 που βρίσκονται στις Ολυμπιακές πόλεις (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλο και Ηράκλειο) το αργότερο μέχρι 31.12.2003. Για πρώτη φορά μάλιστα εισήχθησαν πρόστιμα από 10-100.000€ για κάθε μήνα καθυστέρησης της αποκατάστασης, επιβαλλόμενα με Απόφαση του Γενικού Γραμματέα της οικείας Περιφέρειας.

Με τον νόμο αυτό επιχειρήθηκε –με αφορμή την προετοιμασία των Ολυμπιακών και Παραολυμπιακών Αγώνων- για πρώτη φορά η θεσμοθέτηση χρονοδιαγράμματος και προστίμων για την περίπτωση μη εφαρμογής της προσβασιμότητας και μη συμμόρφωσης με τα οριζόμενα στην ισχύουσα νομοθεσία. Αν και δεν υπήρξε συμμόρφωση, δεν υπήρξε και καμία επιβολή προστίμου μέχρι σήμερα! Ο νόμος μάλιστα παραμένει εν ισχύ...

ΠΔ 27/1999 (ΦΕΚ 580Δ/27.7.1999): «Κώδικας βασικής πολεοδομικής νομοθεσίας».

Στα Άρθρα 246, 260,346, 357, 359, 362, 364, 367, 369, 372, 375, 444 θεσμοθετούνται προδιαγραφές για κατασκευές στα κτίρια προς εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρία.

ν. 2430/1996 (ΦΕΚ 156Α/10.7.96) «Καθιέρωση της 3ης Δεκεμβρίου ως Ημέρας Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, Θέσπιση του θεσμού της κάρτας αναπηρίας και άλλες διατάξεις».

Με το Άρθρο 3 υιοθετούνται από την ελληνική Πολιτεία οι Πρότυποι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών. Κατά συνέπεια αναλαμβάνονται και όλες οι υποχρεώσεις που πηγάζουν από τον Κανόνα 5 για την προσβασιμότητα.

ΠΔ16/96 (ΦΕΚ 10/Α/18.01.96) «Ελάχιστες προδιαγραφές ασφάλειας και υγείας στους χώρους εργασίας σε συμμόρφωση με την οδηγία 89/654/ΕΟΚ».

Θεσμοθετούνται οι ελάχιστες προδιαγραφές που πρέπει να πληρούν οι χώροι εργασίας είτε αυτοί χρησιμοποιούνται για πρώτη φορά είτε υφίστανται μεταβολές, επεκτάσεις ή/ και μετατροπές μετά την 31.12.1994 (Παράρτημα Ι) είτε έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί πριν από την 01.01.1995 (Παράρτημα ΙΙ). Επιβάλλεται δε ο σχεδιασμός των κτιρίων να γίνεται σύμφωνα με τις Οδηγίες του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. (νυν Υ.Π.Ε.Κ.Α.) Γραφείο Μελετών για Άτομα με Αναπηρία, έτσι ώστε οι εργαζόμενοι με αναπηρία να κινούνται στους χώρους εργασίας και να εργάζονται ανεμπόδιστα.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΜΕΛΕΤΩΝ ΓΙΑ Α.μεΑ.-Υ.Π.Ε.Κ.Α. (πρώην Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.) - Σχεδιάζοντας για όλους²⁰⁰

Περιλαμβάνονται τεχνικές οδηγίες και κατευθύνσεις για το σχεδιασμό υποδομών που καλύπτουν τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία στους παρακάτω τομείς:

- Γενικές Αρχές - Ανθρωπομετρικά Στοιχεία
- Διαμόρφωση Εξωτερικών Χώρων Κίνησης Πεζών
- Ράμπες Ατόμων και Αμαξιδίων
- Κλίμακες ή Σκάλες
- Μηχανικά Μεσα Καλυψής Υψομετρικών Διαφορών
- Σήμανση

²⁰⁰ Βλ. <http://www.minenv.gr/1/16/162/16203/g1620300.html>

- Είσοδοι Κτιρίων
- Δημόσιοι Χώροι Υγιεινής.
- Κτίρια που Χρησιμοποιούνται από το Κοινό
- Κατοικία.

Η εφαρμογή τους στον σχεδιασμό του δομημένου περιβάλλοντος έχει πλέον θεσμοθετηθεί ως υποχρεωτική με τον Νέο Οικοδομικό Κανονισμό (βλ. παραπάνω).

Σειρά νομοθετικών κεμένων επιβάλλει την προσβασιμότητα σε **κτίρια ειδικών χρήσεων**, όπως ενδεικτικά αναφέρονται τα παρακάτω:

- ν.3013/2002 (ΦΕΚ 102Α/2002) - Αναβάθμιση της πολιτικής προστασίας και λοιπές διατάξεις -Άρθρο 31, παρ.6 που αναφέρεται στην ανάγκη πρόβλεψης προσβασιμότητας των Κέντρων Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.).
- ΠΔ 118/2006 - ΦΕΚ 119/Α'16.6.2006 -Τροποποίηση του Β.Δ. 465/1970 «Περί όρων και προϋποθέσεων εγκαταστάσεως και λειτουργίας αντλιών καυσίμων προ πρατηρίων κεμένων εκτός των εγκεκριμένων σχεδίων πόλεων και κωμών ή εκτός κατοικημένων εν γένει περιοχών και περί κυκλοφοριακής συνδέσεως εγκαταστάσεων μετά των οδών» (Α 150) και του ΠΔ 1224/1981 «Περί όρων και προϋποθέσεων ιδρύσεως και λειτουργίας πρατηρίων υγρών καυσίμων κεμένων εντός εγκεκριμένων σχεδίων πόλεων ή κωμών ή εγκεκριμένων οικισμών ή εν γένει κατοικημένων περιοχών» (Α' 303) όπως τροποποιήθηκαν με το ΠΔ 509/1984 (Α181), το ΠΔ 143/1989 «Τροποποίηση διατάξεων σχετικών με όρους και προϋποθέσεις εγκαταστάσεως και λειτουργίας αντλιών καυσίμων και κυκλοφοριακής σύνδεσης εγκαταστάσεων μετά των οδών» (Α' 69), το ΠΔ 401/1993 (Α' 170) και το ΠΔ 125/1992 (Α' 56) «τροποποίηση και συμπλήρωση του ΠΔ 143/89 (Α' 69)» και κατάργηση διατάξεων του ΠΔ 327/1992 (Α' 163).
- ΠΔ 79/2004 (ΦΕΚ 62Α/01.03.2004) - Καθορισμός των όρων και προϋποθέσεων ιδρύσεως και λειτουργίας Σταθμών υπεραστικών λεωφορείων και Σταθμών φορτηγών αυτοκινήτων για φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων (εμπορευματικών σταθμών αυτοκινήτων) - Κτιριακές εγκαταστάσεις, εξοπλισμός, χώροι στάσης και στάθμευσης, κυκλοφοριακές συνδέσεις (σταθμοί εκκίνησης και άφιξης υπεραστικών λεωφορείων, χωροθέτηση εγκαταστάσεων).
- ΠΔ 225/2000 (ΦΕΚ 194Α/7.9.2000) - Καθορισμός κριτηρίων κατά περιφέρεια και περιοχή, όρων, προϋποθέσεων, τεχνικών προδιαγραφών, απαραίτητου εξοπλισμού, επιστημονικού και λοιπού προσωπικού, για την έγκριση σκοπιμότητας και την ίδρυση και λειτουργία Μονάδων Χρόνιας Αιμοκάθαρσης εκτός Νοσοκομείων και Κλινικών.
- ΑΠΟΦΑΣΗ 28492/2009 (ΦΕΚ 931Β/18.05.2009) - Καθορισμός των προϋποθέσεων και των τεχνικών προδιαγραφών για την κατασκευή και τη λειτουργία των παιδικών χαρών των Δήμων και των Κοινοτήτων, τα όργανα και η διαδικασία αδειοδότησης και ελέγχου τους, τη διαδικασία συντήρησης αυτών, καθώς και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια.
- ΑΠΟΦΑΣΗ Υπουργ. Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης: Υ1γ/Γ.Π/οικ. 94643 (ΦΕΚ 1384Β/03.08.2007) -Συμπλήρωση και τροποποίηση της υπ' αριθμ. Α1β/8577/1983 (Φ.Ε.Κ. 526, τ.Β'/24.9.1983) Υγειονομικής Διάταξης, «Περί Υγειονομικού ελέγχου και αδειών ιδρύσεως και λειτουργίας των εγκαταστάσεων επιχειρήσεων υγειονομικού ενδιαφέροντος, καθώς και των γενικών και ειδικών όρων ιδρύσεως και λειτουργίας των εργαστηρίων και καταστημάτων τροφίμων ή / και ποτών», όπως έχει τροποποιηθεί μεταγενέστερα.
- ΑΠΟΦΑΣΗ 30861/3651/2007 (ΦΕΚ895Β/06.06.2007) Όροι και προϋποθέσεις για τη χορήγηση αδειών ίδρυσης και λειτουργίας Ιδιωτικών Κέντρων τεχνικού Ελέγχου Οχημάτων (ΙΚΤΕΟ) και Αριθμ. Φ50/48597/5875 (ΦΕΚ 1975Β/10.09.2009) Όροι και προϋποθέσεις για τη χορήγηση αδειών ίδρυσης και λειτουργίας Ιδιωτικών Κέντρων Τεχνικού Ελέγχου Οχημάτων (Ι.Κ.Τ.Ε.Ο.).

- ΑΠΟΦΑΣΗ Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης: 503504/19.12.2005 - Έγκριση τροποποιήσεων του Προγράμματος «Ποιοτικός εκσυγχρονισμός ξενοδοχείων, τουριστικών οργανωμένων κατασκηνώσεων (camping) και ενοικιαζομένων επιπλωμένων δωματίων και διαμερισμάτων, που δεν υπάγονται στον ν.2601/98 ή στον ν.3299/04» Δράση 2.2.2 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα» (ΕΠΑΝ).
- ΑΠΟΦΑΣΗ 110328/2005 (ΦΕΚ231B/21.02.2005) - Σύστημα Πιστοποίησης, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Εξειδικευμένων Κέντρων Κοινωνικής και Επαγγελματικής Ένταξης ατόμων με αναπηρίες (ΑμεΑ) και απεξαρτημένων ατόμων ή ατόμων υπό απεξάρτηση.
- ΑΠΟΦΑΣΗ Υπουργ. Οικονομίας και Οικονομικών και Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας 110327/2005 (ΦΕΚ230B/21.02.2005)- Σύστημα Πιστοποίησης Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ).
- ΑΠΟΦΑΣΗ Υπουργείου Πολιτισμού ΥΠΠΟ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/25/4746 (ΦΕΚ 88B/23.01.2001)- Πρόσβαση και χρήση μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων.
- ΑΠΟΦΑΣΗ Υπουργείου Υγείας & Πρόνοιας: Π1γ/ΑΓΠ/ΟΙΚ-14963/09.10.2001 - Προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας Κέντρων Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (Κ.Η.Φ.Η) από Δημοτικές Επιχειρήσεις του άρθρου 277 και επόμενα του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα (Δ.Κ.Κ.), Διαδημοτικές Επιχειρήσεις και Ενώσεις Δημοτικών Επιχειρήσεων και φορείς ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.
- ΑΠΟΦΑΣΗ Υπουργείου Υγείας & Πρόνοιας: Π2β/Γ.Π.οικ.14957/ 09.10.2001 - Προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας Κέντρων Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρία (ΚΔΑΠ-ΜΕΑ) από Δημοτικές Επιχειρήσεις του άρθρου 277 και επόμενα του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα (Δ.Κ.Κ.), Διαδημοτικές Επιχειρήσεις και Ενώσεις Δημοτικών Επιχειρήσεων και φορείς ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.
- ΑΠΟΦΑΣΗ Υπουργείου Υγείας & Πρόνοιας: Π4β/ΟΙΚ-4681/1996 (ΦΕΚ 825B/06.09.96) -Προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας Στέγης Αυτόνομης Διαβίωσης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα.
- ΑΠΟΦΑΣΗ Υπουργείου Τουρισμού: 522843/28.04.1995 - Τροποποίηση της Απόφασης 530992/28.09.1987 Γ.Γ.ΕΟΤ όσον αφορά στον αριθμό ειδικών δωματίων ή διαμερισμάτων για άτομα μειωμένης κινητικότητας.
- ΑΠΟΦΑΣΗ ΔΣ ΕΟΤ: υπ' αριθ. 92/συν.7/14.2.1995 - Τροποποίηση της Απόφασης 530992/28.09.1987 Γ.Γ.ΕΟΤ .
- ΑΠΟΦΑΣΗ Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας: ΔΤΥ/β/1215/1983 - Κανονισμός άρσης αρχιτεκτονικών εμποδίων από τα κτίρια Υγείας και Πρόνοιας για τη διευκόλυνση της χρήσης τους από αναπήρους και άτομα μειωμένης κινητικότητας (άτομα με ειδικές ανάγκες).
- ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού Α.Π. 1375/08.03.2011 - Διευκόλυνση της πρόσβασης και εξυπηρέτησης των ατόμων με προβλήματα όρασης (τυφλών και με μειωμένη όραση), σε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία.

Εκτός της παραπάνω βασικής νομοθεσίας και των Οδηγιών Σχεδιασμού του Υ.Π.Ε.Κ.Α. (πρώην Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.) υπάρχει και σειρά εγκυκλίων του Υπουργείου Εσωτερικών, οι οποίες προωθούν την **προσβασιμότητα στις δημόσιες υπηρεσίες και τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.)** και οι οποίες είναι ανηρτημένες στην παρακάτω ηλεκτρονική διεύθυνση :<http://www.gspa.gr/%282804527907844291%29/eCPortal.asp?id=3872&nt=19&lang=1&pID=3850&p2ID=3867> .

8.2.1.β Βασικό θεσμικό πλαίσιο που αφορά στις μεταφορές

ΠΔ 59/2007(ΦΕΚ 63/Α/16.3.2007): Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 2004/17/ΕΚ «περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης συμβάσεων στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών», όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε.

Με το ΠΔ ενσωματώνονται στην εθνική νομοθεσία αντίστοιχες προβλέψεις με τις αναφερόμενες στο πλαίσιο του ΠΔ 60/2007 (ΦΕΚ 64/Α/16.3.2007).

ΠΔ 241/2005 (ΦΕΚ 290/Α/ 30.11.05)-Θέσπιση Δελτίου Στάθμευσης για άτομα με αναπηρίες.

Καθιερώνεται Δελτίο Στάθμευσης για άτομα με αναπηρίες βάσει ευρωπαϊκών προτύπων που θα επιτρέπει την πρόσβαση σε χώρους στάθμευσης αποκλειστικής χρήσης για οχήματα ατόμων με αναπηρία και κατά προτεραιότητα σε χώρους που χρησιμοποιούνται για δημόσια κυκλοφορία οχημάτων και πεζών.

Απόφαση ΥπΜΕ 53495/2475/02/2003 (ΦΕΚ 116/Β/05.02.03)- Συμμόρφωση προς τις διατάξεις της οδηγίας 2001/85/ ΕΚ της Επιτροπής της 20ης.11.2001, περί ειδικών διατάξεων για οχήματα μεταφοράς επιβατών άνω των οκτώ θέσεων εκτός της θέσεως του οδηγού και περί τροποποίησης των οδηγιών 70/156/ΕΟΚ και 92/27/ΕΚ.

Επιβάλλεται η διασφάλιση της πρόσβασης ατόμων με αναπηρία σε οχήματα κλάσης I (Άρθρο 3) και καθορίζονται τεχνικές προδιαγραφές (βλ. παράρτημα VII) που θα πρέπει να πληρούν αυτά τα οχήματα αλλά και κάθε όχημα πλην των οχημάτων της κλάσης I που τυχόν θα είναι προσβάσιμο σε άτομα μειωμένης κινητικότητας ή/ και χρήστες αναπηρικού αμαξιδίου.

Απόφαση ΥπΜΕ 37492/1795/2003 (ΦΕΚ 922/Β/04.07.03)- Καθορισμός τύπων και τεχνικών προδιαγραφών λεωφορείων για την ταξινόμηση και την κυκλοφορία τους ως αστικών, υπεραστικών και ημιαστικών.

Ορίζεται ότι τα αστικά, υπεραστικά και ημιαστικά λεωφορεία (στο ποσοστό 10% του συνολικού στόλου, σύμφωνα με παρ.9, Άρθρο 12, ν.2963/01) πρέπει να είναι προσιτά σε άτομα μειωμένης κινητικότητας, συμπεριλαμβανομένου ενός τουλάχιστον χρήστη αναπηρικού αμαξιδίου και σύμφωνα με το παράρτημα VII της Απόφασης ΥπΜΕ 53495/2475/02/2003 (Άρθρο 5: διατάξεις που διευκολύνουν την πρόσβαση στα λεωφορεία επιβατών με μειωμένη κινητικότητα).

ν.2963/2001 (ΦΕΚ 268/ Α/ 23.11.01)- Οργάνωση και λειτουργία των δημόσιων επιβατικών μεταφορών με λεωφορεία, τεχνικός έλεγχος οχημάτων και ασφάλεια χερσαίων μεταφορών και άλλες διατάξεις.

Στο Άρθρο 12: εκσυγχρονισμός υποδομών και λεωφορείων, παρ. 9 αναφέρεται ότι τα αστικά λεωφορεία που τίθενται για πρώτη φορά σε κυκλοφορία στην Ελλάδα μπορούν να φέρουν εξοπλισμό για πρόσβαση και ασφαλή μεταφορά ατόμων με κινητικά προβλήματα ενώ μέχρι τουλάχιστον το 10% του στόλου ιδιοκτησίας των φορέων συγκοινωνιακού έργου φέρουν υποχρεωτικά τον εξοπλισμό αυτό.

Στο άρθρο 15: υποχρεώσεις, παράγρ. ιδ θεσμοθετείται η δυνατότητα μεταφοράς ζώων συνοδείας ατόμων με αναπηρία με τους συγκοινωνιακούς φορείς.

ν.2801/2000 (ΦΕΚ 46Α/03.03.2000)–Ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας του Υπουργείου Μεταφορών και Επικοινωνιών και άλλες διατάξεις.

Με το Άρθρο 13 επιτρέπεται η διασκευή ή η αντικατάσταση ήδη κυκλοφορούντων επιβατηγών δημόσιας χρήσης αυτοκινήτων, σε επιβατηγά δημόσιας χρήσης αυτοκίνητα για τη μεταφορά ατόμων με ειδικές ανάγκες.

ν.2696/1999 (ΦΕΚ 57/23.03.99)-Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα.

Προβλέπεται:

- ειδική σήμανση για τις θέσεις στάθμευσης αναπηρικών οχημάτων,
- ειδική σήμανση, σηματοδότηση και διαμόρφωση των χώρων κυκλοφορίας για άτομα με αναπηρία,
- σήμανση για την περίπτωση έργων επί του πεζοδρομίου,
- μέτρα για την τοποθέτηση πινακίδων και διαφημίσεων,
- πρόστιμα για την κατάληψη χώρων στάσης/ στάθμευσης που προορίζονται για άτομα με αναπηρία και ραμπών πεζοδρομίων κ.λπ.

ν.2465/ 1997 (ΦΕΚ 28/Α) και Απόφαση Υπουργού Μεταφορών και Επικοινωνιών και Απόφαση ΥΠΜΕ οικ 21336/462/1997 (ΦΕΚ 623/ Β/ 03.07.1997).

Καθιερώνεται το δικαίωμα θέσης σε κυκλοφορία από αναπηρικούς φορείς επιβατηγών δημόσιας χρήσης αυτοκινήτων (ΕΔΧ-ΑΜΕΑ) κατάλληλα διασκευασμένων για τη μεταφορά ατόμων με βαριές κινητικές αναπηρίες ή κινητικά εν γένει προβλήματα και των συνοδών τους καθώς και η διαδικασία, οι όροι/ προϋποθέσεις και τα δικαιολογητικά για την κυκλοφορία τους.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΥΠΜΕ: 21504/1771 (ΦΕΚ408Β/26.06.92)-Περί καθορισμού τεχνικών προδιαγραφών τύπων λεωφορείων.

Στο Άρθρο 17 αναφέρονται οι διατάξεις με τις οποίες υλοποιούνται εξυπηρετήσεις για τα άτομα με αναπηρία σε λεωφορεία ανεξάρτητα από την κατηγορία στην οποία αυτά ανήκουν.

ν.3709/2008: Δικαιώματα-Υποχρεώσεις επιβατών & μεταφορέων στις θαλάσσιες μεταφορές και άλλες διατάξεις

Με τον νόμο αυτό καταρχήν εισάγεται ο όρος «άτομο μειωμένης κινητικότητας», ο οποίος περιλαμβάνει κάθε άτομο, το οποίο λόγω αναπηρίας ή λόγω της φύσης της ασθένειας του αντιμετωπίζει ιδιαίτερες δυσχέρειες και προβλήματα κατά τη χρησιμοποίηση των μέσων δημόσιας συγκοινωνίας, ιδίως δε άτομα με κινητικές, αισθητηριακές αναπηρίες, με προβλήματα αντίληψης και επικοινωνίας, χρόνια νεφροπάθεια τελικού σταδίου, αιμορροφιλία, θαλασσαιμία, σακχαρώδη διαβήτη τύπου 1, συγγενή καρδιοπάθεια.

Θεσμοθετείται, μεταξύ άλλων, η υποχρέωση των μεταφορέων:

- να παρέχουν υπηρεσίες θαλάσσιων μεταφορών χωρίς διακρίσεις (επισημαίνεται ότι άρνηση κράτησης θέσεως και έκδοσης εισιτηρίου δικαιολογείται μόνο όταν αποδεδειγμένα πρόκειται για πρόσωπο που είναι επικίνδυνο είτε για την ασφάλεια του πλοίου είτε για τη ζωή, υγεία, ασφάλεια και ησυχία των επιβαίνοντων),
- να ενημερώνουν τηλεφωνικά ή μέσω μηνύματος SMS ή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου τους επιβάτες, οι οποίοι κατά την έκδοση του εισιτηρίου είχαν γνωστοποιήσει στοιχεία επικοινωνίας στην περίπτωση ματαιώσης-ακύρωσης, αλλαγής ή καθυστέρησης των προγραμματισμένων δρομολογίων,
- να ανακοινώνουν με προσβάσιμες στους επιβάτες μορφές αναγγελίας (οπτική και ηχητική αναγγελία στην ελληνική και αγγλική γλώσσα) εντός του πλοίου την οποιαδήποτε καθυστέρηση στον απόπλου, πλου και κατάπλου του πλοίου, αναφέροντας τόσο τον εκτιμώμενο χρόνο όσο και την αιτία της καθυστέρησης,
- να μεριμνούν για την παροχή κάθε δυνατής βοήθειας στα άτομα μειωμένης κινητικότητας ή στα άτομα που χρήζουν ειδικής φροντίδας (όπως βρέφη, μικρά παιδιά και τους συνοδούς τους, εγκύ-

ους, ηλικιωμένα πρόσωπα), όπως συνοδεία, όπου απαιτείται, υποστήριξη από κατάλληλο προσωπικό για τη διαχείριση αποσκευών και για την εξυπηρέτηση προσωπικών αναγκών,

- να τοποθετούν σε εμφανή σημεία επί του πλοίου και στα πρακτορεία έκδοσης εισιτηρίων Πίνακα στην ελληνική και αγγλική γλώσσα στον οποίο αναγράφονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του επιβάτη και του μεταφορέα. Ο Πίνακας αυτός διατίθεται επιπρόσθετα σε γραφή Braille και σε κείμενο γραμματοσειράς μεγάλου μεγέθους στην υποδοχή του πλοίου κατόπιν αιτήματος επιβάτη,
- να μεταφέρουν χειραποσκευές των επιβατών βάρους μέχρι 50 κιλών, χωρίς αυτοί να καταβάλλουν ιδιαίτερο ναύλο, ενώ ειδικά τα άτομα μειωμένης κινητικότητας δικαιούνται χωρίς καταβολή ιδιαίτερου ναύλου να μεταφέρουν επιπλέον των χειραποσκευών, κάθε εξοπλισμό ή βοήθημα που απαιτείται για την αυτόνομη μετακίνησή τους, ανεξαρτήτως βάρους.

Καθορίζεται, ως υποχρέωση παροχής δημόσιας υπηρεσίας που επιβάλλεται για την εξυπηρέτηση λόγων δημοσίου συμφέροντος, η χορήγηση έκπτωσης 50% επί του ναύλου σε όλες τις θέσεις των πλοίων στα οποία εφαρμόζεται ο παρών νόμος στα άτομα μειωμένης κινητικότητας με ποσοστό αναπηρίας 80% και άνω, με την επίδειξη σχετικής απόφασης της αρμόδιας υγειονομικής επιτροπής της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης του τόπου κατοικίας τους. Η ίδια έκπτωση χορηγείται και στα αναπηρικά Ι.Χ.Ε. οχήματα με τα οποία μετακινείται ο δικαιούχος του προηγούμενου εδαφίου, εφόσον αυτά φέρουν ειδικές πινακίδες αναπήρων πολέμου ή Δελτίο Στάθμευσης Οχημάτων των Ατόμων με Αναπηρίες (ΔΕΛΤΙΟ ΣΤΑΘΜΕΥΣΗΣ «ΑΜΑ»). Η ίδια έκπτωση χορηγείται και στον συνοδό του δικαιούχου του πρώτου εδαφίου, εφόσον ο δικαιούχος είναι άτομο με παραπληγία- τετραπληγία, τύφλωση, νοητική αναπηρία, αυτισμό και σύνδρομο Down.

Με Απόφαση του Υπουργού Εμπορικής Ναυτιλίας, Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής προβλέπεται η συγκρότηση συμβουλευτικού οργάνου αποτελούμενου από εκπροσώπους του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας, Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, της Ε.Σ.Α.μεΑ. και των φορέων των πλοιοκτητών των πλοίων στα οποία εφαρμόζεται ο παρών νόμος, το οποίο σε τακτά χρονικά διαστήματα θα εξετάζει όλα τα πρακτικά θέματα που αφορούν στην προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία σε όλο το φάσμα των ακτοπλοϊκών συγκοινωνιών και θα εισηγείται στον Υπουργό Εμπορικής Ναυτιλίας, Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, μέτρα για τη βελτίωση της.

Τέλος, καθιερώνεται η συμμετοχή, χωρίς δικαίωμα ψήφου, εκπροσώπου της πλέον αντιπροσωπευτικής οργάνωσης ατόμων με αναπηρία στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου Ακτοπλοϊκών Συγκοινωνιών, στις οποίες συζητούνται θέματα που αφορούν επιβάτες με αναπηρία.

ΠΔ 66 /2005 (ΦΕΚ 100 Α /27.04.2005) - Τροποποίηση διατάξεων του ΠΔ 103/1999 «Κανόνες και πρότυπα ασφαλείας για τα επιβατηγά πλοία σύμφωνα με την Οδηγία 98/18/ΕΚ του Συμβουλίου της 17ης Μαρτίου 1998» (Α' 110) όπως αυτό ισχύει μετά την τροποποίηση του με το ΠΔ 309/2003 (Α' 261), σε συμμόρφωση με την Οδηγία 2003/24/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Απριλίου 2003 (L 123/18/17.5.2003).

Επιβάλλεται σε όλα τα επιβατηγά πλοία των κατηγοριών Α, Β, Γ και Δ καθώς και σε όλα τα ταχύπλοα σκάφη τα οποία χρησιμοποιούνται σε δημόσιες μεταφορές, των οποίων η τρόπιδα έχει τοποθετηθεί ή τα οποία βρίσκονται σε ανάλογο στάδιο ναυπήγησης κατά ή μετά την 1η Οκτωβρίου 2004, να διαθέτουν την κατάλληλη υποδομή, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα στα άτομα μειωμένης κινητικότητας να έχουν ασφαλή πρόσβαση και εξυπηρέτηση σ' αυτά, καθώς και η συνεργασία του ΥΕΝ με τις αντιπροσωπευτικές οργανώσεις των ατόμων μειωμένης κινητικότητας.

Για τους σκοπούς της μετασκευής επιβατηγών πλοίων των κατηγοριών Α, Β, Γ και Δ και ταχύπλοων επιβατηγών σκαφών, τα οποία χρησιμοποιούνται για δημόσιες μεταφορές και των οποίων η τρόπιδα

έχει τοποθετηθεί ή τα οποία βρίσκονται σε ανάλογο στάδιο ναυπήγησης πριν από την 1η Οκτωβρίου 2004, το ΥΕΝ οι κατευθυντήριες γραμμές που περιλαμβάνονται στο παράρτημα (ΙΙΙ) του παρόντος Π.Δ, εφαρμόζονται εφόσον είναι λογικό και εφικτό από οικονομική άποψη.

ΠΔ 221/2001(ΦΕΚ 171Α/30.7.2001) -Κανονισμός ενδιαίτησης επιβατών και πληρώματος των ταχύπλων σκαφών (High Speed Craft).

ΠΔ 381/1996 (ΦΕΚ 252 Α /11.11.1996) - Τροποποίηση διατάξεων του ΠΔ 101/1995 “Κανονισμός ενδιαίτησεως και καθορισμού αριθμού επιβατών των επιβατηγών πλοίων ” (ΦΕΚ 61/Α’).

ΠΔ 101/1995 (ΦΕΚ 61Α/1995) - Κανονισμός ενδιαίτησεως και καθορισμού αριθμού επιβατών των επιβατηγών πλοίων.

Με τα παραπάνω ΠΔ θεσμοθετούνται οι εξυπηρετήσεις που πρέπει διαθέτουν τα επιβατηγά σκάφη που εκτελούν πλόες των κατηγοριών Α έως και Δ για τα άτομα με αναπηρία και οι οποίες περιλαμβάνουν ενδεικτικά ειδικά διαμορφωμένους θαλαμίσκους με ιδιαίτερους χώρους υγιεινής, προσβάσιμους κοινόχρηστους χώρους υγιεινής, θέσεις με κατάλληλα μέτρα ασφάλισης σε χώρους παραμονής επιβατών και τα εστιατόρια, κατάλληλο ανελκυστήρα ή ειδικό αναβατόριο ή κυλιόμενη κλίμακα ελεγχόμενης κίνησης από το πλήρωμα από το κατάστρωμα οχημάτων μέχρι τα καταστρώματα που διαθέτουν τους κατάλληλους χώρους για άτομα με αναπηρία ή εφόσον δεν διατίθενται ανελκυστήρες να υπάρχουν μέσα ασφαλούς αποεπιβίβασης με αυτοδύναμο τρόπο, εφόσον η τοποθέτηση τέτοιων μέσων είναι τεχνικά και πρακτικά δυνατή κ.λπ.

Αντίστοιχα τα επιβατηγά ταχύπλοα σκάφη, πρέπει ανάλογα με το μήκος τους να διαθέτουν για τους επιβάτες με αναπηρία τα εξής:

- (α) Τα μεν επιβατηγά ταχύπλοα σκάφη ολικού μήκους άνω των 70 μέτρων:
  - Στο εσωτερικό μέρος του σκάφους, μέσα για την ασφαλή επιβίβαση και αποβίβαση των ΑμεΑ με αυτοδύναμο τρόπο.
  - Έναν τουλάχιστο κοινόχρηστο χώρο υγιεινής.
- (β) Τα δε επιβατηγά ταχύπλοα σκάφη ολικού μήκους άνω των 50 μέτρων :
  - Ανά 300 επιβάτες μία θέση για αμαξίδιο ατόμου με αναπηρία με κατάλληλα μέσα ασφάλισης και τουλάχιστον δύο σε αίθουσες παραμονής επιβατών.

8.2.2 Ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο για την προσβασιμότητα

Η ΕΕ θεωρεί την αναπηρία ως ένα κοινωνικό κατασκευάσμα, τονίζει τους περιβαλλοντικούς φραγμούς ως το αίτιο που εμποδίζει την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία και θεωρεί ότι αυτοί πρέπει να εξαλειφθούν. Η ΕΕ αντιμετωπίζει τα θέματα πρόσβασης και κινητικότητας με βάση τις ίσες ευκαιρίες και το δικαίωμα συμμετοχής. Αναγνωρίζει την κινητικότητα σαν δικαίωμα που ανήκει σε κάθε άνθρωπο, με την επιφύλαξη εύλογων οικονομικών και τεχνικών περιορισμών. Επισημαίνει την κρισιμότητα της προσβασιμότητας του περιβάλλοντος, την οποία και θεωρεί, όπως και η διεθνής κοινότητα, ως το κλειδί για την ισότητα των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία.

Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων συνέταξε αρχικά ένα ευρωπαϊκό σχέδιο δράσης με χρονικό ορίζοντα το 2010²⁰¹ και με στόχο την ένταξη των θεμάτων αναπηρίας στις σχετικές κοινοτικές

²⁰¹ Βλ. Έκθεση της Ομάδας Εμπειρογνομόνων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «2010: Μια Ευρώπη προσβάσιμη για όλους», 2003.

πολιτικές και την ανάπτυξη συγκεκριμένων ενεργειών σε καιρίους τομείς για την προώθηση της άρσης του αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία. Ένας από τους τρεις στρατηγικούς στόχους που έθετε για το μέλλον είναι η βελτίωση της «προσβασιμότητας για όλους» σε αγαθά, υπηρεσίες και το δομημένο περιβάλλον βάσει της αρχής του Σχεδιασμού για Όλους ή Καθολικού Σχεδιασμού, με παράλληλη προώθηση μεταξύ άλλων

- της σύνταξης ευρωπαϊκών τεχνικών προτύπων, εγγράφων τυποποίησης και άλλων πιο γενικών κατευθυντήριων γραμμών για την τεχνική απόδοση της έννοιας «προσβασιμότητα για όλους»,
- της διαπαιδαγώγησης σε θέματα προσβασιμότητας σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης,
- της ανταλλαγής πληροφοριών και διάδοσης ορθής πρακτικής μεταξύ πόλεων,
- της αναθεώρησης των ουσιαστικών απαιτήσεων σχετικά με τα προϊόντα δομικών κατασκευών για να συμπεριληφθούν διατάξεις για την προσβασιμότητα για όλους,
- της ένταξης της διάστασης της προσβασιμότητας στις πολιτικές για την ανάθεση δημοσίων συμβάσεων και για τη χορήγηση κονδυλίων από τα διαρθρωτικά ταμεία σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Σήμερα η νέα Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2010-2020²⁰² επικεντρώνεται στην εξάλειψη των εμποδίων, επισημαίνει οκτώ βασικούς τομείς δράσης (προσβασιμότητα, συμμετοχή, ισότητα, απασχόληση, εκπαίδευση και κατάρτιση, κοινωνική προστασία, υγεία και εξωτερική δράση), προσδιορίζοντας για κάθε τομέα βασικές ενέργειες και επισημαίνοντας τον προεξέχοντα στόχο. Αναγνωρίζει ότι αν και η προσβασιμότητα αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη συμμετοχή στην κοινωνία και στην οικονομία, η ΕΕ απέχει ακόμη πολύ από την επίτευξη του στόχου αυτού.

Η Επιτροπή με τη νέα Στρατηγική προτείνει τη χρήση νομοθετικών και άλλου είδους μέσων, όπως η τυποποίηση, προκειμένου να βελτιστοποιήσει την προσβασιμότητα του δομημένου περιβάλλοντος, των μεταφορών και των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ). Βασισόμενη σε πιο έξυπνες ρυθμιστικές αρχές, δεσμεύεται να διερευνήσει τα οφέλη της έγκρισης ρυθμιστικών μέτρων για τη διασφάλιση της προσβασιμότητας των προϊόντων και των υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων μέτρων για την επίσπευση της χρήσης της διαδικασίας προκήρυξης δημόσιων διαγωνισμών (που έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα αποτελεσματική στις ΗΠΑ), να ενθαρρύνει την ενσωμάτωση της διάστασης της προσβασιμότητας και του Σχεδιασμού για Όλους ή Καθολικού Σχεδιασμού σε εκπαιδευτικά προγράμματα και προγράμματα κατάρτισης των επαγγελματιών του τομέα, να προωθήσει, επίσης, την ανάπτυξη της αγοράς υποστηρικτικής τεχνολογίας (assistive technology) σε ολόκληρη την ΕΕ. Ύστερα από διαβουλεύσεις με τα κράτη μέλη και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη, η Επιτροπή εξετάζει τη σκοπιμότητα πρότασης μιας «Ευρωπαϊκής Πράξης για την Προσβασιμότητα» μέσα στο 2012. Στο πλαίσιο αυτό, μεταξύ άλλων, θα μπορούσαν να αναπτυχθούν ειδικά πρότυπα για συγκεκριμένους τομείς, ώστε να βελτιωθεί αισθητά η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς για προσβάσιμα προϊόντα και υπηρεσίες.

Παράλληλα η επικύρωση από την ΕΕ της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και η κατ' αυτό τον τρόπο ενσωμάτωσή της στο ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο δίνει άλλη διάσταση σε αυτό, ενώ η ψήφιση των παρακάτω Κανονισμών (οι οποίοι έχουν υποχρεωτική ισχύ σε όλα τα κράτη-μέλη, χωρίς να απαιτείται προηγούμενη προσαρμογή του εθνικού θεσμικού πλαισίου) εμμέσως αποτελεί σαφή εντολή για τη βελτίωση της προσβασιμότητας υποδομών και υπηρεσιών και την προώθηση των αρχών του Σχεδιασμού για Όλους ή Καθολικού Σχεδιασμού.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 181/2011 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜ-

²⁰² ΕΕ (2012). COM (2010) 636 τελικό Ανακοίνωση της Επιτροπής, *Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την αναπηρία 2010-2020: Ανανέωση της δέσμευσης για μια Ευρώπη χωρίς εμπόδια.*

ΒΟΥΛΙΟΥ της 16ης Φεβρουαρίου 2011 για τα δικαιώματα των επιβατών λεωφορείων και πούλμαν και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004.

Ο Κανονισμός στοχεύει, μεταξύ άλλων, και στην προστασία των δικαιωμάτων των επιβατών λεωφορείων και πούλμαν με αναπηρία. Προκειμένου να δοθούν στα άτομα με αναπηρία και τα άτομα με μειωμένη κινητικότητα ευκαιρίες μετακίνησης με λεωφορεία και πούλμαν εφάμιλλες με εκείνες των άλλων πολιτών, υποχρεώνει τους μεταφορικούς φορείς και φορείς διαχείρισης σε συνεργασία με τις αναπηρικές οργανώσεις να θέσουν κανόνες για την αποφυγή διακρίσεων και την παροχή συνδρομής και κατάλληλης πληροφόρησης από ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό κατά το ταξίδι, στους τερματικούς σταθμούς και επί των οχημάτων. Όταν αποφασίζεται ο σχεδιασμός νέων τερματικών σταθμών ή/και ο εξοπλισμός νέων και πρόσφατα ανακαινισμένων οχημάτων, καθώς και σε περιπτώσεις εκτενών εργασιών ανακαίνισης, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων με μειωμένη κινητικότητα, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του «Σχεδιασμού για Όλους». Έχει εφαρμογή από 01.03.2013 σε επιβάτες που ταξιδεύουν σε τακτικές γραμμές για μη καθορισμένες κατηγορίες επιβατών, όταν το σημείο επιβίβασης ή αποβίβασης βρίσκεται στο έδαφος κράτους μέλους και όταν η προγραμματισμένη απόσταση της γραμμής είναι τουλάχιστον 250χλμ. Από την εφαρμογή μπορούν να εξαιρεθούν οι γραμμές εσωτερικού για 4 χρόνια με ανανέωση της εξαίρεσης άπαξ. Η εξαίρεση δεν ισχύει μεταξύ άλλων για την άρνηση επιβίβασης ατόμων με αναπηρία, την αποζημίωση σε περίπτωση βλάβης ή καταστροφής εξοπλισμού κινητικότητας και την παροχή πληροφόρησης σε προσβάσιμες μορφές.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1177/2010 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 24ης Νοεμβρίου 2010 για τα δικαιώματα των επιβατών στις θαλάσσιες και εσωτερικές πλωτές μεταφορές και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004.

Ο Κανονισμός στοχεύει μεταξύ άλλων και στην προστασία των δικαιωμάτων των επιβατών με αναπηρία στις θαλάσσιες μεταφορές συμπεριλαμβανομένου του τομέα της κρουαζιέρας. Προκειμένου να διασφαλιστεί η επί ίσοις όροις εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων με μειωμένη κινητικότητα, υποχρεώνει τους μεταφορικούς φορείς και φορείς διαχείρισης σε συνεργασία με τις αναπηρικές οργανώσεις να θέσουν κανόνες για την αποφυγή διακρίσεων και την παροχή συνδρομής και κατάλληλης πληροφόρησης από εκπαιδευμένο προσωπικό κατά το ταξίδι, στους λιμένες και επί των πλοίων. Όταν αποφασίζεται ο σχεδιασμός νέων υποδομών ή/και ο εξοπλισμός νέων και πρόσφατα ανακαινισμένων πλοίων, καθώς και σε περιπτώσεις εκτενών εργασιών ανακαίνισης, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων με μειωμένη κινητικότητα, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του «Σχεδιασμού για Όλους». Έχει εφαρμογή από 18.12.2012.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 1371/2007 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 23ης Οκτωβρίου 2007 σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των επιβατών σιδηροδρομικών γραμμών.

Ο Κανονισμός στοχεύει μεταξύ άλλων και στην προστασία των δικαιωμάτων των επιβατών σιδηροδρομικών γραμμών με αναπηρία. Επιβάλλει τη θέσπιση κανόνων πρόσβασης που δεν εισάγουν διακρίσεις και την εφαρμογή τους στη μεταφορά ατόμων με αναπηρία ή με μειωμένη κινητικότητα, και καλεί τις σιδηροδρομικές επιχειρήσεις και τους υπεύθυνους σιδηροδρομικών σταθμών να τους θεσπίσουν με την ενεργή συμμετοχή αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων με μειωμένη κινητικότητα. Παράλληλα επιβάλλουν την εφαρμογή τεχνικών προδιαγραφών για άτομα με αναπηρία και μειωμένη κινητικότητα γενικότερα, ώστε να διασφαλίζεται η δυνατότητα πρόσβασης στο σταθμό, στις αποβάθρες, στους συρμούς και στις λοιπές υποδομές καθώς και στην πληροφόρηση για τα άτομα με αναπηρία ή με μειωμένη κινητικότητα.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ αριθ. 1107/2006 της 5^{ης} Ιουλίου 2006 περί δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και ατόμων με μειωμένη κινητικότητα όταν ταξιδεύουν αεροπορικώς.

Ο Κανονισμός στοχεύει στην προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και γενικότερα των ατόμων με μειωμένη κινητικότητα (ηλικιωμένα άτομα, άτομα με προσωρινά κινητικά προβλήματα κ.λπ.) και τη διασφάλιση της πρόσβασης και εξυπηρέτησής τους στις αεροπορικές μεταφορές. Έχει πλήρη εφαρμογή σε αεροδρόμια άνω των 150.000 κινήσεων επιβατών ετησίως και πλην μερικών διατάξεων σε όλα τα αεροδρόμια ανεξαρτήτως αριθμού κινήσεων.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ αριθ. 1083/2006 της 11^{ης} Ιουλίου 2006 περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ταμείο Συνοχής.

Με το Άρθρο 16 «Ισότητα ανδρών και γυναικών και μη διάκριση» του Κανονισμού για πρώτη φορά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβάλλει στα κράτη-μέλη την προσβασιμότητα ως απαραίτητο κριτήριο, που πρέπει να ικανοποιούν τα Επιχειρησιακά Σχέδια προκειμένου να χρηματοδοτηθούν από τα Ταμεία κατά τη νέα χρηματοδοτική περίοδο. Αναλυτικά το Άρθρο 16 του Κανονισμού αναφέρει:

«Τα κράτη μέλη και η Επιτροπή διασφαλίζουν την προαγωγή της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών καθώς και την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου κατά τη διάρκεια των διαφόρων σταδίων υλοποίησης των Ταμείων.

Τα κράτη μέλη και η Επιτροπή λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να αποτρέψουν κάθε διάκριση εξαιτίας του φύλου, της φυλής ή της εθνοτικής καταγωγής, της θρησκείας ή των πεποιθήσεων, της ύπαρξης αναπηρίας, της ηλικίας ή του γενετήσιου προσανατολισμού κατά τα διάφορα στάδια υλοποίησης των Ταμείων και, ειδικότερα, της πρόσβασης σε αυτά. Ειδικότερα, η δυνατότητα πρόσβασης για τα άτομα με αναπηρίες αποτελεί ένα από τα κριτήρια που πρέπει να τηρούνται κατά τον καθορισμό επιχειρησιακών προγραμμάτων που συγχρηματοδοτούνται από τα Ταμεία και που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τις διάφορες φάσεις υλοποίησης».

Δεδομένου ότι το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς για την περίοδο 2007-2013 εστιάζει κυρίως στην ανάπτυξη της Περιφέρειας, το παραπάνω άρθρο αποκτά ιδιαίτερη σημασία και κρισιμότητα. Κάθε Επιχειρησιακό σχέδιο, κάθε έργο και υποέργο που θα αναπτυχθεί θα πρέπει να έχει λάβει υπόψη και να ικανοποιεί τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία είτε αναφέρεται σε υποδομές (κτίρια και εγκαταστάσεις, μεταφορικά δίκτυα και υποδομές, αναπλάσεις, ηλεκτρονικό και λοιπό εξοπλισμό κ.λπ.) είτε σε υπηρεσίες (ιστοσελίδες, εκπαιδευτικά προγράμματα, έρευνα κ.λπ.). Όλα τα παραδοτέα θα πρέπει να είναι προσβάσιμα στα άτομα με αναπηρία, ανεξάρτητα αν προέρχονται από δράσεις που απευθύνονται στον γενικό πληθυσμό ή από στοχευμένες δράσεις που απευθύνονται αποκλειστικά σε άτομα με αναπηρία.

Αντίστοιχο πνεύμα χαρακτηρίζει και τα υπό επεξεργασία σχέδια των νέων Κανονισμών των Ευρωπαϊκών Ταμείων που θα αποτελέσουν το θεσμικό πλαίσιο της νέας χρηματοδοτικής περιόδου 2014-2020.

ΨΗΦΙΣΜΑ της Επιτροπής των Υπουργών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ResAP (2007) 3 «Επιτυγχάνοντας την πλήρη συμμετοχή μέσω του Καθολικού Σχεδιασμού».

Με το Ψήφισμα συνιστάται στις κυβερνήσεις των κρατών μελών να προωθήσουν την πλήρη συμμετοχή στη ζωή της κοινότητας, και ειδικότερα την πρόληψη της δημιουργίας νέων εμποδίων με τον σχεδιασμό εξαρχής λύσεων που είναι προσιτές και χρησιμοποιήσιμες από όλους, λαμβάνοντας υπόψη και ενσωματώνοντας στην πολιτική, τη νομοθεσία και την πρακτική τις αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού. Παράλληλα συνιστάται η εξασφάλιση, για τον σκοπό αυτό, της ευρύτερης δυνατής διάδοσης του ψήφισματος μεταξύ όλων των ενδιαφερόμενων μερών, μέσω π.χ. εκστρατειών ευαισθητοποίησης και της συνεργασίας με τον ιδιωτικό τομέα και την κοινωνία των πολιτών, με τη συμμετοχή των οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία.

ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΩΝ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ResAP (2001) 1 σχετικά με την εφαρμογή των αρχών του Καθολικού Σχεδιασμού στα προγράμματα σπουδών όλων των επαγγελματιών που αφορούν στο δομημένο περιβάλλον.

Με το Ψήφισμα αυτό συνιστάται η εκπαίδευση και κατάρτιση όλων των επαγγελματιών που εργάζονται για το δομημένο περιβάλλον, να εμπνέεται από τις αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού. Για τους σκοπούς της ανάληψης έγκαιρης δράσης για την προώθηση μιας συνεκτικής πολιτικής για τη βελτίωση της προσβασιμότητας, η έννοια του Καθολικού Σχεδιασμού θα πρέπει να είναι αναπόσπαστο και υποχρεωτικό τμήμα της αρχικής κατάρτισης όλων των επαγγελματιών που εργάζονται για το δομημένο περιβάλλον, σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς.

8.2.3 Διεθνές θεσμικό πλαίσιο για την προσβασιμότητα

Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες

Η διεθνής κοινότητα οριοθετεί τις υποχρεώσεις των κρατών για την προσβασιμότητα, σε ειδικό άρθρο (Άρθρο 9) της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (ΟΗΕ, 2007) που αφιερώνει σε αυτήν και τονίζει ακόμη περισσότερο τη σημασία της κατατάσσοντάς τη μεταξύ των οκτώ γενικών αρχών που διαπνέουν το σύνολο της Σύμβασης, ενώ περιλαμβάνοντας - άμεσες ή έμμεσες - αναφορές σε αυτήν και σε άλλα άρθρα της Σύμβασης (π.χ. Άρθρο 4, 14, 19, 21, 24, 25, 27, 29, 30) αναδεικνύει με σαφήνεια και τον οριζόντιο χαρακτήρα της.

Άρθρο 9 - Προσβασιμότητα

1. Προκειμένου να επιτρέψουν στα άτομα με αναπηρίες να ζουν ανεξάρτητα και να συμμετέχουν πλήρως σε όλες τις πτυχές της ζωής, τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν στα άτομα με αναπηρίες την πρόσβαση, σε ίση βάση με τους άλλους, στο φυσικό περιβάλλον, τα μέσα μεταφοράς, την πληροφορία και τις επικοινωνίες, συμπεριλαμβανομένων και των τεχνολογιών και συστημάτων πληροφορίας και επικοινωνιών και σε άλλες εγκαταστάσεις και υπηρεσίες που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό, τόσο στις αστικές όσο και στις αγροτικές περιοχές. Τα μέτρα αυτά, που θα συμπεριλαμβάνουν τον προσδιορισμό και την εξάλειψη των εμποδίων και κωλυμάτων προσβασιμότητας, θα ισχύουν, μεταξύ άλλων, για:
  - α. τα κτίρια, τους δρόμους, τις μεταφορές και λοιπές εσωτερικές και υπαίθριες εγκαταστάσεις, συμπεριλαμβανομένων και των σχολείων, των κατοικιών, των ιατρικών εγκαταστάσεων και των εργασιακών χώρων,
  - β. τις πληροφορίες, τις επικοινωνίες και λοιπές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων και των ηλεκτρονικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών έκτακτης ανάγκης.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν επίσης κατάλληλα μέτρα προκειμένου:
  - α. να αναπτύξουν, διαδώσουν και παρακολουθούν την εφαρμογή των ελάχιστων προτύπων και κατευθυντήριων οδηγιών για την προσβασιμότητα των εγκαταστάσεων και των υπηρεσιών που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό,
  - β. να διασφαλίζουν ότι οι ιδιωτικοί φορείς, οι οποίοι προσφέρουν εγκαταστάσεις και υπηρεσίες που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό, λαμβάνουν υπόψη τους όλες τις μορφές της προσβασιμότητας για τα άτομα με αναπηρίες,
  - γ. να παρέχουν κατάρτιση τους άμεσα ενδιαφερόμενους, σε σχέση με τα ζητήματα προσβασιμότητας που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες,
  - δ. να παρέχουν, στα κτίρια και τις λοιπές εγκαταστάσεις που είναι ανοικτές στο κοινό, σύστημα σήμανσης σε Μπράιγ και σε ευανάγνωστες και κατανοητές μορφές,

- ε. να παρέχουν μορφές «ζωντανής» βοήθειας και ενδιάμεσων, συμπεριλαμβανομένων των οδηγών, των αναγνώστων και των επαγγελματιών διερμηνέων της νοηματικής γλώσσας, προκειμένου να διευκολύνουν την προσβασιμότητα στα κτίρια και σε άλλες εγκαταστάσεις που είναι ανοικτές στο κοινό,
- στ. να προάγουν άλλες κατάλληλες μορφές βοήθειας και υποστήριξης προς τα άτομα με αναπηρίες, προκειμένου να διασφαλίζουν την πρόσβασή τους στην πληροφορία,
- ζ. να προάγουν την πρόσβαση, για τα άτομα με αναπηρίες, στις νέες τεχνολογίες και τα συστήματα πληροφορίας και επικοινωνιών, συμπεριλαμβανομένου και του Διαδικτύου,
- η. να προάγουν το σχεδιασμό, την ανάπτυξη, την παραγωγή και τη διανομή προσιτών τεχνολογιών και συστημάτων ενημέρωσης και επικοινωνιών σε αρχικό στάδιο, έτσι ώστε αυτές οι τεχνολογίες και συστήματα να καταστούν προσιτές με ελάχιστο κόστος.»...

ΟΗΕ, (2006). *Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Επίσημη μετάφραση της Σύμβασης από το Υπουργείο Εξωτερικών.*

Το Άρθρο 9 συνιστά, ίσως, την πληρέστερη σε διεθνές επίπεδο προσέγγιση του ζητήματος της προσβασιμότητας. Είναι σαφώς πιο ολοκληρωμένη και ώριμη από αυτή που είχε επιχειρηθεί με τους Πρότυπους Κανόνες για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία (ΟΗΕ 1993), «Κανόνες 5 - Προσβασιμότητα».

Η σημασία του Άρθρου 9 έγκειται στο ότι για πρώτη φορά σε κείμενο τέτοιου επιπέδου:

- Καταγράφεται η ανάγκη διασφάλισης και προσβάσιμων υπηρεσιών, ενώ προηγουμένως οι απαιτήσεις για προσβασιμότητα επικεντρώνονταν στην προσβασιμότητα των υποδομών.
- Εισάγεται η υποχρέωση διασφάλισης της προσβασιμότητας τόσο σε αστικές, όσο και σε αγροτικές περιοχές. Τα άτομα με αναπηρία που κατοικούν εκτός μεγάλων αστικών κέντρων βιώνουν συνθήκες διπλής διάκρισης, αυτή που γεννά η αναπηρία και αυτή που γεννά ούτως ή άλλως η υποβάθμιση της ζωής στις αγροτικές περιοχές.
- Γίνεται σαφής αναφορά στην ανάγκη διασφάλισης της προσβασιμότητας των κατοικιών. Ο τομέας της κατοικίας, λόγω του ιδιωτικού χαρακτήρα του, παρέμενε συνήθως έξω από κάθε υποχρέωση λήψης μέτρων για την προσβασιμότητα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, με αποτέλεσμα αφενός τη δυσκολία ανεύρεσης κατάλληλης κατοικίας εκ μέρους των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους, αφετέρου την αδυναμία συμμετοχής σε κοινωνικές εκδηλώσεις συγγενών και φίλων, από τις οποίες η μη προσβασιμότητα των κατοικιών τους απέκλειε.
- Γίνεται σαφής αναφορά στην ανάγκη προώθησης μέτρων διασφάλισης της προσβασιμότητας στις υπηρεσίες εκτάκτου ανάγκης, ευαίσθητου τομέα που μόλις τα τελευταία χρόνια άρχισε να συσχετίζεται με τα άτομα με αναπηρία.
- Εισάγεται η ανάγκη για την ανάπτυξη και εφαρμογή προτύπων και κατευθυντήριων οδηγιών για την προσβασιμότητα των εγκαταστάσεων και των υπηρεσιών που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό. Με τον τρόπο αυτό επιχειρείται η εξειδίκευση της προσβασιμότητας ανά τομέα δραστηριοτήτων και η μετουσίωσή της σε μετρήσιμα μεγέθη που θα κάνουν δυνατή την εφαρμογή, τον έλεγχο και την πιστοποίησή της.
- Εισάγεται η ανάγκη διασφάλισης της προσβασιμότητας και στις εγκαταστάσεις και υπηρεσίες των ιδιωτικών φορέων, οι οποίες είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό, σε αντιδιαστολή με τη λογική που επικρατούσε προηγουμένως, η οποία επικεντρώνοντας στη διασφάλιση της προσβασιμότητας μόνο σε υποδομές δημόσιου χαρακτήρα.

- Εισάγεται ολοκληρωμένα η έννοια της «ζωντανής» βοήθειας και των ενδιαμέσων, η οποία δεν περιορίζεται πλέον μόνο στους διερμηνείς νοηματικής, αλλά περιλαμβάνει τους οδηγούς και τους αναγνώστες, προκειμένου να διευκολύνουν την προσβασιμότητα στα κτίρια και σε άλλες εγκαταστάσεις.
- Τίθεται το σημαντικότερο θέμα του «προσιτού κόστους» των τεχνολογιών και συστημάτων ενημέρωσης και επικοινωνιών, έτσι ώστε τα άτομα με αναπηρία, που συνήθως, λόγω του υψηλού ποσοστού ανεργίας τους, ανήκουν στις χαμηλότερες οικονομικά κοινωνικές τάξεις, να μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτά για να βελτιώσουν την ποιότητα της καθημερινότητάς τους.

Παράλληλα στο Άρθρο 9 εξακολουθεί να επισημαίνεται:

- Ο οριζόντιος χαρακτήρας της προσβασιμότητας, η οποία αφορά σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής (βλ. αναφορά σε δομημένο περιβάλλον, μέσα μεταφοράς, πληροφορία/ επικοινωνία, ηλεκτρονικές εφαρμογές, υπηρεσίες κ.λπ.), παραπέμποντας με αυτόν τον τρόπο στην ανάγκη δημιουργίας προσβάσιμων, συνεχών δικτύων που θα καλύπτουν την πληροφόρηση, τις μεταφορές, το δημόσιο τομέα και το δομημένο περιβάλλον. Η διεθνής κοινότητα έχει πλέον αντιληφθεί την αναγκαιότητα της ολικής προσέγγισης της προσβασιμότητας, της «αλυσίδας» προσβάσιμων υποδομών και υπηρεσιών που πρέπει να αναπτυχθεί για να μπορέσει ένα άτομο με αναπηρία να ολοκληρώσει ισότιμα με κάθε άλλο πολίτη τους καθημερινούς κύκλους της ζωής του.
- Το γεγονός ότι η προσβασιμότητα αφορά σε όλα τα άτομα με αναπηρία, ανεξαρτήτως της κατηγορίας και της βαρύτητας της αναπηρίας, εξ ου και η παράλληλη αναφορά π.χ. τόσο στη γραφή Braille (τυφλά άτομα) όσο και στους διερμηνείς νοηματικής (κωφά άτομα), αλλά και στα ευανάγνωστα και κατανοητά κείμενα (άτομα με νοητικά/ψυχικά/γνωστικά προβλήματα).
- Το γεγονός ότι η προσβασιμότητα αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας και πλήρους συμμετοχής σε όλες τις πτυχές της ζωής των ατόμων με αναπηρία και κατά συνέπεια της ισότητας τους με τους άλλους πολίτες.

8.3 ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ (ΕΜΠΟΔΙΑ- ΑΝΑΓΚΕΣ- ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗΣ)

Τα άτομα με αναπηρία δεν αποτελούν ομοιογενή ομάδα με τις ίδιες ανάγκες. Υπάρχουν διάφορες αναπηρίες: εμφανείς ή αφανείς, σοβαρές ή ελαφρές, μόνιμες ή προσωρινές, μία ή συνδυασμός περισοστέρων (κίνησης, όρασης, ακοής, ομιλίας, αντίληψης, ψυχικές/ γνωστικές κ.λπ.), που γεννούν διαφορετικές ανάγκες και διαφορετικές δυνατότητες στα άτομα που τις βιώνουν. Ταυτόχρονα τα άτομα με αναπηρία ανάλογα με αυτές τις ανάγκες και δυνατότητές τους, καλούνται να αντιμετωπίσουν καθημερινά και διαφορετικά εμπόδια, που το περιβάλλον ορθώνει σε όλους τους τομείς, όπως:

- φυσικά εμπόδια, που αναφέρονται σε αντικείμενα που ενσωματώνονται στο περιβάλλον (πόρτες, παράθυρα, ανελκυστήρες, έπιπλα, εξοπλισμό χώρων υγιεινής, τηλέφωνα, εξοπλισμό για χρήση κοινού κ.λπ.), τα οποία είτε μπορεί να είναι τοποθετημένα κατά τέτοιο τρόπο ώστε να εμποδίζουν την κίνηση ατόμων με αναπηρία, είτε να είναι τοποθετημένα έτσι ώστε άτομα π.χ. σε αμαξίδιο είτε να μην έχουν πρόσβαση σε αυτά είτε να έχουν απαγορευτικές διαστάσεις είτε να μην είναι εύκολα διακριτά,
- αρχιτεκτονικά εμπόδια, που αναφέρονται στο σχεδιασμό των κτιρίων, των χώρων γύρω από τα κτίρια, το σχήμα των χώρων, τις διαστάσεις, την ποιότητα των υλικών, τη δυνατότητα διαφυγής σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, κ.λπ.,
- εμπόδια στην πληροφόρηση και την επικοινωνία, που αναφέρονται στη δυσκολία των ατόμων με αναπηρία να λάβουν πληροφόρηση ή να επικοινωνήσουν με τρόπο εύκολα αντιληπτό από αυτά (είτε δια ζώσης, είτε με έντυπα, τηλέφωνα, σήμανση κ.λπ.),

- τεχνολογικά εμπόδια, που αναφέρονται σε βοηθήματα όπως υπολογιστές και μέρη αυτών (πληκτρολόγιο, λογισμικό κ.ά.), τηλέφωνα, τεχνολογίες (διαδίκτυο κ.ά.),
- εμπόδια λόγω συμπεριφοράς, που αναφέρονται σε εσφαλμένες αντιλήψεις σχετικά με τις ικανότητες ενός ατόμου με αναπηρία και προέρχονται από άτομα που δεν γνωρίζουν πώς να επικοινωνήσουν με τα άτομα αυτά,
- εμπόδια λόγω πολιτικών/ διαδικασιών, που αναφέρονται σε κανονισμούς, πρωτόκολλα, πρακτικές και πολιτικές που αποκλείουν τα άτομα με αναπηρία (σε τρόπο διεξαγωγής εξετάσεων, σε αγγελίες εύρεσης εργασίας, σε επαγγελματικές συνεντεύξεις, σε πολιτικές ωραρίου εργασίας, κ.λπ.).

Για να γίνει κατανοητή η έννοια των εμποδίων σε σχέση με την αναπηρία, αναφέρονται παρακάτω ενδεικτικά εμπόδια ανά κατηγορία αναπηρίας:

- Τα άτομα με κινητικές αναπηρίες αντιμετωπίζουν δυσκολίες οφειλόμενες σε φυσικά, αρχιτεκτονικά και τεχνολογικά κυρίως εμπόδια π.χ. σκαλοπάτια, έλλειψη χώρου για κίνηση και ελιγμούς (στενές πόρτες, χώροι υγιεινής μικρών διαστάσεων όπου δεν χωρά αναπηρικό αμαξίδιο, μικροί ανελκυστήρες), ολισθηρότητα (γυαλισμένα μαρμάρινα δάπεδα, βρεμένα δάπεδα), εμπόδια στα πεζοδρόμια (πινακίδες, υπαίθριοι εξοπλισμοί εμπορών, τραπεζάκια καφενείων, σταθμευμένα οχήματα κ.λπ.), ακατάλληλα έπιπλα, μηχανισμοί που απαιτούν δύναμη στη χρήση, κ.λπ.
- Τα άτομα με προβλήματα όρασης αντιμετωπίζουν δυσκολίες κυρίως με την ενημέρωση/επικοινωνία και τη χρήση συσκευών, εξοπλισμών και βοηθημάτων π.χ. όταν χρησιμοποιούνται μόνο συμβατικές έντυπες μορφές επικοινωνίας ή οπτική σήμανση (τιμοκατάλογοι, πίνακες δρομολογίων, σήμανση ασφαλείας κ.λπ.), όταν δεν προβλέπονται μεγάλοι χαρακτήρες και έντονες χρωματικές αντιθέσεις, αλλά και με τον προσανατολισμό τους στο χώρο, όταν π.χ. δεν προβλέπεται ειδική ανάγλυφη καθοδηγητική σήμανση ή εξειδικευμένο προσωπικό για να τους βοηθήσει.
- Τα άτομα με προβλήματα ακοής αντιμετωπίζουν αντίστοιχα δυσκολίες με την ενημέρωση, όταν π.χ. αυτή προβλέπεται μόνο με ηχητικά συστήματα χωρίς να προβλέπονται και συστήματα οπτικής ενημέρωσης ταυτόχρονα, με την επικοινωνία, όταν π.χ. δεν προβλέπεται διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα ή συστήματα ενίσχυσης ήχου, καθώς και με τη χρήση συσκευών, εξοπλισμών και βοηθημάτων αν αυτά δεν είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες τους (π.χ. να διαθέτουν οπτική ειδοποίηση ή δόνηση).
- Τα άτομα με προβλήματα αντίληψης αντιμετωπίζουν δυσκολίες, που οφείλονται κυρίως σε φυσικά, αρχιτεκτονικά και τεχνολογικά εμπόδια π.χ. σε περιπτώσεις ασαφούς και περίπλοκης σήμανσης, σε περιπτώσεις χώρων με πολύπλοκη διαρρύθμιση, σε περιπτώσεις εξοπλισμών με πολύπλοκες οδηγίες χρήσης.
- Άτομα με ψυχικές ή νοητικές αναπηρίες συχνά απαιτούν εξειδικευμένους τρόπους εξυπηρέτησης. Έτσι π.χ. άτομα με κλειστοφοβία είναι πιθανό να μην μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις αστικές συγκοινωνίες.
- Τα άτομα με αλλεργίες συναντούν επίσης δυσκολίες που οφείλονται σε αρχιτεκτονικά εμπόδια, π.χ. σε χώρους που δεν διαθέτουν καλό εξαερισμό, χώρους με πολλά άτομα ή λόγω συγκεκριμένων πολιτικών/διαδικασιών π.χ. σε χώρους όπου επιτρέπεται η παρουσία ζώων.
- Άτομα με άλλες αναπηρίες είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα σε λοιμώξεις και μικρόβια, γεγονός που προϋποθέτει αυστηρή καθαριότητα σε χώρους δημόσιας χρήσης και επομένως αντίστοιχες διαδικασίες/ πολιτικές.
- Τα εμπόδια συμπεριφοράς, αλλά και πολιτικών/διαδικασιών, επηρεάζουν -όπως είναι κατανοητό- τα άτομα με αναπηρία όλων των κατηγοριών.

Η διασφάλιση της προσβασιμότητας στοχεύει ακριβώς στην εξάλειψη των παραπάνω εμποδίων σε όλους τους τομείς και στην ικανοποίηση των αναγκών των ατόμων με αναπηρία κάθε κατηγορίας κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους και να συμμετάσχουν ισότιμα με κάθε άλλον στο κοινωνικο-οικονομικό γίγνεσθαι.

Η προσβασιμότητα –όπως έχει ήδη αναφερθεί- είναι «οριζόντια» έννοια και η εφαρμογή της αναφέρεται άμεσα όχι μόνο στις υποδομές, αλλά και στις υπηρεσίες και στα αγαθά, επηρεάζοντας όλους σχεδόν τους τομείς της καθημερινής ζωής.

Οι κυριότεροι αναφέρονται παρακάτω:

8.3.1 Κτιριακές υποδομές δημόσιας χρήσης

Στην ενότητα αυτή θα θεωρήσουμε ότι υπάγονται όλα τα κτίρια που δεν χρησιμοποιούνται για κατοικία. Ενδεικτικά αναφέρονται κτίρια με τις παρακάτω χρήσεις:

- Κτίρια συναλλαγής (υπηρεσιών)
- Κτίρια πολιτιστικά/ αναψυχής/ αθλητισμού/ τουρισμού
- Κτίρια εμπορίου
- Κτίρια δικαιοσύνης
- Κτίρια υγείας και κοινωνικής φροντίδας
- Κτίρια εκπαίδευσης κ.λπ.

Τα κτίρια αυτά χρησιμοποιούνται καθημερινά από το σύνολο των πολιτών, με οποιαδήποτε ιδιότητα και αν αυτοί τα επισκέπτονται και τα χρησιμοποιούν (εργαζόμενοι, συναλλασσόμενο κοινό κ.λπ.). Κατά συνέπεια θα πρέπει να είναι πλήρως προσβάσιμα.

Τα κυριότερα σημεία που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για να θεωρηθούν τα κτίρια αυτά προσβάσιμα είναι:

- Η είσοδος
Θα πρέπει να είναι στο επίπεδο του πεζοδρομίου χωρίς καμία υψομετρική διαφορά από αυτό. Σε αντίθετη περίπτωση θα πρέπει να προβλέπονται ράμπες ή ανυψωτικοί μηχανισμοί για να διευκολύνουν άτομα με κινητικά προβλήματα (άτομα με αναπηρία, ηλικιωμένους, γονείς με μικρά παιδιά, τραυματίες κ.λπ.). Η είσοδος πρέπει να είναι ενιαία για όλους τους επισκέπτες του κτιρίου. Η χρήση δευτερευουσών εισόδων για την εξυπηρέτηση των ατόμων με κινητικά προβλήματα συνιστά διάκριση και είναι αποδεκτή μόνο σε ιδιαίτερες περιπτώσεις (διατηρητέα κτίρια, κτίρια υφιστάμενα ιστορικής σημασίας κ.λπ.) και εφόσον η τοποθέτηση ράμπας ή μηχανισμού στην κύρια είσοδο είναι τεχνικά αδύνατη.
- Ο χώρος υποδοχής
Η αναφορά γίνεται στον χώρο αμέσως μετά την είσοδο, στον οποίο θα πρέπει να προβλέπεται πληροφόρηση σε συμβατική και προσβάσιμη μορφή (γραφή Braille, ανάγλυφη σήμανση, ανάγλυφοι χάρτες, πικτογράμματα κ.λπ.) σχετικά με το κτίριο: αριθμός ορόφων, θέση στην οποία βρίσκεται ο επισκέπτης του κτιρίου, θέση στοιχείων κατακόρυφης επικοινωνίας (ανελκυστήρες, ράμπες, κλιμακοστάσια), θέση εξόδων κινδύνου κ.λπ. και τις υπηρεσίες μέσα σε αυτό: όροφο, αριθμό γραφείου κ.λπ., καθώς και συστήματα καθοδήγησης (π.χ. οδηγός τυφλών, καθοδηγητική σήμανση σε συμβατική και προσβάσιμη μορφή) από την είσοδο προς τα σημεία επικοινωνίας μεταξύ των ορόφων (ανελκυστήρες, ράμπες, μηχανισμοί) ή προσωπικό κατάλληλα εκπαιδευμένο για προσωπική υποστήριξη των ατόμων που την χρειάζονται.

- Εσωτερική διακίνηση

Για να διασφαλίζεται η διακίνηση και των ατόμων με αναπηρία στο εσωτερικό των κτιρίων (οριζόντια και κατακόρυφα) είναι απαραίτητη η πρόβλεψη,

- ραμπών για την κάλυψη μικρών ή μεγάλων υψομετρικών διαφορών, σχεδιασμένων με κατάλληλη κλίση και διαστάσεις και ενδιάμεσα πλατύσκαλα για ελιγμούς των αμαξιδίων και δυνατότητα ανάπαυσης κατά την άνοδο. Επισημαίνεται ότι οι ράμπες είναι το πιο αξιόπιστο μέσο διακίνησης. προϋποθέτουν την ελάχιστη καταβολή προσπάθειας, προσφέρουν αδιάλειπτη λειτουργία σε έκτακτες περιπτώσεις (πυρκαγιά, διακοπή ρεύματος κ.λπ.), επιτρέπουν ταυτόχρονη χρήση από περισσότερα άτομα σε αμαξίδιο και άτομα με δυνατότητα βάρδισης,
- ανελκυστήρων κατάλληλων διαστάσεων θύρας και θαλάμου για την εξυπηρέτηση ατόμων σε αμαξίδιο, με «κουμπιά» σε χαμηλό ύψος με ενδείξεις σε γραφή Braille, με ηχητική και οπτική αναγγελία των ορόφων, σύμφωνων με τις οδηγίες της ΕΕ για την ασφάλεια των χρηστών και τη δυνατότητα χρήσης σε περιπτώσεις εκτάκτου διαφυγής,
- ανυψωτικών μηχανισμών (αναβατόρια κατακόρυφης κίνησης ή κλίμακας) πιστοποιημένων και σύμφωνων με τις προδιαγραφές ασφαλείας, σε περιπτώσεις μικρών υψομετρικών διαφορών ή υφιστάμενων κτιρίων και εφόσον είναι αδύνατη η κατασκευή ανελκυστήρα. Η ευρεία χρήση παρόμοιων μηχανισμών πρέπει να αποφεύγεται λόγω της μικρής ταχύτητας που αναπτύσσουν για λόγους ασφαλείας και κατά συνέπεια του χρόνου διακίνησης που απαιτείται, αλλά και της περιορισμένης δυνατότητας ταυτόχρονης μεταφοράς περισσότερων ατόμων σε αμαξίδιο. Επισημαίνεται το πρόβλημα της κατάληψης τμήματος του ωφέλιμου πλάτους ενός κλιμακοστασίου σε περιπτώσεις αναβατορίων κλίμακας, το οποίο σε κλιμακοστάσια μικρού πλάτους μπορεί να αποβεί μοιραίο ιδίως σε περιπτώσεις εκτάκτου διαφυγής,
- διαδρόμων καταλλήλου πλάτους για τη διακίνηση ατόμων σε αμαξίδιο και την πραγματοποίηση ελιγμών. Σημαντικός παράγων η διαφύλαξη των διαδρόμων ελεύθερων από κάθε εμπόδιο, που θα λειτουργήσει σαν παγίδα για άτομα με προβλήματα όρασης ή κίνησης και ηλικιωμένους. Στοιχεία κοινής χρήσεως (πυροσβεστήρες, ψύκτες ύδατος κ.ά.) πρέπει να τοποθετούνται εκτός του ωφέλιμου πλάτους (π.χ. σε εσοχές) και να λαμβάνεται μέριμνα ώστε αφενός να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από άτομα σε αμαξίδιο, αφετέρου να είναι ανιχνεύσιμα από τα άτομα με προβλήματα όρασης,
- θυρών καταλλήλου πλάτους για τη διακίνηση ατόμων σε αμαξίδιο.

- Εξυπηρέτησις- εξοπλισμός

Εκτός από την ανεμπόδιστη και αυτόνομη διακίνηση όλων των πολιτών οριζόντια και κατακόρυφα μέσα στο κτίριο, απαραίτητη είναι και η διασφάλιση εξυπηρέτησεων του ίδιου επίπεδου ποιότητας και από τα ίδια σημεία για όλους τους χρήστες του κτιρίου (επισκέπτες, εργαζόμενους, κ.λπ.) χωρίς διακρίσεις. Έτσι απαραίτητη είναι η πρόβλεψη:

- προσβάσιμων χώρων υγιεινής σε κάθε όροφο, ανά φύλο ή κοινής χρήσης για άνδρες/ γυναίκες. Οι χώροι αυτοί δεν πρέπει να αποδίδονται σε άλλη χρήση όπως συνήθως γίνεται (π.χ. σε χρήση αποθήκευσης). Σε περιπτώσεις υφιστάμενων κτιρίων μια εύκολη λύση για τη δημιουργία προσβάσιμων χώρων υγιεινής προσφέρει η συνένωση δύο συμβατικών χώρων υγιεινής σε ένα ενιαίο χώρο, ο οποίος με τις κατάλληλες παρεμβάσεις μπορεί να εξυπηρέτησι άτομα με αναπηρία και να χρησιμεύσει και σαν «οικογενειακού τύπου» χώρος υγιεινής (π.χ. φροντίδα βρεφών, συνοδεία παιδιού από γονέα του άλλου φύλου),
- κυλικίων, ταμείων, πάγκων συναλλαγής και πληροφοριών κατάλληλα σχεδιασμένων, ώστε να είναι δυνατή η αυτόνομη εξυπηρέτηση και ατόμων με αναπηρία ή ατόμων μικρού ύψους,
- θέσεων προσβάσιμων σε άτομα σε αμαξίδιο σε αίθουσες εκδηλώσεων/ συνεδρίων, θεάτρων/ κινηματογράφων, αθλητικών εγκαταστάσεων και γενικότερα σε χώρους με παρατεταγμένα κα-

θήματα κοινού. Οι θέσεις αυτές πρέπει να είναι ενταγμένες στις θέσεις για τους αντίστοιχους θεατές χωρίς αναπηρία με την ίδια ιδιότητα (π.χ. θέσεις επισήμων με ή χωρίς αναπηρία στο ίδιο σημείο) και όχι μεμονωμένες σε ειδικά σημεία αποκλειστικής χρήσης από όλα τα άτομα με αναπηρία ανεξαρτήτως ιδιότητας, να έχουν τις κατάλληλες διαστάσεις, να πληρούν τους κανόνες ασφαλείας, να συνοδεύονται από θέση συνοδού, να συμπληρώνονται από διαδρόμους πρόσβασης και αποχώρησης κατάλληλου πλάτους ώστε να διασφαλίζεται η διακίνηση αμαξιδίου χωρίς να ενοχλούνται οι λοιποί θεατές σε αμαξίδιο, ή σε συμβατική θέση, να είναι σε τέτοια σημεία ώστε να διασφαλίζεται η εύκολη διαφυγή των ατόμων με αναπηρία,

- σήμανσης απλοποιημένης και εύληπτης και από άτομα με προβλήματα αντίληψης με χρήση κυρίως σχημάτων και εικονιδίων αντί γραμμάτων. Ταυτόχρονα επιβάλλεται η πρόβλεψη σήμανσης ηχητικής και οπτικής, κατάλληλης για την πληροφόρηση ατόμων με προβλήματα όρασης και ακοής,
- μετάφρασης στη νοηματική, σε όλες τις δημόσιες εκδηλώσεις ή ανάλογα με την φύση της συναλλαγής, καθώς και συστημάτων ενίσχυσης ήχου,
- χρωματικών αντιθέσεων μεταξύ των διαφόρων στοιχείων για τη διευκόλυνση των ατόμων με προβλήματα όρασης αλλά και αντίληψης,
- κατάλληλου φωτισμού για τη διευκόλυνση των ατόμων με προβλήματα όρασης και των ηλικιωμένων,
- σωστού εξαερισμού για την αποφυγή αναπνευστικών και αλλεργικών προβλημάτων. Τακτική συντήρηση των συστημάτων κλιματισμού και εξαερισμού,
- υλικών επιστρώσεων και επενδύσεων αντιολισθηρών, που δεν προκαλούν αντανάκλασεις και σύγχυση (π.χ. μεγάλες ανοξείδωτες επιφάνειες, καθρέπτες ή υαλοστάσια), που δεν συνιστούν κίνδυνο για άτομα με προβλήματα όρασης, αντίληψης ή αλλεργίας (π.χ. καθρέπτες, εύθραυστα υλικά, χρώματα, βερνίκια), κατάλληλης υψής για να λειτουργήσουν σαν υλικά καθοδήγησης ή ειδοποίησης ατόμων με προβλήματα όρασης, χωρίς όμως να προκαλούν κραδασμούς ή δυσκολία σε άτομα με προβλήματα βάρδισης ή σε αμαξίδιο,
- επιλογής επίπλων και γενικότερα εξοπλισμού σχεδιασμένου για χρήση από όλους χωρίς αποκλεισμούς (π.χ. τραπέζια χωρίς χιαστί συνδέσμους για να είναι δυνατή η προσέγγιση αμαξιδίων, μηχανισμούς ανοίγματος θυρών που δεν απαιτούν μεγάλη δύναμη χειρισμού) χωρίς αιχμηρές ακμές και προεξοχές που μπορεί να προκαλέσουν τραυματισμούς σε άτομα με αστάθεια, μικρά παιδιά, ηλικιωμένους κ.λπ.,
- διάταξης του εξοπλισμού με τρόπο ώστε αφενός να εξασφαλίζεται η δυνατότητα χρήσης από άτομα σε αμαξίδιο ή μικρού ύψους και η εξασφάλιση χώρου στάσης ή ελιγμών των αμαξιδίων και αφετέρου να είναι εύκολα ανιχνεύσιμος από άτομα με προβλήματα όρασης. Οι επιφάνειες των τοίχων των διαδρόμων πρέπει να παραμένουν ελεύθερες ώστε με ασφάλεια να μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν οδηγοί από τυφλά άτομα.

- *Ασφάλεια - διαφυγή ατόμων με αναπηρία σε περιπτώσεις εκτάκτου ανάγκης.*

Αυτή η διάσταση, παρά την κρισιμότητά της, συνήθως αγνοείται. Η δυσκολία διακίνησης ή αντίληψης ατόμων με αναπηρία ή ακόμη και με αναπνευστικά και αλλεργικά προβλήματα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη κατά τον λειτουργικό σχεδιασμό των κτιρίων. Πολιτικές και τρόποι αφενός έγκαιρης και κατάλληλης ειδοποίησης των ατόμων αυτών και αφετέρου διαφυγής τους από το κτίριο ή προφύλαξής τους σε χώρους προστατευμένους μέχρι την παρέμβαση διασωστικών ομάδων, πρέπει απαραίτητα να έχουν προβλεφθεί σε όλα τα κτίρια και εγκαταστάσεις δημόσιας χρήσης.

8.3.2 Κοινόχρηστοι χώροι

Στην ενότητα αυτή θα θεωρήσουμε ότι περιλαμβάνονται όλοι οι κοινόχρηστοι χώροι μιας πόλης που περιβάλλουν τα κτίρια (πλατείες, πεζοδρόμια, πεζόδρομοι, χώροι πρασίνου κ.ά.). Δεδομένου ότι αυ-

τοί οι χώροι αποτελούν τον συνδετικό ιστό των κτιρίων και χρησιμοποιούνται επίσης από το σύνολο των πολιτών, θα πρέπει να είναι εξίσου προσβάσιμοι για να διασφαλίζεται η δυνατότητα διακίνησης όλων των πολιτών με ή χωρίς αναπηρία μεταξύ αυτών.

Τα κρισιμότερα σημεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την διασφάλιση της προσβασιμότητας των χώρων αυτών είναι:

Σκάφες (ράμπες σε πεζοδρόμια, νησίδες)

- Με τους όρους αυτούς εννοούνται τα κεκλιμένα επίπεδα (ράμπες) που συνδέουν την επιφάνεια του πεζοδρομίου, της νησίδας ή της πλατείας με το οδόστρωμα. Απαραίτητη προϋπόθεση να μην δημιουργούν καμία υψομετρική διαφορά (σκαλοπάτι) στο σημείο απόληξής τους στο οδόστρωμα δεδομένου ότι ακόμα και η μικρή υψομετρική διαφορά δημιουργεί προβλήματα στα αμαξίδια.
- Σε περιπτώσεις πεζοδρομίων μεγάλου πλάτους κατασκευάζονται κάθετα στην κίνηση σε περιπτώσεις, όμως, μικρού πλάτους κατασκευάζονται ράμπες κατά μήκος του πεζοδρομίου με καταβιβασμό στο επίπεδο του οδοστρώματος της γωνίας αυτού. Σε περιπτώσεις νησίδων μεγάλου πλάτους κατασκευάζονται κανονικά στις δύο πλευρές προς την διάβαση ακριβώς απέναντι από τις σκάφες του απέναντι πεζοδρομίου. Σε περιπτώσεις νησίδων μικρού πλάτους αντί σκαφών διακόπτεται η νησίδα σε όλο το πλάτος της ακριβώς απέναντι από τις σκάφες του απέναντι πεζοδρομίου.
- Είναι πολύ σημαντικό οι σκάφες στις διαβάσεις να βρίσκονται ακριβώς απέναντι η μία από την άλλη, η δε κατασκευή τους να συνοδεύεται από εξοπλισμό («φανάρια») με ηχητική σήμανση για τη διευκόλυνση ατόμων με προβλήματα όρασης.

Οδηγοί τυφλών

Κατασκευάζονται για την καθοδήγηση ατόμων με προβλήματα όρασης από πλάκες συγκεκριμένης ειδικής υφής και σε έντονη χρωματική αντίθεση με τις υπόλοιπες. Ειδικά πλακίδια συγκεκριμένης υφής και χρώματος χρησιμοποιούνται για να υποδηλώσουν τον κίνδυνο και πρέπει να χρησιμοποιούνται πάντα στην απόληξη σκάφης προς το οδόστρωμα, στην αρχή και το πέρας ράμπας ή κλίμακας και για την επισήμανση εμποδίων. Τα σημεία κλειδιά στην κατασκευή του οδηγού τυφλών είναι:

- Η αυστηρή τυποποίηση της υφής των πλακών. Τα άτομα με προβλήματα όρασης εκπαιδεύονται στη χρήση των οδηγών και θα πρέπει τα «μηνύματα» που παίρνουν από αυτούς να είναι σαφή και να μην δημιουργούν σύγχυση και ανασφάλεια.
- Η διατήρηση του οδηγού τυφλών ελεύθερου εμποδίων σε όλο το μήκος του. Πρέπει να γίνει απόλυτα κατανοητό ότι από τη στιγμή που εφαρμόζονται παρόμοια μέτρα, τα άτομα με προβλήματα όρασης βασίζονται σε αυτά με αποτέλεσμα την εξασθένηση των αντανακλαστικών τους. Οποιοδήποτε εμπόδιο λοιπόν πάνω στον οδηγό θα γίνει αντιληπτό πολύ αργά, με κίνδυνο τραυματισμού του ατόμου που χρησιμοποιεί τον οδηγό.
- Η αποφυγή περιπτών διαδρομών και διακλαδώσεων του οδηγού, προς αποφυγή αποπροσανατολισμού και σύγχυσης του χρήστη.

Αστικός εξοπλισμός

- Με αυτό τον όρο εννοούνται όλες οι κατασκευές κοινής χρήσης που τοποθετούνται σε πεζοδρόμια, πλατείες και γενικά κοινόχρηστους χώρους της πόλης (περίπτερα, παγκάκια, κάδοι και καλάθια απορριμμάτων, «φανάρια» τροχαίας, ιστοί πινακίδων, στέγαστρα στάσεων κ.λπ.).
- Οι κατασκευές αυτές πρέπει να τοποθετούνται απαραίτητα εκτός ζώνης όδευσης των πεζών, εκτός οδηγού τυφλών και να προβάλλονται πάντα στο έδαφος ώστε να είναι αναγνωρίσιμα από άτομα με προβλήματα όρασης.

- Σημαντικό στοιχείο είναι η σαφής τυποποιημένη μορφή και χρωματισμός αυτών, ώστε να αποφεύγονται συγχύσεις (π.χ. μεταξύ γραμματοκιβωτίου και καλαθιού απορριμμάτων) σε άτομα με προβλήματα όρασης, αντίληψης, ηλικιωμένους και εν γένει ο σχεδιασμός τους με βάση τις αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού, ώστε να διασφαλίζεται η δυνατότητα χρήσης τους από μεγαλύτερο φάσμα πολιτών.
- Οι απαραίτητες πινακίδες σήμανσης θα πρέπει να συγκεντρώνονται κατά το δυνατόν σε ένα σημείο ώστε να είναι δυνατή η απελευθέρωση του ωφέλιμου χώρου των πεζοδρομίων, πεζοδρόμων και πλατειών για την ασφαλή και ανεμπόδιστη κίνηση των ατόμων που το χρησιμοποιούν (άτομα σε αμαξίδιο, με προβλήματα αντίληψης, όρασης, ηλικιωμένοι, γονείς με παιδικά καρότσια, άτομα με βαλίτσες ή άλλα δέματα κ.λπ.).

8.3.3 Κατοικία

Τα κτίρια κατοικίας, λόγω της ιδιωτικής χρήσης τους, συνήθως δεν συμπεριλαμβάνονται στους σχεδιασμούς για την προσβασιμότητα. Η αντίληψη αυτή όμως έχει πλέον αποδειχθεί λάθος. Ακόμη και αν κανένα από τα μέλη της οικογένειας τη στιγμή της αγοράς της κατοικίας δεν είναι άτομο με αναπηρία, είναι αδύνατο να θεωρηθεί με βεβαιότητα ότι κανένα από αυτά, τους συγγενείς ή τους φίλους δεν θα αποκτήσει στη διάρκεια της ζωής του κάποια προσωρινή ή μόνιμη αναπηρία, λόγω π.χ. ενός τροχαίου ή εργατικού ατυχήματος ή δεν θα γνωρίσει κάποιο άτομο με αναπηρία το οποίο θα θελήσει να τον επισκεφθεί. Και εν πάση περιπτώσει είναι απολύτως βέβαιο ότι ο οποιοσδήποτε θα υποστεί τη φυσιολογική φθορά της ηλικίας, άρα κάποια στιγμή θα έχει προβλήματα κίνησης, όρασης, ακοής ακόμη και αντίληψης.

Με δεδομένο, το ύψος της επένδυσης για την αγορά κατοικίας, οι απαιτήσεις των επενδυτών για εξασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής «βιωσιμότητας» της κατοικίας είναι πολύ χαμηλές.

Χωρίς να αναφερθεί κανείς στη μεγαλύτερη άνεση και την καλύτερη ποιότητα στην καθημερινή ζωή που προσφέρει μια κατοικία χωρίς σκάλες, με ανελκυστήρες, με πιο άνετους διαδρόμους, με άνετες πόρτες, άνετα μπάνια και κουζίνες ακόμη και –πολύ απλά- στις περιπτώσεις μετακομίσεων ή εβδομαδιαίας τροφοδοσίας της οικογένειας!

Παράλληλα, η βελτίωση της προσβασιμότητας των κοινόχρηστων υποδομών, υπηρεσιών και αγαθών που αυξάνει τις δυνατότητες συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση και την εργασία, τα οδηγεί στην πλήρη αυτονομία, με αποτέλεσμα την αναζήτηση ανεξάρτητης στέγης που θα ικανοποιεί τις ανάγκες τους και την ανάπτυξη κοινωνικών επαφών στα πλαίσια της συμβατικής δομής της κοινωνίας.

Έτσι πλέον αναδεικνύεται η ανάγκη να υπεισέλθουν στον σχεδιασμό των κατοικιών δύο νέες παράμετροι:

- η επισκεψιμότητα (μπορεί ο οποιοσδήποτε να επισκεφθεί οποιονδήποτε) και
- η προσαρμοστικότητα (μπορεί μια κατοικία να εξυπηρετήσει οποιονδήποτε σε οποιαδήποτε στιγμή της ζωής του με το ελάχιστο δυνατό κόστος προσαρμογής),

με στόχο μια κατοικία εξίσου «φιλική» και ασφαλή για τα μικρά παιδιά, τους ηλικιωμένους, τα άτομα με αναπηρία και τους ενήλικες. Μια κατοικία βιώσιμη σε βάθος χρόνου, για όλη τη διάρκεια της ζωής των κατοίκων της, βασισμένη στις αρχές του Σχεδιασμού για Όλους ή Καθολικού Σχεδιασμού.

Μια κατοικία επισκέψιμη/προσαρμόσιμη δεν είναι μια κατοικία προσβάσιμη γεμάτη με ειδικούς εξο-

πλισμούς. Είναι απλά μια κατοικία που διασφαλίζει κυρίως:

- τη δυνατότητα εισόδου χωρίς σκαλοπάτια, από πόρτα πλάτους κατάλληλου για αμαξίδιο,
- την δυνατότητα άνετης κατακόρυφης κίνησης με πρόβλεψη ανελκυστήρα, κατάλληλου να εξυπηρετήσει και αμαξίδιο.
- την δυνατότητα επίσκεψης όλων των χώρων με διαδρόμους και πόρτες που επιτρέπουν την διακίνηση αμαξιδίου,
- ένα χώρο υγιεινής επισκέψιμο, με πόρτα πλάτους κατάλληλου για αμαξίδιο,
- δυνατότητα διαφυγής σε όλους τους ενοίκους και τους επισκέπτες τους, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία.

Παράλληλα μπορεί εύκολα και με μικρό κόστος να προσαρμοστεί στις ανάγκες κάθε χρήστη σε όλα τα στάδια της ζωής του, είναι ευέλικτη και προφανώς πιο «εμπορεύσιμη».

8.3.4 Μεταφορές

Για να λειτουργήσει ένα προσβάσιμο δίκτυο και τα άτομα με αναπηρία να μπορέσουν να αποκτήσουν πρόσβαση στην εκπαίδευση, εργασία, αναψυχή, υγεία κ.λπ., απαραίτητη προϋπόθεση είναι η διασφάλιση προσβάσιμων μεταφορών και οικονομικά προσιτών.

Οι προσβάσιμες μεταφορές πρέπει να περιλαμβάνουν ένα συνδυασμό:

- γενικών μεταφορικών συστημάτων, κατάλληλα όμως σχεδιασμένων -με βάση τις αρχές του Σχεδιασμού για όλους ή Καθολικού Σχεδιασμού- ώστε να εξυπηρετούνται και άτομα με αναπηρία (συμβατικά αλλά προσβάσιμα δίκτυα αστικών και υπεραστικών μεταφορών) και
- στοχευμένων μεταφορικών συστημάτων, που απευθύνονται κυρίως στα άτομα με βαρύτερες αναπηρίες (εξυπηρέτηση πόρτα-πόρτα, εξυπηρέτηση με τηλεφωνική κράτηση κ.λπ.).

Η δημιουργία αξιόπιστων προσβάσιμων μεταφορικών δικτύων ωθεί τα άτομα με αναπηρία να προτιμήσουν τα μέσα μαζικής μεταφοράς, συνεισφέροντας αφενός στην αποσυμφόρηση της κυκλοφορίας και την μείωση της ρύπανσης του περιβάλλοντος και της ηχορύπανσης και αφετέρου στην απεξάρτηση των ατόμων με αναπηρία από συνοδούς, στην τόνωση της αυτοπεποίθησής τους και στην διευκόλυνση της ενσωμάτωσής τους στην κοινότητα.

Θα υπάρχει βέβαια πάντοτε ένα ποσοστό ατόμων με αναπηρία που θα χρησιμοποιεί Ι.Χ. οχήματα για τις μετακινήσεις του λόγω των ειδικών αναγκών του, όπως θα υπάρχει πάντοτε και ένα άλλο ποσοστό που δεν θα διαθέτει Ι.Χ. όχημα λόγω της οικονομικής κατάστασής του και θα εξαρτάται απόλυτα από τα μέσα μαζικής μεταφοράς.

«Το Ι.Χ. όχημα παραμένει ένα συμπλήρωμα, αλλά όχι υποκατάστατο της προσβάσιμης δημόσιας συγκοινωνίας για τα άτομα με αναπηρία, όπως ακριβώς και για τους πολίτες χωρίς αναπηρία. Αλλά μη κάνοντας την δημόσια συγκοινωνία προσβάσιμη, σε όλες της φάσεις της διαδρομής, τα άτομα με αναπηρία στερούνται το δικαίωμα της επιλογής».²⁰³

Προσβάσιμες μεταφορές δεν σημαίνει, όμως, μόνο προσβάσιμα λεωφορεία, τραίνα, τραμ, πλοία, αε-

²⁰³ Βλ. 2000, European Disability Forum, *Accessible Access to Urban Areas*.

ροπλάνα, ταξί. Για να εξασφαλιστεί η πρόσβαση στον τομέα αυτό απαιτείται να διασφαλιστεί η πρόσβαση σε όλο το φάσμα των υποδομών και εγκαταστάσεων που σχετίζονται με τις μεταφορές. Από τα εκδοτήρια εισιτηρίων, τις στάσεις και τους σταθμούς, τα λιμάνια και αεροδρόμια, τους χώρους στάσης και στάθμευσης μικρής και μεγάλης διάρκειας, μέχρι τα ίδια τα μέσα μεταφοράς. Η έλλειψη προσβασιμότητας σε ένα κρίκο αρκεί για να απαξιώσει το δίκτυο.

Σημεία κλειδιά:

- η συστηματική και συνεχής εκπαίδευση του προσωπικού, που εργάζεται στον τομέα των μεταφορών (οδηγών, συνοδών, υπαλλήλων εκδοτηρίων, πληροφοριών και γενικά συναλλαγής, φυλάκων, προσωπικού εξυπηρέτησης, πληρωμάτων), ώστε αφενός να αντιληφθεί την κρισιμότητα του ρόλου του για την άρση του αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία και αφετέρου να αποκτήσει τις απαιτούμενες δεξιότητες και τεχνικές για να μπορεί να επικοινωνήσει και να εξυπηρετήσει αποτελεσματικά και με ασφάλεια τα άτομα με αναπηρία.
- Η ασφάλεια των μέσων μεταφοράς και των ειδικών εξοπλισμών (ραμπών/μηχανισμών απο/επιβίβασης, ζωνών και μηχανισμών ασφάλισης, διασκευών κ.λπ.).
- Η αξιοπιστία των προσφερόμενων εξυπηρετήσεων για τα άτομα με αναπηρία. Πρέπει να γίνει αντιληπτό από όλους ότι αν, για ένα πολίτη χωρίς αναπηρία, η έστω και προσωρινή κακή λειτουργία ενός μεταφορικού μέσου είναι ενοχλητική, έναν πολίτη με αναπηρία μπορεί να τον αποκλείσει σε κάποιο σημείο της διαδρομής του.
- Το εύρος του προσβάσιμου δικτύου μεταφορών. Περιορισμένο εύρος αναγκάζει το άτομο με αναπηρία να χρησιμοποιεί ΙΧ ή να αποκλείει προορισμούς αν δεν μπορεί να φθάσει σε αυτούς με ΙΧ (νησιά, πόλεις σε μεγαλύτερες αποστάσεις κ.λπ.), δεδομένου ότι δεν μπορεί να μετακινηθεί προς όλες τις κατευθύνσεις με τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Εδώ φαίνεται η κρισιμότητα ύπαρξης προσβάσιμων ταξί, τα οποία μπορούν να καλύψουν τα όποια κενά των αστικών και υπεραστικών ακόμη μεταφορικών δικτύων αλλά και των προσβάσιμων θαλάσσιων μεταφορών ιδιαίτερα από/προς περιοχές που συνδέονται με την ηπειρωτική χώρα μόνο με πλοία.
- Η πρόβλεψη ηχητικής και οπτικής σήμανσης για την εξυπηρέτηση ατόμων με προβλήματα όρασης και ακοής αλλά και πινακίδων απλών και εύληπτων για την εξυπηρέτηση ατόμων με προβλήματα αντίληψης και επικοινωνίας
- Η ανάπτυξη ειδικών υπηρεσιών εξυπηρέτησης και υποστήριξης ατόμων με αναπηρία σε όλα τα μέσα μαζικής μεταφοράς.
- Η ενημέρωση του κοινού με αναπηρία για τις διατιθέμενες εξυπηρετήσεις με όλα τα συμβατικά αλλά και προσβάσιμα μέσα.

8.3.5 Ενημέρωση- Επικοινωνία - Σήμανση

Σημαντικό ρόλο σε ένα προσβάσιμο δίκτυο κατέχει η διασφάλιση ενημέρωσης και επικοινωνίας των χρηστών με τρόπους προσαρμοσμένους στις ανάγκες τους και αντιληπτούς από αυτούς.

Στο Άρθρο 2 της νέας Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, γίνεται ειδική αναφορά στην επικοινωνία με προσβάσιμους τρόπους καθώς και στην πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην πληροφόρηση, ως εξής:

«Άρθρο 2: Ορισμοί

[...] «Επικοινωνία» περιλαμβάνει γλώσσες, απεικόνιση κειμένου, Braille, απτική επικοινωνία, χαρακτηριστές μεγάλου μεγέθους, προσβάσιμα πολυμέσα καθώς και γραπτή, ηχητική, φυσική γλώσσα, ανα-

γνώστη κειμένων, μεγεθυντή και εναλλακτικούς τρόπους, μέσα και μορφές επικοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης προσβάσιμης τεχνολογίας πληροφόρησης και επικοινωνίας.

«Γλώσσα» περιλαμβάνει ομιλούμενες και γραπτές γλώσσες και άλλες μορφές μη ομιλούμενων γλωσσών...»

Στο δε Άρθρο 21 της Σύμβασης, γίνεται ειδική αναφορά στην ελευθερία έκφρασης και γνώμης και στην πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην πληροφόρηση, ως εξής:

«Άρθρο 21: Ελευθερία έκφρασης και γνώμης και πρόσβαση στην πληροφόρηση.

Τα Κράτη πρέπει να παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διασφαλίσουν ότι τα άτομα με αναπηρία μπορούν να ασκούν το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης και γνώμης, συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας στην αναζήτηση, λήψη και μετάδοση πληροφόρησης και ιδεών σε ισότιμη βάση με όλους και μέσω όλων των μορφών επικοινωνίας της επιλογής τους, όπως ορίζονται στο άρθρο 2 της παρούσας Σύμβασης, συμπεριλαμβανομένων των:

(α) παροχή πληροφόρησης προοριζόμενης στο ευρύ κοινό σε άτομα με αναπηρία σε προσβάσιμες μορφές και τεχνολογίες κατάλληλες για διαφορετικά είδη αναπηρίας έγκαιρα και χωρίς πρόσθετο κόστος.

(β) αποδοχή και διευκόλυνση της χρήσης της νοηματικής γλώσσας, γραφής Braille, ενισχυτικής και εναλλακτικής επικοινωνίας και όλων των υπολοίπων προσβάσιμων μέσων, τρόπων και μορφών επικοινωνίας της επιλογής των ατόμων με αναπηρία σε επίσημες συνεντεύξεις.

(γ) προτρέποντας τις ιδιωτικές επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες στο ευρύ κοινό, συμπεριλαμβανομένων και αυτών μέσω του Διαδικτύου, να παρέχουν πληροφόρηση και υπηρεσίες με προσβάσιμες και εύχρηστες μορφές από τα άτομα με αναπηρία.

(δ) παροτρύνοντας τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένων των παρόχων πληροφόρησης μέσω του Διαδικτύου, να κάνουν τις υπηρεσίες τους προσβάσιμες στα άτομα με αναπηρία

(ε) αναγνωρίζοντας και προωθώντας τη χρήση της νοηματικής γλώσσας.»

Όπως αναφέρεται και στην παραπάνω Σύμβαση, με δεδομένη την ποικιλία των αναπηριών και τις διαφορετικές ανάγκες που διαμορφώνονται από κάθε κατηγορία αναπηρίας, η επικοινωνία και κατά συνέπεια η σήμανση για να είναι προσβάσιμες σε όλους θα πρέπει να επεκτείνονται και σε μορφές πέραν των συμβατικών.

Έτσι για τα άτομα με προβλήματα όρασης (μερικώς βλέποντα άτομα, άτομα με ολική απώλεια όρασης) επιβάλλεται:

- η χρήση μεγάλων χαρακτήρων και έντονων χρωματικών αντιθέσεων,
- η χρήση της γραφής Braille,
- η χρήση ανάγλυφων χαρτών – μακετών,
- η χρήση ανάγλυφης σήμανσης, στο δάπεδο για καθοδήγηση ή επισήμανση κινδύνων ή μέσω επίτοιχων πινακίδων,
- η χρήση ηχητικής σήμανσης (ηχητική αναγγελία, κασέτες ήχου κ.λπ.),
- η χρήση προσβάσιμων ιστοσελίδων και προσβάσιμων θυρίδων αυτόματης συναλλαγής (ΑΤΜ).

Συχνά άτομα με προβλήματα όρασης διευκολύνονται στον προσανατολισμό τους αν στον χώρο μέσα υπάρχουν στοιχεία που παράγουν χαρακτηριστικούς ήχους.

Για τα άτομα με προβλήματα ακοής επιβάλλεται:

- η χρήση οπτικής σήμανσης,
- η πρόβλεψη υπότιτλων,
- η πρόβλεψη κειμενοηλεκφώνων,
- η πρόβλεψη μετάφρασης στη νοηματική,
- η πρόβλεψη συστημάτων ενίσχυσης ήχου,
- η πρόβλεψη συστημάτων/ συσκευών με δόνηση όπου απαιτείται ειδοποίηση (π.χ. υπηρεσίες αφύπνισης ξενοδοχείων, πλοίων/ τραίνων).

Για τα άτομα με προβλήματα αντίληψης επιβάλλεται σήμανση απλή και εύληπτη, με απλές εικόνες και σχήματα, αντί για γράμματα και κείμενα και απλοποιημένα σχεδιαγράμματα.

8.3.6. Υπηρεσίες - Αγαθά

Όλες οι υπηρεσίες, συμβατικές και ηλεκτρονικές, καθώς και τα αγαθά πρέπει να είναι προσβάσιμα στα άτομα με αναπηρία, και να σχεδιάζονται με βάση τις αρχές του Σχεδιασμού για Όλους ή Καθολικού Σχεδιασμού.

Καμία επιχείρηση δεν πρέπει να έχει το δικαίωμα:

- να αρνηθεί -με οποιαδήποτε δικαιολογία- σε άτομα με αναπηρία την παροχή των υπηρεσιών που προσφέρει ή
- να παρέχει υπηρεσία κατωτέρας ποιότητας ή με διαφορετικούς όρους.

Για τον λόγο αυτό οι επιχειρήσεις που προσφέρουν υπηρεσίες/ αγαθά θα πρέπει:

- να αλλάξουν εκείνες τις πολιτικές, πρακτικές ή διαδικασίες τους που καθιστούν αδύνατη ή εξαιρετικά δύσκολη τη χρήση των υπηρεσιών / αγαθών από τα άτομα με αναπηρία, π.χ. μια επιχείρηση που απαγορεύει την είσοδο ζώων στους χώρους της θα πρέπει να επιτρέψει την είσοδο σκύλων-οδηγών.
- να παρέχουν εναλλακτικές μεθόδους παροχής των υπηρεσιών στα άτομα με αναπηρία όταν φυσικά εμπόδια καθιστούν αδύνατη την πρόσβασή τους σε αυτές και είναι αδύνατη η άρση των εμποδίων, π.χ. παροχή δυνατότητας ηλεκτρονικής συναλλαγής με τράπεζες ή καταστήματα, δημιουργία σημείων παροχής υπηρεσιών τύπου «one stop-shop»,
- να παρέχουν οποιαδήποτε επιπλέον βοηθήματα ή υπηρεσίες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στις υπηρεσίες που παρέχουν, π.χ. πρόβλεψη καταλόγου με μεγάλους χαρακτήρες ή ακόμη και σε κασέτα σε εστιατόρια-καφετέριες, σχεδιασμό ετικετών προϊόντων που να μπορούν να αναγνωστούν από ηλικιωμένους και άτομα με προβλήματα όρασης, διάθεση ηλεκτρικού αμαξιδίου στους πελάτες με κινητικά προβλήματα για την κυκλοφορία μέσα σε μεγάλα πολυκαταστήματα, πρόβλεψη συστημάτων ενίσχυσης ήχου σε κινηματογράφους και θέατρα, δημιουργία συσκευών με εύκολο χειρισμό, δημιουργία προσβάσιμων ιστοσελίδων κ.λπ.
- να εκπαιδεύουν κατάλληλα το προσωπικό τους ώστε να είναι σε θέση να εξυπηρετήσει άτομα με αναπηρία.

Είναι βέβαιο ότι μέτρα στην κατεύθυνση αυτή, διασφαλίζουν στις επιχειρήσεις πρόσβαση σε μια μεγάλη μερίδα πελατών, που περιλαμβάνει όχι μόνο άτομα με αναπηρία και ηλικιωμένους αλλά και τις οικογένειες και τους φίλους τους, δίνοντας προβάδισμα στις σημερινές ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες ανταγωνισμού.

Κατάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις θα πρέπει να θεσπιστούν με στόχο την εξασφάλιση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στις υπηρεσίες και αγαθά. Επισημαίνεται ότι κάτι τέτοιο είναι ιδιαίτερα εύκολο σε περιπτώσεις που απαιτείται αδειοδότηση των επιχειρήσεων για την παροχή υπηρεσιών, αλλά και στις περιπτώσεις προμηθειών υπηρεσιών και αγαθών του δημοσίου. Στην κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να γίνεται σαφής μνεία μεταξύ των κριτηρίων που πρέπει να πληρούνται για αδειοδότηση οποιασδήποτε επιχείρησης, καθώς και στις διακηρύξεις προμηθειών υπηρεσιών και αγαθών για την υποχρέωση των επιχειρηματιών και προμηθευτών να τηρούν την νομοθεσία για προσβασιμότητα των υποδομών και να διασφαλίσουν την προσβασιμότητα των υπηρεσιών και αγαθών που προσφέρουν σε άτομα με αναπηρία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ε.Σ.Α.μεΑ., (2009). *Ετήσια Έκθεση 3ης Δεκέμβρη «Η Πρόταση της Ε.Σ.Α.μεΑ. για ένα «Εθνικό Πρόγραμμα Δημόσιων Πολιτικών για την Αναπηρία».*
- Υπουργείο Εσωτερικών, (2009), *Μεθοδολογία ελέγχου προσβασιμότητας δημοσίων υπηρεσιών και υποδομών.*
- Ε.Σ.Α.μεΑ., (2008). *Διασφαλίζοντας προσβάσιμες κοινωνίες για όλους, Τυπικό σχέδιο δράσης για την αποκατάσταση της προσβασιμότητας σε τοπικό επίπεδο.*
- Info-Handicap and the “Build-for All” project, 2006, *Build For All –Reference Manual and Toolkit.*
- Ε.Σ.Α.μεΑ., (2005). Ετήσια Έκθεση 3ης Δεκέμβρη 2005 «ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ: Το «κλειδί» για την εξάλειψη των διακρίσεων - Κείμενο αναφοράς για την ποιοτική αναβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος με στόχο τη διασφάλιση της ισότητας, της αυτονομίας και της ανεμπόδιστης άσκησης του δικαιώματος στην επιλογή των ατόμων με αναπηρία».
- Luxembourg Ministry of Family, Social Solidarity and Youth, (2003), *European Concept for Accessibility-Technical Assistance Manual.*
- CEN-CENELEC, (2002), *Guide 6: Guidelines for standards developers to address the needs of older persons and persons with disabilities.*
- World Health Organization, (2001), *International Classification of Functioning, Disability and Health-FINAL DRAFT-Full Version-WHO/EIP/GPE/CAS/ ICIDH-2 FI/ 01.1.*
- The Swedish Co-operative Body of Organisations of Disabled People, (2001), *Agenda 22.*

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 9

ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ*

[Σκορδύλης Αντώνης]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός:

Με το υλικό της παρούσας Θεματικής Ενότητας, επιδιώκεται η κατανόηση του τρόπου λειτουργίας και των προτεραιοτήτων των ΜΜΕ στην παρουσίαση των θεμάτων αναπηρίας. Επιδιώκεται επίσης, η προσφορά χρήσιμου υλικού για τους εργαζόμενους στα μέσα ενημέρωσης σχετικά με τον δόκιμο τρόπο παρουσίασης των θεμάτων της αναπηρίας, και συγχρόνως η παροχή χρήσιμων πληροφοριών στα στελέχη του αναπηρικού κινήματος για την αξιοποίηση των ΜΜΕ για τις ανάγκες προώθησης των θεσμών του.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα:

Όσον αφορά τους εργαζόμενους στα ΜΜΕ, το προσδοκώμενο αποτέλεσμα είναι η εμπέδωση του δόκιμου τρόπου παρουσίασης των θεμάτων που άπτονται της αναπηρίας. Όσον αφορά τα άτομα με αναπηρία και τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος, το προσδοκώμενο αποτέλεσμα είναι η κατανόηση του τρόπου λειτουργίας των ΜΜΕ, ώστε να είναι σε θέση να τα αξιοποιήσουν με τον αποτελεσματικότερο τρόπο.

Έννοιες-κλειδιά

Στερεότυπα

Ορολογία θεμάτων αναπηρίας

Τεχνολογική προσβασιμότητα ΜΜΕ

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Τα ΜΜΕ αποτελούν κρίσιμο χώρο για την προώθηση των ζητημάτων της αναπηρίας. Η παρουσίαση των σχετικών θεμάτων, μεταξύ άλλων, επηρεάζει σε κρίσιμο βαθμό τη διαμόρφωση των στάσεων και συμπεριφορών των πολιτών. Έτσι, τα ΜΜΕ, ενώ μπορεί παρουσιάσουν με σωστό και αντικειμενικό τρόπο το ζήτημα της αναπηρίας, συγχρόνως είναι δυνατόν, για λόγους που αναλύονται στην παρούσα Θεματική Ενότητα, να αναπαράγουν στρεβλές, στερεοτυπικές και ξεπερασμένες αντιλήψεις.

Πέραν του ρόλου των ΜΜΕ, θεμελιώδους σημασίας είναι και το θέμα της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία στην πληροφόρηση. Για το θέμα αυτό είναι πλέον διαθέσιμες σύγχρονες τεχνολογίες.

---

* Η παρούσα Θεματική Ενότητα είναι αναπαραγωγή της αντίστοιχης ενότητας στην 1^η έκδοση του παρόντος τόμου τον Ιούνιο του 2008.

9.1 Ο ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΣΤΑ ΜΜΕ

9.1.1 Τα Κριτήρια

Ο τρόπος παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με μια σειρά «κριτηρίων» που έχουν να κάνουν: Είτε με στερεοτυπικές πεποιθήσεις στο κοινωνικό πεδίο που αντανακλώνται στο «επικοινωνιακό» προϊόν, είτε με τις ειδικές ανάγκες στο εσωτερικό πεδίο των ΜΜΕ που συχνά έρχονται σε αντίθεση με δυναμικές που αναπτύσσονται στο ευρύτερο κοινωνικό πεδίο, είτε με αυτή καθεαυτή την φύση του ΜΜΕ (έντυπο, ηλεκτρονικό κ.λπ.), την πολιτική και ιδεολογική του ταυτότητα και αυτούς που την υπηρετούν.

Σε ότι αφορά το *πρώτο κριτήριο* (στερεοτυπικές πεποιθήσεις στο κοινωνικό πεδίο): Είναι δεδομένο ότι η ιατρικοκεντρική-πατερνλιστική προσέγγιση που αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο με αναπηρία ως αντικείμενο φιλανθρωπίας, δεν είναι πλήρως ξεπερασμένη, αντιθέτως διατρέχει σε σημαντικό βαθμό την κοινωνική σκέψη για την αναπηρία. Η εδραίωση του προοδευτικού προτύπου σκέψης (κοινωνικοκεντρικό μοντέλο) που αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο με αναπηρία ως υποκείμενο δικαιωμάτων, συνιστά ζητούμενο υπό διαρκή διεκδίκηση.

Σε ότι αφορά το *δεύτερο κριτήριο* (ειδικές ανάγκες στο εσωτερικό πεδίο των ΜΜΕ): Είναι δεδομένο ότι τα ΜΜΕ, σε γενικές γραμμές, είναι επιρρεπή στην αναπαραγωγή των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων που έχουν καλλιεργηθεί στο κοινωνικό πεδίο. Ως διαμεσολαβητής (επικοινωνιακό πεδίο) διευκολύνονται από την ύπαρξη καθεαυτή στερεοτυπικών αντιλήψεων, τις οποίες κατανοούν ως «κοινωνικά δεδομένα». Κατ' αυτό τον τρόπο, υποστηρίζουν τον ρόλο-εξουσία τους ως «κοινωνικός καθρέπτης». Είναι ο εύκολος δρόμος, η εύκολη λύση (η αναπαραγωγή στερεοτύπων), υπό την έννοια ότι είναι εύκολα διαθέσιμη η πρώτη ύλη. Από την φύση τους (εξουσιαστική) τα ΜΜΕ δεν αποτελούν πεδίο άσκησης πρωτοποριακών διεκδικήσεων, αλλά, αντίθετα, κομμάτι των πρωτοποριακών διεκδικήσεων (οφείλει να) είναι η διεκδίκηση μεριδίου εξουσίας (πρόσβαση) στο εσωτερικό πεδίο των ΜΜΕ.

Σε ότι αφορά το *τρίτο κριτήριο* (φύση του ΜΜΕ, ταυτότητα, ανθρώπινος παράγοντας): Είναι δεδομένο ότι ο βαθμός πρόσβασης του προοδευτικού προτύπου σκέψης (κοινωνικοκεντρικό μοντέλο) αναφορικά με την παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας, είναι ικανοποιητικότερος: 1^{ον}) Στο ραδιοφωνικό και έντυπο “μέσο” εν συγκρίσει με το τηλεοπτικό, δεδομένο που άμεσα συνδέεται με τον βαθμό εξουσίας που οι συγκεκριμένες κατηγορίες “μέσων” ασκούν στη σύγχρονη εποχή, 2^{ον}) Στα ΜΜΕ εκείνα που εντάσσονται στον ρόλο – εξουσία τους, στοιχεία ταυτότητας (περιεχόμενο) προοδευτικά, υπό την έννοια ότι αντιλαμβάνονται «υπερασπιστικά» τις διαδικασίες κατοχύρωσης και/ή διεκδίκησης κοινωνικών δικαιωμάτων.

Συνοπτικά: Η στερεοτυπική και ενοχική αντίληψη για την αναπηρία είναι υπαρκτή στην ελληνική κοινωνία, βρίσκεται σε διαρκή και εξελισσόμενη σύγκρουση με την προοδευτική και απενοχοποιημένη αντίληψη και αυτούς που την εκφράζουν. Τα ΜΜΕ, σε γενικές γραμμές, είναι επιρρεπή στην αναπαραγωγή της στερεοτυπικής αντίληψης. Περισσότερο το τηλεοπτικό μέσον, λιγότερο το ραδιοφωνικό και το έντυπο. Περισσότερο τα συντηρητικής ταυτότητας (πολιτικά, ιδεολογικά) ΜΜΕ, λιγότερο τα προοδευτικά.

9.1.2 Επί του περιεχομένου

Το «πώς», δηλαδή ο τρόπος παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ, είναι καταρχάς άμεσα

συνδεδεμένο με το «πόσο», δηλαδή τον χώρο ή/και τον χρόνο παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας. Σε απλά ελληνικά, όταν είναι περιθωριακή η σχέση των θεμάτων αναπηρίας με τον χώρο-χρόνο παρουσίασης (αξιολογούνται ως “ειδικά” θέματα), εκ των πραγμάτων καθίσταται ευκολότερη η αναπαγωγή του στερεοτυπικού-ενοχικού τρόπου παρουσίασης. Το ζήτημα της συνολικής (πώς και πόσο) περιθωριοποίησης των θεμάτων αναπηρίας, αγγίζει τον πυρήνα της σχέσης ατόμων με αναπηρία και ΜΜΕ, διότι αναγάγει σε ένα ευρύτερο κοινωνικό-πολιτικό ζήτημα: Η έννοια του mainstreaming (διάχυση της διάστασης της αναπηρίας σε όλα τα επίπεδα κοινωνικού και πολιτικού σχεδιασμού) που συνιστά κεκτημένο της σύγχρονης προοδευτικής σκέψης και εξ’ ορισμού συνδέεται με το κοινωνικοκεντρικό μοντέλο προσέγγισης των θεμάτων αναπηρίας, δεν συμπεριλαμβάνεται στον σχεδιασμό του επικοινωνιακού (τηλεοπτικού, ραδιοφωνικού, εντύπου) προϊόντος. Με αυτό ως δεδομένο (και, μάλιστα, κυρίαρχο), ο τρόπος παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ, συντίθεται σε γενικές γραμμές από τα ακόλουθα:

Η «μέση εικόνα» του ανθρώπου με αναπηρία που προβάλλουν τα ΜΜΕ, με τις οποίες εξαιρέσεις απλώς να επιβεβαιώνουν τον κανόνα, είναι ψευδής. Ψευδής, υπό την έννοια ότι κινείται σε δυο αντιδιαμετρικά άκρα, εξαιρώντας τον «μέσο» πολίτη με αναπηρία που αποτελεί την συντριπτική πλειοψηφία. Τα δύο αντιδιαμετρικά άκρα είναι τα εξής: Είτε ο άνθρωπος με αναπηρία παρουσιάζεται με τρόπο τέτοιο ώστε να προκαλεί οίκτο (θυματοποίηση), είτε παρουσιάζεται ως «ήρωας της ζωής» και/ή άνθρωπος με ειδικές ικανότητες.

Αντικείμενο οίκτου - αντικείμενο θαυμασμού, είναι οι δύο ψευδείς, αλληλοσυμπληρούμενες πλευρές που συνθέτουν την συνολική αντιδραστική εικόνα «αντικείμενο φιλανθρωπίας». Η πρώτη πλευρά, φέρεται να καθρεφτίζει τις στερεοτυπικές φιλανθρωπικές αντιλήψεις των αποδεκτών (ακροατών, θεατών, αναγνωστών) του ΜΜΕ, η δεύτερη πλευρά φέρεται να αποδίδει ως άλλοθι (ενοχικά) την παρωχημένη φιλανθρωπική προσέγγιση του ΜΜΕ καθεαυτού. Εντέλει, αντικείμενο οίκτου και αντικείμενο θαυμασμού συνθέτουν ως αποτέλεσμα «αντικείμενο φιλανθρωπίας», σε ευθεία αντίθεση με τη σύγχρονη, προοδευτική προσέγγιση που αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο με αναπηρία ως «υποκείμενο δικαιωμάτων».

Η εξαιρέση του «μέσου» ανθρώπου με αναπηρία και η εστίαση της διαμεσολαβημένης επικοινωνίας στα αντιδιαμετρικά άκρα, εξ’ ορισμού εκφράζεται στην επιλογή θεμάτων αναπηρίας. Τα θέματα που επιλέγονται, τείνουν σχεδόν πάντοτε να αφορούν μεμονωμένες περιπτώσεις, αποφεύγουν να συνδέσουν το ειδικό με το γενικό, είναι κατά κανόνα αποσυνδεδεμένα από τις συνολικές κατευθυντήριες γραμμές του οργανωμένου αναπηρικού κινήματος διεκδίκησης λύσεων και απορρόφησης κοινωνικών δικαιωμάτων.

Ανεξαρτήτως επιλογής πλευράς (αντικείμενο οίκτου-θαυμασμού) που αποδίδει την αντιδραστική εντύπωση-αποτέλεσμα «αντικείμενο φιλανθρωπίας», στην συντριπτική πλειοψηφία παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας παρατηρείται καταχρηστική εστίαση στην αναπηρία (αυτή είναι ο πρωταγωνιστής) και όχι στον άνθρωπο με αναπηρία (ωσάν να είναι ο ...φορέας της). Στο τηλεοπτικό μέσον, η εικόνα θα εστιάσει (π.χ.) στο ακρωτηριασμένο μέλος ή στο αναπηρικό αμαξίδιο, επενδεδυμένη από λυπητερή μουσική και αντίστοιχης υφής λόγο. Στο έντυπο μέσον, (δεν εστιάζεται στη δύναμη της εικόνας), η καταχρηστική εστίαση γίνεται εμφανής, μεταξύ πολλών άλλων κριτηρίων, στη μεταφορική χρήση όρων. «Κραυγή στη σιωπή» οι διαμαρτυρίες των ατόμων με απώλεια ακοής, «μάτια της ψυχής» διαθέτουν τα άτομα με απώλεια όρασης κ.ο.κ.

Η μεταφορική χρήση αντανάκλα την αντιδραστική αντίληψη των ΜΜΕ επεκτεινόμενη κατά συρροή και σε άλλα θέματα (εκτός θεμάτων αναπηρίας), προς φόρτισιν του μηνύματος, υποδηλώνοντας την όποια αναπηρία ως αρνητική εκδοχή και απόκλιση από την κανονικότητα. «Ανάπηρες πολιτικές» τι-

λοφορούνται συχνότατα αποδοκιμαστικές πολιτικές κριτικές, «σχιζοφρενικές» χαρακτηρίζονται κάποιες θέσεις ή καταστάσεις προς απόδειξιν της αντιφατικότητάς τους, «τυφλή» ή «κωφή» αποκαλείται η πολιτεία όταν δεν ανταποκρίνεται σε αιτήματα, «παράλυτο το κράτος» όταν εμφανίζει αδυναμίες στην διαχείριση κρίσεων κ.ο.κ.

Ιδιαίτερη μνεία «πρέπει» στην ψυχική ασθένεια, δεδομένου ότι τα μερίδια απεικόνισής της στα ΜΜΕ είναι ψηλά. Εντελώς περιεκτικά, ως προϊόν επικοινωνίας ο ψυχικά ασθενής υπερβαίνει το δίπολο «αντικείμενο οίκτου-αντικείμενο θαυμασμού», επικοινωνείται κύρια ως «αντικείμενο φόβου». Η συχνότερη προσέγγιση του θέματος «ψυχική ασθένεια» από τα ΜΜΕ είναι η σύνδεσή της (άμεση ή έμμεση) με τη βία και την επικινδυνότητα. Πέραν αυτού, η «μέση δυναμική» που αναπτύσσεται στον χώρο της ψυχικής ασθένειας (βελτίωση συνθηκών ζωής, προσπάθεια ένταξης, δημιουργία ψυχιατρικών υπηρεσιών στην κοινότητα, υπεράσπιση δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών), μόνο κατ' εξαίρεσιν επικοινωνείται από τα ΜΜΕ. Αντίθετα, οι αναπαραγόμενες εικόνες της ψυχικής ασθένειας (όταν δεν εξαντλούνται στη σύνδεσή της με την βία και επικινδυνότητα), αφορούν στην ευαλωτότητα των ψυχικά ασθενών, τη θυματοποίησή τους, τις αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές, τον υποβιβασμό της ποιότητας ζωής τους, στις συχνά άθλιες συνθήκες εγκλεισμού τους.

Ιδιαίτερα μνεία «πρέπει» και στον τρόπο παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας από τα ΜΜΕ, που αφορούν ανθρώπους με αναπηρίες (νοητική αναπηρία, αυτισμός) οι οποίοι αντικειμενικά αδυνατούν να εκπροσωπήσουν την κοινωνική δυναμική του χώρου τους ως συλλογικού υποκειμένου-διεκδικητή δικαιωμάτων. Υπό την συγκεκριμένη έννοια, ο χώρος εκφράζεται από το γονεϊκό κίνημα, αναπόσπαστο κομμάτι του οργανωμένου αναπηρικού κινήματος. Κατά πλειοψηφικό κανόνα, οι φυσικοί εκφραστές των δικαιωμάτων και των διεκδικήσεων όπως παραπάνω τους ορίσαμε (γονεϊκό κίνημα), εξαιρούνται από τα ΜΜΕ κατά την παρουσίαση ανθρώπων με αναπηρίες (νοητική αναπηρία, αυτισμός) που αδυνατούν να εκπροσωπήσουν τον συλλογικό τους χώρο. Ο χώρος των ΜΜΕ, κυρίως των τηλεοπτικών, αλλά όχι μόνο, αναφορικά με τον τρόπο παρουσίασης των λεγόμενων «αόρατων» αναπηριών, αποτελεί απολύτως προνομιακό πεδίο υπό τις σημερινές συνθήκες για τις πλέον άκρατες επιδείξεις φιλανθρωπικού πατερναλισμού (γκαλά, ψευδοευαισθησίες, τηλεμαραθώνιοι), που υπονομεύουν βαθύτατα την συνολική διεκδίκηση του αναπηρικού κινήματος για ισότιμο κοινωνικό ρόλο του ανθρώπου με αναπηρία.

9.2 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

Σε επίπεδο γενικών αρχών, υπάρχει ομοφωνία σε δύο κατευθύνεις που αφορούν την λειτουργία των ΜΜΕ. Αφενός, είναι ρητά απαγορευμένη η «στάση διάκρισης» έναντι προσώπων που παρουσιάζονται από τα ΜΜΕ, συνεπώς και έναντι προσώπων με αναπηρία. Αφετέρου, υπάρχει σαφές πρόβλημα στη λειτουργία των ΜΜΕ βάσει του παραπάνω κριτηρίου, δεδομένου ότι δεν το τηρούν παραβιάζοντας το δικαιώματα προσώπων με αναπηρία και μη.

Η επί της αρχής αποδοκιμασία κάθε διακριτικής αντιμετώπισης, αποτυπώνεται σε πλήθος διατάξεων. Καταρχάς, το Σύνταγμα της χώρας περιλαμβάνει την θέση αρχής «Οι Έλληνες πολίτες έχουν τα ίδια δικαιώματα», το οποίον ευθέως συνεπάγεται ότι οποιαδήποτε παρουσίαση από τα ΜΜΕ ανθρώπων με αναπηρία που τους υπονομεύει ως υποκείμενα δικαιωμάτων, συνιστά αντισυνταγματική διάκριση. Η ίδια θέση αρχής διαχέεται πλήρως και στην λογική θεσμικών και κανονιστικών διατάξεων που έχουν θεσπίσει οι σχετιζόμενοι με την λειτουργία των ΜΜΕ φορείς, είτε αναφερόμαστε στους κώδικες δεοντολογίας των δημοσιογραφικών ενώσεων, είτε σε αυστηρές διατυπώσεις εποπτικών φορέων που ασκούν δημόσιο ρόλο (Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης). Ας δούμε για παράδειγμα – έχει την δυναμική επιχειρήματος – την αναφορά (Άρθρο 5) του Κανονισμού υπ' αριθμ. 1/1999 του ΕΣΡ

«περί δημοσιογραφικής δεοντολογίας στην τηλεόραση». Αναφέρει: «Δεν επιτρέπεται η παρουσίαση προσώπων με τρόπο που να μπορεί, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, να ενθαρρύνει τον εξευτελισμό, την κοινωνική απομόνωση ή τις δυσμενείς διακρίσεις εις βάρος τους μέρους του κοινού βάσει ΙΔΙΩΣ του φύλου, της φυλής, της εθνικότητας, της γλώσσας, της θρησκείας, της ιδεολογίας, της ηλικίας, της ασθένειας, ή ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ, του γενετήσιου προσανατολισμού ή του επαγγέλματος». Οι δυο λέξεις με κεφαλαία, για ευνόητους λόγους, υποδηλώνουν την ιδιαίτερη σπουδή «επί της αρχής» προστασίας των δικαιωμάτων των λεγόμενων ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Οι «επί της αρχής» διατάξεις που προσπαθούν να προασπίσουν, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα των ανθρώπων με αναπηρία για μη υπονομευτική παρουσίασή τους από τα ΜΜΕ, είναι πάμπολλες, αρκετές δε απ' αυτές²⁰⁴ έχουν παρελθόν δεκαετιών. Όταν θεσπίστηκαν διέθεταν πιθανώς στοιχείο πρωτοπορίας, υπό την έννοια ότι αναμενότο να επηρεάσουν προληπτικά, πλην όμως «επί της εφαρμογής» δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα εξαιτίας των ραγδαίων εξελίξεων-αλλαγών στο συνολικό «επικοινωνιακό πεδίο». Αυτό δεν σημαίνει ότι ως επιχειρήματα για την ορθή παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας στερούνται σημασίας, σημαίνει όμως ότι έχουν σημασία αποκλειστικά εστιαζόμενη στα «επί της αρχής» και η επιχειρηματολογία που οφείλουν να κάνουν κτήμα τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος διεκδικώντας ισότιμη πρόσβαση στα ΜΜΕ, πρέπει μεν να αξιοποιεί τα επί της αρχής θεσμικά κεκτημένα, αλλά εντέλει να στοχεύει αποκλειστικά στα «επί του πρακτέου».

Μια ακόμα προσθήκη για την «επί της αρχής» επιχειρηματολογία πριν περάσουμε στα «επί του πρακτέου»: Η κατανόηση της ύπαρξης του προβλήματος που αφορά τον τρόπο παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία, δεν είναι ελληνική, αλλά διεθνής. Αποτυπώνεται σε πλήθος επί μέρους άρθρων, διατάξεων, παραγράφων που εκπορεύονται από την ΕΕ. Αποτυπώνεται και σε παγκόσμιο επίπεδο, αρκεί να επισημάνουμε ότι η πρόσφατη (2007) Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (σημαντική εξέλιξη για το αναπηρικό κίνημα παγκοσμίως, μιας και πρόκειται για την δεύτερη Οικουμενική Διακήρυξη μετά από κείνη που όριζε το Δικαιώματα του Ανθρώπου στα μέσα του προηγούμενου αιώνα), αφιερώνει ένα διόλου ευκαταφρόνητο μέρος της στο θέμα της ισότιμης πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ. Επιγραμματικά: Το πρόβλημα της πλημμελούς (στα όρια του «υπονομευτικού») παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ, δεν καταγράφεται μόνο στην χώρα μας, δεν καταγγέλλεται μόνο από το αναπηρικό κίνημα, ελληνικό και παγκόσμιο. Είναι πλήρως αντιληπτό από την διεθνή κοινότητα, η υπέρβασή του είναι οικουμενικά κατανοητή ως αναγκαιότητα, εκτιμάται ως μια εκ των της πρώτης γραμμής αναγκαιότητες. Η τελευταία φράση συμπυκνώνει το σύνολο των «επί της αρχής» επιχειρημάτων.

9.2.1 Επί του πρακτέου

Ως πρακτικά επιχειρήματα, ορίζουμε αυτά που μπορούν άμεσα να είναι χρηστικά στον τρόπο παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας από τα ΜΜΕ. Συνιστούν βασικές κατευθύνσεις – οδηγίες για τον τρόπο γραφής ή απεικόνισης που αντανακλούν το «δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό» του ανθρώπου με αναπηρία. Διότι, περί αυτού πρόκειται. Ετεροπροσδιορίζοντας τα ΜΜΕ τον άνθρωπο με αναπηρία ως «αντικείμενο φιλανθρωπίας», αυτοπροσδιορίζονται κατόπιν τα ίδια (ενοχικά) ότι δεν το πράττουν! Ο συγκεκριμένος μηχανισμός ενοχής είναι η έκφραση της πλέον ακραίας εξουσιαστικής εκδοχής «αποφασίζομεν και διατάσσομεν» που είναι σύμφυτη κύρια με το τηλεοπτικό μέσο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν αφορά το έντυπο και το ραδιοφωνικό. Πρακτικώς, λοιπόν, οι στοιχειωδέστεροι κωδικοί αυτοπροσδιορισμού των ανθρώπων με αναπηρία που παραβιάζονται από τα ΜΜΕ, πρέπει να προβάλλονται, να διατίθενται και να αξιοποιούνται ως «επιχειρήματα» όταν οι παραβιάσεις συνεχίζονται.

²⁰⁴ Βλ. κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας ΕΣΗΕΑ.

Υπό τον κωδικό «προς αποφυγήν», παρουσιάζουμε κάποια βασικά στερεότυπα του τρόπου προβολής των ατόμων με αναπηρία από τα ΜΜΕ:

Απορριπτέα ορολογία «θετικής υπερβολής» - Χαρακτηριστικά παραδείγματα

- Άτομα με ειδικές ικανότητες
- Ήρωες της ζωής (ωσάν η ζωή να είναι ηρωική...)
- Νικητές της ζωής (... και πρέπει οπωσδήποτε να νικήσεις)
- Νικητές της αναπηρίας (ωσάν η αναπηρία να είναι ... αντίπαλος)
- Με τα μάτια της ψυχής (αφορά πολίτες με προβλήματα όρασης)
- Κραυγή σιωπής (αφορά πολίτες με προβλήματα ακοής)
- Πρωταθλητές της θέλησης
- Άτομα με ειδικές αναπηρίες
- Άτομα με ειδικές δεξιότητες (κατά κόρον τα τελευταία χρόνια)
- Ολυμπιονίκες της ζωής (αναφέρεται στους αθλητές με αναπηρία)
- Ολυμπιονίκες της θέλησης.

Όλα τα παραπάνω στερεότυπα, παράγονται και αναπαράγονται σε πλήθος δημοσιευμάτων του ημερησίου και περιοδικού Τύπου και σε πλήθος εκπομπών του ηλεκτρονικού Τύπου.

Αναφερθήκαμε στην ενότητα «Τρόπος παρουσίασης» στην παρουσίαση ανθρώπων με αναπηρία από τα ΜΜΕ ως «αντικείμενων θαυμασμού». Ευθύς παρακάτω, υπό την έννοια του πρακτικού επιχειρήματος, παραθέτουμε πίνακα με χαρακτηριστικά παραδείγματα απορριπτέας ορολογίας που στηρίζει την υπονομευτική παρουσίαση του ανθρώπου με αναπηρία ως «αντικείμενου θαυμασμού». Ορίζουμε το ενοχικό υπόστρωμα αυτής της ορολογίας ως «θετική υπερβολή».

Χρησιμοποιήστε	Αποφύγετε
Άτομο με αναπηρία	Ανάπηρο άτομο. Άτομο με ειδικές ανάγκες (εάν και χρησιμοποιείτο στο παρελθόν σήμερα θεωρείται εσφαλμένο)
Άτομα με κινητική αναπηρία	Οι κινητικά ανάπηροι. Οι σωματικά ανάπηροι
Αθλητές χωρίς αναπηρία	Κανονικοί αθλητές
Αθλητές με αναπηρία	Άτομα με αναπηρίες (χρήση πληθυντικού μόνο όταν το άτομο έχει πολλαπλές αναπηρίες)
Ολυμπιακοί – Παραολυμπιακοί Αγώνες/ Αθλήματα	Ειδικοί – Κανονικοί Αγώνες/Αθλήματα

Χρησιμοποιήστε	Αποφύγετε
Άτομα με προβλήματα όρασης ή τύφλωση	Αόμματοι, στραβοί
Άτομο με νοητική αναπηρία	Καθυστερημένος / καθυστερημένο άτομο
Άτομο με εγκεφαλική παράλυση	Σπαστικός/σπαστικό άτομο
Περιγράφοντας την αναπηρία π.χ. Άτομο με ακρωτηριασμό	Παραμορφωμένος, ελλειμματικός, κουτσός
Ο Τάδε είναι άτομο με... (ακολουθεί η συγκεκριμένη αναπηρία)	Πάσχει από..., Υποφέρει από...
Χρησιμοποιεί αμαξίδιο, Χρήστης αναπηρικού αμαξιδίου	Καθηλωμένος σε αναπηρικό αμαξίδιο
Άτομο με κινητική αναπηρία, Άτομο με κινητικό περιορισμό	Σακάτης, σακαταμένος, τραυματισμένος
Αναπηρία	Ασθένεια, αρρώστια, πρόβλημα

Επιμένουμε στην ορολογία, διότι καθεαυτή αποτελεί το πλέον απτό, σαφές “επιχείρημα”, στην διαδικασία βελτίωσης των όρων παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας από τα ΜΜΕ, υπό δυο έννοιες: α) Διότι εάν γίνει άμεσα αποδεκτή βελτιώνει εκ των πραγμάτων, έστω επιφανειακά, τον τρόπο παρουσίασης, και β) διότι εάν δεν γίνει αποδεκτή καιτοι είναι συγκεκριμένη, αυτομάτως στερεί το άλλοθι των «καλών προθέσεων» του αποδέκτη της, προσφέροντας ισχυρότατο επιχείρημα (δευτερογενώς) για αύξηση της πίεσης σε ότι αφορά τον τρόπο παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας. Ευθύς παρακάτω, παραθέτουμε πίνακα «δόκιμων-μη δόκιμων εκφράσεων» που αφορά συνολικά παραδείγματα ορολογιών σχετικών με τη δημόσια παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας:

Ειδική επισήμανση:

Το δίπολο «δόκιμες-μη δόκιμες» επί τη βάση του οποίου κατηγοριοποιούνται οι εκφράσεις, δεν αποτελεί στο ελάχιστο διατακτική ή κανονιστική προσέγγιση του θέματος “Ορολογία”. Δεν πρέπει να προβάλλεται, με άλλα λόγια, ως μια αόριστη διαχωριστική γραμμή μεταξύ δόκιμου-μη δόκιμου. Αντιθέτως, η διαχωριστική γραμμή είναι και πρέπει να προβάλλεται (ως επιχείρημα) αυστηρά ορισμένη. Εννοιολογικά. Η έννοια «δόκιμες-μη δόκιμες» ορίζει το αταλάντευτο δικαίωμα των ανθρώπων με αναπηρία στον αυτοπροσδιορισμό. Κατά συνέπεια (ως επιχείρημα), η χρήση μη αποδεκτών εκφράσεων, σημαίνει και μη αποδοχή από πλευράς του ΜΜΕ που τις αναπαράγει, του δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία στον αυτοπροσδιορισμό. Το όποιο, επαναλαμβάνεται προς εμπέδωσιν, είναι αταλάντευτο. Αδιαπραγμάτευτο.

9.2.2 Επί της ουσίας

Τα επιχειρήματα «επί της ουσίας», μπορούν και πρέπει να είναι είτε «επιθετικά» είτε «γνωσιακά» είτε άμεσα «χρηστικά». Η κατηγοριοποίηση είναι ένας τρόπος επιλογής τύπου επιχειρήματος ανά περίπτωση ή και συνδυασμού τύπου επιχειρημάτων.

- *Επιθετικά επιχειρήματα:* Συνιστώνται κυρίως σε περιπτώσεις όπου η πλημμελής παρουσίαση θε-

μάτων αναπηρίας είναι επαναλαμβανόμενη το ΜΜΕ επιδεικνύει σταθερή προσήλωση (πολιτική) στην αναπαραγωγή του πατερναλιστικού προτύπου δεν συμμορφώνεται στο ελάχιστο στις πιέσεις του αναπηρικού κινήματος, για τρόπους παρουσίασης που αποδέχονται το δικαίωμα του ανθρώπου με αναπηρία στον αυτοπροσδιορισμό. Ενδεικτικά:

1. Μη αποδοχή του τεκμηρίου ΠΛΗΡΟΥΣ ΑΓΝΟΙΑΣ που συχνά επικαλούνται «αμυνόμενα» κάποια ΜΜΕ. Οι άνθρωποι με αναπηρία είναι το 10% του πληθυσμού, συνυπολογιζομένου του περιβάλλοντός τους τα θέματα αναπηρίας αφορούν άμεσα ή/και έμμεσα την μισή Ελλάδα, είναι θέματα, υπό την δημοσιογραφική έννοια, ΓΕΝΙΚΟΥ (και όχι... ειδικού) ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ. Η επίκληση «πλήρους άγνοιας» σημαίνει πλημμελής άσκηση του δημοσιογραφικού λειτουργήματος.
  2. Ο θεσπισμένος-θεσμικός ρόλος των ΜΜΕ και του δημοσιογραφικού δυναμικού τους, είναι ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ώστε να μην παραβιάζει τα δικαιώματα των πολιτών. Αυτός είναι ο πρωταρχικός, εκ του Συντάγματος, ρόλος τους. Οι άνθρωποι με αναπηρία ανήκουν στις λεγόμενες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, υπό την έννοια ότι παρεμποδίζονται συστηματικά να ασκήσουν θεσπισμένα κοινωνικά δικαιώματα. Η εστίαση των ΜΜΕ σε αυτή την παρεμπόδιση, είναι εξ' ορισμού ο ρόλος τους. Οτιδήποτε άλλο συνιστά ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΡΟΛΟΥ που ως τέτοια πρέπει να καταγγέλλεται.
  3. Πόσο μάλλον όταν το «οτιδήποτε άλλο» πρωτογενώς παρεμποδίζει την άσκηση κοινωνικών δικαιωμάτων (τηλεμαραθώνιοι, άμεση προσβολή προσωπικότητας). Η καταγγελία σε αυτές τις περιπτώσεις οφείλει να είναι άμεση, απροειδοποίητη, η απεύθυνσή της να μην εξαντλείται αποκλειστικά στο ΜΜΕ, αλλά να έχει δημόσιο χαρακτήρα.
  4. Ο οργανωμένος χώρος των ατόμων με αναπηρία, με τρόπο διαρκώς κλιμακούμενο τα τελευταία χρόνια, «επικοινωνεί» στα ΜΜΕ το σύνολο των θεμάτων αναπηρίας σε όλες τις λεπτομέρειές τους. Συνεπώς (συνδεόμαστε με το επιχείρημα 1), η επίδειξη άγνοιας από πλευράς ΜΜΕ συνιστά τεκμήριο αγνόησης, και μάλιστα συνειδητής, των ατόμων με αναπηρία και των οργανωμένων εκφραστών τους.
  5. Σε τελική ανάλυση, τα «επιθετικά επιχειρήματα» συγκλίνουν στην ανάδειξη της συνυπευθυνότητας. Ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία από θεσπισμένα κοινωνικά δικαιώματα είναι άμεσα συνδεδεμένος με τον τρόπο παρουσίασής τους (όπου αποκλείεται το δικαίωμά τους στον αυτοπροσδιορισμό) από τα ΜΜΕ. Η κατευθυντήρια γραμμή «τίποτε για εμάς χωρίς εμάς» συνιστά απαράβατο όρο-κριτήριο, άρσης της συνυπευθυνότητας, από πλευράς ΜΜΕ.
- *Γνωσιακά επιχειρήματα:* Απαραίτητα σε κάθε περίπτωση επαφής με ανθρώπους των ΜΜΕ. Κρίσιμα, κυρίως στην επαφή με τον έντυπο και ραδιοφωνικό τύπο, όπου η τάση αναβάθμισης του τρόπου παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας “εμφανίζεται” τα τελευταία χρόνια έντονη. Ενδεικτικά:
    1. Διαρκής υπενθύμιση στους ανθρώπους των ΜΜΕ, ότι η ύπαρξη προβλήματος στον τρόπο παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία δεν είναι «διάγνωση» του αναπηρικού χώρου μόνον, αλλά πλήρως αποδεκτή σε διεθνές επίπεδο. Τροφοδότησή τους με όλα τα ντοκουμέντα (Σύμβαση ΟΗΕ, ευρωπαϊκές οδηγίες, πρωτοβουλίες των ελληνικών Γενικών Γραμματειών Ενημέρωσης και Επικοινωνίας κ.λπ.) που επιβεβαιώνουν την ύπαρξη του προβλήματος.
    2. «Τίποτε για μας, χωρίς εμάς»: Εις βάθος εξήγηση στους ανθρώπους των ΜΜΕ ότι η φράση δεν αποτελεί ρητορεία, αλλά ΟΡΟ ΑΠΑΡΑΒΑΤΟ για την στοιχειωδώς δεοντολογική παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας. Το οποίο στην πράξη σημαίνει, ΠΡΩΤΟΣ ΛΟΓΟΣ στους ανθρώπους με αναπηρία για την παρουσίαση θεμάτων που τους αφορούν.

3. Έντονη, σαφέστατη απαίτηση, σύνδεσης του «ειδικού» (της κάθε μεμονωμένης περίπτωσης) με το γενικό (της συνολικής κοινωνικής εικόνας). Για παράδειγμα: Η παρουσίαση των ελλείψεων – προβλημάτων σε ένα Κέντρο Κατάρτισης ή Ειδικό Σχολείο πρέπει ρητά να συνδέεται με την συνολική ελλειμματική – προβληματική εικόνα της κατάρτισης ή εκπαίδευσης των ανθρώπων με αναπηρία. Αντιστοίχως, η παρουσίαση ενός μεμονωμένου προβλήματος προσβασιμότητας, εάν δεν αναδεικνύει και το συνολικό πρόβλημα, είναι αναποτελεσματική έως και υπονομευτική. Το ίδιο συμβαίνει και με την παρουσίαση μεμονωμένων περιπτώσεων ατόμων με αναπηρία που προβάλλονται ως παραδείγματα ενώ συνιστούν εξαιρέσεις (ψευδής, συνεπώς, η προβολή). Δια ταύτα: Πρέπει να καθίσταται σαφές στους ανθρώπους των ΜΜΕ ότι η μη σύνδεση “ειδικού” και “γενικού” συνιστά Κακή (υπονομευτική) Πρακτική.
  4. Είναι απαραίτητη η κατανόηση από τους ανθρώπους των ΜΜΕ της έννοιας του mainstreaming. Αυτό ως “υπόθεση” των στελεχών του αναπηρικού κινήματος, μεταφράζεται σε απλά-βασικά επιχειρήματα προς τους ανθρώπους των ΜΜΕ ώστε να εντάξουν το mainstreaming στην δημοσιογραφική ύλη. Για παράδειγμα: Τα αφιερώματα, έρευνες, εκπομπές που αναφέρονται στο θέμα της παιδείας ή της εργασίας ή του αθλητισμού (κ.ο.κ.), εάν παραλείπουν να συμπεριλαμβάνουν το κομμάτι που αφορά τους ανθρώπους με αναπηρία, αγνοούν ένα πολύ σημαντικό τμήμα της ελληνικής κοινωνίας.
  5. Η μονομερώς «ιατρικοποιημένη προσέγγιση» υπονομεύει τον άνθρωπο με αναπηρία ως υποκείμενο δικαιωμάτων. Η ταύτιση της ενημέρωσης-πληροφόρησης επί θεμάτων αναπηρίας με τις ιατρικές ενότητες-εκπομπές, είναι αποδεικτική του ενοχικού-στερεοτυπικού τρόπου αντίληψης του ΜΜΕ. Ο ενημερωτικός ρόλος υπερβαίνει κατά πολύ το ιατρικό-επιστημονικό κομμάτι, και αυτό πρέπει έντονα, σαφώς να εξηγείται. Προφανής, τέλος, η καταγγελία ψευδοεπιστημονικών θεμάτων που με τρόπο αγοραίο “πουλάνε” ελπίδες και όνειρα (πάμπολλα τα παραδείγματα) σε ανθρώπους με αναπηρία. Συνιστούν το έσχατο επίπεδο πατερναλισμού, συνιστούν επικοινωνιακή κακοήθεια (παράγουν και ανατροφοδοτούν κοινωνική συνείδηση που εξωθεί σε χαμηλή αυτοεκτίμηση τους ανθρώπους με αναπηρία), συνιστούν τελικά τεκμήριο εχθρότητας (αυτό και το επιχείρημα) έναντι των ανθρώπων με αναπηρία και των διεκδικησών τους στο σύνολό τους.
  6. Τα «επιχειρήματα γνώσης» πέραν του γενικού-κατευθυντηρίου, οφείλουν να έχουν και από περιεχόμενο, συσχετισμένο με συγκεκριμένα «εργαλεία» του δημοσιογραφικού λειτουργήματος. Για παράδειγμα: Πρέπει να επικοινωνείται με τρόπο έντονο η βεβαιότητα ότι η χρήση πρέπουσας δεν έχει να κάνει με την έννοια του “politically correct”, αλλά με τον σεβασμό του δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία στον αυτοπροσδιορισμό. Αντιστοίχως, το ίδιο σκεπτικό οφείλει να επιχειρηματολογείται ως αναγκαιότητα, για την αποφυγή μονομερούς προβολής «παραδειγματικών» περιπτώσεων, την προσβλητική μεταφορική επιλογή τίτλων κ.ο.κ.
- *Επιχειρήματα «χρηστικά»:* Υπό την έννοια ότι η απεύθυνση προς τα ΜΜΕ δεν γίνεται «γενικά και αόριστα» σε έναν οργανισμό ΜΜΕ, αλλά σε συγκεκριμένους ανθρώπους. Οι οποίοι, πρέπει να είναι αποδέκτες μιας σειράς επιχειρημάτων ώστε να μπορέσουν και οι ίδιοι να διεκδικήσουν επαρκή χώρο και τρόπο παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας στο ΜΜΕ όπου εργάζονται. Ενδεικτικά:
    1. Πρέπει να γίνεται κατανοήτο ότι ο χώρος των ανθρώπων με αναπηρία δεν λειτουργεί υπό συνθήκες περιθωρίου. Διαθέτει σημαντικές δυνατότητες επιρροής και πολυεπίπεδες δικτύώσεις, το οποίον σημαίνει ότι η ορθή στην μακρά διάρκεια παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας αποτιμάται, επικοινωνείται σε μεγάλο εύρος, συνιστά «κέρδος» μακροπρόθεσμο και βραχυπρόθεσμο για το ΜΜΕ.
    2. Ειδικά στην σχέση με τους επαγγελματίες των ΜΜΕ που ασχολούνται επισταμένα με θέματα

μειονοτήτων και υπεράσπισης κοινωνικών δικαιωμάτων, επιβάλλεται να επικοινωνηθούν με έμφαση τα παρακάτω: Δεν νοείται σοβαρή ενασχόληση δημοσιογράφου με θέματα κοινωνικών δικαιωμάτων όταν σημαντικά μεγάλο μέρος της δεν αφορά παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας. Τούτο διότι, η παραβίαση θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των ανθρώπων με αναπηρία είναι διαχρονική, βάνανυση, διασχίζει όλα τα πεδία κοινωνικής ζωής.

3. Στην παραπάνω «διάσταση» είναι απαραίτητο να προστεθεί ότι: Οι άνθρωποι με αναπηρία (10% του πληθυσμού) και το ευρύτερο περιβάλλον τους αποτελούν σημαντικότατο κοινωνικό κεφάλαιο. Σε επίπεδο διεκδικήσεων, κύρια τις τελευταίες δεκαετίες, έχουν κατακτήσει προηγμένο πολιτικό και κοινωνικό λόγο, σημαντικές στρατηγικές διεκδικήσεις διεθνούς εμβέλειας, και πρωταγωνιστικό ρόλο σε ότι αφορά το κρίσιμο θέμα των καιρών «ισότιμη άσκηση δικαιωμάτων» που υπερβαίνει τα όρια του αναπηρικού χώρου. Συνεπώς, η οποία ενασχόληση με το παραπάνω θέμα, εάν δεν συμπεριλαμβάνει σε μεγάλο μέρος της θέματα αναπηρίας, είναι ελλιπέστατη.
4. Το χρησιμότερο όλων των επιχειρημάτων, έχει να κάνει με το ότι μια επαρκής (τόσο σε ποσότητα όσο και σε ποιότητα) παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας, θα προσέλυε για τα ΜΜΕ μεγαλύτερο κοινό. Σε αυτό το επιχείρημα πρέπει να προστεθεί ότι το «μεγαλύτερο» κοινό δεν είναι συγκυριακό αλλά εν δυνάμει «σταθερό». Δηλαδή, η στην διάρκεια (και όχι συγκυριακά) επαρκής παρουσίαση θεμάτων σχετικών με τους ανθρώπους με αναπηρία, καθιστά ελκτικό το ΜΜΕ συνολικά ως «επιχειρηματικό οργανισμό» και όχι μόνο όταν παρουσιάζει θέματα αναπηρίας.
5. Μια επιπρόσθετη παρατήρηση σχετικά με το σχήμα «κόστος-ωφέλεια»: Πολλά από τα στοιχεία με τα οποία εφοδιάζεται ο δημοσιογράφος για να παρουσιάσει θέματα αναπηρίας, περιλαμβάνουν την οικονομική ή μακροοικονομική διάσταση της ωφέλειας ως επιχείρημα. Για παράδειγμα, η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας θα συνέβαλε στην αύξηση του ΑΕΠ, ή η εξασφάλιση προσβασιμότητας των καταστημάτων θα προσέλυε περισσότερους ανθρώπους με αναπηρία καταναλωτές δίνοντας ώθηση στην αγορά κ.ο.κ. Όλη αυτή η κατηγορία των επιχειρημάτων είναι χρήσιμη-χρηστική υπό μια βασική προϋπόθεση: Σε καμία περίπτωση το σχήμα «κόστος- ωφέλεια» υπό την αγοραία του διάσταση, δεν πρέπει να είναι το πρωταρχικό σημείο αναφοράς στην παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας. Εξ' ορισμού σημείο αναφοράς πρωταρχικό του τρόπου παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας, είναι η διασφάλιση της δυνατότητας ισότιμης άσκησης των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων. Αυτού δεδομένου, η οποία επιπρόσθετη «χρηστική» επιχειρηματολογία είναι επικουρική.

9.2.3 Η δυναμική των επιχειρημάτων

Τα επιχειρήματα που τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος εξ' αντικειμένου χρησιμοποιούν στοχεύοντας στον επαρκή τρόπο παρουσίασης των θεμάτων αναπηρίας από τα ΜΜΕ, προφανώς δεν μπορεί και δεν πρέπει να εξαντλούνται στην βραχυπρόθεσμη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης. Είναι επιχειρήματα ενός οργανωμένου χώρου που ακατάπαυστα θέτει στόχους και διεκδικεί, ως εκ τούτου πρέπει να είναι εστιασμένα στην ριζική αλλαγή του επι-κοινωνιακού τοπίου. Η δυναμική που εκφράζουν, απολήγει σε μια εξ' ολοκλήρου νέα (σε σχέση με τα σημερινά δεδομένα) πρόταση λειτουργίας των ΜΜΕ η οποία με την σειρά της εκφράζει στο απόλυτο το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των ανθρώπων με αναπηρία για ισότιμο τρόπο παρουσιάσής τους από τα ΜΜΕ.

Συμπυκνωμένη αυτή η δυναμική, αποτυπώνεται στις δυο παρακάτω Διακηρυκτικές ενότητες που συνυπέγραψαν 300 και πλέον συμμετέχοντες στο Ευρωπαϊκό Συνέδριο με θέμα «ΜΜΕ και αναπηρία» τον Ιούνιο του 2003. Οι συμμετέχοντες προέρχονταν τόσο από τις οργανώσεις των ατόμων με αναπη-

ρία όσο και από τον χώρο των ΜΜΕ, εντύπου, ραδιοφώνου και τηλεόρασης. Συνυπέγραψαν, καταρχάς, τα πιο κάτω «δεδομένα» που λιγότερο ή περισσότερο παρουσιάστηκαν και στις προηγούμενες σελίδες:

- Επειδή μέχρι και 10% του κοινού των ΜΜΕ έχει κάποια αναπηρία,
- επειδή τα ΜΜΕ έχουν αποστολή να αντανακλούν την κοινωνική διαφορετικότητα του κοινού τους,
- επειδή μια πιο θετική παρουσίαση της αναπηρίας στα ΜΜΕ θα προσέλκυε μεγαλύτερο κοινό, βελτιώνοντας την σφαιρική ποιότητα του περιεχομένου, των προγραμμάτων και των άρθρων,
- επειδή μια πιο ρεαλιστική εικόνα της αναπηρίας μπορεί να αλλάξει την εικόνα των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία,
- επειδή τα άτομα με αναπηρία έχουν σήμερα δυσανάλογα μικρή εκπροσώπηση στα ΜΜΕ,
- επειδή οι επαγγελματίες με αναπηρία ως εργαζόμενοι στα ΜΜΕ θα βελτιώναν την ποιότητα των ΜΜΕ,
- επειδή τα προσιτά ΜΜΕ, εφοδιασμένα με τεχνολογικά βοηθήματα που θα εξασφαλίζουν την πρόσβαση όλων, θα προσέλκυαν μεγαλύτερο ακροατήριο...

Όλα τα παραπάνω «επειδή», συνοδεύονται από κείμενο διακήρυξης, το κύριο σώμα του οποίου έχει ως εξής:

Οι συμμετέχοντες σύνεδροι δηλώνουν ότι:

- Θα προωθήσουν αλλαγές στα ΜΜΕ για να βελτιώσουν την εικόνα και να ενισχύσουν την κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία.
- Θα ενισχύσουν την παρουσία των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους τομείς
- Θα αυξήσουν την προβολή θεμάτων που σχετίζονται με την αναπηρία, όσον αφορά τα άτομα με αναπηρία και τις οικογένειές τους.
- Θα προωθήσουν την θετική εικόνα των ατόμων με αναπηρία που δεν βασίζεται στην φιλανθρωπία και στην ιατρική προσέγγιση και θα αποφεύγουν τα αρνητικά στερεότυπα.
- Θα ενθαρρύνουν την στενή συνεργασία μεταξύ των οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία και των ΜΜΕ.
- Θα αυξήσουν τον αριθμό των ατόμων με αναπηρία που απασχολούνται στα ΜΜΕ, ειδικότερα ως επαγγελματίες.
- Θα διασφαλίσουν την προσβασιμότητα στις υπηρεσίες των ΜΜΕ για τα άτομα με αναπηρία. Θα διασφαλίσουν προσβασιμότητα στο φυσικό περιβάλλον.

Καθένα από τα παραπάνω «θα», είναι και σοβαρό επιχείρημα προς όλους όσους σχετίζονται με τον χώρο των ΜΜΕ. Τους παρέχεται η δυνατότητα-ευκαιρία να δώσουν ενεργό «παρών» (μέσα από συγκεκριμένη ατζέντα) στην προσπάθεια αναβάθμισης ενός χώρου (των ΜΜΕ) που επαγγελματικά υπηρετούν.

9.3 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ ΣΤΑ ΜΜΕ

Η δυναμική των επιχειρημάτων όπως την ορίσαμε στην προηγούμενη ενότητα (δηλαδή, η διεκδικη-

ση μιας ολοκληρωτικής αναβάθμισης του τρόπου παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ), σημαίνει ότι τα Μέτρα Δράσης πρέπει να είναι ενταγμένα σε μια μακροπρόθεσμη στρατηγική. Υπό αυτή την έννοια, παραθέτουμε τους άξονες πρωτοβουλιών που συνυπέγραψαν οι 300 του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου «ΜΜΕ και αναπηρία», ώστε να εξειδικεύσουμε κατόπιν ανά άξονα. Συναποφασίστηκαν (Ιούνιος 2003) οι εξής άξονες:

1. Παραγωγή σχεδίων δράσης και ανάπτυξη στρατηγικών για την προώθηση της ένταξης των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ.
2. Ανάπτυξη τμημάτων ποικιλομορφίας μέσα στις οργανώσεις των ΜΜΕ (προφανώς εννοεί ενώσεις ιδιοκτητών μέσων, δημοσιογράφων κ.ο.κ.) και ένταξη των θεμάτων αναπηρίας στις πρακτικές τους.
3. Εκπόνηση και εφαρμογή προγραμμάτων κατάρτισης σε θέματα αναπηρίας και ισότητας των εργαζομένων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.
4. Ενθάρρυνση για ένταξη της διάστασης της αναπηρίας ως θέμα στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών στα τμήματα δημοσιογραφίας και επικοινωνίας των ΑΕΙ.
5. Τα ΜΜΕ να ανταλλάσσουν τις όποιες θετικές εφαρμογές και πρακτικές σε αυτόν τον τομέα, με παράλληλη ενθάρρυνση διαδικασιών ελέγχου.
6. Όπου αυτό είναι εφικτό, ανάπτυξη προγραμμάτων κατάρτισης και απασχόλησης για την ενίσχυση της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία σε αυτόν τον τομέα.
7. Έλεγχος της προσβασιμότητας στους χώρους εργασίας.
8. Ανάπτυξη και χρήση κατάλληλης τεχνολογίας για την προώθηση της πρόσβασης.
9. Ανάπτυξη δικτύου μεταξύ του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία και ΜΜΕ, ώστε όλα τα προηγούμενα να προωθηθούν.

Ανά άξονα, χρήσιμες είναι οι ακόλουθες επισημάνσεις:

1. *Σχέδια δράσης-στρατηγικές:* Ένα σχέδιο δράσης για την προώθηση της ένταξης των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ, το οποίο εκπορεύεται και υλοποιείται από τα στελέχη του οργανωμένου αναπηρικού κινήματος, απαιτεί συνέχεια και συνέπεια στους εξής επιμέρους άξονες: α) τροφοδότηση των ΜΜΕ με στοιχεία, πληροφορίες, ειδήσεις, αναλύσεις, που αφορούν τα θέματα αναπηρίας, β) παρεμβάσεις προς το ΜΜΕ, σε περιπτώσεις όπου ο τρόπος παρουσίασης ενός θέματος αναπηρίας θίγει τα δικαιώματα των ανθρώπων με αναπηρία, γ) οργανωμένη διαμαρτυρία (ακόμα και σε επίπεδο ιδιοκτησίας ΜΜΕ) όταν οι παρεμβάσεις δεν τυγχάνουν της πρέπουσας ανταπόκρισης. Εάν και αυτό αποδειχτεί ατελέσφορο, καταγγελία στους αρμόδιους πολιτειακούς ή κοινωνικούς φορείς, δ) επιδοκιμασία προς το ΜΜΕ (και όχι στο μεμονωμένο δημοσιογράφο) σε περίπτωση συνεχόμενων ορθών παρουσιάσεων θεμάτων αναπηρίας, ε) αναγνώριση των βημάτων προόδου ενός ΜΜΕ, όταν η βελτίωση παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας είναι διακριτή και συνεχής, στ) υπενθύμιση σε τακτά χρονικά διαστήματα (με αφορμή τις όποιες δημοσιεύσεις ή εκπομπές για θέματα αναπηρίας) της απaráβατης για την ορθή παρουσίασή τους αρχής «τίποτα για εμάς, χωρίς εμάς».
2. *Ανάπτυξη τμημάτων ποικιλομορφίας:* Ως «μέτρο δράσης» έχει αξία και λειτουργικότητα, δεδομένου ότι έχει ως πεδίο τις οργανώσεις στο χώρο των ΜΜΕ, όταν οργανώνεται επί τη βάση συγκεκριμένων διαδικασιών που συνεπάγονται μετρήσιμα αποτελέσματα. Αυτό σημαίνει: α) τακτικά προγραμματισμένες συναντήσεις με τις οργανώσεις των ΜΜΕ (τοπικές, περιφερειακές κ.λπ.), β) σαφής προσδιορισμός του χρονικού ορίου δημιουργίας της «κρίσιμης μάζας» που θα κάνει πράξη

την ποικιλομορφία στο προϊόν των ΜΜΕ και θα εντάξει ισότιμα τα θέματα αναπηρίας, γ) διαδραστική σχέση των στελεχών του αναπηρικού κινήματος με τους εργαζόμενους στο χώρο των ΜΜΕ που αποτελούν την «κρίσιμη μάζα». Διαρκής ανταλλαγή εμπειριών, πληροφοριών και γνώσεων. Σταδιακή ένταξη της «κρίσιμης μάζας» στις δράσεις του αναπηρικού κινήματος, κυρίως αυτές που αφορούν την σχέση με τα ΜΜΕ.

3. *Προγράμματα κατάρτισης:* Τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος οφείλουν να κατανοήσουν εις βάθος ότι χώρος και οι αξίες που εκπροσωπούν είναι εξαιρετικά γοητευτικός-ές, οι δε αγώνες που δίνουν καθοριστικοί για το “πέρασμα” των σύγχρονων κοινωνιών σ’ ένα ανώτερο στάδιο συλλογικής συνείδησης. Μια τέτοια συνειδητοποίηση είναι το σημείο αναφοράς της κατάρτισης (η βασική κατάρτιση) των ανθρώπων των ΜΜΕ. Είναι το «πνεύμα» κάθε προγραμματισμού κατάρτισης, αυτού δεδομένου το «σώμα» καθίσταται αυτονόητο. Ήτοι: α) πληρότητα γνώσεων για την ιστορική πορεία του αναπηρικού κινήματος, β) βασικές γνώσεις (ποσοτικές και ποιοτικές) για κάθε αναπηρία, γ) κοινωνική πραγματικότητα των ανθρώπων με αναπηρία στη σύγχρονη εποχή, δ) παραβιάσεις στην άσκηση κοινωνικών δικαιωμάτων των ανθρώπων με αναπηρία (γενικά, ανά αναπηρία), ε) νομοθετικό οπλοστάσιο, ελληνικό και διεθνές, στ) πατερνλιστικές προσεγγίσεις των ανθρώπων με αναπηρία από τα ΜΜΕ-παραδείγματα.
4. *Δημοσιογραφικές σπουδές:* Τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών στα τμήματα δημοσιογραφίας και επικοινωνίας, περιλαμβάνουν ενότητες που αγγίζουν τα θέματα δικαιωμάτων ευπαθών κοινωνικών ομάδων και καταπολέμησης του ρατσισμού, όμως δεν έχουν την παραμικρή εξειδικευμένη προσέγγιση στη διάσταση της αναπηρίας. Το γεγονός και μόνο ότι η ελλειμματική παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας από τα ΜΜΕ είναι διεθνώς πιστοποιημένη, αποδεικνύει ότι η μη ένταξη της διάστασης της αναπηρίας ως θέμα στα προγράμματα δημοσιογραφικών σπουδών συνιστά μεγάλη παράλειψη. Αγγίζει τα όρια του παραλόγου, να εξελίσσεται μια συζήτηση (βλ. συνέδριο, ημερίδες) περί βελτίωσης των όρων παρουσίασης του ανθρώπου με αναπηρία από τα ΜΜΕ, δίχως παράλληλα να υπάρχει οργανωμένη επένδυση γνώσης στη νέα γενιά που θα στελεχώσει τα ΜΜΕ στο άμεσο μέλλον. Η διαρκής υπενθύμιση, από πλευράς του αναπηρικού κινήματος, του παραπάνω «παραλόγου» συνοδευόμενη από προτροπή αποκατάστασης του, ως «δράση» είναι επιβεβλημένη.
5. *Ανταλλαγή θετικών πρακτικών-διαδικασίες ελέγχου:* Η συγκεκριμένη δράση-πρωτοβουλία, μπορεί να ιδωθεί συνδεδεμένη (παράλληλη) με την δημιουργία κρίσιμης μάζας προς ανάπτυξιν τμημάτων ποικιλομορφίας (άξονας 2) στα ΜΜΕ. Η «ανταλλαγή θετικών πρακτικών» μεταξύ των στελεχών ΜΜΕ που κατανοούν τον ρόλο τους «ως κρίσιμη μάζα», έχει την έννοια της διασφάλισης ενός minimum συμπαγούς, ενιαίας προόδου σε ότι αφορά α) τον χώρο-χρόνο, β) τον τρόπο παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας. Σε αυτή την κατεύθυνση, είναι απαραίτητος ο «συντονιστικός ρόλος» των στελεχών του αναπηρικού κινήματος. Κομμάτι βασικό του οποίου (διαδικασίες ελέγχου) που μεταφράζεται σε διαρκή ενθάρρυνση των ως άνω διαδικασιών, είναι η πιστοποίηση της προόδου. Σε κάθε περίπτωση (αφορά όλους τους άξονες πρωτοβουλιών), οι δράσεις των στελεχών του αναπηρικού κινήματος προτείνεται να είναι διεσδυτικές σε όλα τα επίπεδα λειτουργίας και οργάνωσης των ΜΜΕ.
6. *Συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία:* Ο αριθμός των εργαζομένων με αναπηρία στο χώρο των ΜΜΕ είναι εξαιρετικά μικρός. Επίσης, οι εργαζόμενοι με αναπηρία στα ΜΜΕ, κατά συντριπτικό κανόνα απασχολούνται σε δευτερεύοντες ρόλους. Τα δύο παραπάνω δεδομένα, περιγράφουν μια κατάσταση αρνητική. Η κατάσταση αυτή πρέπει να βελτιωθεί. Αυτό σημαίνει: α) τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος, να αρχίσουν επιθετικά να προτείνουν στα ΜΜΕ (όποιας μορφής, οποιας εμβέλειας) συγκεκριμένους ανθρώπους με αναπηρία που θεωρούν κατάλληλους να εργαστούν επιτυχώς στον χώρο των ΜΜΕ, β) η επιθετική πολιτική για περισσότερους εργαζόμενους με αναπηρία στα ΜΜΕ, επ’ ουδενί δεν πρέπει να σημαίνει ότι αποκλειστική τους ενασχόληση θα’ναι τα θέματα αναπηρίας, σημαίνει, όμως, συνεισφορά στην σύγχρονη απαίτηση διάχυσης της διάστασης

της αναπηρίας (mainstreaming) σε όλη την επι-κοινωνιακή θεματολογία, γ) η κατανόηση της παραπάνω παραμέτρου και μόνον από πλευράς ΜΜΕ, μεταφράζεται σε «προτεύοντα ρόλο» για τον εργαζόμενο με αναπηρία. Ρόλος ο οποίος πρέπει με συνέπεια να στηρίζεται (διαρκές feed back) από τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος, δ) μέλημα των στελεχών του αναπηρικού κινήματος οφείλει να είναι η υπεράσπιση των εργαζομένων με αναπηρία στον χώρο των ΜΜΕ από όποια εναντίον τους συμπεριφορά αρνητικής διάκρισης. Έχει εντοπισθεί πρόβλημα, κυρίως αφορά εργαζομένους που βίωσαν την εμπειρία της αναπηρίας διαρκούσης της επαγγελματικής ζωής τους. Η υπεράσπιση στις περιπτώσεις αυτές, πρέπει να είναι έντονη, άκρως καταγγελτική.

7. *Προσβασιμότητα*: Ο έλεγχος της προσβασιμότητας στους χώρους εργασίας έχει δύο αλληλοσυμπληρούμενες όψεις: α) την προσβασιμότητα για τους ανθρώπους με αναπηρία που δεν εργάζονται στο «μέσο», β) την προσβασιμότητα του ΜΜΕ για τους εργαζόμενους με αναπηρία. Η όψη α' σημαίνει προσβασιμότητα του δομημένου χώρου, αλλά και προσβασιμότητα του παραγόμενου επι-κοινωνιακού προϊόντος ώστε να' ναι διαθέσιμο σε όλους τους ανθρώπους με αναπηρία. Η όψη β' σημαίνει όλα τα παραπάνω και επιπροσθέτως όρους προσβάσιμης εργασίας (εργονομική διευθέτηση, κατάλληλοι Η/Υ κ.ο.κ.) για τους εργαζόμενους με αναπηρία. Ο έλεγχος της προσβασιμότητας και στις δύο αλληλοσυμπληρούμενες όψεις, μεταφράζεται σε α) πλήρη επιτόπια καταγραφή, β) συνολική πρόταση για τις απαραίτητες παρεμβάσεις, γ) διαρκή πίεση μέχρις ότου οι παρεμβάσεις πραγματοποιηθούν. Η όλη διαδικασία πρέπει να γίνεται οργανωμένα, σε επαφή αποκλειστικά και μόνο με την ιδιοκτησία του ΜΜΕ ώστε οι όποιες συμφωνίες να έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα.
8. *Ανάπτυξη-χρήση τεχνολογίας*: Η συγκεκριμένη «δράση» αφορά το αναπηρικό κίνημα σε όλες τις βαθμίδες του, και όλα τα στελέχη ως «προσωπικό» μιας οργάνωσης που συνιστά (με όλη την σημασία της έννοιας) κοινωνικό εταίρο. Αποτελεί, επί της ουσίας, στόχο ενιαίας κοινωνικής δράσης. Μεταφράζεται σε διασφάλιση όλων εκείνων των προϋποθέσεων που θα καταστήσουν τον άνθρωπο με αναπηρία ισότιμο χρήστη των τεχνολογικών δυνατοτήτων (εκπαίδευση, κατάρτιση, διαθεσιμότητα τεχνολογίας στα σχολεία κ.λπ.), ενώ, από την άλλη, προβλέπει σε εφαρμογές προσβάσιμης τεχνολογίας διαθέσιμες (με κριτήριο τις προδιαγραφές, το κόστος, το εύρος παραγωγής) στο σύνολο των ανθρώπων με αναπηρία. Δεδομένων των απαιτήσεων της νέας εποχής και της εξέλιξης των επικοινωνιακών μέσων (internet, διαδραστική τηλεόραση κ.λπ.), ως μέτρο δράσης η ανάπτυξη – χρήση τεχνολογίας για την προώθηση της πρόσβασης προδιαγράφει σε μεγάλο βαθμό το μέλλον της σχέσης ατόμων με αναπηρία-ΜΜΕ. Άρα, λοιπόν, καλούνται τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος (προσωποποιημένη δράση) να εξοικειωθούν στον μεγαλύτερο δυνάμενο βαθμό με τις νέες τεχνολογίες και τα νέα ΜΜΕ, ώστε να μπορούν να παρεμβαίνουν με επάρκεια γνώσης στα βήματα εξέλιξής τους. Αλλά και κύρια να τα αξιοποιούν ως «μέσα» για την αναβαθμισμένη παρουσίαση των θεμάτων αναπηρίας.
9. *Δίκτυο Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία και ΜΜΕ*: Και ο συγκεκριμένος κατευθυντήριο άξονας-κοινωνική δράση, προσωποποιείται σε καθένα από τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος. Υπό την εξής έννοια, που μπορεί να ιδωθεί και ως επιχείρημα: όλες οι δράσεις που έχουν ως στόχο την ισότιμη πρόσβαση (ποσοτική και ποιοτική) των ανθρώπων με αναπηρία στα ΜΜΕ, αποτελούν αναπόσπαστα κομμάτια ενός ευρύτερου σχετικού αιτήματος (και, συνακόλουθα, στρατηγικής) διεθνούς εμβέλειας. Καμία δράση, ακόμα και οι πλέον «τοπικού χαρακτήρα, δεν είναι μεμονωμένη, αποσπασματική, προϊόν προσωπικού ενδιαφέροντος ή πρωτοβουλίας, ξεκομμένης από την ευρύτερη διεκδίκηση. Αυτό σημαίνει ότι, είναι απαραίτητη η καταγραφή όλων των δράσεων που αφορούν την παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας από τα ΜΜΕ, η διαθεσιμότητά τους σε όλες τις βαθμίδες του αναπηρικού κινήματος ώστε να είναι δυνατή η αξιολόγηση και αξιοποίησή τους. Άρα, η οργάνωση της επικοινωνίας των δράσεων, είναι μια επιπλέον αυτόνομη δράση που συνθέτει όλες τις άλλες, καθιστώντας ενιαία την στρατηγική για ισότιμη πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ.

Χρηστική προσέγγιση

Κάποιες απλές, απτές αλήθειες είναι χρήσιμες αναφορικά με όλους τους άξονες και μέτρα δράσης. Αφορούν τις πλέον χρηστικές διαστάσεις της σχέσης με τα ΜΜΕ, η κατανόησή τους σημαίνει a-priori στοιχειώδη αναβάθμιση της σχέσης. Συγκεκριμένα:

- Η στερεοτυπική απεικόνιση «αντικείμενο φιλανθρωπίας» που αναπαράγουν τα ΜΜΕ, να μην στηρίζεται στις τεχνικές δυνατότητες του μέσου (αφήγηση, μουσική υπόκρουση, χρήση τίτλων), πλην όμως αρκετές φορές στηρίζεται και στην προθυμία ανθρώπων με αναπηρία να αποδώσουν τον υποτελή επικοινωνιακό ρόλο που το ΜΜΕ τους επιβάλλει. Συνεπώς, ένα μέρος της δράσης των στελεχών του αναπηρικού κινήματος πρέπει να επικεντρώνεται στην χειραφέτηση των ίδιων των ανθρώπων με αναπηρία όσον αφορά τη σχέση τους με τα ΜΜΕ.
- Απαιτείται προσεχτική, ακριβής επιλογή των ανθρώπων με αναπηρία που θα εκπροσωπήσουν συλλογικά τον χώρο τους σε οποιοδήποτε επίπεδο (τοπικό, κεντρικό) ή είδος ΜΜΕ (έντυπο, ραδιόφωνο, τηλεόραση). Οφείλουν να είναι πλήρως ενημερωμένοι επί του αντικειμένου για το οποίο προσκαλούνται, ώστε η δημόσια παρουσία τους να' ναι έμπρακτη απόδειξη της συλλογικής απαίτησης «τίποτε για εμάς, χωρίς εμάς».
- Οι συλλογικές οργανώσεις των ανθρώπων με αναπηρία, οφείλουν να κατανοήσουν εις βάθος ότι αποτελούν την βασική πηγή ενημέρωσης των ΜΜΕ για τα θέματα αναπηρίας. Υπό αυτή την (θεμελιώδη) έννοια, τα ΜΜΕ είναι «υποχρεωμένα» στις αναπηρικές οργανώσεις, επ' ουδενί το αντίθετο. Οι όποιες «παρακλητικού τύπου» προσεγγίσεις ή οι υπερβολικές ευχαριστίες μετά από κάποιο στοιχειώδες δημοσίευμα, παρουσίαση ή εκπομπή, συνιστούν κακή πρακτική.
- Στο επίπεδο των κεντρικών (πανελλαδικών) ΜΜΕ, η ύλη των οποίων παράγεται με όρους (διαμόρφωσης, ελέγχου της) επικαιρότητας, απαιτείται αυξημένη πίεση από πλευράς αναπηρικών οργανώσεων για την διασφάλιση επαρκούς χώρου, χρόνου, τρόπου παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας. Η πίεση αυτή, χρήσιμο είναι να ασκείται σε συντονισμό με εργαζόμενους των ΜΜΕ που έχουν επιδείξει σταθερή προσήλωση στην ισότιμη παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας.
- Σε ότι αφορά τις τοπικές τηλεοράσεις-ραδιόφωνα που ανήκουν στους ΟΤΑ: Καταρχήν σ' αυτά, στόχος πρέπει να είναι (και άμεσα), μια τουλάχιστον σελίδα παρουσίασης ή εκπομπή, υπό την ευθύνη των οργανώσεων ατόμων με αναπηρία της περιοχής. Το οποίο σημαίνει, διαβούλευση-συνεργασία των συγκεκριμένων οργανώσεων, απαλλαγμένη από έριδες και προσωποπαγείς λογικές. Ο ίδιος στόχος προτείνεται ως άμεσα εφικτός και για τον χώρο των ιδιωτικών ΜΜΕ τοπικής εμβέλειας. Στην τοπική κοινωνία, κοντολογίς, οι άνθρωποι με αναπηρία μπορούν και πρέπει να έχουν καταλυτική παρουσία στο επικοινωνιακό πεδίο.
- Σε ότι, τέλος, αφορά το Διαδίκτυο, τις νέες τεχνολογίες ραδιοηλεκτρονικών μέσων και την πρόσβαση σε αυτές: Είναι απαραίτητη, εν' όψει της εισόδου σε μια νέα επικοινωνιακή εποχή, η επένδυση των αναπηρικών συλλόγων όλων των βαθμίδων, σε ανθρώπινο δυναμικό πλήρως εξοικειωμένο με τις δυνατότητες που παρέχουν οι νέες τεχνολογίες. Κάθε σύλλογος, με απλά λόγια, πρέπει να είναι σε θέση να αξιοποιεί πλήρως τα επικοινωνιακά εργαλεία της νέας εποχής.

Κατευθύνσεις δράσεων

Οι δράσεις των στελεχών του αναπηρικού κινήματος πρέπει να αποτελούν το εφελτήριο για τις συνολικές δράσεις που αφορούν την ισότιμη παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας από τα ΜΜΕ. Αντί επιλόγου λοιπόν χρήσιμο είναι να κωδικοποιήσουμε τις βασικές κατευθύνσεις που οφείλουν να διέπουν των σύνολο των δράσεων.

Σε ότι αφορά την τεχνολογική προσβασιμότητα:

- Πέρασμα σε ηλεκτρονική μορφή του συνόλου της ύλης των εντύπων ΜΜΕ, διαδικασία που άλλωστε έχει μικρό οικονομικό κόστος.
- Εξασφάλιση προσβασιμότητας των διαδικτυακών τόπων όλων των ΜΜΕ.
- Αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών πρόσβασης, επαφή με την εμπειρία χρήσης τους από τα νέα ψηφιακά κανάλια της δημόσιας τηλεόρασης.

Σε ότι αφορά τους τρόπους παραγωγής θεμάτων αναπηρίας στα ΜΜΕ, προϋποθέτουν:

- Συγκεκριμένο χώρο ή χρόνο εξειδικευμένης παρουσίασης.
- Εξειδικευμένους δημοσιογράφους σε θέματα αναπηρίας.
- Συνεπή συνεργασία με αναπηρικούς φορείς και οργανώσεις.

Σε ότι αφορά τους όρους επιλογής θεμάτων αναπηρίας, προϋποθέτουν:

- Καταμέτρηση του ενδιαφέροντος του θέματος αναπηρίας (πόσους αφορά άμεσα) με τρόπο αντικειμενικό.
- Εξίσωση των κριτηρίων επιλογής, με αυτά που αφορούν θέματα μη αναπήρων.

Σε ότι αφορά τους τρόπους παρουσίασης θεμάτων αναπηρίας:

- Αποφυγή όλων των απορριπτέων ορολογιών.
- Πάντοτε σε δεύτερο πλάνο η αναπηρία, πάντοτε σε πρώτο πλάνο ο άνθρωπος και το θέμα που τον αφορά.
- Ειδικά για την επιλογή πλάνων στην τηλεόραση: Το τηλεοπτικό κάδρο είναι στο ύψος των ματιών. Αυτό πρέπει να ισχύει και για το χρήστη αναπηρικού αμαξιδίου, να αποφεύγεται η προβολή αφ' υψηλού πλάνων.

Συμπερασματικά: Τα μέτρα δράσης που απαιτούνται για την ουσιαστική αναβάθμιση του τρόπου παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ, δεν (μπορούν να) είναι εργαστηριακά, πεπερασμένου χαρακτήρα, κανονιστικά. Πρέπει να είναι αλληλοσυμπληρούμενα, να έχουν σχέδιο, διάρκεια και στοχοπροσήλωση, δυναμικό χαρακτήρα. Απαραίτητη προϋπόθεση γι' αυτό είναι η συνειδητοποίηση από πλευρά στελεχών του οργανωμένου αναπηρικού κινήματος, ότι η αναβάθμιση του τρόπου παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ, είναι αναπόσπαστο κομμάτι της «στρατηγικής» των αναπηρικών διεκδικήσεων στο σύνολό τους.

Υπό αυτή την έννοια, η ενδυνάμωση των στελεχών του αναπηρικού κινήματος σε ότι αφορά την σχέση ατόμων με αναπηρία - ΜΜΕ, είναι αναπόσπαστο κομμάτι μιας υπό διαμόρφωσιν «δυναμικής» που θα μπορέσει να διεκδικήσει το «ισότιμο» των δικαιωμάτων του ανθρώπου με αναπηρία στη νέα κοινωνιακή εποχή.

9.4 Η ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΣΤΑ ΜΜΕ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ

9.4.1 Εννοιολογικά

Η έννοια της πρόσβασης σε ότι αφορά την σχέση ατόμων με αναπηρία και ΜΜΕ, αναπτύσσεται σε δυο επίπεδα: α) στο τεχνικό επίπεδο, δηλαδή στην εξασφάλιση δια της τεχνολογίας, δυνατότητας πρόσβασης στο προϊόν των ΜΜΕ (ηλεκτρονικό -έντυπο) των πολιτών με αναπηρία και β) στο επίπεδο του περιεχομένου, δηλαδή στην παραγωγή προϊόντος ΜΜΕ που να προβάλλει την απενοχοποιημένη-αληθινή κοινωνική εικόνα του ανθρώπου με αναπηρία και όχι την στερεοτυπική-ψευδή. Στο δεύτερο επίπεδο, μπορούμε να εντάξουμε και την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στα ΜΜΕ ως επαγγελματιών (στις σημερινές συνθήκες, υπάρχουν σαφέστατα τεκμήρια παρεμπόδισής της), υπό την έννοια ότι κάτω από αυστηρά συγκεκριμένες προϋποθέσεις “υπηρετεί” την πρόσβαση στο επίπεδο του περιεχομένου.

9.4.2 Υφιστάμενη κατάσταση

Σε επίπεδο «τεχνικής» προσβασιμότητας, το σύνολο των πανελλαδικής εμβέλειας εντύπων ΜΜΕ είναι «περασμένο» σε ηλεκτρονική μορφή. Παραμένει ζητούμενος ο σχεδιασμός των διαδικτυακών τόπων με τρόπο τέτοιο ώστε να’ ναι προσβάσιμοι σε όλους τους χρήστες. Η χρήση των νέων τεχνολογιών στο βαθμό που υπηρετεί την προσβασιμότητα για τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ανθρώπων, αποτελεί εν πολλοίς κεκτημένο και για τα σημαντικότερα έντυπα ΜΜΕ τοπικής εμβέλειας, σε επίπεδο αντίστοιχο των πανελλαδικής εμβέλειας (όχι όλα, εξακολουθούν να υπάρχουν εξαιρέσεις). Τα περιορισμένης εμβέλειας τοπικού χαρακτήρα έντυπα, είναι προσβάσιμα σε ηλεκτρονική μορφή μόνο κατ’ εξαίρεση (με διαρκώς αυξητική τάση).

Αναφορικά με τις νέες τεχνολογίες πρόσβασης που αφορούν το τηλεοπτικό μέσον, θεωρείται δεδομένο ότι είτε υπάρχουν είτε μπορούν να κατασκευαστούν ώστε να μπορούν να ανταποκρίνονται στις ειδικές επικοινωνιακές ανάγκες που κάθε είδος αναπηρίας συνεπάγεται. Προς το παρόν (2008), πεδίο εφαρμογής τους είναι το νέο ψηφιακό κανάλι της δημόσιας τηλεόρασης PRISMA+ , ζητούμενο είναι η επέκταση στο σύνολο της ψηφιακής τηλεόρασης που τα επόμενα χρόνια θα “απλώνεται” σε όλο το τηλεοπτικό τοπίο. Οι υφιστάμενες σήμερα τεχνολογικές προδιαγραφές πρόσβασης, σχηματικά έχουν ως εξής (υπό την μορφή πινάκων):

**Ελλείψεις & τεχνικές λύσεις για την κατανόηση περιεχομένου
κατά κατηγορία αναπηρίας**

Κατηγορίες Αναπηρίας	Ελλείψεις υποστηρικτικού περιεχομένου που προκαλούν αδυναμία κατανόησης	Διευκολυντές Αναλογικής Τηλεόρασης	Διευκολυντές Ψηφιακής Τηλεόρασης
Προβλήματα ακοής / Κώφωση	Υπότιτλοι	Δεν υπάρχουν. Το περιεχόμενο είναι κατανοητό μόνο όταν το υποστηρικτικό περιεχόμενο (υπότιτλοι, φωνή κ.λπ.) είναι ενσωματωμένο στο κύριο ως περιεχόμενο.	Αποκωδικοποιητές με δυνατότητα επιλογής του υποστηρικτικού περιεχομένου ανάλογα με το είδος αναπηρίας
	Νοηματική γλώσσα		
Προβλήματα όρασης / Τύφλωση	Ακουστική περιγραφή		
	Εκφωνούμενοι υπότιτλοι		
Κινητική αναπηρία άνω άκρων / Τετραπληγία	Χειρισμοί τηλεχειριστηρίου		
Λοιπές αναπηρίες	Χειρισμοί		

Ειδικά λειτουργικά χαρακτηριστικά αποκωδικοποιητών κατά κατηγορία αναπηρίας

Τύπος Αποκωδικοποιητή	Είδος Αναπηρίας	Προδιαγραφές
I.	Προβλήματα ακοής / Κώφωση	Αρκούν οι βασικές προδιαγραφές χωρίς να απαιτούνται επιπλέον προσαρμογές
II.	Προβλήματα όρασης / Τύφλωση	Δυνατότητα κατάλληλης προσαρμογής του τηλεχειριστηρίου και όλων των διεπαφών του αποκωδικοποιητή με εκφώνηση στην ελληνική γλώσσα για τις ανάγκες πρόσβασης στον Πλοηγό Διαδίκτυο, την εκφώνηση του Ηλεκτρονικού Οδηγού Προγράμματος και την εκφώνηση όλων των επιλογών του μενού του αποκωδικοποιητή.
III.	Τετραπληγία	Δυνατότητα κατάλληλης προσαρμογής του τηλεχειριστηρίου που να επιτρέπει το χειρισμό του αποκωδικοποιητή.

Η πρόσβαση στο επίπεδο του περιεχομένου (προσβάσιμο περιεχόμενο), έχει τη δυναμική έννοια. Δεν μπορεί να ιδωθεί στατικά. Στην πρώτη ενότητά μας «Τρόπος παρουσίασης...» αποδώσαμε μια μέση πραγματικότητα στο χώρο των ΜΜΕ αναφορικά με τα θέματα αναπηρίας, η οποία απέχει πολύ από αυτό που ονομάζουμε «προσβάσιμο περιεχόμενο». Το ζητούμενο είναι, και αυτό εξετάζουμε, εάν παρατηρούνται τάσεις βελτίωσης (ή όχι) τα τελευταία χρόνια σε σχέση με τη «μέση πραγματικότητα». Πόσο μάλλον όταν, αρχής γενομένης από το ευρωπαϊκό συνέδριο με θέμα «ΜΜΕ και Αναπηρία» που διοργάνωσαν Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΣΑμεΑ και Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία (Ιούνιος 2003) και εν συνεχεία με την σειρά συνεδρίων ετήσιων με θέμα «ΑμεΑ και ΜΜΕ» που διοργανώνει η Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης-Επικοινωνίας (ΓΓΕ-ΓΓΕ) από το 2006, οι προσπάθειες βελτίωσης έχουν αποκτήσει και οργανωμένο θεσμικό χαρακτήρα.

Σε γενικές γραμμές, τα όποια βήματα προόδου έχουν γίνει είναι μικρά. Κυρίως διότι, τούτο είναι το «κλειδί», η διάχυση της διάστασης της αναπηρίας παντού (mainstreaming) παρ' ότι συνιστά σαφέστατη αναγκαιότητα των καιρών δεν έχει γίνει αντιληπτή από τα ΜΜΕ. Ούτε διαφαίνεται, προς το παρόν, τάση σαφούς κατανόησης αυτής της αναγκαιότητας (ακόμα και μια θεματική εκπομπή της δημόσιας τηλεόρασης αποσυνδέει τα θέματα αναπηρίας από τη «γενική» επικαιρότητα, εξίσου αποσπασματική είναι η παρουσίαση σε *magazine* της ψηφιακής). Με αυτό ως δεδομένο, οι όποιες τάσεις βελτίωσης οφείλουν να αναζητηθούν σε σχέση με την υποχώρηση του φιλανθρωπικού - πατερναλιστικού μοντέλου παρουσίασης έναντι του κοινωνικοκεντρικού-προοδευτικού. Ομολογουμένως υπάρχουν. Καταρχάς στα ραδιοφωνικά ΜΜΕ, η βασική αρχή «τίποτα για εμάς χωρίς εμάς», ο πρωταγωνιστικός δηλαδή ρόλος ανθρώπων με αναπηρία ως φορέων ενημέρωσης για θέματα που τους αφορούν, κατά κανόνα τηρείται. Στα έντυπα ΜΜΕ, κύρια στα λεγόμενα προοδευτικής κατεύθυνσης, η χρήση ορολογίων που ευθέως προσβάλλουν τον άνθρωπο με αναπηρία ως υποκείμενο δικαιωμάτων, τείνει να υποχωρεί. Τάσεις βελτίωσης παρουσιάζονται και στα δημόσια μέσα (κύρια στο ενημερωτικό τους πρόγραμμα), σχεδόν στάσιμη η κατάσταση, δυστυχώς, στην ιδιωτική τηλεόραση (η οποία εμφανίζει διαχρονικά τους υψηλότερους δείκτες θεαματικότητας). Τα θέματα αναπηρίας στην ιδιωτική τηλεόραση, συνεχίζουν να κινούνται στο δίπολο αντικείμενο οίκτου-αντικείμενο θαυμασμού, τόσο στις ενημερωτικές εκπομπές όσο και στα λεγόμενα *talk show* των μεσημεριανών ζωνών. Το περίφημο “ζετ εμ” ιδιωτικού καναλιού τείνει να δημιουργήσει «σχολή προσβολής» των δικαιωμάτων των ευπαθών κοινωνικών ομάδων, ξεφεύγοντας από τη μεσημεριανή ζώνη και αγγίζοντας όλες τις ζώνες τηλεθέασης.

Συνοπτικά: Η τηλεόραση ως ΜΜΕ είναι το πλέον ισχυρό των καιρών μας. Έπεται ο έντυπος τύπος (εφημερίδες, περιοδικά) και το ραδιόφωνο. Οι τάσεις βελτίωσης αναφορικά με τον τρόπο παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία και των θεμάτων αναπηρίας, είναι αντιστρόφως ανάλογες της ισχύος του ΜΜΕ (βλ. δεύτερο κριτήριο τρόπου παρουσίασης ατόμων με αναπηρία). Το οποίον σημαίνει ότι, η επιβεβλημένη στρατηγική ώστε το «τίποτα για εμάς χωρίς εμάς» να κατακτήσει κάποια στιγμή το σύνολο του «πεδίου επικοινωνίας», οφείλει σε γενικές γραμμές να ακολουθήσει την διαδρομή «από τη βάση προς τα πάνω». Στο πλαίσιο αυτής της αναγκαιότητας, είναι κυρίαρχος ο ρόλος των στελεχών του οργανωμένου αναπηρικού κινήματος.

9.4.3 Διαδίκτυο

Κατά πολλούς, η σύγχρονη εποχή των ΜΜΕ «θέλει» το Διαδίκτυο (*internet*) ως το πλέον ισχυρό ΜΜΕ των επόμενων δεκαετιών. Μένει να αποδειχθεί. Το βέβαιον είναι ότι η διαδικτυακή επικοινωνία και ενημέρωση κατακτά με γοργά αυξανόμενους ρυθμούς ολοένα και πιο διευρυνόμενο πεδίο. Άρα, με ασφάλεια οφείλουμε να αποδεχτούμε ότι το *internet* είναι ένα βασικό ΜΜΕ, το τελευταίο χρονικά.

Εντός της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, το αναπηρικό κίνημα έχει πραγματοποιήσει σημαντικά

βήματα αξιοποίησης του διαδικτύου, προς όφελος των αγόνων και των διεκδικήσεων των ανθρώπων με αναπηρία. Ο διαδικτυακός τόπος (site) της ΕΣΑμεΑ είναι πλήρως οργανωμένος, προσβάσιμος σε όλους τους χρήστες με αναπηρία, προσφέρει την ενημέρωση που τον καθιστά πόλο-στρατηγικό σημείο αναφοράς των κατευθυντηρίων γραμμών δράσης του οργανωμένου αναπηρικού κινήματος. Είτε διαθέτοντας σημαντικό υλικό (περιοδικό «Θέματα Αναπηρίας», Ενημερωτικά Δελτία, ανακοινώσεις, δελτία τύπου), είτε αναπτύσσοντας διαδραστική σχέση επικοινωνίας σε καθημερινή βάση με όσους ενδιαφέρονται για την πορεία των αναπηρικών διεκδικήσεων ανθρώπους με αναπηρία και μη.

Το διαδικτυακό κερτημένο, πιστώνεται πλέον και στο σύνολο των δευτεροβάθμιων αναπηρικών οργανώσεων, αλλά και στις πρωτοβάθμιες που έχουν πανελλαδική εμβέλεια. Σε επίπεδο συλλόγων-σωματείων τοπικής εμβέλειας έχουν επίσης γίνει σημαντικά βήματα, μοιάζει βέβαιον ότι η δυνατότητα διαδικτυακής επικοινωνίας (αναγκαιότητα στους καιρούς μας) σύντομα θα αποτελεί πανελλαδικό κερτημένο για το αναπηρικό κίνημα σε όλες τις βαθμίδες του.

Προσπάθειες αξιοποίησης του Διαδικτύου ως ΜΜΕ, σχετιζόμενες με θέματα που αφορούν τους ανθρώπους με αναπηρία, παρατηρούνται και εκτός οργανωμένου αναπηρικού κινήματος. Το www.disabled.gr, για παράδειγμα, από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας εστιάζει σε ζητήματα αυτόνομης διαβίωσης που αφορούν τους ανθρώπους με παραπληγία και τετραπληγία. Ένα άλλο παράδειγμα, είναι το www.papar.gr, που λειτουργεί ως φόρουμ ανταλλαγής απόψεων, εστιάζοντας στην πολιτική κριτική των εξελίξεων που αφορούν τα θέματα αναπηρίας.

Συνοπτικά: Η προβολή των θεμάτων αναπηρίας στο διαδικτυακό «μέσο» εξελίσσεται με γρήγορους ρυθμούς. Υπάρχει σαφές πρόβλημα στην πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στο διαδίκτυο (το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία χρηστών Η/Υ, υπολείπεται του λεγόμενου γενικού μέσου όρου), πλην όμως αυτό είναι άλλης τάξεως πρόβλημα που δεν άπτεται της επισκόπησής μας. Απομένει ως ζητούμενο, η ανάπτυξη όρων στρατηγικής στην μέσω διαδικτύου επικοινωνία, που θα επιφέρει το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 10

ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΤΗ ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ/ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ*

[Νικολαΐδης Ευάγγελος]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός:

Ο σκοπός που επιδιώκεται με την παρούσα Θεματική Ενότητα είναι η παροχή μεθόδου και πλαισίου γνώσεων οι οποίες σε συνδυασμό με τις γνώσεις και την εμπειρία των στελεχών του αναπηρικού κινήματος, μπορεί αποτελέσουν χρήσιμο εργαλείο για την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία, την ανάδειξη και την ιεράρχηση στόχων και τον σχεδιασμό συντονισμένων ενεργειών για την επίτευξη των στόχων αυτών με άλλα λόγια η εκπόνηση και υλοποίηση Σχεδίων Δράσης για την Αναπηρία (ΣΔΑ).

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα:

Η βασική προσδοκία με τη συγγραφή της παρούσας Ενότητας είναι η δημιουργία ενός χρήσιμου εργαλείου για τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος, ώστε αυτοδύναμα, και αξιοποιώντας την εμπειρία τους, σε συνεργασία με φορείς και ειδικούς, να σχεδιάζουν και να υλοποιούν Σχέδια Δράσης με σκοπό την επίλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν.

Έννοιες-κλειδιά

Σχέδιο Δράσης
Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία
Ομάδα στόχος
Ομάδα έργου
Αναγνωριστική μελέτη
Σχεδιασμός
Ιεράρχηση προτεραιοτήτων
Στρατηγική-Ενέργειες-Δράσεις
Χρονοδιάγραμμα
Τομείς παρέμβασης
Παρακολούθηση-ανατροφοδότηση-αναθεώρηση
Δημοσιότητα
Ενδιάμεση-τελική αξιολόγηση

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Η συγγραφή της παρούσας Ενότητας έγινε με βάση την αντίληψη ότι θα πρέπει να παρέχει πρωτίστως τις βασικές αρχές και τη μέθοδο εκπόνησης ενός ΣΔΑ και δευτερευόντως συγκεκριμένες οδηγίες. Με τον τρόπο που προσφέρονται το θεωρητικό υπόβαθρο και τα μεθοδολογικά εφόδια καθιστούν την Ενότητα αυτή ένα εργαλείο δουλειάς το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε διαφορετικές συνθήκες.

---

* Η παρούσα Θεματική Ενότητα είναι ευρεία περίληψη του εγχειριδίου: Νικολαΐδης Ευ. (2013). *Σχεδιάζοντας στην Πράξη τη Νέα Πολιτική για την Αναπηρία – Πρακτικά Εργαλεία*. Αθήνα. Ε.Σ.Α.μεΑ.

Υπό αυτή την έννοια, το υλικό της παρούσας Ενότητας δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως ένα σύνολο μοναδικών και απαράβατων κανόνων. Αντιθέτως, η εκπόνηση ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία θα πρέπει να είναι μία διαδικασία προσαρμογής των γενικών αρχών στις συγκεκριμένες συνθήκες.

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση ενός ΣΔΑ για την αναπηρία, δεν αποτελεί μόνο ένα τεχνικό ζήτημα, αλλά συγχρόνως και πολιτικό· συνεπώς τα στελέχη του αναπηρικού κινήματος θα πρέπει να ενδυναμωθούν και στα δύο αυτά πεδία. Για τον λόγο αυτό η Ενότητα διακρίνεται σε δύο ενότητες,

Με την *πρώτη* ενότητα επιδιώκεται ο η παροχή μιας στέρεας βάσης θεωρίας, αρχών και αξιών, ώστε ο σχεδιασμός και υλοποίηση του Σχεδίου Δράσης, που αναπτύσσεται στη *δεύτερη* ενότητα, να έχει τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου αναπηρικού κινήματος και μάλιστα στη σημερινή περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Οι *στέρεες θεωρητικές βάσεις* διασφαλίζουν την ορθότητα των στόχων, τεκμηριώνουν το αίτημα για την υλοποίησή τους και ενδυναμώνουν την επιχειρηματολογία· επιπλέον, διευκολύνουν τη σύζευξη της στρατηγικής με τις επιμέρους ενέργειες, συμβάλουν στη συνοχή και στη συνέργεια των δράσεων, βελτιώνουν τους όρους για την αποτελεσματική υλοποίησή του και επιτρέπουν την προσαρμογή ενός ΣΔΑ σε ευρύ πλαίσιο ειδικών συνθηκών, αναγκών και δυνατοτήτων.

Τα *πρακτικά εργαλεία*, παρέχουν ένα υπόδειγμα συγκεκριμένων τρόπων για τη σύνταξη, υλοποίηση, παρακολούθηση, αξιολόγηση και αναθεώρηση ενός ΣΔΑ.

10.1 ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

10.1.1 Από το θεσμικό πλαίσιο στην υλοποίηση συγκεκριμένων πολιτικών

Η ύπαρξη θεσμικού-νομικού πλαισίου δεν συνεπάγεται αυτομάτως την υλοποίησή του. Το θεσμικό πλαίσιο συνιστά ένα σύνολο αρχών και ρυθμίσεων η ενεργοποίηση των οποίων απαιτεί πολιτικές αποφάσεις, ενέργειες, χρηματοδότηση κ.ά. Σε κάθε περίπτωση, η εκδήλωση ενδιαφέροντος, η άσκηση πιέσεων, η συμμετοχή και η υποβολή προτάσεων από τις ενδιαφερόμενες κοινωνικές ομάδες διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο. Ο ρόλος των επιμέρους κοινωνικών ομάδων, αφορά τόσο τον έλεγχο για την τήρηση της νομοθεσίας όσο και την εν γένει αξιοποίηση των δυνατοτήτων που απορρέουν από το θεσμικό-νομικό πλαίσιο. Η πίεση των ενδιαφερόμενων κοινωνικών ομάδων μπορεί να εκφραστεί με ποικίλους θεσμικούς και κινηματικούς τρόπους. Ένα Σχέδιο Δράσης, συνιστά έναν από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους διεκδίκησης, προώθησης και πραγμάτωσης ευνοϊκών για την αναπηρία θεσμών.

10.1.2 Τι είναι Σχέδιο Δράσης

Το Σχέδιο Δράσης είναι ένα σύνολο συντονισμένων ενεργειών προς επίτευξη ενός στόχου.

Τα βασικά συστατικά στοιχεία ενός Σχεδίου Δράσης είναι:

- Η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης,
- ο προσδιορισμός των στόχων,
- η χάραξη της στρατηγικής,
- η επιλογή των ενεργειών,
- η κατάρτιση χρονοδιαγράμματος,
- η δημοσιοποίηση,
- η εύρεση χρηματοδότησης,
- η αξιολόγηση,
- η αναθεώρηση.

Η κατάρτιση ενός Σχεδίου Δράσης έχει ασφαλώς διαδικαστικές και τεχνικές πλευρές που σε σημαντικό βαθμό είναι δεδομένες. Ωστόσο, δεν είναι ορθό να υποβαθμιστεί σε τυπική διεκπεραίωση ενός τεχνικού ζητήματος, ούτε βέβαια να θεωρηθεί ως μία ουδέτερη διαδικασία στερούμενη θεωρητικής τεκμηρίωσης και ιδεολογικής οπτικής. Αναλόγως της θεωρητικής θεμελίωσης στην οποία εδράζεται το Σχέδιο Δράσης, διαμορφώνονται τα κριτήρια διάγνωσης της κατάστασης, τίθενται οι στόχοι, ορίζονται η στρατηγική και οι επιμέρους ενέργειες.

Συνεπώς, προϋπόθεση σύνταξης ενός Σχεδίου Δράσης είναι η ύπαρξη ενός *θεωρητικού* πλαισίου, καθώς και ενός πλαισίου *αξιών και αρχών*, (βλ. 10.2).

Επίσης, κατά τη σύνταξη του Σχεδίου Δράσης θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν και το υφιστάμενο *θεσμικό* πλαίσιο καθώς και οι ασκούμενες *πολιτικές*, (βλ. 10.3).

Η αποτελεσματικότητα ενός Σχεδίου Δράσης αυξάνεται όταν σχεδιάζεται ως τμήμα μιας γενικότερης πολιτικής που σχετίζεται με το αντικείμενο του ΣΔΑ.

10.1.3 Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία

Το Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία είναι ένα σύνολο συντονισμένων ενεργειών με στόχο την άρση των εμποδίων που δημιουργούν διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία.

Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ θα πρέπει αφενός να αναγνωρίζονται και να εξαντλούνται τα όρια και οι δυνατότητες του υφιστάμενου κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού πλαισίου, αφετέρου να διατυπώνονται διεκδικήσεις στην προοπτική διαμόρφωσης ευνοϊκότερων συνθηκών και συσχετισμών. Ειδικά στις σημερινές συνθήκες, το ΣΔΑ θα πρέπει να αποτελεί επίσης πλαίσιο αντίστασης για τη διαφύλαξη των κεκτημένων από την επιθετική πολιτική περιορισμού των δικαιωμάτων.

Ανάμεσα στη διατύπωση και αποδοχή αρχών και αξιών, τη θεσμική τους αποτύπωση, την πολιτική τους υιοθέτηση και την τελική υλοποίηση, σχεδόν πάντα και σχεδόν σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής υπάρχει απόκλιση. Αποτελεί συχνό και εκτεταμένο φαινόμενο, η κοινωνία να ορίζει θεμελιώδεις αξίες (π.χ. ισότητα, δικαιοσύνη) τις οποίες, όμως, δεν μπορεί εμπράκτως στηρίξει και να σεβαστεί. Συνεπώς, η απόκλιση ανάμεσα στις διακηρύξεις και τις πολιτικές δεν χαρακτηρίζει μόνο το θέμα της αναπηρίας. Στην περίπτωση της αναπηρίας, ένα ΣΔΑ μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για τον περιορισμό τής εν λόγω απόκλισης.

Η διατύπωση των αρχών για την αναπηρία, η χάραξη των σχετικών πολιτικών και η εφαρμογή τους στην καθημερινή ζωή, συνιστούν δύο διακριτά, πλην όμως, συνδεδεμένα επίπεδα. Κάθε επίπεδο χαρακτηρίζεται από τις δικές του ιδιομορφίες:

- Η διατύπωση αρχών, είναι διαδικασία επιστημονικής έρευνας και καθήκον του αναπηρικού κινήματος.
- Η χάραξη πολιτικών και η εφαρμογή τους στην πράξη, είναι συνάρτηση των ιδεών και του εκάστοτε συσχετισμού των δυνάμεων, στη διαμόρφωση του οποίου το αναπηρικό κίνημα μπορεί να παίξει αποφασιστικό ρόλο.

Οι δυνατότητες ενός ΣΔΑ για παρέμβαση στο δεύτερο επίπεδο είναι σημαντικές, δεδομένου ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μοχλός πίεσης, ώστε οι αρχές και η νομοθεσία να μη μείνουν κενό γράμμα.

10.1.4 Φορείς εκπόνησης ενός Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία

Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία είναι δυνατόν να εκπονηθεί από πλήθος φορέων, όπως επίσης και με τη συνεργασία φορέων. Ενδεικτικά ένα ΣΔΑ μπορεί να εκπονηθεί από τους εξής φορείς:

- Κεντρική Κυβέρνηση
- Περιφερειακή Διοίκηση
- Τοπική Αυτοδιοίκηση
- Ομοσπονδίες-Σωματεία ατόμων με αναπηρία και γονέων ατόμων με αναπηρία.
- Επιμελητήρια
- Επιχειρήσεις
- Συνεταιρισμούς
- Εκπαιδευτικά ιδρύματα
- Φορείς Μέσων Μαζικής Μεταφοράς

- Φορείς Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης
- Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.
- Κεντρικές συνδικαλιστικές οργανώσεις, Εργατικά Κέντρα, κ.ά.

Είναι προφανές, ότι αναλόγως του φορέα ο οποίος εκπονεί το ΣΔΑ και των στόχων που αυτός θέτει, το εν λόγω σχέδιο διαφοροποιείται ως προς τους στόχους, το κοινό στο οποίο απευθύνεται κ.λπ. Επίσης, το εύρος ενός ΣΔΑ μπορεί να ποικίλει, με την έννοια ότι μπορεί να αποσκοπεί στην αντιμετώπιση μόνο ενός θέματος και σε περιορισμένο χώρο, έως στην αντιμετώπιση πολλών θεμάτων σε ευρύτερο χώρο. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση οι βασικές αρχές σύνταξης του ΣΔΑ παραμένουν ίδιες.

10.1.5 Σημασία και δυνατότητες των πολιτικών σε τοπικό επίπεδο

Ως αποτέλεσμα της κυριαρχίας των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, το κράτος έχει τεθεί σε μία διαδικασία διευρυνόμενης απειμπόλησης αρμοδιοτήτων που αφορούν την κοινωνική πολιτική. Ο απώτερος σκοπός αυτής της διαδικασίας είναι οι υπηρεσίες και τα αγαθά που προσέφερε το κοινωνικό κράτος να περιέλθουν στον χώρο της αγοράς, να αποτελέσουν δηλαδή αντικείμενο επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Επίσης, θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι η Περιφερειακή και Τοπική Αυτοδιοίκηση χρησιμοποιείται από την Κεντρική Κυβέρνηση ως μέσο προκειμένου, αφενός να αποποιηθεί των ευθυνών της σε ζητήματα κοινωνικής πολιτικής, αφετέρου να δημιουργήσει προϋποθέσεις διείσδυσης του ιδιωτικού τομέα. Αυτό γίνεται μέσω της «αποκέντρωσης», που στην πράξη καταλήγει στη μεταφορά αρμοδιοτήτων από το κράτος στην τοπική αυτοδιοίκηση, χωρίς την αντίστοιχη μεταφορά πόρων. Μία τέτοια «αποκέντρωση», με σχεδόν δεδομένη την αδυναμία της τοπικής αυτοδιοίκησης να ανταπεξέλθει στη χρηματοδότηση των κοινωνικών δαπανών, προδιαγράφει την εμπορευματοποίηση των σχετικών υπηρεσιών.

Με βάση τα ανωτέρω, είναι προφανές ότι παράλληλα με τον αγώνα για την αποκατάσταση του κοινωνικού κράτους, απαιτείται και η ενδυνάμωση των αρμοδιοτήτων, με ταυτόχρονη διασφάλιση της χρηματοδότησης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, ως αντιστάθμισμα της συρρίκνωσης της κεντρικής κυβέρνησης. Το περιφερειακό και ακόμη περισσότερο το τοπικό επίπεδο είναι ο χώρος της έμπρακτης υλοποίησης του θεσμικού-νομικού πλαισίου και της εφαρμογής των πολιτικών, συνεπώς, οι φορείς που δραστηριοποιούνται σε αυτό το επίπεδο έχουν αυξημένες δυνατότητες. Οι περιφερειακοί και τοπικοί φορείς διαθέτουν αρμοδιότητες, μηχανισμούς, ανθρώπινο δυναμικό και εν μέρει τους οικονομικούς πόρους, ώστε να υλοποιήσουν πολιτικές και να αναλάβουν πρωτοβουλίες στον χώρο ευθύνης τους.

Το επίπεδο της Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης, διαθέτει ορισμένα χαρακτηριστικά, που συνιστούν εν δυνάμει συγκριτικά πλεονεκτήματα και προσδίδουν πολύ μεγάλες δυνατότητες για αποτελεσματική παρέμβαση στο ζήτημα της αναπηρίας. Ως τέτοια χαρακτηριστικά αναφέρονται:

- Η μικρή κλίμακα,
- η καλύτερη γνώση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι πολίτες,
- η εγγύτερη σχέση δήμου-πολιτών,
- η αυξημένη δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών,
- οι προϋποθέσεις αμεσότερης παρέμβασης των διάφορων συλλογικοτήτων

- στη λήψη των αποφάσεων και στον έλεγχο για την υλοποίησή τους,
- οι δυνατότητες ουσιαστικής διαβούλευσης.

Οι τομείς δράσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε σχέση με την αναπηρία είναι ενδεικτικά: ενημέρωση, πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, υπηρεσίες υποστήριξης, προσβασιμότητα, εκπαίδευση, απασχόληση, πολιτισμός, αναψυχή, αθλητισμός.

Ο αγώνας για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει την υποβάθμιση του αγώνα σε κεντρικό επίπεδο και την παραίτηση από τη διεκδίκηση των πόρων του δημοσίου. Άλλωστε, το μεγαλύτερο τμήμα των δημοσίων εσόδων προέρχεται από τους άμεσους και έμμεσους φόρους που καταβάλλει η πλειονότητα του πληθυσμού και αυτή πρέπει να ωφελείται από τις δημόσιες πολιτικές.

10.2 ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΑΣΗ ΕΝΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Η προσέγγιση του ζητήματος της αναπηρίας χαρακτηρίζεται από διαρκή εξέλιξη. Οι σύγχρονες επιστημονικές αντιλήψεις για την αναπηρία, και ειδικά η αποτύπωσή τους σε διεθνείς και εθνικούς θεσμούς, συνιστούν ισχυρό πλαίσιο αναφοράς για τη χάραξη αποτελεσματικών πολιτικών.

Η υλοποίηση στην πράξη της «νέας πολιτικής για την αναπηρία» καθώς και η ανάπτυξη και χρήση πρακτικών εργαλείων πολιτικής, προϋποθέτει τη βαθιά γνώση και εμπέδωση των σχετικών αξιών, αρχών και σύγχρονων προσεγγίσεων.

Η *θεωρητική τεκμηρίωση* του ΣΔΑ διασφαλίζει την ορθότητα των στόχων, τεκμηριώνει το αίτημα για την υλοποίησή τους, εμπλουτίζει τη σύζευξη της στρατηγικής με τις επιμέρους ενέργειες, συμβάλει στη συνοχή και συνέργεια των δράσεων, βελτιώνει τους όρους για την αποτελεσματική υλοποίησή του. Η θεωρητική βάση επιτρέπει την προσαρμογή του ΣΔΑ σε ευρύ πλαίσιο ειδικών συνθηκών, αναγκών και δυνατοτήτων.

10.2.1 Η εξέλιξη των προσεγγίσεων για την αναπηρία και η σημασία τους

Οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις για την αναπηρία καθώς και η σημασία τους, παρουσιάζονται αναλυτικά στη 2^η Θεματική Ενότητα (2.1) του παρόντος τόμου.

10.2.2 Κατευθυντήριες αρχές που πρέπει να διέπουν ένα ΣΔΑ

Ένα ΣΔΑ προκειμένου να μην είναι ένας απλός κατάλογος ενεργειών, αλλά ένα εργαλείο το οποίο να χρησιμεύει στην επίτευξη στόχων για την ουσιαστική προώθηση των θεμάτων της αναπηρίας, θα πρέπει να διαπνέεται από τη φιλοσοφία και να υπακούει στις αρχές του κοινωνικού μοντέλου και της δικαιωματικής προσέγγισης για την αναπηρία.

Είναι σημαντικό να εμπεδωθεί, ότι το θέμα της αναπηρίας, τόσο σε όρους υπέρβασης των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία όσο και σε όρους αρχών αντιμετώπισης της αναπηρίας, αφορά με πολλούς, άμεσους και έμμεσους, τρόπους το σύνολο της κοινωνίας. Κατ' αρχάς, η διασφάλιση των όρων για πλήρη κοινωνική ένταξη σε όλα τα άτομα είναι πρωταρχικό χαρακτηριστικό του επιπέδου πολιτισμού μιας κοινωνίας. Η παιδεία της κοινωνίας ώστε να λειτουργεί στη βάση μιας κουλτούρας

σεβασμού των δικαιωμάτων έχει ανεκτίμητη αυταξία. Περαιτέρω, η ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία επηρεάζει θετικά ή αρνητικά, με άμεσο ή/και έμμεσο τρόπο, πολύ μεγαλύτερο τμήμα της κοινωνίας. Επίσης, πολλές από τις διευκολύνσεις που παρέχονται στα άτομα με αναπηρία χρησιμοποιούνται και από ευρύτερα τμήματα του πληθυσμού, ενώ συγχρόνως καθιστούν φιλικότερο και ασφαλέστερο για όλους το δομημένο περιβάλλον.

Με βάση τα ανωτέρω συνάγεται, ότι ανάμεσα στο γενικότερο συμφέρον της κοινωνίας και τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων από μία επιμέρους κοινωνική ομάδα, εν προκειμένω των ατόμων με αναπηρία, υπάρχει ισότιμη και αμφίδρομη σχέση. Η επισήμανση αυτή έχει κρίσιμη σημασία, αφενός για την οπτική υπό την οποία η κοινωνία, ως σύνολο, οφείλει να αντιμετωπίζει τα αιτήματα των επιμέρους ομάδων, και αφετέρου για τη θεμελίωση της δικαιωματικής διεκδίκησης των αιτημάτων των επιμέρους ομάδων, αλλά και για την οικοδόμηση πολιτικής συμμαχιών με άλλες κοινωνικές ομάδες.

Εκτός από την ανωτέρω αφετηριακή αντίληψη, ένα ΣΔΑ με σκοπό την υλοποίηση της «νέας πολιτικής για την αναπηρία», θα πρέπει να υπακούει και να επιδιώκει την τήρηση ενός ευρύτερου πλαισίου κοινώς αποδεκτών αξιών και αρχών για την αναπηρία που αποτελούν πλέον κοινό τόπο. Συγχρόνως, όμως, θα πρέπει να καταπολεμά οποιαδήποτε αντίληψη, πολιτική και πρακτική αντιβαίνει σε αυτές τις αρχές (εξατομίκευση του προβλήματος, «φιλανθρωπία» κ.λπ.) Πρόκειται δηλαδή για μία διαδικασία με πολλαπλή στόχευση.

10.2.3 Περιεχόμενο και σημασία των αρχών²⁰⁵

Η εκπόνηση και υλοποίηση ενός ΣΔΑ θα πρέπει να εδράζεται και να οικοδομείται στο πλαίσιο των σύγχρονων προσεγγίσεων για την αναπηρία. Αυτή η επισήμανση έχει σημασία, διότι η οπτική προσέγγισης της αναπηρίας έχει καθοριστική θεωρητική και μεθοδολογική σημασία, τόσο για τον προσανατολισμό της αναγνωριστικής μελέτης όσο και τη διατύπωση των στόχων του ΣΔΑ.

Όσον αφορά τη διαδικασία εκπόνησης του ΣΔΑ

Στη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης ενός ΣΔΑ, προκειμένου να είναι εναρμονισμένες με τις σύγχρονες προσεγγίσεις, θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε:

- να διασφαλίζεται η ενεργή συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία,
- να πληρούνται οι αρχές της *προσβασιμότητας* σε όλες τις πτυχές και φάσεις εκπόνησης και υλοποίησής του.

Προφανής και εκ των ων ουκ άνευ αρχή συγκρότησης ενός ΣΔΑ είναι η *ενεργή συμμετοχή των ιδίων των ατόμων με αναπηρία*. Οι πολιτικές και τα προγράμματα που αναπτύσσονται χωρίς τη συμβολή των ατόμων με αναπηρία, ενέχουν τον κίνδυνο όχι μόνο να μην ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες, αλλά ακόμη και να αναπαράγουν, έστω και με έμμεσο τρόπο, διακρίσεις εις βάρος τους.

Προϋπόθεση για τη συμμετοχή ατόμων με αναπηρία στις φάσεις σχεδιασμού και υλοποίησης ενός ΣΔΑ, είναι η διασφάλιση της *προσβασιμότητας σε όλες τις σχετικές διαδικασίες*.

Όσον αφορά το περιεχόμενο του ΣΔΑ

Το περιεχόμενο του ΣΔΑ θα πρέπει:

- να οικοδομείται στο πλαίσιο των αρχών του *κοινωνικού μοντέλου*,

²⁰⁵ Ως βάση για την παρουσίαση των αρχών έχουν χρησιμοποιηθεί επίσημα κείμενα και μελέτες της ΕΣΑμεΑ.

- να θεμελιώνεται θεωρητικά στην αρχή των δικαιωμάτων του ανθρώπου, δηλαδή στην *δικαιωματική προσέγγιση* για την αναπηρία,
- να διασφαλίζει την *αρχή της ισότητας*,
- να αποσκοπεί στην *κοινωνική ένταξη* και όχι στην ενσωμάτωση,
- να εδράζεται στην *ολιστική προσέγγιση της αναπηρίας*,
- να διαπνέεται από την αρχή της *πρόσβασης*, του *καθολικού σχεδιασμού* και της *προσβασιμότητας*,
- να διαπνέεται από την αρχή του «*mainstreaming*» και να *αποτρέπει την ίδρυση παράλληλων δομών*, πλην των απαιτούμενων για αντιμετώπιση ειδικών αναγκών.
- να διασφαλίζει τη *συνέργεια με τον γενικότερο σχεδιασμό*,
- να αποσκοπεί στον περιορισμό της εξάρτησης και να ενδυναμώνει την *ανεξαρτησία*, και την *αυτοδιάθεση*,
- ειδική μέριμνα για τους *γονείς των παιδιών με αναπηρία*, μελών οικογενειών ατόμων με αναπηρία,
- ειδική μέριμνα για τα άτομα με *βαριές αναπηρίες* και για τα άτομα που είναι εκτεθειμένα στον κίνδυνο πολλαπλών διακρίσεων.

Αναλυτικότερα:

Προσέγγιση της αναπηρίας μέσω του κοινωνικού μοντέλου

Η προσέγγιση της αναπηρίας μέσω του κοινωνικού μοντέλου, σημαίνει ότι κατά τη διαδικασία εκπόνησης και υλοποίησης του ΣΔΑ, η αναπηρία θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως *κοινωνική κατασκευή*. Η οπτική αυτή επηρεάζει καθοριστικά τον προσανατολισμό, το είδος των ερωτημάτων και συνεπώς τις διαπιστώσεις της αναγνωριστικής μελέτης. Υπό αυτή την οπτική αναδεικνύεται η πραγματική φύση και αιτία των προβλημάτων προς αντιμετώπιση, και προσδιορίζεται το είδος και το περιεχόμενο των στόχων του ΣΔΑ. (Βλ. αναλυτικά 2^η Θεματική Ενότητα, 2.1).

Δικαιωματική προσέγγιση

Βλ. αναλυτικά 2^η Θεματική Ενότητα (2.1.5).

Η αρχή της ισότητας

Βλ. αναλυτικά 2^η Θεματική Ενότητα (2.2).

Κοινωνική ένταξη αντί της ενσωμάτωσης

Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ πρέπει να προωθείται η «ένταξη» των ατόμων με αναπηρία, μέσω μιας σταδιακής διαδικασίας αλλαγής και προσαρμογής του γενικού συστήματος στις ανάγκες όλων πολιτών ανεξαρτήτως των διαφορετικών χαρακτηριστικών τους. Σε πλήρη αντιδιαστολή με τον όρο «ένταξη», βρίσκεται ο όρος «ενσωμάτωση», ο οποίος υποδηλώνει την προσαρμογή του ατόμου στο περιβάλλον. (Βλ. επίσης 2^η Θεματική Ενότητα, 2.2.1).

Η ολιστική προσέγγιση της αναπηρίας

Βλ. αναλυτικά 2^η Θεματική Ενότητα (2.2).

Πρόσβαση, προσβασιμότητα, καθολικός σχεδιασμός

Η διάγνωση του βαθμού πρόσβασης, των συνθηκών προσβασιμότητας και τήρησης της αρχής του καθολικού σχεδιασμού, αποτελεί κρίσιμη παράμετρο τόσο της διαγνωστικής μελέτης όσο και των στόχων του ΣΔΑ. Το έλλειμμα σε αυτούς τους τομείς συνιστά, αφενός τις πλέον διαδεδομένες και απτές

μορφές διάκρισης, αφετέρου λειτουργεί ως αφετηρία πολλών άλλων διακρίσεων, συνεπώς πρέπει να αντιμετωπίζεται κατά προτεραιότητα. (Βλ. αναλυτικά 2^η Θεματική Ενότητα, 2.2 καθώς και 8^η Θεματική Ενότητα).

Συνέργεια με τον γενικότερο σχεδιασμό

Ανάμεσα στον σχεδιασμό του ΣΔΑ και τον γενικότερο σχεδιασμό της περιοχής, θα πρέπει να υπάρξει αμοιβαία σχέση και συνέργεια. Η κατάρτιση του γενικότερου σχεδιασμού της περιοχής πρέπει να αποτελεί πεδίο έντονου ενδιαφέροντος και παρέμβασης ενός ΣΔΑ. Από την άλλη, η στρατηγική και οι επιμέρους ενέργειες ενός ΣΔΑ θα πρέπει να εντάσσονται στον γενικότερο σχεδιασμό της περιοχής. Η συνέργεια ανάμεσα στον γενικότερο σχεδιασμό και στο ΣΔΑ, αποτρέπει τη διενέργεια παράλληλων δράσεων, εξοικονομεί πόρους και αυξάνει την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων.

Η αρχή του «mainstreaming» και αποτροπή ίδρυσης παράλληλων δομών και διαδικασιών

Η κατασκευή παράλληλων δομών και διαδικασιών, που απευθύνονται ειδικά στα άτομα με αναπηρία, ξεχωριστά από αυτές που απευθύνονται στον γενικό πληθυσμό, εμπεριέχει το στοιχείο της διάκρισης, λειτουργεί απαξιωτικά και ενέχει τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης. Δομές και διαδικασίες πρέπει να προσαρμόζονται στην αρχή Σχεδιασμός για Όλους, ενώ όπου είναι αναγκαίες ειδικές ρυθμίσεις, αυτές θα πρέπει να σχεδιάζονται με σεβασμό στην προσωπικότητα των ατόμων με αναπηρία.

Η διάγνωση του βαθμού εφαρμογής της αρχής του «mainstreaming» στις υφιστάμενες πολιτικές κατά την εκπόνηση της αναγνωριστικής μελέτης, αποτελεί αφετηρία για τη διατύπωση των στόχων του ΣΔΑ. (Βλ. αναλυτικά 2^η Θεματική Ενότητα, 2.2).

Ανεξαρτησία και αυτοδιάθεση

(Βλ. αναλυτικά 2^η Θεματική Ενότητα, 2.2).

Υποστήριξη των γονέων παιδιών με αναπηρία, μελών οικογενειών ατόμων με αναπηρία

Οι γονείς και τα μέλη των οικογενειών ατόμων με αναπηρία διαβιούν υπό δυσμενέστερες συνθήκες σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό. Οι δυσμενέστερες συνθήκες αφορούν πρόσθετες οικονομικές επιβαρύνσεις, περιορισμούς στην απασχόληση και στο εισόδημα, στον ελεύθερο χρόνο κ.λπ. Ένα ΣΔΑ θα πρέπει να προβλέπει ειδικούς στόχους για αυτή την κατηγορία του πληθυσμού, η στήριξη της οποίας μετατρέπεται σε στήριξη των ατόμων με αναπηρία.

Ειδική μέριμνα για τα άτομα με βαριές αναπηρίες και για τα άτομα που είναι εκτεθειμένα στον κίνδυνο πολλαπλών διακρίσεων

Τα άτομα με βαριές αναπηρίες και τα άτομα που είναι εκτεθειμένα στον κίνδυνο πολλαπλών διακρίσεων, αντιμετωπίζουν πρόσθετες δυσκολίες στην καθημερινότητά τους και στη δυνατότητα συμμετοχής σε διαδικασίες όπως αυτή ενός ΣΔΑ. Συνεπώς, τόσο στο θέμα της πρόσβασης στις διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης όσο και στη διατύπωση των στόχων, απαιτείται ειδική μέριμνα για αυτές τις κατηγορίες ατόμων με αναπηρία, (άτομα με βαριές αναπηρίες, άτομα με αναπηρία που ζουν σε ιδρύματα, γυναίκες με αναπηρία, άτομα με αναπηρία που ζουν σε αγροτικές, νησιωτικές, παραμεθόριες περιοχές, μετανάστες με αναπηρία).

10.2.4 Άλλες κρίσιμες πτυχές ενός ΣΔΑ

Συνεργασία-δικτύωση

Δικτύωση με ανάλογες προσπάθειες στο εσωτερικό και εξωτερικό

Η δικτύωση με φορείς οι οποίοι υλοποιούν ΣΔΑ το ίδιο χρονικό διάστημα, ή διαθέτουν εμπειρία από

την υλοποίηση ΣΔΑ, προσφέρει δυνατότητες ανταλλαγής εμπειριών, μεταφοράς τεχνογνωσίας, εξοικονόμησης πόρων, από κοινού ανάληψης δραστηριοτήτων, συντονισμού ενεργειών διεκδίκησης κ.ά.

Η εξασφάλιση σταθερής συνεργασίας με φορείς του δημοσίου, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των συνδικαλιστικών σωματείων κ.ά.

Το ζήτημα της αναπηρίας διαχέεται σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων που αφορούν την αναπηρία απαιτεί τη συντονισμένη δράση όλων των φορέων.

Σύνδεση με την τοπική οικονομία

Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ είναι δυνατόν να προωθηθούν επενδυτικά προγράμματα, έργα υποδομής, παραγωγής εξοπλισμού και παροχής υπηρεσιών με στόχο την άρση των εμποδίων, την προσβασιμότητα και γενικότερα την κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία. Η υποκίνηση μιας τέτοιας οικονομικής δραστηριότητας είναι δυνατόν να δώσει ώθηση στις τοπικές μονάδες παραγωγής αγαθών, προσφοράς υπηρεσιών, κ.ά. Συνεπώς, μπορεί να αναδειχθεί το αμοιβαίο ενδιαφέρον και συμφέρον.

Ενίσχυση πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας

Η κοινωνική οικονομία μπορεί να καλύψει ένα εξαιρετικά ευρύ πεδίο οικονομικών δραστηριοτήτων στην παραγωγή αγαθών και στην προσφορά υπηρεσιών (υγεία, εκπαίδευση, πολιτισμός, κοινωνική φροντίδα, παροχή νομικής υποστήριξης, κ.ά.). Με την κοινωνική οικονομία είναι δυνατόν να διευκολυνθεί η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην απασχόληση και έτσι να αντιμετωπιστεί, ως ένα βαθμό, το κενό από τη συρρίκνωση των δυνατοτήτων απασχόλησης στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Επιπλέον, τα άτομα με αναπηρία και οι οικογένειές τους, είναι δυνατόν να αποκτήσουν πρόσβαση με ευνοϊκούς όρους στις υπηρεσίες και τα αγαθά που προφέρονται και παράγονται από τις επιχειρήσεις του κοινωνικού τομέα.

Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας έχουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά:

Συμμετέχοντες

- Οι φορείς/επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας είναι συλλογικές επιχειρηματικές δραστηριότητες. Στην ίδρυσή τους είναι δυνατόν να συμμετέχουν άτομα, ομάδες ατόμων, φορείς ή/και συνδυασμός τους.

Στόχοι-αποστολή

- Έχουν συγχρόνως οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους.
- Πρωταρχικός σκοπός δεν είναι η επίτευξη κέρδους, αλλά το όφελος των εμπλεκομένων από τη συμμετοχή τους.
- Ανταποκρίνονται σε ανάγκες τοπικού χαρακτήρα ή/και σε κοινωνικές ανάγκες.

Αρχές λειτουργίας

- Οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων και η εσωτερική λειτουργία των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας είναι δημοκρατικές (κάθε άτομο έχει μόνο μία ψήφο).
- Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας βασίζονται στη συνεργασία, στην αλληλεγγύη και στην αλληλοϋποστήριξη μεταξύ των επιχειρήσεων και οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών και δημιουργίας δικτύων, κ.ά.
- στην περίπτωση που οι κοινωνικές επιχειρήσεις πραγματοποιούν κέρδη, μέρος αυτών επανεπενδύεται.

Θεσμικό καθεστώς

- Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας διέπονται από ειδικό νομικό καθεστώς, και ενισχύονται με ειδικά μέτρα χρηματοδότησης. Το ισχύον νομικό πλαίσιο ορίζεται με τον ν. 4019/2012, «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις», (ΦΕΚ216/Α/30.9.2012).

Τεκμηρίωση

Συστηματική στατιστική παρακολούθηση χαρακτηριστικών των ατόμων με αναπηρία.

Η συστηματική στατιστική παρακολούθηση των δημογραφικών, κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών, καθώς και των αναγκών των ατόμων με αναπηρία, προσφέρει το κατάλληλο και αναγκαίο υπόβαθρο για τη διάγνωση των προβλημάτων, την τεκμηρίωση των αιτημάτων και την αντιμετώπισή τους.

Εκπαίδευση-ενημέρωση

Ενδυνάμωση της δομής και λειτουργίας φορέων του συνδικαλιστικού κινήματος των ατόμων με αναπηρία.

Η ενδυνάμωση της δομής και λειτουργίας των φορέων του συνδικαλιστικού κινήματος των ατόμων με αναπηρία, αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για τη μελέτη, και ανάδειξη των προβλημάτων που συνδέονται με την αναπηρία, την τεκμηρίωση των αιτημάτων και την οργάνωση της διεκδίκησης για την επίλυσή τους.

Εμπέδωση στον γενικό πληθυσμό των αξιών και των αρχών που διέπουν το ζήτημα της αναπηρίας

Η εμπέδωση στην κοινωνία των σύγχρονων βασικών αξιών και αρχών που διέπουν το θέμα της αναπηρίας συνιστά εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα. Η σπουδαιότητα έγκειται στο ότι σε μία κοινωνία που χαρακτηρίζεται από κουλτούρα κατά των διακρίσεων, το σύνολο των θεμάτων της αναπηρίας αντιμετωπίζονται με αυτονόητο τρόπο και καθιστούν τις ειδικές πολιτικές και τις θεσμικές προβλέψεις απλές τυπικές ρυθμίσεις ή ακόμη και περιττές.

Η ριζική μεταβολή στην αντίληψη για την αναπηρία (από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο) είναι σχετικά πρόσφατη αυτό σημαίνει ότι οι αναχρονιστικές αντιλήψεις είναι ακόμα βαθιά εδραιωμένες στην κοινωνία. Συνεπώς, η εξέλιξη της αντίληψης για την αναπηρία, όπως εκφράζεται στη διαδικασία μετάβασης προς το *κοινωνικό* μοντέλο, η αποτύπωση αυτής της εξέλιξης σε θεσμούς, και εν συνεχεία η διάδοση, υιοθέτηση και εμπέδωση στην κοινωνία των αλλαγών και των νέων θέσεων για την αναπηρία, συνιστά μία διαδικασία που χρειάζεται συστηματική υποστήριξη. Στο πλαίσιο ενός ΣΔΑ, αυτό μπορεί να γίνει π.χ. με ενέργειες ενημέρωσης, διοργάνωση σεμιναρίων, διαλέξεων, εκδηλώσεων, εκτύπωση ενημερωτικών φυλλαδίων.

Προώθηση θετικής εικόνας των ατόμων με αναπηρία

Η προσπάθεια των ατόμων με αναπηρία για την επίτευξη ίσου αποτελέσματος με αυτό που επιτυγχάνει ο γενικός πληθυσμός είναι πολλαπλάσια. Επιπλέον, η προσπάθεια αυτή καταβάλλεται υπό δυσμενέστερες συνθήκες. Η προβολή αυτής της προσπάθειας συνιστά αναγνώριση για τα άτομα με αναπηρία και λειτουργεί ενθαρρυντικά και παραδειγματικά, ενισχύει την αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση των ατόμων με αναπηρία. Επίσης, συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση του γενικού πληθυσμού στο ζήτημα της αναπηρίας.

10.2.5 Αντιλήψεις και πρακτικές προς αποφυγή

Σε αντιδιαστολή με τις κρίσιμες παραμέτρους που πρέπει να διέπουν ένα ΣΔΑ και αναφέρθηκαν ανωτέρω, ένα ΣΔΑ θα πρέπει να συγκροτηθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποκλείει, να περιορίζει και να

αντιμάχεται ξεπερασμένες αντιλήψεις και αρνητικές πρακτικές στο θέμα της αναπηρίας. Ως τέτοια ζητήματα προς αποφυγή αναφέρονται:

Φιλανθρωπία, εθελοντισμός

Το ΣΔΑ πρέπει να βασίζεται στην αντίληψη της διεκδίκησης των δικαιωμάτων και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Συνεπώς, θα πρέπει να σχεδιάζεται και να υλοποιείται με τρόπο ώστε να αποκλείει την εμπλοκή φορέων και ανάπτυξης συμπεριφορών που εντάσσονται στο πλαίσιο της «φιλανθρωπίας» και του εθελοντισμού, ως υποκατάστατων του κράτους πρόνοιας, και εκδηλώνονται με τη μορφή εράνων, τηλεμαραθωνίων, επιβράβευσης «προσωπικοτήτων», κ.ά.

Αυτές οι αντιλήψεις και πρακτικές είναι διαμετρικά αντίθετες με την ανθρωποκεντρική και δικαιωματική προσέγγιση για την αναπηρία που υποστηρίζει το αναπηρικό κίνημα: υπονομεύουν τον ρόλο του κράτους ως εγγυητή των δικαιωμάτων των πολιτών, ενώ συγχρόνως αναδεικνύουν τους σύγχρονους «φιλόανθρωπους» ως θεματοφύλακες της κοινωνικής συνοχής και επισκιάζουν την άοκνη και αφανή δουλειά μεγάλου πλήθους ανθρώπων.²⁰⁶ Οι πρακτικές αυτές εντείνονται σε περιόδους οικονομικής κρίσης, τόσο λόγω της όξυνσης των προβλημάτων των ευπαθών ομάδων όσο και ως αποτέλεσμα συνειδητής πολιτικής επιλογής με σκοπό την μετακύλιση των υποχρεώσεων του κοινωνικού κράτους.

Με ένα ΣΔΑ θα πρέπει να επιχειρείται η αποκάλυψη του αντικοινωνικού χαρακτήρα της «φιλανθρωπίας», και των διαφόρων μορφών «βοήθειας» ως αποπροσανατολιστικών υποκατάστατων του κράτους πρόνοιας, του δικαιώματος πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, της ανάπτυξης και της δικαιότερης κατανομής του πλούτου. Οι αντιλήψεις αυτές συσκοτίζουν και αφήνουν στο απυρόβλητο τις πραγματικές αιτίες των προβλημάτων, αντιμετωπίζουν τους ανθρώπους με ευκαιριακό και επιλεκτικό τρόπο, αναδεικνύουν ψευδείς ευεργέτες, απορροφούν και αποπροσανατολίζουν την ενέργεια ειλικρινών ανθρώπων. Ο χώρος της αναπηρίας είναι εξαιρετικά πρόσφορος για την ανάπτυξη τέτοιων αντικοινωνικών πρακτικών που συγχρόνως είναι υποτιμητικές για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Ωστόσο, θα πρέπει να γίνεται και διαχωρισμός από πράγματι ανιδιοτελείς πράξεις που γίνονται χωρίς δημοσιοποίηση, και από ενέργειες κοινωνικής αλληλεγγύης, παράλληλα βέβαια με την επίγνωση ότι, αφεαυτές, δεν αντιμετωπίζουν τη ρίζα του προβλήματος, (Βλ. αναλυτικά 2^η Θεματική Ενότητα, 2.2).

Πίνακας 1: Αντιπαράβολή των χαρακτηριστικών της κοινωνικής πολιτικής και της «φιλανθρωπίας»

	Κοινωνική πολιτική	«Φιλανθρωπία»
Φορείς	Κράτος	Άτομα (χορηγοί, ευεργέτες, «φιλόανθρωποι», εθελοντές)
Πηγή χρηματοδότησης	Δημόσιος προϋπολογισμός (δηλ. φορολογικά έσοδα)	Ατομικό εισόδημα-έσοδα εταιρείας, περιουσία

²⁰⁶ Βλ. Βαρδακαστάνης, Ι. *ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ*, τ. 7, σελ. 4.

http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=327
Βαρδακαστάνης, Ι. *ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ*, τ. 18, σελ. 5.

http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=724
Ε.Σ.Α.μεΑ. *Διακήρυξη 3^{ης} Δεκέμβρη 2002*.

http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=115

	Κοινωνική πολιτική	«Φιλανθρωπία»
Συμμετέχοντες	Όλοι οι φορολογούμενοι	Μόνο όσοι το επιθυμούν
Κίνητρα	Η εφαρμογή των νόμων και των πολιτικών	Ανιδιοτελή, ενδεχομένως ιδιοτελή
Μέγεθος συμμετοχής	Ανάλογα με το φορολογητέο εισόδημα	Υποκειμενικό, όσο επιθυμεί ο καθένας
Κριτήρια παροχής	Κοινωνικά	Υποκειμενικά, κατά την κρίση του χρηματοδότη
Βάση για την απολαβή	Δικαιωματική	Υποκειμενική, επιλεκτική
Αποδέκτες	Όλοι όσοι πληρούν τα κοινωνικά κριτήρια	Όσοι θα υποπέσουν στην αντίληψη ή θα επιλεγούν από τον χρηματοδότη
Υποχρεώσεις αποδεκτών	Καμία	Εδεχόμενο οικοδόμησης πελαταικών σχέσεων και εξάρτησης

10.3 ΘΕΣΜΙΚΗ ΒΑΣΗ ΕΝΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Οι διεθνείς οργανισμοί έχουν υιοθετήσει σειρά πράξεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η αναπηρία αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Οι ριζικές αλλαγές στην προσέγγιση της αναπηρίας, υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είχαν ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση αποφάσεων ειδικά για την αναπηρία. Ορισμένες από αυτές συνιστούν *κατευθυντήριες γραμμές*, ενώ άλλες έχουν εν δυνάμει *νομική ισχύ* στον βαθμό που επικυρώνονται από τα κράτη μέλη των διεθνών οργανισμών.

Οι σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν αποτυπωθεί στο θεσμικό-νομικό πλαίσιο και της Ελλάδας. Ωστόσο, όπως συμβαίνει και με άλλα κοινωνικά-οικονομικά-περιβαλλοντικά ζητήματα, παρατηρείται αναντιστοιχία και υστέρηση ανάμεσα στις θεσμικές-νομικές ρυθμίσεις και την έμπρακτη υιοθέτηση και εφαρμογή τους από την Πολιτεία. Συνεπώς, η απόκλιση ανάμεσα στις σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις, τις θεσμικές-νομικές προβλέψεις και τις πολιτικές, συνιστούν ένα ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό πρόβλημα.

Με βάση τις ανωτέρω επιστημονικές, το ΣΔΑ θα πρέπει να λειτουργεί:

- ενισχυτικά για την εφαρμογή της νομοθεσίας που στηρίζει τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία,
- αποτρεπτικά σε αντιλήψεις και πολιτικές που αποβλέπουν, ή/και έχουν ως αποτέλεσμα, τη συρρίκνωση των δικαιωμάτων και των κεκτημένων,
- διεκδικητικά για τη διεύρυνση των δικαιωμάτων και των παροχών.

(Βλ. αναλυτικά 3^η Θεματική Ενότητα).

10.4 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΕΝΟΣ ΣΔΑ

Το ΣΔΑ θα πρέπει να καταρτιστεί με την κατά το δυνατόν εκτενέστερη διαβούλευση με την τοπική κοινωνία και τους φορείς της και ειδικότερα με τις οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία. Οι πολιτικές και τα προγράμματα που αναπτύσσονται χωρίς τη συμβολή των ατόμων με αναπηρία ενέχουν τον κίνδυνο όχι μόνο να μην ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες, αλλά ακόμη και να αναπαράγουν, έστω και με έμμεσο τρόπο, διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία. Το σχέδιο του ΣΔΑ, πριν την οριστικοποίηση και την έναρξη εφαρμογής του, είναι σκόπιμο να παρουσιαστεί σε ειδική ημερίδα. Η εν λόγω ημερίδα, αφενός θα εμπλουτίσει με ιδέες το ΣΔΑ, αφετέρου θα συμβάλει στη δημοσιοποίησή του.

10.4.1 Συγκρότηση «ομάδας έργου»

Το ζήτημα της αναπηρίας είναι πολυδιάστατο και διεπιστημονικό, συνεπώς, η εκπόνηση ερευνών, μελετών, Σχεδίων Δράσης για την αναπηρία, απαιτεί τη συμμετοχή ατόμων με διαφορετικές γνώσεις. Είναι προφανές, ότι οι ανάγκες σε ειδικότητες προσδιορίζονται από τις συγκεκριμένες συνθήκες και απαιτήσεις. Ωστόσο, τα γνωστικά πεδία που θα πρέπει να καλύπτονται για τη σύνταξη ενός ΣΔΑ είναι κυρίως: το δίκαιο, η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, τα οικονομικά, η τεχνολογία (μηχανικοί, αρχιτέκτονες, επιστήμονες πληροφορικής) κ.ά. Η βασική «ομάδα έργου» είναι δυνατόν να συνεργάζεται, κατά περίπτωση, με άτομα που καλύπτουν ειδικές απαιτήσεις.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στην εκπόνηση ενός ΣΔΑ τα ίδια τα άτομα με αναπηρία πρέπει να έχουν ενεργή συμμετοχή. Συνεπώς, η «ομάδα έργου» θα πρέπει να στελεχώνεται και από άτομα με αναπηρία. Σε περίπτωση που αυτό δεν είναι εφικτό τα άτομα με αναπηρία θα πρέπει να πλαισιώνουν την «ομάδα έργου» έχοντας συμβουλευτικό ρόλο, δεδομένου ότι η εμπειρία τους είναι αναντικατάστατη τόσο στην καταγραφή των προβλημάτων όσο και στην υπόδειξη τρόπων για την αντιμετώπισή τους.

10.4.2 Αρχικός σχεδιασμός

Με δεδομένο ότι ένα ΣΔΑ αναφέρεται στη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης σε ένα συγκεκριμένο χώρο, η εκπόνησή του έχει ως προαπαιτούμενο την απόκτηση τεκμηριωμένης άποψης για αυτόν. Συνεπώς, στη φάση του αρχικού σχεδιασμού ενώ είναι δυνατόν να προσδιοριστεί η ομάδα στόχος, να γίνει επιλογή του θεωρητικού πλαισίου, της μεθοδολογίας και των βασικών στόχων, εντούτοις, η εξειδίκευσή τους και ειδικά η εξειδίκευση των στόχων μπορεί να οριστικοποιηθεί μόνο μετά την εξαγωγή των συμπερασμάτων της αναγνωριστικής μελέτης.

10.4.3 Η ομάδα στόχος

Η οριοθέτηση της ομάδας στόχου συνιστά κρίσιμη παράμετρο στον σχεδιασμό ενός ΣΔΑ. Ο λόγος είναι ότι τα χαρακτηριστικά και οι ιδιαίτερες ανάγκες κάθε επιμέρους ομάδας, στην οποία απευθύνεται το ΣΔΑ, επηρεάζουν καταρχάς τους στόχους και ακολούθως τις στρατηγικές και τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν.

Παρά το γεγονός ότι η πολιτική για την αναπηρία, και άρα ένα ΣΔΑ, αφορά και πρέπει να απευθύνεται σε όλη την κοινωνία, εντούτοις, θα πρέπει να περιέχει ειδικούς στόχους για τις επιμέρους κατηγορίες του πληθυσμού. Η κατηγοριοποίηση των ατόμων στα οποία απευθύνεται ένα ΣΔΑ μπορεί να γίνει με κριτήρια όπως:

- Αν είναι άτομα με αναπηρία.
- Αν ανήκουν στο άμεσο οικογενειακό περιβάλλον ατόμου με αναπηρία.
- Αν ανήκουν στο ευρύτερο οικογενειακό- φιλικό περιβάλλον ατόμου με αναπηρία.
- Αν εργάζονται σε θέση εργασίας που έχει άμεση σχέση με την αναπηρία.
- Αν εργάζονται σε θέση εργασίας που έχει έμμεση σχέση με την αναπηρία (π.χ. υπάλληλος υπηρεσίας, πωλητής).
- Δεν ανήκουν στις ανωτέρω κατηγορίες, αλλά οι ενέργειές τους, ως πολιτών, ενδέχεται να επηρεάζουν τα άτομα με αναπηρία (π.χ. ως οδηγών αυτοκινήτου).

Από την ανωτέρω κατηγοριοποίηση καθίσταται προφανές ότι, ενώ τα άτομα με αναπηρία ανέρχονται περίπου στο 10% του πληθυσμού, με τον συνυπολογισμό των ατόμων του άμεσου και ευρύτερου οικογενειακού-φιλικού περιβάλλοντος και των εργαζομένων που εμπλέκονται με την αναπηρία, διαμορφώνεται ένα πολύ υψηλό ποσοστό του πληθυσμού το οποίο μπορεί να αποτελέσει «ομάδα στόχου» του ΣΔΑ. Και βέβαια, αν συνυπολογιστεί ότι οι ενέργειες όλων των ανθρώπων, από τη θέση που έχουν και τον ρόλο που διαδραματίζουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή, μπορεί να επηρεάσουν την καθημερινή ζωή των ατόμων με αναπηρία, τότε πράγματι προκύπτει ότι το ΣΔΑ αφορά το σύνολο της κοινωνίας. *Άλλωστε η αναπηρία, ως ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αφορά εξ ορισμού όλη την κοινωνία.*

Ανομοιογένεια ομάδας στόχου

Από την ανωτέρω προσπάθεια προσδιορισμού της «ομάδας στόχου» είναι προφανές, ότι οποιοδήποτε κριτήριο κατηγοριοποίησης και αν εφαρμοστεί, τα μέλη της «ομάδας στόχου» θα χαρακτηρίζονται από σημαντική *ανομοιογένεια* η οποία εκφράζεται και στην ανομοιογένεια των αναγκών. Η ανομοιογένεια των αναγκών οφείλεται αφενός στις διαφορετικές κατηγορίες αναπηρίας και στον βαθμό αναπηρίας, αφετέρου στη διαθεσιμότητα τεχνικών διευκολύνσεων καθώς και στη δυνατότητα πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε αυτές.

10.4.4 Αναγνωριστική μελέτη

Η αναγνωριστική μελέτη, ως εργαλείο αποτύπωσης της πραγματικότητας, αποτελεί τη βάση για την εκπόνηση ενός ΣΔΑ. Με την αναγνωριστική μελέτη επιδιώκεται η απόκτηση πλήρους γνώσης για την υφιστάμενη κατάσταση, προκειμένου να εντοπισθούν, να αξιολογηθούν και να ιεραρχηθούν τα προβλήματα. Η αναγνωριστική μελέτη θεμελιώνει την αναγκαιότητα εκπόνησης ενός ΣΔΑ. Ακολούθως, η επεξεργασία των ευρημάτων αποτελεί την αφετηρία ώστε να τεθούν οι κατάλληλοι στόχοι, να επιλεγούν οι αποτελεσματικές στρατηγικές και οι ενέργειες και να αναπτυχθούν συνέργειες με άλλες πολιτικές και προγράμματα.

Μέθοδος

Τα ευρήματα και οι διαπιστώσεις που θα προκύψουν από την αναγνωριστική μελέτη, είναι άμεση απόρροια των θεμάτων που θα εξεταστούν, της οπτικής υπό της οποίας θα προσεγγισθούν, των ερωτημάτων που θα τεθούν καθώς και του τρόπου που θα αναλυθούν και θα αξιολογηθούν. Τα θέματα προς διερεύνηση, τα ερωτήματα και οι τρόποι ανάλυσης των ευρημάτων δεν είναι δεδομένα. Η επιλογή ανάμεσα σε διαφορετικές εναλλακτικές προσεγγίσεις δίνεται από τη *μέθοδο*.

Η μέθοδος αποτελεί το ευρύτερο πλαίσιο μιας έρευνας, το οποίο περιλαμβάνει την επιλογή του θεωρητικού πλαισίου, τον προσδιορισμό του αντικειμένου προς διερεύνηση και την επιλογή των τεχνικών. Συνεπώς, η μέθοδος είναι ευρύτερη έννοια από τις τεχνικές (Kuhn, 1981).

Θεωρητικό πλαίσιο

Στην περίπτωση της αναγνωριστικής μελέτης, έχει καθοριστική σημασία αν το θεωρητικό πλαίσιο στη βάση του οποίου θα σχεδιαστεί είναι π.χ. το κοινωνικό ή το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία. Ο λόγος είναι ότι κάθε προσέγγιση αναγνωρίζει διαφορετικά προβλήματα προς αντιμετώπιση, θέτει διαφορετικά ερωτήματα και «δρομολογεί» διαφορετικές διαδικασίες οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν σε ανάλογα ευρήματα και προσδιορίζουν την τελική διατύπωση σκοπών και στόχων.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η οπτική προσέγγισης της αναπηρίας έχει καθοριστική θεωρητική και μεθοδολογική σημασία, τόσο για τον προσανατολισμό της αναγνωριστικής μελέτης όσο και τη διατύπωση των στόχων του ΣΔΑ. Συνεπώς, είναι αποφασιστικής σημασίας η αναγνωριστική μελέτη να εκπονηθεί στη βάση των σύγχρονων αρχών και αντιλήψεων για την αναπηρία.

Θεματικές ενότητες

Οι θεματικές ενότητες που θα πρέπει να καλύπτει η αναγνωριστική μελέτη είναι, ενδεικτικά, οι εξής:

- Αποτύπωση της δημογραφικής κατάστασης των ατόμων με αναπηρία της περιοχής, (κατηγορία και βαθμός αναπηρίας, φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, επίπεδο εκπαίδευσης, απασχόληση, εισόδημα, συμμετοχή σε επιδόματα, ειδικές ανάγκες, κ.ά.).
- Καταγραφή των σωματείων των ατόμων με αναπηρία, άλλων σχετικών φορέων, καθώς και των δραστηριοτήτων τους.
- Καταγραφή των προσπαθειών και των κατακτήσεων σε θέματα αναπηρίας στην περιοχή.
- Καταγραφή των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία της περιοχής:
  - προσβασιμότητα υποδομών, υπηρεσιών (δημόσια κτήρια, εμπορικά καταστήματα, χώροι αναψυχής-διασκέδασης-άθλησης κ.ά.).
  - δίκτυο και μέσα μαζικής μεταφοράς (κατάσταση δρόμων, πεζοδρομίων, πλατειών, πάρκων, χώρων στάθμευσης).
- Βαθμός ενημέρωσης του πληθυσμού (γενικός πληθυσμός, ειδικές κατηγορίες πληθυσμού) για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.
- Υπηρεσίες του κράτους και της αυτοδιοίκησης προς τα άτομα με αναπηρία.
- Έργα που άμεσα ή/και έμμεσα αφορούν τα άτομα με αναπηρία και βρίσκονται στο στάδιο του σχεδιασμού ή/και της υλοποίησης.
- Καταγραφή των *άμεσων* και *έμμεσων* διακρίσεων σε βάρος των ατόμων με αναπηρία.
- Δραστηριότητες εθελοντισμού, «φιλανθρωπίας» από άτομα και φορείς της περιοχής.

Τεχνικές-εργαλεία

Η αναγνωριστική μελέτη μπορεί να βασιστεί σε *πρωτογενή* στοιχεία που θα συλλεχθούν με ερωτηματολόγια ή/και συνεντεύξεις,²⁰⁷ αλλά και στην αξιοποίηση *δευτερογενών* στοιχείων από υπηρεσίες και άλλους φορείς, (έρευνες, μελέτες, εκθέσεις, στατιστικά στοιχεία, κ.ά.).

Οι πρωτογενείς έρευνες σχεδιάζονται αναλόγως της ομάδας στόχου (βλ. παρακάτω) και συνεπώς απευθύνονται σε επιλεγμένο δείγμα του πληθυσμού.

Παρομοίως, σχεδιάζεται η διενέργεια συνεντεύξεων με άτομα από συγκεκριμένες ομάδες (focus group) και η συλλογή απόψεων εμπειρογνομώνων, δηλαδή από επιλεγμένους ειδικούς με βάση τη γνώση, την εξειδίκευση και την εμπειρία τους σε ένα συγκεκριμένο θέμα.

---

²⁰⁷ Σχετικά με τη θεωρία και μεθοδολογία εκπόνησης πρωτογενών ερευνών βλ. π.χ. Κυριαζή 2002.

Οι αναλύσεις PEST (από τα αρχικά των λέξεων Political, Economic, Social, Technological) και SWOT (από τα αρχικά των λέξεων Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) ήτοι: πλεονεκτήματα/δυνατά σημεία, μειονεκτήματα/αδύνατα σημεία, ευκαιρίες, κίνδυνοι/απειλές) χρησιμοποιούνται ως βοηθητικά εργαλεία στον στρατηγικό σχεδιασμό επιχειρήσεων, οργανισμών, οικονομικών κλάδων, περιοχών κ.ά. Η ανάλυση SWOT και η ανάλυση PEST είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν και συμπληρωματικά.

Ανάλυση PEST

Η ανάλυση PEST είναι μία τεχνική για τη διερεύνηση του *εξωτερικού* μακρο-περιβάλλοντος, και συγκεκριμένα του πολιτικού, οικονομικού, κοινωνικού και τεχνολογικού. Είναι προφανές, ότι το εύρος και η εμβάθυνση σε κάθε ένα τομέα, εξαρτάται από τον φορέα που εκπονεί το ΣΔΑ και τους στόχους που θέτει. Στην περίπτωση εκπόνησης ενός ΣΔΑ, θα μπορούσαν να εξεταστούν ενδεικτικώς οι εξής παράμετροι:

Πολιτικό περιβάλλον: Υφιστάμενη νομοθεσία, αποφάσεις σε θέματα κοινωνικής πολιτικής, πολιτικές για την αναπηρία.

Οικονομικό περιβάλλον: Ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης, πληθωρισμός, ανεργία, ύψος κοινωνικών δαπανών, αναπτυξιακά προγράμματα, χρηματοδοτικές δυνατότητες.

Κοινωνικό περιβάλλον: Δημογραφικά χαρακτηριστικά ατόμων με αναπηρία, αντιλήψεις, ενημέρωση, στάσεις και συμπεριφορές του πληθυσμού στο θέμα της αναπηρίας.

Τεχνολογικό περιβάλλον: Επίπεδο της τεχνολογικής ανάπτυξης, διαθεσιμότητα και οι δυνατότητες αξιοποίησης των επιτευγμάτων της τεχνολογίας για την υποστήριξη των ατόμων με αναπηρία.

Πίνακας 2: Ενδεικτική συμπλήρωση μήτρας ανάλυσης PEST

Πολιτικό πλαίσιο	Οικονομικό πλαίσιο
<ul style="list-style-type: none"> - Νομοθεσία - Αποφάσεις σε θέματα κοινωνικής πολιτικής - Πολιτικές σε θέματα Αναπηρίας - Ρόλος συνδικαλιστικού κινήματος των ατόμων με αναπηρία 	<ul style="list-style-type: none"> - Ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης - Πληθωρισμός - Ανεργία - Ύψος κοινωνικών δαπανών - Αναπτυξιακά προγράμματα - Χρηματοδοτικές δυνατότητες
Κοινωνικό πλαίσιο	Τεχνολογικό πλαίσιο
<ul style="list-style-type: none"> - Δημογραφικά χαρακτηριστικά ατόμων με αναπηρία - Αντιλήψεις, ενημέρωση, στάσεις και συμπεριφορές του πληθυσμού στο θέμα της αναπηρίας. 	<ul style="list-style-type: none"> - Επίπεδο της τεχνολογικής ανάπτυξης που άπτεται σε θέματα αναπηρίας - Διαθεσιμότητα και δυνατότητες αξιοποίησης των επιτευγμάτων της τεχνολογίας.

Ανάλυση SWOT

Η ανάλυση SWOT χρησιμοποιείται για την ανάλυση του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος.

Όσον αφορά το εσωτερικό περιβάλλον, εξετάζονται τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες, ενώ για το εξωτερικό περιβάλλον εξετάζονται οι ευκαιρίες και οι απειλές. Είναι σκόπιμο τόσο οι παράγοντες του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού περιβάλλοντος να διακρίνονται σε κατηγορίες (π.χ. οικονομικούς, πολιτικούς, κοινωνικούς, θεσμικούς, εκπαιδευτικούς, τεχνολογικούς, προσβασιμότητας, περιβάλλοντος, συμπεριφοράς). Στην περίπτωση εκπόνησης ενός ΣΔΑ ενδεικτικές κατηγορίες παραγόντων μπορεί να είναι οι εξής:

α. Εσωτερικό περιβάλλον

– Πλεονεκτήματα/ισχυρά σημεία

Σε πολιτικό-συνδικαλιστικό επίπεδο, ισχυρό σημείο είναι το εύρωστο αναπηρικό κίνημα που εκφράζεται τόσο με την Ε.Σ.Α.μεΑ. όσο και με το ευρύ πλέγμα δευτεροβάθμιων και πρωτοβάθμιων σωματείων σε όλη την Ελλάδα.

Η Ε.Σ.Α.μεΑ. αποτελεί κοινωνικό εταίρο και ως εκ τούτου συμμετέχει σε διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικών που άμεσα ή/και έμμεσα αφορούν το ζήτημα της αναπηρίας. Η Ε.Σ.Α.μεΑ., μεταξύ άλλων, συμμετέχει στην Επιτροπή Παρακολούθησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση, έχει δικαίωμα να παρέχει υπηρεσίες Δια Βίου Μάθησης, και έχει αποκτήσει Διαχειριστική Επάρκεια.

Στα ισχυρά σημεία συμπεριλαμβάνεται επίσης η συσσωρευμένη εμπειρία των στελεχών του αναπηρικού κινήματος, καθώς και η πρόσφατη επιμόρφωση 500 στελεχών από όλη τη χώρα, σε σεμινάρια διάρκειας 250 ωρών.

– Αδυναμίες/Αδύνατα σημεία

Σε οργανωτικό-συνδικαλιστικό επίπεδο, υπάρχουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης της λειτουργίας και κατ' επέκταση αναβάθμισης των παρεμβάσεων και της αποτελεσματικότητας των περιφερειακών και τοπικών σωματείων.

β. Εξωτερικό περιβάλλον

– Ευκαιρίες

Διανύουμε μία περίοδο ωρίμανσης της σύγχρονης προσέγγισης για την αναπηρία η οποία, με τη συμβολή του αναπηρικού κινήματος, έχει αποτυπωθεί σε κείμενα διεθνών οργανισμών, σε μεγάλο βαθμό έχει ενσωματωθεί στο εθνικό θεσμικό πλαίσιο και έχει διαδοθεί σε ευρεία στρώματα της κοινωνίας.

Επίσης, στις ευκαιρίες του εξωτερικού περιβάλλοντος εντάσσονται οι χρηματοδοτικές δυνατότητες στο πλαίσιο του (Ε.Σ.Π.Α.) 2007-2013 και ειδικότερα των επιμέρους Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (π.χ. Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση).

– Κίνδυνοι/Απειλές

Κρίσιμο απειλητικό στοιχείο της συγκυρίας είναι η οικονομική και ιδεολογική πίεση που δέχεται σήμερα το κράτος πρόνοιας. Υπό το βάρος της κρίσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της κρίσης χρέους της ελληνικής οικονομίας, ενδυναμώνεται η τάση της νεοφιλελεύθερης αντίληψης για την περαιτέρω συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας και την εμπορευματοποίηση των υπηρεσιών του.

Πίνακας 3: Ενδεικτική συμπλήρωση της μήτρας ανάλυσης SWOT

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
<p data-bbox="268 363 667 395">Πλεονεκτήματα/Ισχυρά σημεία</p> <p data-bbox="180 438 504 470">Πολιτική, συνδικαλισμός</p> <ul data-bbox="180 480 754 1023" style="list-style-type: none"> - Η ωριμότητα, η δυναμική και το κύρος εκπροσώπησης της Ε.Σ.Α.μεΑ. - Το ευρύ πλέγμα δευτεροβάθμιων και πρωτοβάθμιων σωματείων. - Η αναγνώριση της Ε.Σ.Α.μεΑ ως επίσημου κοινωνικού εταίρου και η συμμετοχή της σε θεσμικά όργανα/ επιτροπές/ομάδες εργασίας. - Η συμμετοχή της Ε.Σ.Α.μεΑ. στις Επιτροπές Παρακολούθησης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων με δικαίωμα ψήφου. - Η συμμετοχή της Ε.Σ.Α.μεΑ. στο Συμβούλιο Δια Βίου Μάθησης και Σύνδεσης με την Απασχόληση. <p data-bbox="180 1066 475 1098">Εμπειρία, τεχνογνωσία</p> <ul data-bbox="180 1108 754 1417" style="list-style-type: none"> - Η απόκτηση διαχειριστικής επάρκειας από την Ε.Σ.Α.μεΑ. - Η πιστοποίηση της Ε.Σ.Α.μεΑ. ως φορέα παροχής Δια Βίου Μάθησης. - Η συσσωρευμένη εμπειρία των στελεχών του αναπηρικού κινήματος. - Η επιμόρφωση των στελεχών του αναπηρικού κινήματος από όλη τη χώρα μέσω σεμιναρίων σε θέματα αναπηρίας. 	<p data-bbox="810 438 1026 470">Θεσμικό πλαίσιο</p> <ul data-bbox="810 480 1377 906" style="list-style-type: none"> - Η Διεθνής Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. - Το άρθρο 16 του Γενικού Κανονισμού των Διαρθρωτικών Ταμείων της ΕΕ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1083/2006. - Ο Κανονισμός του ΕΚΤ και ειδικά τα άρθρα 2 και 3. - Ο υπό διαμόρφωση Κανονισμός των Διαρθρωτικών Ταμείων για την επόμενη προγραμματική περίοδο 2014-2020. - Η υιοθέτηση του διεθνούς και ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου από την Ελλάδα. <p data-bbox="810 949 1190 981">Χρηματοδοτικές δυνατότητες</p> <ul data-bbox="810 991 1377 1193" style="list-style-type: none"> - Το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς, (Ε.Σ.Π.Α.) 2007-2013 αλλά και η νέα προγραμματική περίοδος (2014-2020), με έμφαση σε Επιχειρησιακά Προγράμματα που συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.
<p data-bbox="284 1470 647 1502">Αδυναμίες/Αδύνατα σημεία</p>	<p data-bbox="978 1470 1206 1502">Κίνδυνοι/Απειλές</p>
<p data-bbox="180 1555 699 1587">Οργανωτικό-συνδικαλιστικό περιβάλλον</p> <ul data-bbox="180 1598 754 1693" style="list-style-type: none"> - Περιθώρια βελτίωσης της λειτουργίας και παρέμβασης των περιφερειακών και τοπικών σωματείων ατόμων με αναπηρία. 	<p data-bbox="810 1555 1114 1587">Οικονομικό περιβάλλον</p> <ul data-bbox="810 1598 1270 1693" style="list-style-type: none"> - Ύφεση - Ανεργία - Περιστολή κοινωνικών δαπανών <p data-bbox="810 1736 1078 1768">Πολιτικό περιβάλλον</p> <ul data-bbox="810 1779 1361 1949" style="list-style-type: none"> - Ρευστότητα πολιτικών εξελίξεων - Αρνητική επίπτωση του οικονομικού περιβάλλοντος στο θεσμικό πλαίσιο και τις πολιτικές που αφορούν το κοινωνικό κράτος.

10.4.5 Ολοκλήρωση σχεδιασμού

Τα συμπεράσματα της αναγνωριστικής μελέτης συνιστούν την αφετηρία για τον καθορισμό των στόχων, των στρατηγικών και των επιμέρους ενεργειών του ΣΔΑ. Επίσης, είναι και η βάση για την εκτίμηση επίτευξης των στόχων και την αξιολόγηση της προόδου που σημειώθηκε με την υλοποίηση του ΣΔΑ.

Σε περίπτωση κατά την οποία η διάρκεια της αναγνωριστικής μελέτης, ή/και της υλοποίησης του ΣΔΑ είναι μεγάλη, τότε θα πρέπει να υπάρξει μέριμνα για διαδικασία επικαιροποίησης των επιμέρους στοιχείων της, ώστε να συμβαδίζει με τις εξελίξεις.

10.4.6 Τομείς παρέμβασης και στόχοι

Το θέμα της αναπηρίας τέμνει οριζόντια κάθε πλευρά της κοινωνικής ζωής και όλους τους τομείς δραστηριότητας του ανθρώπου. Σε ένα ΣΔΑ μπορεί να γίνεται επιλογή για παρέμβαση σε όλους ή σε ορισμένους τομείς. Ως πλαίσιο για τον προσδιορισμό των τομέων παρέμβασης μπορεί να χρησιμοποιηθούν τα άρθρα της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, στο πνεύμα της έκθεσης με τίτλο «Ατζέντα 50 – εργαλεία για τα δικαιώματά μας» που καταρτίστηκε από τη Σουηδική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία. Επίσης, είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν οι τομείς παρέμβασης που τίθενται στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής *Ευρωπαϊκή στρατηγική για την αναπηρία 2010-2020*.²⁰⁸ Η «Ατζέντα 50» παρέχει ένα αναλυτικό πλαίσιο το οποίο βρίσκεται πιο κοντά στις ανάγκες ενός ΣΔΑ. Αντιθέτως, το πλαίσιο της *Ευρωπαϊκής στρατηγικής για την αναπηρία 2010-2020*, παρέχει μία ομαδοποίηση των τομέων παρέμβασης. Στο σημείο αυτό έγινε η επιλογή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σύμφωνα με την οποία οι τομείς παρέμβασης μπορεί να είναι:

- I. Προσβασιμότητα
- II. Συμμετοχή
- III. Ισότητα
- IV. Απασχόληση
- V. Εκπαίδευση και κατάρτιση
- VI. Κοινωνική προστασία
- VII. Υγεία

Ο κύριος στόχος σε κάθε τομέα παρέμβασης είναι:²⁰⁹

	Τομέας παρέμβασης	Κύριος στόχος
I	Προσβασιμότητα	Διασφάλιση της προσβασιμότητας σε αγαθά, σε υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων υπηρεσιών, και σε υποστηρικτικά μέσα για τα άτομα με αναπηρία

²⁰⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Ευρωπαϊκή στρατηγική για την αναπηρία 2010-2020: Ανανέωση της δέσμευσης για μια Ευρώπη χωρίς εμπόδια.

²⁰⁹ Ό.π.

	Τομέας παρέμβασης	Κύριος στόχος
II	Συμμετοχή	Επίτευξη πλήρους συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία
III	Ισότητα	Εξάλειψη των διακρίσεων λόγω αναπηρίας
IV	Απασχόληση	Δημιουργία κατάλληλων προϋποθέσεων ώστε περισσότερα άτομα με αναπηρία να κερδίζουν τα προς το ζην στην ανοικτή αγορά εργασίας
V	Εκπαίδευση και κατάρτιση	Προώθηση της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και της δια βίου μάθησης για μαθητές και σπουδαστές με αναπηρία
VI	Κοινωνική προστασία	Προώθηση αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης.
VII	Υγεία	Προώθηση της ισότιμης πρόσβασης σε υγειονομικές υπηρεσίες και συναφείς υποδομές.

Η επιλογή των τομέων παρέμβασης και των στόχων κατά τον σχεδιασμό ενός ΣΔΑ, είναι συνάρτηση του είδους και των δυνατοτήτων του φορέα που αναλαμβάνει την εκπόνηση και υλοποίηση του ΣΔΑ. Συνεπώς, είναι δυνατόν να επιλεγεί ένας, περισσότεροι, ή όλοι οι ανωτέρω τομείς παρέμβασης, καθώς και ένας ή περισσότεροι στόχοι σε κάθε τομέα παρέμβασης.

Προσδιορισμός των στόχων

Ο προσδιορισμός των στόχων πρέπει να έχει ως πλαίσιο αναφοράς τις αξίες και τις αρχές που διέπουν το θέμα της αναπηρίας, το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο και τις συνθήκες που ορίζει η πολιτική και οικονομική συγκυρία. Οι στόχοι του ΣΔΑ προσδιορίζονται στη βάση των δυνατοτήτων του φορέα που το εκπονεί και των πορισμάτων της αναγνωριστικής μελέτης.

Συγκεκριμενοποίηση στόχων

Οι στόχοι προς επίτευξη θα πρέπει να είναι κατά το δυνατόν *συγκεκριμένοι*. Η συγκεκριμένη διατύπωση ενός στόχου συμβάλει στην πληρέστερη κατανόησή του από τους εμπλεκόμενους, στην ευχερέστερη σύνδεσή του με συγκεκριμένες στρατηγικές και ενέργειες, αλλά και στον ευκολότερο έλεγχο υλοποίησής του.

Ασφαλώς, η συγκεκριμενοποίηση του στόχου θα πρέπει να γίνεται με μέριμνα, ώστε το περιεχόμενό του να μην απλουστευθεί και να μην υποβαθμιστεί. Το σημείο αυτό είναι κρίσιμο, καθότι για να καταστεί ένας στόχος συγκεκριμένος και μετρήσιμος, ενδέχεται αφενός να απλουστευθεί, αφετέρου να ποσοτικοποιηθούν με μηχανιστικό τρόπο ποιοτικά χαρακτηριστικά: και στις δύο περιπτώσεις το αποτέλεσμα μπορεί να είναι η υποβάθμιση του περιεχομένου του. Ο κίνδυνος είναι υπαρκτός και επιπλέον ενδυναμώνεται από την πίεση για μετρήσιμους δείκτες και αποτελέσματα που αποτελούν στοιχεία της αξιολόγησης. Σε μία τέτοια περίπτωση ο τύπος υποκαθιστά την ουσία και οδηγεί σε «επιτυχημένα» προγράμματα μηδενικής προστιθέμενης αξίας.

Ρεαλιστικότητα στόχων

Οι στόχοι θα πρέπει να είναι *ρεαλιστικοί* και συνεπώς *εφικτοί* στις συνθήκες και στο χρονικό πλαίσιο υλοποίησης του ΣΔΑ. Η ρεαλιστικότητα των στόχων, αφενός προσδίδει κύρος στο ΣΔΑ, αφετέρου ενθαρρύνει και διευκολύνει την ενεργή συμμετοχή των εμπλεκόμενων. Αντιθέτως, όταν τίθενται στόχοι που είναι αδύνατον, στο πλαίσιο του ΣΔΑ, να επιτευχθούν, έστω και αν ως περιεχόμενο είναι καθόλα άψογοι, λειτουργούν αρνητικά, δεν συσπειρώνουν τους εμπλεκόμενους και η αποτυχία επίτευξής τους προκαλεί απογοήτευση. Βέβαια, σε καμία περίπτωση, ως ρεαλισμός δεν θα πρέπει να ονομάζεται η παραίτηση, η ηττοπάθεια, η απαισιοδοξία και η αποδοχή της πραγματικότητας ως έχει.

Πιλοτικό ΣΔΑ μικρής κλίμακας

Μία δυνατότητα που υπάρχει και ενδεχομένως να φανεί χρήσιμη, είναι η δοκιμαστική σχεδίαση και εφαρμογή ενός *πιλοτικού ΣΔΑ μικρής κλίμακας*. Η τεχνογνωσία που θα αντληθεί από μία τέτοια προσπάθεια, θα είναι πολύτιμη για την εκπόνηση και υλοποίηση ενός απαιτητικότερου ΣΔΑ.

Θεωρητική θεμελίωση στόχων

Η αντιφατική κατάσταση στον χώρο της κοινωνικής πολιτικής, ασφαλώς εγείρει σημαντικές απαιτήσεις για τη θεωρητική θωράκιση και τη στόχευση ενός ΣΔΑ που εκπονείται υπό συνθήκες οικονομικής κρίσης. Οι στόχοι ενός ΣΔΑ, στη σημερινή περίοδο, που χαρακτηρίζεται από δυσμενείς εξελίξεις σε θεσμούς και πολιτικές, δεν θα πρέπει να εξαντλούνται σε μία προσπάθεια πιστής εφαρμογής του θεσμικού πλαισίου και των πολιτικών αποφάσεων, στον βαθμό που υπονομεύουν κεκτημένα δικαιώματα. Αντιθέτως, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην κατοχύρωση-υπεράσπιση των κεκτημένων δικαιωμάτων, στην οικοδόμηση σχέσεων κοινωνικής αλληλεγγύης σε τοπικό επίπεδο για την αντιμετώπιση των αναγκών, παράλληλα βέβαια με ενέργειες για τη διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων, τη θεσμική αποτύπωσή τους και την έμπρακτη στήριξή τους με συγκεκριμένες πολιτικές.

Με βάση τα ανωτέρω, το ΣΔΑ χαρακτηρίζεται από την πολλαπλότητα των στόχων με την έννοια:

- της απόκρουσης αντιλήψεων και πολιτικών που αποσκοπούν στον περιορισμό των δικαιωμάτων,
- της υπεράσπισης των κεκτημένων,
- της διασφάλισης της εφαρμογής των ευνοϊκών θεσμικών ρυθμίσεων,
- της περαιτέρω διεύρυνσης των δικαιωμάτων.

Πρωταρχικός σκοπός, βέβαια, είναι η μείωση και, ει δυνατόν, η εξάλειψη των φραγμών και της διακριτικής μεταχείρισης για τους ανθρώπους με αναπηρία, η οικοδόμηση μιας κοινωνίας στην οποία τα άτομα με αναπηρία να συμμετέχουν ως ισότιμοι πολίτες με ανεξαρτησία και ποιότητα της ζωής.

Ένα ΣΔΑ θα πρέπει να συμβάλλει στην αμφισβήτηση των αντιλήψεων και πολιτικών με τις οποίες επιχειρείται η ανατροπή θεσμικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, που υπονομεύουν το κοινωνικό κράτος και εμπορευματοποιούν τις υπηρεσίες του, να αντικρούει τις περικοπές στις κοινωνικές δαπάνες, να υπερασπίζεται τα κεκτημένα δικαιώματα. Συνεπώς, ένα ΣΔΑ αναπόφευκτα θα πρέπει να περιλαμβάνει και συγκρουσιακά στοιχεία με πολιτικές που υπονομεύουν τις κατακτήσεις του αναπηρικού κινήματος και της κοινωνίας γενικότερα.

Κατηγοριοποίηση στόχων

Σε περίπτωση πολλών στόχων, αυτοί θα πρέπει να *ομαδοποιούνται* και να *ιεραρχούνται*. Η κατηγοριοποίηση των στόχων συμβάλλει στην καλύτερη διασαφήνιση και εμπέδωση του περιεχομένου τους και στην ευχερέστερη αντιστοίχισή τους με συγκεκριμένες στρατηγικές και ενέργειες. Η ιεράρχηση των στόχων διευκολύνει την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων και την αποδοτικότερη διάταξη των διαθέσιμων πόρων.

Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι οι κατηγοριοποιήσεις είναι σχετικές και όχι απόλυτες. Η ένταξη ενός στόχου στη μία ή στην άλλη κατηγορία συναρτάται από το κριτήριο ταξινόμησης. Συνεπώς, η αλλαγή του κριτηρίου ταξινόμησης επιφέρει και αλλαγές στην κατηγοριοποίηση. Επίσης, κάποιος στόχος είναι δυνατόν να εκπληρωθεί τη συνθήκη περισσότερων του ενός κριτηρίων, οπότε μπορεί να ανήκει συγχρόνως σε δύο ή και περισσότερες κατηγορίες.

Κριτήρια κατηγοριοποίησης των στόχων μπορεί να είναι:

- Χρονικά, (άμεσοι, μεσοπρόθεσμοι, μακροπρόθεσμοι).
- Βαθμός ευκολίας υλοποίησης.
- Κόστος υλοποίησης.
- Στόχοι που αφορούν το θεσμικό πλαίσιο.
- Στόχοι που αφορούν τις υποδομές και τον εξοπλισμό.
- Στόχοι που αφορούν τη λειτουργία και τις διαδικασίες των υπηρεσιών.
- Στόχοι που αφορούν την ενημέρωση και τις αντιλήψεις των πολιτών.
- Γενικά κριτήρια, που αφορούν το σύνολο των ατόμων με αναπηρία.
- Ειδικά κριτήρια, που αφορούν συγκεκριμένες κατηγορίες αναπηρίας.

Μία σχηματική κατηγοριοποίηση των στόχων κατά τομείς παρέμβασης μπορεί να είναι η εξής:

Πολιτικοί Στόχοι

- Συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στα όργανα λήψης αποφάσεων.
- Ενδυνάμωση του κύρους και της παρεμβατικής δραστηριότητας του αναπηρικού κινήματος.

Κοινωνικοί Στόχοι

- Προώθηση της ένταξης και ισότιμης συμμετοχής σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής.
- Εμπέδωση στον γενικό πληθυσμό των αξιών και των αρχών που διέπουν το ζήτημα της αναπηρίας.
- Υπέρβαση μεροληπτικών στάσεων και συμπεριφορών.
- Προώθηση θετικής εικόνας των ατόμων με αναπηρία.

Στόχοι βελτίωσης των όρων και συνθηκών ζωής

- Άρση των εμποδίων στην πρόσβαση σε υποδομές, εγκαταστάσεις, δημόσιους χώρους, αγαθά, υπηρεσίες και διευκολύνσεις.
- Άρση των εμποδίων για πρόσβαση στην απασχόληση και διατήρηση των θέσεων εργασίας.
- Άρση εμποδίων και διασφάλιση πρόσβασης στην πληροφόρηση.
- Διεκδίκηση εύλογων προσαρμογών στους χώρους εργασίας.
- Αναβάθμιση υπηρεσιών υγείας.
- Άρση εμποδίων στην εκπαίδευση.
- Διευκόλυνση πρόσβασης στις νέες τεχνολογίες.
- Ενίσχυση πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας.

- Προώθηση της ανεξάρτητης διαβίωσης.
- Υποστήριξη των γονέων παιδιών με αναπηρία και των μελών των οικογενειών ατόμων με αναπηρία.
- Αποτροπή της άμεσης/έμμεσης και απλής/πολλαπλής διάκρισης.
- Ενθάρρυνση της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στη δημόσια ζωή.

Οργανωτικοί Στόχοι

- Η εξασφάλιση σταθερής συνεργασίας (φορείς του δημοσίου, τοπική αυτοδιοίκηση, συνδικαλιστικά σωματεία κ.ά.) για την υλοποίηση των στόχων.
- Ενδυνάμωση δομής και λειτουργίας φορέων του συνδικαλιστικού κινήματος των ατόμων με αναπηρία.
- Διεκδίκηση παροχής υποστήριξης όλων των μορφών (οικονομική, τεχνική κ.λπ.) στα αιρετά στελέχη του αναπηρικού κινήματος, ώστε να μπορούν να ασκήσουν ανεμπόδιστα και επί ίσοις όροις τα καθήκοντά τους.

10.4.6.1 Σημασία τομέων παρέμβασης και στόχων

Ακολούθως, παρουσιάζονται συνοπτικά σε πίνακα ενδεικτικοί στόχοι και οι αντίστοιχες ενέργειες με τις οποίες θα μπορούσαν να επιτευχθούν. Η ανάλυση κάθε τομέα είναι γενική και ενδεικτική και επικεντρώνει στα ουσιαστικότερα ζητήματα. Το ίδιο ισχύει για τους στόχους και τις ενέργειες. *Στην περίπτωση ενός ΣΔΑ, η γενική ανάλυση θα πρέπει να συγκεκριμενοποιηθεί με βάση τις συγκεκριμένες συνθήκες, απαιτήσεις και δυνατότητες.* Η ανάγκη συγκεκριμενοποίησης αφορά κυρίως την ανάδειξη των προβλημάτων της υφιστάμενης κατάστασης (με την αξιοποίηση της αναγνωριστικής μελέτης), τον προσδιορισμό των στόχων και τις ενέργειες.

Σχετικά με τον τρόπο αξιοποίησης όσων ακολουθούν, σημειώνεται ότι για κάθε τομέα παρέμβασης παρουσιάζονται εν συντομία τρεις βασικές διαστάσεις:

- Το νόημα και η σημασία του τομέα παρέμβασης (αιτιολόγηση)
- Η υφιστάμενη κατάσταση και τα προβλήματα προς αντιμετώπιση
- Η επιθυμητή κατάσταση και η στρατηγική.

I. Προσβασιμότητα²¹⁰

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση)

Η *προσβασιμότητα* αποτελεί θεμελιώδη συνθήκη για την επίτευξη στην πράξη της *πρόσβασης*, η οποία συνιστά εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση για την πλήρη και ισότιμη ένταξη των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Παρά τις θετικές εξελίξεις, σε όρους θεσμικής αποτύπωσης και πολιτικών της εφαρμογής τους, η προσβασιμότητα του δομημένου περιβάλλοντος, των μέσων μαζικής μεταφοράς, των υπηρεσιών, των σύγχρονων τεχνολογιών κ.ά. είναι περιορισμένη. Αυτό αφορά τόσο την ιστορικά συσσωρευμένη κατάσταση όσο και την εκ νέου κατασκευή της. Συνεπώς, δεν πληρούνται και οι όροι για πλήρη και ισότιμη ένταξη των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής.

²¹⁰ Το ζήτημα «προσβασιμότητα και αναπηρία» εξειδικεύεται στην 8^η Θεματική Ενότητα.

Η επθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Η ιεράρχηση των προτεραιοτήτων για τη διεύρυνση της προσβασιμότητας μπορεί να γίνει με πολλά κριτήρια (βλ. παραπάνω). Ωστόσο, πρωταρχικής σημασίας είναι η διασφάλιση των όρων προσβασιμότητας σε οτιδήποτε καινούργιο κατασκευάζεται-δημιουργείται, τίθεται σε λειτουργία. Βασικός στόχος είναι η διασφάλιση της προσβασιμότητας στο δομημένο περιβάλλον, σε αγαθά και υπηρεσίες. Την επίτευξη του στόχου εξυπηρετεί η στρατηγική της εμπέδωσης της αρχής του «σχεδιασμός για όλους». Ιδιαίτερα αποτελεσματική είναι επίσης η δημιουργία *αλυσίδων* προσβάσιμων υποδομών και υπηρεσιών, σε αντιδιαστολή με τις μεμονωμένες παρεμβάσεις.

Πίνακας 4: Ενδεικτική(*) παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: Προσβασιμότητα

Στόχοι	Ενέργειες
Εφαρμογή της αρχής της προσβασιμότητας στην κατασκευή ή/και ανακατασκευή κάθε δημόσιου-δημοτικού έργου, και στην παροχή κάθε νέας ή/και εκσυγχρονισμό παλιών δημοσίων-δημοτικής υπηρεσίας.	<ul style="list-style-type: none"> - Παρέμβαση-έλεγχος στις προδιαγραφές των έργων, κατά τη διαδικασία σχεδιασμού και προκήρυξης σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. - Ενημέρωση επιτροπών παραλαβής έργων. - Έλεγχος εφαρμογής νομοθεσίας για την προσβασιμότητα. - Διοργάνωση ημερίδων με σχετικούς φορείς (τεχνικές υπηρεσίες δήμων, ΤΕΕ, κατασκευαστικές εταιρείες, επιμελητήρια) - Σύσταση Γραφείου Προσβασιμότητας σε κάθε δήμο.
Υπέρβαση εμποδίων προσβασιμότητας στα δημόσια κτήρια	<ul style="list-style-type: none"> - Πρόταση και διεκδίκηση έργων βελτίωσης της προσβασιμότητας των κτιρίων.
Υπέρβαση εμποδίων προσβασιμότητας στα δημόσια ΜΜΜ	<ul style="list-style-type: none"> - Πρόταση και διεκδίκηση βελτίωσης της προσβασιμότητας των ΜΜΜ.
Υπέρβαση εμποδίων προσβασιμότητας στις δημόσιες υπηρεσίες	<ul style="list-style-type: none"> - Πρόταση και διεκδίκηση βελτίωσης της προσβασιμότητας των υπηρεσιών.
Προσβασιμότητα του δημόσιου χώρου (δρόμοι, πεζοδρόμια, πλατείες, πάρκα, χώροι στάθμευσης παραλίες, κ.ά.)	<ul style="list-style-type: none"> - Δημιουργία «αλυσίδας» προσβάσιμων χώρων και διαδρομών. - Καθιέρωση τακτικού ελέγχου από τον δήμο για τις συνθήκες προσβασιμότητας στους δημόσιους χώρους. - Καμπάνιες ενημέρωσης των πολιτών - Συνεργασία με σχολεία για διαλέξεις ενημέρωσης -ευαισθητοποίησης. - Δημιουργία ιστοσελίδας για ανάδειξη προσβάσιμων διαδρομών και για αναφορές εμποδίων στην προσβασιμότητα.

Στόχοι	Ενέργειες
Υπέρβαση εμποδίων προσβασιμότητας στο διαδίκτυο	<ul style="list-style-type: none"> - Κατασκευή προσβάσιμων ιστοσελίδων στις δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες. - Παροχή δωρεάν μαθημάτων χρήσης νέων τεχνολογιών.
Υπέρβαση εμποδίων προσβασιμότητας στην ενημέρωση-πληροφόρηση	<ul style="list-style-type: none"> - Αξιοποίηση ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών. - Έκδοση προσβάσιμων εντύπων.
Προσβασιμότητα στους χώρους πολιτισμού.	<ul style="list-style-type: none"> - Καθιέρωση διερμηνείας στη νοηματική στις πολιτιστικές εκδηλώσεις. - Δημιουργία απτικών τμημάτων στα μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους. - Δημιουργία υπηρεσίας ηχητικών – ψηφιακών βιβλίων σε βιβλιοθήκες (δημοτικές, πανεπιστημιακές).
Προσβασιμότητα σε χώρους αθλητισμ., ψυχαγωγίας κ.ά.	<ul style="list-style-type: none"> - Πρόταση και διεκδίκηση έργων βελτίωσης της προσβασιμότητας.
Προσβασιμότητα επιχειρήσεων	<ul style="list-style-type: none"> - Παροχή κινήτρων, τεχνογνωσίας στις επιχειρήσεις για βελτίωση προσβασιμότητας των κτιριακών εγκαταστάσεων. - Βελτίωση προσβασιμότητας των υπηρεσιών των επιχειρήσεων. Ενδεικτικά: - βελτίωση προσβασιμότητας των ιστοσελίδων των επιχειρήσεων και ανάπτυξη πωλήσεων μέσω διαδικτύου (προσβάσιμου e-commerce και / ή e-banking), - έκδοση προσβάσιμων εντύπων, καταλόγων (π.χ. με μεγεθυμένους χαρακτήρες, σε μορφή Braille), - σχεδιασμό ετικετών προϊόντων αναγνώσιμων από ηλικιωμένους και άτομα με προβλήματα όρασης, - δημιουργία προσβάσιμων σημείων εξυπηρέτησης τύπου «one stop shop», - διάθεση ηλεκτρικού αμαξιδίου στους πελάτες με κινητικά προβλήματα για την κυκλοφορία (π.χ. σε πολυκαταστήματα, κινηματογράφους) πρόβλεψη συστημάτων ενίσχυσης ήχου, - χρήση «ζωντανής βοήθειας» και ενδιαμέσων (π.χ. συνοδών, διερμηνέων νοηματικής γλώσσας), ελεύθερη είσοδο σκύλων - οδηγών σε όλες τις επιχειρήσεις. - Προβολή προσβάσιμων επιχειρήσεων.

(*) Ο Πίνακας συμπληρώνεται με συγκεκριμένα προβλήματα, στόχους και ενέργειες, στη βάση των ευρημάτων της αναγνωριστικής μελέτης, του είδους και των δυνατοτήτων του φορέα που εκπονεί το ΣΔΑ.

II. Συμμετοχή

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση).

Η πλήρης συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλο το φάσμα των λειτουργιών της κοινωνίας, αποτελεί μία ακόμη εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση για την ισότιμη ένταξη των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής.

Ειδικότερα, για ζητήματα που αφορούν τα άτομα με αναπηρία, η συμμετοχή τους στα όργανα λήψης των αποφάσεων είναι απαραίτητη και αναντικατάστατη. Οι πολιτικές και τα προγράμματα που αναπτύσσονται χωρίς τη συμβολή των ατόμων με αναπηρία, ενέχουν τον κίνδυνο όχι μόνο να μην ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες, αλλά ακόμη και να αναπαράγουν, έστω και με έμμεσο τρόπο, διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Πολλοί παράγοντες λειτουργούν ανασταλτικά ώστε τα άτομα με αναπηρία να ασκούν πλήρως τα θεμελιώδη δικαιώματά τους. Οι παράγοντες αυτοί αφορούν την επάρκεια και τη λειτουργία των θεσμών, την αρνητική στάση μέρους του πληθυσμού, την περιορισμένη προσβασιμότητα των υποδομών και υπηρεσιών και τους περιορισμούς στην ανεξάρτητη διαβίωση.

Η επθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Στόχος είναι η πλήρης και ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία. Βασικές στρατηγικές για την επίτευξη του στόχου είναι:

- Η υπέρβαση των εμποδίων που δυσχεραίνουν την άσκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία (ως φυσικών προσώπων, πολιτικών παραγόντων, καταναλωτών, σπουδαστών κ.λπ.).
- Η μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στην ανεξάρτητη διαβίωση.
- Η διασφάλιση της προσβασιμότητας σε υποδομές, υπηρεσίες και εξοπλισμό.

Πίνακας 5: Ενδεικτική^(*) παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: Συμμετοχή

Στόχοι	Ενέργειες
Συμμετοχή στην πολιτική και δημόσια ζωή	
Αύξηση ατόμων με αναπηρία σε αιρετά όργανα όλου του φάσματος της κοινωνικής και οικονομικής ζωής	<ul style="list-style-type: none"> - Ενθάρρυνση και στήριξη ατόμων με αναπηρία για υποβολή υποψηφιότητας σε αιρετά όργανα. - Ενδυνάμωση του κύρους και της παρεμβατικής δραστηριότητας του αναπηρικού κινήματος.
Πλήρης εφαρμογή της αρχής «τίποτα για εμάς, χωρίς εμάς»	<ul style="list-style-type: none"> - Συμμετοχή ατόμων με αναπηρία σε όλα τα όργανα και διαδικασίες που λαμβάνονται αποφάσεις σχετικά με την αναπηρία.
Πρόσβαση στις εκλογικές διαδικασίες (πολιτικές, αυτοδιοικητικές, συνδικαλιστικές)	<ul style="list-style-type: none"> - Διασφάλιση προσβασιμότητας εκλογικών τμημάτων. - Διασφάλιση υπηρεσίας συνοδών. - Διασφάλιση θέσεων στάσης οχήματος ατόμου με αναπηρία σε κάθε εκλογικό τμήμα.

Στόχοι	Ενέργειες
Συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, την αναψυχή, τον ελεύθερο χρόνο και τον αθλητισμό	
Ενίσχυση της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στον αθλητισμό και την ψυχαγωγία	<ul style="list-style-type: none"> - Υλοποίηση προγραμμάτων άθλησης και ψυχαγωγίας για άτομα με βαριές αναπηρίες και άτομα που διαβιούν σε ιδρύματα. - Δημιουργία αθλητικών οργανώσεων ατόμων με αναπηρία. - Ενθάρρυνση των ατόμων με αναπηρία να συμμετέχουν σε γενικές αθλητικές δραστηριότητες.
Πολιτιστικό και ψυχαγωγικό υλικό σε προσβάσιμες μορφές.	<ul style="list-style-type: none"> - Προσβασιοποίηση πολιτιστικού υλικού (ψηφιοποίηση, κ.λπ.). - Προσβασιοποίηση ταινιών, τηλεοπτικών προγραμμάτων, θεατρικών παραστάσεων, πολιτιστικών δραστηριοτήτων (νοηματική, υποτιτλισμός, ηχητική περιγραφή, κ.ά.)
Διάδοση του «Τουρισμού για Όλους»	<ul style="list-style-type: none"> - Ενημέρωση τουριστικών επιχειρήσεων για τα οφέλη του «Τουρισμού για Όλους». - Έκδοση Οδηγών ανά περιοχή με τις προσβάσιμες τουριστικές επιχειρήσεις.
Αυτόνομη διακίνηση	
Βελτίωση της προσβασιμότητας του δημόσιου χώρου	<ul style="list-style-type: none"> - Βελτίωση προσβασιμότητας δημόσιου χώρου. - Δημιουργία «αλυσίδας» προσβάσιμων χώρων και διαδρομών. - Δημιουργία ιστοσελίδας για ανάδειξη προσβάσιμων διαδρομών και για αναφορές εμποδίων στην προσβασιμότητα. - Καθιέρωση τακτικού ελέγχου για τις συνθήκες προσβασιμότητας στους δημόσιους χώρους σε επίπεδο δήμου.
Διασφάλιση προσβάσιμου συστήματος μεταφορών	<ul style="list-style-type: none"> - Δρομολόγηση προσβάσιμων λεωφορείων. - Δημιουργία ειδικού δικτύου μεταφοράς ατόμων με αναπηρία, τύπου «πόρτα-πόρτα» κατόπιν συνεννόησης. - Εκπαίδευση σε θέματα αναπηρίας των οδηγών των ΜΜΜ. - Εκπτώσεις στα ΜΜΜ. - Θέσπιση διαδικασιών παραπόνων στα ΜΜΜ.

Στόχοι	Ενέργειες
Δημιουργία ειδικών θέσεων στάθμευσης	<ul style="list-style-type: none"> - Εντοπισμός σημείων για δημιουργία ειδικών θέσεων στα εμπορικά κέντρα των πόλεων. - Χορήγηση Δελτίου Στάθμευσης.
Αυτόνομη διαβίωση	
Ανάπτυξη δικτύου κέντρων αυτόνομης, ημιαυτόνομης και προστατευόμενης διαβίωσης ατόμων με αναπηρία	<ul style="list-style-type: none"> - Δημιουργία κέντρων αυτόνομης, ημιαυτόνομης και προστατευόμενης διαβίωσης. - Δημιουργία ξενώνων βραχείας φιλοξενίας. - Ανάπτυξη συμπράξεων μεταξύ φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης και των αναπηρικών οργανώσεων για τη δημιουργία υπηρεσιών μικρής κλίμακας (Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας, Συμβουλευτική Σταθμοί).
Ανάπτυξη υποστηρικτικών υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση των πολιτών με αναπηρία στην καθημερινή ζωή	<ul style="list-style-type: none"> - Καθιέρωση θεσμού του προσωπικού βοηθού. - Εφαρμογή προγραμμάτων «Βοήθεια στο σπίτι». - Δημιουργία υπηρεσίας συνοδών. - Δημιουργία υπηρεσίας διερχομένων νοσηματικής.
Ανάδειξη θετικών επιπτώσεων από τη διαβίωση στην κοινότητα σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.	<ul style="list-style-type: none"> - Ενημέρωση, ευαισθητοποίηση, κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας.

III. Ισότητα

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση).

Άμεση διάκριση είναι κάθε μεροληπτική συμπεριφορά-ρύθμιση απέναντι σε ένα άτομο λόγω του φύλου, των πεποιθήσεων, της καταγωγής, της αναπηρίας κ.ά., με αποτέλεσμα τη λιγότερο ευνοϊκή μεταχείρισή του, σε σχέση με άλλο πρόσωπο σε ανάλογη κατάσταση.

Έμμεση διάκριση συντρέχει όταν σε μια φαινομενικά ουδέτερη συμπεριφορά-ρύθμιση, εμπειρεύονται κριτήρια τα οποία είναι δυνατόν να λειτουργήσουν μεροληπτικά σε βάρος ορισμένων ατόμων σε σχέση με άλλα άτομα.

Η πολλαπλή διάκριση είναι αποτέλεσμα συνδυασμού μίας διάκρισης με άλλες διακρίσεις.

Η *άμεση* διάκριση είναι σχετικά εύκολο να εντοπισθεί, να καταδικαστεί και να ενδεχομένως να απαλειφτεί. Ωστόσο, ο εντοπισμός, η αποκάλυψη και η αντιμετώπιση της *έμμεσης* διάκρισης είναι δυσχερέστερος, ενώ η δυσμενής επίπτωσή της ενδέχεται να είναι σοβαρότερη από αυτήν της άμεσης διάκρισης. Το ίδιο ισχύει και για την *πολλαπλή* διάκριση.

Η διάκριση και ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία δεν προέρχεται μόνο από τη μεροληπτική κα-

τασκευή του δομημένου περιβάλλοντος και του εξοπλισμού. Η μεροληπτική συμπεριφορά των ανθρώπων συνιστά επίσης ένα σημαντικό παράγοντα που μπορεί να οδηγήσει σε διάκριση και αποκλεισμό.

Η διάκριση σε μια πτυχή της κοινωνικής ζωής, είναι δυνατόν να δημιουργεί προϋποθέσεις περαιτέρω δυσμενών όρων ένταξης. Ενδέχεται δηλαδή να αποτελέσει την απαρχή σειράς διακρίσεων και σε άλλους τομείς, οι οποίες συσσωρευόμενες μπορεί να οδηγήσουν ακόμη και στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Η άμεση διάκριση, τουλάχιστον σε θεσμικό επίπεδο, σχεδόν έχει αντιμετωπιστεί. Ωστόσο, ζητούμενο παραμένει η πλήρης εξάλειψή της και στην πράξη. Δεν ισχύει το ίδιο όσον αφορά την έμμεση και πολλαπλή διάκριση, όπου τόσο σε θεσμικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο πρέπει να υπάρξει σημαντική πρόοδος.

Η επιθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Στόχος είναι η εξάλειψη της διάκρισης λόγω αναπηρίας η ισότητα σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Στρατηγικές με τις οποίες επιδιώκεται να αρθούν οι διακρίσεις είναι αφενός η εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας, αφετέρου η λήψη μέτρων ενεργητικής πολιτικής.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί, ότι η θέσπιση ειδικών θετικών μέτρων, με τα οποία επιδιώκεται η αντιστάθμιση μειονεκτημάτων των ευπαθών ομάδων, δεν συνιστά διάκριση. Επίσης, δεν συνιστούν διάκριση διατάξεις που αφορούν την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των ατόμων με αναπηρία στον χώρο εργασίας (βλ. ν. 3304/2005, άρθρο 12, παρ. 1 και 2).

Στο ΣΔΑ, σε συνάρτηση με τα ευρήματα της αναγνωριστικής μελέτης, είναι δυνατόν να τεθούν στόχοι για την άρση των ποικίλων μορφών διάκρισης στην περιοχή αναφοράς. Για τον σκοπό αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθούν ενέργειες ενημέρωσης, αλλά και νομικά μέσα στις περιπτώσεις μη συμμόρφωσης.

Οι παγιωμένες προηγούμενες δομές υποστήριξης των ατόμων με αναπηρία και οι εδραιωμένες νοστροπίες, δρουν ανασταλτικά στην υιοθέτηση, εμπέδωση και διάδοση του νέου μοντέλου και των νέων πολιτικών για την αναπηρία. Συνεπώς απαιτείται υπέρβαση της συσσωρευμένης αδράνειας της κοινωνίας τόσο στο επίπεδο των αρχών, των θεσμών και των πολιτικών, όσο και στο επίπεδο των κοινωνικών αντιλήψεων για την αναπηρία.

Κρίσιμο πεδίο στην υπέρβαση της μεροληπτικής στάσης και συμπεριφοράς αποτελούν οι χρησιμοποιούμενες έννοιες και το λεξιλόγιο. Πρόκειται για ένα πεδίο στο οποίο υπάρχει μεγάλη άγνοια και σύγχυση του πληθυσμού. (βλ. Αποκατάσταση των εννοιών στην ενότητα 1.5). Οι μη δόκιμες στάσεις και συμπεριφορές οφείλονται, σε μεγάλο βαθμό, στην ελλιπή εκπαίδευση και την άγνοια. Συνεπώς, η υπέρβασή τους είναι δυνατόν να επιτευχθεί με ενέργειες ενημέρωσης.

Πίνακας 6: Ενδεικτική^(*) παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: Ισότητα

Στόχοι	Ενέργειες
Διασφάλιση ότι τα άτομα με αναπηρία είναι ίσα ενώπιον του νόμου	Λήψη υποστηρικτικών μέτρων για τα άτομα με αναπηρία προκειμένου να ασκήσουν την ικανότητά τους για δικαιοπραξία.

Στόχοι	Ενέργειες
Εξάλειψη της άμεσης διάκρισης λόγω αναπηρίας	<ul style="list-style-type: none"> - Εντοπισμός, αποκάλυψη και καταπολέμηση των άμεσων διακρίσεων. - Θέσπιση νομοθεσίας καταπολέμησης των διακρίσεων. - Έλεγχος συμβατότητας της νομοθεσίας με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία.
Εξάλειψη της έμμεσης διάκρισης λόγω αναπηρίας	<ul style="list-style-type: none"> - Εντοπισμός, αποκάλυψη και καταπολέμηση έμμεσων διακρίσεων. - Θέσπιση νομοθεσίας καταπολέμησης των διακρίσεων. - Έλεγχος συμβατότητας της νομοθεσίας με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία.
Εξάλειψη της πολλαπλής διάκρισης	<ul style="list-style-type: none"> - Εντοπισμός, αποκάλυψη και καταπολέμηση των πολλαπλών διακρίσεων. - Θέσπιση νομοθεσίας καταπολέμησης των διακρίσεων. - Έλεγχος συμβατότητας της νομοθεσίας με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία.
Ενίσχυση θετικών μέτρων δράσης	<ul style="list-style-type: none"> - Διεκδίκηση εύλογων προσαρμογών. - Διεκδίκηση θέσπισης θετικών ρυθμίσεων για τα άτομα με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής.
Υπέρβαση μεροληπτικών στάσεων και συμπεριφορών απέναντι στα άτομα με αναπηρία.	<ul style="list-style-type: none"> - Ενημέρωση, ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης (αρθρογραφία, ημερίδες, ραδιόφωνο, τηλεόραση).
Διάχυση της διάστασης της ισότητας των φύλων	<ul style="list-style-type: none"> - Διασφάλιση ισότητας φύλων στις πολιτικές για την αναπηρία. - Κατανομή σχετικών με αναπηρία δεδομένων ανά φύλο. - Συνεκτίμηση της ισότητας των φύλων στους προϋπολογισμούς για την αναπηρία.

IV. Απασχόληση²¹¹

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση).

Η απασχόληση συμβάλει στην ανεξαρτησία, στην αυτοεκτίμηση και στην κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία. Συγχρόνως, περιορίζει την πίεση για κοινωνικές δαπάνες και απομακρύνει τον κίνδυνο της φτώχειας.

²¹¹ Το ζήτημα «απασχόληση και αναπηρία» εξειδικεύεται στην 5^η Θεματική Ενότητα.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Η υφιστάμενη κατάσταση χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα δυσμενής. Τα άτομα με αναπηρία, συγκρινόμενα με τον γενικό πληθυσμό, έχουν χαμηλότερη συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό, υψηλότερη συμμετοχή στην ανεργία, υψηλότερο κίνδυνο απώλειας της εργασίας και χαμηλότερες αμοιβές. Η ανωτέρω δυσμενής κατάσταση επιδεινώνεται σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης και καλπάζουσας ανεργίας. Ένας παράγοντας που επηρεάζει σημαντικά την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας είναι η εκπαίδευση, σε συνάρτηση, όμως, με πολλούς άλλους παράγοντες όπως είναι αυτή καθαυτή η ύπαρξη θέσεων εργασίας, οι προκαταλήψεις των εργοδοτών, η έλλειψη προσβασιμότητας του εργασιακού χώρου και των τεχνικών βοηθημάτων, η ύπαρξη «επιδομάτων- παγίδων» που αποτρέπουν τα άτομα με αναπηρία να αναλάβουν εργασία πλήρους ή μερικής απασχόλησης χωρίς να χάσουν την αναγκαία υποστήριξη του εισοδήματός τους, κ.ά.

Η επθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Στόχος είναι η άρση των εμποδίων για πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην απασχόληση. Ο στόχος μπορεί να επιτευχθεί με μία ολοκληρωμένη στρατηγική, σε αντικατάσταση των προηγούμενων αποσπασματικών και αναποτελεσματικών πολιτικών. Η στρατηγική αυτή πρέπει να βασίζεται στην εφαρμογή της νομοθεσίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων, και στη θέσπιση θετικών μέτρων για την προώθηση της απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία.

Επίσης, απαιτείται μια νέα προσέγγιση της επιδοματικής πολιτικής, ώστε αυτή να μην λειτουργεί ως εμπόδιο για την ένταξη στην εργασία, την αυτό-απασχόληση και την επιχειρηματική δραστηριότητα ήτοι το επίδομα αναπηρίας να μη διακόπτεται όταν το άτομο με αναπηρία εργάζεται ή ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα. Η συνέχιση της παροχής επιδομάτων σε όλες τις κατηγορίες ατόμων με αναπηρία, είναι δίκαιη καθότι στοχεύει στην κάλυψη των πρόσθετων αναγκών που απορρέουν από αυτή καθαυτή την αναπηρία, ενώ η αμοιβή της εργασίας στην κάλυψη των βιοποριστικών αναγκών.

Πίνακας 7: Ενδεικτική^(*) παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: Απασχόληση

Στόχοι	Ενέργειες
Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας (ν. 3304/2005)	<ul style="list-style-type: none"> - Συνεργασία και διοργάνωση ημερίδων με αρμόδιους φορείς προώθησης της Αρχής της Ίσης Μεταχείρισης στον τομέα της απασχόλησης (Συνήγορο του Πολίτη, Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας, Τμήμα Ισότητας Ευκαιριών της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης. - Δημοσιοποίηση στοιχείων για περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης στην απασχόληση, (βλ. φορείς προώθησης της Αρχής Ίσης Μεταχείρισης) - Ενημέρωση δικαστικών λειτουργών, συνδικάτων, οργανώσεων εργοδοτών για την αρχή της ίσης μεταχείρισης στην απασχόληση. - Ενημέρωση ατόμων με αναπηρία σχετικά με την προστασία που παρέχει ο νόμος.

Στόχοι	Ενέργειες
Ενίσχυση του συστήματος ποσόστωσης ή υποχρεωτικών τοποθετήσεων	<ul style="list-style-type: none"> - Διεκδίκηση αύξησης ποσοστού των υποχρεωτικών τοποθετήσεων (τουλάχιστον στο 5%). - Διεκδίκηση μείωσης του αριθμού του προσωπικού των φορέων που ορίζονται ως υπόχρεοι (από 50 σε 20 & άνω). - Διεκδίκηση διεύρυνσης των υπόχρεων φορέων με ένταξη σε αυτούς και φορέων όπως οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, τα πολιτικά κόμματα, κ.ά. - Διεκδίκηση προστασίας των ευάλωτων κατηγοριών ατόμων με αναπηρία, όπως τα άτομα με βαριές και πολλαπλές αναπηρίες, γυναίκες με αναπηρία, κ.ά.
Δημιουργία θέσεων απασχόλησης ατόμων με αναπηρία στον ιδιωτικό τομέα	<ul style="list-style-type: none"> - Εκστρατείες ενημέρωσης επιχειρηματιών. - Παροχή κινήτρων σε επιχειρηματίες για απασχόληση ατόμων με αναπηρία (π.χ. επιδότηση απασχόλησης). - Παροχή κινήτρων για εύλογες προσαρμογές στους χώρους εργασίας.
Διατήρηση της εργασίας και επαγγελματικής εξέλιξης των εργαζόμενων με αναπηρία	<ul style="list-style-type: none"> - Υλοποίηση προγραμμάτων κατάρτισης εργαζομένων με αναπηρία. - Παροχή κινήτρων για εύλογες προσαρμογές στους χώρους εργασίας.
Ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των ατόμων με αναπηρία	<ul style="list-style-type: none"> - Αξιοποίηση προγραμμάτων επιχορήγησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας των ατόμων με αναπηρία. - Τροποποίηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου που αφορά τη διακοπή των επιδομάτων αναπηρίας σε απασχολούμενους.
Έμφαση σε εναλλακτικές μορφές εργασιακής ένταξης ατόμων με αναπηρία (προστατευόμενη, υποστηριζόμενη απασχόληση)	<ul style="list-style-type: none"> - Υποστήριξη αναπηρικών φορέων για ίδρυση και λειτουργία προστατευμένων παραγωγικών εργαστηρίων. - Διεκδίκηση έκδοσης Προεδρικού Διατάγματος για τις προϋποθέσεις και τους όρους λειτουργίας των προστατευμένων παραγωγικών εργαστηρίων. - Διεκδίκηση θεσμικού πλαισίου για την υποστηριζόμενη απασχόληση. - Διεκδίκηση των εργασιακών, ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων των απασχολούμενων σε όλες τις εναλλακτικές μορφές απασχόλησης.
Δημιουργία θέσεων απασχόλησης ατόμων με αναπηρία στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας.	<ul style="list-style-type: none"> - Υποστήριξη αναπηρικών φορέων για ίδρυση επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας.

Στόχοι	Ενέργειες
Διασύνδεση του τομέα της εκπαίδευσης / κατάρτισης με τον τομέα της απασχόλησης	<ul style="list-style-type: none"> - Εκπαίδευση των επαγγελματιών (σύμβουλοι απασχόλησης) που ασχολούνται με την επαγγελματική ένταξη των ατόμων με αναπηρία
Ανάδειξη των θετικών επιπτώσεων από την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.	<ul style="list-style-type: none"> - Εκστρατείες ενημέρωσης εργοδοτών και τοπικής κοινωνίας. - Συνεργασία με Εργατικά Κέντρα, Επιμελητήρια, ΟΑΕΔ.

V. Εκπαίδευση και κατάρτιση²¹²

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση).

Η σχέση εκπαίδευσης και κοινωνικού αποκλεισμού είναι σήμερα πιο στενή σε σχέση με το παρελθόν. Σύμφωνα με έρευνα στη Μ. Βρετανία οι άνθρωποι χωρίς προσόντα είναι περισσότερο κοινωνικά αποκλεισμένοι και ζουν σε μεγαλύτερη φτώχεια σε σχέση με 50 χρόνια νωρίτερα (Sanders 2003).

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Τα άτομα με αναπηρία, συγκρινόμενα με τον γενικό πληθυσμό, έχουν υψηλότερο ποσοστό μη συμμετοχής στην εκπαίδευση, αλλά και πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Η μέριμνα για την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία φθίνει δραματικά από την πρωτοβάθμια προς τη δευτεροβάθμια, με αποτέλεσμα να έχουν λιγότερες πιθανότητες να φτάσουν ως την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η κατάσταση στη γενική εκπαίδευση είναι δυσμενέστερη για τα παιδιά με αναπηρία, ενώ συχνά παρατηρείται το φαινόμενο να εντάσσονται σε ξεχωριστές δομές. Συγχρόνως, δεν εφαρμόζονται άλλες δόκιμες μορφές εκπαίδευσης (υποστηρικτική, συνεργατική διδασκαλία) που θα υποστήριζαν την ένταξη των παιδιών με αναπηρία στη γενική εκπαίδευση.

Οι αδυναμίες στο εκπαιδευτικό σύστημα αφορούν εμπόδια τα οποία αποκλείουν τα άτομα με αναπηρία από αυτή καθ' εαυτή την πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα, την πρόωρη εγκατάλειψη και την παροχή χαμηλότερου επιπέδου μόρφωσης.

Η αποσπασματική και ελλειμματική αντιμετώπιση της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία δημιουργεί προβλήματα με έντονο σωρευτικό χαρακτήρα και μπορεί να αποτελέσει την απαρχή διακρίσεων και σε άλλους τομείς (εργασία, κοινωνική ένταξη, αυτοεκτίμηση κ.ά.)

Η επθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Βασικός στόχος είναι η άρση των αποκλεισμών για μαθητές, σπουδαστές και φοιτητές με αναπηρία. Τα άτομα με αναπηρία, πρέπει να ενσωματώνονται στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα, με τον κα-

²¹² Το ζήτημα της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία εξειδικεύεται στην 6^η Θεματική Ενότητα.

τάλληλο τρόπο, και εφόσον είναι αναγκαίο να τους παρέχεται και εξατομικευμένη στήριξη. Επίσης, πρέπει να γίνεται έγκαιρη επισήμανση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, να παρέχεται έγκαιρη στήριξη, εξατομικευμένη μάθηση, και να λαμβάνονται μέτρα για την αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Πολλές δυνατότητες προσφέρει η δια βίου μάθηση, όχι μόνο για την κάλυψη των κενών του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά και τη διαρκή επιμόρφωση των ατόμων με αναπηρία στις νέες τεχνολογίες και τις εν γένει γνωσιακές απαιτήσεις για πλήρη ένταξη στην κοινωνική και οικονομική ζωή.

Για την προώθηση της ισότητας στην εκπαίδευση, κρίσιμη σημασία έχει όχι μόνο η διασφάλιση της πρόσβασης, αλλά και των προϋποθέσεων για *επίτευξη ίσου αποτελέσματος*. Ενώ, η πολιτική των «*ίσων ευκαιριών*» εξαντλείται στη διασφάλιση της πρόσβασης, η πολιτική για την ισότητα του *εκπαιδευτικού αποτελέσματος* περιλαμβάνει και τη μέριμνα για τη λήψη πρόσθετων μέτρων για υποστήριξη όσων τα έχουν ανάγκη.

Για την προώθηση της ισότητας στην εκπαίδευση, κρίσιμη σημασία έχει η διάκριση ανάμεσα στην εκπαιδευτική *ενσωμάτωση* και την εκπαιδευτική *ένταξη*. Ενώ η *ενσωμάτωση*, αφορά την υποχρέωση των μαθητών με αναπηρία να προσαρμοστούν στο υπάρχον πλαίσιο και σύστημα εκπαίδευσης, η *ένταξη*, είναι η διαδικασία κατά την οποία το εκπαιδευτικό σύστημα είναι αυτό που προσαρμόζεται, ώστε να ανταποκριθεί και στις ανάγκες των μαθητών με αναπηρία.

Πίνακας 8: Ενδεικτική^(*) παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: Εκπαίδευση και κατάρτιση

Στόχοι	Ενέργειες
Πρωτοβάθμια / Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	
Βελτίωση προσβασιμότητας των σχολικών μονάδων για διευκόλυνση της ένταξης μαθητών με αναπηρία.	- Διασφάλιση της προσβασιμότητας των σχολικών μονάδων.
Διασφάλιση μεταφοράς μαθητών με αναπηρία.	- Ανάπτυξη δημοτικής υπηρεσίας μεταφοράς με προσβάσιμα λεωφορεία.
Ενίσχυση της συνεκπαίδευσης	- Παροχή κατάλληλης στήριξης για τη συνεκπαίδευση στη γενική τάξη. - Επιμόρφωση εκπαιδευτικών.
Διασφάλιση προσβ/μότητας διδακτικής ύλης	- Ψηφιοποίηση της διδακτικής ύλης, κ.ά.
Προώθηση θετικών στάσεων της εκπαιδευτικής κοινότητας	- Ενημέρωση εκπαιδευτικού προσωπικού. - Ενημέρωση μαθητών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Στόχοι	Ενέργειες
Ουσιαστική εμπλοκή των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους	<ul style="list-style-type: none"> - Ενημέρωση γονέων παιδιών με αναπηρία. - Συνεργασία εκπαιδευτικών-γονέων παιδιών με αναπηρία. - Ανάπτυξη ομάδων συμβουλευτικής γονέων με παιδιά με αναπηρία.
Διαβούλευση με τις Διευθύνσεις της Α΄- Β΄βάθμιας εκπαίδευσης	<ul style="list-style-type: none"> - Χαρτογράφηση αναγκών μαθητών με αναπηρία. - Αναζήτηση μαθητών που βρίσκονται εκτός εκπαιδευτικού συστήματος. - Αξιολόγηση εκπαίδευσης ατόμων με αναπηρία.
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	
Βελτίωση της προσβασιμότητας των κτιριακών εγκαταστάσεων των ΑΕΙ για διευκόλυνση της ένταξης φοιτητών με αναπηρία σε αυτές.	<ul style="list-style-type: none"> - Διασφάλιση της προσβασιμότητας των κτιριακών εγκαταστάσεων (αμφιθέατρα, εργαστήρια, βιβλιοθήκες, εστίες, λέσχες σίτισης).
Υποστήριξη φοιτητών με αναπηρία	<ul style="list-style-type: none"> - Σύσταση υπηρεσίας υποδοχής φοιτητών με αναπηρία ή/και εκπαίδευση του προσωπικού της γραμματείας των ΑΕΙ. - Λειτουργία συμβουλευτικών κέντρων (συμβουλευτικές υπηρεσίες, ψυχοκοινωνική υποστήριξη). - Παροχή τεχνικού εξοπλισμού. - Ορισμός καθηγητή συμβούλου για φοιτητές με αναπηρία.
Διασφάλιση της προσβασιμότητας της διδακτικής ύλης	<ul style="list-style-type: none"> - Ψηφιοποίηση της διδακτικής ύλης.
Διαβούλευση με Πανεπιστημιακά Τμήματα για συμπερίληψη της διάστασης της αναπηρίας σε προγράμματα σπουδών	<ul style="list-style-type: none"> - Διάχυση της διάστασης της αναπηρίας σε προγράμματα σπουδών Τμημάτων όπως Παιδαγωγικά, Αρχιτεκτονική, Νομική.
Ανάπτυξη συμμαχιών μεταξύ αναπηρικού κινήματος και ΑΕΙ	<ul style="list-style-type: none"> - Συνδιοργάνωση συνεδρίων με Α.Ε.Ι. - Ομιλίες εκπροσώπων του αναπηρικού κινήματος σε φοιτητές

Στόχοι	Ενέργειες
Δια Βίου Εκπαίδευση	
Βελτίωση προσβασιμότητας εκπαιδευτικών μονάδων Δια Βίου Εκπαίδευσης (Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων κ.λπ.) για διευκόλυνση της συμμετοχής ατόμων με αναπηρία.	<ul style="list-style-type: none"> - Διασφάλιση της προσβασιμότητας των εκπαιδευτικών μονάδων με ιεράρχηση των αναγκών.
Ανάπτυξη προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης ατόμων με αναπηρία	<ul style="list-style-type: none"> - Υλοποίηση προγραμμάτων γονέων με παιδιά με αναπηρία. - Υλοποίηση προγραμμάτων επαγγελματικού προσανατολισμού. - Υλοποίηση προγραμμάτων Δια Βίου Εκπαίδευσης αναλόγως των εκπαιδευτικών αναγκών των ατόμων με αναπηρία.
Αύξηση του ποσοστού συμμετοχής ατόμων με αναπηρία σε προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης	<ul style="list-style-type: none"> - Διασφάλιση προϋποθέσεων για τη συμμετοχή των σε προγράμματα Δια Βίου Εκπαίδευσης (χορήγηση εκπαιδευτικού επιδόματος, παροχή διευκόλυνσης μετακίνησης κ.λπ.)
Διασύνδεση των προγραμμάτων της Δια Βίου Εκπαίδευσης/κατάρτισης με τον τομέα της απασχόλησης	<ul style="list-style-type: none"> - Εκπαίδευση επαγγελματιών (σύμβουλοι απασχόλησης) που ασχολούνται με την επαγγελματική ένταξη ατόμων με αναπηρία

VI. Κοινωνική προστασία

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση).

Οι ανισότητες και οι διακρίσεις που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία σε σειρά τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής (εκπαίδευση εργασία, υγεία κ.ά.), έχουν ως αποτέλεσμα την έκθεσή τους σε αυξημένο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Η κοινωνική προστασία, λειτουργώντας αντισταθμιστικά, μπορεί να περιορίσει αυτόν τον κίνδυνο.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Τα άτομα με αναπηρία, συγκρινόμενα με τον γενικό πληθυσμό, έχουν υψηλότερο ποσοστό φτώχειας και ανεργίας, υψηλότερο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Παράλληλα με τις πολιτικές για την ουσιαστική αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης, απαιτείται ειδική μέριμνα σε όρους κοινωνικής προστασίας.

Η επθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Στόχος είναι η προώθηση αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης για τα άτομα με αναπηρία. Τα άτομα

με αναπηρία πρέπει να μπορούν να επωφελούνται από συστήματα κοινωνικής προστασίας και από προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας, από την παροχή βοήθειας, από δημόσια στεγαστικά προγράμματα και άλλες υπηρεσίες διευκόλυνσης καθώς και από προγράμματα συνταξιοδότησης και παροχών.

Πίνακας 9: Ενδεικτική⁽⁶⁾ παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: Κοινωνική προστασία

Στόχοι	Ενέργειες
Ίση πρόσβαση σε πολιτικές μείωσης της φτώχειας.	- Διεκδίκηση προγραμμάτων καταπολέμησης της φτώχειας σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.
Ίση πρόσβαση σε προγράμματα κοινωνικής προστασίας.	- Διεκδίκηση ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος. - Διεκδίκηση ευνοϊκότερων όρων στα δημόσια στεγαστικά προγράμματα.
Ανάπτυξη προγραμμάτων συνταξιοδότησης και παροχών.	- Διεκδίκηση ειδικών προγραμμάτων και πολιτικών για το σύνολο των ατόμων με αναπηρία και όχι μόνο σε συγκεκριμένες κατηγορίες, προς κάλυψη των οικονομικών αναγκών λόγω αναπηρίας. - Διεκδίκηση επιδομάτων για υποστήριξη του δικαιώματος στην αυτονομία.

VII. Υγεία²¹³

Το νόημα και η σημασία (αιτιολόγηση).

Ο τομέας της υγείας έχει ιδιαίτερη σημασία για τα άτομα με χρόνιες παθήσεις, κυρίως εάν ληφθεί υπόψη ότι: α) Τα άτομα με χρόνιες παθήσεις είναι συχνοί χρήστες των υπηρεσιών υγείας, β) Η δωρεάν πρόσβασή τους σε ένα οργανωμένο σύστημα υπηρεσιών υγείας αποτελεί τον θεμέλιο λίθο ώστε τα άτομα με χρόνιες παθήσεις να διατηρήσουν το βέλτιστο επίπεδο της λειτουργικότητάς τους, γ) Η μείωση του εισοδήματος των ατόμων με αναπηρία ή/και με χρόνιες παθήσεις σχετίζεται άμεσα με την κάλυψη του επιπρόσθετου κόστους των θεραπευτικών μεθόδων και των μεθόδων αποκατάστασής τους.

Υφιστάμενη κατάσταση και προβλήματα προς αντιμετώπιση

Όσον αφορά στον τομέα υγείας, σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος (2002), το 19% του πληθυσμού αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα υγείας ή κάποια αναπηρία. Συνεπώς μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού κάνει συχνή χρήση των υπηρεσιών υγείας, οι οποίες σε γενικές γραμμές έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τους την αποσπασματική προσέγγιση του ατόμου με αναπηρία και χρόνια πάθηση. Ενδεικτικά αναφέρονται ως προβλήματα: α) η έλλειψη εξειδικευμένου δικτύου συντονισμού των μονάδων ή των ιατρικών παρακολούθησης των ατόμων με χρόνιες παθήσεις σε όλη τη χώρα, β) η έλλειψη τήρησης ιατρικού φακέλου και συστήματος ελέγχου, γ) η έλλειψη πρόληψης των επιπλοκών και των δευτεροβάθμιων αναπηριών που προκύπτουν από την κύρια πάθηση, δ) ο μικρός αριθμός διαθέσιμων κλινών αποκατάστασης, ε) οι μεγάλες γεωγραφικές ανισότητες ποσότητας της παρεχόμενης νοσοκομειακής φροντίδας.

²¹³ Το ζήτημα της υγείας-πρόοις εξειδικεύεται στην 7^η Θεματική Ενότητα.

Η επθυμητή κατάσταση, στρατηγική

Στόχος είναι η προώθηση της ισότιμης πρόσβασης σε υγειονομικές υπηρεσίες και συναφείς υποδομές. Τα άτομα με αναπηρία δικαιούνται να έχουν ισότιμη πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, συμπεριλαμβανομένης της προληπτικής ιατρικής, καθώς και σε ποιοτικές ειδικές υγειονομικές υπηρεσίες και υπηρεσίες αποκατάστασης, προσιτές από οικονομική άποψη.

Πίνακας 10: Ενδεικτική^(*) παρουσίαση ενεργειών στον τομέα παρέμβασης: Υγεία

Στόχοι	Ενέργειες
Βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας στα άτομα με αναπηρία	<ul style="list-style-type: none"> - Καθιέρωση της νοσηλείας στο σπίτι. - Καθιέρωση δημοτικών μονάδων συντονισμού παραπομπών ατόμων με χρόνιες παθήσεις. - Δημιουργία κέντρου πληροφόρησης ατόμων με αναπηρία για θέματα υγείας, αποκατάστασης, κ.λπ.
Βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών αποκατάστασης.	<ul style="list-style-type: none"> - Ίδρυση νέων Μονάδων Αποκατάστασης και ενίσχυση υπαρχόντων.
Βελτίωση της προσβασιμότητας των μονάδων υγείας όλων των επιπέδων	<ul style="list-style-type: none"> - Διασφάλιση προσβασιμότητας μονάδων υγείας. - Πρόβλεψη υπηρεσιών διερχομένης κατά τις ιατρικές πράξεις. - Παροχή προσβάσιμου ενημερωτικού υλικού.
Προώθηση θετικών στάσεων της ιατρικής / παραϊατρικής κοινότητας.	<ul style="list-style-type: none"> - Ευαισθητοποίηση για θέματα αναπηρίας στις ιατρικές σχολές. - Ευαισθητοποίηση για θέματα αναπηρίας στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα των επαγγελματιών του υγειονομικού τομέα.
Προώθηση της εθελοντικής αιμοδοσίας και της δωρεάς ιστών και οργάνων σώματος.	<ul style="list-style-type: none"> - Εκστρατείες ενημέρωσης για την εθελοντική αιμοδοσία και τη δωρεά ιστών και οργάνων σώματος.
Μείωση κινδύνων πρόκλησης αναπηρίας κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής ζωής .	<ul style="list-style-type: none"> - Ανάλυση δράσης στον τομέα της υγείας και ασφάλειας στην εργασία.
Διαβούλευση αναπηρικού κινήματος με φορείς υγείας.	<ul style="list-style-type: none"> - Χαρτογράφηση των αναγκών των ατόμων με αναπηρία σε πολιτικές και υπηρεσίες υγείας. - Αξιολόγηση παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας προς τα άτομα με αναπηρία.

Στόχοι	Ενέργειες
Χρόνιες παθήσεις	
Ανάπτυξη προγραμμάτων πρόωμης διάγνωσης – έγκαιρης παρέμβασης.	<ul style="list-style-type: none"> - Ανάπτυξη ειδικών μεθοδολογιών (διαγνωστικά τεστ) για την πρόωμη διάγνωση προβλημάτων υγείας που μπορούν να προκαλέσουν αναπηρία σε παιδιά και ενήλικες, ανάπτυξη μηχανισμών δευτερογενούς πρόληψης των επιπλοκών που μπορούν να προκύψουν από μία πάθηση κ.λπ.
Αναβάθμιση παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας προς τα άτομα με χρόνιες παθήσεις.	<ul style="list-style-type: none"> - Ίδρυση νέων και εκσυγχρονισμός των υπαρχόντων εξειδικευμένων μονάδων.
Ψυχική αναπηρία	
Ανάπτυξη ενός σύγχρονου συστήματος ψυχικής υγείας.	<ul style="list-style-type: none"> - Βελτίωση λειτουργίας ψυχιατρικών κλινικών και η ίδρυση νέων. - Μείωση της ακούσιας νοσηλείας, - Ανάπτυξη προγραμμάτων στέγασης ατόμων με ψυχική αναπηρία (ξενώνες, προστατευμένα διαμερίσματα). - Ενίσχυση της αυτο-εκπροσώπησης των ίδιων των ατόμων με ψυχική αναπηρία. - Ενίσχυση ρόλου Κοι.ΣΠΕ στην ψυχοκοινωνική αποκατάσταση και επαγγελματική ένταξη ατόμων με ψυχική αναπηρία. - Εκπαίδευση, υποστήριξη οικογένειας ατόμων με ψυχική αναπηρία. - Ενημέρωση – ευαισθητοποίηση για περιορισμό του στίγματος κ.λπ.

10.4.7 Ιεράρχηση προτεραιοτήτων

Τα θέματα της αναπηρίας καλύπτουν ένα εξαιρετικά ευρύ φάσμα. δεν είναι υπερβολή να υποστηριχθεί ότι αφορούν το σύνολο της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Ως εκ τούτου, είναι πρακτικά αδύνατο ένα ΣΔΑ να συμπεριλάβει, με τρόπο ουσιαστικό, όλες τις πτυχές της αναπηρίας. Η διαπίστωση αυτή θέτει το ζήτημα της ιεράρχησης των στόχων, δηλαδή των προτεραιοτήτων.

Η ιεράρχηση των προτεραιοτήτων μπορεί να γίνει με τα εξής ενδεικτικά κριτήρια:

- Τους διαθέσιμους πόρους (ανθρώπινο δυναμικό, χρηματοδότηση),
- την επιλογή για άρση των εμποδίων με τη μεγαλύτερη αρνητική-ανασταλτική επίδραση (άμεση ή/και σωρευτική),
- την επιλογή των στόχων με τη μεγαλύτερη θετική πολλαπλασιαστική επίδραση, (άμεση ή/και σωρευτική),

- τον βαθμό του επείγοντος χαρακτήρα των προβλημάτων,
- την ωριμότητα των συνθηκών για την επίτευξη θετικού αποτελέσματος,
- τη συνέργεια με έργα σε εξέλιξη,
- την ένταξη στον γενικότερο σχεδιασμό.

Ανάδειξη ενός στόχου ως παράδειγμα-πλότο

Στη διαδικασία ιεράρχησης των προτεραιοτήτων, είναι σκόπιμο να εξεταστεί το ενδεχόμενο για την επικέντρωση του ΣΔΑ στην παραδειγματική επίτευξη μόνο ενός στόχου. Η συγκέντρωση της προσοχής και των διαθέσιμων δυνάμεων στην επιτυχία ενός στόχου, είναι δυνατόν να αποτελέσει υπόδειγμα προς χρήση στην εκπόνηση και υλοποίηση ΣΔΑ και σε άλλες περιοχές. Η επιτυχής ολοκλήρωση ενός υποδειγματικού ΣΔΑ έχει κρίσιμη σημασία τουλάχιστον για δύο λόγους. Αφενός ως παραγωγή τεχνολογίας, αφετέρου ως συμβολικό μήνυμα ότι με την κατάλληλη εργασία και διεκδίκηση είναι δυνατόν να υπάρξουν αποτελέσματα.

Καταμερισμός πόρων (ανθρώπων και χρηματικών)

Ο καταμερισμός των πόρων (ανθρώπινο δυναμικό, οικονομικές δυνατότητες) γίνεται σε συνάρτηση με τους στόχους, την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων και το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης μέσω συγκεκριμένων στρατηγικών και ενεργειών.

Με τον καταμερισμό των πόρων συνδέεται εμμέσως και ένα σημαντικό θέμα που αφορά τη συμμετοχή. Είναι σημαντικό σε κοινωνικές δραστηριότητες, όπως η εκπόνηση και υλοποίηση ενός ΣΔΑ, να υπάρχει η κατά το δυνατόν ευρύτερη συμμετοχή. Λαμβάνοντας υπόψιν ότι η συμμετοχή δεν είναι δεδομένη, υπάρχει ο κίνδυνος *υπερσυγκέντρωσης* των εργασιών σε περιορισμένο αριθμό ατόμων. Η υπερσυγκέντρωση των εργασιών αφενός μειώνει την αποτελεσματικότητα, αφετέρου μπορεί να θέτει και ζητήματα δημοκρατικών διαδικασιών.

10.4.8 Προσδιορισμός στρατηγικής και ενεργειών-δράσεων

Στρατηγική είναι η διαδικασία με την οποία σχεδιάζεται να επιτευχθεί ένας στόχος. Οι *ενέργειες-δράσεις* είναι επιμέρους δραστηριότητες που εξυπηρετούν την υλοποίηση μιας στρατηγικής.

10.4.9 Κατάρτιση χρονοδιαγράμματος

Στο χρονοδιάγραμμα γίνεται χρονικός καταμερισμός των εργασιών. Ωστόσο, είναι προφανές ότι η εκπόνηση και υλοποίηση των επιμέρους ενεργειών ενός ΣΔΑ συνιστά μία ενιαία διαδικασία. Με αυτή την έννοια, στην πράξη, στοιχεία από οποιαδήποτε φάση είναι δυνατόν να υλοποιηθούν σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή. Το χρονοδιάγραμμα, αφενός αποτελεί εργαλείο για τον χρονικό προγραμματισμό υλοποίησης των εργασιών, αφετέρου τη βάση για την παρακολούθηση και τον έλεγχο της υλοποίησης του ΣΔΑ.

Σε ένα ΣΔΑ είναι δυνατόν να σχεδιαστούν περισσότερα του ενός χρονοδιαγράμματα: Το *γενικό* χρονοδιάγραμμα, που αφορά το σύνολο του ΣΔΑ και τα *ειδικά* χρονοδιαγράμματα για τις επιμέρους φάσεις και ενέργειες.

10.4.10 Πηγές χρηματοδότησης

Η υλοποίηση των στόχων απαιτεί οικονομικούς πόρους. Ωστόσο, με τον κατάλληλο σχεδιασμό οι

απαιτήσεις για χρηματοδότηση είναι δυνατόν να περιοριστούν. Στον βαθμό π.χ. που εφαρμόζεται στην πράξη η αρχή *Σχεδιασμός για Όλους*, τότε οι χρηματοδοτικές ανάγκες για έργα και υπηρεσίες που απευθύνονται στην κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία ελαχιστοποιούνται. Σε αντίθετη περίπτωση, απαιτούνται εκ των υστέρων προσαρμογές, το κόστος των οποίων είναι σημαντικά υψηλότερο.

Οι κυριότερες πηγές χρηματοδότησης για έργα και υπηρεσίες που αφορούν την αναπηρία είναι οι εξής:

- Τακτικός προϋπολογισμός
- Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων
- Εθνικά αναπτυξιακά προγράμματα
- Πόροι της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης
- ΕΣΠΑ 2007-2013
- Χορηγοί (οργανισμοί, επιχειρήσεις κ.ά.).

Ειδικά όσον αφορά το ΕΣΠΑ, πρέπει να γίνει αναφορά στην υιοθέτηση του κριτηρίου της προσβασιμότητας ως κριτηρίου επιλεξιμότητας (δηλαδή ως απαραίτητης προϋπόθεσης για τη λήψη κοινοτικής χρηματοδότησης), μετά την έγκριση των αναθεωρημένων Κανονισμών των Ευρωπαϊκών Ταμείων και κυρίως του Άρθρου 16 του Γενικού Κανονισμού²¹⁴ που αναφέρει: «*Ειδικότερα, η δυνατότητα πρόσβασης για τα άτομα με αναπηρίες αποτελεί ένα από τα κριτήρια που πρέπει να τηρούνται κατά τον καθορισμό επιχειρήσεων που συγχρηματοδοτούνται από τα Ταμεία και που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τις διάφορες φάσεις υλοποίησης*». Με αυτή τη ρύθμιση, το ΕΣΠΑ κατέσται βασικό εργαλείο χρηματοδότησης δράσεων για την προώθηση της προσβασιμότητας των υποδομών και των υπηρεσιών.

10.4.11 Δημοσιοποίηση

Δημοσιοποίηση είναι η διαδικασία με την οποία επιχειρείται μία ενέργεια να γίνει γνωστή σε ευρύτερο κοινό.

Στόχοι της δημοσιοποίησης

Με τη δημοσιοποίηση επιδιώκεται:

- Η γνωστοποίηση μιας κατάστασης στο ευρύτερο κοινό, ή σε στοχευμένες ομάδες πληθυσμού.
- Η ενημέρωση, ή/και στην άσκηση επιρροής, ώστε το κοινό να διαμορφώσει συγκεκριμένη στάση και συμπεριφορά σε κάποιο θέμα.
- Η άσκηση επιρροής στα κέντρα λήψης αποφάσεων, ώστε να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα.

Στην περίπτωση ενός ΣΔΑ, με τη δημοσιοποίηση μπορεί να επιχειρείται:

- Η ενημέρωση των ατόμων με αναπηρία, του γενικού πληθυσμού και των εμπλεκόμενων υπηρεσιών για αυτό καθαυτό το ΣΔΑ, (διαδικασία εκπόνησης, στόχοι, ενέργειες υλοποίησης κ.λπ.).
- Η ενημέρωση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και για τις διακρίσεις που υφίστανται.

---

²¹⁴ ΚΑΝ(ΕΚ) αριθ. 1083/2006 του Συμβουλίου της 11ης Ιουλίου 2006 περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ταμείο Συνοχής και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1260/1999.

- Η αλλαγή του τρόπου προσέγγισης της αναπηρίας από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο προσέγγισης, καθώς και για τις προεκτάσεις του στη διαμόρφωση των νέων πολιτικών.
- Η άσκηση πίεσης στα κέντρα λήψης αποφάσεων για την αναγκαιότητα λήψης μέτρων με σκοπό την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής.

Φάσεις δημοσιοποίησης

Οι ανάγκες δημοσιοποίησης ενός ΣΔΑ είναι διαρκείς, συνεπώς και η ροή της πληροφόρησης προς το κοινό θα πρέπει να είναι συνεχής. Ωστόσο, είναι δυνατόν να υπάρξει διαχωρισμός των αναγκών δημοσιοποίησης κυρίως σε τρεις φάσεις:

- Κατά τον σχεδιασμό και τη διαδικασία οριστικοποίησης του ΣΔΑ.
- Κατά τη διάρκεια υλοποίησης με έμφαση σε κρίσιμες περιόδους του ΣΔΑ.
- Με την ολοκλήρωση του ΣΔΑ.

Αντιστοίχως, είναι δυνατόν να διοργανωθούν οι εξής εκδηλώσεις:

- Εναρκτήρια εκδήλωση για την παρουσίαση του ΣΔΑ (στόχοι, περιεχόμενο, ενέργειες, αναμενόμενα αποτελέσματα).
- Περιοδικές παρουσιάσεις.
- Θεματικές παρουσιάσεις.
- Παρουσίαση των αποτελεσμάτων με την ολοκλήρωση του ΣΔΑ.

Οι στόχοι και το κοινό στο οποίο απευθύνονται οι ενέργειες δημοσιοποίησης ποικίλουν κατά φάση:

- Στη φάση *σχεδιασμού και οριστικοποίησης*, η δημοσιοποίηση απευθύνεται πρωτίστως:
  - ο Στα άτομα με αναπηρία, με σκοπό αφενός την ενεργοποίηση για τη συμμετοχή τους στις εργασίες εκπόνησης του ΣΔΑ, αφετέρου στην ενημέρωση για τα οφέλη από την υλοποίηση των στόχων του.
  - ο Στους άμεσα εμπλεκόμενους φορείς, ώστε να διασφαλιστεί η συνεργασία τους.
- Κατά τις κρίσιμες περιόδους στη *διάρκεια υλοποίησης*, η δημοσιοποίηση απευθύνεται:
  - ο Σε ειδικές ομάδες κοινού και σε φορείς που έχουν καθοριστικό ρόλο στην επιτυχία συγκεκριμένων ενεργειών.
- Με την *ολοκλήρωση του ΣΔΑ*, η δημοσιοποίηση απευθύνεται κυρίως:
  - ο Στην ευρύτερη κοινή γνώμη με στόχο την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση σε θέματα αναπηρίας και τη συνολική κοινωνική ωφέλεια που προκύπτει από την αντιμετώπισή τους.
  - ο Σε συλλογικότητες ατόμων με αναπηρία σε άλλες περιοχές με στόχο τη μετάδοση της τεχνογνωσίας και εμπειρίας

Στάδια δημοσιοποίησης

Η δημοσιοποίηση, ανεξαρτήτως της φάσης στην οποία λαμβάνει χώρα περιλαμβάνει τα ακόλουθα στάδια:

- i. Καθορισμός στόχων
- ii. Καθορισμός κοινού στο οποίο απευθύνεται
- iii. Σχεδιασμός μηνύματος
- iv. Επιλογή μέσων
- v. Κατάρτιση προϋπολογισμού

vi. Μέτρηση αποτελεσμάτων

vii. Ανατροφοδότηση.

Αναλυτικότερα:

i. Καθορισμός στόχων

Η δημοσιοποίηση του ΣΔΑ μπορεί να έχει ως στόχο μία ή περισσότερες από τις ακόλουθες αντιδράσεις του αποδέκτη:

- Σε επίπεδο γνώσεων, έχει στόχο να ενημερώσει τον αποδέκτη σχετικά με το περιεχόμενο, τους στόχους, τη στρατηγική και τις ενέργειες του ΣΔΑ, ώστε να τον πείσει για τη σημασία του (*γνωστική αντίδραση*).
- Σε επίπεδο στάσεων, έχει στόχο να αλλάξει τη στάση του αποδέκτη απέναντι στην αναπηρία (*συναισθηματική αντίδραση*).
- Σε επίπεδο συμπεριφοράς, έχει στόχο να προκαλέσει την ενεργή συμμετοχή του αποδέκτη (*συμπεριφορική αντίδραση*).

ii. Καθορισμός ομάδας-στόχου

Η ομάδα-στόχος στην οποία απευθύνεται η δημοσιοποίηση, προσδιορίζεται με βάση τον στόχο που επιδιώκεται. Στόχος μπορεί να είναι μία ή περισσότερες από τις εξής ομάδες του πληθυσμού:

- Άτομα με αναπηρία (ως σύνολο, ή κατά κατηγορία αναπηρίας).
- Γονείς παιδιών με αναπηρία, μέλη οικογενειών ατόμων με αναπηρία.
- Εμπλεκόμενοι φορείς στον σχεδιασμό, στην εφαρμογή και στην παρακολούθηση πολιτικών που αφορούν ζητήματα αναπηρίας σε κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.
- Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.
- Επιμελητήρια, οργανισμοί, εργατικά κέντρα, συνδικαλιστικά σωματεία.
- Η κοινωνία ως σύνολο, ή υποσύνολα αυτής.

iii. Σχεδιασμός μηνύματος

Το περιεχόμενο του μηνύματος προσδιορίζεται με βάση τον στόχο που επιδιώκεται και τα χαρακτηριστικά της ομάδας-στόχου στην οποία απευθύνεται. Συχνά αναπτύσσονται μηνύματα γενικού περιεχομένου, τα οποία απευθύνονται σε όλες τις ομάδες-στόχους, και εξειδικευμένα μηνύματα για τις επιμέρους ομάδες-στόχους.

Τα μηνύματα πρέπει να είναι σαφή, ενώ τα επιχειρήματα μπορεί να στηρίζονται στη λογική, στο αίσθημα δικαίου, στην ηθική κ.ά.

Η αποτελεσματικότητα των ενεργειών δημοσιότητας ενισχύεται από την συγκρότηση «ταυτότητας» της εκστρατείας δημοσιότητας, που συνίσταται στον σχεδιασμό λογότυπου (logo) και συνθήματος (slogan). Το λογότυπο και το σύνθημα συμβάλλουν στην αναγνωρισιμότητα του ΣΔΑ και των δράσεών του.

iv. Επιλογή μέσων δημοσιοποίησης

Η δημοσιοποίηση μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους και μέσα, αναλόγως του στόχου και των χαρακτηριστικών του κοινού στο οποίο απευθύνεται. Καταρχάς, τα κανάλια επικοινωνίας μπορούν να διακριθούν σε: *διαπροσωπικά* και «*απρόσωπα*».

Στα *διαπροσωπικά κανάλια επικοινωνίας*, τα οποία συνιστούν αποτελεσματική πηγή πληροφόρησης με μηδενικό κόστος, περιλαμβάνεται:

- Η συνομιλία με άτομα που διαμορφώνουν την κοινή γνώμη, ή επηρεάζουν τα κέντρα λήψης αποφάσεων.
- Η επιστολή, το υπόμνημα προς αρμόδιες αρχές, φορείς και υπηρεσίες. Στην επιστολή/υπόμνημα, εκτός από το σαφές περιεχόμενο του μηνύματος, μπορεί, εν συντομία, να παρουσιάζεται η υφιστάμενη κατάσταση σε θέματα αναπηρίας, οι στόχοι του ΣΔΑ και τα οφέλη που θα προκύψουν από την εφαρμογή του. Αναφορές σε εθνικά, ευρωπαϊκά και διεθνή νομοθετικά κείμενα, σε στατιστικά στοιχεία και σε καλές πρακτικές τεκμηριώνουν καλύτερα και ισχυροποιούν το περιεχόμενο του μηνύματος.
- Διαβουλεύσεις, συναντήσεις και συνεχής συνεργασία με στοχευμένους φορείς σε όλα τα επίπεδα. Κατά τη διάρκεια τέτοιων συναντήσεων υπάρχει ο χρόνος και η δυνατότητα, για ενημέρωση σε βάθος για τα ζητήματα που θέτει προς αντιμετώπιση το ΣΔΑ.

Στα «*απρόσωπα*» *κανάλια επικοινωνίας* περιλαμβάνονται:

- Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.
- Οι εκδηλώσεις.
- Προωθητικό υλικό.

Το πλεονέκτημα των «*απρόσωπων*» *καναλιών επικοινωνίας* έγκειται στο ότι μεταφέρουν το μήνυμα σε πολύ μεγάλο αριθμό αποδεκτών.

*Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*²¹⁵

Οι κυριότερες κατηγορίες Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης είναι η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, οι εφημερίδες και τα περιοδικά. Για τη δημοσιοποίηση του ΣΔΑ, τα ΜΜΕ μπορεί να αξιοποιηθούν με τους ακόλουθους ενδεικτικούς τρόπους:

- Παραγωγή τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών μηνυμάτων (spots)²¹⁶ που θα εστιάζουν π.χ. στον βασικό στόχο του ΣΔΑ.
- Συμμετοχή σε ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, με στόχο την ανάδειξη των θεμάτων, της σκοπιμότητας, της σημασίας του ΣΔΑ κ.ά.
- Δημοσιεύσεις άρθρων. Το περιεχόμενο και ο τρόπος γραφής του άρθρου προσαρμόζεται στο έντυπο και στο αναγνωστικό κοινό του. Σε κάθε περίπτωση, απαιτείται σαφής, περιεκτικός και τεκμηριωμένος λόγος.
- Παραχώρηση συνέντευξης για το ΣΔΑ και εν γένει για θέματα αναπηρίας. Στην περίπτωση αυτή πρέπει να ληφθεί υπόψη το είδος του μέσου που θα δοθεί η συνέντευξη (ραδιοφωνικό, τηλεοπτικό, διαδικτυακό) και ο διαθέσιμος χρόνος. Ο λόγος πρέπει να είναι απλός, κατανοητός, σύντομος, περιεκτικός και τεκμηριωμένος.

---

²¹⁵ Για περισσότερα στοιχεία στο θέμα βλ. το Κεφάλαιο «Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και Άτομα με Αναπηρία», στο Ε.Σ.Α.μεΑ. (2008) *Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας*.

²¹⁶ Βάσει του ν.2328/1995 (ΦΕΚ 159Α/3.08.1995) περί νομικού καθεστώτος της ιδιωτικής τηλεόρασης και της τοπικής ραδιοφωνίας, ρύθμισης θεμάτων της ραδιοτηλεοπτικής αγοράς και άλλες διατάξεις, άρθρο 3, παρ. 21: «Οι τηλεοπτικοί σταθμοί υποχρεούνται να μεταδίδουν δωρεάν μηνύματα κοινωνικού περιεχομένου διάρκειας δύο πρώτων λεπτών της ώρας καθημερινά ιδίως για θέματα υγείας, πρόνοιας και μέριμνας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Σε περίπτωση πληθώρας παρόμοιων μηνυμάτων η επιλογή γίνεται με κλήρωση.....».

- Παραχώρηση Συνέντευξης Τύπου με στόχο την παρουσίαση του ΣΔΑ στους συντάκτες του τύπου, ώστε να κάνουν αναφορά στο μέσο που εργάζονται.
- Δημοσίευση Δελτίου Τύπου σχετικά με το ΣΔΑ. Ένα Δελτίο Τύπου έχει συγκεκριμένη δομή: φέρει την επωνυμία του φορέα που το εκδίδει, έχει εύστοχο και περιεκτικό τίτλο, είναι σύντομο, περιλαμβάνει όλες τις ουσιώδεις πληροφορίες στην πρώτη παράγραφο, αναφέρεται σε γεγονότα και καταστάσεις με συγκεκριμένο τρόπο. Συνήθως, το περιεχόμενο ενός Δελτίου Τύπου απαντά στις ερωτήσεις ποιος, τι, που, πότε και γιατί.

Εκδηλώσεις.

Οι εκδηλώσεις (ημερίδες, συνέδρια, εκπαιδευτικά σεμινάρια, θεματικές συναντήσεις, κ.ά.), σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, είναι δυνατόν να απευθύνονται στον γενικό πληθυσμό, ή σε στοχευμένες ομάδες κοινού. Το περιεχόμενό τους μπορεί να είναι γενικό ή εστιασμένο σε εξειδικευμένα θέματα.

Προωθητικό υλικό

Προωθητικό υλικό είναι τα έντυπα, τα ενημερωτικά φυλλάδια, οι αφίσες, τα αυτοκόλλητα, κ.ά. Σημαντικός παράγοντας για την αποτελεσματικότητα του προωθητικού υλικού είναι η επιλογή του σημείου διανομής ή ανάρτησης. Για παράδειγμα, μια γιγαντοαφίσα μπορεί να τοποθετηθεί σε εξωτερικούς χώρους και σε σημεία με μεγάλη κίνηση (κεντρικές αρτηρίες, εμπορικό κέντρο μεγάλων πόλεων, κ.λπ.), μια αφίσα μικρότερης διάστασης μπορεί να τοποθετηθεί στο εσωτερικό μέρος ενός μεταφορικού μέσου, σε κατάλληλους χώρους κτηρίων κ.λπ. Επίσης, το προωθητικό μήνυμα μπορεί να τοποθετηθεί στο πίσω μέρος εισιτηρίων, σε ζωγραφισμένα βαγόνια τραίνου, μετρό, κ.ά.

Διαδίκτυο

Κυρίαρχο ρόλο στην επικοινωνία τα τελευταία χρόνια κατέχει το διαδίκτυο. Για τη δημοσιοποίηση του ΣΔΑ μπορεί να αξιοποιηθούν ενδεικτικά τα ακόλουθα είδη επικοινωνίας: ιστοσελίδα, banners, links, splash screens, e-mail, e-newsletter.

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης (twitter, facebook κ.ά.)

Πρόκειται για τα πλέον σύγχρονα μέσα, με ευρεία και ταχέως αυξανόμενη χρήση. Πλεονεκτήματα: Διαδραστικά, εύκολα στη χρήση, μηδενικού κόστους, αποδοτικά.

v. Κατάρτιση προϋπολογισμού

Στο στάδιο αυτό καθορίζονται οι απαιτούμενοι πόροι (ανθρώπινοι και οικονομικοί) για την υλοποίηση των ενεργειών δημοσιότητας, ο τρόπος με τον οποίο θα εξασφαλιστούν (ίδιοι πόροι, χορηγίες κ.ά.). Σε περίπτωση χορηγιών, πρέπει να καθοριστεί ο τρόπος υποστήριξης (π.χ. χρήματα, τεχνογνωσία, παραχώρηση χώρου ή/και εξοπλισμού για τη διοργάνωση εκδηλώσεων).

vi. Μέτρηση αποτελεσμάτων - Παρακολούθηση και αξιολόγηση

Η παρακολούθηση και αξιολόγηση των ενεργειών δημοσιότητας μπορεί να είναι ποιοτική ή/και ποσοτική. Η *ποιοτική παρακολούθηση* συνίσταται στη δημιουργία ποιοτικών δεικτών (π.χ. παρακολούθηση των αντιδράσεων της ομάδας-στόχου), ενώ η *ποσοτική παρακολούθηση* συνίσταται στη δημιουργία ποσοτικών δεικτών (π.χ. αριθμός ενεργειών δημοσιότητας). Τόσο η ποιοτική όσο και η ποσοτική παρακολούθηση έχει στόχο τη λήψη διορθωτικών μέτρων, ή/και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων στον σχεδιασμό μελλοντικών ενεργειών δημοσιότητας.

Ενδεικτικοί δείκτες (ποιοτικοί και ποσοτικοί) για τη μέτρηση των αποτελεσμάτων της δημοσιότητας:

- Αριθμός επισκεπτών στην ιστοσελίδα του ΣΔΑ,
- συλλογή σχολίων ομάδων για το υλικό της εκστρατείας,

- καταγραφή της ποσότητας του έντυπου υλικού που προωθήθηκε ανά κατηγορία παραληπτών και χώρων,
- καταγραφή του ποσοστού της ομάδας-στόχου που είδε το υλικό της εκστρατείας,
- καταγραφή του ποσοστού μιας ομάδας-στόχου που μπορεί να θυμηθεί ένα από τα μηνύματα της εκστρατείας.

vii. Ανατροφοδότηση

Τα αποτελέσματα της παρακολούθησης και της αξιολόγησης είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν για τη λήψη διορθωτικών μέτρων, ώστε να βελτιωθεί η διεσδυτικότητα και αποτελεσματικότητα της δημοσιοποίησης.

Διασφάλιση προσβασιμότητας των ενεργειών δημοσιότητας σε αποδέκτες με αναπηρία

Σημαντικό στοιχείο στις ενέργειες δημοσιότητας είναι η διασφάλιση της προσβασιμότητας στα ίδια τα άτομα με αναπηρία. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα για τη χρήση προσβάσιμων μορφών επικοινωνίας, υποστηρικτικών υπηρεσιών (π.χ. διερμηνεία στη νοηματική, συνοδεία), κατάλληλης ορολογίας, προσβάσιμων χώρων κ.ά. Η διασφάλιση της προσβασιμότητας των εκδηλώσεων, με την κατάλληλη προβολή, λειτουργεί παράλληλα και ως υπόδειγμα προς τις ομάδες-στόχους, τους χορηγούς κ.λπ.

10.4.12 Παρακολούθηση, ενδιάμεση αξιολόγηση, ανατροφοδότηση, αναθεώρηση

Προϋπόθεση για την αποτελεσματική υλοποίηση ενός ΣΔΑ, είναι ο σχεδιασμός συστήματος παρακολούθησης και αξιολόγησης, καθώς και η πρόβλεψη διαδικασιών ανατροφοδότησης και αναθεώρησής του.

Η αποτελεσματικότητα της παρακολούθησης, της αξιολόγησης και των διορθωτικών παρεμβάσεων ενός ΣΔΑ, συναρτάται σε μεγάλο βαθμό από την επάρκεια του αρχικού σχεδιασμού, την σαφήνεια των στόχων και την ποιότητα των κριτηρίων παρακολούθησης και αξιολόγησης.

Η παρακολούθηση συνίσταται αφενός στον έλεγχο, του κατά πόσον οι ενέργειες που έχουν σχεδιαστεί έχουν υλοποιηθεί, και μάλιστα, στο χρονοδιάγραμμα που έχει προβλεφθεί, αφετέρου στον εντοπισμό προβλημάτων στη διαδικασία της υλοποίησης.

Ανάλογα με τη διάρκεια υλοποίησης του ΣΔΑ, είναι σκόπιμο να τεθούν και ενδιάμεσα σημεία αξιολόγησης. Με την ενδιάμεση αξιολόγηση, ελέγχεται κυρίως το κατά πόσο η πορεία του ΣΔΑ είναι σύμφωνη με τους αρχικούς στόχους και κατά πόσο τα ενδιάμεσα αποτελέσματα εγγυώνται την επιτυχή ολοκλήρωση του ΣΔΑ.

Με δεδομένο ότι το περιβάλλον (πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, τεχνολογικό) είναι σε συνεχή αλλαγή, η ρεαλιστικότητα των στόχων και η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων ενός ΣΔΑ αυξάνεται όταν σχεδιάζεται και υλοποιείται ως ένα «κυλιόμενο» πρόγραμμα. Στην περίπτωση αυτή, ο αρχικός σχεδιασμός του ΣΔΑ αποτελεί αντικείμενο διαρκούς παρακολούθησης, αξιολόγησης και διορθωτικών παρεμβάσεων. Η συνεχής παρακολούθηση και η κατά διαστήματα αξιολόγηση, επιτρέπουν την προσαρμογή του αρχικού σχεδιασμού στις πραγματικές συνθήκες. Συνεπώς, το ΣΔΑ θα πρέπει να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί ως ένα δυναμικό εργαλείο δουλειάς, το οποίο επιδέχεται βελτιωτικές προσαρμογές με τις οποίες αυξάνεται η αποτελεσματικότητά του.

Οι διαδικασίες προσαρμογής είναι απαραίτητες, τόσο για την αντιμετώπιση άστοχων αρχικών εκτιμή-

σεων όσο και για την αντιμετώπιση αστάθμητων εξελίξεων στο εξωτερικό περιβάλλον. Η σημασία της προσαρμογής αυξάνει με την επιμήκυνση της διάρκειας υλοποίησης του ΣΔΑ.

Ανάλογα με τα αποτελέσματα που θα προκύψουν από την παρακολούθηση και την ενδιάμεση αξιολόγηση, είναι δυνατόν να γίνουν οι εξής ενδεικτικές διορθωτικές παρεμβάσεις:

- Αναθεώρηση στόχων,
- προσαρμογή στρατηγικής και ενεργειών,
- τροποποίηση χρονοδιαγράμματος,
- αναθεώρηση προτεραιοτήτων,
- προσαρμογή σύνθεσης και λειτουργίας της «ομάδας έργου»,
- αναθεώρηση κριτηρίων αξιολόγησης.

Μεθοδολογικά εργαλεία

Ανάπτυξη εργαλείων για τη μέτρηση, παρακολούθηση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων και της αποτελεσματικότητας του ΣΔΑ.

Ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη των εργαλείων για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση, θα πρέπει να γίνεται κατά τη διαδικασία εκπόνησης του ΣΔΑ, δηλαδή πριν την έναρξη υλοποίησής του. Επίσης, θα πρέπει να υπάρξει πρόνοια για τον σχεδιασμό ενός μηχανισμού ανατροφοδότησης, ο οποίος θα διασφαλίζει την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της παρακολούθησης στην αναθεώρηση του ΣΔΑ.

Η παρακολούθηση και αξιολόγηση συνιστούν κρίσιμες παραμέτρους της αποτελεσματικής υλοποίησης ενός ΣΔΑ. Ωστόσο, θα πρέπει να αποφευχθεί η γραφειοκρατικοποίηση και η μετατροπή τους σε αυτοσκοπό και σε απλή διεκπαιρωτική διαδικασία. Επίσης, η χρήση των αμιγώς ποσοτικών κριτηρίων, καθώς και η ποσοτικοποίηση των ποιοτικών κριτηρίων θα πρέπει να γίνεται με προσοχή και φειδώ, ώστε να αποφεύγεται η μηχανιστική εξαγωγή συμπερασμάτων. Η επικέντρωση στην επιφανειακή μέτρηση και στην τυπική κάλυψη των δεικτών, ενδέχεται να επικαλύψει το ουσιαστικό περιεχόμενο των στόχων. Η πρακτική αυτή, με ευθύνη των σχεδιαστών, είναι διαδεδομένη στα προγράμματα που υλοποιούνται με χρηματοδότηση. Είναι προφανές, ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος η πρακτική αυτή να ακολουθηθεί στην περίπτωση ενός ΣΔΑ.

10.4.13 Τελική αξιολόγηση, σύνταξη έκθεσης αποτελεσμάτων

Η *αξιολόγηση* είναι μία διαδικασία ποιοτικού ελέγχου της επίτευξης των στόχων που έχουν τεθεί, και αποτυπώνεται σε ειδική έκθεση. Η αξιολόγηση είναι ευρύτερη έννοια από την παρακολούθηση και περιλαμβάνει περισσότερο ποιοτικά χαρακτηριστικά.

Στην *έκθεση των αποτελεσμάτων*, γίνεται μία συνολική αποτίμηση του σχεδιασμού και της υλοποίησης του ΣΔΑ. Παρατίθενται τα αποτελέσματα, εξάγονται συμπεράσματα και καταγράφεται η συνολική εμπειρία του ΣΔΑ.

10.4.14 Συνέχιση με νέο ΣΔΑ

Τα προβλήματα τα οποία επιχειρείται να αντιμετωπισθούν με το ΣΔΑ δεν επιλύονται άπαξ. Κοινωνικά ζητήματα, όπως άλλωστε και αυτό της αναπηρίας, απαιτούν διαρκή εγρήγορση και διεκδίκηση.

Συνεπώς, είναι δεδομένο ότι θα υπάρχει ανάγκη για σχεδιασμό και νέου ΣΔΑ. Η εκπόνηση δεύτερου ΣΔΑ, θα έχει σαφώς ευνοϊκότερη αφετηρία και καλύτερες προϋποθέσεις επιτυχούς ολοκλήρωσης. Οι λόγοι είναι:

- Υπάρχει συσσωρευμένη τεχνογνωσία,
- έχουν οικοδομηθεί σχέσεις συνεργασίας με πολλούς φορείς,
- υπάρχει η δυνατότητα οικοδόμησης πάνω στα αποτελέσματα του πρώτου ΣΔΑ,
- σε περίπτωση επιτυχούς ολοκλήρωσης του πρώτου ΣΔΑ, ενδυναμώνεται η πεποίθηση ότι με εργασία και διεκδίκηση είναι δυνατόν να υπάρξουν αποτελέσματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αλεξίου Θ. (2003), «Κοινωνικές και ιδεολογικές λειτουργίες του εθελοντισμού και της εθελοντικής εργασίας», *ΘΕΣΕΙΣ*, τ. 83.
http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=813&Itemid=29
- Βαρδακαστάνης, Ι., Γούναρη, Ε. Μ., Λογαράς, Δ., Μπαρμπαλιά, Ε., Παναγός, Α., Σκορδίλης, Α., και συν. (2008, 6). *Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας: Εγχειρίδιο εκπαιδευόμενου*.
- Βαρδακαστάνης Ι. (2005) «Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007-2013, Μια μεγάλη ευκαιρία για τα άτομα με αναπηρία που δεν πρέπει να χαθεί», *ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ*, τ. 5.
- Gough, I., (2008), *Η πολιτική οικονομία του κοινωνικού κράτους*, Αθήνα, Σαββάλας.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2011). *Η αναπηρία στο απόσπασμα. Διακήρυξη για την 3^η Δεκέμβρη 2011*, Αθήνα.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=downloadFile&JAS_File_id=2147
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2009). *Η πρόταση της Ε.Σ.Α.μεΑ. για ένα «Εθνικό Πρόγραμμα Δημοσίων Πολιτικών για την Αναπηρία, Έκθεση για την 3^η Δεκέμβρη 2009*, Αθήνα. http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=downloadFile&JAS_File_id=1094
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2008), *Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας. Εγχειρίδιο Εκπαιδευόμενου*, Αθήνα.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=downloadFile&JAS_File_id=803
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2007), *Η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στον κόσμο της εργασίας. Η ανεργία είναι η πιο σκληρή μορφή κοινωνικής αναπηρίας, Έκθεση για την 3^η Δεκέμβρη*, Αθήνα.
http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=downloadFile&JAS_File_id=592
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2005), *Προσβασιμότητα: Το «κλειδί» για την εξάλειψη των διακρίσεων, Έκθεση για την 3^η Δεκέμβρη*, Αθήνα. http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=162
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2003). *Μειώνοντας το χάσμα μεταξύ πολιτικών στόχων και πραγματικότητας, Έκθεση για την 3^η Δεκέμβρη*, Αθήνα. http://www.esaea.gr/index.php?module=documents&JAS_DocumentManager_op=viewDocument&JAS_Document_id=116
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2002) *Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ε. Ε. - Ώρα για αλλαγή, εργαλεία για την αλλαγή*, Αθήνα.
- Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, (2001) *Οι Πρότυποι Κανόνες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρίες*, 2^η Έκδοση.
- Κατρούγκαλος Γ. Σ. (1998), *Το Κοινωνικό Κράτος της Μεταβιομηχανικής Εποχής, Θεσμοί Παροχικής Διοίκησης και Κοινωνικά Δικαιώματα στο Σύγχρονο Κόσμο*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας
- Καντατζόγλου, Ι. (2006) *Κοινωνικός αποκλεισμός: εκτός, εντός και υπό*, Αθήνα: Σαββάλας.
- Κοντιάδης Ξ., Απίστουλας Δ., (2006) *Μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους και τοπική αυτοδιοίκηση*, Αθήνα.

- Κοντιάδης Ξ., (2005) «Το κοινωνικό κράτος πρόληψης ως απάντηση στην κρίση του παραδοσιακού κοινωνικού κράτους», στο: Ανθόπουλος Χ., Κοντιάδης Ξ. και Παπαθεοδώρου Θ. (επιμ.) *Ασφάλεια και Δικαιώματα στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης*, Αθήνα.
- Κουζέλης Γ. (2011α), «Δικαιώματα και ευκαιρίες σε κρίση», *Η ΑΥΓΗ*, 9 Οκτωβρίου 2011, <http://www.avgi.gr/ArticleActions/show.action?articleID=644004>
- Κουζέλης Γ. (2011β), «Άτομα με αναπηρία και ανθρώπινα δικαιώματα», *ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ*, τ. 26, σελ. 15-19.
http://www.esaea.gr/files/documents/TA_26.pdf
- Κυριαζή Ν. (2002) *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Kuhn, T. (1981) *Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων*, Αθήνα, Σύγχρονα θέματα.
- Μιζαμπού Σ. (2006), *Οι διαστάσεις του ζητήματος της αναπηρίας και ο ρόλος της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Σπουδών.
- Μητρόπουλος Α. Π. (2008), *Το τέλος του κοινωνικού κράτους; αριστερά και συνδικάτα μπροστά στην απορρύθμιση*, Αθήνα, Εκδόσεις Α. Λιβάνη.
- Νάσκου Π.-Περράκη, Γάκη Μ. (επιμ.) (2004), *Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες*, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Αθήνα, Σάκκουλας Ν.
- ΟΗΕ, (2007) *Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες*.
http://www.un.org/disabilities/documents/convention/crpd_greek.doc
- Oliver Michael (2009) *Αναπηρία και πολιτική*, Αθήνα, Επίκεντρο.
- Πολυχρονίου Χ. (2002), «Η ιδεολογία του εθελοντισμού. Μία κριτική». *ΘΕΣΕΙΣ* τ. 77.
http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=759&Itemid=29
- Ροζανβάλον, Π., (2003) *Το νέο κοινωνικό ζήτημα. Επανεξετάζοντας το κράτος πρόνοιας*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
- Σκορδίλης Α. (2006) *Δημοσιογραφικός οδηγός: θέματα αναπηρίας και Μ.Μ.Ε.*, Υπουργείο Εσωτερικών: Γ.Γ. Επικοινωνίας-Γ.Γ. Ενημέρωσης.
- Στασινοπούλου, Ό. Β. (2003), *Κράτος πρόνοιας: ιστορική εξέλιξη - σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα, Gutenberg.
- Χάρβεϊ Ντ. (2007) *Νεοφιλελευθερισμός. Ιστορία και παρόν*. Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Υφαντόπουλος Γ. (2005) *Τα οικονομικά της υγείας Θεωρία και πολιτική*. Τυπωθήτω, Αθήνα.
- Χλέτσος (2011), *Τα οικονομικά της κοινωνικής προστασίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη.

Ξενογλώση

- Oliver M. (2009) *Understanding Disability: from theory to practice*, 2nd edition, Macmillan Palgrave.
- Rob Imrie (2000) “Disabling Environments and the Geography of Access Policies and Practices”, *Disability & Society*, 15:1, 5-24 .
- World Wealth Organization, Worl Bank (2011) *World Report on Disability*, http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf

Ο παρών συλλογικός τόμος «*Σχεδιασμός πολιτικής σε θέματα αναπηρίας. Εγχειρίδιο Εκπαιδευόμενου*» αποτελεί το εκπαιδευτικό υλικό των στελεχών του αναπηρικού κινήματος που θα παρακολουθήσουν το πρόγραμμα με τίτλο «*Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Αιρετών Στελεχών και Εργαζομένων του Αναπηρικού Κινήματος στον Σχεδιασμό Πολιτικής για Θέματα Αναπηρίας*».

Ο συλλογικός τόμος έχει ως αντικείμενο δέκα Θεματικές Ενότητες που άπτονται του ζητήματος της αναπηρίας και στοχεύει να λειτουργήσει ως πρακτικό εργαλείο υποστήριξης των στελεχών του αναπηρικού κινήματος (πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων οργανώσεων), ώστε να διεκδικήσουν με ενιαίο και συστηματικό τρόπο τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους τομείς της ζωής, την ισότιμη μεταχείριση, την προσβασιμότητα υποδομών, υπηρεσιών και αγαθών και κατ' επέκταση να διασφαλίσουν την κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία.

Ο συλλογικός τόμος σχεδιάστηκε ώστε να προσφέρει στα στελέχη του αναπηρικού κινήματος αφενός στέρεες θεωρητικές βάσεις, αφετέρου χρήσιμα πρακτικά εργαλεία για τον σχεδιασμό πολιτικής. Η θεωρητική τεκμηρίωση των πολιτικών διασφαλίζει την ορθότητα των στόχων, τεκμηριώνει το αίτημα για την υλοποίησή τους και ενδυναμώνει την επιχειρηματολογία, διευκολύνει τη σύζευξη της στρατηγικής με τις επιμέρους ενέργειες, συμβάλει στη συνοχή και στη συνέργεια των δράσεων, βελτιώνει τους όρους για την αποτελεσματική υλοποίησή του. Η θεωρητική βάση που παρέχεται επιτρέπει την προσαρμογή του σε ευρύ πλαίσιο ειδικών συνθηκών, αναγκών και δυνατοτήτων. Τα παραδείγματα και τα πρακτικά εργαλεία που αναπτύσσονται στον τόμο προσφέρουν υπόδειγμα συγκεκριμένων τρόπων για τη συγκρότηση, υλοποίηση, παρακολούθηση, αξιολόγηση και αναθεώρηση των πολιτικών σε θέματα αναπηρίας.

